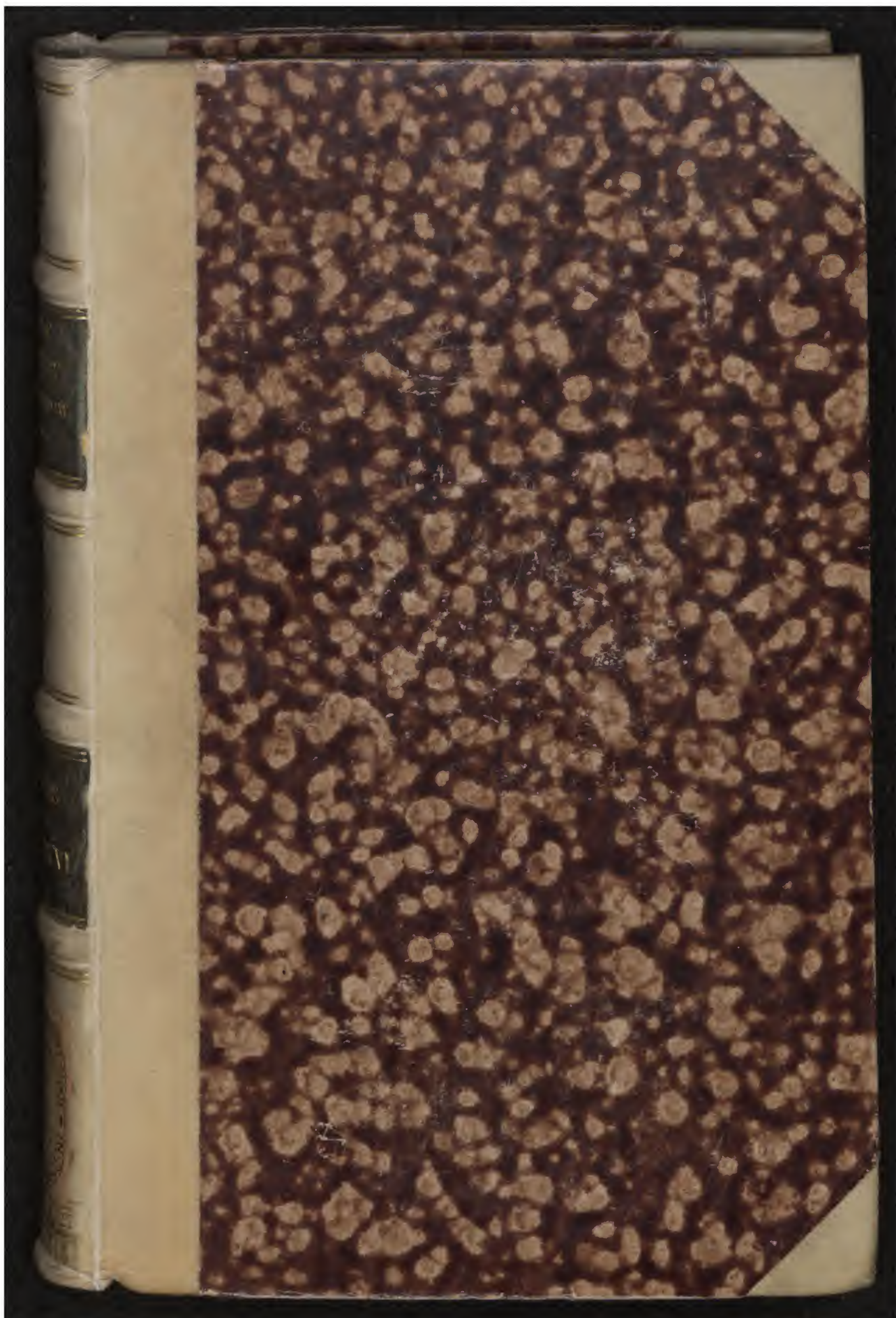

VALLÆ LAURENTII
ELEGANTIARUM
LIBRI SEX
VENETIIS
M.D.XXXVI
BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
RACCOLTA NENCINI
ALDINI
III
5
5

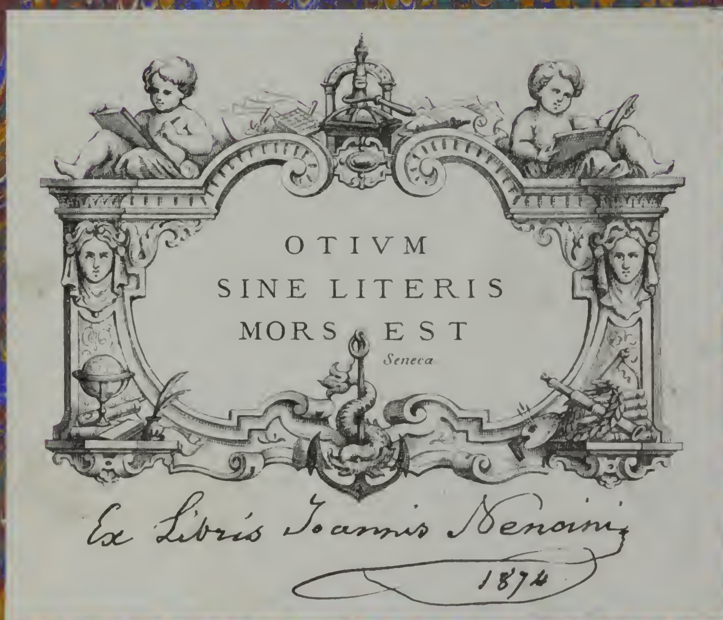

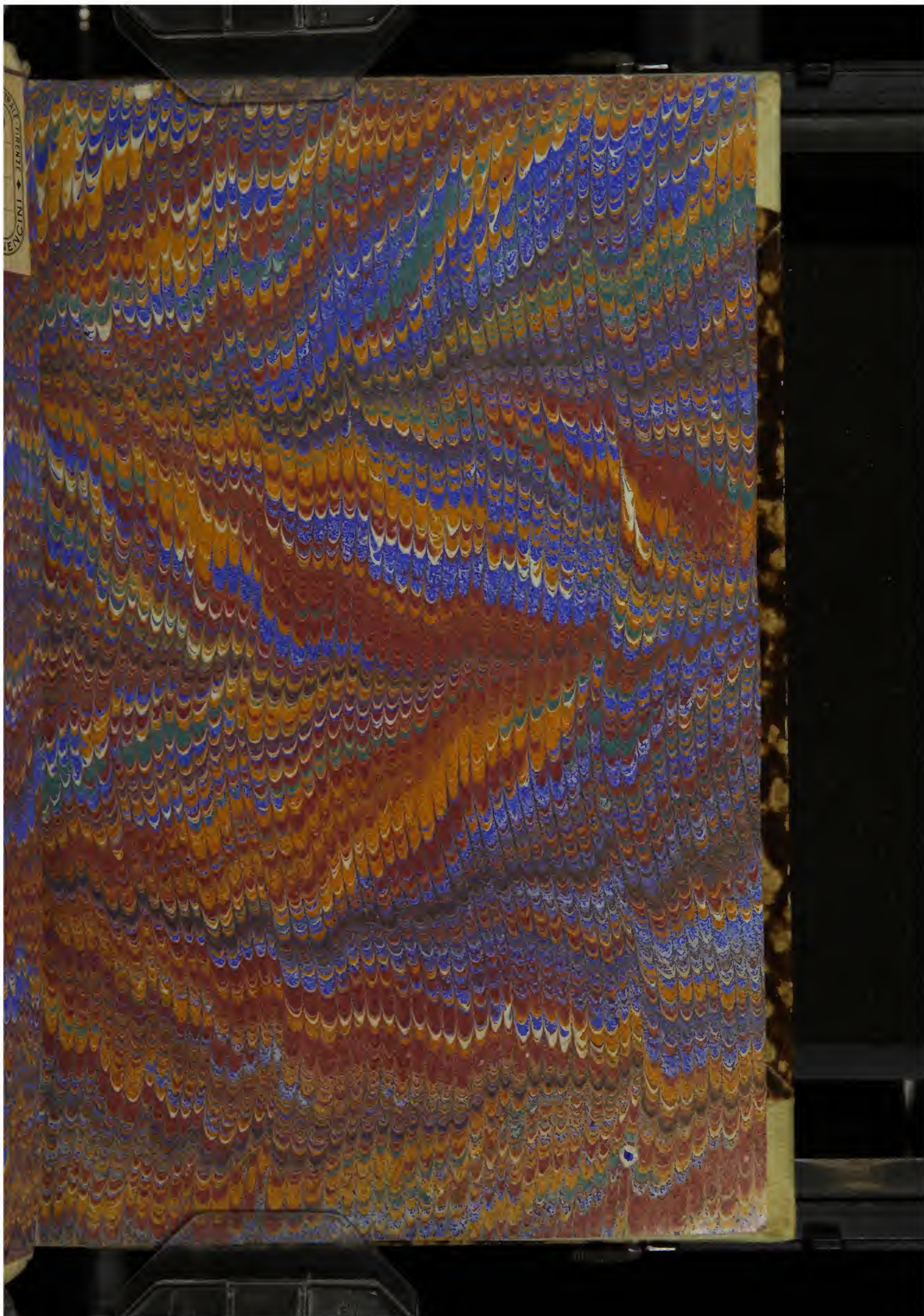

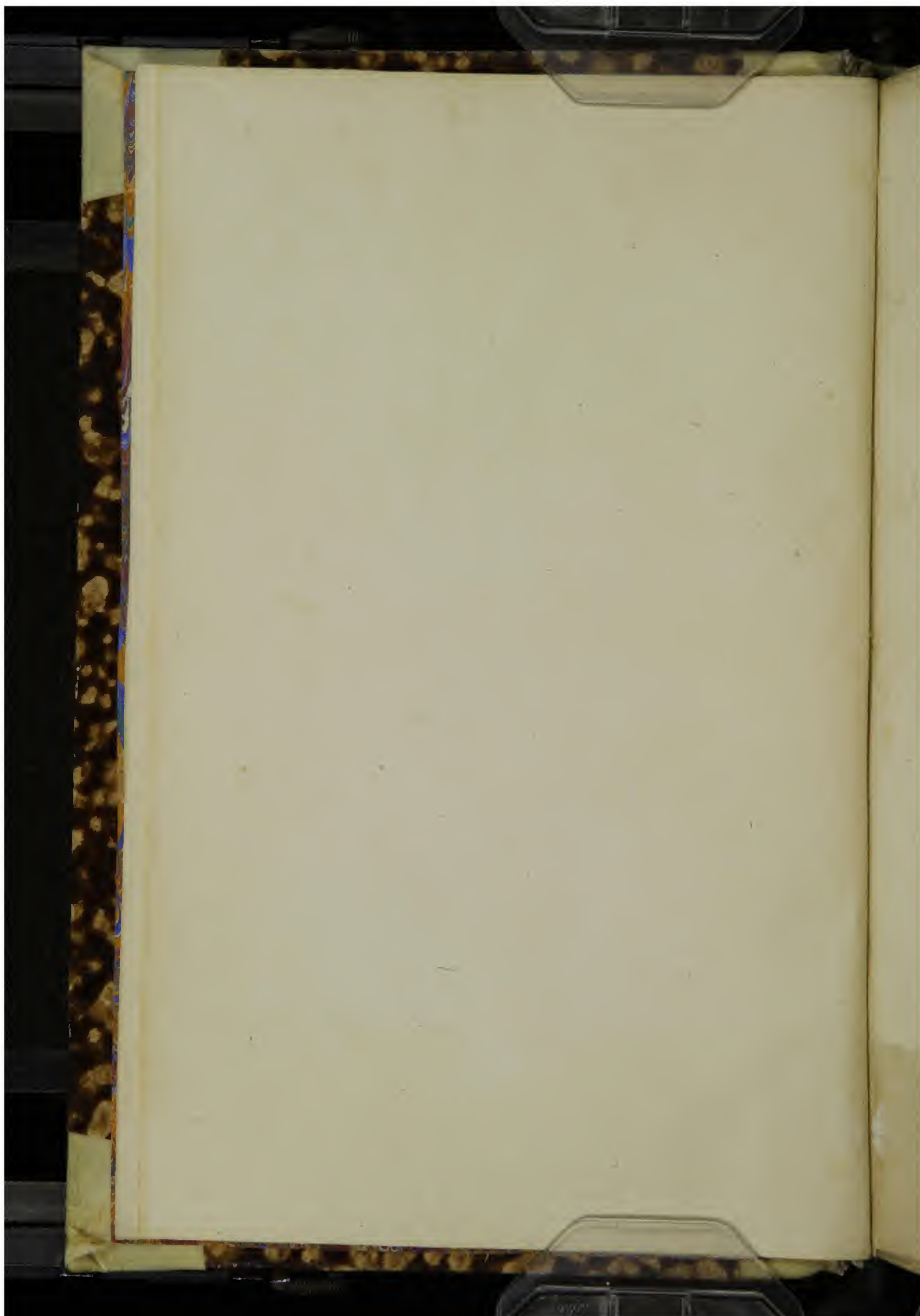

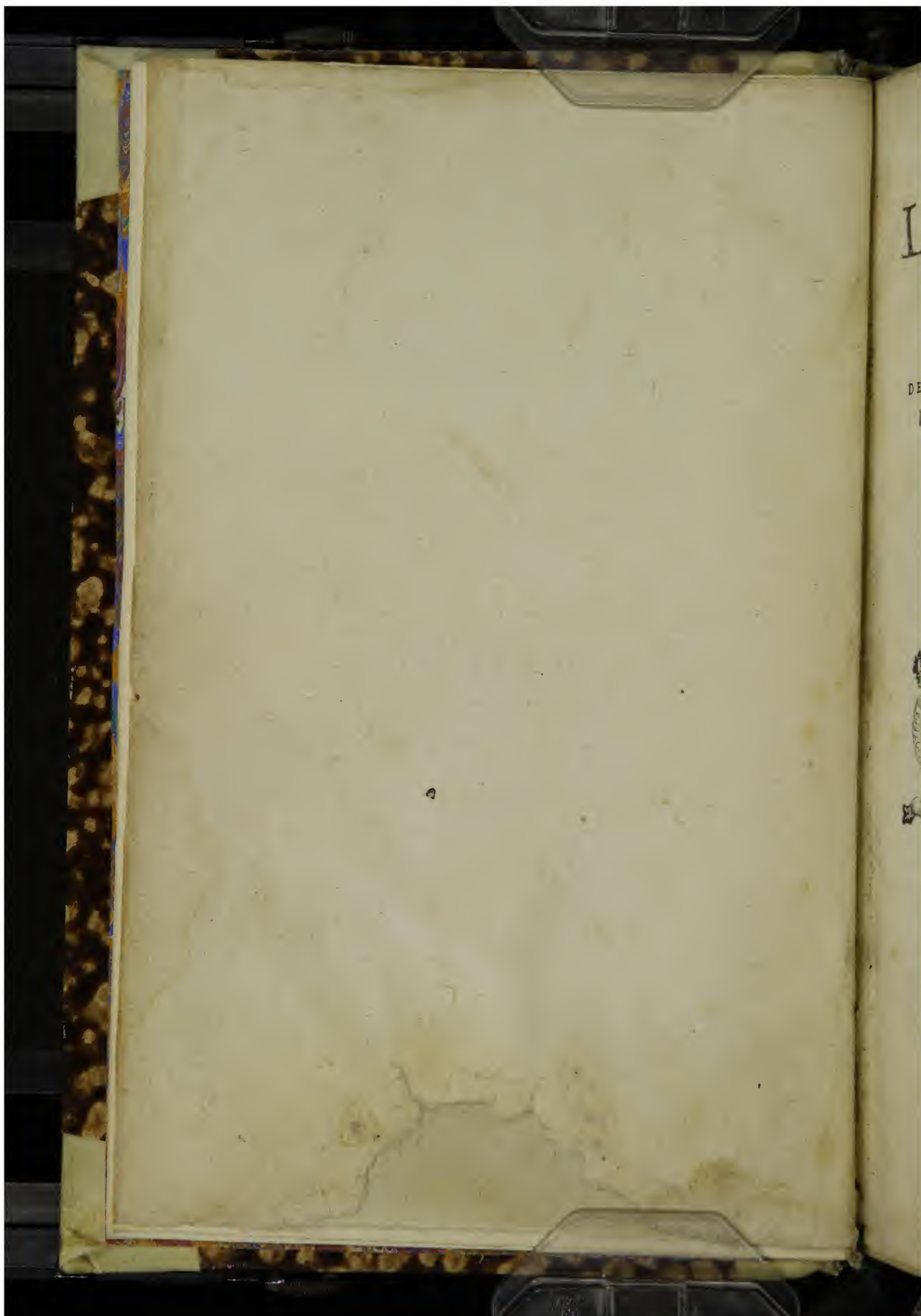

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE - FIRENZE
ALDINI
III
5
5
RACCOLTA NENCINI

OTIVM
SINE LITERIS
MORS EST
Seneca
Ex Libris Joannis Nencini
1874

LAVRENTII
VALLAE ELEGANTIARVM
LIBRI SEX.

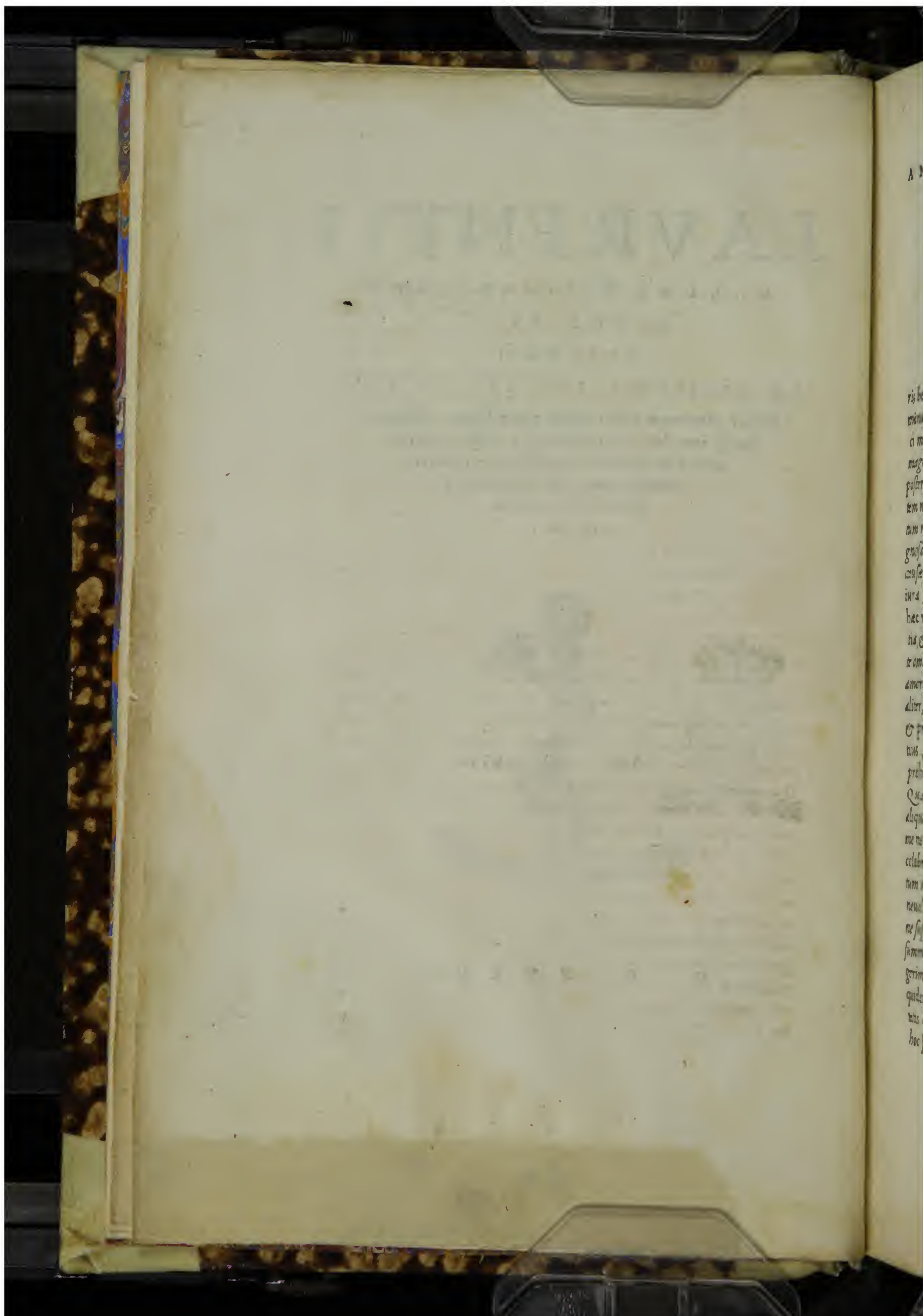
EIVSDEM

DE RECIPROCATIONE SVI, ET SVVS

libellus plurimum utilis: omnia nuper summa diligentia, curaq; emendata, & typis excusa: Additis præter rerum scitu dignarum copiosissimum Indicem cuiusq; etiam libri capitibus, id quod in alijs non item reperias.

M D. X X X V I.

ANDREAS RABIRIVS BRIXIANVS LAVRENTIO FVLLONIO SVO S. P.

o Ptaui saepe uotis omnibus Fulloni opt. eiusmodi aliquando tempus existere, ut & illustrius ipse, quanti à me fieres, intelligere posses: & tua in me maxima beneficia nota posteritati facerem. Nam etsi multa tibi cum praesens, tum absens per literas dederam singularis beneuolentiae erga te meae, & grati animi non obscura signa: ut, si minus in referenda gratia tibi par esse possem, amore certe non uinci me ostenderem: mihi tamen propterea non satisfaciebam, ut qui magnopere uellem & apertius tibi amorem declarare meum, & posteris testatum relinquere: mihi scilicet referendae gratiae uoluntatem nunquam defuisse, locum defuisse. Neque uero me haec ipsa tantum ratio, ut facerem, mouebat, quia tibi me plurimum debere cognoscerem: sed aliae etiam per multae, neque illae quidem uulgares causae: amicitiae iam inde usque à pueritia institutae uetustas, patriae iura, uitae, & animorum coniunctio, studiorum societas. Verum haec mihi tecum communia. illa tua propria: morum summa elegantia, & probitas, orationis suauitas, acies ingenij, literae interiores, quae te omnibus quamcarissimum reddunt. Neque mehercule haec dico aut amore nimio deceptus, aut quò uelim hoc auribus tuis dare: sed quòd aliter, quàm res est, scribere nequeam. Atq; huius quidem me iudicij, & praedicationis meae tantum abest, ut poeniteat: ut negligentiae potius, & inuidiae, quòd breuiter animi tui dotes perstrinxerim, reprehensionem uerear: quàm ne uirtuti tuae nimium tribuisse dicar. Quamobrem nescio utrum sit mihi laetandum magis, quia tandem aliquando optatis meis fortuna responderit, an dolendum: quòd in me nequaquam sit tantum eloquentiae, quanta merentur laudes tuae celebrari. In quo tamen excusabit me cum officiosa uoluntas mea, tum uero rei magnitudo. malui enim scribendi impudentiam cum beneuolentia suscipere: quàm, si non id fecissem, ingrati animi crimine suspectus esse. Illud quidem certe spero fore non dubiam amoris summi significationem, quòd te unum ex omnibus potissimum delegerim: cui has ueluti primitias ingenij mei dedicatas uellem. Quod quidem ita accipies, ut me non tam declarandae meae erga te uoluntatis causa fecisse putes, quàm iudicio adductum: quia, cum sis in hoc scribendi genere politissimus, non alij debuit hoc ipsum Elegan-

tiarum uolumen, quàm summa elegantia prædito nuncupari. De quo planè opere illud tibi Fulloni suauissime habeo polliceri, à me nuper ita multis in locis fuisse emendatum: ut sperem industriam hanc nostram non minimo studiosis adolescentulis adiumento fore. Id enim ego diligentiæ adhibui, ut ex omnium ferè codicum fide, quos Vallensis ipse testes citat: integram, germanamq; restituerem lectionem quæ si à me, ut erat mendosa, relicta fuisset: non ipsorum modo, sed etiam doctissimi cuiusq; animum retardare poterat. Quòd si eadem diligentia, quemadmodum faciendum fuit, usi essent ij, qui ante nos typis excudère: profecto & ipsi multoplus laudis essent assecuti, & nobis minus laborandum fuisset. Nihil est autem, cur ea tibi, quæ emendauimus loca, recenseam: propterea quod & propè infinita sunt, & tu per te facile perspicere poteris, si cum alijs hæc nostra conferas. Nos certe non pauca prætermisimus, quæ tametsi non omnino probarentur, maluimus tamen ea doctiorum iudicio relinquere: quàm ueterē, & receptam lectionem immutando diligentiores uideri. Illud tantum magnopere doleo, quòd eo ipso tempore, quo me interesse excudendo operi maxime oportuit: mensem, & amplius abesse coactus sim. qua re effectum est, ut absente me typographorum incuria, uel inscitia potius non pauca deprauauerit. Quæ cum interlegendum fient obuia, ea te, reliquosq; omneis æqui, boniq; facere uelim. Tu uero mi Laurenti sic interim hoc à me, quicquid est munusculi, accipies: ut, si intelligam tibi, ac doctis hominibus probatam operam nostram, & tu aliquando maiora, ac meliora fortasse progressu ætatis expectaturus sis: & ego putem me non mediocrem ex industria mea fructum percepisse.

Bene uale, & nos, ut facis, ama.

LIBRI SECVNDI CAPITA.

LIBRI TERTII CAPITA.

LIBRI QVARTI CAPITA.

Iucundus,

LIBRI QVINTI CAPITA.

LIBRI SEXTI CAPITA.

In eundem

DE RECIPROCATIONE SVI, ET SVVS.

LAVRENTIVS VALLA IOANNI TORTELLIO ARETINO CVBICVLARIO APOSTOLICO, THEOLOGORVM FACVNDISSIMO, S.

IBROS de linguæ Latinæ elegantia (mi Ioannes unicum amicitiæ specimen, & omnis scientiæ decus) olim iam tibi debitos, totiesq; abs te efflagitatos, & tanquam creditore repetitos, tandem exhibeo: nominiq; tuo dedico, ac uelut æs alienum persoluo, & (ut longioris moræ dem pœnas) etiam cum fœnore, eoq; tanto, ut sorti par sit. Nam, quum sex essent libri quos tibi (cui omnia debeo) repromiseram, nunc tandem ad illos accedunt, eiusdem germanæq; materiæ, & quasi semissi semis additus, explet assem lucri. Fecisti itaq; tu longam quidem expectationem. Verum ipsius expectationis non negligentia mea, sed consilium extitit causa. Nolo enim fraudare beneficium meum gratia sua. Siquidem nullam aliam inire rationem poteram, qua libros iniussu meo (ut scis) editos, & in plurima exemplaria transcriptos tibi dicarem, nisi & repurgarem diligentius, & (quod maius est) aliorum ueluti reliqui corporis accessione perfectos me emittere testarer, ut nemo nisi ab hoc fonte, & eius riuis nostrarum elegantiarum aquas sibi hauriendas existimaret: non solum uberiore gurgite, sed etiam nitidiore. Quo magis & spero, & opto libros hos abs te in summi pontificis bibliotheca repositum iri, teq; curaturum, ut ille, cuius contubernalis es, & studiorum intimus comes, nonnunquam eos euoluat, & quemadmodum de parte iam fecit, totum opus laudet: eximium profecto, ac maximum laboris mei fructum, ac præmium. Nam quis uberior fructus, aut quod magis opimum præmium generoso animo contingere potest, quam laudari à laudato uiro? ut ille apud Næuium inquit: Gaudeo abs te laudari pater, laudato uiro. Etenim quisnam multis iam seculis laudatior extitit, qui'ue sit magis iure laudandus, quàm nostrum omnium pater summus pontifex Nicolaus Quintus? qui non magis prudentissimorum hominum iudicio electus esse, quàm natus ad illam dignitatem uidetur: quem Deus nobis præbens singulari quadam hoc seculum est beneficentia prosecutus: & quo sospite (ut est hominum opinio) res humanæ futuræ felices

*ſunt. Adeò neſcias, an uirtus eius, an dignatio inter homines ma-
gis emineat: & inter ipſius uirtutes, quæ cui præſtet, ſi qua modo
præſtat, & non unaquæq; omnes in ſe numeros habet, niſi ut quod
quiſque maxime uirtutem aliquam colit, ita maxime adeſſe huic illam
exiſtimat. Veluti tu nonnunquam, atq; ego prudentiam, cum cæte-
rarum rerum, tum uero literarum. Quid enim tam arduum, tam
difficile, tam profundum, quod non conſilij altitudine expediat,
conficiat, tranſigat? Tot ſummi pontificatus, quem propè lacerum
ac naufragum acceperat, negocia, quibus diſtringitur, quorum pars
quemlibet alium deprimeret, unus omnia curat, omnia ſuis hu-
meris ſuſtinet, unus omnia obit, & (quod magis noſtram admira
tionem auget) non fortiter modo, ſed etiam libenter. Diuina nimi-
rum eſt in eo ingenij celeritas, ac uis. Iam uero de literis quoties
nobiſcum alio'ue quo erudito, poſt fluctus occupationum loquitur?
Taceo qua pronuntiandi maieſtate & gratia, quanta memoria,
quanta rerum copia, quanta doctrinarum omnium peritia eluceat,
uel humanarum, ut hiſtoricæ, ut oratoriæ, ut grammaticæ, ut
philoſophicæ, ut poëticæ, etiam metricæ, uel diuinarum, ut theo-
logiæ, ut omnis iuris, ut eius, quam Græci μεταφυσικὴν uocant. Ni-
hil ita arduum, ita'q; abditum, quod eum fallat: nihil ita tenue in lite-
ris exiguum'q; (unde haud ſecus miror) quod eum fugiat: eo'q; nun-
quam minus loqui, magis attendere mihi libet, quàm quum ipſum
audio: pace tamen eius dictum ſit, non minus ornat illam dignita-
tem, quàm ab illa ornetur. Nec ego minus ueneror eius uirtutem apud
me, quàm datas à Deo Apoſtolicas claues, quum præſertim ſcien-
tia ſacrarum literarum clauis uocetur, ab eodem Deo tributa quæ
aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit. Itaq; utraq; ma-
nu claues geſtat, ſapientiæ altera, altera poteſtatis. Quare (ut libe-
re, quod ſentio, dicam) uel magis mihi lætandum, atque gloriandum
erit, ſi à tam integro, tam ſancto, tam ſapienti uiro, quàm ſi à
ſummo pontifice laudabor. Summi enim pontifices multi fuerunt, ſed
qualis hic, uix unus aut alter: quem abſit, ut emerendi fauoris gratia
impenſius laudauerim: quippe qui ſciam & me improbaturos ho-
mines, ſi mentiar: & illum talem eſſe, qui nec ſeipſum ignoret, &
teſtimonia ſuarum laudum malit in pectoribus eſſe, quàm in linguis.
Neque uelim te hanc ei epiſtolam oſtendere. In qua etſi laudatur,
id tamen nõ ideo fit, ut has laudes ipſe, ſed ut cæteri legant: & (quod
ad nos attinet) magna ſanè honori tuo ac meo fiet acceſſio ex hac Ni-
colai pontificis commemoratione. Etenim ſi in arcubus triumphali-
bus, & columnis, cæteris'q; id genus operibus in honorem aliquo-*

rum extructis, quò ſint auguſtiora, cernimus interdum alicuius dei, aut deo ſimilis imaginem ſuperpoſitam: cur ipſe non putem mihi faciundum, ut huic meæ columnæ (non auſim dicere arcui) duodecim paſſus altæ, quam ego opifex tibi ob ſingularem eruditionem, ſummam beneuolentiam, maxima in me merita dicaui, imaginem Nicolai ſummi pontificis mea manu ſcalptam in culmine collocem, ut operis decori quædam etiam ex ipſo præſide maieſtas accedat? Ita & noſtra in illum reuerentia, ac religio, & illius in nos fauor ſplendorq́; conſtabit.

Vale.

LAVRENTII VALLAE PATRITII ROMANI, ET DE LINGVA LATINA BENE MERITI, IN SEX ELEGANTIARVM LIBROS, ELEGANS ET DOCTA ADMODVM PRAEFATIO.

q VVM sæpe mecum nostrorum maiorum res gestas, aliorumq; uel regum, uel populorum considero: uidentur mihi non modo ditionis, nostri homines, uerum etiam linguæ propagatione cæteris omnibus antecelluisse. Nam Persas quidem, Medos, Assyrios, Græcos, aliosq; permultos longe, lateq; rerum potitos esse: quosdã etiam, ut aliquanto inferius, quàm Romanorum fuit, ita multò diuturnius imperium tenuisse constat: nullos tamen ita linguam suam ampliasse, ut nostri fecerunt: qui (ut oram illam Italiæ, quæ magna olim Græcia dicebatur, ut Siciliam, quæ Græca etiam fuit, ut omnem Italiam taceam) per totum penè occidentem, per Septentrionis, per Aphricæ non exiguam partem, breui spatio linguam Romanam (quæ eadem Latina à Latio, ubi Roma est, dicitur) celebrem, & quasi reginam effecerunt, & (quod ad ipsas prouincias attinet) uelut optimam quandam frugem mortalibus ad faciendam sementem præbuerunt: opus nimirum multò præclarius, multóq; speciosius, quàm ipsum imperium propagasse. Qui enim imperium augent, magno illi quidem honore affici solent, atque imperatores nominantur: qui autem beneficia aliqua in homines contulerunt, ij non humana, sed diuina potius laude celebrantur: quippe qui non suæ tantum urbis amplitudini, ac gloriæ consulant, sed publicæ quoque hominum utilitati, ac saluti. Itaque nostri maiores rebus bellicis, pluribusq; laudibus cæteros homines superarunt, linguæ uero suæ ampliatione seipsis superiores fuerunt, tanquam relicto in terris imperio, consortium deorum in cœlo consecuti. An uero Ceres, quòd frumenti, Liber, quòd uini, Minerua, quòd olei inuentrix putatur, multiq; alij ob aliquam huiusmodi beneficentiam in deos repositi sunt: linguam Latinam nationibus distribuisse minus erit, optimam frugem, & uere diuinam, nec corporis, sed

animi cibum? Hæc enim gentes illas populosq; omnes, omnibus artibus, quæ liberales uocantur, instituit: hæc optimas leges edocuit: hæc uiam ad omnem sapientiam muniuit, hæc denique præstitit, ne barbari amplius dici possent. Quare quis æquus rerum æstimator non eos præferat, qui sacra literarum colentes, ijs, qui bella horrida gerentes clari fuerunt? Illos enim regios homines, hos uero diuinos iustissime dixeris, quibus non (quemadmodum ab hominibus fit) aucta respublica est, maiestasq; populi Romani solum, sed (quemadmodum à Dijs) salus quoque orbis terrarum: eò quidem magis, quòd qui imperium nostrum accipiebant, suum amittere, & (quod acerbius est) libertate spoliari se existimabant, nec fortasse iniuria. Ex sermone autem Latino non suum imminui, sed condiri quodammodo intelligebant: ut uinum posterius inuentum, aquæ usum non excussit, nec sericum, lanam linumq;: nec aurum, cætera metalla de possessione eiecit, sed reliquis bonis accessionem adiunxit. Et sicut gemma aureo inclusa anulo, non deornamento est, sed ornamento: ita noster sermo accedens, aliorum sermoni uernaculo, contulit splendorem, non sustulit. Neque enim armis, aut cruore, aut bellis dominatum adeptus est: sed beneficijs, amore, concordia. Cuius rei (quantum coniectura suspicari licet) hoc, ut ita loquar, seminarium fuit: primum, quòd ipsi maiores incredibiliter se in omni studiorum genere excolebant, ita, ut ne in re quidem militari aliquis, nisi idem in literis, præstans esse uideretur, quod erat cæteris ad æmulationem non exiguum incitamentum: deinde, quòd ipsis literarum professoribus præmia egregia sanè proponebant: postremo, quòd hortabantur prouinciales omnes, ut cum Romæ, tum in prouincia Romane loqui consuescerent. Ac (ne pluribus agam) de comparatione imperij, sermonisq; Romani, hoc satis est dixisse. Illud pridem, tanquam ingratum onus, gentes, nationesq; abiecerunt: hunc omni nectare suauiorem, omni serico splendidiorem, omni auro, gemmaq; pretiosiorem putauerunt, & quasi Deum quendam è cœlo demissum, apud se retinuerunt. Magnum ergo Latini sermonis sacramentum est, magnum profectò numen, quod apud peregrinos, apud barbaros, apud hostes, sanctè ac religiose per tot secula custoditur, ut non tam dolendum nobis Romanis, quàm gaudendum sit, atque ipso etiam orbe terrarum exaudiente gloriandum. Amisimus Romam, amisimus regnum, amisimus dominatum, tametsi non nostra sed temporum culpa: ueruntamen per hunc splendidiorem

dominatum in magna adhuc orbis parte regnamus. Nostra est Italia, nostra Gallia, nostra Hispania, Germania, Pannonia, Dalmatia, Illyricum, multæq; aliæ nationes. Ibi nanque Romanum imperium est, ubicunque Romana lingua dominatur. Eant igitur nunc Græci, & linguarum copia se iactent. Plus nostra una efficit, & quidem inops (ut ipsi uolunt) quàm illorum quinque (si eis credimus) locupletissimæ: & multarum gentium uelut una lex, una est lingua Romana: unius Græciæ (quod pudendum est) non una, sed multæ sunt, tanquam in republica factiones. Atque exteri nobiscum in loquendo consentiunt, Græci inter se consentire non possunt, nedum alios ad sermonem suum se perducturos sperent. Varie apud eos loquuntur autores, Attice, Aeolice, Ionice, Dorice, κοινῶς: apud nos, id est apud multas nationes, nemo nisi Romane, in qua lingua disciplinæ cunctæ libero homine dignæ continentur, sicut in sua multiplici apud Græcos: qua uigente quis ignorat studia omnia, disciplinasq; uigere, occidente occidere? Qui enim summi philosophi fuerunt, summi oratores, summi Iureconsulti, summi denique scriptores? nempe ij, qui bene loquendi studiosissimi. Sed me plura dicere uolentem, impedit dolor, & exulcerat, lachrymariq; cogit intuentem quo ex statu, & in quem facultas ista reciderit. Nam quis literarum, quis publici boni amator à lachrymis temperet, cum uideat hanc in eo statu esse, quo olim Roma capta à Gallis? omnia euersa, incensa, diruta, ut uix Capitolina supersit arx. Siquidem multis iam seculis non modo Latine nemo locutus est, sed ne Latina quidem legens intellexit: non philosophiæ studiosi philosophos, non causidici oratores, non legulei Iureconsultos, non cæteri lectores ueterum libros perceptos habuerunt, aut habent: quasi amisso Romano imperio, non deceat Romane aut loqui, aut sapere, fulgorem illum Latinitatis situ, ac rubigine passi obsolescere. Et multæ quidem sunt prudentium hominum, uariæq; sententiæ, unde hoc rei acciderit, quarum ipse nullam nec improbo, nec probo, nihil sane pronunciare ausus: non magis, quàm cur illæ artes, quæ proxime ad liberales accedunt, pingendi, scalpendi, fingendi, architectandi, aut tandiu tantoq; opere degenerauerint, ac pene cum literis ipsis demortuæ fuerint, aut hoc tempore excitentur, ac reuiuiscant: tantusq; tum bonorum opificum, tum bene literatorum prouentus efflorescat. Verum enimuero quò magis superiora tempora infelicia fuere, quibus homo nemo inuentus est eruditus, eò plus his nostris gratulandum est, in

quibus (si paulò amplius adnitamur) confido propediem linguam Romanam uirere plus, quàm urbem, & cum ea disciplinas omneis iri restitutum. Quare pro mea in patriam pietate, imò adeo in omneis homines, & pro rei magnitudine cunctos facundiæ studiosos, uelut ex superiore loco libet adhortari, euocareq;, & illis (ut aiunt) bellicum canere. Quousque tandem Quirites (literatos appello, & Romanæ linguæ cultores, qui & uere, & soli Quirites sunt, cæteri enim potius inquilini) quousque inquam Quirites urbem uestram, non dico domicilium imperij, sed parentem literarum à Gallis esse captam patiemini, id est, Latinitatem à barbaris oppressam? Quousque prophanata omnia duris, & penè impijs oculis aspicietis? An, dum fundamentorum reliquiæ uix appareant? Alius uestrum scribit historias, istud est Veios habitare. Alius Græca transfert, istud est Ardeæ considere. Alius orationes, alius poëmata componit, istud est capitolium, arcemq; defendere: Præclara quidem res, & non mediocri laude digna: sed non hoc hostes expellit, non patriam liberat. Camillus nobis, Camillus imitandus est, qui signa (ut inquit Vergilius) in patriam referat, eamq; restituat: cuius uirtus adeò cæteris præstantior fuit, ut illi, qui uel in Capitolio, uel Ardeæ, uel Veijs erant, sine hoc salui esse non possent. Quod hoc quoque tempore continget, & cæteri scriptores ab eo, qui de lingua Latina aliquid composuerit, non parum adiuuabuntur. Equidem (quod ad me attinet) hunc imitabor, hoc mihi proponam exemplum, comparabo (quantulumcunque uires meæ ferent) exercitum, quem in hostes quamprimum educam, ibo in aciem, ibo primus, ut uobis animum faciam. Certemus, quæso, honestissimum hoc, pulcherrimumq; certamen: non modo ut patriam ab hostibus recipiamus, uerumetiam ut in ea recipienda, qui maxime Camillum imitabitur, quis appareat. Difficilimum quidem præstare, quod ille præstitit, omnium imperatorum mea sententia maximus, riteq; secundus à Romulo conditor urbis appellatus. Ideoq; plures pro se quisque, in hanc rem elaboremus, ut saltem multi faciamus, quod unus effecit. Is tamen iure, uereq; Camillus dici, existimariq; debebit, qui optimam in hac re operam nauauerit. De me tantum affirmare possum, non quòd sperarem tantæ me rei satisfacturum, difficilimam sumpsisse laboris partem, durissimamq; prouinciam, sed ut redderem alios ad cætera prosequenda alacriores. Hi enim libri nihil ferè, quod ab aliis autoribus (ijs duntaxat qui extant) traditũ est, côtinebunt. Atq; hinc principiũ nostrũ auspicemur.

De nominibus, quorum ablatiui plurales exeunt in abus. Cap. I.

d Eus dea deabus dicimus, diuus diua diuabus non dicimus. Item in quibusdam alijs, ut filius filia filiabus, non priuignus priuigna priuignabus: natus nata natabus, non genitus genita genitabus: equus equa equabus, mulus mula mulabus, non asinus asina asinabus, nec iuuencus iuuenca iuuencabus, nec cætera similia, non ceruus cerua ceruabus, non lupus lupa lupabus. Item, ut dicimus libertus liberta libertabus, ita non dicimus libertinus libertina libertinabus, non patronus patrona patronabus, non concubinus concubina concubinabus, non pedissequus pedissequa pedissequabus, non seruus serua seruabus, non famulus famula famulabus, non dominus domina dominabus, non animus anima animabus. Tametsi quidam his posterioribus utuntur. Cicero tamen ad uxorem, & filiam scribens, duabus animis suis dixit, non animabus. Et Curtius de matre, & uxore Darij, dominis non dominabus dixit. Quod si qui per licentiam aliter loquuntur, non est mirandum: cum quidam ueteres dixerint dextrabus, pro dextris, & eabus, pro eis. Sed ego de usu loquendi disputo, non de abusu.

De uerbalibus exeuntibus in Atio. Cap. II.

Omnia quæ ueniunt à uerbis primæ coniugationis, positionem supini habentibus in itum, uel in ctum, præter cæterorum uerborum legem exeunt in atio, & non in itio, uel in ctio, ut Veto uetui uetitum, inde uetatio, non uetitio. Præsto præstiti præstitum, præstatio, non præstitio, Cubo cubui cubitum, cubatio, non cubitio, Domo domitum, domatio, non domitio, Sono sonitum, sonatio, non sonitio, Crepo crepitum, crepatio, non crepitio, Tono tonitum, tonatio, non tonitio, licet dicamus sonitus, crepitus, tonitus, non sonatus, crepatus, tonatus. Frico frictum, fricatio, non frictio, & ita in cæteris. Sectio tamen crebrius reperitur, quàm secatio. Horum participia dissimilia sunt. Nam ea, quæ sunt præteriti temporis, exeunt in itus, quæ uero futuri in aturus: uetitus uetaturus, præstitus præstaturus. Vnde Lucanus: Constatura fides superum. Domitus domaturus, & ita in cæteris. Lauo, & Poto non habent supina, neque in atum, neque in itum, neque in ctum, sed in otum: ideoq; formant nomina sua lotio, & potio: inde sunt lotor, & potor uerbalia nomina, & lotium pro urina, prima tamen breui non longa. Aliquando reperitur lauatum, & potatum, inde sunt lauatio, & potatio, lauatorq;, & potator. Iuuo, iuui, iutum, nec in hunc, nec in illum modum format suum deriuatiuum. Cæterum ex alio supino

iuuatum facit iuuatio, ab illo fit iutor, seu potius adiutor. Ex caeteris autem pauca sunt nomina uerbalia in or, ut domitor, non domator, & Sector, qui significat eum accusatorem, qui ex damnatione accusati dimidium bonorũ expectat illius, aut certe aliquã partem.

De hoc nomine Ludicrum. cap. III.

l Vdicra (inquit Priscianus) & non ludicria, ab hoc ludicri dicimus. Vergil. in XII. Neque enim leuia, aut ludicra petuntur Praemia. Per quod uult ludicra tertiae declinationis, cum contrà notum sit secundae esse, ut in lege illa frequenter repetita: Qui artem ludicram exercuerit, in quatuordecim ordinibus primus ne sedeat. Ars ludicra, est ars histrionica & scenica, & (ut sentio) quicquid nomine ludicri intelligitur. Nam ludicrum, quod est substantiuum, non modo ludus histrionicus est, & scenicus, sed quodcunque lusorium opus, ac ioculare, etiam ludi publici.

De hoc nomine Ficus. cap. IIII.

f Icus (idem inquit) etiam uitium corporis quartae est. Martialis primo epigrammatum.

Cum dixi ficus, rides quasi barbara uerba,
Et dici ficos Caeciliane iubes.
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,
Dicemus ficus Caeciliane tuos.

Ex quo ostendit & uitium, & fructum quartae esse declinationis, genere autem differre. Ego uero reperio ancipitem apud Martialem scripturam, & frequentius sic, ut & ipse puto scribendum.

Cum dixi ficos, rides quasi barbara uerba.
Et dici ficus Caeciliane iubes.
Dicemus ficus, quas scimus in arbore nasci,
Dicemus ficos Caeciliane tuos.

Ante omnia, cur ille risisset Martialem, quòd diceret ficus? An non reperitur ficus, saltem pro arbore, atq; etiam pro fructu in numero singulari? Non hoc ergo ille ridebat. Quid ergo? quòd genere abuteretur? ne hoc quidem. Quippe cum dico ficus, quo genere utar, nemo intelligit. Certe ridebat, quòd alia declinatione uteretur, quàm ea, quã debebat, ut ex secundo uersu, in quo mutata est declinatio, apparet. Quòd si igitur Caecilianus de declinatione agebat, non de genere, debuerat Martialis ad declinationem, non ad genus respondere, ut est putandum: atq; adeo necesse est eum respondisse. Siquidem (ut ostendi) ille reprehenderat, quod hic ficos diceret, non ficus. Quae reprehensio si uera est, ut Prisciano uidetur, qui uult ficus magis esse quartae, quae tandẽ modestia poëtae fuisset, eum, qui recte admoneat, tã execrabili,

etiam

etiam uero crimine incessere? ergo coniunxit accusationem imperitiæ cum accusatione flagitij per iocũ, & dicacitatem, ut moris sui est, quòd ille adeo stolidus, non solum nequam esset, ut negaret ficos reperiri, quos secum semper, & quidem cum dolore gestaret: quod minime mirum est reperiri, quum pro fructu, ad cuius similitudinem morbus appellatus est, in secunda declinatione, & (ut opinor) in genere masculino non modo apud poëtas, sed apud oratores quoque probatissimos reperiatur, ut Horatius:

Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi.

Et Plinius ad Octauium Ruffum: Quæ nunc cum ficis, & boletis certamẽ nondum habent. Et Cicero de Senectute: Ex tantulo grano fici. Quidam grammaticorum recentium, id est imperitorum aiunt, pro fructu quartæ, pro arbore secundæ esse declinationis, quum pro arbore sit sæpius quartæ, ut idem de Oratore: Vxorem suam suspendisse se de ficu. Secundæ autem ut apud Iuuenalem:

Ad quæ Discutienda ualent sterilis mala robora fici.

Macrobius & ipse in secunda declinatione semper ferè utitur, & plurimos ueterum ostendit usos. Priscianus uero uult pro fructu, & morbo quartæ esse, & hoc autoritate Martialis. Neque ego inficior ultimum illum uersum posse sic legi, ut recitat Priscianus. Sed id ioco magis, quàm serio à poëta accepimus esse dictum: neque enim seipsum, quòd ficos dixisset, sed illius & nequitiam, & imperitiam reprehendere uoluit: non ignorans ficos & latine, & usitate dici. Nec uero Prisciano faciendum fuit, ut unum Martialem sequeretur, & Cæcilianum nescio quem, ut flagitiosum hominem, sic ineruditum in eo præsertim loco, ubi iocabatur poëta, nec suam sententiam aperiebat, & tacite negabat, quod affirmare uidebatur. Nam nequaquam dixisset ficus quartæ esse declinationis, & generis masculini, quod inauditum est, nec differentiam posuisset generis inter morbum, & fructum, quum hoc ab illo dicatur. Quidam ecclesiastici aiunt pro arbore ficulnea, ut ibi: Respicite ficulneam, & cæteras arbores, quod nusquam alibi (si memoria non excidit) mihi repertum est. Sed adiectiuum ficulnus, na, num, pro materiato ex illa arbore, ut à populus populnus, & à corylus colurnus, & ab abies abiegnus, ab ilice iligntus dicitur.

De nominibus diminutiuis. cap. V.

Nomina diminutiua exeuntia in talem uocem, qualis est pisciculus, si rite formentur, uera sunt diminutiua, ut Pisciculus, Vermiculus, Passerculus, Fraterculus, Securicula, Lucubratiuncula, Virguncula, Sororcula, Munusculum, Corpusculum,

Mendaciunculum, Plusculum. Sin minus rite formentur, diminutiua non sunt. Auunculus, Cuniculus, Musculus, quando non est paruus mus, Pediculus, uel (ut alij uolunt) pedunculus: & penultima longa cuculus. Cicercula no nen leguminis. Nouacula culter rasorius. Lenticula uasculi genus: alia masculina, aut fœminina non occurrunt. Seruius tamen super Donatum ait. acus acicula. Acus enim dicitur, qua uestes sarciuntur. Acicula, qua mulieres utuntur ad ornamentum capitis. Adiectiua tria, Anniculus, Ridiculus, Vernaculus: anniculus puer, annicula puella, anniculum iumentum, hoc est unius anni: sicut Bimus, ma, mum, id est duorum annorum. Trimus, trima, trimum, id est trium annorum. Quadrimus, quadrima, quadrimum, id est quatuor annorum, & non amplius: nec de animalibus modo, sed de inanimatis, ut anniculum uinum, bimum oleum. De pueris tamen magis loquimur per diminutionem, bimulus, trimulus, quadrimulus, quia intra hos annos adhuc parui sunt. Similiter de his, in quibus hæc ratio habet locum, ut anniculus equus, bimus aries, trimus porcus, quadrimum uinum, bimulus puer, trimula puella. Dissimiliter in quibus hæc ratio locum non habet. Ridiculus homo, ridicula res, ridiculum caput, id est deridendum. Est etiam sæpe neutrum, significatq; plerunque sermonem risus potius, quàm derisus excitantem. Vernaculus, uernacula, uernaculum, quod est domi nostræ, uel in nostra patria natum, ut lingua uernacula, quod uulgò dicunt lingua materna: dictum est à Verna, qui est seruus domi nostræ natus, id est ex nostra ancilla. Præterea neutra multa sunt, ut, Vmbraculum, Tabernaculum, Spectaculum, Habitaculum, Cœnaculum, Crepusculum, Germiculum pro germine, Crepitaculum, Vinculum, Amiculum pro amictus genere quodam ferè pallio. Curriculum pro cursu, & pro loco, in quo certamen currendi exercetur, nonnunquam etiam pro curru, ut Curtius libro octauo. Aliorum turbati equi non in uoragines modo, lacunasq;, sed etiam in amnem præcipitauere curricula. Cubiculum, quod certe à cubili non uenit, quum intra cubiculum cubile sit, & eius diminutiuum foret cubiliculum. Puluis & significatione, & formatione legitima diminutiuum facit, sed genus mutat apud Hieronymum, ut uile puluisculum: masculine tamen posuit Apuleius in quodam suo carmine, de quo meminit in apologia de Magia. Misi (ut petisti) munditias dentium, nitelas oris, Ex Arabicis frugibus tenuem, candificum, nobilem puluisculum, Complanatorem tumidulæ gingiuulæ, Sarritorem pridianæ reliquiæ, Ne qua uisatur tetra labes sordium, Restrictis si forte labellis riseris. Conuentus quoq; facit conuenticulum.

Cicero pro Sextio: Tamen conuenticula hominum, quæ ciuitates nominarunt. Baculus non terminat diminutiuum in hac uoce, quia sua talis est, tamen neutrum habet Bacillum. Cicero secundo de Finibus: Bacillum aliud inflexum, aliud ita natum. Reperitur tamen priminituum & in neutro: ut apud Ouidium libro. XV. Esse solet, bacilumq; tenens agreste sinistra. Ne Terebra quidem huius uocis est, tamen gignit diminutiuum terebellum, non terebella. Auricula uero rite formatur, sed significatione dissentit: nanq; cartilago illa est circum aurium concauitatem, non autem parua auris. Mentula quoque, quæ non paruam mentem significat, sed uirilia. Fidicula pro instrumento torquendi, quod an rite formetur, nunc uideamus. Nam fidis, inquit, Priscianus, facit fidicula. Nam si esset fides in hac significatione, quo modo Seruio placet, non fidicula fecisset, sed fidecula. Auidius Seruium Priscianus carpsit, ut pote unam rem non uno in loco reprehendens. Cæterum ipse fallitur, non Seruius. Nam nec fidis (quemadmodum ueterum autoritas tradit) sed fides dicitur & si fides dicatur, fidiculam potius, quàm fideculam analogia exigit: de autoritate satisfecerit Festus Pompeius, ita scribens: Fides genus citharæ, dicta quòd tantum inter se chordæ eius, quantum inter homines fides, concordent: analogiæ quoq; ratio fidicula exigit à fides: sicut ædicula ab ædes, sedicula à sedes, cædicula à cædes, non ædecula, sedecula, cædecula: sicut apes (de quo solo nomine facit ille mentionem) apicula facit, non apecula. Et si quando apis in nominatiuo reperiatur, ut ille ait, ueluti apud Ouidium in XIII. Non apis inde tulit collectos sedula flores: hoc perquam rarum est, & analogia apes potius, quàm apis defendit, quia à pede compositum, ac deriuatum putatur. Deniq; fidis in nominatiuo inauditum est: ergo fides dicendum est, cuius diminutiuum fidicula, id est parua cithara, uel chordula: in plurali tortorum, (ut dixi) instrumentum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis compactum, uel ab extorquenda fide, ac ueritate, uel à neruceis funibus, uinculisq;, quibus ad illum modum homines torquendi alligabantur.

AD hunc locum pertinet, quod nunc subijciemus. Nomina tertiæ declinationis exeuntia in er siue masculina, siue fœminina, siue communia, huiusmodi uocem diminutiuorum sortiri, ut pater paterculus, frater fraterculus, mater matercula, cuius quasi similis soror facit sororcula, cicercula à cicer tanquam à fœminino, pauper pauperculus, paupercula. Quæ sunt secundæ declinationis tam adiectiua, quàm substantiua, faciunt diminutiua in ellus masculina, in ella fœminina, in ellum neutra, Cul=

ter cultellus, Liber libellus, Puer puellus, Tener tenera tenerum, tenellus tenella tenellum, miser misera miserum, misellus misella misellum, Sacer sacra sacrum, sacellus sacella sacellum : unde hoc sacellum pro templo modico. Hinc factum est, ut fœminina quoque substantiuorum eodem modo, quo adiectiuorum, facerent diminutiua. Caper, capra, capella. Puer, puera, puella. Liber, libra, libella, licet multo aliud libra, quàm liber significet. Hæc diminutiua in ellus, & ella exeunt. Sunt quædam in illus, illa. Inter ea autem priora Priscianus ponit Ala, uultq; facere diminutiuum ascella. Cicero tamen inter posteriora: duo enim masculina, totidemq; fœminina donat hoc genere terminationis. Palus, paxillus. Talus, taxillus. Mala, maxilla. Ala, axilla. Sunt tamen alia in hanc uocem exeuntia.

Illa quoq; diminutiua, quæ finiunt in aster, imitationem potius, quàm diminutionem significant, neque enim ea ratione dicitur Oleaster, Pinaster, Apiastrum, Mentastrum, Siliquastrum, quòd sit parua olea, parua pinus, paruum apium, parua menta, parua siliqua, sed quòd syluestria, oleam, pinum, apium, mentam, siliquam imitantia: & quo quidam utuntur filiaster pro priuigno, non paruus filius est, sed imitans filium, & parasitaster non paruus parasitus. Aliter enim non diceretur à comico, parasitaster paruulus, sed imitator parasitorum: ut apud M. Tullium pro Vareno. Erucius hic noster Antoniaster est. Et ad Atticum lib. xij. Omnino solet esse Fuluiaster, id est, Antonij, Fuluijq; imitator. Et hunc Augustinus appellat philosophastrum, non (ut puto) paruum philosophum, sed imitatorem philosophorum, nisi dicas imitationem esse diminutionem quandam perfectionis. Tamen aliud est esse diminutiua, aliud imitatiua. Nec quispiam dixerit oleastrum esse minutam oleam, & pinastrum esse minutam pinum, quam Plinius ait esse miræ altitudinis: & ut quidam nunc solent pusillos homines appellare Antoniaster, Luciaster, Paulaster, secuti Priscianum, qui præter superiora, hæc addit esse eiusmodi diminutiua adulationis & maxime puerorum, ut Catulaster, Antoniaster, Patritiolus, Sergiolus. Sed hæc posteriora sunt uere diminutiua, illa (ut ostendi) non uera, ideóq; nec adulationis, quanquam omnia diminutiua (non minus quàm hæc in olus) sunt apta adulationi, & sæpe etiam contemptui, ut homunculus, homulus, argutulus : sed ad rem reuertamur, Pullastra apud Varronem, quæ est parua, adolescensq; gallina, quod nec ipsum diminutionem significat. Nam maiuscula potius pulla, quàm minuscula est, etiam si minor gallina est, non gallinastra dicitur, sed pullastra. Duo tamē nomina sunt, quæ diminutionis regulā seruāt, surdaster &

ster & recaluaster: quorum alterum significat diminutionem surditatis. Non est planè surdus surdaster, sed (ut sic dicam) surdulus: & Recaluaster, qui fronte caluus est, non toto capite, quasi recaluaculus, quod est diminutiuum, in quem modum nequeunt resolui nomina illa, de quibus supra disputauimus. Ex his autem quæ retuli exemplis, liquet non modo in aster finiri hæc nomina, sed etiam in astra fœminini generis, ut pullastra, filiastra apud quosdam pro priuigna: siliquastra pro piperite, quod non uideo quid ex siliqua imitetur: & in astrum neutri, ut apiastrum, siliquastrum à siliqua arbore ferente fructum sui nominis, quod Græci κεράτιον uocant: significat etiã siliqua folliculum, ubi grana leguminum includuntur, & si quid leguminibus est simile, ferèq; hæc nomina arborum, herbarumq; diuersum genus habent & in primitiuis, à diminutiuis, uel deriuatiuis.

De nominibus exeuntibus in rius uel rium. Cap. VI.

Tabularium locus ubi tabulæ, id est, instrumenta, & literæ reponuntur. Sacrarium repositorium sacrorum. Aerarium repositorium æris, id est, nummorum similiumq; rerum pretiosarum, atque opum. Armarium ubi reponuntur libri, cæteraq; huiusmodi. Armamentarium ubi reponuntur armamenta & arma. Atramentarium, uasculum quod continet atramentum. Calamarium quidam usurpant pro theca calamaria, ubi calami reconduntur: sed, quia hoc tempore plerique penna scribunt, potest etiam dici pennarium, nisi malumus appellare thecam pennariam, thecam calamariam, & thecam graphiariam. Penarium ubi reponitur penus, hoc est, edulia & ad uictum pertinentia. Viuarium, ubi continentur uel aues, uel pisces, uel feræ, quæ duntaxat ad uictum spectant. Pomariũ, locus pomorum reponendorum, uel locus consitus pomis, ut Ouidius: Id metuens, solidis pomaria clauserat Atlas Mœnibus. Quidam hoc pomerium uocant. Titus autem Liuius pomerium ait esse locum ad muros intra & extra, ubi ædificare non licet, quasi post mœnia, ut dicimus Pomeridianum, pro eo quod est postmeridianum, unde Lucanus: Lõga per extremos pomeria iungere fines. Pomarium igitur aut locus frequens arboribus pomi, siue fructuum pomi repositorium, aut copia ipsa arborum pomiferarum. Nam horum nominum natura est, significare uel locum, ubi illa sunt, uel ipsarum rerum, quæ in loco sunt, copiam, ut aluearium, tametsi potest dici locus ubi sunt aluei apũ, tamen potius accipitur pro copia alueorum eodem in loco collatorum, uel apum mellificantium. Et rosarium magis copiam fruticum uno loco rosas gignentium, quàm ipsum locum, ubi hi frutices sunt, significat: quem locum ne Rosetum quidem appellare possis, cum idem si-

gnificet quod rosarium, nisi per contentum significetur continens. Plantarium, non locus plantarum, sed ipsæ plantæ, etiamsi euulsæ, aut non consitæ fuerint. Nec me fallit Seruium separare plantaria à plantis, dicentem: Plantæ sunt raptæ de arboribus, plantaria uero quæ ex seminibus nata cum radicibus de terra propria transferũtur: ad quod sentiẽdum uidetur allexisse eum Vergilij uersus: Et uiua sua plantaria terra. Seminarium non locus, sed semen ipsum, id est, plantulæ. Pampinarium non terra, ubi nascuntur pampini, sed congeries pampinorum, id est, uirentium ramusculorum uitis: uel (ut ait Plinius) palmes qui é duro exit, materiamq; in proximum annum promittit, pampinarium uocatur, certe in hoc palmite multi sunt pampini. Calcearium, Vestiariumq;, pro calceis et uestibus, ut cibaria pro cibis. Fustuarium, pro fustigatione. Carnarium, non locus, ubi caro salsa suspenditur, sed caro ipsa, nisi contentum pro continente accipiatur. Donaria, non locus repositorius donorum, sed ipsa dona: licet Seruius dicat, ubi dona oblata sunt, sicut lectisternia dicuntur, ubi homines sedere in templo consueuerunt. Ita in cæteris adhibenda est in similium nominum significatione accuratio, & hæc de neutris. Nam masculina, fœminina, & communia, officia hominum, qualitatemq; significant. Caprarius, saltuarius, camparius, horrearius, classiarius: custos, exercitorue caprarum, saltus, campi, horrei, classis. Sagarius, lintearius, uestiarius: uenditor sagorum, linteorum, uestium. Proprietarius, Fructuarius, Vsuarius: cuius est proprietas prædij, cuius fructus, cuius usus: quæ omnia significant actionem, possessionemq; numero quidem incomprehensibilia. Pauca autem, quæ passiue accipiuntur. Legatarius, Commodatarius, Depositarius, Beneficiarius, Fideicommissarius: qui legatum, commodatum, depositum, beneficium, fideicommissum accepit, & si qua sunt alia. Ex huiusmodi nominibus fiunt etiam nomina quædam rerum, calcaria, sulphuraria, ubi calx coquitur, & sulphur fit. Atque hæc à nominibus feré proficiscuntur, illa uero magis à uerbis, uel à uerbalibus in or. Et sunt adiectiua in orius, oria, orium, actionem significantia, accusatorius, petitorius, defensorius, fideiussorius, institutorius, exercitorius, tributorius. Nam Tributarius uenit à tributum, Tributorius à tributor, sicut Depositarius à depositum, Depositorius à depositor. Significat itaque Tributarius, qui soluendo tributo obnoxius est, ut Stipendiarius, qui soluendo stipendio, & Depositarius, qui reddendo deposito, ut Munerarius, qui dat munera populo gladiatoribus in arena exhibendis. Ideoq; uas escarium dicimus, & uas potorium, quia hoc à nomine uerbali uenit, illud non uenit. Prætor, senator, holitor, lictor,

non opinor descendere à uerbis, sed quia uocem uerbalem obtinent, sicut censor, & quæstor, sic formauerunt sua denominatiua, prætorius, senatorius, holitorius, lictorius, censorius, & quæstorius. Holitor autem est, qui hortum holerum exercet, quem nonnulli hortulanum uocant. Est & holus unaquæque herba, qua uescimur. Nam sunt & horti non holerum, sed arboribus consiti, & uoluptatis gratia comparati, ut horti Sallustiani, Pompeiani, Luculliani, Claudiani. Lictor minister consulis, proconsulis, præsidis, prætoris, qui fascem uirgarum alligatum cũ securi portat: suntq; lictores consulis duodeni, aliorũ seni. His addere possumus aleator, quod uidetur descẽdere à uerbo, quod nusquam reperitur. Non enim aleare dicimus, sed alea ludere.
Neutra autem in orium, locum plerunque significant, ubi aliquid fit, ut deambulatorium, locus ubi deambulamus: Dormitorium, locus ubi dormimus: Repositorium, ubi reponitur aliquid: Tentorium, locus ubi tendimus uela, aut si quid instar uelorum habet, uel potius ipsa uela, siue uelamenta contra iniuriam cœli: Auditorium, locus ubi audimus præceptorem, aut orantem non in uera causa, aut opus nouum recitãtem, aut si quid simile est, uel ipsa turba, atque ipse cœtus auditorum. Tectorium illinimentum est, & quasi pauimentum parietis, atque incrustatio. Amatorium, genus ueneni amorem uel insaniam ingerentis. Portorium, uectigal portus, uel fluminum, uel lacuum, uel stagnorum. Nam & Portitor ille dicitur, qui traducit homines, ac uehit nauigio, uel ad nauem de littore, uel de naui ad littus, uel ad ulteriorem fluminis, lacus, stagniue, seu ripam, seu littus, licet frequentius dicatur littus. Potest etiam accipi pro eo, qui portoriũ conduxit, id est, qui fructus pecuniarios ex portu conduxit, & à uenientibus illos exigit: quæ ratio in cæteris huiusmodi discernenda est. Hoc etiam loco addam, quòd, quum dicamus dumetum, spinetum, uepretum, similiaq;, tamen dicimus senticetum, non sentetum.

De euentu, iussu, permissu, iugero. Cap. VII.

e Ventus in singulari generis masculini, & declinationis quartæ est, cuius plurali M. Tullius sæpissime in neutro genere, & declinatione secunda utitur, ut de oratore: Ex aliorum factis, aut dictis, aut euentis. Idem de diuinatione. Si euenta quæ rimus, quæ exquiruntur auibus. Et ad Lucceium: Fabulam rerum euentorumq; meorum. Et ad Atticum: Semper enim causæ euentorũ magis mouent, quàm ipsa euenta. Quidam planè imperiti euentum aiunt significare principium, ut apud Ouidium: Exitus acta probat, careat successibus opto, Quisquis ab euẽtu facta notanda putat. Illud enim, exitus acta probat, uox est accusantium Phyllidem argumento,

quod dicitur à casu, eosq; Phyllis ipsa execratur, dicens. Careat successibus opto, quisquis à casu, & non à causis alium laudat, aut uitupe rat. Similia sunt huic iussu, & permissu tuo, quorum pluralia sunt potius secundæ declinationis, in singulari ferè nunquam. Neque enim dicere solemus iusso tuo, sed iussu: non permisso tuo, sed permissu. Horatius tamen, utar permisso, id est, re permissa, non autem permissione, nec dixisset permisso tuo, nec iussibus, permissibusq; tuis, sed iussis permissisq; tuis: nec iussus, permissusq; tuos, sed iussa, permissaq; tua. Verg. Accipe iussis Carmina cœpta tuis. Et iterum. Ille patris iussa exequitur. Et alibi. Hic haud mollia iussa. E diuerso iugerum in singulari secundæ, & in plurali tertiæ declinationis. Non autem (ut ait Priscianus) iuger iugeris, cum omnes dicant in singulari iugerum, & in plurali iugeribus, significat autem mensuram ducentorum xl. pedum in longitudinem, dimidij in latitudinem, uel (ut aliqui uolunt) quantum par boum una die arat, quæ duæ significationes in idem recidunt: tantum ferè solet una die par boum arare, quantum dixi.

De nominibus adiectiuis in tilis, silis, & xilis. Cap. VIII.

n Omina, quæ exeunt in tilis, uel in silis, uel in xilis, simillimam suis participijs unde nascuntur, significationem habēt. Vas fictile, quod fictum est à figulo, non quod fingi potest. Coctiles lateres qui cocti sunt, & non crudi. Rasiles calathi, quasi rasi: nihil extantis, aut redundantis plenitudinis. Verglius tamen, Et torno rasile buxum, quasi rasibile. Pensilis uua, pensilis lectus, pensiles lychni, pensiles horti, quòd suspensi sunt, pensiles balneæ, & in aëre pendentes. Flexilis ramus, flexiles uites, quòd flexæ sunt, & lapsu erratico torquentur. Tortilis ansa, quòd retorta, & replicata est. Tornatile poculum, quod tornatum est, et torno factum. Textilis uestis, quæ detexta est. Sutilis baltheus, sutilis cymba, quòd cōsuta est. Scalptile simulacrum, quod scalptum est. Altilis auis, altilis quadrupes, altilis piscis, qui sagina altus, siue alitus est, atque saginatus. Structilis basis, structiles columnæ, quæ non sunt ex uno lapide, sed multis.

Apertile latus, quod apertum est, ut Ouidius de tristibus,

Aspicis à dextra latus hoc adapertile taurī.

Tinctile uirus, quod tinctum est, aut intinctum spiculo sagittæ, ut apud eundem, & in eodem opere. Et tinctile uirus. Tonsile buxetum, & tonsiles oleas legimus, quòd tonsæ sunt, & in orbem, ac comam putatæ. Et hæc nomina in participium passiuum resoluuntur, quæ passiuum habent: quæ uero passiuo carent, in præsentis participiū, qualia sunt neutra, ut anima uolatilis, quasi uolans, & quidam uolatilia uolucres uocant, quia uolant, ut altilia animalia, quæ aluntur.

Sessiles

Sessiles lactucæ, quasi sedentes, quod licet à participio non ueniat, tamen eiusdem naturæ est, cum in significatione consentiat, & à supino nascatur. Vmbratilis uidetur conuenire cum cæteris, quasi umbratus, ut uita umbratilis, & res umbratiles, id est uita, umbra & opaco marcescens, & res per inuolucra & inanitatem, qualis umbra est, ductæ, umbratiles appellantur. Versatilis quoque scena uidetur significare, quòd uersatur huc & illuc, non quòd uersata est: & axis uersatilis, & gladius angeli uersatilis, quòd uersatur. Quidá autem uersilis scena & ductilis, uersilis quidem, quòd, quum tota machinis quibusdam conuertebatur, aliam picturæ faciem ostenderet. Ductilis uero, quum tractis tabulatis hac, atque illac species picturæ nudabatur interior. Plicatilis crista upupæ, quòd plicatur, non quòd plicata est: et nauis plicatilis, quæ plicatur, quum facta est ex corijs. Fissilis arbor, fissile lignum, fissile robur, tum quasi fissum cuneis: tum quia finditur, quasi fissibile, ut Plinius libro. XVI. Hæc maxime fissilia, alia frangi celeriora quàm findi. Idem paulo post. Nullisq; fissile rimis hoc lignum, id est fissum. Solutilis etiam nauis dicitur (qualis nauis in qua Agrippina à Nerone filio per insidias posita, naufragium fecit) quasi solubilis, quæ facile solui posset. Ego uero malim solutilem dicere solutam, & non fideliter consutam. Et sectile porrum legimus, non tam sectibile (quid enim non est sectibile?) quam sectum, & sua sponte concisum. Futilis, uanus uel inutilis, uel à futio futis, unde effutio effutis, uel à fuo futum, uel per apocopen ab alio supino, quod ab alijs diuinari malo, quàm à me proferri. Aquatilis, à nomine uel à uerbo, animal in aqua degens. Saxatilis, incola saxorum. Piscis fluuiatilis incola fluuij, non maris aliarumúe aquarum piscis. Pluuiatilis aqua à pluo, uel magis à pluuia.

De adiectiuis in bundus. Cap. IX.

Priscianus libro quarto inquit, In bundus desinentia similitudinem habere significant, ut Vitabundus, similis uitanti, prædabundus similis prædanti, Moribundus similis morienti, Errabundus similis erranti, Furibúdus similis furenti. Et paulo post, excipitur alternitatis causa rubicundus, quod in penultima syllaba pro b, c habuit, ne sit absonum si rubibundus dicamus. Sed uideamus, an Priscianus rectè sentiat: neque à me primum hæc quæstio mouetur, sed olim ab Aul. Gellio, atque ante hunc à Terentio Scauro Adriani temporibus (ut idem Aul. Gellius dit) grammatico uel nobi-

lissimo contra Cesellium in commentario lectionum antiquarum ita scribentem: Ludibundus, errabundus, ridibundus: idem est, quod ludens, errans, ridens. Quod Scaurus reprehendit, dicens Ludibūdum esse, qui ludentem, errabundum, ridibundumq́;, qui errantem ridentemq́; agit, ac simulat: hoc Aul. Gellius confutat, atque ita cum Cesellio sentit, ut non simulationem per hæc nomina, sed è contrario uehementiam intelligi uelit, his quidem uerbis. Sed qua ratione Scaurus adductus sit, ut Cesellium in eo reprehenderet, non hercle reperiebamus. Non est enim dubium, quin hæc genere ipso duntaxat idem significent, quòd ea demonstrant, à quibus producuntur. Quid esset autem ludentem agere, uel imitari? & paulo post. Cum reprehensionem autem illam Scauri notaremus, in memoriam nobis rediјt, quòd Sisenna in quarto historiarum eiusdem figuræ uerbo ita usus est. Populabundus, inquit, agros ad oppidum peruenit. Quod scilicet significat cum agros popularetur, non ut Scaurus in consimilibus uerbis ait, quum populātem ageret, uel cum imitaretur. Poterat tamen Aul. Gellius magis proprium producere exemplum, quale apud Sallustium in Iugurthino. Ipse quasi uitabundus per saltuosa loca, & tramites exercitum ductare. Si huiusmodi nomina in būdus significarent similitudinem, quid ita adderet quasi, quod similitudinē imaginemq́; significat? Pergit idem Aul. Gellius dicens Sed inquirentibus nobis, quænam ratio, & origo esset huiuscemodi figuræ populabūdus, & errabundus multorumq́; aliorum id genus uerborum, ἐπιβόλως hercle, Apollinaris noster sibi uideri ait, particulam istam postremam, in quam uerba talia exeunt, uim, & copiam, & quasi abundantiam rei, cuius id uerbum esset, demonstrare: ut lætabundus is dicatur, qui abūde lætus sit, & errabundus, qui longo, atque abundāti errore sit. Cæteraq́; omnia ex ea figura ita dici ostendit, ut productio hæc & extremitas, largam & fluētem uim, & copiam declaret: hæc Aul. Gellius: à quo miror, cur desciuerit Priscianus, & uni Scauro potius, quàm his duobus, tribus'ue astipuletur. An quia grammaticus Scaurus, & Prisciano similitudine professionis coniunctus, Cesellius uero iurisconsultus, et Aul. Gellius orator, Apollinarisq́; philosophus? puto potius Seruium secutū, quanquam ab eo libenter dissentire solet. Ait enim ille tum alibi, tum decimo Aeneidos, moribunda morięti similis. Quod ita esse Sallustius ostendit, qui ait. Quasi uitabūdus per tramites, & saltuosa loca exercitum ductare. Nullum exemplum Seruius magis contra se proferre potuit, ut modo ostendi. Audi quam subiungit rationem. Nam Iugurtha non uitabat legatum, sed eum uitare simulabat. Ita exposuit, quasi uoluerit uitabundum dici à simulatione, & non à similitudine: non si

mulabat

mulabat uitationem legati, sed timorem. Praeterea si qua foret similitudo, ea similitudo atque simulatio intelligitur per illud quasi, non per illud uitabũdus: addit adhuc rationem. Nam quia nomen est, ideo significat similitudinem non passionem, & alia deinceps, ubi nullum robur rationis est. Sed praeter rationes illorum, ipse quoq; Priscianus imprudens confessus est, quod negabat. Quaero enim, nunquid homo rubicundus (quod ille simile facit caeteris in bundus) similis rubenti est, an uere rubens? profecto uere rubens: ergo idem erit rubicundus & rubens: quae sententia Cesellij est, quae & breuior est, nec minus fortasse uera, quàm illa siue Aul. Gellij, siue Apollinaris, quum frequentissime sic accipiantur, populabundus populans, errabundus errans. Sed nonnunquam (ut Gellius ait) uehementiam significant, quae ut breuiter & ipse complectar, idem significant, quod participia frequentatiuorum, lusitans, risitans, erratitans, lectitans, populitans, si reperiremus: quod quum non sit, ad haec (ut reor) in bundus terminata decurrimus.

De nominibus in icus. Cap. X.

m Agnificus, honorificus, munificus non ex se gignunt comparatiuos, superlatiuosq;, sed ex alijs quae in usu non sunt, ac ne possunt quidem esse magnificens, honorificens, munificens. Non enim dicimus magnificior, honorificior, munificior: sed magnificentior, honorificentior, munificentior, & in superlatiuo magnificentissimus, honorificentissimus, munificentimus. Mirificus tamen etiã mirificissimus facit, ut Terentius. Atqui mirificissimum: patruus tuus pater inuentus est. Et M. Cato teste Prisciano contra Thermum de Ptolemaeo rege optimo atque beneficissimo: & Accius in secundo didascalicôn. Atque magnificissimo, excellentissimeq; honore. Omnia ergo à facio sic composita & terminata, hanc regulam sequuntur: mirificus, maleficus, beneficus, ueneficus, uulnificus, tabificus, luctificus, pacificus, morbificus, sacrificus, & si qua sunt alia, quae omnia ascititium comparatiuum, superlatiuumq; habent, aliquando etiã suum. Suntne alia nomina & eiusdem naturae? certe sunt ea, quae formantur à dico, et à loquor: ut maledicus, maledicentior, maledicentissimus. Benedicus autem non inueni, quia nec benedico inuenitur, licet eo Priscianus utatur, & hoc tempore utamur more Graecorum, quorum autoritate dedimus huic uerbo accusatiuum praeter naturã suam, quũ postulet datiuũ, sicut maledico, quod & ipsum nunc ad imitationẽ Graecorũ habet etiã aliquando accusatiuum. De benedico unius uocis loquor, non

duarũ. Nam tunc & aliud significat, & aliter regit. Praeterea fatidicus, ueridicus: iuridicus uero rarum est uerbum, causidicus magis substantiuum. A loquor fortasse sunt plura, a sequor fortasse nulla, nisi pedissequus, quod substantiuum est. Magniloquus, altiloquus, grãdiloquus, uaniloquus, doctiloquus, uersutiloquus, fatiloquus, faciunt comparatiuum magniloquentior, grandiloquentior, & item caetera. Superlatiuum, magniloquentissimus, grandiloquẽtissimus & reliqua, sed horum positiua possunt esse tum participia magniloquẽs, grandiloquẽs, tum nomina magniloquus, grandiloquus, praeter unum suauiloquẽs, quod nescio an dici possit suauiloquus. Maledicens planè participium est, sed & maledicus dicimus, quod in fatidicus & ueridicus non fit: neque in illis superioribus, magnificens, honorificens, munificens, quae participia esse non possunt, quum haec fuerit futura uera uox, magnificiens, honorificiens, munificiens.

De nominibus in ceus, in eus, & in itius. Cap. XI.

Finita in ceus pauca sunt, materiamq; significant, ut Herbaceus, Betaceus, Maluaceus: ex materia herbae, maluae, betae. Arundinaceus, Ferulaceus, Rosaceus, Triticeus, Hordeaceus, Testaceus, Tophaceus, Arenaceus, Cretaceus, Argillaceus: ex materia arundinis, ferulae, tritici, hordei, rosae, testae, tophi, arenae, cretae, argillae. Hoc tamen differunt (si quid differunt a materialibus) quòd illa magis totum significant, haec partem. Ager enim cretaceus non idem est, quod creteus, nec arundinaceus surculus, quod arundinea fistula: unum est natum, & positum in creta, aut arundine: alterum ex corpore ac materia cretae, & arundinis factum: & panis triticeus, hordeaceus'ue, non ex solo tritico hordeo'ue compositus est, sed ex aqua quoque, licet triticeus utriusque harum, de quibus loquor, formarum uideri possit, & magis illius, cuius sunt creteus, arundineus, et similia. Nam triticaceus facere deberet, nisi dicamus euphoniae causa ca syllabã esse sublatam: quod mihi ita uidetur esse, quia disiuncta est species eorum, quae exeunt in ceus, & eorũ quae exeunt in us. Huius generis est uinaceus, quum est adiectiuum, ut uinaceo grano legimus quendã suffocatum, pro acino uuae: & uinacea substantiuum plurale pro granis uuae iam pressae. Dicimus tamen mons terrenus potius, quàm terreus aut terraceus. Sunt item nomina finita in itius, descendentia ab habentibus t in ultima syllaba, & si a nominibus quidem, significant materiam: si a supinis uero, passionem quandam: ut Cratitius, Stramentitius, Lateritius, Caementitius, Commentitius, Pauimentitius.

Item Fictitius, Cómentitius, Pigneratitius, Fœneratitius, Conductitius, Conuentitius, Adscriptitius, Dedititius. Ratio Fictitia, ac commentitia, quæ ficta & ad tempus commenta est, & excogitata. Res pigneratitia, aut fœneratitia, quæ data est pignori, aut ad fœnus pertinet, Domus conductitia, quæ códucta est. Homo adscriptitius, dedititiusq;, qui ad aliquam rem adscriptus est, & qui ex numero eorum est, qui se in alterius imperium dediderunt.

De natura comparatiui. Cap. XII.

Comparatiuum pro minore ui accipi, quàm ipsum positiuum habeat, ait Priscianus: ut Vergilius,

Tristior, & lachrymis oculos suffusa nitentes.

Tristior enim hic ex parte tristis accipitur. Sæpe per se positum pro ipso positiuo, ut, Comites senioris Acestæ, pro senis. In quorum utroq; est causa, cur aliquid nos addamus. Nam illud tristior, plané pro tristis, non pro ex parte tristis accipitur, ut ait Quintilianus. Vtimur uulgò comparatiuis pro absolutis, ut si quis se appellans infirmiorẽ, non dixit pro minus, quàm infirmus: & hic senior potius pro ualde senex, quàm tantum senex: ut idem Quintilianus de Isocrate. Eóq; iam seniore (octauum enim & nonagesimum impleuit annum) præcipere Aristoteles pomeridianis scholis cœpit. Et Ouidius de tristibus,

Sospite sic te sit natus quoque sospes, & olim
Imperium regat hoc cum seniore senex.

Ideo cum Seruio non sentio dicente secundum Varronem, Senior, & iunior comparatiua sunt per imminutionem. Est enim senior non satis senex, iunior non satis iuuenis, intra iuuenem, sicut pauperior intra pauperẽ: hoc autem dicit Varro in libris suis ad Ciceronem: quam rem, à Varrone tractatam confirmat etiam Plinius: hæc Seruius. Si uero hoc Varro & Plinius ait, quis non cernit sibijpsi repugnare rationem hanc? Est enim natura cóparatiui superare in ea qualitate, quã obtinet positiuus: quæ superatio quoties incolumis est, non possis tunc dicere factam esse imminutionem. Ponamus exemplum huic rei simillimum. Antiquior te ego sum, id est maior te natu sum. Item, adolescentior te sum, id est minor natu te sum: ita iunior te sum, id est minoris ætatis, quàm tu, uidelicet supero te paruitate ætatis: quem in mediũ accipitur illo in loco Seruij. Ergo non per imminutionem, sed proprie. Quare ut in iunior fallitur, ita & in senior falli dicendus est, quæ tamen omnia (ut sentio) pro positiuo accipi solent. Quemadmodum ẽt ocyus pro ocyter. Minus pro non, semper feré accipitur: frequentissi-

me tamen iunctum cum ſin, aut cum quo pro ut : ſin minus, id eſt ſi
non , quominus, id eſt ut non: ſicut, Quoſecius, etiam pro ut non.
Quia de hoc comparatiuo minus feci mentionem, aliquid etiã de ipſo
dicam: placet autem mihi non modo à paruum uenire, ſed etiam à
parum: ut parum pecuniæ habeo, non autem paruũ pecuniæ, ergo mi=
nus pecuniæ, ad parum pecuniæ potius, quàm ad paruũ pecuniæ ui-
detur referri. Addam aliquid econtrario de magis. Ait idẽ Priſcianus,
omnia cõparatiua mittere aduerbia ſimilia neutro generi. Atqui ma
gis, non in us exit more aliorum, ſed in is: quod comparatiuum eſſe
& uis ipſa huius uocis indicat, & multo poſt (neſcio quomodo) fatetur
hic autor. Præterea, quod à maius nullũ aliud aduerbiũ eſt, et aliquod
eſſe debet. Dicimus enim iuſtius queror, melius ſcribo, peius cãto, plus
gaudeo, minus doleo: maius gaudeo nõ dicimus, ſed magis: quod à ma
gnum poſitiuo cõparatiuũ eſſe uel hinc palàm eſt, quòd omnes ſic lo-
quimur: magis poterat Põpeius, q̃ Cæſar, ſed poſtea maxime oĩum po=
tuit Cæſar. Ex quo apparet eiuſdẽ poſitiui, quod eſt magnum, compa=
ratiuum eſſe magis, cuius ſuperlatiuũ eſt maxime, mutata u in g & an
tepoſita i: quod quum ita ſit, cur per magis et poſitiuũ reſolui cõpara=
tiuũ Priſcianus uoluit, tacens de cæteris, quæ eundẽ uſum præſtãt: For
tior, plus fortis, uehementius fortis, ualidius fortis, et quæ ſunt eiuſmo
di? opinor, quòd non putabat hoc eſſe comparatiuũ: ut quod à uoce cõ
paratiui receſſerat, aut ſi putabat, abſurdũ uidebatur comparatiuũ per
comparatiuũ reſolui cũ poſitiuo, quum præſertim ipſum magis, more
aliorum cõparatiuorum reſoluendũ ſit, quod fieri nequit. Quòd ſi re
ſolui nequit, ne aliud quidẽ poterit. Quale eſt ſi dicam, quod eſt iſto-
rum maius ædificiũ, aut quod ualidius? abſurdũ (ut dixi) quibuſdã ui
deri poſſit, ſi reſoluatur magis magnũ, & ualidius ualidum. Adde q
ſicut reſoluit comparatiuũ per magis, ita debuit reſoluere ſuperlatiuũ
per maxime, fortiſſimus Græcorum Achilles, maxime fortis Græco=
rum, non autem ſuper oẽs Græcos fortis. Nam hoc modo ſupra ſe for
tis erit, quod fieri nequit. Item ſine appoſito, fortiſſimus Hercules non
dicitur commode, ualde fortis, ſed ualidiſſime, id eſt maxime fortis.
Nam quid abſurdius, quàm, quum exponamus comparatiuum per cõ
paratiuum, exponere ſuperlatiuum per poſitiuum?

De differentia comparatiui à ſuperlatiuo. Cap. XIII.

Nter comparatiuum et ſuperlatiuũ, ea in primis, quæ apud
i Græcos, differẽtia eſt, q comparatiuũ refertur ad unum, ſu
perlatiuũ ad plura: quod reprehẽdit Priſcianus, inquiẽs, Fit
autem

autem comparatio uel ad unum, uel ad plures tam sui gñis, q̃ alienis: quamuis Græci honoris causa suæ gentis magis, q̃ ratione ueritatis, dicant non posse ad multos sui gñis fieri comparationem. Alij aũt dicunt hanc esse rõnem, propter quam nõ utuntur tali comparatione, q, quum ad plures sui generis fit cõparatio, superlatiuo uti possumus, ut fortissimus Græcorũ Achilles. Sed superlatiuus multos alios excellere significat, Cõparatiuus uero ẽt potest paruo superãtem demonstrare, unde etiam diminutionẽ iure accepit apud nos maiusculus, minusculus: hæc Priscianus. A quo tã pro Græcis, q̃ pro Latinis dissentio. Nam quæro à Prisciano, quonã mõ Græci distinguerent sensum cõparatiui à sensu superlatiui, quũ ipsi quoq; comparatiuo genitiuũ tribuant, nisi hac ratione, ut hoc ad unum, illud referatur ad plura? Loquor quoties comparatio fit ad eos, qui sunt eiusdẽ generis. Nã ad eos qui sunt alieni, necessario quoq; utuntur genitiuo per cõparatiuum, quũ ablatiuo careant. Quum dico cõparationem more Prisciani, tam comparatiui, q̃ superlatiui intelligi uolo. Atqui apud Latinos ista ambiguitas nõ est, quia comparatiuo ablatiuũ tribuimus: de hoc paulo post respondebo. Tamen tanti momenti est illa Græcorũ ratio, ut eã Latini ad formã Græcæ constructionis imitati sint, hoc est, ut cum genitiuo iungerent cõparatiuum utiq; inter duo (nam superlatiuũ dubiũ non est habere locũ inter plura) ut Aiacum fuit fortior Telamonius, & manuũ melior est dextra. Si uero tres Aiaces fuissent, diceremus non fortior, sed fortissimus, sicut digitorũ longissimus est, nõ lõgior, medius. Horatius, O maior iuuenũ, inquit, ad duos enim Pisones patrem filiumq; scribebat. Ouidius in persona Medeæ, quæ duos filios habuit,

Quum minor e pueris iussu, studioq; uidendi
Constitit ad geminæ limina prima foris.

Et Cæsar, siue alius pro Cæsare in commentario X. in testamento Ptolemæi patris, Hæredes erant scripti ex duobus filijs maior, et ex duabus ea, quæ ætate antecedebat. Ideo maior Aiax & minor, ille Telamonius, hic Oilẽi filius. Maior & minor Atrides, ille Agamemnon, hic Menelaus, Maior Cato & minor. Maior & Minor Scipio de duobus Aphricanis. Maior Cyrus & minor, siue superior & posterior, nam tempus significamus, non dignitatem maiorem minorem'ue. De malis tamen non maior & minor dicimus, ut Dionysius superior, & Dionysius inferior. Qui numerus quum superat, non per comparatiuum, sed per positiuũ, aut per superlatiuum loquimur: ut magnus Alexander, magnus Pompeius, Fabius Maximus, Valerius Maximus. Et hæc est Græcorum ratio, in qua nobis

cum illis conuenit: quòd ad unum ſui generis utendum eſt comparatiuo, ad plures ſuperlatiuo. Ideóq; curioſiſſimus in loquendo, & reconditiſſimæ ſcientiæ Macrobius in Saturnalibus mihi non probatur, ubi dixit, Age Serui dum non ſolum adoleſcentium, qui tibi æquæui ſunt, ſed ſenum quoq; omnium doctiſſimus: non enim eſt eiuſdem generis adoleſcens cum ſenibus, non aliter quàm ſi dicam, ego ſum doctiſſimus Romanorum, & Carthaginienſium: ſi Romanus ſum, tollendum eſt Carthaginienſium: ſi Carthaginienſis, tollendum eſt Romanorum: ſi neutrum, utrunq; male iungitur. Et Priſcianus in primo: Omnium eſt breuiſſimum eorum, quæ diuidi poſſunt, id, quod diuidi non poteſt. Non aliter quàm ſi dicas, hæc eſt pulcherrima ſuarum ſororum, cum ſit dicendum, hæc eſt pulcherrima ſororum: nam ſororum, ipſa una eſt, ſuarum non eſt. Quid autem ad plures generis diuerſi? Nempè nos qui ſextum caſum habemus ſimilimum genitiuo, hunc adhibemus, ut Achilles Troianis fortior fuit, & ego ſum doctior Carthaginienſibus, qui non ſum doctiſſimus Romanorum: & tu es doctior ſenibus, iuuenum longe doctiſſimus. Græci eodem genitiuo utuntur, ut ſit hæc differentia, Superlatiuum ad plura ſui generis, comparatiuum ad plura diuerſi generis comparari: quod Priſcianus reprehendit, nolens illam differentiam inter gradus hos eſſe, ſed hanc, quòd comparatiuus parum, ſuperlatiuus multum excellere ſignificet. Quæ ratio, præterquam quòd non ſatis defendit opinionem Græcorum, atque adeo uſum Latinorum, etiam falſa eſt. Neq; enim (ut ipſe uult) quia comparatiuum diminutionem accipit, ideo parum ſignificat, & non potius multum, quia diminui poteſt, præſertim quum dicat comparatiuum aliquando tranſcendere ſuperlatiuum: ut Achilles fortiſſimo Troianorũ Hectore fortior fuit. Sed ego hoc non laboro, quòd comparatiuum modo tranſcendat, modo minuatur: quæ res non mutat naturam comparatiui. Aliud animaduertendum eſt, quo ſolo ipſi gradus comparationis ponderãtur: quòd comparatio unum gradum obtinet ſiue primum, ſuperlatio uero plures ſiue ultimum. Atque (ut ego ſentio) non ad ſingulas res, ſed ad gradus quoſdam illa referenda ſunt. Nam ubi fuerint multa eiuſdem generis, non tamen cadit ſuperlatio uno eminente cæteris paribus: ut, ſi inter plura uaſcula, aut plura nauigia ad unam magnitudinem facta, aliquod ſit lõge capacius, & grandius, non recte dicas, hoc eſſe omnium maximum. Neceſſe enim eſt, ubi ſuperlatio eſt, ibi ſit & comparatio, & aliquod ſit maius aliquo, & iterum alterum maius hoc, quod erit iam omnium maximum: ut in Troianis ſunt aliqui fortes, & his alij

fortiores,

fortiores, atque alij adhuc his fortiores, qui uocantur fortissimi. Itaque nunquam citra tertium numerum fit superlatio. At Prisciano uidetur, si catera paria nauigia aliquod paululũ antecederet, dicendum maius cæteris: si multo, maximum omnium. Quid ergo? [illegible] inter ipsa paria unum utcunque emineat, eiusdem tamen generis m[illegible] diuersi, quomodo dicendum erit? Comparatiuum non refertur ad ea, quæ plura sunt eiusdem generis, & superlatiuum non habet locum inter paria. Malim ergo dicere per comparatiuum, sed in ablatiuo, ut maius cæteris. Nam inter duo (ut dixi) damus genitiuum. Quidam dant genitiuum etiã, ubi plura duobus sunt, sed tantummodo ecclesiastici, præsertim imitati Græcos autores, unde interpretantur. Nulla enim litera est latina noui testamenti. Dicunt ergo, maior discipulorum, minor fratrum, siue quia cæteri pares sunt, unus autem aut excellat, aut excellatur, siue quia non magnifecerint hanc differentiam comparatiui & superlatiui, altero pro altero, hoc est comparatiuo pro superlatiuo utentes, ut ex loco illo datur intelligi: qui uult inter uos maior esse, sit uestrum minimus. Cur non dixit maximus, minimusq́;, aut maior, minorq́;? nisi quod pro maximus posuit maior, in quo Græcos secutum scimus. In illo autem (licet huc parum pertineat) Græcum non sequimur. Nunc manent fides, spes, charitas, tria hæc, maior horum est charitas. Cur non aut maior harum aut maius horum? Græci genitiuum hunc in omnibus generibus unũ habent, qui est αὐτῶν, Veruntamen potuisset latinius dici, maximum, nisi Græcos imitari maluissemus, Græcos inquam, unde traduxerunt, non autem ueteres illos, ex quibus grammatica confirmatur. Nam ut charitas est maior cæteris, ita cæterarum duarum (ut opinor) altera alteram superat: raroq́; reperitur numerus trium, ubi non potius superlatio cadat, quæ tres diuersas exigit quantitates, quàm comparatio. Ideoq́; Græci contenti fuerunt dicere comparationem ad unũ, superlationem ad plura, quasi omnia inter se aliud ab alio distantia. Quin ipse Priscianus, quanquam dissentit, tamen paulopost quasi imprudens, quod negauerat, confessus est, prior referri ad unum, primus ad plura. Quod antea Diomedes, Donatus & Seruius dixerant. Ideoq́; illud iũgi ablatiuo more comparatiuorum, hoc autem genitiuo more superlatiuorum. Quæ non significant melior, & optimus (quemadmodum ipse uult) sicut nec potissimum, optimum in Phormione apud Terentium: Vbi dubites quid sumas potissimum: sed in his omnibus principalior, principalissimus & principalissimum. Quod quum ita sit (ut in summa colligam, & breuiter dicam, ut à principio institui) comparatiuum inter duo esse, superlatiuũ inter plura, si modo tria sunt imparia, uelut si in duas parteis ciuitas

diuiſa eſt,ut bello Ciuili Pompeij,& Cæſaris , recte dicas,maior pars
Quiritum ſequebatur Pompeium,minor Cæſarem,non autem maxi-
ma,aut minima,niſi accipias pro ualde magna,maximã, & pro ual
de parua minimam. Sin in tres partes,ut tempore triumuirali,dicen-
dum erit,maxima pars Quiritum ſequebatur Octauium,pars maxi
ma legionum erat cum Lepido,maxima pars nauium erat cum An-
tonio,non maior. In quorũ utroque(ne quis putet neminem hoc igno-
rare) peccauit Lactantius uir latinus planè & facundus, qui in ſe-
cundo libro inſtitutionum,inquit: Vt poſſis dubitare,quos dicas potiſ-
ſimum ſtultiores,illoſ'ne,qui falſam religionem ſuſcipiunt, an qui nul
lam?Et in ſeptimo: Vt ea ipſa quæ dicerem non noſtris, ſed aliorum
potiſſimum literis cõfirmarem:potiſſimum dixit pro potius: duæ enim
partes erant,non multæ,ut apud Quintilianum: Hoc loco quæram
neceſſe eſt,quæ ratio fuerit, ut iuuenis ad paricidiũ ſuo potius gladio
uteretur?tametſi non abſurde hic potiſſimum dici poſſet , quaſi ſuo ex
omnibus potiſſimum . Et in illo Lactantij quoque, ſi tale foret , non
aliorum, ſed noſtris potiſſimũ,quaſi ex omnibus potiſſimum. Eruntq́;
multæ partes,& totidem quot ſunt genera literarum,uel non alio-
rum, ſed noſtris potius. Eruntq́; duæ partes,hinc noſtræ literæ,illinc
alienæ. Idem Lactantius in primo: Omnes Sibyllæ unum Deũ præ-
dicant,maxime tamen Erythrea,quæ celebrior & nobilior inter cæ-
teras habetur. Celeberrima,& nobiliſſima dicendum erat. Cicero au-
tem quodã loco id, quod dico,apertiſſime oſtendit,quũ ait in Piſonem:
Me quum quæſtorem in primis,ædilem priorem,prætorem primum,
cunctis ſuffragijs P.R. faciebat. Aedilem priorem dixit, quia tantum
erant duo ædiles, ſicut duo cenſores,& duo conſules. Cæteri autem fe
rè omnes magiſtratus multi, ut prætor, quæſtorq́;,inter quos ſe crea-
tum dixit aut primum,aut inter primos. Cuius rei ſi quis fidem deſi
derat,bini ſemper ædiles nominantur à Terentio. Ipſe Cicero pro Mi
lone,inquit: Septem prætores,octo tribuni plebis,illius aduerſarij, de-
fenſores mei. Nam quæſtores penè ſinguli ſingulis prouincijs præficie-
bantur. Et exemplo Lactantij admoneor,ut dicam illas præpoſitiones
inter,& ex,tam comparatiuo quàm ſuperlatiuo poſſe dari,ut conſtat
ſuperioribus,quæ retuli exemplis,et Quintiliani in Gladiatore: Qui
inter nos (ut apparet) fortior fuit. Et in Geminis languentibus : Dij
prohibeant,ut ex duobus filijs utilior incipiat eſſe periurus. De ſuper-
latiuo ipſe paulo ante protuli exemplum. Celeberrima inter omnes &
nobiliſſima habetur,quæ ſi pares præter unam fuiſſent,utendum pu-
tarem comparatiuo,ut fecit Lactantius. Solemus quoque interrogan-
do,& dubitando dare utrum comparatiuo, quid autem ſuperlatiuo,

ut idem

ut idem Quintilianus: Ita non tantum utrum idem sit melius, sed quid sit optimum quæritur. Iterum: Ex duobus uter dignior, ex pluribus quis dignissimus. Et Cicero: quum quærere uideretur orator utrum potius, aut quid potissimum dicamus. Tamen aliquãdo damus quid etiam comparatiuo. Sed ego ad altiora ducente stylo transeo, & ad ea quæ oratorum magis sunt, quàm grammaticorum, & magis latine eleganterq; loqui uolentium, quàm eorum, qui ad normam grãmaticæ periti esse contenti sunt. Quare separemus ea, quæ de hac re dicenda supersunt, & eis suum locum assignemus, quæ etsi possent posterius tractari, tamen quia ad materiam graduum pertinent, in hoc potissimum loco exequemur rẽ dignam auribus studiosorum, de exactissima antiquorum latinitate et elegantia à Marco Cicerone, Marcoq; Fabio Quintiliano præcipue obseruata, duobus luminibus, atque oculis quum omnis sapientiæ, tum uero eloquentiæ latinæ.

De natura superlatiui. Cap. XIIII.

IGitur superlatiuus adsciscit sibi quisque, relinquit autem omnis uel cunctus positiuo: ut optimus quisque, sapientissimus quisque, pro eo quod est, unusquisque qui est bonus, ac sapiens, uel omnes boni, & omnes sapientes. Non enim liceret dicere boni quique & sapientes quique, nec omnes optimi, & cuncti sapientissimi. Idẽ intelligo si superlatiuus in alio casu ponatur, quàm illud quisque. Sic maximo quisque animo diuitias despicit. Valentissimi quisque corporis longe abest à sapientia. At uero comparatiuo non quisque conuenit, sed omnis. Vegetius tamen non perpolitus sane scriptor, inquit, Honestiores quique milites, pro honestissimi quique. Et Lactantius de opificio: Nam & si ita esset, placidiora quæque animalia uel nihil fellis omnino, uel minus haberent, quàm feræ. Maluissem ego dicere, placidiora omnia animalia: ut Quintil. in Aegro redempto: Rus, seruulos, Penates, & omnia utiliora properanti festinatione parenti addixit. Ex positiuis autem illa excipimus, quæ carent superlatiuo, qualia sunt, quæ habent i uel u ante us, ut pius & strenuus, quæ nonnunquam patiuntur superlatiuum, ideoq; utranque rationem sequuntur omnis pius, & pius quisque. Sallustius in Catilinario: Nam strenuus quisque aut occiderat in prælio, aut grauiter uulneratus discesserat. Ipse mallem dicere strenuissimus quisque, piissimus quisque. Quidam tamen Sallustiani codices scriptum habent strenuissimus. Carent etiam superlatiuo illa numeralia secundus, tertius, quartus, quintus, et deinceps. Nam primus etiam quum numerum significat, superlatiuum est, & ultimus. Dicimus itaque primo quòque tempore, primo quòque die, quod imperitiores putant esse coniunctionem quòq;.

quæ habet primam breuem, quum hic sit longa. Cicero in Philippicis: Primo quoq; die consules ad senatum referant. Quanquam hic non tam omnis, quàm unus omnium primus dies significatur. Idem pro Rabirio: Tertio quoque uerbo excitabatur. Et pro eodem Rabirio: Quinto quoque anno de moribus nostris iudicaretur. Cæsar commentario quinto: Legione producta cognoscit non decimum quenque militem reliquum esse sine uulnere. Suetonius in uita Cæs. Et intercalario mense sublato, unus dies quarto quoq; anno intercalaretur. Quod ineruditi sic pronunciare solent: omni quarto anno est bissextum, omni quinto anno fit lustrum apud Romanos Græcosq;: omni quinquagesimo anno Iudæi agunt iubileum, quum sit dicendum, quinquagesimo quoque anno. Vlpianus apud Iustinianum lib. XXVII. ait: Militem quasi millesimum quenque dictum, id est, omnem qui ex millenario numero ultimus: tamen accipiendus est non ultimus, sed quisque ex eo numero. Nam quum dico, dabo tibi ex ouibus decimam quanque, non eam intelligo, quæ decima in numerando eueniet, sed unam de decem quæcunque sit, uel (ut absolutius loquar) singulas ex denis siue ex decem, quas tu elegeris. Itaque unaquæq; potest esse decima. Et exẽplo Cæsaris constat decimum quenque, esse unum ex numero denario. Ita dicamus millesimum quenque esse unum ex numero millenario. Iurisperiti nostri elegantiæ latinæ ignari, intelligunt militem ex mille maxime strenuum. Vnde puto errorem ortum de uocitandis militibus hoc tempore insigne quoddam dignationis ferentibus. Sed ad rẽ. Hinc etiam factum est, ut dicamus unusquisque, et singularis quisq;, non singularissimus quisque, quod non reperitur, sicut nec unicus habet unicior, & unicissimus. Quotus etiam iungitur cum quisque, sed tamen diuersa ratione à superioribus. Nunquam enim ferè utimur hac dictione, nisi interrogatiue, & in significatione, quæ est quot. Quotus enim frequenter significat quot, ut Martialis,

Dic quotus, & quanti cupias cœnare, nec unum
 Addideris uerbum, cœna parata tibi.

Id est, quot estis, & quot tecũ habes. Cicero pro Ligario: Quotus enim istud quisque fecisset, id est, nullus uel rarus. Ouidius de arte, Forma dei munus, forma quota quæque superbit. Id est, nulla, uel rara. Non uenit in mentem, an cum alijs nominibus iungitur quisque. Hoc tamẽ scio, non habere, quisque genitiuum pluralem duntaxat cum adiectiuo iunctum. Ideoq; genitiuo utimur singulari pro genitiuo plurali: idem enim est optimi cuiusque animus, quod omnium bonorũ animus. Vnusquisque autem ideo non facile patitur superlatiuum, quia illud unus uim quandam, ac naturam (ut paulo ante ostendi) superlatiui

obtinet:

obtinet: potiuſq; dicimus, unuſquiſque bonus, quàm unuſquiſque optimus: atq; hæc hactinus de quiſque.

De Vt & Ita cum ſuperlatiuo: de Quò & Eò cum comparatiuo. Cap. XV.

a Ddamus de ut et ita, ſimilibuſq;. Duplicatur ſuperlatiuum, uel altera ex parte nomen, uel altera ex parte aduerbium, uel utrinq; nomen, uel utrinq; aduerbium cum his indeclinabilibus quæ nominaui. Cicero de Orato. Vt quiſq; optime Græce ſciret, ita eſſe nequiſſimum. Idem in eodem: Vt enim quiſq; optime dicit, ita maxime dicendi difficultatem, uarioſq; euentus orationis, expectationemq; hominum pertimeſcit. Idem de officijs, Vt quiſq; animi magnitudine maxime excellit, ita et maxime uult princeps omnium uel potius ſolus eſſe. Quintilianus, Quod ut longe optimum, ita difficillimum. Et iterum: Non ut quidq; primum dicendum, ita primum occurrit. In quo caueamus, ne pro quidq; dicamus quodq;. Multum enim refert inter hæc duo. In Catone maiore utrunq; ſuperlatiuum ſuſtulit Cicero, Vt quiſq; ætate antecedit, ita ſententiæ principatum obtinet: Quod facere alibi ſolemus, ut in illo: Homo in primis doctus, non in primis doctiſſimus, ne duas res ſuperlationem habentes coniūgamus. Iuſta igitur cauſa quare Cicero ſuperlatiuos prætermiſit Quæ cauſa Donato in Eunuchum Terentij non fuit, qui ait: Vt quiſq; miſer eſt, ita ſenior uidetur. Nam præter id, quod non adhibuit ſuperlatiuum, etiam confuſionem quandam fecit ex poſitiuo, & comparatiuo, quod ita emendemus, tum per aduerbium, ſic, ut quiſq; maxime miſer eſt, ita maxime ſenex uidetur: tum per nomen, ſic, ut quiſq; miſerrimus eſt, ita annoſiſſimus uidetur, tum per alterum aduerbium, alterum nomen, ita ut quiſq; maxime miſer eſt, ita annoſiſſimus uidetur: uel, ut quiſq; miſerrimus eſt, ita & maxime ſenex uidetur. Tum per comparatiuū, nam & hoc idem efficit quod ſuperlatiuum, hoc modo, Quò quiſq; miſerior, uel quò quiſq; magis miſer eſt, eò ſenior, uel eò magis ſenex uidetur. Quod ita licere fieri, exemplo probādum eſt. Quintilianus ſecundo inſtitutionum: Quò quiſq; ingenio minus ualet, hoc ſe magis attollere, ac dilatare conatur. Et paulo poſt: Erit eò etiam obſcurior, quò quiſq; deterior. Iuſtinus autem ſiue Trogus ſuperlatiuum cum cōparatiuo miſcuit, inquiens libr. XVI. Locupletiſſimus ut quiſq; eſt, ita plures equites in bello ſuo regi præbet. Ego dicerē ita plurimos, quin & ita ab illo ſcriptum fuiſſe ſuſpicari libet. Dicebam paulo ante, non licere dicere, in primis doctiſſimus, idem ſentio de inter primos, & cū primis: licet Salluſtius (ſi modo codex non ſit mendoſus) aliter dixerit. Ac ſanè, quod difficillimum in primis eſt, & prælio ſtrenuiſſi-

mus erat, & bonus consilio. Similia his sunt in paucis, cum paucis, inter paucos: item super omnes, ante alios, præter cæteros. Sed hæc etsi positiuo frequentius gaudent, tamen nonnunquam patiuntur superlatiuum. Vt Plinius lib. XXVI. de usu absynthij, Conuenit dicere herbæ facillimæ, atque inter paucas utilissimæ. Vergilius in VII.

-Petit ante alios pulcherrimus omnes
Turnus auis, atauisq; potens-

Et in eiusdem operis primo,

Pygmalion scelere ante alios immanior omneis.

De hoc magis, & Eo magis, Tantum & Tanto, similibusq;, quomodo iungantur gradibus. Cap. XVI.

Hoc magis, & eo magis, idem est, quòd tanto magis. Item quo magis, idem est, quod quanto magis. Quare admoneor, ut aliquid de horum omnium natura præcipiam: positiuos magis decere tantum, & quantum: comparatiuos tanto & quanto. Cicero: Quanto es maior, tanto te geras summissius. Non autem quantum es maior, tantum te geras summissius. Contra, quantum potes tantum elabora: non autem, quanto potes, tanto elabora. Lactantius tamen præter morem oratorum inquit: Quanto frequenter impellitur, tanto firmiter roboratur. Et Boëtius in dialecticis dixit, Paulo æquales, hic pro paulum, dicens paulo: ille pro frequentius firmiusq;, frequenter firmiterq;. Tolerabilius, quod fecit poëta Catullus, Tanto pessimus omnium poëta, quanto tu optimus omnium patronus. In superiore Lactantij exemplo, bis peccatum est in utroq; membro. Quidam peccant in altero, ut si dicatur: Quanto frequentius impellitur, tanto firmiter roboratur: uel quanto frequenter impellitur, tanto firmius roboratur. Nisi ita uenuste dicas, ut Vergilius in duodecimo:

O præstans animi iuuenis, quantum ipse feroci
Virtute exuperas, tanto me impensius æquum est Consulere.

Et Quintilianus in primo: Quid autem aliud in nostris legionibus cornua, ac tubæ faciunt? quorum concentus quanto est uehementior, tanto Romana in bellis gloria cæteris præstat: quod non licuisset aliter dicere. Proxime autem ad uim comparatiuorum accedunt illa aduerbia ante, & post, siue præpositiones, ut tanto ante ego ueni, quanto tu post uenisti. Et illud nomen alius, & eius aduerbium aliter, et huic simile secus, ut Quintil. At quanto alius fuit ille infelicissimi iuuenis affectus. Et Terentius:

Verum aliter euenire multo intelligit. Et Cicero:
Multo secus euenit. Nam quod dico de tanto & quanto, idem in-

telligo de aliquanto, de multo, de paulo, cæterisq; similibus. Rursus quod de tantum, et quantum, idem de aliquantum, de multum, de paulum, & reliquis. Sed quia hæc transeunt in aduerbia, ideo nonnunquam (de his quæ exeunt in um loquor) abutimur pro ijs, quæ exeunt in o, præsertim quando non est illa contrapositio duorum, ut superioribus exemplis ostendimus. Iuuenalis:

Despiciam quid sit quantum sublimior Athlas. Terentius:

Eius frater aliquantulum est ad rem auidior.

Quintil. At quidam si forte susceperint negotia paulum ad dicendũ tenuiora ea conuitijs implent. Ita in aduerbijs præpositionibusq; multum ante, uel multo ante: paulum post, uel paulo post. Verbis autem semper fere conuenit per um potius, quàm per o, exceptis ab ante, à præ, à post compositis more eorum unde componuntur, ut multo præstat, & multum præstat: Sallust. Multo præstat maleficij quàm beneficij immemorem esse. Ita multum, uel multo antecellit, paulũ uel paulo posthabui tua negotia meis. Tam & quàm similia, atque eadem uidentur, tantum, & quantum, ideóq; raro cum comparatiuo iunguntur, ut Vergilius:

Tam magis illa fremens, & tristibus effera flammis,
Quàm magis effuso crudescunt sanguine pugnæ.

Cum superlatiuo frequentius, ut tam hic est omnium optimus, quàm nobilissimus. Sallust. Quàm quisq; pessime fecit, tam maxime tutus est. Quod idem ualet, ac si diceret, ut quisq; pessime fecit, ita maxime tutus est. Terentius:

Nanque adolescens quàm minima in spe situs erit,
Tam maxime patris pacem in leges conficiet suas.

Solent poni tam & quàm separatim, & alterum sine altero, utrunq; in significatione uehementiæ, ut Cicero: In tam optima causa non debeo timere, id est in tam ualde, ac perquam ualde bona causa. Et iterum: Nõdum erat uestris tam grauissimis, tamq; multis iudicijs, ignominijsq;, tantopere grauibus concisus. De quàm, hoc sit exemplum, Tu es homo quamiocundissimus, id est ualde, uehementerq; iocundus. Sed de hoc differendum est latius, ideóq; non in eundem locum includã.

De per & quàm cum gradibus. Cap. XVII.

Idem nanq; ponderis in compositione habent per, & quàm, sed alterum positiui proprium est, alterum superlatiui, ut perpulchre, perbelle, perdiligenter, quampulcherrime, quãoptime, quamdiligẽtissime, quorum exemplorum referta sunt omnia. Hoc intelligitur quoties accipitur quàm pro ualde, siue uehementer At contra, quàm pro quantum nunquam cum superlatiuo, sed semper

cum poſitiuo, ut Cicero: Quàm moroſi ſint, qui amant, ex hoc potes intelligere. Vides, ut quàm pro quantum non poteſt adiũgi uerbo principali, duntaxat in recto modo loquendi, hoc eſt, quando non figurate loquimur, ut exprobrandi, deridendiue cauſa hoc modo, Quàm cito ueniſti, quàm ſuauis homo es. Loquor autem quoties duo uerba in eadem oratione inſeruntur, ſemper cum uerbo non principali iungi, quàm pro quantum, pro ualde frequenter uno uerbo contentum eſſe, & in duobus principali potius gaudere, nonnunquam altero, ut, ubi eſt lucrum, eò quamprimum aduolas: & ibi eſt lucrum, quò tu quãprimum aduolas. At in hac differentia poſitiui, et ſuperlatiui aliqui ſe obijcient, afferentes Terentium in Andria: Reiecit ſe in eum flens quamfamiliariter, & in Eunucho: Poſt illa tempora tute ſcis, quàm intimum te habuerim. In quorum exemplorum priore eſt quàm, pro ualde cum poſitiuo, in poſteriore quàm, pro quantum cum ſuperlatiuo. Ego uero accipio illud quamfamiliariter pro quantum familiariter figurate, quaſi ò quantum familiariter: & hoc intimum accipi uolo pro poſitiuo, ſicut proximum. Dicimus nanq;, hic eſt mihi magis proximus, ita, hic eſt mihi magis intimus. Neq; in hoc toto meo opere tã licentiam poëtarum conſector, quàm uſum oratorum. Neq;, ſi quid aliter penes autores reperiatur, mihi obeſſe debet, qui non legem ſcribo, quaſi nunquam aliter factum ſit, ſed quòd frequentiſſime factitatum eſt, præſertim à Marco Tul. Marcóq; Fabio, apud quos ſi quando reperiatur quàm cum poſitiuo pro ualde, aut cũ ſuperlatiuo pro quãtum, auſim affirmare mendoſe ſcriptum, ut in proœmio de Oratore: Quàm boni perdiu nulli, quaſi de ualde bonis, & non potius de bonis loquatur. Vera ſcriptura erat, boni perquam diu nulli, aut potius, cum boni perdiu nulli: aliter enim uidetur non congrue dici. Quod uitium ſcribẽdi utinam in paucioribus eſſet Quod Cicero ipſe illo ſuo eruditiſſimo ſeculo (quod uix credibile uidetur) queritur, ita, ut apud Latinos mendoſiores ſint codices Latini, quàm Græci. Quanquam apud Græcos longe difficilior ſit ſcribendi, quàm apud Latinos ratio. Nam cur non ſæpius quàm, pro ualde cum poſitiuo in illis reperiremus, ſi probaſſent potius quàm reſpuiſſent? Qua in re non uerebor reprehendere Boëtium, Priſcianum, & elegantiorem utroque Lactãtium. Primus ſuper Ciceronis Topica ita ait: Noſti oblatrantis morſus inuidiæ, noſti quamfacilime in difficilimis cauſis liuor iudicium ferat. Mallem dixiſſe quamfacile. Secundus lib XVIII. ita: Ideo ex uno libro Ciceronis tot uſus proponere ſtatui, ut docerem quàm frequentiſſime hac conſtructione uſi ſint autores eloquentiæ Latinæ. Latinius erat, quàm frequenter uſi ſint, uel quamfrequentiſſime uſos.

Tertius ita libro primo inſtitutionum: Et quàm multa alia de deo noſtris hominibus locutus eſt ſimilia. Permulta ego dixiſſem. Idem lib. VI. Hoc autem duplex ſacrificij genus quàm ſit ueriſſimum, Trimegiſtus Hermes idoneus teſtis eſt. Et in principio ſtatim libri de opificio inquit: Quàm minime ſim quietus ſummis etiã neceſſitatibus, ex hoc libello poteris æſtimare. Puto Ciceronem quàm ſit uerum, & quàm parum ſim quietus, potius fuiſſe dicturum, qui ſcribens ad Trebatium in procemio ita ait: Sed dum fuimus unà tu optimus es teſtis, quàm fuerim occupatus: non dixit, quàm ſumme occupatus, aut quàm maxime occupatus, aut quàm occupatiſſimus fuerim. Quod ante dixi de quàm, non debere illud iungi cum ſuperlatiuo, quoties ſignificat quãtum, unum uerbum excipitur poſſum, & quæ idem ſignificant, queo, ualeo, licet, & ſi qua ſunt alia: ut ſcribas quàm optime potes. Nec recte dicas, ſcio quàm optime ſcribas, quod præter autoritatem ſummorũ autorum, etiam ratione nititur. Quia ubi eſt uerbum potes, ibi quàm non iungitur cum ſuperlatiuo, ſed cũ uerbo, ſic: Scribas optime quàm potes. In alijs autem nequit iungi cũ uerbo, ſic, Scio optime quàm ſcribas, niſi alter ſit ſenſus. Ergo illud non planè latinum eſt, quamprimum mare intraui exorta tempeſtas eſt, ſed quum primum, et quàm primum potero, mare intrabo, uel quum primum potero, uel ut primum potero, uel ubi primum mare intraui, aut ut primum uel ubi primum potero, mare intrabo, latinum erit. Ex his quæ dixi, colligitur, ubi eſt quàm pro quantum, ibi quoque poni poſſe ipſum quantum: ut Cicero de amicitia, Niſi quòd tanta eſt inter eos, quanta maxima poteſt, morum, ſtudiorumq; diſtantia. Quintilianus in ſecundo: Quũ aliquid adhibita quanta maxima poteſt cura, diligẽter elimauerit. Vt quoque in locum, quàm, uel quantum ſuccedit, nũc ſine ita, nunc cum ita. Primo modo ſit, ut apud eundẽ in XII. Non omittenda pars hæc orationis, ſed exigenda, ut optime poſſumus: & Cicero in Philippicis: Quas ut honorificentiſſimis uerbis ipſe conſequi potero, complectar mea ſententia. Altero modo ſic, ut apud eundem de Oratore: Hæc ut breuiſſime dici potuere, ita à me dicta ſunt. De poſitiuo autem nemini dubium erit quàm & ut, conuenire cum poſſum, ut idem in Philippicis: Sed reliquum curſum uitæ quàm quidem poſſum breuiter perſtringam, & ut potui, breuiter perſtrinxi. Recte ergo pones, quàm pro quantum cum poſitiuo, & ſuperlatiuo intercedente uerbo poſſum. Male autem cum comparatiuo, ſiue ſine poſſum, ut quamplura uolumina ille compoſuit, dicendum eſt complura nõ quamplura, ut quidam male ſcribunt. In aduerbio quoq; ſuperlatiuo nonnunquam legimus complurimum, pro plerunq;: ſiue per poſſum: ut narraui rem geſtam

quàm breuius potui, aut quàm potui breuius. Cuius hic quidem ſenſus, ſed tamen barbare prolatus eſt, narraui quàm breuiſſime potui: quanquam hoc ſecundum poteſt accipi in eum ſenſum, qui eſt: quàm breuius potui, ſiue (ut apertius loquar) breuius quàm potuiſſem. Primus modus ſic accipi non poteſt. Nec hoc quidem barbarie caret, licet huius loci non ſit. Iſte eſt nimis iuuenis ad dandum ſibi tale negotiũ, quod ſic latine diceretur: Iſte eſt nimis iuuenis, aut iunior, quàm ut ipſi detur tale negotium, uel eſt iunior quàm cui tale negotium detur. Cuius rei plurima ubiq; exempla ſunt. Vt Quintil. Sed hoc apertius eſt, quam ut probandum ſit. Et ita opus inchoatur. Valerij Maximi, Vrbis Romæ, exterarumq́; gentium facta, ſimul ac dicta memoratu digna, quæ apud alios latius diffuſa ſunt, quàm ut breuiter colligi poſſint. Id eſt latius ſunt diſperſa, ita ut non breuiter cognoſci poſſint. Item Quintilianus in X. Ideóq; ne ſuſcipiendæ quidem ſunt cauſæ plures, quàm quibus ſe ſuffecturum ſciat. In eandem rationem cadit ille modus, qualis eſt, maiorem geris ueſtem, quàm pro habitu corporis. Vt Curtius: Maiorem quàm pro magnitudine, ſyluæ reddebant ſonum. Illud hoc loco iocoſum inſerere non pudebit. Si quis interrogatus huiuſmodi poſitiui perpulcher, qui comparatiuus ſit, & qui ſuperlatiuus? non aliter bene reſpondebit, niſi ita multò pulchrior, et, quàm pulcherrimus. Ex his autem duobus, de quibus diu diſſeruimus, per, & quam conflatur unum perquam, quod utri dandum erit, poſitiuo, an ſuperlatiuo? (truncq; enim in eo partem ſibi uendicat) certe poſitiuo, uel quia per anterius eſt: uel quia indecens uideretur duo aduerbia uehementiam ſignificãtia ſuperlatiuo anteponi. Dicimus itaq; perquam doctus, perquam eruditus, perquam pulcher Et ſicut uerbo ſolet apponi per, ita perquam, ut peruelim, perplácet: perquam uelim, perquam placet. Plinius iunior in epiſtolis: Perquam uelim ſcire. Niſi interpoſitum ſit, quàm, inter præpoſitionem et uerbum, cum quo illud copulatur. Quale apud Terent. Per pol quàm paucos rèperias meretricibus fideles euenire amatores. Quod ſic reſoluitur, Pol. perquam paucos. Boëtius tamen in commentarijs logicæ breuioribus ſuperlatiuo dedit, dicens: Apud ſcriptores quidem Græcos perquam rariſſimos. Et Pomponius de origine iuris, digeſtorum Iuſtiniani libro primo: Nã ante eum Seruius duos libros ad Brutum perquam Breuiſſimos ad edictum ſcriptos reliquit. Et facundus ſcriptor Curtius libro quarto: Beſſum quoque Bactrianorum ducem perquam maximo poſſet exercitu coacto deſcendere ad ſe iubet. Sed huiuſmodi exempla tam rara ſunt, ut dubitem, an librariorum ſit culpa. Certe ipſe ſic loqui nõ auſim. Aulus quidem Gellius hoc quod præcipimus, ſemper cuſtodiuit.

uit. Cæterum, ut est in loquendo curiosior, pro perquam ita loquitur, Sanequam utile: uoce admodumquam suaui, oppidoquam libens, nimisquam ineptum, quæ aduerbia idem pollent quod per, pro ualde. Vsitatius tamen est perq̃, ut perq̃ utile, uoce perq̃ suaui, perquam libens, perquam ineptum. Tametsi Cæsar commentario XIII. Quibus rebus oppido quàm pauci sub pellibus acquiescebant. Et Seruius Sulpitius ad Ciceronem scribens ita incipit: Postea q̃ renuntiatum est mihi de obitu filiæ tuæ, saneq̃ pro eo ac debui grauiter, molesteq; tuli. Et ad eundem Cælius etiam ita incipit: Saneq̃ literis Cæsaris sumus commoti, Nam Cassius cis Euphratem Parthorum copias esse scripsit. Et brutus quoq; Decius ad eundem: nam suos ualde q̃ paucos habet. Et iterum in eadem epistola, Saneq̃ gauisus sum, Quid plura? Ipse quoq; Cicero ad fratrem: Nam quod de Pompeio Caninius ait, saneq̃ refrixit. Non succurrit mihi, si quod aliud exemplum apud Cic. reperim. Et Titus Liu. nescio an alibi q̃ libr. XLVIII. Quum haud facile esset, aut ea quæ obijcerentur, aut quæ aduersus ea dicenda erant, memoria complecti. Nec enim multa solum, sed etiã pleraq; oppido quàm parua erant. Hæc igitur dantur positiuo, illa uero magis superlatiuo multo & longe, in eo ferè significato, quo solet q̃ cum superlatiuo: Sed cum hac tamen differentia, quòd huic quàm non tribuimus genitiuum illum superlatiui proprium, aut ablatiuum, accusatiuum ue cum præpositione, ut fit sine ipso quàm. Marcus Tullius: Acerrimum autem ex omnibus nostris sensibus, esse sensum uidendi. Et iterum: Quem Crassus dilexit ex omnibus plurimum. Non dixit quàm acerrimum, aut quamplurimũ ex omnibus, siue inter omnes.

De Longe, Multo, Facile, Valde. Cap. XVIII.

Id quoq; fit in multo, atq; in longe pro ualde, et in facile pro non dubie, ut Quintilianus libro secundo: Declamandi ratio ut est ex omnibus nouissime inuenta, ita & multo est utilissima. Idem: Longe omnium, quos quidem mihi audire contigit, præstantissimus Domitius Apher. Et Marcus Tullius: Sed ego neq; illis assentiebar, neq; harum disputationum inuentori, & principi longe omnium in dicendo grauissimo, & eloquentissimo Platoni. Idem pro Rabirio: Virum unum totius Græciæ facile doctissimum Platonem. Amat etiam longe (ut multo) secum iungi comparatiuum. Vt Verg. in IX. At pedibus longe melior Lycus: & ea de quibus antea disputaui, alius, aliter, secus, ante, post: ut longe alius, longe aliter, longe secus, longe ante, longe post. Et composita à præ, ut longe præstans, longe præstat. Quintilianus: Sed eum longe præcedunt ingenia uiuentium; & cætera quæ superlationem quandam habent, & proxime

ad comparatiua accedunt, ut longe superat, longe uincit: & ea quæ diuersitatem, more illorum alius, aliter, secus, qualia sunt diuersus, dissimilis, alienus: ut longe diuersus, longe dissimilis, longe alienus. Princeps ne adiectiuum quidem est more positiuorum, tamen quia superlationem significat, adsciscit sibi longe: ut idem: Nouem uero lyricorũ longe Pindarus princeps: & facile, pro eo, quod est haud dubie. Marcus Tullius pro Roscio: Non solum municipij Larinatis, ex quo erat, sed etiam regionis illius & uicinitatis uirtute, existimatione, nobilitate facile princeps. Præterea cum præcipuus, cum primus, cum secundus, & si qua alia sunt. Quintil. de Euripide loquens, In affectibus cum in omnibus, tum in his, qui miseratione constant, facile præcipuus, & admirandus maxime est. Sic facile primus, uel facile summus. Facile uero secundus dicimus, non ad ordinem respicientes, sed ad dignitatem: quale est, tu es facile secundus à rege, hoc est facile post regẽ primus. Longe igitur pro ualde, proprium est (exceptis paucis) comparatiui & superlatiui. Ipsum autem ualde positiui, & uerbi: ut ualde diues, ualde pauper, ualde laudat, ualde uituperat. Nec ausim dicere, lõge diues, longe laudat, nec ualde ditior, ualde ditissimus. Hæc autem, quæ à me de aduerbijs traduntur, non fuerunt intentata ueteribus grammaticis. Nam nuper, quum iam ista composuissem, inueni in bibliotheca Beneuentana Sergium super Donatum ita dicentem, Donatus dicit quinq; tantum aduerbia positiuo esse iungenda: tam, magis, maxime, minus, & minime: ea scilicet ratione, quoniam uim in se habẽt comparandi, atque ideo non debent comparatiuis casibus iungi, ne uideatur comparatio geminata. Qui enim dicit tam doctior, pene hoc dicit, doctius doctior, quod latinitas non patitur. Probus autem dicit, Omnia aduerbia, quæ uim augentis, & minuẽtis in se habent, non debere coniũgi nec comparatiuo, nec superlatiuo, ut sunt ista, ualde, multum, plurimum, per, & similia. Nam ista omnia tantum positiuis casibus debemus adiungere. Idem Sergius longe post ita ait: Comparatiuo, & superlatiuo quinq; hæc comparationis aduerbia non apponemus, ut tam, minus, minime, magis, maxime, quæ tamen soli positiuo adijcientur. Hæc, quæ tres autores tradunt, & imperfecta sunt, nec omnino uera, ut ex eis datur intelligi, quæ ipse præcepi. Dicimus enim multo fortissimus, & ego sum tam te fortior, quàm nobilior: & tam omnium sum fortissimus, quàm nobilissimus. Comparatiua uero addi non oportere comparatiuis, ne præcipiendum quidem est. Quòd autem posuit minime & maxime, & similia Sergius, non recte posuit. Nam minimum, est proprium aduerbium superlatiuum, minime uero pro negatione accipitur, quasi nequaquam, ut hic homo est minimum literatus,

teratus, id est pauxillum literatus. Ego sum minimè literatus, id est idiota, & nihil prorsus habens literaturæ.

De proprietate quadam comparatiui. Cap. XIX.

a Tq; hæc hactenus. Illud ad extremum adijciamus de comparatiuo, cõsuetiorem sermonem esse per accusatiuum, quàm per nominatiuum in illis, quale est, tu maiorem laudem assecutus es patre tuo, tuisq; maioribus: uix audeas dicere, tua laus est maior patre tuo, Tamen solemus aliquãdo sic uti, ut Vergilius in VIII.

Haud secus ignipotens, nec tempore segnior illo.

Et Quintil. de apibus pauperis: Vnum rogo, ne cui minor uestra dignitate uideatur causa litis meæ. Et in tertio institutionum, Non debes apud prætorem petere fideicommissum, sed apud consules, maior prætoria cognitione summa est. Fortasse uideatur mollius in obliquo casu: quod si ita non est, uolo tamen annotatum esse, quod inconsueta uox auribus hæc uidetur esse: maior summa pecuniaria est prætoria cognitione, pro eo quod est, maior summa est, quàm ut apud prætorem peti possit. Minor causa dignitate uestra: pro eo, quod est, minor, quàm ut uideatur digna, quæ apud dignitatem uestram agatur. Et Vulcanus, non segnior illo tempore, pro eo quod est segniori tempore, quàm illud fuit. A quo non dissimile illud est, Ego sum maior uiginti annis, pro eo quod est, ego sum maioris ætatis, quàm ea, quæ est uiginti annorũ, uel maioris ætatis uiginti annorum. Nam & hoc licet dicere, quale etiã est, ego sum maior uiginti annorum, id est ætate tali, uel ego sum ætatis maioris ætate uiginti annorum. Frequentissime autem huiusmodi genere orationis utimur, ubi adest hoc nomen opinio, ut sum ditior opinione hominum, non quasi opinio hominum diues sit, cum sic accipi debeat, magis quàm opinio hominum sentit, uel quàm homines opinantur. Cicero ad Brutum suum sic exorsus est: Cum è Cilicia decedens Rhodum uenissem, ibiq; de Quinti Hortensij morte esset allatũ, maiorem opinione hominum cepi dolorem, pro eo quod est maiorem, quàm ille, quem in me homines opinantur. Nec illud ab hoc multum recedit, quum dicimus: Nihil isto homine peius, nihil tuo patre abiectius, nihil hoc uino insuauius, pro eo quod est, nullus homine isto peior, nemo patre tuo abiectior, nullum uinum hoc insuauius. Rursus in laude: nihil isto homine melius, nihil patre tuo generosius, nihil matre tua sanctius, nihil uxore tua uerecundius, nihil hoc uino suauius. Dictum est de omnibus rebus, non tantum de singulis. Interdum etiam ubi nihil plus comprehenditur in uniuerso, quàm in parte, ut nihil est te literatius, nihil est illo prudentius, nihil est isto inhumanius: nihil plus significatur hoc modo, quàm si dicas: nemo te literatior, nemo illo

prudentior, nemo isto inhumanior: quoniam literatura, prudentia, inhumanitasq; non nisi in homines cadit. Quid ergo in neutro genere potius, quàm masculino, & fœminino prolatum est? nempè, quia nescio quid plenius, & suauius in neutro genere est. Ideóq; tali sermone delectati autores sunt, ut ipsorum crebra exempla documento esse possunt, quæ inquirentibus notiora erunt, quàm ut à me huc afferri debeant.

De compositis à somnus. Cap. XX.

à Somnus composita quædam sunt secundæ semper declinationis, quædam tertiæ. Secundæ, Cicero in Verrem: Hic etiã quum semisomnus stuperet. Et Cælius in Antoniũ: Ipsum nanq; offendunt semisono sopore profligatum. Et Sallustius in Iugurt. Signo dato castra hostium inuadunt, semisomnos partim, alios arma sumentes fugant. Insomnem, & exsomnem draconem sæpe legimus, & ferè hanc differentiam seruatam inuenimus. Hæc admonui, ut in his nominibus, quæ ancipitem in compositione declinationem sortitæ sunt, tamen sciamus usum frequentiorem imitandum. Seneca autem de breuitate uitæ ait, Quàm multi hesterna crapula semisomnes & graues.

De nominibus in osus. Cap. XXI.

n Omina, quæ exeunt in osus, partim à nomine descendunt, partim à uerbo, partim ab utroq;. Et ea quidem, quæ descendunt à nomine, habitionem siue uehementiã, copiam'ue significant, & affectionem: ut Animosus, Ingeniosus, Lacertosus, Neruosus, Saxosus, Aquosus. Hæc copiam, siue uehementiã, habitionemq; significant, quòd habent in se uehementiam, ac copiam aquæ, saxorum, neruorum, lacertorum, ingenij, animi. Vinosus, Mulierosus, Libidinosus, Seditiosus, Factiosus, qui affectus est ad hæc: & amat uinum, mulieres, libidinem, seditiones, factiones. Rursus ea, quæ à uerbo sunt, partim actionem significant, partim passionem, partim utrunq;. Studiosus, Fastidiosus, Stomachosus, Iniuriosus, Cõtumeliosus, Curiosus, semper actiue ab autoribus accipi solent. Otiosum est in re aperta inculcare exempla, quæ uulgo sunt plurima. Hæc enim accipiuntur pro his, qui operam dant studio, qui fastidiunt, qui stomachantur, qui iniuriam contumeliamq; faciunt, qui nimis curant, nisi uelimus hæc à nominibus uenire, non à uerbis, ut fraudulosus, qui fraudem facit: quod à fraudula diminutiuo uidetur uenire, potius q̃ à fraude, quemadmodũ Meticulosus, qui timidus est, à meticulo magis q̃ à metu, & Somniculosus magis à somniculo q̃ à somno, & Siticulosus magis à siticula, q̃ à siti uenit. Tenebricosus quoque reperitur & tenebrosus,

& tenebrosus, licet quaedam ab usu regulaq; recedant, ut montuosus potius quàm montosus, saltuosus quàm saltosus, tortuosus quàm tortosus. Veruntamen quae sunt quartae declinationis, assumunt u, ut uultuosus, actuosus, fructuosus. Ideóq; illud in psalmo: Oues eorum fœtosae, legendum est fœtuosae à fœtus, sicut é diuerso pleriq; scribunt monstrosum pro monstruoso. Luca. Mõstrosiq; hominũm partus. Nec modo in osus faciunt nomina quartae declinationis, uerumetiam in arius, ut saltuarius, actuarius, fructuarius, quum nomina secundae declinationis careant, u ut asinarius, caprarius. Odiosus & inuidiosus passiue. Ille enim significatur, qui odio habetur, & cui inuidetur, non is qui odit, & qui inuidet. Haec passionem significant, utiq; quum à uerbo ueniunt, secus quum à nomine. Nam odium molestiam quoq; antiquitus significabat. Terent. in Phor. Nunquam tuo odio me uinces. Et iterum: Si porrò esse odiosi pergitis, id est molesti. Cic. ad Att. Sed quũ horas treis ferè dixisset, odio & strepitu senatus coactus est aliquando perorare. Et sic in Catone Maiore: In infirmo corpore odiosa est omnis offensio. Et de Oratore: Verum si placet (quoniam haec satis spero uobis quidem certe maioribus molesta, & putida uideri) ad reliqua aliquanto odiosiora pergamus. Odiosiora dixit, quasi molestiora. Inuidia autem praeter illam significationem notam, est uel dicto uel facto in alterum maleuolentiae conciliatio: ut si quis referat, ostendat'ue calamitates suas, ut autori calamitatum odium caeterorum concitet. Et hoc uocatur inuidiam facere, uel uocare, uel adducere in inuidiam: inde inuidiosa res quae atrocitatem facti augens, inuisum illud uel illius autorem facit. Et inuidia quasi atrocitas, uel detractio: in quam significationem accipio illum uersum:

Inuidiam nimio cultu uitare memento.

Nam latentem inuidiam, quia non deprehendo, uitare nequeo: sed eã, quae extrinsecus significatur uel uoce, uel gestu, cum populus indigne ferre se indicat in aliquo nimium, & insolentem corporis cultum. Ideóq; subiungitur, Quae si non laedit, tamen hanc sufferre molestum est: hanc scilicet uel uoce, uel gestu, uel utroq; modo detractionẽ. Quale illud quoq; Terentianum: Ita ut sine inuidia laudem inuenias, & amicos pares. Et illud Sallustij, licet é Demosthene sit sumptum: Inuidiam gloria superasti. Formidolosus, Laboriosus, Operosus, pariter actiue passiueq; accipiuntur. Terent. Egon' formidolosus? id est ego'ne, qui timeã? Sallustius: Regibus boni, quàm mali suspectiores sunt, semperq; his aliena uirtus formidolosa est, id est quae formidatur. Cic. Videtis ut senectus non modo languida non sit, uerumetiam operosa, id est quae agit, & rebus agendis operam dat. Idem pro Caelio: Vos la-

boriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidẽ otio liceat esse. Ouidius: Moles operosa laborat. Operosa, quæ ab aliquo operata est, non quæ aliquid facit, uel uehementis operis, et multarum operarum. Ita res laboriosa, uel quòd in ea laborẽ capiamus necesse est, uel quòd plena laboris est. Voluptuosus quoq; & religiosus licet à uerbis non ueniant, tamen istis similia sunt, ut affectionem significent, & habitionẽ siue plenitudinem, simulq; actiue accipiantur, & passiue. Voluptuosus homo, qui perquã amat uoluptatem. Res uoluptuosa, quæ in se habet uoluptatem, uel quæ plena est uoluptatis, & qua homo delectatur. Ille recipit, hæc recipitur. Religiosus homo, qui amat religionẽ. Sepulchra & monumenta religiosa sunt, id est habent in se religionem, Ille adorat, hæc adorãtur. Præterea, Gloriosus, Famosus, Imperiosus, nonnihil & ipsa à cæteris differunt. Nam licet legamus gloriosam uictoriam, id est plenam gloriæ: & apud Iuuenalem:

Famosos equitum cum dictatore magistros,

Et imperiosos populos, hoc est latum imperium possidentes, tamen dicimus ita gloriosum hominem affectatorẽ gloriæ, ut uinosum cupidũ uini, & mulierosum nimis appetentem mulieres: qualis miles gloriosus apud Plautum, & Terẽtium: Et Famosum pro infami & turpi, ut famosa mulier, quæ noscitur impudica esse. Et imperiosus ostẽtator imperij in exercenda sæuitia, qualis Torquatus apud Liuium, qui filium securi ob imperium contemptum occidit, unde imperiosus appellatus est. Verum imperiosus & gloriosus, quando honestæ significantiæ sunt, pro gloriã imperiumq; habente, habitionem plenitudinemq; significant: quando inhonestæ, affectionem, ut dixi: Similiter quæstuosus & sumptuosus ab affectione magis, quàm ab habitione siue plenitudine ueniunt. Quæstuosus est homo auidior quæstus, & lucri, undiq; lucella quæritãs. Sumptuosus, qui auidior est sumptus, quàm quæstus, & immoderatum sumptum facit, id est immoderatas impensas. Quæ duo magis possunt accipi actiue, quàm passiue, magisq; ad homines pertinent: ut homo quæstuosus, homo sumptuosus. Luctuosus uero magis ad rem, ut res luctuosa, hoc est, plena luctu. Nescio, an liceat de homine misero, & afflicto dicere, homo luctuosus, sicut fortuna huius luctuosa. Ab industria autem non habemus industriosus, sed industrius. Nec à uirtute uirtuosus more Græcorum, qui ἀπὸ τῆς ἀρετῆς non deriuant ἀρετὸς, licet habeant ἀρετὸς, sed pro illo dicunt tum ἀγαθὸς, id est bonus, tum σπουδαῖος, id est studiosus. Aristotele quoq;, et alijs quibusdam testantibus. Quod Cicero ad Herẽnium imitatus est, dicens: Ideoq; bonis uiris, id est studiosis amicus erat. Morosus à more uenit, non à mora. Primam enim habet longam ut mos moris, significatq;

gnificatq́; eum, qui nimis exacte, nimisq́; ad unguem fieri omnia poſtulat, ut aliquando ob id indignetur, ac iraſcatur. Vt Suetonius de Cæſare: Circa corporis curam moroſior, ut non ſolum tonderetur diligenter, ſed etiam uelleretur. Idem de Tiberio: Sed affectatione, & moroſitate obſcurabat ſtilum. Cicero de Senectute: At ſunt moroſi, & anxij, & iracundi, & difficiles ſenes. Et idem ſecundo de Oratore: Mequidem hercle illa ualde mouent ſtomachoſa, & quaſi ſubmoroſa ridicula, non cum à moroſo dicuntur: tum enim non ſal: ſed natura ridetur. Suetonius accipit pro cupido nimis exactæ diligentiæ: Cicero uero adiungit impatientiam, & iracundiam. In ſignificato tamen illo ſuperiore poſuit in Oratore: Vſque adeo moroſi ſumus, ut nobis non ſatisfaciat ipſe Demoſthenes. Deniq; ſic dicitur Moroſus à nimia diligentia & ſeueritate, ut Curioſus à nimia cura, quoties plus diligentiæ, quàm oporteat impendimus rebus uel noſtris, uel alienis: noſtris, quum minutiſſima quæq; diſquirimus, ut nullius frugis: alienis, quũ de rebus cæterorum occultioribus nõ ſatis cum pudore perſcrutamur, aut interrogamus. Sed non tam à cura Curioſus uidetur deſcendere, quàm à curia, cuius compoſitum eſt magis in uſu incuria, id eſt negligentia, tametſi curia à cura dicatur. Atq; ut Curioſus à peruerſa cura uocatur, ita Cerebroſus à cerebro peruerſo. Vnde Horatius: Donec cerebroſus proſilit unus, id eſt inſanus, et cerebri peruerſi. Pannoſus & ipſum aliquid differentiæ habet: is enim dicitur pannoſus, qui craſſo panno ac uili opertus eſt. Nec hoc niſi de paupere dicitur: quæ exempla ſunt plurima.

De uerbis inchoatiuis, falsò ſic dictis. Cap. XXII.

Grammatici autores uno ore uniuerſi, qui de hac re ſcriptum aliquid reliquerunt, aiunt illa uerba in ſco, ut caleſco, frigeſco, ſignificare inchoationem: ideóq; inchoatiua: illa in ſo, ut uiſo, deſiderium, ideóq; deſideratiua: illa in rio, ut eſurio meditationẽ, ideóq; meditatiua appellari ſolent. In quibus omnibus ab omnibus diſſentio. Sed Priſciano eruditorum nuperrimo potiſſimum reſpondebo, qui (ut ordinem ſequar) inquit in illo Verg. uerſu: Aegreſcitq́; medendo, ſignificari inchoationem. Qualem medicum uoluit eſſe Priſcianus, quo curante quis incipiat ægrotare? Quanquam quomodo curari quis ante poſſit, quàm ægrotus ſit? Neceſſe eſt ergo, ut ante ægrotare cœperit, & quum dicitur ægreſcere, ut intelligatur inter medendum ægriorem fieri. Et hoc de turno Vergilius intelligit: cuius augebatur ægritudo ad Latini ſalubria conſilia. Sicut de Didone prius dixerat: Expleri mentem nequit, ardeſcitq́; tuendo.

Quid igitur attinet exempla repetere, quum nunquam in ſenſu in-

choationis reperiantur? An illud apud Quintil. hoc significat? Tenuit consuetudo, quae quotidie magis inualescit. Aut illud Cic. Quanto plura ille miscebat, tanto hic magis in dies conualescebat. Et illud Ecclesiasticum: Qui sordet, sordescat adhuc. Quo modo potest quid quotidie incipere ualidum fieri, & quidem magis, quod dicitur respectu praecedentis? At inchoationem nihil praecedit: aut quo modo quod sordet, potest incipere sordere? & sordescere adhuc, id est magis? qd magis? certe q̃ antea incoeperat. Sed quid ibi disputamus, quũ dicatur, qui iã sordet, sordescat adhuc? quasi sordidior fiat, non autem sordere incipiat, quia iam sordet. Ideoq; Graeci & hoc, & caetera huiusmodi uerba per uerba passiua explicantur: et illud Graece sordescat, nihil aliud est, quàm sordidetur. Plau. in Captiui duo: Ego, qui tuo moerore maceror, macesco, consenesco & tabesco miser. Pro eodem penè accipit maceror & macesco, nisi quòd maceror ad animum magis pertinet, quasi affligor: macesco magis ad corpus. Videtur autem ratio dici uelle potius macresco, ut nigresco, pigresco, aegresco. Sed etiam dici potest macesco, ut acesco. Crebresco tamen potius dixerim, quàm crebesco. Verum ad rem. E` diuerso Vergilius:

Maria incipiunt agitata tumescere. Et iterum:

Fluctus ubi primo coepit cum albescere ponto. Et iterum:

Sin in processu coepit crudescere morbus.

Vbi quid opus erat dicere, quòd incipiant res tumescere, albescere, crudescere: quum satis, imo magis proprium fuisset dicere, quòd tumescebant, albescebant, crudescebant, id est quòd incipiebant, siue inchoabant tumere, albere, siue crudere? Quid ergo significant uerba inchoatiua? Nempè (ut breuiter finiam) quod uerba composita à fio, calefio, frigefio, sordefio, inualefio, aegrefio, & ardefio: quae ideo in usu non sunt, quia superuacuum esset, duas nos uoces habere idem significantes, nec nisi ubi alterum deficit, alterius praesidio utimur. Calescẽs pro calefiens, patescens pro patefiens, quum utrunq; reperiatur, patesco & patefio, quanquam ne in simplici quidem suo reperitur fiens, nec quod ab hoc formaretur fiendus. Dicemus itaque calescens, & calefaciendus. Nec desunt, qui fiens utantur, sed in eo, de quo loquor, significato, ut in Psalmo uicesimoprimo: Et factum est cor meũ, tanquam cera liquefiens in medio uentris mei. quum in alia translatione dicatur liquescens. Ex quo liquet eiusdem utrunq; esse significationis. Idiomate quoq: Italico, atq: Hispano (quod ex Italico oriundum est) adstipulante, apud quod penè latina uoce haec uerba pronunciantur, & certe in hunc, quem ego dico, sensum, quale est hoc, ogni di magrisco, hoc est, omni die macresco, per quod incrementum assiduum, atq;

continuum

continuum declaratur, non inchoatio. Quòd si quid inter huiusmodi uerba in sco, & in fio, intererit, hoc esse arbitror, quòd hæc in sco passionem in se habent, illa uero extrinsecus allatam. Vt in Aegypto Cæsar, quum hostes fugeret, elata læua natabat, ne libelli, quos tenebat, madefierent, melius quàm madescerent. Et quum fores aperiuntur, melius patefiunt dicitur, quàm patescunt. At quum quis in balneo sudore irrigatur, & fores sua sponte aperiuntur, magis ille madescit, quam madefit, & hæ magis patescunt, quàm patefiunt. Inchoatiuorum autem dicuntur præterita eadem esse, quæ primitiuorum: tamen paucissimis curæ est dignoscere, quando à primitiuis sunt, quandóue ab inchoatiuis, quorum multum differt significatio, licet crebrior sit illa inchoatiuorum, ut pinguit, macruit, frixit, caluit, idem est quod pinguis factus est, non autem pinguis fuit: macer factus est, & frigidus, & calidus factus, non autem macer, frigidus, & calidus fuit. Nam pinguet idem est quod pinguis est, macret, friget, calet, idem quod macer est, frigidus est, calidus est: quorum præterita sunt pinguit, macruit, frixit, caluit: uix unquam in hoc significato pinguis, macer, frigidus, calidus fuit, sed in illo pinguis, macer, frigidus, calidus factus est, ut etiã in hoc apertius patebit exemplo. Tam cito macruisti? tam sero pinguisti? non id significo, quòd tam cito macer, aut tã sero pinguis fuisti, quasi nũc talis non sis, sed quod pinguis aut macer factus es, atq; etiam talis es, siue tunc eras, si de alio tempore loquimur. Quæ præterita, quia à primitiuis non ueniunt (ut significatio indicat) necesse est ueniant à deriuatiuis in sco. Vnde probatur etiã inchoatiua non significare inchoationem. Quare Seruius uiderit, qui his uerbis præteritum nõ tribuit, quorum frequentius est, quàm suorum primitiuorum. Nam quòd ait, quia inchoatiua sunt, ideo carere præteritis, cassa ratio est, quum hoc uerbum inchoo etiã præteritum habeat. Verũ hæc uerba nec inchoatiua sunt, & præteritũ habent. Illud transeo, quòd multa sunt, quæ pro suis primitiuis accipiuntur, conticesco, adhæresco, delitesco, concupisco, labasco, obdormisco, contremisco, expauesco, & his similia.

De uerbis desideratiuis male sic uocatis. Cap. XXIII.

n Am quæ idem autor desideratiua appellauit, ipsius quoque exemplo ostenduntur, nequaquam esse desideratiuæ significantiæ. Hoc enim exemplum ille affert. Verg. in VIII.

Nam memini Hesionæ uisentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum. Visentem dixit, pro cupientem uidere, quod Græci dicunt ὀψείοντα. Idem & in eodem exemplo Seruius dixerat, Simile est facio facesso, capio capesso, lacero lacesso, arceo arcesso, accio, accerso? quæ possumus non incongrue desideratiua nominare.

Sed quæro à Prisciano, cur magis Priamus cupiebat uidere sororem, dum iter faciebat, quàm, quum erat in Troia? aut cur magis Priamus quàm cæteri? aut cur solus? postremo quis nouit uoluntatem eius? quid agat uideo: quid uelit, non uideo. Quid ergo significat uisere? Nimirum id, quod agit Priamus, ire ad uidendam sororem, quod frequentatiuum ipsius declarat uisito. Itaq; actum corporis hæc significant uerba, non affectum mentis. Viso, uado ad uidendum, non autem cupio uidere. Cicero ad Atticum: Cupio equidem & iampridem cupio Alexandriam, reliquamq; Aegyptum uisere, id est (ut ego sentio) ire ad uidendum. Aliter dicendum erat, uiso equidem & iampridem uiso. Quo certe modo ne Priscianus quidem ipse loqui auderet. Vsurpamus tamen hæc uerba (quemadmodum de superioribus testatus sum) pro eorum primitiuis, ut missi sunt legati uisendi causa, id est uidendi. Quod certe ita exponi non potest, causa uideri cupiendi. Tolerabiliorq; nostra sententia expositio foret, causa ut eant ad uidendum. Similiter facesso, eo ad faciendum, uel facio. Vergilius:

Haud mora, continuo matris præcepta facessit.

Frequentius tamen accipitur pro eo ad recedendum, uel recedo. Vt Liuius libro primo: Facesse hinc Tarquinios, aut Corinthum. Capesso, eo ad capiendum, uel capio, Lacesso, eo ad lacerandum, uel lacero prouocando, Accerso, uel arcesso, utrunque pro eo ad uocandum uel uoco. Terentius in Andria: Obstetricem accerso. Quidam etiam in quarta coniugatione utuntur, ut ibi: Mitte in Iopen, & accersi Simonem quendam, qui cognominatur Petrus.

De uerbis meditatiuis non rite sic uocatis. Cap. XXIIII.

Commodius autem desideratiua, atq; optatiua uocarētur ea, quæ nominantur meditatiua in rio, parturio, esurio. Cicero: Vtinam aliquando dolor Populi Romani pariat, quod iādiu parturit. Et Liuius: Et quod diu parturit animus uester, aliquando pariat: affectum significauit, non cogitationem, aut actum corporis, qui per hoc uerbum indicatur. Vnde meditatio armorum, meditatio declamādi, meditatio gladiatorū, id est exercitatio. Esurio, cupio edere. Quintilianus: Pater filios esurit. Valerius Martialis octauo epigrāmatum,

In omnibus Vacerra quòd conclauibus
Consumit horas & die toto sedet,
Cœnaturit Vacerra, non cacaturit.

Id est cœnare cupit, non cacare. Vel dicamus hæc accipi pro primitiuis. Scaturio magis pro suo primitiuo scatet ponitur, quod est nō solum aquarum, sed herbarum, cæterorumq; sua sponte ubertim nascentiū. Quòd si uolumus sua quibusq; apta tribuere uocabula, nec à con-

ſuetis recedere, ea quæ ſunt in ſco, appellemus meditatiua, id eſt exercitatiua. Qui enim caleſcit, ſiue caleſit, quaſi meditatur: atq; ut caleat, exercetur. Terent. Nũc uide utrum uis argentum accipere, an cauſam meditari tuam. Ea in ſo, inchoatiua: hæc in rio, deſideratiua. Atq; hanc opinor fuiſſe ueram & germanam uerborum ſignificationem, quàm antiquitus impoſitam poſteritas deprauauit.

Vbi infinitiuo, ubi gerundio potius utendum ſit. Cap. XXV.

Vædam orationes infinitiuum magis poſtulant, quædam gerundium, quædam utrunq;. Adiectiua magis infinitiuum ſiue actiuum, ſiue paſſiuum. Subſtantiua gerũdium genitiui duntaxat caſus. Nam de accuſatiuo mox dicam. Tu es dignus habere opes, tu es dignus honorari, tu es lætus me beneualere, tu es lætus me honorari. Rurſus tempus eſt gaudendi, locus eſt expoſtulandi, commoditas eſt alloquendi. Participia autem, & multa adiectiua à uerbis deriuata utranque formam ſibi uendicant. Sed participia iuncta infinitiuis, dicuntur ſeruare uim participiorum, iuncta gerũdio uim nominum. Timens nauigare, & nauigandi: cupiens diſcere & diſcendi: doctus, peritus, promptus, conſuetus cantare & cantandi. Timidus, cupidus, auidus nauigare & nauigandi. Nam illud admonitione non indiget, optima res eſt agricolare recte dici: optima res eſt agricolandi, dici non recte: quia illud reſoluitur, Agricolare eſt optima res: hoc reſolui ſic non poteſt, agricolandi eſt res optima: niſi forte dure & aſpere ſic: Ipſa enim res agricolandi eſt optima. Quare illum non probauerim, qui dixit: non eſt mihi opus reſpondendi: quum eſſet dicẽdum reſpondere, ut ſit ſuppoſitum, me reſpondere, opus uero appoſitum. Itẽ habeo à patre mandatum conueniendi te, latine dicitur. Mandatum eſt mihi à patre conueniendi te, latine non dicitur: quia mandatum hic uerbum eſt. Vnde non poteſt regi huiuſmodi gerundium, illic nomen ſubſtantiuum, unde regitur gerundij genitiuus, niſi in utraq; oratione expoſitione utaris. In prima quidem ut ſic intelligas, Habeo à patre mandatum conuenire te, ſcilicet hoc ipſum conuenire te. In ſecunda uero ut mandatum ſit nomen, non uerbum aut participium, quaſi mandatum adeſt mihi à patre. Ad quam tergiuerſationem confugere non poterit quiſpiam in talibus exemplis: Habeo in tabulis publicis à patre mandatum conueniendi te. Hic non poteris dicere, conuenire te. Item, eſt mihi iniunctum, ac mandatum conuenire te, ubi dicere non poteris, conueniendi te. Cicero tamen ad uxorem nouo quodam modo locutus eſt: Quum in animo haberem nauigandi: pro eo, quod eſt nauigare. ut lib. I. de diuinatione: Haberetq; in animo nauem conſcendere. Itaq; ſubintelligitur propoſitum, ſiue uoluntas. Sicut in illo fit apud

eundem: Quum illius diei mihi uenit in mentem. Et alibi: Non minus ei uenit in mentem poteſtatis, quàm æquitatis tuæ. Vbi quidam uolunt accipi genitiuum pro nominatiuo. Mihi potius placet ſubintelligi conditio, ſtatus, qualitas illius diei, tuæ poteſtatis, tuæ æquitatis, aut aliquid ſimile. Ita hic proproſitum ſiue uoluntatem, ut ſit quum haberem in animo propoſitum nauigandi. Venio nunc ad accuſatiuum gerundij. Dicimus itaque, induxe te ad nauigandum, non autem nauigare: niſi more Græcorum, qui, quum careant gerundio, funguntur infinitiuo cum articulo, raro ſine eo: licet nunc quidam frequentiſſime utantur, ut non ueni ſoluere legem, ſed adimplere. Plerique eruditorũ dixiſſent, non ueni ad ſoluendam legem, ſed adimplendam, quos & ipſe nunc imitor, imitandosq; omnibus arbitror. Quam enim cauſam habes, ut alienam linguam ſecteris, relinquas tuam? Quanquam ne illam quidem ſequaris, quum careas articulis, quibus Græci utuntur. Et quod illi habent καθότι, tu malis dicere, quia, aut quoniam, quàm quòd, ut in eodem: Putatis, quia ueni ſoluere legem, quum eſſet dicendum, quòd. Sed ad rem. Vocaui te ad currendum, non currere: ſto ad prædandum, non prædari: ſedeo ad audiendum, non audire: uado ad uenandum, non uenari. Rurſus iuſſi te arare, non ad arandum: cogito inſidiari, non ad inſidiandum: timeo ædificare, non ad ædificandum. Quædam uerba cum utroq; conueniunt. Hortor te ſtudere, et ad ſtudendum: flagitor reſpondere, & ad reſpondendum: paratus ſum ſcribere, & ad ſcribendum: ego aptus ſum pugnare, & ad pugnandum: ille eſt idoneus militare, & ad militandum. Quæ omnia rara ſunt: nam pleraque huiuſmodi accuſatiuum poſtulant, ut bonus, utilis, commodus, malus, inutilis, incommodus ad militandum.

De differentia infinitiuorum eſſe & fore, & compoſitorum. Cap. XXVI.

f

Ore uocem quidem habet infinitiui ut eſſe, ſignificationem uero participij, quod eſt futurum, unà cum infinitiuo eſſe. Idem eſt enim fore, quod futurum eſſe, non tantum eſſe: licet forem fores foret, idem ſit, quod eſſem eſſes eſſet. Quare cum nomine iungi debet fore, non cum participio, ne duo participia ſimul confundamus. Spero te amatorem, uel amicum fore, non autem amaturum fore, ſed tantum amaturum: ne uidearis hoc dicere, te futurum amaturum, quod ratio non patitur, quum futurum ſuperuacuum ſit. Item de participio paſſiui futuri: timeo te uerberandum fore. Satis erat uerberãdum, uel adiuncto infinitiuo uerberandum eſſe. Participia autem præſentis temporis, & præteriti uidentur minus communionis habere cũ fore, quod ad futurum ſpectat, quàm participia futuri temporis, tamen

plus habent communionis. Ibi enim ideo non conuenit, quia superuacua significatio est, quod hic non fit: eo quòd sæpe cum istis coniunctum illud fore reperimus, sed ita transeunt in nomen, alioquin nõ congruant diuersorum temporum eodem in loco participia, ut spero te sapientem fore, credo me amantem tui fore, nõ te. Seruant enim naturam nominis, non participij. Opinor te acceptum illis fore, non ab illis. Cic. Spero amicitiam nostram notam posteritati fore, non dixit à posteritate. Quod si quando reperiatur retinere naturam uerbi, quid mirum? quum etiam nomen'ne sit, an participum dubitari possit, & putari potius nomen, ut: ego sum dilectus ab omnibus, & ego ero dilectus ab omnibus Non enim hoc est participium præsentis temporis, aut futuri, nec tempus perfectum indicatiui, nec futurum subiunctiui, tamen cum præsenti iungitur, & futuro. Propter quod debet potius nomen uideri, sicut & participium futuri passiuum in nomen reuertitur, tuncq; recipit fore, ut spero hunc puerum admirandum uirum fore, id est admirabilem. Composita autem à fore nullam controuersiã habent, quia ferè nuda ponuntur sine nomine & participio. Affore, ut Verg. Affore cernetis. Statius tamen libro primo Thebaidos uidetur accipere pro significatione præsentis:

-Sensit manifesto numine ductos
Affore, quos nexis ambagibus augur Apollo,
Portandi generos uultu fallente ferarum. Ediderat.

De fore, ut Marcus Tullius contra Rullum: Verum arbitrantur non defore qui illam restituerent. Abfore, quod minus in usu est, unde dicuntur abfuturi. Confore & profore apud Comicos: Profore, ut Hor.
Quæ nocuere, sequar, fugiam quæ profore credam.
Id est profutura esse.

De Gerundijs. Cap. XXVII.

Gerundia, licet à participijs differant, tamen proprie inter participia numerari possunt, sicut supina inter uerba meritoq; participalia uocata sunt. Nam & casus & genera in utroque numero habent, ex quo uerba nõ sunt, sed participia siue participialia. Regũt præterea casum more uerborum participiorumq;: ex quo nomina non sunt. Post se inquam regunt, non ante se. Nam eiusmodi locutio, qualis est: In conuertendo dominus captiuitatem Sion, facti sumus sicut consolati: inaudita est: Græca figura decipiente (ut in alijs multis) interpretem. Græci enim hoc loco infinitiuum habẽt, quod uult ante se accusatiuum Quod multis modis transferri poterat, uel sic, Dum conuerteret dominus captiuitatem Sion. Vel sic, Conuertente domino captiuitatem Sion: & alijs (ut dixi) multis modis. Quidã im-

periti aiunt, casum pro casu poni, quasi latine diceretur, si esset dominum, quale est illud: In deficiendo ex me spiritum meum. Et alibi: In conuenendo populos in unum, & reges, ut seruiant domino: quum (ut ostendi) gerundium non habeat ante se casum. Sed ad propositum. Differunt gerũdia à participijs, quòd ipsa significant rei administrationem sine tempore: illa uero tempus sine rei administratione. Vt tenet me occupatio iuris dicundi, gerundium est, nec tempus significo futurum, sed rei administrationem, hoc est in iure dicundo. Rursus, tenet me cura dotis numerandæ, id est quæ numeranda est: participium est futuri significatiuum sine administratione rei. Nescio an dicendum sit gerundium esse participium præsentis temporis more Græcorum: cuius rei hoc argumentum est, quòd idem est in legendo, & in ipso legere, quod Græci melius ἐν τῷ ἀναγινώσκειν: & in libris legendis, idẽ est, quod quum libri leguntur, penè eodem modo, quo de futuro in legendis libris, uidelicet qui legendi sunt. Nolunt autem grammatici gerundium rectum habere casum, sed quatuor tantum obliquos: fortasse & casu recto non caret apud Lucretium atq; Vergilium: Voluenda dies en attulit ultro. Voluenda, non tempus futurum intelligit, sed rei administrationem, dies uidelicet quæ uoluitur, non quæ uoluenda est, aut quæ uoluetur. Vnde indicatur gerũdium esse participium præsentis temporis. Iusiurandum enim potest uideri eiusdem casus, atque etiam uocatiui. Sed de quatuor nunc obliquis disseramus, quo in loco breuissime stultorum quorundam opinionem reprehendamus, qui aiũt recte dici, cã essendi rex, essendi regis, essendi regem, quũ nusq̃ essendi reperiatur: et si reperiretur, nõ regeret casum, sicut manendi, uiuendi, existendi. Et de genitiuo iam exemplum subiecimus: occupatio iuris dicundi. De datiuo tale est, da operam rebus agendis. De accusatiuo, Vt ad accusandos homines duci præmio, proximum latrocinio est. De ablatiuo, Tu delectaris criminibus inferendis. Cum accusatiuo ferè semper iungimus præpositionem, præter quædam pauca, quæ sunt: Loco, Conduco, Mando, Curo, Habeo, pro debeo, et si qua sunt alia, Vt, faciendam sepulturam locarent, id est alteri darent faciendam: uel, ipsi locarent se ad faciendum, utrunque enim significat: nec participium est, sed gerundium illud faciendum: quod exemplum sumptum est ex Sulpitio. Cicero de diuinatione libro secũdo: Magis numine deorum id factum est, quàm casu, ut arbitraris: & redemptorum, qui colũnam illam de Cotta & Torquato conduxerant faciendam: quasi locarant, & conduxerant ad faciendum. Suetonius autem in uita Cæsaris, Gladiatores, inquit, notos sicubi infestis spectatoribus dimicarent, ui rapiẽdos, reseruandosq; mandabat. Curauit iaciendos lapides, sæpe legimus:

mus: sed ita ferè, ut alius curet, alius iaciat. Vt Cicero VII. Verrinarum: Recenti negotio ad te literas misit, mittendasq; curauit. Interdum idem qui curat, et qui agit: ut Plinius posterior, Petis ut libellos meos, quos studiosissime comparasti, recognoscendos, emendandosq; curem. Et iterum: Continendos cauea nido'ue curabis. Quintil. in Mathematico: Positus in ea cōditione tristissimæ sortis, ut nec morte dignus sim, nisi me paricidam putetis: nec præmio, nisi innocentem: adeoq; ludibrijs miseræ sum diuersitatis implicitus, ut impetrandum à uobis habeam odij mei fauorem. Plinius idem ad Saturninum: Præsertim quū enitendum haberemus, quod parentibus eorum & orbis probaretur. Suetonius in uita Cæsaris: Vt consolādos eos magis imperator, quàm puniendos habuerit. Hunc modum loquendi apud Ciceronem reperisse non memini me. In his exemplis, ubique gerundium est. Illa autem participia in nomen transeuntia, putaui ad te scribendum, existimaui hanc rem tractandam, censui tibi illud significandum, id est dignum scribi, tractari, significari, quæ omnino idem ualent, quod scripsi, tractaui, significaui: sed non sine deliberatione tamen, nec inconsulto. Dicebant autem antiquiores rogatum te uelim, oratos uos uelim, pro eo, quod est rogo, uel oro. Sicut posteriores (quorum est Quintil.) dicebant: uenio petiturus, uenio oraturus: pro eo, quod est uenio petitū, & uenio oratum. Sed hoc ad supini magis rationem pertinet. Illud autem, quod Seruius ait gerundium esse, participium est potius. aut nomen, quum inquit, Similiter etiam accusatiuo casu utimur, quum uolumus absolutam facere elocutionem, & per gerundij modum aliquid dicere, ut petendum mihi est equum, codicem, birrum. Hinc Verg. Pacem ab rege petendum. Nam si dixeris, petendus est codex, iam non per gerundij modum, sed participialiter loqueris. Hoc non aliter participium est seu nomen, quàm illud, petendum est mihi iumentum, præsertim quòd gerundia non regunt passiue, sed actiue, & nominatiuis carere creduntur, & accusatiuis præpositionem anteponi uolunt, sicut ante ostendi. Vt accusatiuus, ita & ablatiuus amat secum præpositionem. Vt, In defendendo maior labor est, quàm in accusando. Indagemus (si possumus) cum quot præpositionibus accusatiuus gerundij iungitur, cum quot item ablatiuus. Accusatiuus iungitur frequenter cum ad, raro tamen cum in. Item frequenter cum ob, propter, & inter, raro cum ante: ut uado ad capiendum hostem, ego ueni ob te, uel propter te redimendum. Inter nauigandū pro in nauigando sæpe legimus. Verg.

-Et inter agendum
Occursare capro, cornu ferit ille, caueto. Idem:
-Nanq; ante domandum Ingentes tollent animos.

Totidem feré præpositiones ablatiuo gerundij seruiunt. In, frequenter, cæteræ rarius: de, ex, uel é, à, uel ab, & cum. IN, ut in nauigando. DE, ut edendo, de migrando, de agendo. Quintil. Sed quia latius fusus est hic locus, mixtusq́; cum elocutione tractabitur, cum præcipere de apte dicendo cœperimus. Etiam cum motu, ut Cic. ad Atticum lib. VIII. Tu quid cogites de transeundo in Epirum, scire sané uelim. EX, uel E, Vt ex defendendo, quam ex accusando uberior gloria comparatur. A, uel AB. Cic. Ex quo exardescit siue amor, siue amicitia (utrunque enim dictum est ab amando.) Alibi quoque: In quo etiam isti nos iurisconsulti impediunt, à dicendoq́; deterrent. Et alibi: Non distinguit à non dolendo uoluptatem Plinius posterior: Sermonibus dies trāsigebat, quum à scribendo uacaret. CVM, ut Quintil. Sed ratio recte scribendi iuncta cum eloquendo est. Variantur porrò gerundia per omnes quos enumerauimus casus, numerosq́;, & genera. Nam (ut ego sentio) hæc omnia habent in genitiuo, ut delectatio fruendi principatus, fruendæ prouinciæ, fruendi imperij, molestia educandorum filiorum, locandarum filiarum, colendorum prædiorum: regitq́; hic genitiuus aliquando casum. Cicero: Equidem efferor studio patres uestros, quos colui & dilexi, uidendi. Nam durum fuerat futurum, studio uidendorum patrum uestrorum. Et quoties oporteat loqui per relatiuum, necesse est loqui per hoc gerundium, ut hic dies attulit initium dicendi quæ uellem, non autem dicendorum eorū quæ uellem. Illud Titi Liuij lib. XXI. nisi scriptura uitiosa est, certe uitio non caret: Non enim uereor, ne quis hoc me uestri adhortandi causa magnifice loqui existimet, ipsum aliter animo affectum esse. Adhortandi enim singularis numeri est, uestri uero pluralis. Item Cicero libro secundo de diuinatione: Dolebis tamen Stoicos nostros Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. Plautus in Captiui duo: Nominandi tibi istorum erit magis, quàm edundi copia. In datiuo, Vaco agro colendo, uineæ pastinandæ, nemori succidendo. In plurali una uox est trium generum, ut uaco agris, uineis, nemoribus procurandis. Qui casus regimen non habet. Absurdum sit nanque dicere, do operam colendo agrum, uel legendo librum. Soluendo non sum, nunquam patitur secum substantiuum. Ideo dubitari potest, an datiuus sit, an ablatiuus. Significat autem satis facere, pro eo, quo obligatus sum siue pecunia, siue remuneratione. Vt Quintil. Placeamus licet nobis fortuna nostra, pater, pauperi soluendo non sumus. Vult autem semper post se datiuum, licet non semper apponatur. Interdum etiam alium casum, ut apud eundem: Maximi tum uirorum, & quibus artis suæ soluendo non sit humanitas. In accusatiuo, ut eo ad salutandum fratrem, ad

salutandam sororem, ad salutandum sidus, ad salutandos fratres, ad salutandas sorores, ad salutanda sidera. Quod elegantius dicitur, quàm cum regimine, ut eo ad salutandum fratres, ad salutandum sorores, ad salutandum sidera. Per alias quoque præpositiones similiter, sed inter, raro habet cum gerundio substantiuum, rarius regimen. Vt Liuius lib. II. Et ipse inter spoliandum corpus hostis ueruto percussus. Et iterum: Inter accipiendas de suis commodis rogationes. De ante, nullum tale in præsentiarum exemplum occurrit. In ablatiuo sine præpositione, ut, fit iniuria domino fundi, uel defringendo ramo, uel ligno incidendo: res eunt ordine lite æstimanda, id est quum defringitur ramus, quum inciditur lignum, quum lis æstimatur: uel defringēdo ramum, incidendo lignum, æstimando litem. Sed frequentius usi sunt ueteres ablatiuo plurali in tali genere sermonis, ut Cicer. Orationem autem latinam efficies profecto legendis nostris pleniorem, id est legendo nostra. Nam in singulari solebant sæpius apponere præpositionem, ut in committendo prælio. Regit autem hic ablatiuus sine præpositione casum, ut hos accusando, illos occidendo totam ciuitatem labefactasti. Cum præpositione IN, tum regit, ut in tribuendo suum cuique, tum uariat genera, ut in colendo agro, in pastinanda uinea, in nemore excidendo. Per DE, simili modo etiam regit, ut Cic. in Tusculanis: His præsertim cognitis, quæ de nihil sentiendo paulo ante dicta sunt. Nisi dicimus, nihil esse aduerbium, non nomen. Et uariatur per genera, ut de accusatore constituendo, de collocanda filia, de prædio emendo. Per EX, uel E, & A uel AB, nescio an liceat dare tali gerundio regimen: nullum enim exemplum occurrit. Variari autem per genera certum est. Cato: Ex cataplasmatis biblendis, ex aluo leuanda: Et abstineas ab offendenda Repub. Sed cauendum, ne id uerbum significet motum, quale esset reuertor ab arando, uel ab arando aruo. Redeo à spectando, uel à spectandis ludis: quum sit dicendum, reuertor ab aratione, uel ab aratione arui, redeo à spectaculo, uel à spectaculis ludorum. Per CVM uix locum habet talis oratio, ut non participium sit potius, quàm gerundium: ut sedeo cum uiro coronando, id est qui coronabitur, non autem qui coronatur. Posset habere regimen, sed nullum exemplum ad manum est. Atque omnia gerundia cum sociata sunt substantiuis, passiue accipiuntur: disiuncta uero, actiue, nonnunquam passiue utique sine genere & sine præpositione in casu ablatiuo, & quasi absolute, ut apud Verg. Alitur uitium, crescitq; tegendo. Et alibi: Aegrescitq; medendo. Et iterum: Vritq; uidendo Fœmina: hoc est, quum tegitur uitium, quum curatur æger, quum uidetur fœmina. Neque id modo apud poëtas, uerum apud oratores quoq;

ut apud Mar. Fab. Sed memoria excolendo, ſicut alia omnia, augetur: excolendo, dum excolitur, non autem dum excolit. Nec regit caſum, quale foret: urit fœmina uidendo à maribus. Sicut dicimus, uruntur uiri, & equi uidendo fœminas. Accuſatiuus quoque cum præpoſitione non tantum actiue accipi ſolet: ut tu es idoneus ad diſcendum, ſed etiã paſſiue, ut hæc res eſt facilis ad diſcendum. Salluſtius in Iugurthino: Pauca ſupra repetam, quò ad cognoſcendum omnia illuſtria magis, magiſq; in aperto ſint. Quidam uero indoctus hac ætate ſcribere auſus eſt, Iamiam urbs in periculo capiẽdi eſt. pro eo, quod eſt, urbs iam in periculo eſt, ne capiatur, ſiue hoſtis parum abeſt à capienda urbe. Quum ſemper ſine ſubſtantiuo gerundium accipiatur actiue, aut ſi à neutro uenit, neutraliter: niſi aliquando, ut oſtendimus, in ablatiuo.

De ſupino in tum. Cap. XXVIII.

d E ſupinis ita ait Priſcianus in compendiario quodam opuſculo, Sed hoc intereſt inter amandum, quod eſt gerundium, & amatum quod eſt ſupinum: quòd amandum neceſſitatem amoris ſignificat, amatum autem imitationem ad amorem. Dignum obſeruatione præceptum elegantiæ, ſi modo uerum: quod minime eſt, tum autoritate, tum ratione. Nã autoritatis loco exemplum nullum poſuit: Et quodnã quæſo ponere poterat? Quid intereſt uado uenatum, & uado ad uenandum? uado piſcatum, & uado ad piſcandũ? dormitum, & ad dormiendum? Salluſtius: Legatos ad Iugurtham de iniurijs queſtum miſit. Et iterum: Non mea culpa ad uos ſæpe oratũ mitto P. C. ſed neceſſario, non imitatione. Præterea pro ratione hoc ſit, ꝙ Græci pro his duobus noſtris transferentes utuntur uno ſuo infinitiuo cum articulo πρὸς τὸ παρακαλεῖν, quod nos uiciſſim transferentes, nũc per gerũdium, nunc per ſupinum interpretamur. Si quid autem inter hæc duo intereſt, id erit, ꝙ ſupinum nunquam ferè eſt ſine uerbo ſignificante motum ad locum, ut eo, & uenio. Nam illa, do filiam nuptũ, do uenum, ſiue uenundo ædes, ſpectatum admiſſi fuimus, latentem in ſe motum obtinent. Idem Priſcianus in alio grandi opere & multi tũ ingenij, tum laboris inquit. Frequẽter tamen antiquiſſimi neutro participio futuri addebant eſſe, & infinitiuum futuri ſignificabant, ut oraturum eſſe, pro oratum ire: facturum eſſe, pro factum ire: nupturũ eſſe, pro nuptum ire, quod mihi minime uidetur, Nam ut concedam, quod merito denegare poſſum, quòd latine, aut certe uſitate dicamus, pro eo quod eſt, cupio filiam meam nuptum ire, & nos factum ire: Cupio filiam meam nupturum eſſe, & nos facturum eſſe: quum dicendum ſit nupturam eſſe & facturos eſſe: dico aliud eſſe oratum ire, & oraturum eſſe. Ego quidem cœnaturus ſum, non tamen eo cœnatum, uel ad cœnandum.

cœnandum. Et ſcio te cœnaturum eſſe, ſed non protinus ire cœnatum, uel ad cœnãdum. Nam participium futuri cum uerbo ſubſtantiuo nõ habet actionem illam, & motum, quem habet uerbum eo. Atqui in paſſiuo fuerat uериſimilius ſi dixiſſet: quo etiam frequẽter utuntur autores, idem eſſe, damnandum eſſe & damnatum iri. Nam eodem loco dicere poſſumus, credo peccatum meum reſciſcendum eſſe, & reſcitũ iri. Item intelligo, ſcio, uideo, opinor, exiſtimo peccatum meum patefaciẽdum eſſe, uel patefactum iri: & cætera uerba huiuſmodi. Illa autẽ quæ ad futurum reſpiciunt, ut timeo, metuo, uereor, ſpero, cupio non idem faciunt, quibus maior differentia eſt cum paſſiuo participio futuri: ut uereor peccatum meum patefactum iri, magis quàm patefaciendum eſſe. Cupio culpam meam celatum iri, potius quàm celandã eſſe. Item timeo peccatum meum patefactum iri. Et pro illo modo per paſſiuum participium futuri ſubſtituimus hunc: timeo peccatum meum ne patefiat, uel ut patefiat: quod fieri nequit in alijs uerbis. Non enim licet dicere, ſcio peccatum, ut reſciſcatur, ſed reſcitum iri, uel reſciſcendũ eſſe. Denique (ut eò reuertar, unde egreſſus ſum, & ſemel Priſciano reſpondeam, non idem eſſe oratum ire, & oraturum eſſe) alterum præſentis temporis eſt, ut uideo te accuſatum ire me, id eſt nunc: alterum futuri, ut uideo te accuſaturum eſſe me: & tamen accuſatum iri me abs te uideo, accipitur pro eo quod eſt, uideo te uel accuſatum ire me, uel accuſaturum eſſe me, uel abs te accuſandum eſſe me.

De ſupino in tu. Cap. XXIX.

i Dem autor & in eodem quo ſupra dixi opuſculo, ita ait: Hoc intereſt inter amando & amatu: quòd amando eſt in ipſo amore, amatu uero pro amatione, uel pro amore, id eſt pro ipſa re accipitur. Et hoc manifeſtat ipſa etiam interpretatio Græca. Sed an hæc differentia uera ſit, et hoc ex Græco argumentũ quãtum nomenti habeat, Priſcianus uiderit. Mea autem ſententia tum ex ſuperioribus, quæ dixi in gerundio, tum ex ſequentibus apparebit. Paulo poſt ſubiungit: Accipitur uenatum pro ad uenationem, quomodo uenatu pro uenatione: ſicut miſerabile uiſu pro uiſione. Et: Nec uiſu facilis, nec dictu effabilis ulli: pro uiſione & dictione. Multis igitur modis. ſicut & in alijs docuimus locis, nomina ſunt hæc accipienda magis, quàm uerba. In hoc ego à Priſc. libere diſſentio, uel ratione, quam poſtea dicam, uel autoritate, & potiſſimum Mar. Fab. quem omnibus ſine controuerſia ingenijs antepono, qui ait, dictu factuq; aliud eſſe, quàm dicto factoq;, quæ Priſc. appellat dictione & factione, quæ aliùs in ſignificando figuræ ſunt, quàm uiſione & uenatione. Præterea Quint. uocat uerba participalia, ſicut à multis gerundia dicuntur no

mina participialia. Et(quod ad rationem pertinet) supina hæc per uerbum à Græcis transferuntur, quàm per nomen, quòd si nomina forent casus ablatiui, certe alij casus non deessent. At nemo unquam auditum habet, hic dictus, hic factus, sed tantum dictu & factu, Propter quod necesse est aliud esse, quàm dicto et facto, siue dictione, & fictione, id est aliud, quàm nomẽ. At uisu, auditu, cognitu, inquies omnes casus habent, & hi ablatiui sunt. Hæc parum prudentis, aut certe parum perspicacis est ratio. De qua antequam dicam, libet castigare uulgus imperitum grammaticæ professorum, qui uniuersum sanè orbem stulto errore peruertunt, sic semper loquentes, eo lectum, uenio lectu, pergo auditum, reuertor auditu. Qui error unde profectus, & quo ex fonte imperitiæ emanauerit, nescio: summoq; opere hallucinationẽ publicam admiror, quòd tandiu à nemine animaduersus est. Nunc ostendamus, quæ differentiæ est inter uisu & auditu nomina, & inter uisu & auditu uerba. Quando sunt nomina, significant sensus corporis, coniunguntur cum adiectiuis, reguntur casus, reguntur etiam à uerbo & participio, subseruiente quoq; præpositione: ut careo toto uisu oculorum, antea priuatus auditu aurium, nonnihil etiam ex odoratu. Hæc omnia absunt à supino: siquidem non rem, non substantiam, nõ qualitatem, sed actionem, seu potius passionem uerbi significant. Nõ iunguntur cum adiectiuo, non regunt casum, non reguntur nec à uerbo, nec à participio, sed à nomine tantum, eodemq; adiectiuo, nunquã interueniente præpositione: ut miserabilis uisu, id est quum uidetur: non autem miserabilis sensu uidendi: facilis uisu, id est ut uideatur, uel facilis ad uidendum, non autem quòd habeat uisum facilem: effabilis dictu, id est ut dicatur, non autem ut dicat. Optimum factu, id est ut fiat, non autem ut faciat: difficile factu, quia difficile ad faciendum est: incredibile memoratu, quum memoratur, non memoratione: dignum auditu, quod est audiri dignum, non ut sensu audiendi potiatur: impossibile creditu, ut credatur, non ut credat. Acipenser piscis rarus inuentu, ut inueniatur scilicet, non ut inueniat: res iocunda cognitu, ut uidelicet cognoscatur: absurdum relatu, cum refertur: obscœnum aspectu, quum aspicitur, & si qua sunt alia. At homo superbus dicto & dictis, non dictu. Sæuus facto & factis, non factu, id est quũ dicit, non quum dicitur, quum facit, non quum fit. Res uero sæua factu & dictu, id est quum fit aut dicitur, non quia facit, aut dicit. Scipio clarus administratione bellorum dicitur, & administratu bellorũ, quando est ablatiuus, id est administratione. Cato dignus administratione Reipub. & administratu, eodem modo. At Resp. digna est administratu, uerbum est, id est ut administretur, nisi addendo genitiuũ facias

cias nomen, administratu Catonis. Quare in illo Vergiliano, quod Priscianus attulit:

Nec uisu facilis, nec dictu effabilis ulli,

quandoquidem abest genitiuus, non est nomen, ut ille uult pronisione, & dictione, sed uerbum, pro eo, quod est ad uidendum uel audiẽdũ. Nec ignoro à multis legi affabilis, non effabilis, quod putatur sumptum ex illo uersu Accij in Philoctete: Quem neque tueri contra, neque affari queas. Quod si ita est, nomen esse confitebimur, sed tamen nequaquam supinum. Multi scripserunt de cultu agrorum, nomen est, id est de cultione & cultura agrorum. Locus autem saxosus non est dignus cultu, nempe ut colatur, uel dignus coli. Homo dignus amatu, puer dignus doctu, liber dignus lectu: id est qui ametur, doceatur, legatur. Ideóq; quum ex omnibus uerbis passiuis liceat uti talibus supinis, raro tamen eiusdem uocibus utimur loco nominum. Quis enim dicat, tu es priuatus amatu meo, exclusus à doctu meo, doctus sine lectu meo? profecto nemo. Ex quo apparet, quum in usu uulgatissimo sint pro uerbis, ut ille liber est dignus lectu, non posse inter nomina numerari. Ea tamen quæ ambiguum usum habent uerbi & nominis, animaduertendum est utram in partem accipi debeant: ut tu es dignus gubernatu: si pro gubernatione, nomen erit: si pro eo, quod est, ut guberneris, uel dignus gubernari, uerbũ: sed nomini accommodare solemus, aut etiam debemus genitiuum: uerbo, nec debemus, nec solemus. Deniq; ex duobus supinis alterum actiuo uerbo dare possis, alterum passiuo, ut amatum sit ab amo, amatu ab amor.

De participio præteriti temporis significante actionem, & de præsenti, passionem. Cap. XXX.

PArticipia quædam in uoce passiua actionem: quædã in actiua passionem significant. Circunspectus, Consideratus, Disertus, Cautus, Tutus, Ignotus, Argutus, Falsus, Contentus, Tacitus, Profusus, Fluxus, Scitus, & quo nonnulli utuntur, Discretus. Circunspectus est, non qui circunspicitur, quem solemus appellare conspicuum, sed qui circunspicit, & in omnem partem more Iani spectat, hoc est prudens & sagax. Consideratus, inconsideratusq;, qui agenda considerat, aut secus, non qui consideratur, aut non consideratur. Disertus, qui probe disserit, non qui disseritur. Cautus, qui scit sibi cauere, non cui cauetur. Nonnunquam tamen res cui cauetur, ut pro Cecinna Cicero: Quo res mulieri esset cautior. Tutus portus, tuta urbs, quòd tueatur alios, non quòd ab alijs defendatur. Tamen sæpe passiue in hominibus, ut tutus sum ab hostibus, quòd munitus, & sine periculo sum. Ignotus etiam sæpe actiue, ut Quinti-

lianus: Ne quis tamen erret ignotus, non est filij mei nouerca, sed mater: ignotus dixit pro ignorãs, & pro hospite & alieno, non pro ignorato. Argutus, qui est acuta quadã, et accurata solertia, quasi acute arguẽs, et uestigans, non aũt ab altero acute intellectus et uestigatus. Falsus, qui fallit, ut Terentius: Cẽsen' me aliquam causam fictam, falsam, ineptam saltem potuisse proloqui? Aliquando etiam passiue, ut idem: Carine falsus es, id est deceptus es. Et Sallustius: Nec ea res me falsum habuit. Contentus, qui continet, quod animo satisfacit, non qui continetur. Tacita homo, taciturnus. Vergilius tamen posuit passiue:

Quis te magne Cato tacitum, aut te Cosse relinquat?

Profusus & fluxus actiue apud Sallust. Alieni appetens, sui profusus, quasi profusor. Nam diuitiarum & formæ gloria, fluxa & fragilis habetur. Scitus, qui sciens est, & argutus, unde scitæ Platonis interrogationes dicuntur, astutæ, & uafræ, ac cum magna arte compositæ. Vt apud Terẽtium quoq;: Scitum hominem, hic prorsus ex stultis insanos facit. Nisi accipere uelimus passiue, ut apud eundem: Scitus puer natus é Pamphilo est: quasi scite & docte natus. Discretus, qui qualitates personarum, et rerum momenta discernit, nõ qui discernitur. Complacitus autem ab actiua uoce, sicut fluxus uenit, habetq; significationem nec actiuam plane, nec passiuam, sicut fluxus & inueteratus, quod & ipsum ab actiua uoce descendit inueterasco. Neutralis enim uerbi, & actiui una uox est, sicut passiui & deponentis, atq; cõmunis: cui simile est iuratus à iuro. Iuratos enim iudices dicimus, qui iurarunt: et excretos hœdos apud Vergilium, ab excresco. Et exoletus ab exolesco, quod dum est substantiuum, significat scortum masculum, & præcipue iam adultum: dum est adiectiuum significat adultum, sed raro reperitur, ut apud Plautum: Reliqui domi exoletam uirginem. Adultus ab adolesco. Defectus quoque qui deficit. Vt Martialis:

Dulcia defecta modulatur carmina lingua
Cantator cygnus funeris ipse sui.

Quintil. Defectaq; labore senectus, magna pars mortis nihil mihi reliquit, nisi diligẽtiã. Et hæc qdẽ sigñationis actiuæ ĩ uoce passiua: pauciora sunt in actiua passiuæ. Euidẽs negotiũ dicitur, qđ uidetur apte, et intelligitur, nõ qđ uidet, et intelligit. Indulgẽtior facies apud Quintilianũ pro pulchra, nõ quæ alijs indulgeat, sed cui alij indulgeant. Idẽ in alio loco: Fili indulgẽtissimi uidi te, nec semel uidi. Vñ Statius:

Pulchrior haud ulli triste ad discrimen ituro
Vultus, & egregiæ tanta indulgentia formæ.

Præterea honorificentissimos, magnificentissimos, munificentissimos ludos quum dicimus, uidemur passionem significare in participio

præsentis

præſentis temporis: ab honorificens enim magnificens, munificens ue niunt, licet ficens pro faciens non dicatur, uel certe à magnificus, munificus, honorificus: quæ cum facio componuntur, quod eſt actiuum, & tamen ita accipiuntur quaſi honorifice, munifice, magnifice facti, non autem facientes. Sed cauſa eſt, quòd hæc ipſa cum facio compoſita tam actiue, quàm paſſiue ſignificant. Siquidem uocamus hominem magnificum, & opus magnificum. Illum quidem magnanimiter facientem, hoc uero magnanimiter factum.

Participium præſentis temporis pro præterito poni. Cap. XXXI.

Solent autores nonnunquam pro præteriti participio ſubſtituere illud præſentis, nec ſolum latini, qui carent participio præteriti actiui, ſed Græci quoque, qui non carent. Cicero in Bruto, Quum è Sicilia diſcedens Rhodum ueniſſem. Non enim quis diſcedens applicat. Multum inter principium uiæ, & finem intereſt. Primum diſcedimus, poſtquam uero diſceſſimus, nauigamus, uel iter facimus: poſtea, quò tendimus, peruenimus. Quomodo ergo diſcedens è Sicilia uenit Rhodum? nempe utens præſentis participio loco præteriti, quod deeſt. Quod probatur per aliquod uerbum cui non deſit huiuſmodi participium: quale eſt proficiſcor. Neque enim dixiſſet, quum è Sicilia proficiſcens, ſed profectus. Vt idem de officijs libro tertio: Si exempli cauſa uir bonus Alexandria profectus, magnum frumenti numerũ Rhodum aduexerit. Nec tamen quis in omnibus uerbis permiſſum eſſe, quod in diſcedendo permittitur, putet: ueluti ſi dicas, quũ amicos ſalutans, qui Alexandriæ erant, Rhodum ueniſſem: dicendum erat, amicis ſalutatis. Nam is qui recedit, tandiu recedere dicitur, quãdiu tendit ire, dum'q; perueniat: quod non idem fit in ſalutando. Si quis tamen hoc ſæpius uti uelit, faciat, ſed temperate.

De compendio participij. Cap. XXXII.

Habet autem participium talem, tantam'q; nonnũquam gratiam, ut ſine eo non ſit latina planè oratio, ut eſt apud quẽdam perſæpe hoc uitium admittentem. Circundedimus caſtris foſſam, & uallum, ne hoſtes uenire poſſint, & nos opprimere. Quaſi foſſa, & uallum ideo fiant, aut hoc præſtare queant, ne hoſtes uenire poſſint. Sola ratio eſt, ac cautio de oppreſſione. Itaque dicendum fuit, ne uenientes hoſtes, aut ne aggreſſi hoſtes, nos opprimãt.

De participijs in ens, in ſubſtantiuum tranſeuntibus. Cap. XXXIII

Præſentis temporis participia ſolent, quum ſubſtantiuantur, neutri generis eſſe, ut accidens, contingens, antecedens, conſequens,

decens, conueniens, præsens, continens, apud rhetores pro firmamento rationis. Quædam tamen alterius generis sunt, masculini, ut oriens, occidens, profluens, pro flumine, & confluens, quo duo flumina conueniunt. Fœminini, continens pro terra, quæ non est insula: ut à Sicilia ad continentem parum intercapedinis est. Plinius maior libro sexto, Alymnum à proxima continente abest CLVII passuum. Animans quoque: ut Cicero: Requirat atque appetat, ad quas se applicet sui generis animantes. Nonnunquam tamen hoc nomen in neutro genere reperitur, sed magis in plurali. Consonans pro litera non uocali. Prægnans uero unde sit participium, nescio. Alia quoque quædam huc pertinentia, in nostris de philosophia libris commodius explicantur.

Quòd participium futuri temporis in nomen transit.

NE ILLVD quidem transeundum est, quemadmodum participium passiuum futuri temporis transit in nomen. Amandus, dignus amari: colendus dignus coli, ita & actiuum. Seneca de naturalibus quæstionibus: Nullam autem mentionem fecit cometarum, non prætermissurus, si quid explorati apud illos comperisset: prætermissurus dixit pro eo quod est, talis qui prætermitteret: nec tempus innuit, sed hominis qualitatem, atque animi uoluntatem. Quintilianus in undecimo: Neque omnino huius rei meminit usquam poëta ipse: profecto non taciturus de tanta sua gloria. Non alio modo dixit, non taciturus, quàm per participium passiuum iam conuersum in nomen, ut modo dixi, tacendum dignum taceri. Neque omnino significauit hoc usquam poëta ipse, profecto rem sibi non tacendam. Et adhuc Plinius Iunior: Itaque partem oneris tui mihi uendico, & tanquam parens alter, puellæ nostræ confero quinquaginta milia nummûm: plus collaturus, nisi à uerecundia tua sola mediocritate munusculi impetrari posse confiderem, ne recusares.

De repetundis & repetundarum. Cap. XXXIIII.

r Epetundarum, & de pecunijs repetundis, non habet alios casus: & dubitari potest participium ne sit, siue nomen, an gerundium. Verres accusatus est repetundarum, uel de pecunijs repetundis. Quum dico repetundarum, subintelligo pecuniarũ. Quo nomine, pecuniæ, et omnia quibus diuitiæ cõstant, contineri dicimus. Hæc accusatio proprie cadit in eos, qui quum forent magistratus, prouincialibus aut ui, aut dolo eripuerunt pecunias, aut uasa pretiosa, uestem, frumentum, nauigia, nummos. Mutatur autem e in u, Repetendarum enim erat dicendum. Sed tertia coniugatio præter cæteras hoc iuris habet, ut literam hanc immutare possit, sicut accusatiuo plurali tertiæ declinationis licet mutare eandem uocalem in i, duntaxat

in his

in his nominibus, quorum genitiuus pluralis exit in ium, ut Seruio placet: nam Priscianus plura præcepta dat. Sallustius in initio Catilinarij: Omneis homines, qui sese student præstare cæteris animantibus, summa ope niti decet, ne uitam silentio transeant. Ita hoc siue participium siue nomen, siue gerundium: à tertia coniugatione natum mutauit e in u, uel ob hoc saltem, ut differret ab illo, quod dicitur ad res repetendas: ut sunt missi legati ad res repetendas, quo significatur, aut principi, aut populo erepta esse uel pecorum, uel hominum, uel locorũ, aut terrarum, agrorumq́; corpora.

LAVRENTII VALLENSIS IN SECVNDVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

h ACTENVS *de nomine uerbóque, & ex his duobus composito participio: nunc de alijs partibus orationis, quid singulæ proprietatis habeant, disseramus: postea de earum disputaturi complexu. De quo priusquam ego dicam, non puto mihi dissimulandum, non defore, qui meos hos commentarios, antequam legant, sumant'ue in manus, putent respuendos, tanquam aut ea, quæ haudquaquam uetustas statuisset digna memoratu, continentes, aut uetustatem ipsam partim negligentiæ, partim imperitiæ condemnantes: quod præterisset, quæ essent in primis (ut ego sentio) digna, quæ literis mandarentur, aut potius utrunque facientes: quod inepta quædam, minimeq́; memoratu digna præcipiam, & ueteres illos perfectos sanè & consummatos, existimem minus commode præcepisse. Ego uero (ut ad illud primum respondeam) non uideo cur hanc, de qua loquor, materiam se indignam existimasset aut C. Cæsar, qui de analogia, aut Messala, qui etiam de singulis literis uolumina conscripsit, aut Varro, qui de etymologia minutissimas tractauit quæstiones, aut Marcellus, Pompeiusq́; linguæ latinæ indagatores, aut Aulus Gellius publicus penè literarum censor, qui ut magnum quiddam annotasse se præter cæteros apud Ciceronem existimat, explicauerunt pro explicuerunt, & esse in hostium potestatem, pro potestate, quæ ipse indigna ducerem opere meo: aut Macrobius Gellij æmulus, qui omnes libros uidetur excussisse, ut aliquid in latina lingua, quod auribus hominum*

dignum esset, pro sua uirili parte conferret in medium. Aut tres illi tanquam triumuiri, de quorum principatu inter eruditos quæritur, Donatus, Seruius, Priscianus: quibus ego tantum tribuo, ut post eos quicunque aliquid de latinitate scripserunt, balbutire uideantur: quorum primus est Isidorus indoctorũ arrogantissimus, qui, quum nihil sciat, omnia præcipit. Post hunc Papias, aliiq; indoctiores, Eberardus, Huguitio, Ca holicon, Aymo, & cæteri indigni qui nominentur, magna mercede docentes nihil scire, aut stultiorem reddentes discipulum, quàm acceperunt. Multos transeo quum indoctos, quos numero comprehendere non licet: tum doctos, inter quos sunt Pædianus & Victorinus: quorum alter ad orationes, alter ad rhetoricos Marci Tullii commentaria composuit: sed prior ut ætate, ita doctrina longe antecedit. Postremo non uideo, cur aliquis de grammatica ac lingua latina componẽs, hæc suo officio minora existimet, quibus nihil sanè est in grammatica & latinitate præstantius, ut proximus liber potuit esse documento. Quod quum ita sit, dicam'ne eos aut imperitia hæc omisisse, aut negligentia? minime. Sed C. Cæsaris, ac Messalæ libri interciderunt temporum culpa. Varronis uero de lingua latina dimidiati reperiuntur, in quibus fortasse ea, quæ ego præcipio, continebantur. Cæteri autem (fieri potest) ut quæ à superioribus tractata nouissent, sibi non attingenda existimarent. Denique multi scriptores ad nostram usque memoriam non peruenerunt. Neque uero aliquis hoc loco expectet, ut dicam, non esse contumeliosum prioribus, si quid ad illorum inuenta posteriores adiiciant: nulli unquam ab antiquis ad eundem cursum conficiendum uiam fuisse præclusam: nihil usquequaque perfectum, nõ omnia posse omnes. Non dicam id, quod Priscianus ait: artis grammaticæ uetustissimos quosque autores maxime errasse, recentissimos uero & ingenio et diligentia longe præstitisse. Id dicam, quod uere possum dicere, me non tam mea uoluntate (quæ ardentissima erat) ad hoc opus descendisse, quàm prudentissimorum, atque amantissimorum consilio, quum aliorum, tum præcipue Aurispæ & Leonardi Aretini: quorum alter Græce legendo, alter latine scribendo ingenium excitauit meum. Ille præceptoris (uni enim mihi legebat) hic emendatoris, uterq; parentis apud me locum obtinens. Ad quos quum separatim de proposito animi mei retulissem, degustationemq; quandam operis demonstrassem, uterque pro se, ut pergerem, hortatus est, & ut se autore ederem, iussit: ut iam integrum mihi non esset, illorum autoritati repugnare, si repugnare uoluissem. Sed currentem (ut dicitur) incitarunt. O uiros omni laude dignissimos. O de literis ac de literatis optime meritos, non ueremini ne alii eò, quò peruenistis (licet perquam arduũ sit)

fit) perueniant: sed hortamini, incenditis, & quasi de alto, manum scā denti porrigitis. Quare querentibus, atque mirantibus audaciam meam, ita responsum uelim, me summis uiris suadentibus hoc opus et condidisse & edidisse. Quanquam (quod ad cupiditatem meā attinet) quae tandem socordia, atque ignauia mea extitisset, si commisissem, ut alius hanc laudem mihi qualemcunque praeriperet? Sunt enim qui nonnulla horum, quae à me praecipiuntur, uel de me, uel de auditoribus meis audita (nunquam enim ista suppressi) in opera sua retulerint, festinantq; edere, ut ipsi priores inuenisse uideantur. Sed res ipsa deprehendet, cuius domini uere sit haec possessio. Quorū unius libellos quosdam pro amicitia quum legendos eo praesente coepissem, deprehendi quaedam mea, & quae me amisisse nesciebam, furto mihi sublata cognoui. Parco illius nomini. Erat autem locus de per, & quàm in compositione, de quare proximo libro disputaui: & de quisque, quum adiungitur superlatiuo: negligenter ille quidem & inscite tractatus, ut scires aliunde decerptum, non ex se prolatum: & auditum non ex cogitatum esse. Conturbatus tamen sum, & inquam homini, Hanc ego elegantiam agnosco, & mancipium meum assero, teq; plagiaria lege conuenire possum. At ille erubescens, ioco tamen atque urbanitate elusit, quòd diceret, uti rebus amicorum licere ut suis. At istud inquam abuti est, non uti. Nihil enim mihi reliqui fit, ubi tu huius rei, in qua ipse laboraui, palmam semel occupaueris. Tum ille etiam urbanius, quòd malus parens essem, qui filios quos genuissem & educassem, è contubernio eijcerem: ipse tum misericordia, tum amicitia nostra ad se domum suam colligeret, atque educaret pro suis. Destiti in illum stomachari intelligens multo magis mihi bona mea negligenti, quàm illi bona ab alijs neglecta colligenti uitio dandum esse. Quare quis non uidet, non inhonestum esse, ea me mandare literis ex me inuenta, quae alij ne furto quidem sublata, turpe sibi ducunt scriptis suis inserere? Adductus sum igitur ad hoc opus componendum non modo magnorum hominum consilio, sed etiam necessitate. Nunc ad inceptum redeundum est.

De tribus pronominibus, Mei, Tui, Sui. Cap. I.

m Vltis in locis Priscianus testatur nihil interesse, an utamur primitiuo, an deriuatiuo in illis pronominibus mei, tui, & sui. Quid est, inquit, meus est filius, nisi mei filius? Et alibi, mei ager est, & mei agri instrumentum: & mei agro dedit, & mei agrum colo: similiter mei agri, & mei agrorum, & mei agros dicimus. Similiter tui agrum. & tui agros: sui agrum, & sui agros: nostri agrum, & nostri agros: uestri agrum, & uestri agros. Et alibi,

amat ille ſuum filium, & amat ſui filium: benedicit ſuo filio, & benedicit ſui filio. Petit à me ut proſim ſui filio: & proſim ſuo filio: & in alijs adhuc locis, niſi hac ratione, ut ipſius utar uerbis. Si ipſa tamē poſſeſſio in poſſeſſorem faciat tranſitionem, non eſt congruum uti genitiuo primitiui pro poſſeſſiuo, quia uim habet compoſiti Græci: ut Ciceroni redit ſuus filius: non ſatis commodo pro hoc dicitur, Ciceroni redit ſui filius, nec Ciceronem laudat ſui filius, pro ſuus filius, & ſimilia: quia nec apud Græcos bene dicitur, κικέρωνα φιλεῖ ἑαυτοῦ ὑὸς, niſi more Attico pro ſimplici accipiatur. In quo Priſcianum falli uel ex hoc argumentum eſt, quòd nulla (ut ferè ſolet) autorum exempla attulit, & de contrario illorum uſu reticuit. Ego autem (quoniam de his trium pronominum genitiuis inter me, & Priſcianum quæſtio eſt) aliquanto altius repetam de natura genitiui, & de uſu doctiſſimorum autorum diſputabo. Et licet non pauca in hāc rem mihi dicenda ſint, non proſequar tamen paruula & minuta quædam, & tot uerbis, quot ille fecit, ſed quæ eruditiſſimis euadere uolentibus ſint gratiſſima: quæ quum ignota fuerint Priſciano, declarant eum non ſatis ſtilo oratorio fuiſſe exercitatum. Genitiuus omnis (ut taceam, ſi qui ſint alij modi) aut actiue, aut paſſiue accipitur: adde etiam poſſeſſiue, quod penè pro actiue accipio. Actiue, ut prouidentia dei bonitas dei. Paſſiue, ut timor dei, cultus dei: Ibi deus prouidet, & benigne agit, non ipſi prouidetur, & benigne fit: Hic timetur & colitur, non timet nec colit. Poſſeſſiue, ut ſedes dei, regnum dei. Atque in huiuſmodi oratione, ut intellectus apertus atque unus eſt, ita in illis ambiguus & anceps. Amor dei, charitas patris, ſuſpicio uxoris: dubium eſt de utro loquaris, an de amore, quem deus in nos habet, an de eo, quem nos in eum: de charitate patris in filios, an filiorum in patrem: de ſuſpicione maritali, an de ſuſpicione uxoria. Taceo quòd aliquando hi genitiui eidem orationi adſunt, ut in Catone maiore Cicero: Quid de Publij Licinij Craſſi & pontificij, et iuris ciuilis ſtudio loquar? Craſſus ſtudet, quod eſt actiue: ius (ut ſic dicam) ſtudetur, quod eſt paſſiue. Iterum de officijs libro primo: Quare L. Syllæ & C. Cæſaris pecuniarum translatio à iuſtis dominis ad alienos, non debet liberalis uideri. Tria igitur pronomina, de quibus agimus, ſola omnium binos genitiuos ſortita ſunt: unos mei, tui, ſui: alteros, qui iam exoleuerunt, mis, tis, ſis: in quorum penè locū ſucceſſerunt deriuatiua, meus, tuus, ſuus. Horum binorum genitiuorum antiquitati placuit, alteros actiue ſignificare, alteros paſſiue. Nam illa mis, tis, ſis, (ut coniectura ducor) actiue, ſiue poſſeſſiue ſignificabant: ut hæc ipſa meus, tuus, ſuus, unde pronomina poſſeſſiua nocitantur. Ennius libro ſecundo:

Ingens cura mis eſt concordibus æquiparare. Plautus in Penulo:
Do diem hunc ſoſpitem rebus mis agundis.

Quamuis idem in Milite, & iterum in Mercatore, tis pro tui uideri poſſit accipere, tamen hic Cum Ennio, mis poſuit pro meis, nõ pro mei. Quod non licere fieri autoritatem ex autoribus repetamus, nec accipi unquam mei, tui, ſui, niſi paſſiue. M. Fabius Quintil. Et (quod inter iſta difficillimum fuit) amore mei uicit etiam matrem ſuam, Cicero: Quod deſiderium tui ferre non poſſet, & me tui pudet.

Vergilius in ſexto:
Quiq; ſui memores alios fecere merendo. Terent.
Vnum ſcio hoc, hanc meritam ut memor eſſes ſui.

Non ſignificatur hic amor meus, quem in alterum habeo, ſed (ut ſic dicam) quem de me alter habet, & quo amor. Item non deſiderium tuum, ſed alterius de te: & pudor non tuus, ſed de te: & memoria non ſua, ſed de ſe. Similiter in plurali duntaxat duorum. Nam ſui non uariat uocem genitiui pluralis, ac ne ſingularis quidem, ut Priſciano placet: Sis enim non reperitur, ut mis, tis. Ideoq; opinor et hæc duo illius exemplo pariter intercidiſſe, quum præſertim in uicem eorum ſuccedant deriuatiua. Habent itaque hæc duo pronomina in plurali noſtrum, & ueſtrum quæ reſpondent ad illa mis, & tis: & item noſtri, & ueſtri, quæ reſpondent ad illa, mei, tui: ut, Nemo noſtrum: nemo ueſtrum: non autem nemo noſtri, nemo ueſtri. Rurſus habete curã noſtri, ſicut habemus curam ueſtri: non autem habete curam noſtrum, ſicut habemus curam ueſtrum. Si quis exempla deſiderat, ſibi facile reperire poterit. In diuerſa opinione Seruius grammaticus eſt, qui ait: Noſtri autem & ueſtri genitiuus pluralis eſt antiquus, & ex Græco deſcendens, ſicut ſingularis eſt mis & tis: & hoc eſt unde dicimus, noſtri cauſa fecit, hoc eſt noſtrum. Forſitan A. Gellium (ut poſtea apparebit) eſt ſecutus. Sed hos & Priſcianum cum alijs in errorem, ut auguror, induxit, quòd interdum inueniunt hæc non ad alia referri perſonam, ſed reciproca eſſe. ut:

Ego omnia facio amore mei, tu iſtud feciſti gratia tui. Verg.
Oblitus'ue ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.

Sed non fuit cauſa cur errarent. Nam ita in his paſſio eſt, ut in illis: nec alio modo, aliqd ego facio amore mei ipſius, quàm tu amore mei, Vt enim diligor abs te, ita diligor à me: ut eſt apud Ouidianum Narciſſum: Vror amore mei: & tu, ſicut ab altero, ita & à te ipſo diligeris, & ſibi quiſque amicus eſt, ut alteri. Eſt alia præterea cauſa, cur errarent, quod uiderent hæc (quæ nos diſtinximus per actiue et paſſiue) in multis indifferenter poni: ut cauſa mea, & cauſa mei: fama mea,

& mei: mago mea, & mei: potestas mea, & mei: usus, utilitasq; mea, & mei: memoria mea, & mei: interdum etiam ipsa deriuatiua pronomina passiue accipi, ut apud Terent.
-Et lachrymis opplet os totum sibi: Vt appareat facile desiderio id fieri tuo: uidelicet quòd tu desideraris, nō q̄ desideras. Quale est, accusatio mea, & crimen meum, quum accusor criminis, quasi accusatio mei, & crimen mei. Sed non satis solertis fuit, tam facile falli. Nam ultimum, ubi passiue positum est hoc pronomen deriuatiuum (quod quidem rarum est) non magis contra me facit, quàm contra ueteres omnes, qui hæc pronomina possessiua uocauerunt, id est possessionem significantia, quod (ut dixi) rarum est. Ideoq; non passim hoc reperias. Non enim dicas pro eodem dolorem tuum, & dolorem tui, ut dixit Terentius desiderium tuum, pro tui, quod scilicet ipse non diceret.
Verum quandoquidem non infinita sunt hæc nomina, quæ natura quadam ab usu aliorum recedunt, non grauabor de nonnullis sigillatim dicere, dum non grauentur audientes legentesq;, hæc audire uel legere. Dicam tamen breuiter: & res digna scitu in primis, in qua uidemus maximos etiam esse hallucinatos. Primum est, causa mea uenisti, & causa mei. Causa mea accipitur possessiue, eo modo, quo uia mea uenisti pecunia mea fecisti sumptum, iter meo sumptum fecisti. Causa mei uero passiue, eo modo quo beneuolentia mei, Modus tamen prior est usitatior. Quid autem de hoc Seruius idem sentiat, postea uidero. Fama mea & fama mei, eiusdem rationis est: & mea fama frequētius dicimus. Imago mea, scilicet quæ mea est, ut statura mea, & forma mea. Imago mei, nempè quæ de me est. Sed prior modus est usitatior. Hæc quæ sequuntur, in utranque partem frequentiora, ut alterum tamen, alterius sensus sit. Memoria mea actiue, quòd ego recordor, memoria mei passiue, quòd alij de me recordantur, uel mentionem habent: sæpe etiam possessiue eo modo, quo fama mea. Dolor meus, quem ipse patior: dolor mei, quem alius de me patitur: uel forsan ego ipse, simq; dolens, meā uicem, sicut dicimus misereor mei. Copia mea possessiue, quam ego possideo: copia mei passiue, qua ego possideor: ut faciam omnibus copiam mei, non meam: meretrix facit omnibus copiā sui, non suam. Potestas mea, quam habeo: potestas mei, qua habeor. Nec pulchre dicas alteram pro altero: ut tu uides potestatem meam, quanta est, non mei: habes potestatem mei, non meam: nisi aliud significet, pro eo quod est, habes eandem similem'ue potestatem, ut apud Cicer. Bello Marsico, Q. Octauius omnibus faciebat sui conueniendi potestatē. Vtilitas mea, aliud ē, quàm utilitas mei, Ibi possideo hic possideor. Quint. Sed ut aliquid præstaret patriæ utilitas mei, id est de me. Nā

fieri

fieri potest ut in eadem re sit utilitas sua alicui cum utilitate sui. Quidam legunt utilitas mea. Idem: Quid nunc agam, aut quem ultra eē usum mei dijs repugnantibus credam? usus inquam est non meus, sed ex me aliorum. Adhuc idem: Præsens quidem illa protinus redditur merces, quòd omnibus, quibus insedere, odorem mellis inspirant, & breui contactu uim sui relinquunt: uim sui, non suam, sed ex se. Quo modo tu captus amore mulieris, malles habere copiam sui, quàm suā. Fastidium mei, quo ego ab alijs fastidior: fastidium meū, quo ego alios fastidio. Vt idem: Seu mulier omnibus exposita mortalibus uanitatem fastidio mei, despectuq; captauit. Hæc sunt & his similia, non tamen plurima, quæ ancipitem naturam habent, cætera uero minime. Non enim sic dicimus, pulchritudo mei, fortitudo tui, longitudo sui, ut imago sui, non prudentia, non ingenium, non sapientia, non probitas, non uirtus, non innumera alia. Quòd si tam parua res eos mouit, debuit è diuerso illud magis mouere, quòd quædam, quæ & ipsa non multa sunt, habent ancipitem significationem, sed quam nemo nisi cæcus nō discernat, ut pars, dimidium, medium, membrum, quid, aliquid, multum, & si qua alia. Quis enim non uideat, quum dico, hæc est pars mea: non de corporis mei parte intelligi, sed de hæreditatis? Et iterum, hæc est pars mei, non de hæreditate, sed de corpore? Manus pars mei est, non mea: fundus pars mea est, non mei. Dimidium tui maius est, quàm dimidium sui, profecto de corpore intelligo. Dimidium tuum maius est, quàm dimidium suum, de præda, aut de cibo, aut de successione, alijsq; similibus intelligendum est. Medium tui tangam, non medium tuum. E medio mei prodijt, non è medio meo, ut auferam iniquitatem de medio tui Israël. Membrum, quum pro parte accipitur, eādem rationem sequitur: ut hic puer membrum mei est, quasi pars mei: sin pro membro aliquo, & in suo significato, ita accipitur, ut caput, ut manus, ut pes. Hic puer membrum meum est, quasi sit caput, & manus. Hic digitus membrum meum est, non mei. Item, quid mei tetigisti? quid tui uidi? aliquid tui uirgo perdes, si uenatum cum adolescentulis prodibis: non aliquid tuum: nisi dicamus tui à neutrali genere, ut Cicero de oratore libro tertio: Ex quo uereor, ne nihil sim tui, nisi supplosionem pedis imitatus: id est de tuo, non de te. Vlysse, si quid tui Polyphemus prehendet, id omne deuorabit. Mei nihil attigit: quicquid enim attigisset mei, statim contriuisset. Multum mei ille auferre potest, sed plus tui: plus inquam de te, quàm de me: non de tuo, & de meo. Item quicquid Melibœe diripuisti, aliquid meum fuit, non mei. Nunc redeo ad Seruium, qui ait: tui causa feci, & tua causa feci, discretionē

hanc habent,tui causa tunc dicamus,si aliquid ipsi,ad quem loquimur præstiterimus,utputa tui causa te defendi. Verg.in XII.

Victus amore tui,cognato sanguine uictus,
Coniugis & mœstæ lachrymis uincla omnia rupi.

Tua uero causa,cũ alteri aliquid alterius contemplatione præstamus. Vt tua causa mancipium tuum defendi.Si Seruius tantum de hoc uocabulo causa loquitur,& non in uniuersum de omnibus huiusmodi, non recte attulit exemplum alterius uocabuli,præsertim nonnihil natura differentis, sin uero de omnibus,non potest una lex dari diuersis,ut supra ostendimus.Si tamen lex est,& non potius contra legem omnium ueterum.Nam(ut ego dicebam) causa sæpius cum pronomine deriuatiuo copulatur:atque hoc quidem indifferenter, siue aliena sit causa,siue tua:ueluti si quis dicat,Epicurus uult omnia cuique agẽda esse causa sua,mihi mea,tibi tua,illi sua, nobis nostra, uobis uestra: non mihi tua,aut sua,nec tibi mea,nec illi uestra,nec nobis sua,nec uobis nostra.Hic nihil opus est admiscere primitiuum. Sed ne sine exẽplo loquar(quod ipse fecit)uno ero contentus sumpto ex Quintiliano: Mea depugnasti causa,tua peristi. Atque hoc,quod Seruius præcipit nobis,ipse constanter usus est,neminem tamen secutus.Quale est illud in VII. Aeneidos:Non spe salutis,sed mei causa.Et in VIII.Hæc signa mei causa fiunt. Et in IX. Vult enim intelligi sui causa matrem secutam.Verum quid mirum de Seruio,cum Aulus Gellius, & quidẽ antiquior,non modo nullum exitum in hac quæstione potest reperire; sed etiam non optime sentit.Ita enim inquit, Cur igitur Terentius:Pœnitet nostri,non nostrum?nihil hercle mihi uenit in mentem,nisi autoritas quædam uetustatis,non minus anxie,quàm superstitiose loquentis.Paulopost: Sed procul dubio qui rectissime loqui uolet,nostrum potius dixerit quàm nostri. Et idcirco importunissime fecerunt,qui in plerisque Sallustij exemplaribus scripturam istam syncerissimam corruperunt.Nam quum ita in Catilinario scriptum esset: Sæpe maiores nostrum miserti plebis Romanæ,&c.nostrum aboleuerunt,& nostri scripserunt.Et quo in plures libros mendæ istius soboles manauit. Tu Aule Gelli de genitiuo nostri loqueris,non de nominatiuo nostri pluralis numeri. Vtrum rectius sit ad exemplum Sallustij(ut mihi & cæteris placet)in nominatiuo casu,nihil ad rem facit, neque ad exemplum Terent. Et qui (ut tu uis)Sallustij scripturam corruperunt,non in genitiuum mutauerunt sonum illum, sed in nominatiuum,per quẽ casum non audeas tu dicere,corrupte nos loqui,imo(quantum ego sentio)incorruptius. Est enim una eademq; uox nostri,ab eo quod est ego

genitiui casus, & nominatiui ab eo quod est noster. Neque uero ego repugno Aulo Gellio dicenti mutatam scripturam esse à nostrum in nostri: nominatiuum tamen non genitiuum. Nam neque aliquis recte in genitiuum mutasset, neque ratione mutasset. Quin potius fateor, et hoc libentius, quòd unicum illud exemplum, quod ipse ex Plauto protulit, fortasse mēdosum est, dicente: Duorum labori hominum parsissem libens, mei te rogandi, & tui mihi respondendi. Ait autem Aulus Gellius, mei enim hoc in loco Plautus non ab eo dixit quod est meus, sed ab eo quod est ego. Itaque si dicere uelis patrem mei, pro patrem meū (quod Græci modo τὸν πατέρα μοῦ dicunt) inusitate quidem sed recte profecto eaq; ratione dicas, qua Plautus dixit labori mei, pro labori meo. Nolo equidem tam confidenter (ut facit Gellius) scripturam mendosam dicere, & affirmare quod inexploratum habetur. Taceo autem quòd damnat fortassis immeritos, qui nec corruperunt scripturam, et melius sic dici putauerunt. Quæro cur uerisimilius sit aliquos scripturam illam mutasse Sallustij, in qua nihil absurdi erat, quàm hanc Plauti, qui contra grammaticorum leges, qualis est Seruius, & Priscianus, & Donatus, qui hunc poëtam in schola lectitabant, facere uidebantur? si ita diceretur, Duorum labori hominum parsissem libens, meo te rogandi, & tuo mihi respondendi. Nulla nanque grammaticæ ratio uidetur posse hoc tueri, Quin potius per idiuidua exponimus singillatim, quod dixeramus per uniuersum, eodem casu utamur, sic, Duobus hominibus laborem detraxi, necesse est ut dicamus mihi scilicet & tibi, non autem meum & tuum. Tamen (ut ego sentio) in genitiuo permissum est: ut, affert hic accusationem duorum hominum, mei & tui, siue meam & tuam, quale hoc loco fit, sed dicendum potius per pronomina deriuatiua, quia possessio, siue actio significatur, non passio. Quod ego mutatum esse nolo dicere ab ipso Aulo Gellio, sed à grammaticæ professoribus, quorum nihil est supercilio superbius, nihilq; improbius, & ad emendandos libros, uel corrumpendos potius magis audax. Præterea Plautus licentia uerborum potest dici usus, in qua fuit planè nemo liberior. Postremo quid habet momenti ex uno autore & eo Poëta, afferre unum exemplum in tanto numero omnis generis autorum, qui adeo refugerunt dare actiuam significationem his tribus genitiuis primitiuorum, ut eos mutauerint in alteram uocem, genitiuis aliarum dictionum, cum quibus coniuncti erant natura repugnante. minime mutatis, ut Cicero in Gabinium & Pisonem: Dico mea unius opera Rempub. esse liberatam. Idem ad Atticum: Solius enim meum peccatum corrigi non potest. Idem pro Muræna: Ex tuo

ipſius animo coniecturam cœperis. Non dixit, ac ne dicere quidem potuiſſet, mei unius opera, mei ſolius peccatum, tui ipſius animus. Et in plurali. Quintil. Deinde quum ſatis uires eorum explorauerint, ſuæ ipſorum fiduciæ permittunt: nõ dixit ſui ipſorum fiduciæ. Quid multis? cum etiam apud recentiores (de Chriſtianis loquor) hoc ſit obſeruatiſſimum, ut in Pſal. CXLI. & LXIII. ſecundum Hebraicam ueritatem, quorum alter ita incipit: Domine clamaui ad te, feſtina mihi, exaudi uocem meam clamantis ad te. Alter ſic: Audiens uocem meam loquentis, à timore inimici ſerua uitam meam. Et in LXX. ſecundum aliam è Græco translationem: Domine memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius. Eſt autem ſolius non fœminini generis, ſed maſculini, ut ex Græco apparet, refertur'q; ad dominum, non ad iuſtitiam. Item in libro Regum tertio: Suſtulit filium meum de latere meo ancillæ tuæ dormientis. Et in euangelio Lucæ: Et tuam ipſius animam pertranſibit gladius. Nec deſunt quidam imperite docti, qui conantur illud exponere, tuam ipſius animam, aliud eſſe quàm tui: ſi tui dicere liceret homines ignaros non ſolum Theologiæ, ſed etiam literarum. Interrogent Græcos, & reperient penes eos, unde nos ſumpſimus, tui eſſe nõ tuam: quum illi non habeant in his tribus pronominibus, quam nos, elegantiam. Ideo'q; apud eos eſt, Pater noſtrum uel noſtri, qui es in cœlis. Sanctificetur nomen tui. Adueniat regnum tui. Fiat uoluntas tui, ſicut in cœlo, & in terra. Panem noſtri, uel noſtrum da nobis hodie, & dimitte nobis debita noſtri, uel noſtrum, ſicut & nos dimittimus debitoribus noſtri, uel noſtrum: quæ nos ne barbare loqueremur, mutauimus in pronomina deriuatiua. Ex quo apparet non modo illud Auli Gellij maiores noſtri per genitiuum contra grammaticam, uerumetiã illud maiores noſtrum contra uſum eẽ, potius'q; in tali genere utẽdum eſſe deriuatiuo noſtri, quàm primitiuo noſtrum, licet hac ratione non uteremur. Nec uſquam contrarium exemplum reperire contingit, niſi unum in epiſtola quadam Ciceronis ad Curionem ſic dicentis: Eam autem unius tui ſtudio me aſſequi poſſe confido, quod & ſic defendi poſſet, ſtudio pro gratia et fauore, uel amore aliorum erga te, ut apud Horatium ad Iunium: Ne ſtudio noſtri pecces: tamen malim dicere ĩd factum eſſe uitio librariorum. Ac ne ſemper culpam reijciam in librarios falsò, dabo argumentum cur & prius, & nunc merito in illos impetum faciam. In proxima ſtatim epiſtola legitur bis, tyranno P. Lentulo, pro eo quod eſt, tribuno plebis. Et in præcedente libro ad Lentulum, qui eſt illius operis primus, bis etiam idem uitium eſt in ſecunda, & XI. epiſtola. Et quum omnia ut reor (maximã enim par

tem

tem uidi) exemplaria, quæ in Italia ſunt, mendoſa & deprauata hoc uitio eſſent, nullus tamen flagitium animaduerterat. Itaque ſicut nunc illud emendauimus, ita hoc quoque emendare, & in priſtinam ſynceritatem reſtituere audeamus, ſic: Eam rē tuo unius ſtudio me aſſequi poſſe confido. Nec alia cauſa factum eſt, ut Terent. dixerit, ſaluus ſum meo præſidio, atque hoſpitis: non præſidio mei atque hoſpitis. Quem imitari Petrarcha ſi ſciuiſſet, non titulum operi ſuo indidiſſet de ſui & aliorum ignorantia, ſed de ſua. Aliud nanque eſt ignorantia ſui, aliud ignorantia ſua. Si tamen ſenſit de ignorantia quam de ſe habuit, recte dixit. Et uulgo dicimus, ſcio tuas diuitias, qui te pauperem quereris, non tui diuitias. Aſpice liberos meos, qui dicor orbus, non mei liberos. Cernant ſua prædia, qui mihi unum fundum inuident, non ſui prædia. Vbi non modo genus diſſimile eſt antecedēti & relatiuo, ſed etiam numerus. Quanquam (quod ualidiſſimum eſt) ingens differentia ſignificationis eſt inter primitiua pronomina, et deriuatiua. Sed iſta omnia fieri cogit, quòd non licet primitiuis genitiuis dare ſignificationem actiuam. Cuius rei & illud maximum argumentum, & apertiſſimum eſt, quod ſubijciam, nulli adhuc grammaticorum intellectum: quòd dicimus mea, tua, ſua, noſtra, & ueſtra, intereſt & refert, non autem mei, tui, ſui, noſtri, & ueſtri. Eſt autem illud mea tua, non ex parte ante (ut quidam uolunt) ſed ex parte poſt, non aliter quàm quum dicimus, hoc intereſt illius, quaſi hoc eſt officium illius. Ita hoc intereſt mei, ſi liceret mei aliter accipere quàm paſſiue. Nunc dicimus mea in uoce poſſeſſiua, ſed tamen ut ſit primitiuũ & ſubſtantiuum, & non adiectiuum. Denique ita ac ſi diceremus mis, regi autem à parte poſteriore, atque ideo hoc uerbum habere ante ſe nominatiuum, ſicut ſum, es, eſt. Sed in neutro genere quis dubitet, quum omnia plena ſint exemplorum? Cicero pro Plācio: Si quid mea minus intereſt, id te forte magis delectat. Et pro eodem: Non ſolum quid cuique debeam, ſed quid cuiuſque interſit. Et pro Sylla: Veſtra enim, qui cum ſumma diligentia, & integritate uixiſtis, maxime intereſt. Et pro lege Manilia: Illud primum parui refert. Vbi etiam dicere poſſumus, illud mea parui refert. Sed hoc nihil ad preſens tēpus. Hæc omnia reſoluuntur in uerbum ſubſtantiuum, hoc modo: Si quid minus meum eſt, quid cuiuſque eſt, ueſtrum eſt hoc maxime. Illud parui momenti eſt, ut appareat non differre naturam uerbi ſubſtantiui, et horum duorum imperſonalium uerborum, niſi quòd illud naturaliter poſt ſe nominatiuum poſtulat, hæc genitiuum, ſed actionis ſiue poſſeſſionis more uerbi ſubſtantiui. Sed hoc in cæteris nominibus, ac prono-

minibus nihil dubitationis habet, quorum genitiui actiue, passiue, possessiue, & si quis est alius modus, accipiuntur. Mei autem, tui, sui, diuersam naturam habent. Quid igitur faciendum erat? hæc passiue accipiuntur, nō actiue nec possessiue. Illa uerba post se uolunt genitiuum actiuum, siue possessiuum. Danda ergo fuit uox possessiui pro significato primitiui, non genitiuus possessiui, qui idem erat, qui est primitiui, non genitiuus possessiui, qui idem erat, qui est primitiui, sed ablatiuus, qui natura est genitiuo similimus, & in genere fœminino, uel tanquam medio trium generum: uel suauitatis gratia: ne durum uideretur meo, tuo, suo, nostro, & uestro. Ideoq; hi ablatiui iunge sibi patiuntur adiectiua illa, tanquam actionem possessionemq; significantia in genitiuo, ut supra demonstrauimus, sic mea solius interest, tua unius refert, sua ipsius interest, non mei solius, tui unius, suiipsius, nisi in alia loquēdi figura, de qua mox subijciam. Vnde maxime palàm fit, nunquam hos genitiuos sumi nisi passiue, ut habeo curam mei solius, non meam solius: habeo curam tui unius, non tuam unius: unusquisq; curam gerit suiipsius, non suam ipsius, Cur ita? quia passio hic significatur, ubi superius uel actio, uel possessio. Cuius rei unum exemplum suffecerit ex Terentio: Hem tot mei solius soliciti sunt causa, ut me expleant. Et planum quidem iam facimus, tres genitiuos mei, tui, sui, passiue semper poni: meus, tuus, suus, plerunque possessiue. Ideoq;, cum utendum est illis primitiuorum genitiuis, mutari sonum de i, in a. Nūc aliqua addenda sunt de his dictionibus, quæ legitime coniunguntur cum huiusmodi pronominum genitiuis: nec enim omnes possunt. Ante omnia nullum substantiuum in consortio suo sustinent. Vt, fili noli domo recedere respectu mei patris. Quod non tam placuisse Prisciano reor, quàm per imprudentiam esse lapsum, quum dicit, mei Prisciani eges. tui Prisciani egeo. Et alibi: Ego Vergilius, tu Vergilius, ille Vergilius, mei Vergilij, tui Vergilij, illius Vergilij. Hæc enim oratio declarat meum Priscianum, Vergilium'ue, aut tuum: non me Priscianum, Vergilium'ue, aut te: non aliter quàm si dicas, eges mei patris, ego tui domini. Quod profecto non est primitiuorum ab eo, quod est ego et tu, sed deriuatiuorum, ab eo quod est meus & tuus Neque discrimen facit, quod hic appellatiuum nomen est, ibi proprium. Vergilius:

Si qua tui Corydonis habet te cura, uenito. Et alibi:

Aeneæ mihi cura tui. Et iterum:

Aeneæ mei. Quæ à meus, tuus, non ab ego, tu, ueniunt.

Itaque sic emendemus Priscianum, qui quum de lingua latina composuit, antiquitatem omnem corrigens, nomen suum latine proloqui nesciuit.

uit. Mei, qui ſum Priſcianus, eges: tui egeo, qui Priſcianus es, uel me Priſciano eges: te Priſciano egeo, uel tui uel te Priſciano egeo. Nā illud Apoſtoli ad Corinthios: Salutatio mea manu Pauli, é Græco eſt ſumptum: ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ παύλου. Tertiũ uero exēplũ quod idē protulit, illius Priſciani eget, recte dicitur. Non habent enim cætera pronomina ancipitem naturam, ut illa tria, de quibus diximus. Adeóq; uerum eſt, hos ipſos genitiuos reſpuere conſortium ſubſtantiui, ut ne in poſſeſſiuorum quidem forma illud pati uelint. Vidimus licere dicere, meam unius operam, tuum ſolius ſtudium: Non tamē dicemus, meum Laurentij ſtudium, ſuum Priſciani prædium, ſed meum ſtudiũ, qui ſum Laurentius, prædium ſuum, qui eſt Priſcianus. Neque tamen ob id excludo, ſi genitiuos hos paſſiue accipiamus, eo modo quo exemplũ ponemus. Nam (ut ſuperius docui) aliquando duos genitiuos alterum actiue, alterum paſſiue poſitum uidemus unà iungi, ut quid de P. Licinij Craſſi iuris & ciuilis, & pontificij ſtudio loquar? Ita fit in pronomine, ut idem autor ad Atticum: Mihi fuit & laudis noſtræ gratulatio tua iocunda, & timoris conſolatio grata. Et iterum: Vehemēterq́; tua fui memoria delectatus. Quod ſi igitur hæc pronomina, ſiue in genitiuo paſſiue, ſiue mutata in uocem poſſeſſiuorum actiue non admittunt genitiuos ſubſtantiuorum, nunquid admittunt omnium adiectiuorum? Non opinor: ſed proprie ſolorũ participiorum, participialiumq́; gerundiuorum, & frequentiſſime illorum trium (ut quidam uolunt) pronominum unius, ſolius, ipſius, & ſi qua alia, quæ rara ſunt, de quibus mox dicam, per genitiuum cum participio. Cic. ad Lentulum: Quocunque tempore mihi poteſtas præſentis tui fuerit.

Per fœmininum, ſed cum gerundio. Ouidius heroidum:

Copia placandæ ſit modo parua tui.

Per uocem mutatam in poſſeſſiuum, ut ad Ciceronem Cato: Libenter facio, ut tuam uirtutem, innocentiam, diligentiam cognitam in maximis rebus domi togati, armati foris pari induſtria adminiſtrare gaudeam. Cicero de Oratore, L. Craſſum quaſi colligendi ſui cauſa ſe in Tuſculanum contuliſſe. Sed hoc gerundium eſt, & ea exempla, quæ ſupra attuli, quorũ unum fuit, Suſtulit de latere meo ancillæ tuæ dormientis: ad quod pronomen malo referri illud dormientis, quod eſt adiectiuum, quàm illud ancillæ, quod eſt ſubſtantiuum: ita ut, ſi abfuiſſet participium, uix tolerabile fuerit futurum, quale Boëtij: Solantur mœſti nunc mea fata ſenis. Quintilianus etiam ſolet omittere pronomē, ut: Accepi fateor illum, qui ſolus quoque non ſequebatur, quem non gaudium redemptionis, non lætitia prælati, non hortantis erexit pa-

tris amplexus. Et in eodem libro: Rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione parentis addixi. Omisit sui, ut esset, non lætitia sui prælati: & meus, ut esset, non meus hortantis amplexus. Et iterum mea, ut esset quoque festinatione mea parentis. Poëtæ etiam frequenter. Ouid. heroidum:

Denique quisquis erat castris iugulatus Achiuis,
Frigidius glacie pectus amantis erat.

Id est, meum amantis. Idem:

Illa meis oculis species abeuntis inhæret,
Quum premeret portus classis itura meos.
Ausus es amplecti, colloq; infusus amantis,
Oscula per longas iungere pressa moras.

Id est, tua abeuntis, & meo amantis.
Idem in eodem opere, sed inusitatius:

Et flesti, & nostros uidisti flentis ocellos.

Nostros dixit pro meos, & flentis pro flentium. Est enim illud flentis genitiuus singularis, nō accusatiuus pluralis: quod accentus probat, quum tales accusatiui habeant ultimam longam, quæ hic non est. Hoc dixi, quia quidam hunc locum exponunt per accusatiuum. Illa diuersitas numerorum, meos siue nostros amantis, uix alij, quàm poëtæ permissa est. Postremo hæc pronomina, siue in primitiuorum genitiuis, siue in possessiua uoce (ut dixi) maxime gaudent illis tribus unius, solius, ipsius, quorum multa exempla iam protuli. Nec ab re fuerit, sicut unius, ita duorum, trium, quatuor posse dici. Item omnium cuiusque, plurium, & si qua sunt adhuc: ut uestram duorum, uel uestram trium, uel uestram omnium operam desidero, pro uestrum. Cicero de oratore lib. III.

Sed uoluntati uestræ omnium parui.

Cuiusque, aptius cum pronomine sui, siue suus coniunguntur, ut uellem nosse quæ sit sua cuiusque sententia, non sui cuiusque. Brutus ad Ciceronem:

Qui uestris paucorum respondeat laudibus, pro uestrum.

Verum iam huic quæstioni finem imponamus.

De Meme, Tete, Tutu, Sese. Cap. II.

Adem ferè hæc tria pronomina geminari etiam solent: priora quidem per figuram meme, tete: tertium sine figura. Vergilius in nono,

Meme, adsum qui feci, in me conuertite ferrum

O Rutuli. Et in undecimo:
-Meme duce ferrum
Corripite o Rutuli. Et in XII.
Verte omnes tete in facies.
Sed hoc uideri potest esse sine figura. Non enim est ita acre & ardēs, ut apud Quintil. Tete hoc loco mulier interrogo. In nominatiuo planè semper figuratum est, ut Cic. in Antonium: Tutu faces illas incendisti. Sese (ut dixi) nunquam figuratum est, ut idem: Hic uiri fortissimi sanguine aspersus sceleratum gratulātibus manum porrigens, in templum Iouis contulit sese, id est se.

De nostrâs, Vestrâs, & Cuiâs. Cap. III.

Nostrâs, uestrâs, et cuiâs, non tantum patriam, nationemq; innuunt, sed etiam partes, & quasi sectam, ut uestrates philosophi, non sunt ita populares & fauorabiles, ut nostrates: qui ab Epicuri schola prodierunt. Et, cuiates philosophi uos estis? Stoicine, an Academici, an Peripatetici, an nostrates Epicurei? Cic. Putares ne unquam accidere posse, ut mihi uerba deessent, non solum ista uestra oratoria, sed hæc etiam leuia nostratia.

De Iste & Ille. Cap. IIII.

Iste & ille (si audire Priscianum uolumus) hoc differunt, quòd iste spatio propinquiore, ille autem longiore intelligitur: cuius autoritas plurimos in errorē induxit, qui pro istud dicunt illud, ueluti si ad hominem longe positum scribas, si quid noui in illa urbe est, mihi notum facias, pro eo quod est in ista urbe. Quod non mediocre peccatum est. Nam de me loquens dicere debeo, hoc caput, hæc manus, hæc ciuitas. De te uero istud caput, ista manus, ista ciuitas. De tertia autem persona, illud caput, illa manus, illa ciuitas. Cicero in Antonium: Remoue paulisper istus gladios. Et in eodem lib. Tu istis faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate tantum uini in Hippiæ nuptijs exhauseras, ut tibi necesse esset in cōspectu populi Rom. uomere postridie. Hoc est istis tuis faucibus, istis tuis lateribus, ista tua firmitate. Vnde nascuntur aduerbia istic, istinc, istac, istuc, istorsum, isto. Vt idem ad Valerium iurisconsultum: Qui istinc ueniunt, aiunt te superbiorem esse factum, id est qui ab ista prouincia in qua agis, huc in Italiam, Romamq; ueniunt. Aliquando tamen iste accipitur pro hic, ut idem & in eundem: Cum isto tempore stent cum gladijs armati. Et Quintilianus: Iuuenis iste, de quo summa in rebus humanis monstra gignuntur. Et iterum: Iuuenis iste patris sui hæres solus inuentus est. Ille quoque nonnunquam per dignitatem, aut per eminentiam ponitur, indicans esse, quod omnes debeant nosse, ut Ale-

xander ille Magnus: ille Censorius Cato, Archit as ille Tarentinus.

De Hic, Is, Idem & Ad hoc. Cap. V.

h Ic, & is habent potius illam (de qua modo memini) Prisciani differentiam, ut hic spatio propinquiore, is uero longiore intelligatur. Multis tamen in locis utrunque locum habet: ut qui præfert uirtutem diuitijs, is sanè fortis est, uel hic sanè fortis est: uel per compositionem, ut quæcunque mulier adultera, eadem uenefica est. Et ferè per hæc duo pronomina licet sic loqui, nec per ulla alia, licet poëtæ utantur ille pro is, quia amborum eadem penè significatio est. Vt Horat. de arte poëtica:

Qui didicit, patriæ quid debeat: & quid amicis:
Quo sit amore parens: quo frater amandus, & hospes:
Quod sit conscripti: quod iudicis officium: quæ
Partes in bellum missi ducis: ille profecto
Reddere personæ scit conuenientia cuique.

Quare sanctis uiris è Græco transferentibus sic permittamus dicere: non, qui seipsum commendat, ille probatus est, sed quem deus commẽdat. Possunt autem hæc eadem duo, de quibus loquor, pronomina, & alio modo usurpari. Vt Alexander paruis copijs fretus, superauit Darium cum infinito exercitu, & id in adolescentia, uel & hoc in adolescentia. Item & hoc modo: Pauca uestis, & ea detrita & sordida: potius quàm & hæc. Paucis nummis superbit, nec ijs suis, sed aliunde corrogatis: potius quàm & his. Idem, quod est ab Is compositum, quasi pro etiam poni solet, ut Cicero: Et huic coniuncta est beneficentia, quam eandem uel benignitatem, uel liberalitatem appellari licet: id est, quam etiam. Quintilianus: Si causam ueneficam dicat adultera, non M. Catonis damnata iudicio uidetur, qui nullam adulteram non eãdem esse ueneficam dicit. In hoc pronomine, Idem, annotaui quiddam dissimile ab Is: Ibi potest addi copulatiua, hic non potest: Quod tamen affirmare non ausim, ut quamcunque in sedem migrat apium rex, in eam & apes ipsæ comitantur. At si dicam, in eandem, tollam copulatiuam, sic: in eandem apes ipsæ comitantur. Nam Idem habet in se uelut uim copulatiuæ. Hoc compositum cum præpositione Ad, significat præterea, ut apud Sallustium: Cognoueram paruis copijs bella gesta cum opulentis regibus, ad hoc sæpe fortunæ uiolentiam tolerasse, facundia Græcos, scientia belli Gallos ante Romanos fuisse.

De præpositione Cum. Cap. VI.

c Vm præpositio, per appositionem non iungitur rei notanti instrumentum, sed comitem. Et hoc est quod Quintilianus ait:

Vt quæramus nunquid apud nos sit uis quædam septimi casus, & apud Græcos sexti. Nam, inquit, quum dico hasta percussi, non utor ablatiui natura, nec, si idem Græce dicam, datiui. Propter quod Seruius, & quidam alij plane affirmant esse septimum casum. Quòd autem non utamur ablatiui natura, hanc causam existimo, quòd ablatiuus aut ui nominis regitur, aut ui uerbi, aut aduerbij, aut postremo intercedente præpositione, quorum nihil hic fit, nisi uolumus errorem quorundam sequi, qui subintelligunt præpositionem cum. Et quomodo subintelligi potest, quæ ne poni quidem potest? Nam percussi cum hasta, inauditum est: instrumentum enim percussionis hasta est. Peccauitq; nõ incelebris huius ætatis uir, qui scripsit: gladium, qui cum se percusserat, eduxit. Percussit igitur gladio, non cum gladio. Impuli te pugno, non cum pugno, Video te oculis, non cum oculis, Tango te manu, non cum manu. Deleuit epistolam lachrymis, Abstersit sordes aqua, siccauit cretam, liquefecitq; ceram igni: non autem cum lachrymis, cum aqua, cum igni. Sed hoc fefellit, quòd aliquando illa præpositio uideri possit iuncta nomini instrumentum significanti: ut, Acceptus est à nobis cum honore, Magna cum beneuolentia scripsit, Cum mira affabilitate me allocutus est, Cum dira truculentia me aspexit. Veruntamen hi ablatiui instrumentum non significant, sed comitem. Siquidem acceperunt me homines instrumento corporis, non honoris, sed honore comite. Scripsit ministerio manus, non beneuolentiæ, sed hac socia: allocutus est lingua operatrice, affabilitate præsenti, & aspexit instrumento oculorum truculentia suffusorum, quæ nihil facit ad ipsam inspectionem, sed oculi. Sunt qui uelint Priscianum sensisse cum hasta percussi, dici posse, uel hanc præpositionem subintelligi. Ego uero affirmo neminem antiquorum neque protulisse hanc, neque subintellixisse.

De Circiter. Cap. VII.

Circiter Priscianus inquit ad tempus solum pertinet, ut circiter calendas Ianuarias. Imo & quidem frequentius ad numerum, ut circiter duo millia militum, circiter decem milliariorum. Sed aliquando etiam ad locum, ut Cassius Hemina, lapidem fuisse quadratum circiter in media area iunctum candelis quoquo uersum.

De Versus & Vsque. Cap. VIII.

Versus contra naturam præpositionis semper postponitur: ut Italiam uersus, Megaram uersus. Liuius: Duo Romana uno loco propius Albã, tria Albana Romam uersus. Sallustius: Deinde Philenorum aræ, quem locum Aegyptum uersus, finem imperij habuere Carthaginenses. Cicero de diuinatione: Qui cum exer-

citu lustrato Aretium uersus castra mouisset. Sursum, siue Susum uersus frequenter legimus. Nonnunquã dicitur uersum, sicut aduersum. Nam ita uersus, sicut aduersus; unde quoquo uersus, & utroque uersus, id est in unamquanque partem, & quocunque, & in utranque partem, & deorsum uersus. Atque nescio, quomodo non reperio hanc inter præpositiones esse numeratam, an quia postponitur, & non præponitur? Ne tenus quidem præponi solet, de qua nunc dicam. Et tamẽ est præpositio: an quia uice præpositionis non fungitur, quoties alia adest præpositio? ut ad occidentem uersus: quo quidem modo aduerbiũ est, ut Vsque, quæ & ipsa sic aliquando in oratione collocatur, ut ad occidentem usque.

De Tenus. Cap. IX.

t Enus (ut dixi) semper postponitur. Atque in singulari utiq; cum ablatiuo, ut hactenus, quatenus, uerbotenus, capulo tenus. In plurali uero cum genitiuo etiã, non solum cum ablatiuo. Sed, quantum ego sentio, cum genitiuo tunc aut necessario, aut uenustius fit, præsertim more Græcorum, quum res est uel gemina, uel numero singulari carens. Neque hoc apud poëtas modo, sed etiam apud oratores. Vergilius:

Crurum tenus hispida nanti. Et iterum:

Et crurum tenus à mento palearia pendent.

Quintilianus in XII. Sed ille uir bonus, qui hæc nõ uocibus tantum sibi nota atque nominibus, aurium tenus in usum lingua perceperit: sed qui uirtutes ipsas penitus mente complexus ita sentiet. Cælius: Iã illi rumores de comitijs Transpadanorum Cumarum tenus caluerũt. Curtius: Pauci hostium tenus exacti penetrauere ad portum. Est autem significatio usque ad, Vmbilico tenus, usque ad umbilicum: Aethiopia tenus, Nilo tenus, usque ad Aethiopiam, & Nilum: Aliquando etiam pro non ultra: ut gessit consulatum titulo tenus, id est non ultra quàm titulo: cuiusmodi nonnulla ex superioribus exemplis sunt.

De Pridie & Postridie aduerbijs. Cap. X.

p Ridie & postridie, quemadmodum tenus, genitiuo seruiũt, & nonnunquam etiam accusatiuo. Vt pridie illius diei, postridie nonarum Decembrium. Cicero ad Atticum: Pridie compitalia memento. Titus Liuius libr. VII. Etiam postridie idus rebus diuinis supersederi iussum. Inde ut postridie Calendas, ac nonas eadem religio esset, traditum putant. Idem libro quadragesimooctauo: Pridie Parilia medio fermè die atrox cum uento tempestas coorta. De quo uide plura in nudiustertius.

De Hei,

De Hei, Heu, Eheu, Væh, & Procul. Cap. XI.

b Ei quoque, & heu simile quid obtinent, tamen alterum datiuo, alterum accusatiuo iungitur, ut:

Hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo

Hectore. Terentius: Heu me miserum. Et ferè cum huiusmodi pronominibus. Nam cum alio nomine frequentius per exprobrationem, ut Vergilius: Heu stirpem inuisam. Et Plinius libro VII. Heu dementiam ab his initijs existimantium ad superbiam se genitos. Aliquando etiam cum nominatiuo, ut idem Vergilius: Heu pietas, heu prisca fides. Terentius in Adelphis: Heu misera. Illud uero in Psalmo: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus est, nescio an uitio factum sit librariorum: quale illud in Euangelio: Ascendit in arborem sycomorum, quia inde transiturus eras: quod scribendum est, illac. Et illud ad Romanos: Tu autem cum oleaster esses, insertus es, pro insitus. Et in Actis apostolorum: Egressi sumus foras portam iuxta flumen, pro extra portam. Eheu nulli casui seruit. Vergil. in Bucolicis: Eheu quid uolui misero mihi? Væh quoque datiuo. Martialis:

Capere causidicus fertur mea carmina, qui sit
Nescio: si sciero, uæh tibi causidicæ.

Hæc appelles licet siue aduerbia siue interiectiones (nam hanc inter partes orationis non numero) siue etiam præpositiones. Procul apud quosdam casui seruit, ut apud Curtium: Procul urbem.

Quòd quædam comparatiua, et superlatiua aduerbia, seruiunt accusatiuo. Cap. XII.

c Omparatiua aduerbia, & superlatiua præter suam constructionem ablatiui & genitiui, ut scribo melius te, & optime omnium: aliquando seruiunt accusatiuo, utique ea, quæ à præpositionibus ueniunt, illarum naturam seruantia. Cicero ad Octauium: Quum castra medio itinere longius aduersariorum castris, & propius urbem mouerentur. Idem ad Atticum: Tamen esse officium meum putaui, exercitum habere, quamproxime hostem. Sallustius: Proxime Hispaniam Mauri sunt. Nec hæc regere possunt datiuum, ut Prisciano placet, quale uult esse, Quum propius stabulis armenta tenerent. Datiuus hic non regitur natura comparatiui, sed ipsius nominis, non aliter quàm si dicam, nauigo te propinquius terræ. Et quoniã ipsa rei seriæ quædam de complexu orationis dicere incepimus, iam de hoc ipso disseramus, simulq; de natura indeclinabilium dictionum quarundamque aliarum: ab eo potissimum incipientes, quod huic loco simillimum est.

De O, uel prolata, uel omissa. Cap. XIII.

Fortunati, quorum iam moenia surgunt,
ô Aeneas ait. Et alibi:
O' fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas.

Hic accusatiuus est, ibi uel nominatiuus, uel uocatiuus esse potest. His enim tribus casibus indifferenter autores utuntur. Cicero: O' uariam, uolucrem'q; fortunam. Neque hoc in tertia persona tantum, sed etiam in prima, & secunda, ut idem: O' me miserum, ô te felicem. Etiam non apposito pronomine, ut idem: O' miserum, & detestabilem hominem, si hæc ignoras. Idem: O' te miserum, O' te infelicem: quæ exclamatio ad omnem affectum conuenit, uel miserationis uel indignationis. Simili modo in nominatiuo, & uocatiuo, ut idem: O' fortunata mors, quæ naturæ debita, pro patria est potissimum reddita. Et iterũ: O' magna uis ueritatis, quæ contra omnium ingenia, calliditatem, solertiam, contra'q; fictas hominum insidias se per se ipsa defendit. Idẽ: O' nox illa, quæ pene æternas huic urbi tenebras attulisti. Et iterum: O' Nonæ illæ Decembres, quæ me consule fuistis. Aliquando ab illo su persedemus, utique in re leuiore, neque ita magni caloris. Vt indignũ facinus, & hominem nequam, qui non dubitaret uel in foro alea ludere, uel cum lege de alea condemnatis: Ciceronis uerba sunt in Antonium. Et Plinius Iunior ad Octauium: Hominem te patientem, uel potius durum, ac pene crudelem, qui tam insignes libros tandiu teneas. Quòd si excandesceremus, dicendum esset, O' hominem nequam, & ô hominem patientem. Aut sine indignatione, ut apud Val. Maximũ lib. III. Sed mihi uti ista conditione uitæ non est opus, sine ullis imaginibus, nobilem animum. Aliquanto hoc remissius est, quàm si dixisset: ô animum sine ullis imaginibus nobilem, id est sine maiorẽ nobilitate nobilem. Idem'q; Terentius leuioris caloris interiectione usus est:
Hui tam graueis rastros quæso.
Sed hoc simile eius speciei, cuius mentionem modo faciam.

De me cum infinitiuo, uel accusatiuo. Cap. XIIII.

E'ne incepto desistere uictam,
m Nec posse Italia Teucrorum auertere regem? Et iterum:
-Me'ne Iliacis occumbere campis
Non potuisse? tua'q; animam hanc effundere dextra?

Hæc Vergil. Ad Terentiam autem Cicero: Me miserum, te in tantas erumnas propter me incidisse? Et iterum in Bruto: Tum Brutus admiratus, tantam'ne fuisse obliuionem, inquit, in scripto præsertim, ut ne legens quidem senserit, quantum flagitij commisisset. In his omnibus placet mihi subintelligi, uere'ne ita est, me non posse auertere Italia re

gem

gem Teucrorũ?& cætera. Plinius Iunior ad Adrianum: Hominem'ne Romanum tam græce loqui? id est uere'ne ita est? uel oportuit'ne? siue oportet? Terentius in Andria:

Seruo'n' fortunas me commisisse futili?

De En & Ecce, suisq; compositis. Cap. XV.

En, & ecce in eadem penè significatione amant nominatiuum et accusatiuum: apud Comicos uero hem pro en, affectui seruiens, quo oratores non utuntur: quemadmodum nec ast pro at, quod est poëtarum, syllabam illam breuem interiectiones, longam facientium. Adiungitur autem en nominatiuo pariter, & accusatiuo, tum indicando, tum exprobrando. Indicando, Verg.

En Priamus, sunt hic etiam sua præmia laudi:

Exprobando: En agros, & quam bello Troiane petisti Hesperiam, metire iacens. Seneca in Agamemnone: En paridis hostem.

Iuuenalis Satyra secunda:

En habitum, quo te leges, & iura ferentem
Montanum positis audiret uulgus aratris.

Oratores sæpius exprobrando, & sæpius per nominatiuum. Quintilianus: En improbitas. Cic: En crimen, en causa, cur regem fugitiuus, dominum seruus accuset. Ecce, similiter cum utroque casu iungitur, ut idem: Ecce tibi status noster. Cum accusatiuo autem non memini me apud oratores legisse, sed ne apud poëtas quidem. Nam illud apud Terent. in Eunucho: Ecce autem alterum, nescio quid de amore loquitur. Alter scribi debet, non alterum, Donato quoque probante. Sed demus aliquando reperiri, ut semel apud Plaut. in Bacchidibus: Opus'ne erit tibi aduocato tristi, iracundo? ecce me. Eccum, eccam, eccos, eccas: ellum, ellam, ellos, ellas, ab ecce composita sunt, & secum uidentur gerere casum, sed non gerunt, quæ Priscianus ita resoluit, Ecce eum, ecce eam, ecce eos, ecce eas: ecce illum, ecce illam, ecce illos, ecce illas. Sergius quoque commentans Donatum ait, nihil significat ellum, nisi ecce illum. Pauloq; post: Quum ergo ellum sit ecce illum, & ellam ecce illam, nihil possumus dicere nisi magis demõstratiue. Sed pace Prisciani, Sergijq;, & aliorum, hoc nec uerum, nec conueniens significatum est. Nam inter ecce eum, & ecce illum, quid interest? Potius dicendum erat: eccum, ecce hunc: eccos, ecce hos, de quibus agimus. Talis erat conuenientior interpretatio, sed quæ nec uera foret. Resoluuntur enim hæc per aduerbia, non per pronomina: eccum ecce hic, subintellige uirum, de quo agebamus: eccum ecce hic, subintellige fœminam, de qua mentio erat. Ellũ, ellam, ecce illic uirũ, fœminam'ue, subintellige, de quo, de qua'ue agitabatur. Nam, ut de homine, qui ante conspectum nostrum adest, recte

dicas, ecce ille, uel ecce ego, siue ecce illum, uel ecce me: ita male loquaris, ellum hominem, uel ellum me: & rursum de longe posito, eccum. Terē. Eccum Parmenonem, & eccum me. Nempe non ecce eum Parmenonem, quasi aliquis alius sit, præter hunc, Parmeno. Et ecce eum, me, quem me, & quem eum quæris. Plaut. in Menæch. Atque eccam. Et in Mercatore, Ecce illum uideto: Eccum ergo Parmenonem, id est ecce hic Parmenonem, & eccum me, id est ecce hic me. Et ellum Parmenonem dicentes, non sic loquimur quasi de parum noto, ut solemus, quum dicimus, ecce ille Parmeno, quasi ille tibi incognitus, sed auditus. Ellum igitur Parmenonem significat, ecce illic Parmeno, siue Parmenonem. Sed an possit ecce habere accusatiuum, non ante indubitatum habebo, quàm exemplum uidero, nisi illud tale sit apud Verg.

En quatuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoq; altaria Phœbo.
Pocula bina nouo spumantia lacte quotannis,
Craterasq; duos statuam tibi pinguis oliui.

Sed de prosa magis dubitare me dico.

De Age, Agite, & Agedum. Cap. XVI.

Age, singularem numerum desiderat, Agite plurale. Agedū uero non singularem tantum, sed etiam pluralem. Neque id modo in carmine, ut Propert. Vos agedum, sed etiam in prosa, ut Quint. Agedum (si uidetur) extra portas prospicite squallida arua, & spinis obsitas segetes, et semesos arborū truncos. Cic. Agedū conferte nunc cum illis uitam P. Syllæ uobis, pop. Romano notissimam.

De An, & Aut, Ne, Vel, Ve, & eorum compositis. Cap. XVII.

An, & aut, coniunctiones sunt, Quintilianus inquit, Male tamen interroges, hic, aut ille sit. Nos quum talem tantumq; autorem habeamus, tamen plerique multis iam seculis peccauerunt, ac peccant: quod grande flagitium est. Sed duæ causæ eos decipiunt. Ferè enim nunquam decipimur, nisi mendaci quadam specie ueritatis, &, ut inquit Horatius: Decipimur specie recti. Vna, quòd interpretantes è Græco non reperimus hanc apud illos differentiam. Quippe, quum Græci unam tantum habeant utrique nostrarum respondentem, putant pro una uoce græca, unam latinam posse sufficere. Altera, quod reperiunt apud nos in interrogando, aut. Et primæ quidem opinioni hoc responsum sit, eos male mereri de lingua latina, qui dimidium uerborum fastidiunt. Nam plerunque utuntur, aut, more Græcorum, & interrogando, & sine interrogatione: an, omnino relinquentes. Sequenti (quod tamen caput huius erroris est) ita respondemus, si paulo diligentius aduertissent: non in aut, sed in an interrogationem

tionem consistere deprehendissent, ut apud Ciceronem: An uero Romulus ille, aut pastores, aut conuenas congregasse, aut Sabinorum connubia coniunxisse, aut finitimorum uim repressisse eloquentia uidetur? Non est hic multiplex interrogatio, quasi de horum singulis interrogaretur, sed duplex, sic: Nunquid Romulus hæc omnia fecit eloquētia? Hæc una pars est interrogationis: supple an non fecit? Et hæc erit altera pars. Item: Es tu Stoicus, aut Epicureus, aut Peripateticus, aut Academicus? Hæc interrogatio & bene dici potest, & male. Nam si nō constet interroganti te esse philosophum, bene interrogauit, supplēdaq́; est duplex an, sic, Es'ne tu Stoicus, aut Epicureus? & cætera, an non? Sin constet illi te esse philosophum ex aliqua illarum sectarum, sed cuius sis ignorans de ipsa interroget, male quæsiuit: cum an, non aut dicendum fuerit: &, ubi nos modo posuimus duplex an, omittendum sit, sic: Es tu Stoicus, an Epicureus, an Peripateticus, an Academicus? quæ interrogatio potest tendi in infinitum. Illa uero semper est duplex: hic ad singulas particulas binæ interrogationes sunt, ibi in uniuersum duæ. Quum enim quæro an Stoicus, subintelligitur altera interrogatio è diuerso, sic, an non? Item es'ne Epicureus, an non? es'ne Peripateticus, an non? es Academicus, an non? Afferamus aliud apertius exemplum. An est hic illo nobilior, an plus pro salute mea laborauit? an cui homines magis cupiant? an formosior, & magis dignus, cui filiam meam collocem? Hic octo interrogationes sunt quia octies interrogatio repetitur. Ibi semper duæ, quia bis semper repetitur. Ex quo patet non esse interrogationem in aut, sed in an. Interrogationem inquam contrariorum: qualis est illa, quid dicam? aut quid non dicam? Inter hæc non ambigimus, sed ipsa ambo simul ambigimus. Secus in illo, abeam, an maneam? De duobus ita quæro: ut, utrum mihi faciendum, & utrum non faciendum sit, dubitem: Ideoq́; non solum interrogando, sed citra interrogationem quoque utimur an, ubicunque aliquid contrarietatis inest. Vt dubito, an uiuat pater, an mortuus sit: & in maiori numero, Nescio, an pater Romæ sit, an ualeat, an uiuat, an uenturus ad me sit. Muta uerbum dubitationis, & inscientiæ in dissimile aliud uerbū, sic, Scio, an pater uiuat, an mortuus sit, male locutus es, Bene autem nescio, an pater uiuat, an mortuus sit. Itaque uerbis huiusmodi dubitationis, & inscientiæ damus subiunctiuum cum an, uerbis uero opinionis, & scientiæ indicatiuū cum quòd, & aut, sic, Opinor, quòd pater aut mortuus est, aut grauiter ægrotat. Quod præceptum est de an, hoc quoque sit de ne, quæ plerunq; una solaq́;, et semper in parte prima collocatur, ut bonus'ne uir est, an malus? Aliquando cum socia, sed id sæpius apud poëtas, ut Verg. in pri. lib. Aeneid.

Qui teneant (nam inculta uidet) homines'ne, feræ'ne,
Quærere conſtituit, ſocijs'q; exacta referre.

Sæpe hoc modo, Illuc eam, nec'ne, ignoro, hoc eſt dubitatiue. Interro-
gatiue quoque, ut pro Flacco Cicero: Vtrum uultis prætori Flacco li-
cuiſſe, nec'ne? id eſt licuiſſe, an non? Quidam ſuperuacue addunt alte-
rum an, ſic, Neſcio, an bene faciam, an nec'ne. Atque ut oſtendi quoſ
dam errare in aut, non uidentes in quo differat ab an, ita quidam fa
ciunt in uel, putantes poni pro an, id eſt interrogatiue uel dubitatiue,
ſiue ignoratiue: ut iſtud eſt aurum, uel orichalcum? neſcio ſi ſit aurũ,
uel orichalcum: imo ſcis quòd eſt aurum, uel orichalcum Et neuter ue
ſtrum dubitat, quòd uel hoc, uel illud eſt: ſed neſcitis an hoc, an illud
ſit. Ideo'q; & tu interroga aurum'ne ſit, an orichalcum: & tu reſpon
de, quòd neſcis, an ſit hoc, an illud. Illud autem, quod eſt apud Quinti
lianum: Quærendum'q; arbitrantur iuſtum'ne ſit ſacrilegium appel
lari, quod obijciatur, uel furtum, uel amentiam: poteſt quibuſdam mo-
uere dubitationẽ, quaſi in re dubia loquamur per uel, atq; ideo ipſum
miſceamus cum ne, ſiue an. In quo minime dubitandum nobis eſt. Ta
lis enim ibi locutio eſt: quærendum'q; arbitrantur, iuſtum'ne ſit appel
lari aliquid nomine ſacrilegij, an non? uel iuſtum ſit aliquid appella
ri furtum, an non, uel aliquid ſit iuſtum appellari amentiam, an nõ.
Ve magis accedit ad uel, quàm ad an, ut duobus tribus'ue menſibus,
id eſt duobus uel tribus menſibus. Raro'q; reperitur geminatum, niſi ad
iuncta ſi: ut ſiue hoc ſiue illud: aut adiuncta'ne, pro ut non: apud eũ-
dem: Cauendum etiã ne'ue ſit maior translatio, quàm oporteat, ne'ue
(quod ſæpe accidit) minor, ne'ue diſſimilis. Cicero: Ita iũgetis, ut ne'ue
aſpere concurrant, ne'ue uaſtius diducantur. Lucanus ſine compoſitio-
ne aliqua:

Nec quenquam iam ferre poteſt Cæſar'ue priorem,
Pompeius'ue parem: id eſt non poteſt iam aut Cæſar ſuperiorem ferre,
aut Pompeius parem. An & ne, coniungi ſolent pro an, quod magis
poëticum eſt, ut apud æmulos Vergilij:
Dic mihi Dameta, cuium pecus an'ne Latinum? Illud Ciceronis mul-
ti ita legunt: Quo mihi etiam indignius uidetur obtrectatum eſſe, Ga-
binio dicam, an'ne Pompeio, an'ne utrique, id quod eſt uerius? Sine in
terrogatione durum uidetur, ut Vergilius:

Vrbeis'ne inuiſere Cæſar,
An deus immenſi uenias maris, ac tua nautæ, &c.
An'ne nouum tardis ſydus te menſibus addas.

Ideo dixi durum, quia per interrogationem quiddam urgentius, et in
ſtantius eſt in hac geminatione an'ne, quàm in illa ſimplicitate an, qđ
hic

hic non fit, ut ex alijs compositis elucebit:

Non'ne fuit satius tristes Amaryllidis iras,
Atque superba pati fastidia? non'ne Menalcam?
Non ego te uidi Damonis pessime caprum
Excipere insidijs?

In hac interrogatione nō id agitur, ut respōdeas nesciēti, sed cogaris assentiri sciēti. Nec alia uis orationis est, q̄ si diceres an nō, quod magis urget, q̄ solū nō. Licet & hoc solū pro illo composito accipi soleat. Alia composita (si modo cōposita sunt) hæc sunt: Ita'ne, ergo'ne: quæ interrogando responsionem non poscunt, sed assensum extorquent.

De Nedum, & Non solum, Non modo, & Non Tantum. Cap. XVIII.

n Edum duobus modis periti uti solent. Vno modo cum utrāq; sententiā eodem claudimus uerbo: altero, quum suū utrique sententiæ uerbum damus. Primo modo sic: Funderem pro te sanguinem, nedum pecuniā. Secundo sic, Funderem pro te sanguinem nedum pecuniā tibi crederē, & hoc affirmatiue. Negatiue sic: non perderem pro te obolum, nedum sanguinem. Item, non crederē tibi obolū, nedum pro te funderem sanguinem Atq; in affirmando id, quod plus est, maioris'q; momenti, in prima parte est ponendum, In negando id, quod minoris. Plus est, & magis momentosum, fundere sanguinem, quàm pecuniā: & minus est, & leuius, perdere, aut credere obolum, quàm perdere, aut fundere sanguinē. Imperiti uero hanc dictionē accipiunt pro non solum, sic dicentes: Nedū laborē pro te susciperem, sed etiam mortem, quod sic dicendum erat, Mortem pro te susciperem, nedum laborem. Aut per non solum, nam contrarius modus est per nō solum, & non modo ei, qui est per nedum, sic, ne priora exempla cōmutemus, Non solum pecuniam pro te funderē, sed etiam sanguinem. Item, non modo pecuniam tibi crederē, uerumetiam sanguinem pro te funderem, hoc affirmatiue. Rursus negatiue: Non modo pro te sanguinem non perderem, sed nec pecuniā. Item, non tm̄ pro te sanguinē nō funderem, uerum ne obolum quidem tibi crederem Hæc igitur differētia est inter nedum, & non solum, siue non modo, siue non tm̄. Aliqn̄ tamen reperimus hoc posterius penè pro nedum accipi Cic. in officiorum tertio: Huic igitur uiro bono, quem Fimbria etiam, non modo Socrates nouerat, nullo modo uideri potest quicquam esse utile, quod non honestum sit. Possemus dicere hic pro, non modo Socrates nouerat, nedū Socrates: sed nedum auget, præpollet'q; alteri parti, cui adiungitur: nō modo autem æquiparat. Ideo'q; puto Ciceronem uoluisse æquare Fimbriam Romanum Socrati Græco, dixisse'q; illud non modo, sicut in

quibusdam alijs exemplis: ut in ijsdem officijs: Ad quod est adhibenda actio quaedam, non solum mentis agitatio. Et pro Plancio: Plura ne dicam, tuae me lachrymae impediunt, uestraeq; iudices, non solum meae. Hic non ausim, pro non solum, dicere nedum.

De nisi. Cap. XIX.

n Isi, quoties principium sententiae est, indicatiuum desiderat, aliàs etiam subiunctiuum. Cicero pro Milone: Nisi forte putamus dementem P. Africanum fuisse, qui, quum à Carbone Trib. pl. in concione seditiose interrogaretur, quid de Tiberij Gracci morte sentiret: respondit iure caesum uideri. Et Quintil. Nisi fortem imperatorem quis idoneum credit, in praelijs quidem strenuum, & fortem, & omnium, quae pugna poscit, artificem, sed neque delectus agere, nec copias cõtrahere, atque instruere, nec prospicere commeatus, nec locum capere castris scientem. Praeter principia autem sententiarum, sic: Vapulabis, nisi caues, uel nisi caueas. In illo superiore, nisi, adest uerbum principale, hic non adest.

De coniunctione quòd. Cap. XX.

q Vòd scribas gaudeo, & quòd scribis gaudeo, utroque modo dicitur. Volo quòd scribas, non autem quòd scribis. Illius superioris haec similia sunt, credo, opinor, puto, laetor, uoluptatẽ capio, & reliqua Huius posterioris haec, mando, iubeo, impero, exigo, postulo, & reliqua. In illo tamen superiore cauendum est, ne diuersorum modorum uerba copulemus: quale foret illud Terentij, quod nõnulli sic legunt: An quod uiã ignorant, an quòd iter perferre nequeant? Cum sit dicendum aut sic, An quòd uiam ignorent, an quòd iter perferre nequeant? aut sic, An quòd uiam ignorant, an quòd iter per ferre nequeunt? Cui simile illud aliud est apud eundem: Nihil quum est, nihil desit tamen: quum sit potius legendum defit, non desit, ut bonis autoribus placet. Et in prooemio Ciceronis ad Herennium sic quidam legunt: Etsi negotijs familiaribus impediti, uix satis otium studio suppeditare possimus, & idipsum, quod datur otij, libentius in philosophia consumere consueuimus: quum sit potius legẽdum possumus, ut modi concordent, qui copula media coniunguntur: quanquam & sonus ipse, ut pote in cursu medio periodi, conueniẽtior est in possumus, quàm in possimus. Est etiam alia causa, cur hoc non liceat, quam mo do subiungam.

De Etsi, Quanquam, Quamuis, & Licet, Cap. XXI.

e Tsi, quanquam, quamuis, licet: eiusdem significationis sunt, aliquid in utendo discriminis habentia. Nam maior quaedam dignitas data est primis duobus, quae semper adsciscunt

ſunt ſibi indicatiuum duntaxat, in principio ſtatim orationum, epiſtolarum, librorum. Alia duo in hoc loco, raro: in cæteris, omnia indifferenter. Cicero in oratione pro Milone: Etſi uereor iudices. Et in epiſtola ad Atticum: Etſi nihil noui afferebatur. Et in opere ad Herennium: Etſi negotijs familiaribus impediti uix ſatis otium ſtudio ſuppeditare poſſumus, & idipſum, quod datur otij, libentius in philoſophia conſumere conſueuimus. Quintilianus in declamatione de corpore proiecto: Etſi iudices in hac aſperrima conditione fragilitatis humanæ, in qua nemo prope mortalium impune uiuit, hæc omnibus natura eſt, ut ſua cuique calamitas præcipue miſera, atque intoleranda uideatur. Cicero pro lege Manilia: Quanquam frequens conſpectus ueſter mihi multo iucundiſſimus, hic autem locus ad dicendum ampliſſimus, ad agendum ornatiſſimus eſt uiſus Quirites. Idem de officijs: Quanquam te Marce fili annum iam audientem Cratippum, idque Athenis, abundare oportet præceptis, inſtitutiſq; philoſophiæ. Lactantius tamen ſecundum librum de inſtitutione ſic incipit: Quanquam libro primo religiones deorum falſas eſſe monſtrauerim. Alia duo magis poſtulant ſubiunctiuum, nonnunquam tamen & indicatiuum, ut dixi. Vt apud Horatium ſic quædam epiſtola incipit:

Quamuis Scæua ſatis per te tibi conſulis, & ſcis.

Et apud Quintilianum declamatio: Quamuis iudices in tanta malorum continuatione iam poteram nihil ex accidentium meorum nouitate mirari. In alijs partibus, quàm in principijs, parem omnia hæc locum ſortiuntur. Habent & hoc differentiæ duo priora à duobus poſterioribus, quòd illa aliquando eodem modo, quẽ de niſi oſtendimus, à nullo dependent. Cicero pro Marcello: Quid enim eſt omnino hoc ipſum diu, in quo eſt aliquid extremum? quod quum uenerit, omnis uoluptas præterita pro nihilo eſt, quia poſtea nulla futura ſit: quanquã iſte tuus animus nunquam his anguſtijs, quas natura nobis ad uiuendũ dedit, contentus fuit, ſemper immortalitatis amore flagrauit. Nec uero hæc tua uita dicenda eſt, quæ corpore, & ſpiritu continetur. Hoc fit acrius per interrogationem, ac ſublimius, ut (ne ſi alia exempla afferam, longior ſim) ſi dicamus hoc idem ſic: Quanquam quis ignorat iſtum tuum animum nunquam his anguſtijs, quas natura ad uiuendũ nobis dedit, fuiſſe contentum, ſemperq; immortalitatis amore flagraſſe? De etſi, ſiue tametſi (idem enim ſunt) & apud eundem, & apud alios reperienda relinquimus exẽpla hmõi, licet pauciora. Vnum ex Pli. ſatis ſit, ad Corn. Priſcum: Dedit. n. mihi quãtum maximũ potuit, daturus amplius, ſi potuiſſet, tametſi quid homini dari poteſt maius, q̃ gloria, laus, & æternitas? Hic non poſſis ponere licet, & quamuis.

De Cum, & Tum. Cap. XXII.

C
Vm, & tum indicatiuum ferè postulant. Est autem in cum quiddam minus, in tum quidam maius. Et hoc duobus modis, ut aut generale aliquid præcedat, speciale sequatur, aut ambo sint specialia. Primo modo sic, ut apud Quintilianum: Quod cum omnibus confitendum est, tum nobis præcipue, qui rationem dicendi à bono uiro non separamus: id est omnibus multum, mihi uero maxime. Altero modo apud eundem: Quod opus Marcelle Victori tibi dicamus: quē cum amicissimum nobis, tum eximio literarum amore flagrantem, dignissimum hoc mutuæ inter nos charitatis pignore iudicabamus: id est multum propter amorem tuum in nos, plus tamen propter amorem in literas. Vix aliter reperias, quale est Ciceronis in Verrem actione prima: Factum est, uti cum summum in ueteribus patronis multis, tum nonnullum etiam in me præsidium suis fortunis constitutum esse arbitrarentur. Sed hoc loco adiectiua sunt, quæ distinguant illud plus, & illud minus. In cæteris locis ferè adiectiua non adhibentur, qualia nunc sunt summum, & nonnullum. Raro autem alius modus, quàm indicatiuus, conuenit, quale fuit proximum exemplum. Idem Quintilianus in secundo: Quid autem est ex his, de quibus supra dixi, quod non cum in alia, quæ sunt rhetorum propria, tum certe in istud iudiciale causæ genus incidat. Cicero ad Curionem: Graui teste priuatus sum amoris summi erga te mei, patre tuo clarissimo uiro, qui cum suis laudibus, tum uero te filio superasset omniū fortunam, si ei contigisset, ut te ante uideret, quàm è uita discederet. Nunquam hoc fit nisi sub uno uerbo: quod, si quando sub duobus fieret, nunquam tamen in diuersis uerborum modis, diuersis'ue temporibus, ut facit Boëtius in principio tertij (ut reor) de dialectica libri: Cum in omnibus philosophiæ disciplinis ediscendis, atque tractandis, summum in uita positum solamen existimem, tum iocundius, et ueluti cum quodam fructu etiam laboris arripio, quæ tecum communicanda cōpono. Nisi forte putamus hoc eodem modo pro Deiotaro incepisse Ciceronem: Cum in omnibus causis grauioribus C. Cæsar initio dicendi commoueri soleam uehementius, quàm uidetur uel usus, uel ætas mea postulare, tum in hac causa ita me multa perturbant: tamen dicitur, nō tum: respondet enim ad illud cum, pro quamuis: ut alio idem in loco: Satis'ne constanter facere uideamur, qui cum præcipi nihil posse dicamus, tamen & alijs de rebus disserere soleamus, & in hoc ipso tempore præcepta officij prosequamur: cum, scilicet pro quamuis: aut si scribitur tum, non tamen, scribendum etiam erit soleo, non soleam: quale est illud in proœmio quarti libri Tusculanarum quæstionum: cū mul

tis

tis in locis nostrorum hominum ingenia, uirtutesq; Brute soleo mirari, tum maxime ijs in studijs, quæ sero admodum expetita in hanc ciuitatem è Græcia transtulerunt. Idem autor opus de natura deorum sic inchoat, quod quidam deprauare solent, dicētes sint, pro sunt: Cum multæ res in philosophia nequaquam satis adhuc explicatæ sunt, tum perdifficilis Brute (quod tu minime ignoras) quæstio est de natura deorum. Priscianus quoque uix grammaticè locutus est in proœmio magni operis, et quidem in prima dictione, atque adeo in prima syllaba, dicens: Cum omnis eloquentiæ doctrinam, et omne studiorum genus sapientiæ luce præfulgens à Græcorum fontibus deriuatum, Latinos proprio sermone inuenio celebrasse: & cætera, quæ tanta sunt præcedentia uerbum principale, ut non modo Demosthenes, qui contenta uoce, & uno spiritu complures uersus pronunciabat, aut Hercules, qui sine respiratione unum stadiū decurrebat, sed ne Nouellius quidē Torquatus Mediolanensis, qui uno spiritu tres uini congios siccabat, posset illam sententiam, atque periodum una uocis contentione pronūciare, tandem uerbum principale subiungit: conatus sum pro uiribus rē arduam quidem, sed officio professionis non indebitam supra nominatorum uirorum præcepta, quæ cōgrua sunt mihi uisa, in latinum trāsferre sermonem. Cum inueniam, erat dicendum, aut, quoniam inuenio. Sed ad tum reuertamur, quod sæpe sine cum ponitur geminatum, triplicatum, & in quamuis longum multiplicatum. Sed quantum ego sentio in rebus paribus, ut Quint. Nec indignetur Heredotus æquari sibi T. Liuium, tum in narrando miræ iocunditatis, clarissimiq; candoris, tum in concionibus (supra quàm enarrari potest) eloquentem, ita dicuntur omnia tum rebus, tum personis accommodata. Taceo de eo modo, quando accipitur pro aliquando, ut tum hoc, tum illud dicas, id est aliquando hoc, aliquando illud, Vel modo hoc, modo illud.

De quidem. Cap. XXIII.

Quidem, duobus, tribusúe modis accipi solet. Vno modo ad distinguendas res, quod apud Græcos penè nimis fit sæpe, ut unus quidem sic, alius autem sic. Ego quidē Romæ sum, tu uero Athenis, fratrer autem Alexandriæ. Altero autem, quasi per exceptionem illius quod affirmes, ut apud Marcum Fab. Torquebis quidem filium, sed fatebitur mater. Adeo ut apud hunc, & M. Tulliū nunquam coniungantur quidem, & ille, quin huiusmodi sequatur exceptio: ut de officijs lib. III. Ab optimis illis quidem uiris, sed non satis eruditis. Et de amicitia: Qui autem in uirtute summū bonum ponunt, præclare illi quidem, sed hæc ipsa uirtus amicitiam & gignit & continet. Dicendum erat, præclare hi quidem, ut in pronominibus,

ostendimus, potius quàm illi: sed hoc fecit, ut ille coniungeretur cum quidem. In superiore modo tantum duabus comitibus quidem uti potest, quæ sunt, uero, et autem: in hoc secundo pluribus potest, præter has duas, uerum, ueruntamen, at, sed, cæterum, tamen, attamen, sed tamen. Atque in hoc secundo modo ipsum quidem alternatim poni potest, nūc in laudem, nunc in uituperationem: atque id aut à uituperatione incipiendo, & finiendo in laudem: aut incipiendo à laude, & finiendo in uituperationem: ut, tu lentus quidem es, & piger, sed tamen fidelis. Rursus, tu quidem fidelis es, sed tamen lentus, & piger. Tertio modo, quo plenus est etiam sermo uulgaris, nullo autem, aut uero, aut sed, aliá ue coniunctione simili sequente, sicut & hæ ipsæ nonnunquam sine quidem sunt. Cic. At enim nemo (quod quidem magis credo) aut si quisquam est, ille sapiens fuit.

De Verò, Autem Porrò. Cap. XXIIII.

u Ero, & aūt idem significant, et eodem in loco poni possunt, antecedente utique aliqua dictione. Nunquam enim ab his sententia incipit. Collocantur autem frequēter, ut nusquam referantur, sed tantum distinguant sententiā à sententia, ut mea ipsius uerba declarant, ubi sum usus modo, autem. Habent tamen aliquando nescio quid differentiæ in utendo. Cur nanque non dicimus, neque autem, sicut neque uero? ut Quintil. Neque uero me Lacedæmonij, atq; Athenienses magis mouerunt, quàm populus Romanus, apud quem summa semper oratoribus dignitas fuit. Item, tum propter hoc, tum uero propter illud: non aūt tum propter hoc, tum aūt propter illud. Contra, non dicimus non uero, sicut non autem, ut sum tibi amicus, nō autem assentator: muta illud aduerbium, & habebit locum uero, sic: Sum tibi amicus, assentator uero non, uel assentator autem non: & in quibusdam similibus. Incipimus enim maiora quædam capita per uero, potius q̄ p autē. Verg. Iunonem cum Venere sic loqui incipiētē fecit:

Egregiam uerò laudem, & spolia ampla refertis,
Tuq;, puerq; tuus.

Et ad Seruium Sulpitium scribens Cicero ita epistolā incipit: Ego uero Serui uellē (ut scribis) in meo grauissimo casu affuisses. Prætera non ita dicas, age aūt, sanè autem, iam autem, enim autem, at autem, Vt age uero, sanè uero, iam uero, enim uero, at uero. Atq; ut in quibusdā locis hæc duo, & cætera similia à me prius enumerata habent gratiam, si ponantur, ita in quibusdam non habent: quale est, quum idem uerbum repetitur, hoc modo, Quintil. Pro patre mori possum, coràm patre non possum: non rectè dicas, coràm patre autem non possum, nisi reticeas uerbum, sic: coràm patre autem non. Atque hic sequitur

tur negatio, aliquando autem antecedit. Cicer. Tu, cum principem senatorem auunculum domi habeas, ad eum de R. P. nihil refers, ad eos refers, qui domum suam nullam habent, tuam exhauriunt. Quare non de eo modo intelligitur, quoties uerbum sine contrarietate repetitur, ut idem: Tribues his temporibus quantum poteris, poteris autem, quantum uoles. Neque quoties aliquid prælongum est, aut nonnihil immutatur, ut idem in Verrem: Non enim, inquit, illud peto, quod soleo, quũ uehementius contendi impetrare, ut reus absoluatur, non peto, sed ut potius ab hoc, quàm ab illo accusetur, id peto. Et in Philipp. Ego autẽ ueteranos tueri debeo, sed eos, quibus sanitas est, certe tueri non debeo. Tale non fuit Lactantij, qui ait: Sed (ut dixi) uenia concedi potest imperitis, & qui sapientes se non fatentur: his uero non potest, qui sapientiam professi, stultitiam potius exhibeant. Ego dixissem, his nõ potest. Poëtæ hoc non seruant. Verglius:

Non erit auxilio nobis Aetholus & Arpi,
At Mesapus erit. Ouidius:
Non formosus erat, sed erat facundus Vlysses.

Porrò, licet eiusdem significationis sit, cuius uero, & autem: tamen, ut puto, pro illis ponere non possis: nonnunquam tamen eundem locũ sortitur, ut age uero, age porro: sed illud nunquam in fronte sententiæ collocatur, hoc autem sæpius, ut Quintil. Porrò qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiã. Per illa diceremus, qui uero, uel, qui autem confessum defendit. Apud quosdam, & præsertim poëtas, uolunt significare longe, certe, postea, ultra. Ideóq; sæpe non in principio sententiæ, sed in medio inuenitur.

De Siquidem. Cap. XXV.

Siquidem, ex si & quidem compositum uidetur, sed cur nec primam syllabam longam habet, cum si, longa sit, nec significationem alicuius harum, unde componi dicitur, dictionũ? Est enim siquidem, idem, quod nam, ut apud Quintil. Atque natura ipsa uidetur ad tolerandos facilius labores musicam uelut numeri nobis dedisse: siquidem & remigem cantus hortatur. Et Ciceronem: Confiteor eos, nisi liberatores populi Romani conseruatoresq; Reipublicæ sint, plus quàm sicarios, plus quàm homicidas, plus etiam quàm parricidas esse: siquidem est atrocius patriæ parentem, quàm suum occidere. Nonnulli non internoscunt, quando siquidem est una dictio, quando duplex: quod internoscere facile est, ut apud eosdem ambos. Priorem lib. IIII. Quare illud stultissime præcipitur, quod defendi non potest: silentio siquidem dissimulandum est illud, de quo iudex pronunciaturus est. At si extra causam sit adductum, & cætera. Posteriorem pro

Milone: Deinde profectus est per id temporis, quum iam Clodius (si quidem eo die Romam uenturus erat) redire potuisset. Et pro Flacco: O` morem præclarum, disciplinamq́;, quam a` maioribus accepimus, si quidem teneremus, sed nescio quo pacto iam de manibus elabitur. In hoc tamen significato apud Ouidium reperitur lib. IIII. Fastorum prima syllaba breui, tanquam sit dictio composita:

Sed, si forte tibi non est mutabile pectus,
  Statq́; semel iuncti rumpere uincla thori,
Hoc quoque tentemus, si quidem ieiuna remansit,
  Sin minus, inferni coniugis uxor erit.

Idem libro tertio sine titulo:

Quæ mihi uentura est, si quidem uentura senectus,
  Quum desit numeris ipsa iuuenta suis?

In altero significato apud Lucanum libro quarto:

Hoc siquidem solo ciuilis crimine belli
Dux causæ melioris eris.

De Sin. Cap. XXVI.

s In pro si, nunquam in prima parte collocatur, sed in secunda, ubi fere` duorum est oppositio, atque hoc siue uocali sequen te, siue consonante. Terentius: Si illum relinquo, eius uitæ ti meo, sin opitulor, huius minas. Et alibi: Si hoc celetur, in metu: sin patefit, in probro siem. Nonnunquam sin unum reperitur, sed quod secundi loci uicem obtineat, ut Sallustius: Imperat, ut pretio, sicuti multa confecerat, insidiatores Masinissæ paret, ac maxime occulte: sin id parum procedat, quouis modo Numidam interficiat: id est si potest occulte, si non potest, utcunque. Quorandam tamen usus est, ut dicant, sin autem, pro eo, quod est, si non, quasi in sin, aut in autem sit negatio. Mirarerq́; de uulgo, nisi id apud quosdam præstanteis uiros reperirem. Quale est illud Apocalypsi: Sin autem, uenio, & mouebo candelabrum tuum: quum præsertim paulo post dicatur: Si quo minus, ueniam. Ego uero in utroque dixissem sin minus; uel sin aliter. Et in Euangelio: Si ibi fuerit filius pacis, requiescet super illum pax uestra: sin autem, ad uos reuertetur. Et alibi: Siquidem fecerit fructum, sin autem succides illam: in quibus omnibus græce negatio adest. Seruius uult nonnunquam, si, accipi pro siquidem, ut ibi:

Tua si tibi Mænala curæ: quod mihi minime placet.

De Quippe, Vtpote, Profecto, Vtique, Nempe, Nimirum, Sane`, Certe. Cap. XXVII.

q Vippe, & utpote, profecto & utique, nempe, et nimirum, sane`, & certe, uel certo, similiora sunt quidem in significato, quàm il lud,

lud, quod modo dixi (de siquidem loquor) sed ad hoc ipsum proxime accedunt præsertim duo, quippe & utpote: quæ licet uulgo accipiantur pro certe, cui non omnino equidem repugno, tamen malim accipere pro causatiuis, ut Quintilianus: Falsa enim est querela, paucissimis hominibus uim percipiendi, quæ tradantur, esse concessam, plerosque uero laborem, ac tempora tarditate ingenij perdere. Nam contra, plures reperias, & faciles in excogitando, & ad discendum promptos. Quippe id est homini naturale, ac sicut aues ad uolatum, equi ad cursum, ad sæuitiam feræ gignuntur: ita propria nobis est mentis agitatio, atque solertia, unde origo animi cœlestis creditur. Atque, licet huiusmodi dictiones eodem tendant, tamen usu dissident, & quasi diuerso itinere ad idem perueniunt. Vt enim pro quippe, hoc in loco recte dicam siquidem, uel nam, aut nanque, uel enim, aliqua dictione antecedente, ad hunc modum: Id enim est homini naturale: ita rarius per quoniam, quæ coniunctio habet alium suum usum, qui nulli horum alteri concedatur, ut in hoc Tulliano exemplo: Quoniam utriusque consilij causam P.C. probatam uobis esse confido, priusquam de re publica dicere incipio, pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria. Hoc idem per quippe sic dicam: Priusquam de Republica dicere incipio P.C. pauca querar de hesterna M. Antonij iniuria: quippe probatam uobis esse confido causam utriusque consilij, Vel, quippe quum probatam uobis esse confidam, Vel, quippe qui probatam uobis esse confido, uel confidam. Huic simillimũ est utpote, præterquam primo modo. Nõ enim habet suum uerbum, quale foret, utpote id est homini naturale. In cæteris omnibus usum eundem habet, Plinius de naturali historia: Vtpote quum quidam annuo & biennij spatio durauerit. Cicer. ad Atticum: Me incommoda ualetudo, qua iam emerseram, utpote quum sine febri laborassem, tenuit. Idem ad eundem: Ea nos (utpote qui nihil contemnere solemus) non pertimescebamus. Et in Philippicis: L. quidem fratrer eius, utpote qui peregre depugnauit, familiam ducit. Salustius in Catilinario: Antonius procul aberat, utpote qui magno exercitu locis æquioribus expeditos in fugam sequeretur. Hic subiunctiuo, ille indicatiuo usus est. Nonnunquam sine cum, & sine relatiuo reperitur, & nescio an frequentius, cuiusmodi esset hoc: Antonius aberat à bello, utpote æger, ac iacens in lecto. In qua forma etiam reperitur quippe, ut Quintil. Si alienum & ignotum, tamen quæ communis omnium mortalium, quippe sub uno parente naturæ cognatio est, hominem cibo forte iuuissem pœna dignum: uiderer seruasse perituram animam. Titus Liuius libro tertio: Notam iudici fabulam petitor, quippe apud ipsum autorem argumenti peragit. Profecto autem, & utique

sine dubio affirmant: sed hoc secundum nunquam, aut ferè nũquam apud Cic. apud posteriores frequenter, ut Quint. Sed solent huiusmodi negotiatores aliquid proprium, ac priuatum stipulari, utique quum alienam rem uendunt. Quod non ita solet ad responsionem adhiberi, ut illud alterum, ut Cicero: Quis hæc renunciat? is profectò qui interfuit. Licet idem facere per certe, ut idem: Tantum solicitudinem bonorum, tantum timorem omnium in quo meminimus? certe in nullo. Et per nimirum, ut Quintilianus: Demus id, quod nullo modo fieri potest, idem ingenij, studij, doctrinæ, pessimo, atque optimo uiro, uter melior dicetur orator? nimirum qui homo quoque melior. Sed usitatum omnium maxime est nempe, ut Cic. apud quem hæc dico? nempe apud eum, qui quum hæc sciret, me tamen antequam uidit, Reip. tradidit. Nonnunquam sine interrogatione. Horatius enim quandam epistolam sic inchoat: Nempe hoc quæsisti. Et Persius: Nempe hoc assiduæ, dixit. Quintil. quoque inquit: Nempe enim in hoc plurimum laboris exhausimus, ut rhetoricen ostenderemus bene dicendi scientiam & utilem, & artem & uirtutem esse. Sanè tum affirmatiue sumitur, ut ita sanè, sanè uero, tum pro ualde, ut homo sanè nobilis: interdum cum superlatiuo, ut Sueto. de uita Cæsaris: Bellum sanè difficilimum gessit: tum permissiue quoties aliquid aduersario tribuimus, ut sit sanè ut ais: ut Quintil. Tulerit sanè filius noster merito pœnas, dederit spiritum supplicio: nihil de præterito loquamur, quasi esto, ita sit, ut uis. Certe modo affirmat, modo pro saltem accipitur, ut non potero tangere? certe potero uidere, uel at certe. Ideo dixi quòd pro saltem accipitur, quòd hanc eandem sententiam nihil differre puto ab ea, quæ est, non potero tangere? saltem, uel at saltem potero uidere. Adiungitur autem illud at, quomodo iungitur sed cum tamen: licet alterum eorum sufficeret. Significat enim nonnunquam at, idem, quod saltem, ut in illo Vergiliano: At Mesapus erit. Certe, coniuncta cum coniunctione &, semper affirmat, ut Cic. Et certe contra Cæsarem est ingressus armatus, apud Quintil. Et sanè frequenter, ut libro primo: Et sanè quis concipiat uel declamantis habitum, uel orantis uocem, incessum, pronuntiationem, illum denique animi, & corporis motum? Certe, coniuncta cum scio, similibusq; uerbis solet mutare e in o, ut certo scio, sicut dicimus manifesto scio, pro manifeste, aperto pro aperte, liquido pro liquide, tuto pro tute, & similia.

De Vt. Cap. XXVIII.

Vt, pro quippe, siue pro utpote accipitur sequente relatiuo. Vt Quintil. Quum me, ut cuius interiecto mari non fortunam quisque nosse, non natales, non patrem poterat, una tamen

res faceret apud quosdam miserabilem, quòd uidebar inique comparatus. Et alibi: Iam illud diximus, quanto plus nitoris & cultus demonstratiuæ materiæ, ut ad delectationem audientium compositæ, quàm quæ sunt in actu, et contentione suasoriæ, iudiciales'q; permittant. Vbi est ut, licet ponere quippe, uel utpote. Quintil. ut frequenter utitur, utpote autem raro. Et alibi: Nec ignoro igitur, quos transeo, nec utique damno, ut qui dixerim esse in omnibus utilitatis aliquid. Et alibi: Theopompus his proximus, ut in historia prædictis minor, ita oratori magis similis, ut qui, antequam est ad hoc opus solicitatus, diu fuerat orator. Aliquando accipitur quasi pro secundum, ut Cicero: Qui sermo, quæ præcepta, quanta notitia antiquitatis, scientia iuris, augurij, multæ etiam, ut in homine Romano, literæ, id est secundum id, quod solent scire Romani. Et alibi: Posteáq; Clisthenem multum (ut temporibus illis) ualuisse dicendo, id est secundum illorum temporum eloquentiā. Et iterum: Denique hunc proximo seculo Themistocles insecutus est, ut apud nos, per antiquus, ut apud Athenienses, non ita sanè uetus. Et iterum, atque iterum in eodem Bruto: Fuit, ut temporibus illis, luculētus, erat cum literis latinis, tum etiam græcis, ut temporibus illis, eruditus. Erat etiam in primis, ut temporibus illis, græcis doctrinis institutus, quorum utriusque orationes sunt, ut Asiatico genere, laudabiles.

Quibus cum literis iungitur Ab, & Abs. Cap. XXIX.

a B, cum duabus liquidis, & cum i, quando fit consonans, adiungi solet, ut ab lege, ab legatis, ab literis, ab rege, ab rogo, ab re, ab Ioue. Abs uero cum t, ut abs te, abs Tito: interdū uero cum q, ut Terentius, Abs quiuis homine beneficium accipere, gratum est.

De continuo, Protinus, Statim. Cap. XXX.

c Ontinuo, protinus, statim, quid significent notum est, quibus addita negatione significatio fit qualis non ideo, ut de Oratore Cic. ac si illæ seditiones saluti huic ciuitati fuissent, non continuo, si quis motus populi factus esset, id C. Norbano in nefario crimine, & fraude capitali esse ponendum. Quintilia. Non autem ut quicquid præcipue necessarium est, sic ad efficiendum oratorem maximi protinus erit momenti. Et iterum: Neque id statim legenti persuasum sit, omnia quæ omnes autores dixerunt, utique esse perfecta. Eandem uim obtinet interrogatio, quam negatio, ut idem: Continuó'ne, si ille stulte cogitauit, nobis quoque stulte dicendū est? id est num ideo? Cuius significationis mutatæ hæc causa est, quòd non planè recessum est à prima illa eius, & naturali: quasi dicatur, num autem, non propter hanc solam, & se primo offerētem rationem. Seruius non est usus

hac re eleganter in ea parte, ubi abeſt negatio, non quia mulier ſtatim & ancilla: ſi autem ancilla, ſtatim & mulier eſt. Tollendum enim erat poſterius ſtatim. Protinus (ut interpretor) pro ſimul ſiue etiam aliquando accipitur, ut Verg.

-Quin protinus omnem Perlegerent.

Quintil. Traxerat ex firmitate mentis magnam protinus & in membra conſtantiam. Etenim quod ſtatim fit, quaſi ſimul fit.

De tantum abeſt, Tantumq́; non. Cap. XXXI.

t *Antum abeſt, aut unum ut poſt ſe habet, aut duplex. Vnũ, ſic. Cice. de officijs: Tantum abeſt ab officio, ut nihil officio magis poſſit eſſe contrarium. Idem pro Marcello: Tantum abes à perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas nondum ieceris. Duplex ſic. Idem pro lege Manilia: Tantum abeſt, ut aliquam bonam gratiam quæſiſſe mihi uidear, ut multas etiam ſimultates, partim occultas, partim apertas ſubeundas mihi eſſe intelligã. Quem modum loquendi à Græcis mutuati ſumus. Hos autem duos, quos attigi modos, idem ſignificare ex hoc liquebit, quòd alterum in alterum conuertere licet, ſic: Tantum abeſt, ut officium ſit, ut nihil officio magis poſſit eſſe contrarium. Item tantum abes, ut maxima opera perfeceris, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum ieceris. Rurſus, tantum abſum à comparatione alicuius bonæ gratiæ, ut multas etiam ſimultates, & cætera. Quin, quò planius huiuſmodi orationis ſenſus patefiat, reſoluamus per non ſolum: ut non ſolum aliquam gratiam quæſiſſe non uideor, ſed etiam multas, & cætera. Item, non modo officium non eſt, uerumetiam nihil magis officio poteſt eſſe contrarium. Et, non tantũ abes à perfectione maximorum operum, ſed fundamẽta quoque, quæ cogitas, nondum ieciſti. Poteſt & in nedum reſolui, ut ſupra docuimus. Sed hoc faciendum legentibus relinquimus. Aliquãdo tantum abeſt, & ſine geminatione illa, & ſine ablatiuo reperimus, ſed perquam raro, ut in Curionem Cic. Tantum abeſt, ut inflammares noſtros animos, ſomnum iſto loco uix tenebamus. Apud Quintil. hæc exempla non inueni, ſed tale genus loquendi, Si ultra hoſtium affectus, qui cæſos acie ſæpe tumularunt, ultra tyrannos, ultra latrones, parum habet non ſepelire, niſi aliorum quoque officia præciderit, tantumq́; non petita ex fluctibus aqua reſtinguit ignem. Et alibi: Hoc triſte ſpectaculum, & tantum non ipſi, qui fecerat, miſerandum. Et iterum: Tantumq́; non durum, ac ruſticum & parum meretricijs artibus queratur educatum: id eſt tantum abeſt, ut reſtinguat ignem, tãtum abeſt, ut ipſe miſereatur, tantum abeſt, ut queratur durum, ac ruſticum, ac parum meretricijs artibus educatum. Valerius in primo:*

Tantum

Tantum non suis manibus deducit: siue prope adest, uel pro prope est: id quod etiam è Græco sumus mutuati.

De Simul, Vnà, Pariter. Cap. XXXII.

SImul geminatum non memini me reperisse apud Ciceronē, apud posteriores sæpe: ut Quintil. Simul ut pleniore obsequio demererer amantissimos mei, simul ne uulgarem uiam ingressus, alienis demum uestigijs insisterem. Vergil.

Obstupuit simul ipse, simul perculsus Achates. Et iterum:

Accelerat simul Aeneas, simul agmina Troum.

Cicero tamen raro pro simul dixit unà, in Verrem actione secunda: Vnà & id, quod facio probabit, unà & in hac causa profecto neminem præponendum mihi esse existimabit. Simul non geminatum, et pariter, apud Quintilianum sæpe: Vt homo fortis simul & sapiens: uel homo fortis pariter & sapiens. Raro cum & geminata, ut Horatius:

Aut simul & iocunda, & idonea dicere uitæ.

Cicero pro Roscio: Perditissimi est igitur hominis simul & amicitiam dissoluere, & fallere eum, qui læsus non esset, nisi credidisset.

De Nudiustertius, Nudiusquartus. Pridie, et Postridie. Cap. XXXIII.

NVdiustertius, & nudiusquartus, nec ultra progreditur, sicut biduo, triduo, quatriduo, & binoctio, & trinoctio, quadrinoctio, & non amplius: nisi putamus sine menda scriptum esse in Philipp. Nudiustertiusdecimus. Plautus (ut solet) licenter inquit, nudiustertius, quartus, quintus, sextus, septimus, octauus, & adhuc deinceps: ut etiam ad millesimum fuerit processurus. Sed cur, quemadmodum habemus biduo, & binoctio, nō etiam habemus nudiussecundus? nempe quia adest aliud uocabulum: et quidem magis proprium, quod est heri. De die autem, qui præcessit hesternum, dicimus nudiustertius, & de superiore adhuc nudiusquartus, scilicet nunc de die tertio, uel quarto. De sequenti, cras, de hinc proximo perendie. Cicer. ad Atticum lib. XII. Scies igitur cras, ad summū perēdie. Vnde dies perendinus, dies abhinc tertius. Cæsar in commentarijs: Qui, si per te liceat, perendino die cum proximis hybernis coniuncti, communem cum reliquis belli casum sustineant. Et compendinare, differre in longum de die in diem. Pridie, & Postridie similimam obtinet significationem ei, cuius sunt heri, et cras. Est enim pridie, quasi heri, nō tamen præsentis diei: & postridie quasi cras, non præsentis diei, sed cuiusdam alterius, aut præteriti aut futuri. Præteriti sic, Pridie quàm intrarem mare, lux serena fulsit, Futuri sic, Pridie quàm intres patriam, sacrificium facito; id est die præcedenti, quo aut mare intrasti, aut patriam intrabis. Itē

postridie quàm pater mortem obijt, epulum fecit: Et postridie quàm uxorem duxero, nauigandum mihi est. Vel cum genitiuo sic. Pridie illius diei, & postridie illius diei, quo aut hæc feci, uel faciam. Vel sine quàm, & sine diei, sic, Venit ad me Chremes postridie clamitans: supple illius diei, quo hæc gesta sunt. Et cum intraui urbem, audiui hominem pridie recessisse. Dicimus tamen, quum has literas dabam, erat pridie calendas Augusti, uel postridie nonas: et hodie est pridie ludorum Circensium: cras erit postridie nundinarum. Refertur enim tale tempus non ad hodiernum, crastinumq; diem, sed ad alium quendam, ueluti ad eũ, quo hæ literæ legentur. Ideoq; errauit qui scripsit sic: Quũ eum Romæ donum loquendi gratia adissem, orauit me, dicens, Postridie ad me redeas: Dicendum erat, cras: aut sic, postridie ut redirem, orauit. Rursus non recte dixisset sic, cras ut redirem, orauit, sed postridie. Atque ut non dicimus nudiussecundus, ita nec secundo calendas, secundo nonas, secundo idus: sed pridie calendas, pridie nonas, pridie idus. Item, ut non dicimus nudiusprimus, ita nec primo quidem calendas, primo nonas, primo idus: sed calendis, nonis, idibus. Præterea ex his duobus, alterum format ex se denominatiuum, alterum uero minime. Ex pridie fit pridianus, ex postridie non fit postridianus, aut in usu non est. Sed pro eo abutimur crastinus, per quòd significatur nõ modo dies sequens hodiernum, sed etiam quemlibet alium.

Vergilius Georgicorum primo:

Si uero solem ad rapidum, lunasq; sequentes.
Ordine respicies, nunquam te crastina fallet
Hora, neque insidijs noctis capiere serenæ.

Eodem quoque modo abutimur hesternus pro pridianus. Terentius: Iure hesterno panem atrum uorẽt. Cic. Videre uideor alios intrantes, alios exeũtes, quosdã ex uino uacillantes, quosdã hesterna è potatione oscitantes: non de hesterno die loquitur, quia (ut sic dicam) ab illo heri non fuerat factum, quum hæc dicerentur. Vtimur frequentius hoc per abusionem, quàm illo naturali & proprio, quo & ipso frequenter utimur. Suetonius in uita Tiberij: Solennibus ipse cœnis pridiana sæpe, & semesa obsonia apposuit. Item in uita Caij: Marcente adhuc stomacho pridiani cibi onere. Bartholus cum leguleis suis accipit postridie, pro post tres dies: Vnde consequens fuit dicere, pridie pro eo, quod est prioribus, & proximis diebus. Nam ita uulgo loquuntur, pridie emi domum, quum dicendum sit nuper, de quo nunc disseramus.

De Dudum, Nuper, & pridem, compositisq;. Cap. XXXIIII.

d Vdum, & iamdudum, & de paruo tempore unius horæ, aut semihoræ, aut duarum horarum, aut certe breuissimi temporis.

Nuper, siue pridem, & iampridem de longiore tempore decem, aut uiginti dierum, aut mensis mensium'ue, & nonnunquam annorum, pro conditione materiæ. Item dudum, & nuper, seu pridem, de re siue actione, quæ non insistit, sed statim transit. Iamdudum & iampridem, de re siue actione, quæ insistit, & immoratur. Illa præteritum utique postulant, hæc frequentius præsens, nonnunquam etiam præteritum. Dudum intraui, et iamdudum te expecto, id est hora, aut semihora est, uel duæ, uel tres, uel (ut multum) quatuor, ex quo intraui, & ex quo te expecto. Sed ipsa actio intrandi non insistit, sed statim desinit. Secus autem expectandi actio. Item, nuper ex Sicilia redij, et iam pridem ex Sicilia absum, uel iampridem ex Sicilia redij, id est superioribus diebus, mensibus'ue ex Sicilia redij: & iam multi dies sunt, uel aliquot menses, ex quo absum ex Sicilia, uel ex quo ex Sicilia redij: hic continuatio intelligitur temporis, illic minime. Hic significatur mora, qua in hoc loco immoratus sum, illic momentum illud applicationis. Cæterum, quia dixi nuper, & iampridem non modo menses complecti, uerumetiam annos pro conditione materiæ, tale exemplum sit: Nuper inuenta est machina, quam bombardam uocant, id est non multo tempore abhinc. Iampridem bombarda in usu est, hoc est, iam aliquanto abhinc tempore in usu est. Cicero de diuinatione: Neque ante philosophiam patefactam, quæ nuper inuenta est, hac de re communis uita dubitauit. Idem de amicitia: Neque enim assentior his, qui hæc nuper disserere cœperunt, cum corporibus simul animas interire, atque omnia morte deleri. Quid attinet plura hic exempla repetere, quum nemo aliter locutus sit? Forsan aliquando poëtæ, apud quos legimus iamdudum pro continuo, sed ferè in persona loquente, alios, ut maturent, hortante, ut Vergilius: - Iamdudum sumite pœnas.

Rarius iampridem, ut facit Lucanus:

Tollite iampridem uictricia tollite signa: nisi iampridem uictricia dicamus. Quare Boëtius uidetur male uoluisse imitari unum locum M. Tullij in rhetoricis, dicentis: Aliquando respondendum est, primum his, quæ aduersarius nuperrime dixerit, quum in commentarijs dialecticis, inquit: Hoc autem quod nuper diximus, quum dicere debuisset ultimo, aut nouissime, aut postremo, aut proxime. In Saturnalibus quoque Macrobius: iamdudum, inquit, hæc quæstio ab Aristotele & proposita est, & soluta quum dicere debuisset iampridem, aut potius iam olim. Plinius etiam maior (si uere scriptum est) libro uigesimo tertio, sic inquit: Somno accommodatum ac securitatibus. iamq; dudum hoc fuit, quod Homerica illa Helena ante cibum ministrauit. Et iterum libro XIX. Iamdudum ex eadem Hispania Zoëlicum

uenit in Italiam plagis utiliſſimum. Et Liu. lib. XLI. In eo captiuorum numero, fabri, qui dudũ fuere aſſueti apud Pœnos mercede opus in arce locrorum facere. Pridem autem, et nuper idem ſignificant. Eſt autem nuper non longo tempore à nunc: interdum non longo tempore à tunc, ut Curtius: Qui nuper ab Alexandro miſſi erant. T. Liu. Tunc hæc ipſa indignitas agebat animos, non in retinendis modo publicis agris, quos ut teneret, pertinacem nobilitatem habere, ſed ne uacuum quidem agrum nuper, ex hoſtibus captum plebi diuidere. Cic. de Oratore lib. II. Quàm multa de balneis, quas nuper ille uendiderat. Pridem uero rarum eſt. Plin. lib. VII. nat. hiſt. Ipſi nos pridem uidimus eadem fermé omnia, præter pubertatem, in filio Corn. Taciti equitis Romani. Paulus iureconſultus: Et nòn eſt mirum, ſi peculium quoque defuncti pridem filij defertur patri. Vlpianus: Tenetur eum ordinem tenere, quem pridem habuit. Modeſtinus: À literis pridẽ ſibi editis. Sæpius cum negatione & cum quàm, & cum ita. Plin. lib. XV. Quæ & ipſa non pridem uenere in Italiam. Cic. pro Roſcio Comœdo: Quampridem nomen Fãnij in aduerſaria detuliſti? Idem in Bruto: Fuit enim regnante iam Græcia, noſtra autem ciuitate non ita pridem dominatu regio liberata. Papinianus: Idem in uectigalibus non ita pridem conſtitutum eſt, ut ſui temporis ſinguli periculum præſtarent. Idem intelligitur in dudum, quod in pridem, ut quãdudum hic ſedes? reſpondebis, non ita dudum, uel iamdudum.

De Olim, & Diu, eorumq́; compoſitis. Cap. XXXV.

OLim, & iam olim, ſiue olim iam, diu & iandiu, & tandiu habent aliquid cum ſuperioribus affinitatis. Quorũ primum apud Cic. rariſſimum: apud Quintil. frequẽs, qui lib. VIII. ſic ait: Sed in foro tamen illam iam facilitatem olim deſideramus, id eſt iã olim. Et alibi: Olim iam imperator inter fulgentes uirtutes tuas liuor locum quærit. hoc eſt iam olim, quod eſt iam à longo tempore. Olim pro futuro non apud poëtas tantum, ut Verg.

Hunc tu olim cœlo ſpolijs orientis onuſtum
Accipies:

ſed apud oratores quoque, ut idem Quintil. Sunt clari quoque hodie eiuſdem operis autores, qui olim nominabuntur. Poëtæ etiam pro aliquando, ut idem Vergilius:

Ac iam olim ſeras poſuit quum uinea frondes.

Nonnunquam etiam pro iandudum accipitur, ut Curtius libr. VIII. Olim enimuero mero ſenſibus uinctis, ex lecto repente conſurgit. Diu uero nihil aliud ſignificat, niſi per longum tempus, diu nauigaui, diu equitaui, non autem diu receſſi, aut diu equum aſcendi. Sed nuper receſſi, aut dudũ; et dudũ equum aſcendi. Quidam tamen ſic loquũtur:

Iandiu est, quòd recessi, utentes aduerbio pro nomine. Eadem ratio est in iandiu, & tandiu. Ideoq; cauendum est, ne uerba, quæ momentaneam actionem significant, his aduerbijs applices, quale est, Iãdiu publicaui opus, iãdiu duxi uxorem, sed iampridem: licet rectè dicatur, iãdiu est opus publicatum, & iãdiu uxor mihi ducta est, non aliter, quàm si dicatur, opus iãdiu est publicatum, adhuc tamen elimare non desino: & uxor mihi iandiu ducta, adhuc tamen uirgo est. Significatur enim hic continuatio temporis, quo opus quidem publicatum est, uxor uero ducta manet, ac perseuerat: quod in illo superiore non fit. Ideoq; tuba dudum, aut iandudum sonuit: non iandiu sonuit, iandiu mortuus est, non iãdiu animam emisit, sed dudum: & idẽ in cæteris.

De Velut, Sicut, Quasi, Tãquam, & similibus. Cap. XXXVI.

Velut, & ueluti, & uti, tria hæc similiora sunt in significatione illis tribus, quasi, tanquam, ceu, quàm alijs tribus sicut, sicuti, ut. Ea enim sex superiora imaginem innuũt, hæc tria posteriora similitudinem: quanquam ut, potest uideri generale, & commune, cum omnibus, necnon uti, cuius proprie significatio est, quæ ut. Tu irasceris tanquam leo, quasi canis, uelut ursus, est metaphora. Tu irasceris sicut, uel sicuti leo, comparatio est. Ibi enim dico te leonem, hic autem leoni similem: quod hinc probatur, quòd illud resoluitur per uerbum substantiuum, hoc per idem uerbum: Tu irasceris tanquam leo, id est tanquam leo esses. Irasceris sicut leo, id est sicut leo irascitur. Atqui quomodo hoc ipsum probatur, quòd ita hæ orationes resoluantur potius, quàm è contrario? Nempe, quòd cum huiusmodi uerbis coniunctas inuenimus, ut tu incedis, uelut esses rex, non autem, sicut esses rex. Rursus, tu incedis, sicut incedit rex, non autem uelut incedit rex, ita in similibus: Ego sentio, sicut Plato, supple sentit, non, sicut Plato essem: Ego dico, sicut antea, supple dixi, nõ sicut antea fui. Possunt tamen illa, quæ dixi, resolui per idem uerbum, sed non indicatiuo, ut tu incedis, uelut incederet rex. Adeo illa, quæ habent præpositionem uix aliter resolui possunt. Ego uenio ad te tanquam ad deum, non est dicendum, tanquam Deus esses, sed tanquam ad Deum accederem. Deniq; hæc subiunctiuum postulant, illa indicatiuum. Seruius pro sicut posuit uelut, XI. Aeneidos: Nam diadema uelut aliarum Italarum gentium reges non habebant. Si uelim afferre exempla uiuentium, plura possem ineleganter dicta, sed unum interim afferam, qui ita è Græco interpretatur: Nam ueluti iustum est in eos animaduertere, qui aliquid perperam patrarunt, ita his, qui nos beneficio fouerunt referre gratiã decet: ueluti, pro sicuti posuit. Sed deceptus est, quia Græci ista non distinguunt. Aliquando ne nos quidem distinguimus, utiq;

cum quædam enumerantur, postea aliquid exempli subiungimus, ut apud Ciceronem officiorum primo: Tamen ex singulis certa officiorū genera nascuntur, uelut ex ea parte, quæ prima descripta est. Idem de natura deorum: Aut quid tam temerarium, tamq; indignum sapientis grauitate, atque constantia, quàm aut falsam sentire, aut, quod nō satis explorate perceptum sit, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere? uelut in hac quæstione. Plinius naturalis historiæ libro secundo: Præter hæc inferiore cœlo relatum in monumenta est, lacte & sanguine pluisse, M. Acilio, C. Portio Coss. Et sæpe aliàs carne, sicut L. Volūnio, Seru. Sulpitio Coss. ex eaq; non perputruisse, quod nō diripuissent aues. Et iterum: Quidam uero odio maris ipsa subeunt uada, sicut Arethusa fons Syracusanus, in quo redduntur iacta in Alpheum, qui per Olympiam fluens, Peloponnesiaco littori infunditur. In hoc igitur solo modo loquendi, uelut cum sicut similitudinem habet, cū reliquis illis, quæ iam enumeraui, dissimilitudinem, quæ nequaquam licet ponere in tali genere sermonis. Significant enim imaginem, id est non ipsam planè ueritatem: aliquando tamen propè ipsam quoque ueritatem, tum affirmando, tum uero negando: ut pater tu non amas me, quasi filium, imo te fili amo, quasi filium. Ego non amplector illum uelut filium, licet mihi filius sit. Ille diligit me tanquam filium, licet non attineam: hic planè imago est. Habet autem quasi quiddam proprium, quale est, obijcis mihi, quòd uxorem repudiauerim, quasi tu idē non feceris, uel quasi uero. Quæ exēpla nusquam non plurima sunt. Vti etiam accipi solet pro ut, & hæc duo pro quòd. Vergilius:

Nanque uidebat uti bellantes Pergama circum,
Hac fugerent Graij.

Quintil. Neque ego grauissimum patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, ut hæredem filium scriberet. Ceu, magis est poëtarum, sed quo multi, & præsertim Plinius utuntur. Quidam indocte his temporibus utitur, pro sicut.

De Non quia, & Non quòd, de quo, & Vt quia, & Vt quòd. Cap. XXXVII.

Non quia negem hoc bene esse compositum, sed quia legem hanc esse componendi in omnibus principijs recusem. Iterū idem Quintil. Et febrem quiete, et abstinentia, non quia rationem uidebat, sed, quia ualetudo ipsa coëgerat, mitigauit. Iterum: Quod ego non idcirco potissimum in hac parte tractare sum aggressus, quia non in cæteris quoque doctioribus idem hoc examinandum quamdiligentissime putem, sed quòd magis eius rei necessariam mentionem facit ætas ipsa discentium. Iterum: Non quia prodesse unquā satis sit, sed quia hoc prospicere debet, nequid peius, quàm fecerit, fi-

ciat..

ciat. Ex his exemplis uidere licet, nunc bis quia repeti: nunc unum quia esse, & unum quòd. Et ubi est quia, ibi semel, bis'ue posset esse quòd. Praeterea in secundo membro nunc subiunctiuum esse, nunc indicatiuum, nunquam tamen idem repeti uerbum, praesertim modo uerbi mutato, ut fecit quidam, qui ait: Non quia amicus non esses, sed quòd ita amicus eras: Quum dicere debuisset, non quia non amicus, sed quia, uel sed quòd ita amicus esses. In quo illud obseruatione dignum, de causa efficiente dicendum esse quia, & quòd: de finali, quò uel ut, de duobus prioribus exẽpla inspeximus: de posterioribus, Cic. in Philipp. Non ut proficerem aliquid, siue, non quò proficerem aliquid. Quidam ignari huius differentiae, scribunt non raro quò pro quòd, ut apud eundem, & eodem in loco: Primum igitur acta Caesaris seruanda censeo, non quò probem, cum scribendum sit quòd pro eo, quod est quia, Quid signi? certe quòd in altero membro est quia, quum dicit: sed quia rationem habendam censeo pacis, atque otij. Et nemini dubium est, quòd, resolui per quia: & quò, per ut. Et hoc in loco à Cicerone significari causam efficientem, cui competunt quòd, & quia: non finalem, cui competunt quò, & ut: Quod liquide probatur, quum in eadem sententia de utraque causa fit mentio. Quale est, nõ castigo te, quòd odio habeam, sed quò meliorem efficiam. In primo membro est causa efficiens, in secundo causa finalis. Mutemus iterum causas sic: Castigo te, non quòd odio habeam, sed quòd amem. Rursus, non castigo te, quò uoluptatem ex cõtumelia tua contraham, sed quò meliorem reddam. Vbi est quòd, illic posse poni quia: & ubi quò, illic ut, uel duplex, uel simplex, iam dictum est.

De Facio ut, & Committo ut, Cap. XXXVIII.

Nuitus feci, ut C. Flaminium de senatu eijcerem. Et alibi idẽ Cic. Faciendum puto, ut paucis rationem nostri consilij demus. Et Quintilianus: Quòd si nemo miratur poëtas maximos saepe fecisse, ut in principijs operum suorum musas inuocarent. Discrimen habet hic loquendi modus ab altero: Alibi nanque fit aliud propter aliud, ut quum quis inuigilat diligentius faciendae mercaturae cur id faciat interrogatus, ut liberi mei honestius uiuant, respondebit. Aliud est ergo, quod ipse facit, aliud, propter quod hoc ipsum facit. Non ita in exemplis à me modo recitatis. Quid Cato fecit, ut Flaminium eijceret de senatu? Nempè idipsum, quod fecit. Quid faciunt poëtae, ut musas inuocent? Nempè nil aliud, nisi quòd musas inuocant. Idem est igitur in genere huiusmodi principium, & finis, siue opera & effectus. Idem fecit Cic. quodam in loco, in uerbo committo: Qui secundum naturam uiuere uolet, nunquam committet, ut alienum appetat:

&, quod alteri detraxerit, sibi assumat. Idem est hoc, ac si dixisset, qui secundum naturam uiuere uolet, nunquam alienum appetet: ut in superioribus. Inuitus C. Flaminium senatu eieci: & paucis ratio nostri consilij est reddenda: & ita in cæteris.

De Quòd, & Quum. Cap. XXXIX.

Quòd, & quum, quiddam peculiare in oratione exhibent, ut in Bruto Cic. Augebat etiam molestiam, quòd magna sapiẽtum, ciuiumq; bonorum penuria iam in ciuitate esset. Idem ad Plancium: Quo in periculo nonnihil me consolatur, quum recordor, hæc me tum uidisse. Quid est, quod augeat Ciceroni molestiam? aut quid eum consolatur? uel quòd magna penuria sapiẽtum esset, uel quum recordaretur suæ prouidentiæ? Nempè hoc ipsum: quòd magna penuria sapientum esset, & quòd illud suum consilium recordaretur. Idem est igitur id, in quo molestiam, consolationem'ue capit, & propter quod ipsam molestiam, ac consolationem capit.

Qua de causa, Vt, Tamen, & similia abijciuntur quandoque ab oratione. Cap. XL.

Saepe admirari soleo, quòd nunquam tibi grauẽ senectutem esse senserim. Quid miraris Scipio te non sensisse, quod sentire non posses: quippe quod nunquam fuit? Miraris, quòd nunquam senseris me fuisse luscum, qui nunquam fui? Mirandum potius foret, si sensisses me luscum, aut grauiter tolerantem senectutem. Verum sic locutus est Scipio cum Catone, quasi diceret, Miror senectutem tibi, ut sentio, non esse grauem. Et alibi idem Cicero: Declarat autem studium bellicæ gloriæ, quòd statuas quoq; uidemus ornatu ferè militari: non quòd uidemus, sed ut uidemus, quòd sunt statuæ ornatu ferè militari, declaratur studium bellicæ gloriæ. Et alibi: Non tam me ista fama delectat, falsa præsertim, quàm quòd spero amicitiæ nostræ memoriam sempiternam fore: pro eo, quod est, quàm quòd amicitia nostra (ut spero) sempiterna erit. Et alibi: Num etiam contemnitis, quòd sensistis tam charam populo Romano Auli Hircij uitam fuisse? pro eo, quod est, quòd, ut sensistis, tam chara uita Hircij populo Romano fuit. Et Alibi: Et eò studiosius hoc negotium suscepimus, quòd te non sine causa uelle cognoscere rhetoricam intelligebamus: pro eo quod est, quòd, ut intelligo, non sine causa uis cognoscere rhetoricam. Quintilianus in secundo: Sicut Polycratem, quum Busirim laudaret, & Clytemnestram, quanquam is, quod his dissimile non est, composuisse orationem, quæ est habita contra Socratem, dicitur. Non est hoc, quòd composuisse dicitur orationem contra Socratem, simile illi, quòd laudauit Busirim, et Clytemnestram, sed hoc ipsum, quòd composuit orationem

nem, ut dicitur. Nanque, dum fortius opus permisit ætas, terram mani bus subegi, & difficultatem labore perdomui, & inuito solo nonnihil tamen fœcunditatis expressi: subintellige quamuis: sic, quamuis solum esset inuitum, tamen nonnihil expressi fœcũditatis. Et in his pristinæ fortunæ reliquijs miseris et afflictis, tamen haberet quosdam, quorum animos ne supplicio quidem suo satiare posset, id est quamuis reliquiæ pristinæ fortunæ miseræ sint, & afflictæ, tamen haberet quosdã, etc.

Illud hoc loco non omittamus quærentes, ubi est quamuis, licet, etsi, quanquam, similiaq́;, & tamen, unde incipienda sit construi oratio? Vtrinque prohiberis. Sed nimirum à uerbo cui adhærebat tamen, ipso tamen excusso: quod idcirco in ligatura, & quasi iunctura orationis insertum est, quia oratio, unde non debuerat, inceperat. Vt, etsi uereor iudices, & cætera. Quòd si à principali uerbo cœpisset, superuacuum fuisset inserere tamen, Nunc igitur quum rectè inchoatur, illam dictionem ut superflam, quasi functam officio suo debemus abijcere.

De Duntaxat. Cap. XLI.

d Vntaxat, licet idem significet, quod solum, tamen ferè solet aliter in orationis serie disponi, nec recipere post se illud, sed etiam, ut solum, ut tantum, ut modo faciunt. Cicero pro Deiotaro: Quod ipsum, & si non iniquum est in tuo duntaxat periculo. Et de Oratore: Ita loquamur, ut ei tradamus ea duntaxat, quæ nos usus docuit. Quintilianus in undecimo: Ergo, quum iudex in priuatis, aut præco in publicis dicere de causa iusserit, leniter consurgendũ, tum componenda toga, uel (si necesse erit) de integro reijcienda duntaxat in iudicijs: apud principem enim, & magistratus, ac tribunalia non licebit. Paulo post: Narratio magis prolatam manum, amictum recidentem, gestum distinctum, uocem sermoni proximam, & tamen acriorem, sonum simplicem frequentissime postulabit in his duntaxat, qualia hæc sunt. Caius tamen, & Paulus præter morem hac dictione sunt usi. Aliter enim ait sic: Fabros lignarios dicimus, non eos duntaxat, qui ligna dolant, sed omnes, qui ædificant. Alter sic: Quũ tutor non rebus duntaxat, sed etiam moribus præponatur, in primis mercedes præceptoribus, non quas minimas poterit, sed pro facultate patrimonij, pro facultate natalium constituet. Semel quoq; Titus Liuius lib. XLVI. Nec animum uobis duntaxat fidelem, ac bonum præstitit, sed omnibus interfuit bellis, quæ gessistis.

De Quandoquidem, Quando, & Quatinus. Cap. XLII.

q Vandoquidem, & quando, idem significant, & significãt quoniam. Cicero et Vergilius frequentius superiore utuntur, Quintilianus posteriore. Cicer. igitur de Oratore: Quæ sunt

in hominum uita, quandoquidem in ea uersatur orator, atque ea est ei subiecta materia, omnia quæsita, audita, lecta, disputata, tractata, cognita esse debent. Vergilius:

Quandoquidem Ausonios coniungi fœdere Teucris. Sine quidem: Hic tibi (fabor enim) quando hæc te cura remordet.

Miror'q;, cur Priscianus illud Vergilianum quando, pro aliquando exposuerit: quod accipiendum est pro quoniam:

-His se, quando ultima cernunt,
Extrema iam in morte parant defendere telis.

Quintilianus: Quando igitur orator est uir bonus (is autem citra uirtutem intelligi non potest: uirtus etiamsi quosdam impetus ex natura sumit, tamen perficienda doctrina est) mores ante omnia oratori studijs erunt excolendi. Eiusdem significati est quatenus apud seculum duntaxat Quintil. Is ita ait: sed quatenus luctus nostri in ius uocantur, & flenti disputandum est, et orbitati suæ mater irascitur, superemus, quam exorare non possumus. Et ebus discipulus Plinius iunior: Et quatenus negatur nobis diu uiuere, relinquamus aliquid, quo nos uixisse testemur. Nam Cicero dixit, quatenus solummodo pro inquantũ, sicut eatenus pro intantum. Vt in Lælio: Vidẽdum est quatenus amicitiæ tribuẽdum est. Seculum autem Quintiliani à Liuio, Vergilio, Horatio exordior, quorum ultimus in sermonibus sic ait,

Surrentina uafer, qui miscet fece falerna
Vina, columbino limum bene colligit ouo,
Quatenus ima petit uoluens aliena uitellus.

De Igitur, Ergo, Quare, Quamobrem, Quapropter. Cap. LIII.

i Gitur, atque ergo breuioribus adhibentur conclusionibus: quare, quamobrem, quapropter maioribus: nisi ita dicas: ne scio, quare sic loquaris, intelligo, quamobrem sic facias. Illud autem primũ, quod protuli, sæpe ad significandũ coniunctionẽ partiũ orationis adhiberi solet, & ferè post aliquam rẽ interiectam, quasi in hũc sensum: Vt aũt continuẽm, aut ut pergam ad sequentia: ac ne sim longus in exẽplo, ut necesse foret, affirã breue ex Poëta sumptum:

Et certamen erat Corydon cum Thyrside magnum.
Posthabui tamen illorum mea seria ludo.
Alternis igitur contendere uersibus ambo Cœpere.

Ergo & si rarius, tamen nonnunquam & hoc modo usurpatur.

De Adeo, Vsqueadeo, Vsqueeò, et Tantum. Cap. XLIIII.

a Deo exponunt pro ualde, ut Terentius: Iuuenem adeo nobilem. Significat etiam intantum, nonnunquam sequente, ut nonnunquam non sequente, ut apud Quintilianũ: Cuncta

(si uidetur)

(si uidetur) iura percurrite, nusquam adeo pro nobis solicita lex est, ut, quod praestat, extorqueat, dedit caeco talionis actionem, non manus recusantis impellit, iniuriarum, caedis agere permisit, sed non cogit inuitos, adeo pene leuius est ultionem perire, quàm potestatem. Genus seruitutis est coacta libertas. Hic eadem sententia fuerit, si dixero, adeo ut pene leuius sit ultionem perire, quàm potestatem. Nam saepe hoc modo legimus adeo positum cum uno uerbo, non cum duobus. Quale fuerat exemplum superius, ut apud eundem: At quum protinus respondendum est, omnia parari nõ possunt, adeo ut paulo minus promptis etiam noceat scripsisse, si alia ex diuerso, quàm opinati fuerint, occurrerint, Licuisset hoc etiam si dicere, Adeo paulo minus promptis etiam nocet scripsisse. Idem efficit usqueadeo, & usque eò, ut apud eundem: Hinc tumor, & uana de se persuasio, usqueadeo, ut illo discipulorum tumultu inflati, si parum à praeceptore laudentur, ipsi de illo male sentiant. Sine ut, & per indicatiuum apud Ciceronem: Ne, si quando ei dicendum erit de iustitia, de fide, mutuetur à Platone, qui quum haec exprimenda uerbis arbitraretur, nouam quandam finxit in libris ciuitatem, usque eò illa, quae de iustitia dicenda putabat, à uitae consuetudine, & à ciuitatum moribus abhorrebant. Multi adhuc ipsum modum usurpant Tantum.

De Quin, & Quinetiam. Cap. XLV.

Quin pro quinetiam, siue atque etiam. Vergilius:

-Quin aspera Iuno,
Quae mare nunc, terrasq; metu, coelumq; fatigat,
Consilia in melius referret

Quin pro ut non, ubi desideratur utique subiunctiuum uerbum, idemq; non principale, ut idem, lib. III. Aeneidos:

Hic tibi ne qua morae fuerint dispendia tanti,
Quin adeas uatem, precibusq; oracula poscas.

Quin pro cur non, semper interrogatiue, & per indicatiuum. Idem:

Quin tu aliquid saltem potius, quorum indiget usus,
Viminibus, mollíq; paras detexere iunco?

Nescio quid uiderit Seruius, qui hunc locum exposuit per quinetiam. Sed duo priores sensus uulgo sunt noti, in carmine, & in prosa frequẽtes & obuij. De tertio affiram ex oratoribus quoque exemplum. Cic. pro Rabirio: Quin compescitis istam uocem indicem stultitiae, testem prauitatis? Quintilianus in paupere amatore: Quin tu potius admittis iuuenis consilij rationem?

De Secundum præpositione. Cap. XLVI.

Secundum, nonnunquam pro iuxta & post. Vergi.
Dulcibus illa quidem illecebris, aut plena secundum
Flumina. Quintil. in pariete palmato: Tu iaces secundum occasionem, & expeditum tibi in proximo facinus est. Sulpitius M. Marcellum post cœnæ tempus a P. Magio Chilone familiari eius pugione percussum esse, & duo uulnera accepisse, unum in stomacho, alterum in capite secundum aurem: Hic iuxta significat. Item, quod ab altero secundum est, id iuxta est, atque post. Ideoq; secundum pro post accipitur, quasi secundo loco. Idem Quintilianus in gladiatore: Nam, quod unum mihi secundum patrem fortuna uidebatur parasse præsidium, id ego sperare in illa sorte non poteram. Cicero: Proxime autem & secundum deos, homines hominibus maxime utiles esse possunt. Idem: Appellat L. Annium, qui erat institutus secundum filiã. Liuius lib. IX. Hetrusci belli fama exorta est: nec erat ea tempestate gens alia, cuius secundum Gallicos tumultus arma terribiliora essent. Secundum etiam accipitur pro eo, quod est pro: ut secundum te litem do: secundum me iudica: secundum se iudicium des, uult, id est pro me, pro te, pro se. Et pro in, ut secundũ quietem, id est in quiete somni. Secundum autem Platonem, secundum Pythagoram, sensus hic notissimus est.

De Iam, & Iam iam. Cap. XLVII.

Iam eleganter usurpari solet, aliquando quasi pro tunc, ut Cicero: Ipsa uerba compone, & quasi coagmenta (quod ne Græci quidem factitarunt) iam neminem antepones Catoni. Quint. Quod si satis prudenter ea uiderint. iam propè consummata fuerint præcipientis opera. Aliquando significat præterea, quasi nodus quidam inter sententias, ut Vergilius:

Iam maris immensi prolem, & genus omne natantum,
Iam uarias pelagi uolucres.

Huiusmodi exempla sunt crebra. Idem efficiet iunctum cum uero: iam uero urbibus constitutis: & cætera. Iam iam de futuro palàm est, quid significat: ut iam iam aderit. Et de præsenti, licet ad futurum resoluatur:

-Iam iamq; manu tenet, & premit hasta.

quasi nunc nunc tenebit. Nonnunquam figurate per indignationem, miserationem'ue accipitur. Vt idem Vergilius:

-Iam iam nec maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aspicit æquis.

Cic. in Verrem: Iam iam Dolabella neque me tui, neque tuorum libe-

rorum,

rorum, quo te aliqui innocentem putant, casus miseret. Quintil. Iam iam malo uenena, ferrum, subitos ictus, improuisamq; mortem, qui incestum non credit, torquere non debet: qui credit statim debet occidere. Et hæc per indignationem. Per miserationem uero, Sallustius in Iugurtha: Iam iam animo meo charissime frater, quanquam tibi immaturo, & unde minime decuit, uita erepta est, tamen lætandum magis, quàm dolendum puto casum tuum. Per exhortationem quoq;, ut apud Quintil. Iam iam commilito, quicunque casus manet, etiamsi te imperator damnaturus est, habes solatiũ, satius est, quàm à patre occidi.

De Tantisper, Paulisper, Aliquantisper, Parumper, & similibus. Cap. XLVIII.

Antisper, ferè postulat post se dum, pro donec, siue quandiu. Nam & donec duobus modis accipitur. Dabo operam uoluptatibus, donec moriar, id est usque ad mortem: & dabo operam uoluptatibus, donec uiuo, id est quandiu uiuo. Eiusdem naturæ est dum. Ideoq; in priore sensu amat subiunctiuum, in posteriore indicatiuum more donec, ut apud Ciceronem: Deinde est in carcerem ductus, ut ibi esset tantisper, dum culeus, in quem coniectus deferretur, compararetur. Terentius: Ego tantisper te dici uolo meum, dũ id, quod uolo, facis. Sunt tamen, qui pro tantummodo accipiant. Sunt, qui etiã pro interea. Cætera quoque sic à per composita, ad temporis breuitatẽ referuntur. Parumper, paulisper, aliquantisper. Sunt, qui per imperitiam hæc accipiunt pro suis primitiuis, quæ sunt parum, paulum, aliquantulum.

De Ferè, & Temere. Cap. XLIX.

Ferè significationem habet non omnibus notam, nisi quando significat penè, cuius significatio est, paulum abfuit quin, ut penè, siue ferè in manus hostium incidi, id est paulum abfuit, quin in manus hostium inciderẽ. Altera significatio est, quum subintelligitur aliqua uniuersalitas, ut Quintil. Hæ sunt ferè emendate loquendi, scribendiq; partes, id est ferè omnes. Ideoq; ferè omnes adiungitur, ut idem: Nam in omnibus ferè minus ualent præcepta, quam experimenta. Similiter de loco, de tempore, similibusq;: ut utor ferè hac ueste in faciendis sacris, id est in omni ferè tempore. Ferè Romani orbem subegerunt, id est ferè totum orbem. Ferè fit, ut iuuenes ament, id est ferè ubique. Cuius significationis imperiti corruperunt illud Ciceronis de amicitia: Memini illum in eum sermonem incidere; qui tum ferè multis erat in ore: quum scribendũ sit, qui tum ferè erat in ore, id est ferè omnibus. Pro ferè accipitur temere apud omnes post Ciceronem natos, ut Quintilianus: Illud ingeniorum uelut præcox

genus non temere unquam peruenit ad frugem. Sunt enim quædam, quæ sequens, ac proximum M. Tullio seculum adiungenda existimauit: ut proculdubio, obiter pro specialiter, tali causa, uel pro statim, quo ties pro quando. Nam Cicero ferè nunquam utitur, nisi addat toties. Citra pro sine: ut ibi, plusq; si separes, usus sine doctrina, quàm citra usum doctrina ualeat. Interim pro aliquando, Meo nomine, tuo nomine, hoc nomine, pro mea, tua, hac causa, siue hoc respectu, ut ibi: Minus est, quòd flendum meo nomine, quàm, quòd illius gaudendum est. Et alibi: Ago quinimo gratias hoc solo nomine crudelissimis fatis, quòd maximum facinus non in prima æui mei parte posuerunt. Cicero rarissime, ut in Bruto: At uero inquam tibi ego Brute non soluam, nisi prius à te cauero, amplius eo nomine neminem, cuius petitio sit, petiturum. Et pro Sylla: An cum tanto imperio, tantaq; potestate non dicis fuisse regem, nunc priuatum regnare dicis, quo tandem nomine? Sed hoc declinabile est. Nunc autem de indeclinabilibus agimus, qualia & hæc sunt: alioquin, aliâs, nihilominus, super, & supra, diuersius aliquantulum à Ciceronis usu. De qua differentia in commentarijs à me in huius orationes, et illius declamationes cōponēdis disseretur.

De Perinde, Proinde, Subinde, Identidem, Itidem, & Item. Cap. L.

PErinde flagitat post se, ac si, uel atque si, quum significatio eius sit ita: ut fac perinde, ac si tua res esset, id est ita quasi. Cum negatione uero etiam quàm, ut Suetonius de uita Domitiani: Nulla tamen re perinde motus, quàm responso casu Aschitarionis mathematici. Quod si non sequatur nec ac si, nec negatio, accipietur pro æque, ut Plinius Iunior: Funus Ruffi clarissimi uiri, & perinde felicissimi. Pro ita, id est quod est multum, ut idem Suetonius de uita Galbæ: Quare aduentus eius non perinde gratus fuit. Proinde idem est quod ideo, uel potius ideoq;: semper enim dependet à superiore sententia. Quidam, quorum est Lucretius, accipiunt proinde in eam significationem, quam dedimus perinde: ubi proinde duas syllabas habere facit. Subinde reperitur pro inde, uel deinde, statim, ut T. Liuius lib. III. Subinde acceptus à Publio Numitorio Spurius Oppius. Et horatius ad Celsum:

Si dicet recte, primum gaudere, subinde
Præceptum auriculis hoc instillare memento.

Etiam pro identidem, siue frequenter cum quodam interuallo. Vt, si iter faciens crebro ad comitem respiciam, an me sequi possit, dicam, subinde respicio. Cicero autem diceret identidem. Nam subinde uti non solet, ne æquales quidem eius, Varro, Sallustius, Cæsar: licet illi utantur

nouissimo pro ultimo,multiq; alij,quod Cicero non facit. Itidem, & item,significant id,quod similiter.Hæc omnia ab inde composita Priscianus,multiq; alij pronunciari uolunt accentu in antepenultima syllaba, qualia sunt (ut eidem placet) composita à quando,aliquando, siquando,nequando,nunquando. Est enim hoc ultimum & ipsum compositum. Ideoq; per n,in tertia litera scribendum est, non per m, pro eo quod est num aliquando. Est autem huius monosyllabæ significatio pene eadem,quæ an, subintelligitq; utique negationem. Vt,num ego te spoliaui?quasi dicat,ego te non spoliaui. At quoties per negationẽ interrogamus, subintelligitur affirmatio.ut non ego te spoliaui?quasi dicat,ego te spoliaui. Affirmatiua autem respõsio hæc propria est Etiã. Vt,uidisti me hodie?si uidi te,respondere debeo,Etiam,uel Sic. Plinius ad Tacitum:Studes inquam?respondit,etiam.Vbi? Mediolani.Vulgo autem respondemus,Ita:Neque hoc sine autoritate. Simo apud Terentium dicenti Dauo,mihine?respondit,Ita.

De Nunc. Cap. LI.

n Vnc, solet usurpari sine significatione temporis,ut de diuinatione Cicero: Quæ quidem multo plura euenirent, si ad quietem integri iremus:nunc onusti cibo & uino,confusa et perturbata cernimus.Et de Oratore: Et si in huiusmodi genere nihil esset,nisi falsum,atque imitatione simulatum,maior ars aliqua esset requirenda:nunc ego quid dicam? Et in eodem:Nam si ita diceres, & cætera.Nunc uero fateris,& cætera.

De Bene,Male,Peius,Pessime. Cap. LII.

b Ene nonnunquam accipitur pro ualde,ut Cic.Habetis orationem bene longam.Quintil.Quum multa diserte, summisq; clamoribus,quæ neque ad iudicem,neque ad declamationẽ pertinent,decantauerunt:bene sudantes,beneq; comitati per forum reducuntur.Huic simile quiddam habet male, ut Comici frequenter utũtur.Male mihi timeo,pro eo,quod est,ualde timeo.Cicero in Bruto: Addebat etiam,idq; ad rem pertinere credebat, scriptores illos male mulctatos,id est ualde,& quasi bene mulctatos, sed in malum illorum. Ideoq; non bene dixit mulctatos, sed male. Neque id solum in positiuo aduerbio, sed in superlatiuo quoque,ut pessime mulctatos. Atque adeo in comparatiuo, sed frequentius cum uerbo odi,ut idem in Philipp.Quo neminem ueterani peius oderunt:peius quasi magis,& ualidius. Idem ad Marium: Oderam multo peius hunc, quàm illum ipsum Clodium.illum enim oppugnaram,hunc defenderam.Nec tãtum per comparatiuum cum hoc uerbo,uerumetiam per positiuum. Vt Teren.in Adelphis:Illud rus nulla alia causa tam male odi, nisi

quia prope est: tam male, pro eo quod est, tam ualde: per aliud autem uerbum, ut Ouidius Heroidum:

Peius adulterio turpis adulter obest.

De Super, Supra. Intra, Infra, Subter. Cap. LIII.

Super, & supra, licet in eodem loco sedere possint, tamen in hoc plerunque differunt, quòd illud contiguum est, hoc interiecto spatio. Vt sedeo super lapidem, magis quàm supra lapidem. Rursus, aquila uolat, uel nubes pendent supra nos potius, quàm super nos. Non tamen sic semper, ut apud Quintil. Nec ulla est supra terras adeo rabiosa bellua, cui non imago sua sancta sit. Et Liuiũ lib. XLIIII. Vbi circa muros subter terram per dies quindecim pugnatũ est. Intra, & infra etiam differunt: quia intra ad numerum, & spatium refertur, ut intra uiginti dies, & intra muros, non autem infra uiginti dies, uel infra muros. Infra ad dignitatem, & ad locum: ut infra dignitatem meam est, & infra tectum, id est subter tectum. Deniq; intra habet relatiuum extra: infra uero supra. Subter quoque relatiuũ habet super. Ideóq; tactum rei ferè significat. Vt, hic urinator mirifice natat, duratq; subter aquam.

De Sicut, Ita, Itaq;, & Sic. Cap. LIIII.

Sicut, habet nonnunquam uenustatem magnam, atq; utilitatem in disponendo, quoties antecedentem annectit cum sequente sententia, ut apud Quintilianum: Sunt & alia ingenita quidem, quæ adiuuant, uox, latus patiens laboris, ualetudo, constantia, decor: quæ, si modica obtigerunt, possunt ratione ampliari. Sed nonnunquam ita desunt, ut bona etiam ingenij, studiáq; corrumpant: sicut & hæc ipsa sine doctore perito, studio pertinaci legendi, scribendi, dicendi multa, & continua exercitatione per se nihil prosunt. Plinius libro VII. Ferunt Crassum auum Crassi in Parthis interempti nũquam risisse, ob id ἀγέλαστον uocatum, sicut nec flesse multos. Seruius grammaticus hac dictione & bene, & frequenter utitur. Possumus eodem modo, quo sicut, usurpare duo alia, quemadmodum, et quomodo, aut si quid aliud est eiusmodi naturæ. Habet & aliam naturam sicut, ut non modo res similes copulet (quod est frequentissimum, sed diuersas quoque & sæpe contrarias, ut idem Quintilianus: Sed hæc eloquendi præcepta, sicut cognitioni sunt necessaria, ita non satis ad uim dicendi ualent, nisi illis quædam facilitas, quæ apud Græcos ἕξις nominatur, accesserit. Quod licet dicere etiam per ut, & quidem frequẽtius, ut idem: Quod ut optimum, ita longe difficillimum. Sed in hoc genere sermonis bonam sibi partem uendicat illud ita. De quo hoc etiam addam, quòd nonnunquam accipitur pro itaque, sed hac differentia, ut

nonnunquam

nonnunquam accipitur pro itaque, sed hac differentia, ut nonnunquam ipsum antecedat in eadem sententia altera dictio. Cicero in Tusculanis: Ita nobilissima ciuitas Graeciae, & olim potentissima sepulchrum ciuis sui ignorasset, nisi ab homine Arpinate didicisset. Possumus per itaque sic dicere. Itaque ciuitas, uel ciuitas itaque, eodem modo quo sic, pro sicq;. Quintilianus, ubi de adolescente in opere duro, ac uirili se exercente dixisset, intulit: Sic effectum est, ut, quemadmodum aliqui putant, posset cito militare. Accipitur etiam ita pro ualde, ut Cicero: Nec ita multo post edictum Bruti affertur, & Caßij Quintilianus: Nec res est ita magni temporis, ac laboris.

De Nam, Nanque, Nam quòd, Quòd autē, & Quòd uero. Cap. LV.

n Am, & nanque quiddam simile habent, quod ita, & itaq;, Quippe cum nanque soleat & primum locum sortiri, & secundum, aliquando etiam tertium: nam non solet, sed prima semper est dictionum. Praeterea hoc aliquando accipitur pro autē, ad distinctionem sententiarum, ut in Sallustium Cicero: Nam quòd in uxorem, atque filiam meam tam petulanter inuectus es. Idem ualet ac si dixisset, quòd autem in uxorem, & caetera. siue quod uero, uelu ti saepe incipere solemus, ut idem: Quòd autem scribis, quid de exitu belli sentiā, magis consilium petere possum, quàm ipse alijs dare. Idē de Oratore lib. I. Quòd uero uiros bonos iure ciuili fieri putas, quia legibus & praemia proposita sint uirtutibus, & supplicia uitijs, equidem putabam uirtutem hominibus (si modo tradi ratione possit) instituendo & persuadendo, non minis, & ui, ac metu tradi.

De Iterum, Antehac, Posthac, Deinceps, & Rursus. Cap. LVI.

i Terum, refertur etiam ad primam uicem, non tantum ad posteriorē: nam iterum uoco te, id est iterata uice, usitatum est. Iterum uocaui te praeter hanc uicem minus est usitatum. Cicero pro lege Manilia: Quum tantam multitudinem cum tanto studio uideremus, quantam non iterum in eodem homine praeficiendo uidimus. Antehac, & posthac huic similia sunt, hoc est, ante hoc, uel post hoc tempus. Aliquando tamen reperimus ante illud, uel post illud tempus. Sallustius: Sic erat accensa libidine, ut saepius peteret uiros, quàm peteretur: sed ea saepe antehac fidem prodiderat, creditum abiurauerat. Suetonius in Domitiani uita: Pari arrogantia cum procuratorum suorum nomine formalem dictaret epistolam, sic coepit: Dominus, & deus noster sic iubet fieri. Vnde institutum posthac, ut ne scripto quidē ac sermone cuiusquam appellaretur aliter. Deinceps, similiter accipitur pro dehinc, & pro deinde, atque etiam pro gradatim. Cicero in

Tusculanis: Omnes qui deinceps accubarent, ad lyram canerent. Et ad Thermum: Sed tamen tres fratres, summo loco natos, promptos, non indisertos te nolo habere inimicos, quos uideo deinceps tribunos plebis per triennium fore. Sed redeamus ad Iterum, quod aliquid nouitatis exhibet, quum dicitur: -Iterumq; ad tarda reuerti Corpora. Quomodo iterum? nunquid semel antea redierant? minime. Quid ergo? Aut accipiendum est quomodo Rursus, pro econtrario. Cicero officiorum libro tertio: Neque me doloribus dedi, quibus essem confectus, nisi restitissem, nec rursus indignis homine docto uoluptatibus: aut reuerti, redireq; pro uenire, ut idem de fato: ad Chrysippi laqueos reuertamur: quum nihil de Chrysippo meminisset. Quintilianus: Si uerum est post uetusta secula, & innumerabiles annos reddi rursus alijs corporibus animas, fortasse in me renatus sit aliquis ex illis. Reddi quasi dari: nam idem hoc uerbum efficeret. & alibi: Sed ad illos iam perfectis, constitutisq; uiribus reuertamur, quod in cœnis grandibus saepe facimus, ut, quum optime satiati simus, uarietas tamen nobis ex uilioribus grata sit. Non ait reuertendum ad uiliores libros, quasi ab his incipiendum sit, sed quum satiati fuerimus bonis libris, tanquam cibis, postea nos ad uiliores conuertamus.

De ultro, citroq;, Huc, Illuc, Sursum, Deorsum, Vltro, & Sponte. Cap. LVII.

Vltro, citroq; in factis, & in dictis. Quintilianus in caeco: In limine iuuenis sicut solet ultro, citroq; commeare. Cicero libro sexto de republica: Multisq; uerbis ultro, citroq; habitis, ille nobis consumptus est dies. Quum ego te alloquor, tunc uerba ultro, quasi ultra eunt: quum te alloquentem audio, tunc uerba citro, quasi citra ueniunt: sicut pedes, quum à loco recedo, tunc ultro eunt: quum redeo, tunc citro. Nec elegans esset, huc atque illuc commeabat, nisi errabundum, & incertum iter significes. Quidam tamen sursum, & deorsum utuntur, opinor, imitantes Terentium, qui in Eunucho ait: Sex ego te totos Parmeno hos menses quietum reddam, ne sursum, deorsum cursites: Nescio an de Athenis hoc dictũ sit, quibus portus in imo, urbs uero editiori loco sita est. Forte sic loqui deceat per sursum, deorsumq;, si de fortunae mutabilitate dicatur, quae nunc tollit, nunc deprimit. Vltro tamen à sponte sic uidetur (ut breuiter dicam) differre, quòd ultro est, quasi sine requisitione: ut ultrò ad te ueni, id est à te non requisitus ueni. Sponte ad te ueni, id est meo consilio: licet ad res inanimatas transferimus: ut multae arbores sua sponte nascuntur, id est per se.

De Et, Ac, Que, cum suis compositis. Cap. LVIII.

e T, multifariam solet in usu accipi, cuius conditionis est, que, et ab eo composita negatiua neq;, et per apocopen nec. Verg. Audieras, & fama fuit. Martialis:

Quòd nummos cernis, mitti nos credis amicæ,
Falleris, & nummos ista tabella rogat.

Quintilianus: Has primum audiet puer, harum uerba effingere imitando conabitur. Et natura tenacissimi sumus eorum, quæ rudibus annis percepimus. Et, pro quia accipiendum est. Ouid. in Fastis:

Nil aliud Vestam, quàm puram intellige flammam,
Natáq; de flamma corpora nulla uides.

Que pro quia, siue nanque. Similiter Cicero: Non solum nobis nati sumus, ortusq; nostri partem sibi patria uendicat, partem amici. Duplicantur interdum hæ coniũctiones, sed in rebus diuersis uenustius: ut, te admirantur & ciues, & hospites. Vergil.

O' qui res hominumq;, deumq;.

Id est ò qui res & hominum, & deorum. Sallustius in Iugurthino: Seq;, uobisq; dignum est, id est & se, & uobis dignum est. Raro tamen in prosa, in carmine uero frequentius. Quintilian. Nihil ociosum pati, quodq; in inuentione, quodq; in elocutione, annotandum erit. Quare de nec, & de neque, & de siue similibusq;, quoties geminantur (quum facilia inuentu sint) omitto exempla. Et, quoque initijs sententiarum competit, ut idem libro primo: Et finitæ quidem sunt partes duæ, quas hæc professio pollicetur. Eiusdem naturæ est ac, & atque. Cicero: Ac si uolumus eius rei, quæ uocatur eloquentia, siue artis, siue studij, siue exercitationis cuiusdã à natura profectæ considerare principium, & cætera. Idem: Atque cæteri imperatores, qui de illo triumpharunt, & cætera. Interdum etiam &, affectui seruit, ut idem pro Milone: Et sunt qui de uia Appia loquantur, taceant de Curia. Et in Philipp. Et ad eum legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiauit. Idem: Et postea miramur, quare ferat moleste populus Romanus. Interdum neque copulã, neque affectum significat, ut si hoc modo loquar, Superaui illum in palestra, & est tam uastus, & sum tam pusillus. Vt idem de senectute: Defendi legem Voconiam magna uoce, bonisq; lateribus, & uidetis annos meos. Ac si dixisset, defendi legem Voconiam iuuenili uoce, atque lateribus, & uidetis annos meos, & sum ita senex. Interdum etiam tali modo: Defendi fortissime illã legem: & hoc in tam prouecta ætate, uel, & id in tam prouecta ætate: uel per que, siue per atque, sic: Idq; in tam prouecta ætate. Repu-

diaui uxorem,id'q; autore patre eius. Item per negationem. Duxi Paulam uxorem, neque hoc, uel, neque id sine prudentum hominum autoritate, uel nec id sine consilio, uel & hoc non sine consilio. Quæ exempla & mihi relatu longiora sunt, & legentibus (ut supra dixi) facilia inuentu. Illud non indiget admonitione, que pro &, & quoque pro etiam debere accipi, ut alterum quasi membra cum membris, alterum quasi corpora cum corporibus copulet, aliter absurdum esset. Hoc admonendum est, &, pro etiam apud Ciceronem nusquam reperiri, sicut in cæteris illo posterioribus, ut à Vergil. incipiamus: ut, Natus & ipse dea. Quintilianus: Tamen si quid aduersus te ipse commisit adolescens, sit hostis & meus. Cicero dixisset, sit hostis etiam meus, uel meus quoque. Idem inquit: Quod inter omnes constat, nisi inter eos, qui ipsi quoque insaniunt, insanissimum. Quintilianus, id est seculum ab illo proximum dixisset, tum illo modo, tum etiam sic, nisi inter eos, qui & ipsi insaniunt. Simili ratione de nec, pro nec etiam. Vt idem: Persolui gratia non potest, nec malo patri. Cicero & superiores omnes dixissent, ne malo quidem patri. Interdum miscemus, &, atque, nec, nunc ab hoc, nunc ab illo principium sumentes, ut & pacem respuis, nec bellum geris, uel, nec bellum geris, & tamen respuis pacem: uel sic, & pacem non uis, nec tamen bellum geris, uel, & pacem non uis, & bellum gerere non potes. Nam in nec, siue in neque (de utroque enim loquor) inclusa est &, uel que, in quæ resolui potest, & ubi est nec uel neque, id resolui potest per & non, uel que non. Poëtæ etiam maiorem in his sibi licentiam permittunt. Nec & neque, sequente enim, aut uero, pro simplici, non pro composita negatione accipiuntur. Siquidem idem est nec enim, siue neque enim, quod non enim, nisi ita resoluimus, non etenim: neque uero, idem quod non uero, si modo non uero dicere licet.

De Vicissim, Inuicem, Mutuo. Cap. LIX.

Vicissim, non memor sum usquam esse apud Ciceronem, & Quintilianum, & ferè maximos quosque autores, nisi pro secundo loco, siue è diuerso, uel è contrario. Vergilius tantũ semel, neque id aperte uidetur usus pro inuicem & mutuo:

-Quid possit uterque, uicissim Experiamur.

Quod imitatus est Suetonius, & alij plures. Cicero semper (quod ego quidem sciam) sic, Id acciperet, ab alio, uicissim'q; redderet. Et iterum: Sed ego admiratione quadam uirtutis eius, ille uicissim opinione fortasse nonnulla, quam de moribus meis habebat, me dilexit. Itidem:

Quintilianus,

Quintilianus, apud quem, & cæteros illius ætatis non modo inuicem tali modo usurpatur, quale est in declamationibus: Inuicem sustinentes, inuicem innixi, id est alter alterum sustinens, & uterque alteri innitens, sed etiam in sensu, cuius est uicissim, ut in libro decimo: Tam contumeliosos in se ridet inuicem eloquentia, & qui stultis uideri eruditi uolunt, stulti eruditis uidētur. Et iterum: Neque enim uideo, quæ iustior acquirendi ratio, quàm ex honestissimo labore, & ab ijs, de quibus optime meruerunt, qui si nihil inuicem præstent, indigni fuerunt defensione. Plinius posterior: Habes res urbanas, inuicem rusticas scribe. In eadem significatione est Mutuo, de quo modo attigi, non solum in hac, qualis est, inuicem se amant, & mutuo se amant, et mutuus amor, sed in ea, de qua disputaui. Idem Quintilianus in eodem statim post loco. Ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, sed mutua beneuolentia utetur, id est respondente. Cicero: Fac me mutuo diligas, hoc est, fac mihi in amore respondeas.

De Scilicet, & Videlicet. Cap. LX.

Scilicet, & uidelicet uidentur significare idem, quod certe, sed usum suum habent, & præcipuum per amaritudinem quandam cum derisu permixtam, ut apud Vergilium: Scilicet is superis labor est. Et apud Terentium: Id populus curat scilicet. Et apud Quintilianum: Hæc uidelicet expectasti, ut ne captiosum esset officio tuo, maturius rediisse, ex industria tempus triuisti. Nonnunquam sine hac amaritudine, & irrisione, ut apud eundē: Sed est uidelicet ultima quædam calamitatum rabies, & nouissime in furorem uota ipsa uertuntur. Nonnunquam post relatiuum, sicut solet poni quidem, nonnunquam & ante, uel sine relatiuo. Et hi sunt ferè modi utendi his duabus dictionibus apud doctissimos: apud quos uix reperias illum uulgo usitatissimum modum, cum ea, quæ confuse dicta sunt, per singula postea exponimus: quale esset, quatuor sunt uirtutes, scilicet, uel uidelicet prudentia, iustitia, fortitudo, modestia.

LAVRENTII VALLENSIS IN TERTIVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

P ERLEGI proxime quinquaginta Digeſtorum libros ex pleriſque iuriſconſultorũ uoluminibus excerptos, & relegi cum libenter, tũ uero quadã cum admiratione. Primum, quòd neſcias, utrum diligentiá ne, an grauitas, prudentia, an æquitas, ſcientia rerum, an orationis dignitas præſtet, & maiori laude digna eſſe uideatur: deinde, quòd hæc ipſa ita in unoquoque illorum omnia ſunt egregia, & perfecta, ut uehementer dubites, quem cui præferendum putes. Cui ſimile quiddã (ut de ultima tantum parte, quæ ad nos pertinet dicam) in epiſtolis Ciceronis admirari ſolebam, quæ quum à pluribus ſcribãtur, omnes tamen ab uno, eodemq́; (audacius dixerim) ſi perſonas ſuſtuleris, ab uno Cicerone ſcriptæ iudicentur. Ita uerba, ac ſententiæ, characterq́; ipſe dicendi ubique ſui eſt ſimilis. Quod eò magis in iuriſconſultis eſt admirandum, quòd illi eadem ætate cuncti extiterunt in eodem quaſi ludo, ac ſchola inſtituti: hi uero inter ſe etiã ſeculis diſtant, licet omnes poſt Ciceronem: ideóq; quibuſdam in uerbis ab eo differentes, quales omnes à Vergilio uſque ad Liuium fuerunt. Nam Seruij Sulpitij, atque Mutij Scæuolæ nihil extat, ſed alterius Mutij recentioris. Et priſci illi quidem iuriſconſulti quales, quantiq; in eloquendo fuerint, iudicare non poſſumus: quippe quorum nihil legimus. His autem, qui inter manus uerſantur, nihil eſt, mea ſententia, quod addi, adimi'ue poſſe uideatur, non tam eloquentiæ (quam quidẽ materia illa non magnopere patitur) quàm latinitatis atque elegantiæ, ſine qua cæca omnis doctrina eſt, & illiberalis, præſertim in iure ciuili. Vt enim Quintilianus inquit, omne ius, aut in uerborum interpretatione poſitum eſt, aut æqui, prauiq; diſcrimine. Et quantum momenti in uerborum ïnterpretatione ſit, ipſi iuriſconſultorũ libri maxime teſtantur, in hac re præcipue laborantes. Vtinamq́; integri forent, aut certe iſti non forent, qui in locum illorum etiam Iuſtiniano uetante ſucceſſerunt. Nota ſunt eorum, & nimis nota nomina, ut ſuperuacuum ſit, ea per me recenſeri, qui uix quintam partem iuris ciuilis intelligunt, & ob imperitiæ ſuæ uelamentum aiunt non poſſe doctos euadere in iure ciuili facundiæ ſtudioſos, quaſi iuriſconſulti illi aut ruſticæ locuti ſint, id eſt iſtorum more, aut huic ſcientiæ non plane ſatisfecerint.

rint: quid de illis loquor? ego mediocri ingenio & mediocri literatura præditus, profiteor me omnes, qui ius ciuile interpretãtur, ipsorum scientiam edocturum. Quòd si Cicero ait, sibi homini uehementer occupato, si stomachum moueant, triduo se iurisconsultum fore, non'ne & ipse audebo dicere, si iurisperiti (nolo dicere iurisimperiti) stomachum mihi moueant, aut etiã sine stomacho me glossas in digesta triẽnio conscripturum, longe utiliores Accursianis? Merentur enim, merentur summi illi uiri nancisci aliquem, qui eos uere, riteq; exponat, uel certe à male, & Gothice potius, quàm latine interpretantibus defendat, Gothi isti quidni & Vandali existimandi sunt? Nam postquam hæ gentes semel, iterumq; Italiæ influentes Romam ceperunt, ut imperium eorum, ita linguam quoque (quemadmodum aliqui putant) accepimus, & plurimi forsan ex illis oriundi sumus. Argumento sunt codices Gothice scripti, quæ magna multitudo est: quæ gens si scripturã Romanam deprauare potuit, quid de lingua, præsertim relicta sobole, putandum est? unde post illorum aduentum primum, alterumq;, omnes scriptores nequaquam facundi. Ideoq; prioribus multo inferiores fuerunt. En quò literatura Romana recidit. Veteres admiscebãt linguæ suæ Græcam. Isti admiscent Gothicam. Neque uero hoc dico, ut iuris studiosos carpam, imo ut adhorter potius, persuadeamq; sine studijs humanitatis non posse, quam cupiunt, assequi facultatem. Malintq; iurisconsultorum, quàm leguleorum similes esse. Nam (ut Vergiliano uersu utar)

Ò fortunatos nimium, sua si bona norint, Agricolas.

Ita ego appellem iuri operam dantes fortunatos, si norint sua bona. Quæ enim disciplina, scilicet quæ publice legitur, tam ornata, atque (ut sic dicam) tam aurea, ut ius ciuile? An (ut hinc incipiam) ius pontificiũ (quod canonicum uocant) quod ex maxima parte Gothicũ est? An philosophorum libri, qui ne à Gothis quidem, aut Vandalis intelligerentur? quos ego ob hoc maxime errare, quòd loquendi facultate caruerunt, in libris meis de dialectica ostendo: quos iam edidissem, nisi amici me hos potius edere coëgissent. An grammaticorum, quorũ propositum uidetur fuisse, ut linguam latinam dedocerent? An deniq; rhetoricorum, qui ad hanc usque ætatem plurimi circunferebantur, nihil aliud docentes, quàm Gothice dicere? Vna supererat iuris ciuilis scientia adhuc inuiolata, & sancta, & quasi Tarpeia arx urbe direpta. Hanc etiam isti Gothi, non Galli, per speciem amicitiæ polluere, atque euertere tentauerunt, euertereq; pergunt. Hanc ipse (quantum in me erit) ut M. Manilius Torquatus protegam, imo omnes, qui hoc nomen profitentur, protegere debent. Quod si fecerint (ut spero & opto) non

leguli, sed iurisconsulti euadent. Quod ad meum autem hoc opus attinet, non fraudabo iuris conditores debita laude. Tantum igitur deberi puto huius facultatis libris, quantum illis olim qui capitolium ab armis Gallorum, atque insidijs defenderunt: per quos factum est, ut nõ modo tota urbs non amitteretur, uerum etiam ut tota restitui posset. Itaque per quotidianam lectionem digestorum, & semper aliqua ex parte incolumis, atque in honore fuit lingua Romana, & breui suam dignitatem, atq; amplitudinem recuperabit. Sed ad reliqua pergamus.

De Tanti, & Quanti, cum suis compositis, deq; Pluris, & Minoris. Cap. I.

a Tque ut ab eo potissimum incipiã, quod nec ab aliquo (quod sciam) traditum, & traditu dignissimum est: duo, tanti & quanti, compositaqúe cum eis tantidem, quantilibet, & quanticunque: totidemq; comparatiua pluris, & minoris: praeterea, nulla alia nec comparatiua, nec nomina, nec dictiones queunt in genitiuo casu adiungi his uerbis: emo, uendo, uenundo, ueneo, mereor, comparo, aestimo, taxo, liceor, addico, distraho, metior pro aestimo, constat, conduco, loco, foeneror, paciscor, pango pepigi, condemno, postulo, & si qua sunt alia similis horum significationis. Neque enim audiuimus dici unquam, uendidit patriam hic auri, aut Achilles uendidit corpus Hectoris auri, Priamusq; illud redemit magni ponderis auri: sed per ablatiuum sic, Vendidit hic auro patriam, &c. Exanimumq; auro corpus uendebat Achilles. Haec Vergil. Valerius quoque libro quinto: Magno ubique pretio uirtus aestimatur. Quanti uero, & tanti, caeteráq; (ut dixi) genitiuũ non mutant, ut Terentius in Eunucho: Quid agas? nisi ut te redimas captum quàm queas minimo: et si nequeas paululo, at quanti queas: id est tanti te redimas, quanti queas. Cur non dixit quanto, ut congrueret cum illis minimo, et paululo, aut minimi, et pauxilli, ut congrueret cum hoc quanti: nisi quia tanti, & quanti mutare non licet, & ab eis, quae dixi composita? Quintil. in pastu cadauerum: Hoc unum superat, ut deuectum tantidem uenderes. & in Verrem Cicero: Aiebat te tantidem aestimasse, quanti sacerdotem. Iuuenalis: Quanticunque domus constet. Idem (quod ad praedicta comparatiua pertinet) Balnea sexcentis, & pluris porticus empta: cur non dixit, & pluribus, ut copularet coniunctio eosdem casus? Titus Liuius libro XLVIII. Mancipia minora annis uiginti, quae post proximum lustrum decem milibus aeris, aut pluris uenissent, ea quoque decem tanto pluris, quàm quanti essent, aestimarentur. Adeo ut interrogati per eundem saepe casum respondere nequeamus: ut Plaut. in Epidico:

Quanti

Quanti eam emit?uili:quot minis?quadraginta minis.Hora. Quanti emptæ?paruo:quanti ergo?octussibus,heu heu.Nam illud apud Ciceronem,quanti addictus?mille nummûm,non est illud mille genitiui, sed ablatiui casus,ut mox docebo: quasi millenario nummûm, id est nummorum.Et hæc quidem interrogatio est per genitiuum,responsio autem per ablatiuum.Aliquando é diuerso:ut emisti'ne decem minis istum equum?imo pluris.Aliquando hi duo casus iuxta idem uerbum hærent,ut emisti istum equum decem minis,an pluris?Quòd si aduerbia forent(ut nonnulli existimare solent) cur potius dictum est tanti,& quanti,pluris & minoris, non tanto,et quanto,pluri & minori?quum huiusmodi uerba utique ablatiuum desiderent. Cur non idem fit in cæteris comparatiuis,quæ palàm aduerbiantur?Nõ enim dicitur,emi equũ uilioris,carioris'ue,q̃ tu:nec uiliori,cariori'ue,sed uilius,q̃ tu,aut carius,neque uendidi ædes melioris,peioris'ue,quàm tu, sed melius,peius'ue,quàm tu.Cur denique(quod non minus mirandũ est)hæc ipsa,quæ nominaui,quoties substantiuis maritantur, formam naturalem,& legem uerborum custodiunt,excepto tantidem?quia est substantiuum,quod ablatiuum,datiuum'q; non agnoscit tantodem: solas'q; has uoces habet tantundem,& tantidem.Dicendum'q; erit:quãta pecunia istum equum emisti?sicut,quot minis?Iuuen. -Quanto
Metiris pretio, quod ni tibi deditus essem,
Deuotus'q; cliens,uxor tibi uirgo maneret.
Liuius libro XXII.Hic miles magis placuit,cum pretio minore redimendi captiuos copia fieret.Itaque genitiuos illos,tanti emi equum, quanti potui, sic exponere non possumus,tanti pretij, & quanti pretij potui, sed sic, tanto pretio,quanto potui.Et per comparatiuum, ut illud Ciceronis:Non pluris uendo, quàm alij, fortasse etiam minoris. Cum aliquem doces,non ita exponas pluris,id est pretij: et minoris, id est pretij.Nam huiusmodi expositio fecit,ut plerique fallerẽtur: sed sic, pluris, id est pluri pretio:minoris,id est minori summa.

De Mea,Tua,Sua,& Cuia. Cap. II.

n On tantum in his causis,quas ostendi: nonnunquam aliter respondemus,quàm quo modo interrogati sumus, sed etiam in illis tribus pronominibus, de quibus proximo libro disputaui tam primitiuis,quàm deriuatiuis: quorum diuersam conuicimus naturam esse, & præter hæc, unum cuius cuia cuium:quod à ueteribus non inter nomina, sed inter pronomina numerabatur, ut meus mea meum.Nec Græci relatiuum,unde hoc nomen descendit,inter nomina,sed inter articulos collocant:& nos pronomina quædam,

articularia solemus appellare. Ideoq;, ut dicimus, mea est, tua est, sua est: & mea, tua, sua interest: ita cuia est, & cuia interest. Plautus in Epidico: Ego illum conueniam, atque adducam ad te, cuia est fidicina. Cicero pro Muræna: Ea cædes potissimum crimini datur ei, cuia interfuit: non ei, cuia nihil interfuit. Igitur interrogati, Cuius hominis est hoc opus? respondebimus meum, non mei. Cuius domini hic fundus? tuus, aut suus, non tui, aut sui. Rursum meum'ne fundum possides, an tuum? respondebo neutrius, uel illius. Interrogamus adhuc, respondemusq; per uarios casus: meum'ne prædium est, an illius? respondebo illius, certe non tuum. Similiter de cuius, ad quod nunquam respõdeas per eundem casum, nisi in tribus pronominibus deriuatiuis, ut cuium pecus? respondeas meum, uel illius. Interrogatur etiam per diuersos casus, ut cuium pecus, tuum'ne, an Meliboei? sed per talem dictionem nunquam respondetur: nisi si dicas, est cuium est, uel, est cuium esse debet, & si quid est simile.

De Tanti, Quanti, Magni, Parui, cum interest. Cap. III.

e Adem tanti, & quanti, positiua quoque duo magni, et parui, sola in genitiuo iunguntur cum illis geminis uerbis interest, & refert. Cætera autem, uel aduerbialiter, uel in uoce nominatiui, siue accusatiui, & inprimis horum comparatiua, superlatiuaq; magis, & minus, maxime, & minime, atque horum germana, multum, plus, plurimum, parum, paululum, paulum, pauxillum, nihil, aliquid, & si qua sunt alia. Tanti interest, quanti interest, magni refert, parui refert, ac multum refert, plurimum interest, maxime refert, magis refert, paulum refert, minus refert, parum refert. Quinetiam non modo quatuor hæc nomina id naturæ habent, cum his duobus uerbis, uerumetiam cum multis alijs: ut magni æstimo, paruifacio, paruipendo, quanti facis, tanti facio. Sed cum huiusmodi uerbis nonnũquam alia nomina iunguntur, ut plurimi æstimo.

De Mille, & Millia. Cap. IIII.

a Tque (ut promissum exoluam) illud Ciceronis mille nũmũm singularis numeri esse, tum exemplo eiusdem, tum præcepto M. Varronis cõprobabo. In Philippicis: Inuentus est qui L. Antonio mille nũmũm referret expensum. Et pro Milone: In quibus propter insanas istas substructiones facile mille hominum uersabatur. Qualia exempla plura repeterẽ, nisi Varronis præceptio satis esset, qui in libris de analogia, inquit: Quum peruẽtum est ad millenariũ, assumit singulare neutrũ, quod dicitur hoc mille denariũm, à quo multitudinis numerus fit millia denariũm. Et paulopost: Vt sic utrunq;

sine

sine casibus uocis dicemus, ut hoc mille, huius mille, ita hoc decies, huius decies. Haec hactenus. Illud quoque praeter haec addamus, mille hominum dici, & millia hominum. Iterum mille homines dici, millia uero homines non dici. Cuius rei causa est, quod proprie dicimus mille homines, ut centum homines, millia hominum, ut centenaria, uel turbae hominum. Hoc substantiuum est, illud uero adiectiuum. Itaque non licet dicere millia homines, quia duo substantiua non cohaerent sine copula. Neque in his ullus certus inesset sensus. Mille hominum licet dicere, quia mille substantiuatur, ut multum hominum, pro multi homines. Item mille hominum pro mille homines: idemq; erit, quod milliū hominum, si millia singulare haberet: quod non habet, nisi pro milliario, quod constat ex mille passibus: uel pro feminis genere: Vel more Varronis, quia dicimus hoc mille: Vel quia (ut maxime reor) nec adiectiuum plane, nec substantiuum est, sicut hic haec hoc, iste ista istud, et nonnulla alia pronomina. Nam caetera adiectiua non patiuntur sibi ita adhaerere adiectiua, ut pronomina. Dicimus enim hic robustus messor, ista robusta mulier. Nec dicimus antiquus robustus messor, antiqua robusta mulier. At nomina numerorum sunt istis pronominibus similia, ut centum aureae paterae, mille armatae naues. Ergo latine dicetur, mille ex hominibus, sicut dicetur isti ex illis. Quae locutio idem est, quod mille hominum. Caeterum nomina numeralia, siue substantiua, siue adiectiua sint, inter se iūgi recusant, quia nec duo substantiua, nec duo adiectiua sola esse possunt. Vt duo centum, tria mille, quum praesertim sint sua propria nomina, ut ducenta, trecenta, & supra mille est millia, quod plane substantiuum est. Ideoq; dicimus mille hominum, duo millia hominum: non duo mille, tria millia, quatuor millia hominum. & deinceps. Nec (ut dixi) tria, aut quatuor mille, sed bis mille, ter mille, aut bis centum, & ter centum: non duo centum, tria centum, aut (ut aliqui indocti loquuntur) ducentum, tricentum, sed tercentum. Vergilius:

Tercentum niuei tondent dumeta iuuenci. Et alibi:

Hic iam tercentum totos regnabitur annos.

Reperimus tamen apud ecclesiasticos saepe hoc modo dici, quale est: Debebat decem millia talenta: &, duodecim millia signati. Quod defendi non potest, nisi resoluas sic. Signati duodecim millia, talenta decem millia: quasi dicatur, numero duodecim millia, & numero decem millia, & subintelligatur entia. Debebat talenta entia decem millia. Signati entes duodecim millia. nisi interponas uerbum substantiuum, sic: Signati erant duodecim millia, quod in altero exēplo fieri nequit. Quo certe modo ipse non loquerer, sed potius duodecim millia signa-

torum, aut duodecim millia signata, & decem millia talentorum, & duodecim millia drachmarum argenti. Cuius erroris (si error est) causa (ut opinio mea fert) hinc fluxit, quod saepe legimus decem millia pondo argenti, quasi illud pondo sit nominatiui, aut accusatiui casus, & non potius genitiui. Saepe decem millia quingenti pedites, non peditũ. Ita, cum numerus posterior defuerit, putant recte dici posse, decem millia pedites, quod falsum est. Nam cum dicimus, decem millia quingenti pedites, sic intelligimus, decem millia peditum, & quingenti. Quo saepe modo loquimur, nec aliter loqui possumus. Atque, ut nunc ad hoc quingenti, subintelligimus pedites, ita ad illud millia, subintelligimus peditum. Quale esset in superioribus exemplis, duodecim millia, & ducenti signati, uel duodecim millia signatorum, & ducenti, & ita in caeteris. Rarius autem reperitur mille pro millia. Nam illud, quicunque te angariauerit mille passus, uade cum illo & alia duo: subintelligitur millia passuum. Alioqui dixisset alios duos, non alia, uel potius alios bis mille.

De numerabilibus. Cap. V.

Et quoniam de numeris coepimus, de ipsis aliqua dicere prosequamur. Et primum hoc admoneamus, in quo pleriq; falluntur, treceni scribendum esse, non trecenteni, nec triceni: quum significat trecentenarium numerum, quod syncopatum est, sicut caetera. Dicimus enim duceni, pro ducenteni, treceni, pro trecenteni, quadringeni, quingeni, sexceni, septingeni, octingeni, nongeni, uel noningeni, pro quadringenteni, quingenteni, sexcenteni, septingenteni, octingenteni, nongenteni, uel noningenteni. Centeni autem, & milleni non syncopantur, quia non sunt praelongae dictiones, sicut superiores. Triceni autem caret syncopa, sed immutauit g in c, sicut uiceni pro uigeni, & triceni pro trigeni. Est enim simillimae uocis c & g, quemadmodum d & t: propter quod dicimus quadringenti, pro quatrincenti. In quo nomine & t in d, & c in g mutatum est. Atque, quoniã dixi quosdam falli similitudine uocum, recenseamus haec ipsa infra cẽtum, ut supra centum fecimus. Dicimus igitur singuli, bini, terni, quaterni, quini, seni, septeni, octeni, noueni, deni, undeni, duodeni, ternideni, quaternideni, quinideni, senideni: uel deniquaterni, deniquini, deniseni, deniseptení, deniocteni, deninoueni: uiceni, uicenisinguli, uicenibini, uiceniterni, uel (ut postea ostendemus) singuli & uiceni, bini & uiceni, & ita deinceps. Tum triceni, quadrageni, quinquageni, sexageni, septuageni, octogeni, non octuageni (octoginta enim dicimus, non octuaginta) nonageni, uel nongeni, non nouageni: deinde centeni. Ideo autẽ haec nomina in plurali protuli, quod in prosa scribentes ferè plurali

utuntur

utuntur, in carmine frequenter etiam ſingulari. Et ſingularem quidem horum nominum numerum non proſa oratione ſcribentium, ait Priſcianus eſſe, ſed poëtarum. Vt Vergilius:

Gurgite ſepteno rapidus mare ſummouet amnis.

Veruntamen non tantum poëtarum uideo eſſe, ſed nonnunquam etiã aliorum, ut Plinius lib. XVII. Traduces Gallica cultura binis utrinque lateribus, ſi pars quadrageno diſtet ſpatio, quaternis, uiceno, inter ſe obuij miſcentur. Et in uiceſimoquinto: Altera maior folijs laterũ modo incluſa quoq;, quia ſeptena eſt. Et in XXVI. Prodigioſa ſunt, quæ circa hoc tradit Theophraſtus autor alioqui grauis, ſeptuageno coitu durare libidinem contactu herbæ, cuius nomen, ſpeciemq́; non poſuit: ſeptuageno, id eſt ſeptuaginta coitibus per ſingulas noctes. Nam ita hæc nomina exponuntur, ut creabantur olim bini conſules, id eſt per ſingulos annos duo. Vtuntur ergo oratores legitima ſignificatione horum nominum: binus enim, ſiue bini, ſignificat ſingulis duo: ternus, ſiue terni, ſingulis tres: quaternus. ſiue quaterni, ſingulis quatuor. At poëtæ non ita. Septenus enim gurges non eſt ſingulis ſeptem, ſed ſeptem tantum uni flumini Nilo. Nec in ſingulari modo ſignificatione hac abutuntur, uerumetiam in plurali. Vt idem:

Per duodena regit mundi ſol aureus aſtra.

Duodena aſtra pro duodecim aſtra. Ad hoc ſepteno Priſcianus exponit ſeptenario, quod mihi non placet, quum inauditum ſit flumen aliquod habere ſeptenarium alueum, & fontem edere ſeptenarium riuum. Siquidem hæc nomina numerum aliarum rerum, quæ non nominantur, indicant, non multiplicationem ſui ipſorum, ut lapis centenarius, non quod ſit centuplus lapis, ſed centum librarum: homo centenarius, non quòd ſit centum geminus, ſed quòd habet centum annos: grex centenarius, non quòd ſint centum greges, ſed grex centum capitum. Rurſus non dicimus centenariam libram, ſed centuplam, nec cẽtenarium annum, ſed centuplum annorum. Tamen dicimus centenarium, ſeptenarium, duodenarium numerum. Siquidem numerus omnia complectitur ſiue centenarius, ſiue decenarius, ſiue alius quiuis numerus cæterarum rerum, librarum, annorum, ſimiliamq́;. Ideóq; recte dicimus centenarium numerum annorum ingreſſus eſt, non autem centenarium annum: & millenarium numerum portat pondo, non autem millenaria pondo. Potuiſſet igitur Priſcianus commodius exponere, ſepteno gurgite, pro ſeptenarij numeri gurgite. Qua expoſitione uti ſolemus in illis numeralibus, quæ ultimum numeri eius ſignificant: decimus, undecimus, centeſimus, milleſimus, id eſt qui ultimus eſt ex decem, ex undecim, ex centum, ex mille. Aliquando etiam ſic: hoc

arum attulit centesimum, illud uero sexagesimum, tuum uero tricesimum fructum: id est centenarij numeri, sexagenarij, tricenarij fructū, uel centuplum, sexagentuplum, tricentuplum. Plinius libro XVIII. Admiscetur huic far, ut mitiget amaritudinem eius, & tamen sic quoque ingratissimum est uentri: nascitur qualicunque solo cum centesimo grano: ipsumq; pro lætamine est. Non ultimum granum ē centenario numero intellexit, sed grana centenarij numeri, siue granum centuplum, siue centenum, eo modo, quo idem autor dixit uiceno. Hac ēt ratione appellata est quadragesima, quòd quadraginta dies continet. Quo uocabulo eloquentissimi Christianorum utuntur. Quidam etiam quinquagesima, sexagesima, septuagesima: atque (ut ad rem redeam) utimur superioribus illis nominibus crebrius in plurali numero, singuli, bini, terni. Trinum igitur cum habeat singularem numerum, apparet non esse naturæ istorum. Quinimo non memini comperisse me illud in plurali, licet & singulare perrarum sit, ut trinum nundinū. Promulgari enim debebat antiquitus rogatio apud Romanos trino nūdino: quod (ut opinor) aut tribus in locis uno die, aut tribus diebus uno in loco celebrabatur: ut trimus trium annorum, ita trinus trium dierum, aut trium locorum. Priscianus autem ait trinundinum pro trinundinarum, Ciceronis exemplo pro Cornelio: Primo ex promulgatione trinundinum dies ad ferendum potestasq; uenisset. Quod si ita esset, à tris compositum esset, non à trinum, ut ait Priscianus, sicut tri noctium, sed forsan per apocopen dicimus trinundinum pro trinum nundinum, aut plane trinundinum. Quintilianus libro secundo: Siue non trino forte nundino promulgata, siue non idoneo die, siue contra intercessionem, uel auspicia, aliud'ue quod legibus obstet, dicitur lata esse uel ferri. Titus Liuius libro tertio: Postquam uero comitia decēuiris creandis in trinundinum indicta sunt. Idem libro quinto, nisi æditioni menda inest, ait: Antea trina loca cum contentione summa patritios explere solitos, nunc iam octoiuges ad imperia obtinenda ire. Donatus tamen hoc nomine utitur, & discipulus eius, non tamen magistro indoctior Hieronymus, cum alibi, tum ad Marcellam: Et trinam negationem, trina postea confessione deleuit, id est triplici. Cæteri quoque eodem nomine utuntur. Vnde dicta est trinitas, trium personarum una diuinitas. Seruius super illud Vergilianum:

Terna arma mouenda, ait figura poëtica: Nam trina debuit dicere. Arma enim, sunt tantum numeri pluralis. Sed hæc ratio Seruij, quàm sit efficax, ipse uiderit, qui uult hoc nomen aptum esse nominibus numeri pluralis: quod etiam reperimus coniunctum cum nominibus singularem numerum habentibus. Ecquid præterea dixisset, si apud Ver

gilium

gilium foret quaterna arma? nunquid legendum esset quatrina? uerũ non est trinum de numero eorum, de quibus disputauimus, quorum singularem non frequentari ab oratoribus diximus, sed à Poëtis, & quidem improprie. Etiam nonnunquam improprie pluralem, quod aliquando ipsi quoque oratores faciunt, sed necessitate in his nominibus, quæ singulari carent, ut codicilli. Licet Iustinianus utatur, ut libe ri, ut pugillares, ut nuptiæ, ut arma, ut castra. Aut si nõ carent: suntq; uel diuersi generis, ut nundinum, & nundinæ, delitium, & delitiæ, Vel diuersæ significationis, ut hæc ædes, & hæ ædes, Vel diuersi & generis, & significati, ut epulum, & epulæ. Necessarium est autem dicere binos codicillos, & ternos, & quaternos, non duos, tres, quatuor, ratione dictante. Quid enim si de diuersis codicillis dicẽdum mihi sit, quomodo dicam? duos codicillos scripsit pater, unum ad me, alterum ad uxorem? illud enim unum, & illud alterum ad quid refertur? ad codicillum, quod nõ reperitur? Dicendum est ergo unos? Quòd si unos, ergo & binos dicendum erit: quod ex Cic. exemplo liquebit. Duplices similitudines esse debent, unæ rerum, alteræ uerborũ. Quòd si dixisset, duplex similitudo, subiunxisset, una rerum, altera uerborum. Verum quia in plurali locutus est, non putauit alteri numero locum esse oportere. Dicamus ergo binos codicillos, non duos. Rursus duo testamenta, non bina: de cuius naturæ nominibus quibusdam nominatim faciamus mentionem: si tamen illud monuerimus ex prædictis colligi, utroque modo posse dici. Relinquo filijs meis testamento singulis, siue cuique, si multi: siue utrique, si duo fuerint, dena prædia: uel singulis, siue unicuique, siue utrique, decem prædia: cum ego, & fratres mei ex bonis paternis habuerimus singuli, siue unusquisque, siue uterque unum prædium: uel singuli, siue unusquisque, siue uterq; singula prædia: quæ etiam uno loco coniunxit Cicero in Paradoxis: Capit ille ex suis prædijs sexcenta sestertia, ego centena ex meis: Non dixit aut sexcenta, & centum, aut sexcena, & centena, quæ tamen diuersa sunt, ut intelligamus ab illo sexcenta capi uno anno, non singulis annis, ab hoc centena non uno anno, sed singulis annis. Ego tamen puto scribendum esse sexcena, non sexcenta. Multa hic, & multifariã uitiose dicta repetere liceret, sed uereor tantos uiros carpere. Vnum tã tummodo dixerim ex tertio libro Regum: Septena retinacula in capitello uno, & septena retinacula in capitello altero: quum dicendum esset, septem in uno, & septem in altero, aut septena in singulis: aut septena in utroque. Et si fuissent plura duobus, septena in unoquoque. Cuius conditionis est illud in eodem libro: Quòd absconderim de prophetis domini centum uiros, quinquagenos & quinquagenos in spelũ-

cis, hoc modo non recte dicitur, sed eo modo, quo paulo ante dictum erat. Tulit ille centum prophetas, & abscondit eos, quinquagenos in speluncis, id est in singulis speluncis quinquaginta. Quidam iuris studiosi accipiunt dena pro uiginti, non intelligentes significari singulis duorum decem, de quorum imperitia quid multis dicendum? cum putent recte dici unaquinque, quasi una, sit nomen, & non aduerbium. Ne illud quidem obticebo (quemadmodum superius ostendi) illa nomina supra centum syncopari, infra uero centum minime. Ita e' diuerso aduerbia infra centum syncopari, ultra non syncopari, ut uicies pro uignties, tricies pro trignties, deinde quadragies, quinquagies, sexagies, septuagies, octogies non octuagies, nonagies non nouagies. Cætera non syncopātur, quinquier, sexies, septies, octies, nouies, decies, centies, ducenties, trecenties, quadringenties, septingenties, octingenties, noningenties, millies: deinde bis millies, ter millies, quater millies, quinquies millies, decies millies, uicies millies, & deinceps cætera. Nunc ad institutum redeamus ab hoc potissimum nomine incipientes.

De litera, & Epistola. Cap. VI.

Litera in singulari numero significat elementum ipsum, ut a, & b: uel manum scribentis, ut ad Attic. Cic. Nam Alexidis manum amabam, quòd tam propè accedebat ad similitudinem tuæ literæ. In plurali uero epistolam, præterquam apud Poëtas, qui pro epistola, uersus gratia, in singulari semper utuntur. Vt Ouid. Quam legis à rapta Briseide littera uenit.

Nam quòd Cicero ad Cælium scribit, ad se nullam literam Bibulum misisse, ita ait: quasi nullum uerbum misisset, quod ut uehementer extenuaret: non dixit uerbum aut syllabam, sed literam. Frequentissimum igitur est literæ pro epistola, inter quæ duo nomina hæc elegantiæ differentia est: quòd dicimus unam epistolam, unas literas, duas, tres, quatuor, quinque epistolas: binas uero literas, ternas, quaternas, quinas, senas, septenas, octinas, nouenas, denas: nunquā aliter, quale esset: unas, binas, ternas epistolas: duas, tres, quatuor literas. In hoc tamen cōueniunt, ut dicamus dedi singulis, uel unicuique, uel utrique, siue singulas literas, siue singulas epistolas. Item in maiori numero non conueniunt: ut dedi singulis duas literas, uel binas epistolas: sed binas literas, & duas epistolas, non autem secus, de quo iam dixi. In quo obseruandum est de cæteris quoque uocabulis: ut si dicas, accepi abs te binas literas, non subiungas, quarum alteri respondi per proximum tabellarium, alteri nunc respondeo, sed alteris. De epistola uero apertum est, ut accepi duas epistolas, quarum alteri iam respondi, alteri nunc respōdeo. Cic. uero ferè ait: accepi literas, accepi epistolas. Plinius frequenter etiam

etiam recepi, nisi libri mendosi sint.

De Aedes, & eius deriuatiuis. Cap. VII.

a Edes in plurali accipitur pro domo, nec unquam aliter, ut ædes meas non proscribam. In singulari, atque adeo in plurali pro templo, ut Cic. in Philipp. libro primo: Ex eo die, quo in ædem Telluris conuocati sumus, in quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. In quo templo, id est in qua æde Telluris. Sed hæc in re differt à templo, quòd semper in utroque numero habet adiectionem, ut in æde Iouis, Mercurij, Mineruæ: in æde Concordiæ, Telluris, Honoris, Virtutis, in æde sacra, & in plurali sacras ædes: ædes deorum, ædes nympharum. Nam, quum ait Lucretius de Ioue loquens: Ipse suas ædes disturbat: perinde est, ac si dixisset, Iouis ædes. Igitur pro templo dicemus duas, tres, quatuor deorũ ædes, duas sacras ædes: pro domo, binas, ternas, quaternas priuatas ædes. Aeditui autem ab ædibus sacris, quas tuentur, appellati sunt, non à priuatis. Aediles quoque magis à sacris ædibus dicti sunt, quibus curandis præpositi erant. Aedificare autem magis ad domos hominum spectat, quàm deorum, nec domos tantum, uerumetiam naues, ut Cic. Qui quum maximas ædificasset, instruxissetq; classes. Neque hoc indignum est admonitione, eum, cui domus ædificatur, dici ædificare, ut idem de consulari uiro inquit: Qui quum ædificasset in palatio plenam dignitatis domum. Similiter in cæteris uerbis, ut Horatius de prædiuitibus:

Diruit, ædificat, mutat quadrata rotundis.

De Liberi, Pugillares. Cap. VIII.

l Iberi pro filijs singularem non agnoscit, cuius natura à superioribus dissentit. Nam ut dicam, lego Titio ternas ædes, unas in foro, alteras in Ianiculo, tertias in Suburra: ita non dicam ex ternis liberis meis unos, alteros, tertios: sed ex tribus liberis meis unum in alienam familiam dedi, alterum abdicaui, tertium hæredem institui. Cuius rei causa est, quòd, quum dico unum, alterum, tertium, adiungi solet filium, et tres liberos, quasi tres filios: quod ita non fit in ædes, & in literas, nisi subintelligas domum, & epistolam. Sed quid facies in cæteris, in nuptias, & in pugillares? absurdum sit dicere, unam nuptiam, unum pugillarem. Pugillares autem significat tabellas cereas, siue ligneas, siue alterius materiæ, in quibus stilo scribimus. Liberum tamen pro filio & apud Quintilianum, & apud Paulum, Caiumq; reperio.

De Hortus. Cap. IX.

h Ortus quoque eiusdem naturæ est. Nam in singulari pluraliq; pro hortis olitorijs accipitur, id est olera producentibus.

Est enim olus, omnis herba satiua, qua uescimur, & cuius folijs, & caule in edulium utimur. Horti uero in plurali arboribus consiti dicũtur, & uoluptatis, amœnitatisq; causa parati. In superiore igitur significatione dicemus unum hortum, duos, tres hortos. In posteriore unos, binos, ternos, quaternos hortos, nisi alicuius autoritas aliud sibi uendicauerit.

De Odor.

ODOR *huic simile est, qua uoce notum est, quid in utroque numero significetur: in plurali uero tantum odoramenta, ut, odores ex Arabia sunt. Hoc tamen nomen raro cum numeralibus iungitur, sed cum alijs adiectiuis.*

De Commeatus. Cap. X.

Ommeatus autem, & si qua sunt similia, non recipiunt talẽ ambiguitatem. Siquidẽ superiora in uno sensu habent utrũque numerum: in altero tantum pluralem. Hoc uero in altero tantum singularem. Est enim commeatus in singulari tantum pro facultate, ad tempus à militia, ab alio'ue ministerio recedendi, quam præbet militi imperator, præpositus'ue inferiori, eundiq;, quò uelit, ad præscriptum diem reuersuro. Licet Liuius libro XXIII. ait: Magna pars sine commeatibus dilabebatur. In utroque autem numero pro cibarijs ad alimoniam Reip. aut exercitus, aut alicuius multitudinis. Interdum etiam priuatim. Cic. pro lege Manilia: Iam commeatu & priuato, & publico prohibebamur.

De usu pluralis pro singulari, & de reditu parenthesis. Cap. XI.

X his, quæ dixi, colligi potest, non uerum esse, quod aliqui uolunt, quoties autor in numero plurali loquitur declarari dignitatem quandam, & (ut sic dicam) magisterium. Quid enim causæ est, cur hæc nomina pluraliter, non singulariter efferãtur? quid Athenæ potius, quàm Athena? quid Roma potius, quàm Romæ? Sed, ne in re aperta dicam pluribus, huic opinioni repugnat cum ipsa rhetorica ars, quæ iubet nos uti modo plurali pro singulari numero, modo singulari pro plurali: tum plurima exempla, adeo ut uno, atq; eodem loco de se orator in utroque numero loquatur. Vergil.

O Melibœe, deus nobis hæc otia fecit.
Nanque erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues.

Hic de se loquens Tityrus nunc nos, nunc me ait. Homerus *quoque Iliados decimotertio:*

Ἔρχομαι, εἴ τι τοι ἔγχος ἐνὶ κλισίῃσι λέλειπται,

Οἰσόμενος,

Ὀισόμενος, τό νυ γὰρ κατεάξαμεν, ὃ πρὶν ἔχεσκον.
Et in proſa, ut Quintil. in ægro redempto: Vtinam hoc ſaltem mihi ſero fata præſtarent, ut reſiduum laborantis animæ in tuo poneremus amplexu. Et Cic. in Philipp. quod exemplum in alium etiam uſum uolo afferre prolixius, ait igitur: Itaque ego ille, qui ſemper autor pacis fui, cuiq; pax præſertim ciuilis, quanquam omnibus bonis, mihi tamen in primis fuit optabilis: omne enim curriculum induſtriæ noſtræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulſandis elaboratum eſt. Hinc honores ampliſſimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, ſi quam habemus, conſecuti ſumus. Ego itaq; pacis (ut ita dicam) alũnus, qui quantuſcunque ſum (nihil enim mihi arrogo) ſine pace ciuili certe non fuiſſem: periculoſe dico: quemadmodum accepturi P.C. ſitis, horreo. Sed pro mea perpetua cupiditate ueſtræ dignitatis retinendæ, & augendæ, quæſo, oróq; uos P.C. ut primo, ſi erit uel acerbum dictu uel incredibile, à Marco Cicerone eſſe dictum accipiatis ſine offenſione, qđ dixero: ne ue id prius, quàm quale ſit explicauero, repudietis. Ego ille (dicam ſæpius) pacis ſemper laudator, ſemper autor, pacem cum M. Antonio eſſe nolo. Hæc in eum quoque finem retuli, ut oſtenderẽ oratores, cum inceptæ orationi aliquid longius inſeruerunt, redire iterum ad id, quod inceperant. Aliquando etiam frequentius memoriæ iudicum reficiendæ gratia, uel eodem uerbo repetito, ut in proximo exẽplo, uel quod idem efficiat. Vt apud eundem & in eodem opere: Collegam tuum aiunt in hac ſua fortuna, quæ bona ipſi uidetur, mihi (ne grauius quippiam dicam) auorũ, & auunculi ſui conſulatum ſi imitaretur, fortunatior uideretur: ſed eum iracundũ audio factum. Aiũt, & audio, idem efficiunt.

De Queſtubus, & Quæſtibus. Cap. XII.

Queſtus in plurali pro querela à queror, unde fit conqueror, cuius datiuus, et ablatiuus queſtubus, ut portubus. Quæſtus in utroque numero. cuius in plurali datiuus, & ablatiuus eſt quæſtibus, à quæro, unde fit conquiro, deriuatur per ſyncopen à ſupino quæſitum, ſignificatq; lucrum nummarium. Nam lucrum uocamus etiam non nummarium, uelut amicitiæ, gloriæ, ſcientiæ, cæterorumq; huiuſmodi. Quæſtum quoq; nonnunquam recipi pro actione ipſa, atque artificio lucrandæ pecuniæ, ut apud Ciceronem: Nam de artificijs et quæſtibus, qui liberales habendi ſunt, qui ſordidi ſunt. Et Quintilianum: Nam ut primum lingua eſſe cœpit in quæſtu, inſtitutumq; eloquentiæ bonis male uti. Quæſtu dixit, quaſi acquiſitione.

De Scala, & Pondo. Cap. XIII.

S Cala à quibusdam in singulari usurpatur. Sallustius cum alijs quibusdam ostendit pluralem tantum habere, quũ dixit in Iugurthino: Deinde ubi unæ, atque alteræ scalæ comminutæ sunt, qui superstiterant afflicti sunt: non dixit una, atque altera. Põdo autem caret singulari numero teste Foca. Dicimus autem duo pondo, tria pondo, non bina pondo, terna pondo. Quintil. in primo: Quid? quòd quædam singula proculdubio uitiosa sunt, iuncta sine reprehensione dicuntur? Nam dua, & tre, & pondo, diuersorum generũ sunt barbarismi: at duapondo, & trepondo usque ad nostram ætatem ab omnibus dictum est, & recte dici Messala confirmat. Forsitan huius rei causa est, quòd, sicut superius de liberis diximus, ita hic, si quis ita loquatur, relinquo liberis meis duo pondo auri, alterum signatum, alterum rude, intelligitur libram. Idem est enim duæ, tres, quatuor libræ, quod duo, tria, quatuor, pondo, ut quidam uolunt, quod multi autores non probant, ut Liuius lib. XXII. Argenti pondo bina, & sex libras in militem præstaret, cum legendum sit selibras. Quidam etiã singularem huic nomini dant, & huius ipsius autoris (si æditio uerax est) nonnulla exempla sunt Quale est etiam Columellæ: Scyllæ aridæ pondo libram, & quadrantem adijci oportere. Sed nunc pro pondere uidetur accipi. Huiusmodi conditionis est ludus, & ludi. Sed hæc in alterum librũ reseruamus. Nunc aliquid etiã de numeris addamus.

De ordine numerorum. Cap. XIIII.

P Lato uno, & octogesimo anno scribens mortuus est. Isocrates quarto, & nonagesimo anno eum librum, qui Panathenaicus inscribitur, scripsisse dicitur: uixit'q; quinquennium postea. Cuius magister Leontinus Gorgias centum & septem compleuit annos: hæc Cic. Cuius ex uerbis datur intelligi, ante centum præponi numerum minorem, post centum uero postponi, Quod Quintilianus quoque confirmat, quum ait: Artium autem scriptores antiquissimi Corax, & Thisias Siculi, quos insecutus est uir eiusdẽ insulæ Gorgias Leontinus, Empedoclis (ut traditur) discipulus. Is beneficio longissimæ ætatis (nam centum & nouem uixit annos) cum multis simul floruit. Et paulo post: Nam & Isocratis præstantissimi discipuli fuerunt in omni studiorum genere, eo'q; iam seniore (octauum enim & nonagesimum compleuit annum) pomeridianis scholis Aristoteles præcipere artem oratoriam cœpit. Hoc tamen uidetur fieri intercedente copula: Nam ea sublata, ut quisque numerus maximus est, ita primo loco ponitur, duntaxat citra centum: ut maior uigintiquinque annis, non autem maior quinque uiginti annis. Etiam in illis, quæ supra tra

ctaui,

ctaui, numeralibus, uicenisinguli, uicenibini, uiceniterni: aut ſinguli & uiceni, bini & uiceni, terni & uiceni. Supra centum naturalem ordinem ſequimur, ut ſuperiora exempla docent: centum & ſeptem compleuit annos, centum & nouem uixit annos. Plin. lib. VII. natur. hiſtoriæ: Cētū uiginti annos Parmæ tres edidere. Brixelli unus CXXV. Parmæ duo CXXX. Placentiæ unus CXXXI. Fauentiæ una mulier CXXXII. Bononiæ L. Terentius Marci filius, Arimini uero M. Aponius, CL. Tertulla, CXXXVII. Circa Placētiam in collibus oppidum eſt Velleiacium, in quo CX. annos ſex detulere, quatuor centenos uicenos, unus CXL. M. Mutius M. filius, Galerius Felix: Ac (ne pluribus moremur in re confeſſa) in regione Italiæ octaua centenûm annorum cenſi ſunt homines LIIII. centenûm denûm homines LVII. centenûm uicenûm quinûm homines duo, centenûm tricenûm homines quatuor, centenûm tricenûm quinûm, aut ſeptenûm totidē, centenûm quadragenûm homines tres. Idem tamen Plinius paulo poſt ait: Vt tamen in ſeptenum & quinquageſimum atque centeſimum uitæ duraret annum. Ex quo apparet ſine copula maximum quenq; numerum præcedere: quum copula non nihil uariet, præſertim retrorſum eūdo. Adhuc, quæ diximus, & recitauimus, exempla intra numerum millenarium ſunt, ſed in ipſo quoque maximum quenque numerum ſemper præponemus, ut à natali ſaluatoris anni ſunt mille quadringenti & XXXVIII. uel mille & quadringenti ac trigintaocto. Illud tamen notandum eſt, in millibus eandem eſſe naturam, atque in numeralibus citra centum: ut milites noſtri ſunt ſex, & uiginti millia, non autē uiginti & ſex millia: uel milites noſtri ſunt uigintiſex millia, ſiue militum nobis ſunt uiginti millia, ſiue milites noſtri ſunt uicies mille, ſiue nobis ſingulis ſunt decies mille milites, ſiue nobis ſingulis ſunt dena millia militum, ſiue nobis ſingulis ſunt decem millia militum. Oīa autem, quæ locuti ſumus, ultra uiceſimum numerum intelligi uolo. Nam decem & ſeptem, decem & octo, decem et nouem normam illam, quā dixi, non tenent. His inferiora ne ipſa quidem ſeruant ſuam legem. Illam enim coniunctionem habent interpoſitam, hæc non habent. Verūtamen nec habere poſſunt, quum ſint compoſita, nec plura, ſed ſingula nomina: undecim, duodecim, tredecim, quatuordecim, quindecim, ſexdecim, ſicut illa quoque compoſita, atque unica ſunt nomina, undeuiginti, duodeuiginti, undetriginta, duodetriginta, undecentum, duodecētum, hoc eſt uno, aut duobus demptis deuiginti, de triginta, de centum: ut ab incarnatione ſaluatoris ſunt anni mille quadringenti duodequadraginta. Et per denominatiua, ut ab incarnatione agitur annus milleſimus quadringenteſimus duodequadrageſimus. Plin. lib. XXXV. na-

turalis histor. Duo.n. deuicesima Olympiade interijt Candaules. Licet pleraque exemplaria habeant duodeuiginti Olympiade. Idem proximo libro: Atque adeo duodequadragenûm pedum Lucullei marmoris in atrio Scauri collocari? Duodequadragenûm, pro duodequadragenorum. T. Liuius lib. I. Duodequadragesimo fermè anno, ex quo regnare cœperat Tarquinius.

De Domus. Cap. XV.

Domus genitiuos duos habet, unum secundæ, alterum quartæ declinationis, domi & domus. Sed prior significat locũ, ubi quis manet Posterior corpus ipsum, atque ædificiũ, quod ex parietibus constat, & tecto: ut domi maneo, non domus: & partem domus demolitus sum, superiora domus ascendi, non domi. Nam illud, domus meæ imperium teneo, non pro loco accipitur, sed pro familia, quæ continetur ædificio, figurate continens pro contento. Quod etiam dicere licet domi meæ, quasi in domo mea. Quòd autem idem sit domi, & in domo, notum est. Vnum tamen affeíram exemplum Quint. lib. V. In domo furtum factum ab eo, qui domi fuit. Datiuus tantum quartæ est. Accusatiuus indifferens. Ablatiuus secundæ. In accusatiuo, & ablatiuo uel cum præpositione, uel sine præpositione loquimur, ut reuertor domum, uel ad domum. Ex eo domo, uel è domo, & sum in domo, uel domi: hoc grammaticæ est, illud uero latinitatis, & elegantiæ. Hunc genitiuum secundæ non coniungimus nisi cum tribus, siue quinque pronominibus meæ, tuæ suæ, nostræ, uestræ, & uno nomine alienæ, ut ego uiuo domi meæ, non uiuo domi tuæ: erat domi suæ, nostræ, non uestræ domi habitare uolo. Cic. in libris ad Herennium: Qui cum ista ætate, & forma alienæ domi, nolo dicere. Quidam uolunt illud domi aduerbiascere. Sed quomodo coniungeretur cum adiectiuis? quòd si quando quinque hæc pronomina adiectiua supprimantur, tamen subintelliguntur, ut domi ero, id est meæ, domi erimus, id est, nostræ, domi eris, eritis ue, id est tuæ, aut uestræ: domi erit, aut erunt, id est suæ, sicut in altero sensu, & in plerisque nominibus, ut partem domus locaui, in altera parte ipse habito, id est partem domus meæ. Et pater mihi iussit, mater te uocat, frater nos expectat: hoc est pater meus, uel noster, mater tua, uel nostra, frater noster. Quando autem hic genitiuus secũdæ regit alterum genitiuum, siue pronomen, siue nomen, certum est, ut ego eram domi illius, domi huius, domi Cæsaris, domi Pompeij. Domi autem publicæ, domi priuatæ, domi honestæ, domi infamis, domi paternæ, domi maternæ habito, & similia, non licere dicere, iam tradidimus.

De

De compositis a Quis, uel Qui. Cap. XVI.

Visquis, & quicunque pro eodem accipi solent, ut quisquis es, huc uenias, & quicunque es, huc uenias. Quicquid, & quodcunque non accipiuntur pro eodem, quum alterum sit substantiuum, ut quicquid festiuum, quicquid molle, quicquid tenerum, quicquid iucunditatis, quicquid gaudij, quicquid pecuniarum. Alterum adiectiuum, ut quodcunque telum, quodcunq; scutum, quodcunque iaculum. Cuius differentiae causa est, quod uoces hae in masculino conuenientes, in neutro postea discordant. Erat enim quidcunq;, & uox, & significatio similior, si reperiretur eo modo, quo dicimus quidque, & quicquid: quodque enim, siue unumquodque componitur a quod. Sed ut non reperitur quidcunque, ita nec quodquod. Illud nanque componitur ex qui, quae, quod, hoc autem ex quis, et quid. Caretq; quod genere foeminino, quinetiam masculino in accusatiuo casu, tantumq; habet nominatiuum quisquis, quicquid, accusatiuum quicquid, ablatiuum quoquo, tum in masculino, tum in neutro. Nonnunquam etiam in foeminino quaqua, ut apud Suetoniũ de uita Titi. Galba mox tenente rempub. missus ad gratulandum, quaqua iret, conuertit homines, quasi adoptionis gratia accerseretur. In accusatiuo quoque interdum in alio genere, quàm neutro, sed uix apud oratores. Plaut. in Captiui duo: Nam meus balista pugnus est, cubitus catapulta, humerus aries, cum genu ad quenquam iecero, ad terrã dabo: dentilegos omnes mortales faciam quenquem offendero. Quẽquem, id est quencunque. Sergius autem Donatum commentans ait: Vtraque parte declinatur hoc pronomen quisquis, cuiuscuius, cuicui, quenquem, quisquis, a quoquo: quiqui, quorũquorũ, quibusquibus, quosquos, quiqui, a quibusquibus. Noli putare hoc casu declinationis esse, ut apud Ciceronem, remansit cuicui. Haec Sergius: Igitur, quum sit compositũ quicquid ex quid, quodcunque ex quod, debuit illud esse substantiuum, ut quid, & aliquid, hoc adiectiuum, ut quod, & aliquod. Dicimus enim quid feci? non autem quod feci? aliquid feci, non autem aliquod feci. Item quod malum feci? non autem quid malum feci, sed quid mali? Et scio, quid faciam, non autem scio, quod faciam: uideo, quid facis, sepius, quàm uideo, quod facis. Ita & caetera ab his composita quiddam, quoddam. Nam quiddam adhaeret adiectiuo, quoddam substantiuo: ut mirabile quiddam, obscoenum quiddam, quiddam maius. At quoddam templũ, quoddam nemus, quoddam antrum, oppidum quoddam: in quo nulli fere errant. Hic autem multi, pro quidque ponentes quodque, ut optimum quidque, honestissimum quidque, saluberrimum quidq;: ubi non liceret poni quodq;. Ex his liquet exemplis, optimum quodq; praediũ,

honestissimum quodq; consilium, ex iumētis, quæ cepi, decimum quodq; sit tuum. Nam substantiui natura est coniungi cum adiectiuo, adiectiui uero cum substantiuo, quasi connubio quodam. Ideo ubicunque est substantiuum, desiderat adiectiuum quasi coniugem, impatiens alterius substantiui. Rursus adiectiuum sine substantiuo, tanquā sine uiro esse non potest, cum altero adiectiuo nihil consortij habēs. Eoq; factum est, ut hi, quos dixi, errarent, quòd quandoque uidetur sine substantiuo esse quodq;: ut reliquit mihi pater multa prædia, quorum optimum quodq; sublatum mihi est, uel ex meis multis prædijs optimum quodque mihi sublatum est. Sed omnibus liquet subintelligi substantiuum sic: optimū quodque prædium. Quodq; autem idem esse, quod unumquodq;, ante significaui. Quintilianus: Nec causas, cur quodq; eorum accidat, prosequi proposito operi necessarium est. Hoc quodq; addamus, quid solere usurpari pro in quo, ut apud eundem: Quid tibi tantum mali feci? quid offendi? & alibi: Si quid offendi. Cicero in Lælio: Quid enim indigens Africanus mei? Eodem modo nihil, ut nihil te offendi. De differentia autem inter quidam, & aliquis, siue quispiam, siue quisquā, quòd illud certum hominem, hoc unum quemlibet significat, in libris dialecticis disputauimus. Hic tantum admonendum est, quosdam his posterioribus eo modo uti, quo ego non uterer pro illo superiore, ut Hieronymus, qui sic librum de Hebraicis quæstionibus exorditur: Qui in illis principijs librorum debeam secuturi operis argumentum proponere, cogor prius respondere maledictis, Terentij quippiam sustinens, qui comœdiarum prologos in defensionem sui dabat. Ego dixissem quiddam potius, quàm quippiam. De certo enim crimine loquitur, non de incerto. Idem est enim quippiam, quod aliquid. Sed de hoc in libris his, quos dixi, latius. Sed forte Hieronymus scriptum reliquerat quiddam, & librarij in quippiam mutauerunt.

De affinitate Genitiui, & Ablatiui. Cap. XVII.

m Agna autoritate est uir, uel magnæ autoritatis (utroq; enim modo dicimus) sed raro sine adiectiuo duntaxat in genitiuo: nam in ablatiuo nunquam, ut Cicero in Sallustium: Nunquid hi quos protulit Scipiones, et Metellos, ante fuerint aut opinionis, aut gloriæ? Cæterum in eadem oratione non est utendum genitiuo, et ablatiuo, nisi uelimus illud Plinianum ex lib. VII. naturalis historiæ sequi: Choromandarum gentem uocat Tauron syluestrem sine uoce, stridoris horrendi, hirtis corporibus, oculis glaucis, dentibus caninis. Poterat dicere, stridore horrendo: quanquam (quod ad elegantiam pertinet) ego pro lege accipio quicquid magnis autoribus placuit, quorum inprimis est Plin. præsertim quū Cic. ad Lentulum ita scribat: Lentulum

tulum nostrum eximia spe, summæ uirtutis adolescentem, cum cæteris artibus, quibus studuisti semper ipse, tum in primis imitatione tui fac erudias. Licet illud eximia spe, posset uideri separatũ ab illo, summæ uirtutis, quod regitur ab illo, adolescentem. Vt si dicas, habeo summa spe filium, adolescentem optimæ indolis. Quod si ita non est, licebit in utraq; oratione uti genitiuo, et ablatiuo, tamen (ut ego sentio) parce. Nam illud ab hoc loco separatum est, quod idem dixit, Scipio Africanus id ætatis, atq; his rebus gestis. Illud enim id ætatis, uel idem est, quod ea ætate, sicut dicimus, decem annis uixi, & more Græco decem annos: quam honestiorem locutionem Seruius putat: uel aduerbialiter ponitur, uel subintelligitur hñs, uel agẽs, uel natus id ætatis. In quo protinus admoniti sumus oratores summopere synecdochẽ refugisse: quale foret, gentem stridore horrendã. hirtam corporibus, oculis glaucam: historici non refugerunt, ut Sal. At ex altera parte C. Antonius pedibus æger in prælio adesse nequibat. Cic. Quintilianusq; dixissent pedibus ægris. Nec dixissent, doleo caput, doleo ilia, aut ilibus (esset. n. synecdoche) sed dolet mihi caput, & ilia tibi dolent. In hoc uerbo et illud notandum est, ꝙ de re extra nos posita, sicut de corpore nostro loquimur ut istud, quod facis, dolet mihi, utinã doleret tibi, ut apud Terentium: Dolet dictum adolescenti pudenti, & libero. Et iterum: Si istud itidem doleret tibi, ut mihi dolet.

Et in eadem comœdia: Fac, illi quod itidem doleat: quod nunquã per synecdochen dicere possumus. Nã ego doleo istud, quod fecisti, qui sermo ut superior, apud autores est frequens, ut Sallust. Quasi dolens eius casum: non est synecdoche. Hæc enim figura tantum ad animi, et corporis qualitatẽ pertinet, nihil ad externa respiciẽs, qualia fuerint, doleo caput, doleo ilia, et hic pulcher faciẽ, ornatus aĩum. Ideoq; illa synecdoche non erunt, potens diuitijs, grauis pietate, præditus dignitate.

De in auro, & In æs. Cap. XVIII.

IN marmore incisæ sunt literæ, in gẽma, in lapide, in ligno, in auro: non autem in marmor, in gemmam, in lapidem, in lignum, in aurũ. E` diuerso in æs, nõ in ære. Ita enim apud omnes autores (quantum inueni) semper scriptum est. Liuius lib. III. Prius, quàm in urbem ingrederetur, leges decemuirales (quibus duodecim tabulis est nomen) in æs incisas in publico proposuerunt. Sed ꝗd exempla ponimus paucorum, quod omnes facere affirmamus?

De uenustate discordiæ relatiui cum antecedente. Cap. XIX.

RElatiuum frequenter non respondet antecedenti neque in genere, neque in numero, utique quum reflectitur eius sentẽtia ab antecedente ad sequens substantiuum. De masculino

in neutrum,ut Sallustius: Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quod aliter dixit Valerius Maximus libro secundo: Antea senatus assiduam stationem eo loci peragebat,qui hodie Senaculũ appellatur. Et Plin. In coitu uero lunæ,quod interlunium uocant,quum apparere desierit. Mutato etiam numero,ut Cicero: Quibus tandẽ gradibus Romulus in cœlum ascendit? his'ne,quæ isti appellant bona? De masculino quoque in fœmininum,ut idem: Omnes tenues, atque humiles,quæ maxima in populo multitudo est,sibi præsidiũ paratũ putãt. Et Verg. Nec partem posuere suis,quæ maxima turba est.

Manente quoq; genere uidetur fieri quædã mutatio, ut Quintilianus: Vbi uero uniuersas familias fames extinxit, quæ maxima pars est, inanes domus situm ducunt. E` diuerso de fœminino in masculinum non mutato numero. Sallustius: Ea fines habet ab occidente fretum nostri maris,& Oceani,ab ortu solis decliuem latitudinem,quem locum καταβαθμὸν incolæ appellant. Mutato etiã numero,ut Quintilianus: Resistam his,qui omissa rerũ,qui nerui sunt in causis,diligentia quodam inani circa uoces studio senescunt. Et alibi: Et supplicationes,qui maximus honor uictoribus bello ducibus datur,in toga meruit. De neutro in aliud genus, Sallustius: Ipse ex flumine, quam proximam oppido esse aquam supra diximus,iumenta onerat. Mutato etiam numero,ut Liuius: Anxur fuit, quæ nunc Terracinæ sunt,urbs prona in paludem. Aliquando sine ullo certo antecedenti,ut Quintilian. Ego, quæ felicissima uel lassitudo,uel satietas est,uirtute consenui. Diuersum huic genus est,quum dictio respondet antecedenti, quum deberet respondere sequenti substantiuo, ut apud Vergilium:

At puer Ascanius,cui nunc cognomen Iulo.

Liuius lib XXV. Scipio,cui Africano fuit cognomen. Qui modus per datiuum licet frequentior sit,tamen nonnũquam & nominatiuo, quod est magis generale,utimur,ut Cicero: Argentarius Sextus Clodius,cui nomen est Phormio. Et Quintil. Motum est quid Gliconi acciderit,cui Spiridon fuit cognomen. Neq; per relatiuum modo,sed etiam citra relatiuum.ut Terentius: Hecyra est huic nomen fabulæ: & hoc per nominatiuum. Per datiuum, ut Liuius libro primo: Faustulo fuisse nomen ferunt. Et Solinus de memorabilibus: Lapis iste in aquis mollis est, humo duratur exemptus,nunquam duo simul reperiuntur,inde unionibus nomen datur. Hæc de datiuo. Est & accusatiuo quoque sua natura,ut antecedens sequatur casum relatiui relicto suo,ut apud Vergilium:

Vrbem quam statuo,uestra est,subducite naues.

Oratores autem postponunt antecedens, quale foret, quam urbem statuo,

statuo, uestra est. Vt apud Ouidium:
-Cecidere manu, quas legerat herbas.
Et quale est Quintil. Timeo, ne, quos porrexerim cibos, uenena fiant. In quo est habita ratio uenustatis, ut relatiuum, & antecedens sint in eodem casu. Sed sæpius antecedente postposito, quanquam apud Ciceronem nonnulli illud in Sallustium sic legunt: Nunquid eos quos protulit Scipiones, & Metellos, ante fuerunt aut opinionis, aut gloriæ? quidam legunt, nunquid hi quos protulit: quidam, nunquid quos protulit. Tale est in Euangelio: Sermonem quem uos audistis, non est meus: quod in Græco, hoc est in fonte, est sermo, non sermonem: unde interpres noster transferens maluit latine, quàm græce loqui. Nec ignoro, qualia imperiti in hoc Euangelij loco disputare soleant, profecto nequaquam sic disputaturi, si græcam linguã mediocriter, latinam perfecte tenerent. In tali sermonis genere uel idem nomen repetemus, uel accusatiuum in debitum casum resoluemus. Nam utrunque fieri exẽplis comperimus. Siquidem ita frequenter locuti sunt autores. Quas res tibi tum terra, tum mari nuper commisi, hæ res sint cum fratre cõmunes, uel hæ sint tibi cũ fratre cõmunes, uel ex eis aliquas cõmunicabis cum fratre. Et iterum per cæteros casus, ut quarum rerum non indiges, eas res donabis mihi, uel hæ meæ erũt, uel, hæ res auxilio mihi esse poterunt. Et ita multis modis per casus uariare orationem licebit. Cic. pro Ligario: Sed hoc non concedo, ut quibus rebus gloriemini in uobis, easdem in alijs reprehendatis. Et paulopost: Quotus enim istud quisque fecisset, ut à quibus partibus in dissensione ciuili non esset receptus, essetq; etiam cum crudelitate reiectus, ad eas ipsas rediret? Idẽ tamen in rhetoricis inusitatius: Sulpitio cui pauloante omnia cedebant, eum breui spatio non modo uiuere, sed etiam sepeliri prohibuerunt. Illud magis Poëticum, quale apud Horat. in Epodo:
Quis non malarum, quas amor curas habet,
Hæc inter obliuiscitur? Et iterum in prima Satyra:
Qui fit Mecœnas, ut nemo quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu fors obiecerit, illa
Contentus uiuat, laudet diuersa sequentes?

De interiectu huius uocis, Ne dicam, & Dicere oportet, similiumq;. Cap. XX

h Omo prudens, ne dicam sapientem, melius quàm ne dicam sapiens. Cic. pro Deiotaro: Crudelis Castor, ne dicam sceleratum, et impium. Et hoc substantiuo præcedente, secus autem sequente, quale esset, crudelis, ne dicam sceleratus, & impius Castor, & prudens, ne dicam sapiens homo. Nam si ponamus in accusatiuo,

perquam abſurdum foret, ſic, crudelis, ne dicam ſceleratum, & impium Caſtorem, & prudens, ne dicam ſapientem hominem. In priore enim modo ſubintelligitur eum, ſic, crudelis Caſtor, ne dicam eum ſceleratum, & impium. In alijs caſibus non eſt hæc neque diuerſitas, neque cauſa. ut idem: An ſperaſſet hoc uiuo Milone, ne dicam conſule? uel ſic, An ſperaſſet hoc uiuo, ne dicam cõſule Milone? Illud eiuſdem in libris ad Herennium, neque diſſimile his, neque uſqueadeo ſimile eſt: Obfuit plurimum eo tempore Reipub. conſulum ſiue malitiã, ſiue ſtultitiam dicere opertet, ſiue potius utrunque. Nam ubi erit ſuppoſitum? certe deeſt. Illud nanque uerbum quod interiectum eſt de nominatiuo, mutauit in accuſatiuum. Sed ſicut in Euripo, aut Siciliæ freto inflata uento uela, aquarum impetus retroire cogit, ita orationem lege grammatica euntem autoritas ipſa, conſuetudoq́; inhibet, ac repellit. Verum (ut grammaticorũ expectationi ſatisfaciam) ſic erit conſtruendum: aut ſtultitia conſulum, aut malitia, aut potius utrunque obfuit plurimum eo tempore Reip. ſiue illud factum conſulum dicere oportet ſtultitiam, ſiue malitiam, ſiue potius utrunque: uel ſic, obfuit plurimum Reipub. eo tempore conſulum factum, ſiue illud malitiam, ſiue ſtultitiam eorum, ſiue utrunque dicere oportet.

De Infinitiuo, uel Interiecto, uel poſtpoſito. Cap. XXI.

a

Vdiui te, ut cæteros, affuiſſe in prælio, & audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteri. Hic ſubintelligitur affuerunt, ibi intelligi non poteſt ſtatim ſequente infinitiuo, & omnia ad ſuum regimen trahente. Itaque ſic exponitur, audiui te affuiſſe in prælio, ut audiui cæteros affuiſſe. Alterũ uero (ut dixi) hoc modo, audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteri affuerunt. Quod nequaquam conceditur ſic dicere, audiui te, ut cæteri, affuiſſe in prælio. Hoc enim declarat, audiui, ut cæteri audierunt. Alterum fortaſſe ſic, audiui te affuiſſe in prælio, ut cæteros.

Vbi utimur Nominatiuo pro Vocatiuo, uel contra. Cap. XXII.

d

Efende me domine, adiuua me optime uir, tace imperite homo, mutato uocatiuo in nominatiuum non recte dicetur. Itẽ defende me tu Deus meus, adiuua me tu uir optimus, tace tu homo imperitus. Hic per nominatiuum recte loquimur, ſubintelligitur enim ens hoc modo, tu ens dominus meus. Qua ratione defendi poſſet illud in Pſalmo: Domine dominus noſter, niſi ſumptum eſſet é Græco. Idem fit in uocatiuo alicuius nominis. Vergilius:

Nate meæ uires, mea magna potentia ſolus.

Idem fit in nominibus proprijs, quod fit in hoc pronomine, & in uocatiuis caſibus, ſic: Aue Cæſar ſummus imperator. Neque illud tantummodo

tummodo in imperatiuo, uerumetiam & quidem facilius in alijs modis, ut quò tendis Aenea extremus omnium Troianorum, uel extreme? uiuis & regnas Helene dono deûm, & regnas medius sæuissimorum hostium, melius quàm medie. Male per solum proprium nomen aut iunctum cum pronomine, ut quid facis tu Seruius? aut per nomen appellatiuũ sine pronomine, ut quid facis dominus meus? nisi tali modo, ut quid sedes inter seruos dominus? hic subintelligitur ens, ibi subintelligi non potest. Quare illud Plinianum in libro septimo de naturali historia, nisi menda librarij est, non placet mihi: Salue primus omnium parens patriæ appellate. ubi non modo appellate à primus in casu discordat (quod etiam imperitis ad reprehensionem patet) sed ne appellatus quidem si diceretur, planè latinum foret: quum fuerit dicendum prime, siue sic: Salue tu Marce Tulli primus omnium parens patriæ appellatus: siue, Salue tu prime omnium parens patriæ appellate: uel, Salue parens eloquentiæ primus omnium pater patriæ appellatus. Est enim illud parens uocatiuus.

Vbi utimur Nominatiuo pro Accusatiuo. Cap. XXIII.

Spero tibi esse bonus amicus, credo tibi fuisse fidelis, proprie dicitur: per accusatiuum uero non, nisi alterum accusatiuũ addas, qui antecedat infinitiuum. Nam hic sequitur hoc modo. Spero me tibi esse bonum amicum, credo me fuisse tibi fidelẽ. Quædam uerba cum nominatiuo iungi recusant imo pleraque. Nam ut recte dico, incipe mihi esse familiaris, & noli esse illi intimus: ita inusitate dicam, præcipe illi esse familiaris mihi, ne libeat tibi esse illi intimus. Hoc tamen genus loquendi nonnunquam reperimus, ut apud Lucanum in IX. -Tutumq; putauit Iam bonus esse socer. Alius dixisset, iam socerum esse bonũ. Et apud Ouid. de Ponto:

Ecquis in extremo positus iacet orbe tuorum,
Me tamen excepto, qui precor esse tuus?

Dicere potuisset, sed non tam uenuste, quem precor esse tuum.

Terentius in Andria:

Quæ sese inhoneste optauit parare hic diuitias
Potius, quàm in patria honeste pauper uiuere.

Apertius apud eundem Ouidium libro primo sine titulo:

Sperneq; tu molli mobilis esse thoro.

Et ille uersus uulgatus:

Sperne repugnando tibi tu contrarius esse.

Quòd si dixisset, noli repugnando tibi tu contrarius esse, uersusq; pateretur, nullum de constructione dubium esset. Talis tamen modus loquendi, è Græco fluxit, ubi usitatissimus est.

Cui perſonæ, generi, numero, uerbum reſpondere debeat. Cap. XXIIII.

u

Erbum ſequi debet ultimum ſuppoſitum in perſona, numero, & genere: ut, ego illum de ſuo regno, ille me de noſtra Rep. percontatus eſt. Duo ſuppoſita ſunt ego, & ille, quorum utrique uerbum accommodatur. Sed ſequenti palàm, antecedenti per ſubintellectionem, ut ſit: Ego illum de ſuo regno percõtatus ſum, ille me de noſtra Repub. percontatus eſt. Conuerte ordinem perſonarum, ſimul perſonam uerbi mutaueris, ſic: Ille me de noſtra Repub. ego illum de ſuo regno percontatus ſum. Muta genus ſic: ego illam de ſuo regno, illa me de noſtra Repub. percontata eſt. Muta numeros ſic: ego illos, illas'ue de ſuo regno, illi, illæ'ue me de noſtra Repub. percontati, percontatæ'ue ſunt: et item econtrario. In hanc tamen formulam non cadit, quoties per comparationem, aut ſimilitudinem loquimur, quale eſt: Melius ego iſtud, quàm uos, feciſſem, non autem, quàm uos feciſſetis. Hoc ille ita prudenter, ut ego, feciſſet, non autem, ut ego feciſſem: hic enim ſub intelligitur, ſic: Hoc ille ita prudẽter, ut ego feci, & ipſe feciſſet. Melius ego iſtud, quàm uos feciſtis, feciſſem. Verbum enim principale debet efferri, ſubintelligi autem, quod non eſt principale.

Vbi collocandum ſit adiectiuum. Cap. XXV.

a

Diectiuo, quum præcedit, debent obſequi ſubſtantiua, aliter uitioſum eſt, ut hoc modo: Nulla uirgo eſt dicenda corrupto uel animo, uel corpore: dic pro animo mente, ſic: Nulla uirgo dicenda eſt corrupta, uel mente, uel corpore: aut, corrupto uel corpore, uel mente, non erit latinum. Quod contra fit aut præcedente ſubſtantiuo, aut reiecto in finem adiectiuo, ſic: Nulla uirgo dicenda eſt uel mente corrupta, uel corpore: aut uel corpore corrupto, uel mente. Item uel mente, uel corpore corrupto: aut, uel corpore, uel mente corrupta. Similiter in plurali (uariabo exempla ad euitandum faſtidium) Nemo diues eſt uel ualetudine infirma, uel ſenſibus: aut uel ſenſibus infirmis, uel ualetudine. Item, nemo felix eſt uel conſcientia, uel membris affectis: aut uel membris, uel conſcientia affecta. Cicero tamen in Philippicis inquit: Optima ſunt & mente, & uiribus. Neſcio an culpâ librariorum ſit, quia ita ſcripſerunt, pro eo, quod eſt, & mente optima ſunt, & uiribus, uel optima ſunt mente, & uiribus.

Quid momenti faciat coniunctio, aduerbiumq; diſiunctiuum ex collocatione. Cap. XXVI.

e

X his, quæ tradidimus, palàm eſt, nequaquam recte dici, corrupto uel corpore, uel mente. Debet enim adiectiuum illud ad utrunque ſubſtantiuum applicari in genere, & numero.

Neque

Neque de Vel, tantummodo intelligo, sed de cæteris quoque coniunctionibus, per Et, ut modo ex Cicer. attuli exemplum: per Nec, per Sine, per cætera huiusmodi: neque hoc solum ubi adest substantiuum cum adiectiuo, sed etiam sine eo, quale hoc est: Tu nec faceres, nec ego permitterem, non est hic sermo latinus. Dicendum nanq; erat, nec tu faceres, nec ego permitterē: aut sic, Tu nec faceres, nec à me facere permittereris. Tota enim oratio dependet à prima dictione. Item, potes cognoscere partim ex aliorum sermone, partim te docebit ipse tabellarius: non est latinum: sed sic, Partim potes cognoscere ex aliorum sermone, partim ex tabellario. Item, puto tum ex superioribus literis te omnia intellexisse, tum ex his intelligere potes: dicendum erat, tum ex his intelligere posse. Item, paratus sis uel pugnare, si qui te lacessunt, uel si qui non sunt, ne recuses facere pacem: dicendum erat, aut sine illo ne recuses: aut sic, uel paratus sis pugnare. Ex his quæ dixi, uideor reprehendere legem illam duodecim tabularum: Liberi parentes in egestate aut alant, aut uinciantur: quasi dicendum fuerit, liberi aut parentes in egestate alant, aut uinciantur. Sed non est uenustas illa reuocanda ad hanc regulam, quæ constat ex usu eorum, qui more illo uetusto non sunt locuti: tametsi haud dubie opinor, primum aut, à quibusdam adiectum, legiq; ita in uetustissimo quodam codice declamationum Senecæ: Liberi parentes alant, aut uinciantur. Huius etiam loci illud est, ne hoc modo uerba commisceamus diuersam naturam habentia, quale est: Ille mihi nec nocuit unquam, nec adiuuit, ego nec offendi eum, nec profui: dicendum erat, ille mihi nec nocuit unquam, nec profuit: aut sic, ille nec nocuit mihi unquā, nec adiuuit: ego nec offendi eum, nec adiuui: aut, ego nec offendi eum, nec eidem profui.

De usu negationis. Cap. XXVII.

Tres aliquando negationes non plus efficiunt quàm duæ, collocatione ipsa dictionum efficiente. Vt nunquam mihi nec obfuisti, nec profuisti. Tres hic sunt negationes: muta primam negationem in medium, aut in postremum, iam euanescet, quum ibi locum non inueniat: sic, Mihi nec obfuisti unquam, nec profuisti: aut sic, mihi nec obfuisti, nec profuisti unquam. Nescis nec in pace, nec in bello uiuere: nec in pace, nec in bello scis uiuere. Ibi tres negationes sunt, hic duæ, quum eadem sit sententia. Vereor, metuo, timeo, & si qua sunt alia, idem efficiunt, uel cum negatione, uel sine ea: ut, uereor ne ueniat, & uereor ut ueniat: timeo ne moriatur, & timeo ut moriatur. More Ciceronis, ut ne, pro ut non, Metuo ut ne pereat. & Terentius: Apprime in uita utile, ut ne quid nimis, pro ne quid nimis. Ex quo miror Seruium ita scripsisse primo Georgicorum: Vnde male quidam hunc

locum scribunt: Pater adest, caue ne te tristem sentiat. Si enim hoc est, dicit, uide ut te tristem sentiat: nam & ne & caue, prohibentis est. Neutiquam pro nequaquam, & ipsum nequaquam, & nusquam, & nuspiam simplicem negationem indicant. Ideoq; unico uerbo contenta sunt: ut nequaquam ueniam. Necubi uero duplicem, ideoq; duplex uerbum postulat. Volo necubi mihi obuius fias, id est ne alicubi: ut sicubi pro si alicubi, sicunde pro si alicunde. Cætera, quæ de natura negationum disputari solent, in libros dialecticæ nostræ cōtulimus, quæ ideo præterimus, quòd ferè non sunt ignota oratoribus, dialecticorum uero nemini cognita. Illud tamen ad uerbum huc illinc transferamus: Vir malus nulla lacessitus iniuria ab amicitia recedit: uir autem bonus nulla lacessitus iniuria ab amicitia recedet, uel recedat: nescio tamen an liceret dicere recedit. Hoc loco eadem uerba dantur malo uiro, & bono: sed tamen malus recedere ab amicitia intelligitur, bonus non recedere: & ille non lacessitus iniuria, hic lacessitus. Et haud scio, an hoc sit satis ad hæc distinguenda dixisse, quòd alibi rem significamus, alibi admonemus. Huc addamus unum, in quo non pauci falli solent, ubi debeat geminari negatio, ubi non debeat, ut hoc exemplo: Non modo stellæ, sed ne luna quidem ad solem seruat splendorem suū; rectè dicitur. Item hoc modo rectè: Non modo nullæ stellæ, sed ne luna quidem, & cætera. At quoties dictionibus quædam adest contrarietas, non possis tollere alteram negationem, ut hoc modo: Non modo stellæ non apparent, sed etiam luna ad solem obscuratur. Sine negatione geminata non rectè loquaris: Item non modo non absoluo hunc, sed ne leui quidem pœna cum eo transigendum esse puto. Quidam tamen nuper scripsit: Non modo absoluendum hunc, sed nec etiam grauiter puniendum puto: quum dicere debuisset, non modo non absoluendum: sunt enim diuersa absoluendum, & puniendum. Item, non tantum non constanter, sed etiam trepide, & confuse locutus est. Item, nō tantum inconstanter, sed fortiter, & propè minaciter locutus est. Male hoc secundum dixisti, dempta negatione: erat enim dicendum, non tantum non inconstanter. In quod uitium incidit Boëtius lib. III in Ciceronis Topica, dicens: Si non confuse solum, uerumetiam distributim, & suarum partium proprietate noscantur. Dicendum erat non solum non confuse. Diuersum est eorum uitium, qui ad illud non modo applicant, sed etiam, quum deberent applicare, sed saltem, aut sed certe, aut sed uel: quale est Lactantij libro primo: Quis enim mentis emotæ non modo futura prædicere, sed etiam cohærentia loqui possit? Dicendum erat, sed uel cohærentia, aut sed saltem, aut sed certe cohærentia possit loqui? Nisi forte culpa librarij est. Ego uero in utroq; non

autorem,

autorem, ſed tale genus orationis reprehendo.

Quot modis iubemus, quid etiam interſit inter præteritum, futurumq́; coniunctiui modi. Cap. XXVIII.

Eni ad me, uenito ad me, uenias ad me, uenies ad me. Scribe ad me, ſcribito, ſcribas, ſcribes, indifferenter penè his quatuor utimur. Horum tamen uno in negatione, ne uenias: & altero, quo in affirmatione non utimur in hunc modũ, ne ueneris. Nã ipſum ueneris, duobus modis accipitur. Vno modo ſubiunctiue, ut ſi ueneris, uel quum ueneris: altero ſine ſubiunctione: ideo illud non eſt uerbum principale, hoc eſt, ut ſi me iuueris, rem optimam feceris. Dimitte me, & diuitem feceris. Aufer huic magiſtratum, & eum iugulaueris. Eamus in portum, iam naues uenerint. Cicero, atqui nobis gratiſſimum (ut etiam pro Scipione pollicear) feceris, ſi, quoniam & cætera. Sciendum tamen eſt, quòd hæc omnia uerba futuri ſunt temporis, ueluti ſi ita commutemus, ſi abſtulero huic filiam, eum iugulauero, non autem iugulauerim. Ego hoc uidero, tu uideris, uos uideritis, quaſi ego hoc uidebo, uel uideam, tu uidebis, uel uideas. Ne ueneris: futuri item eſt temporis: non ueneris, præteriti: illud uetat, hoc negat: quod ſecundum commune eſt cum prima perſona, & tertia: ut, neque uero crediderim, neq; uero fuerim in ea opinione, qua cæteri. Et ſine negatione, improbe dixerim, dixerit aliquis, ne ueni, ne fac, ne iugula, apud oratores ferè nunquam, ſed apud poëtas, ut Vergilius: Ne ſæui magna ſacerdos. Et Terent. Ne nega. Liuius libro ſecundo: Craſtino die, oriente ſole in aciem redite, erit copia pugnandi, ne timete. Et Quintilianus: Tu illã defende, arma ne relinque. Hic nos Quintilianus admonet, ne pro illo ne feceris, dicamus non feceris: quia alterũ negandi eſt, alterum uetandi. Ideóq; ne cum prima perſona ſingularis numeri nunquam coniunctum inuenimus, ob eandem cauſam, propter quam imperatiuum caret prima perſona in ſingulari, quia nemo ſibi ſoli imperat, aut uetat. Vnde frequenter legimus, ne timuerimus, ne timeas, ne timueritis, ne timeant. Nunquam autem ne timeam, niſi ne pro ut non: ſed non timeam, non auſim, non ſperem, non timuerim, non ſperauerim, non crediderim, id eſt timere, audere, ſperare, credere non poſſum: aut non debeo: ita in alijs perſonis, ut idem Quintilianus: Non expectes, ut ſtatim gratias agat, qui ſanatur inuitus, id eſt expectare non debes. Non enim eo modo hoc dixit, quo dicere ſolemus, quum uetamus, ne me expectes amplius. Hic enim negatio eſt, non uetatio. Ita non expectaueris, & ne expectaueris, quorum alterum præteriti temporis eſt, negat́q;, alterum futuri, & uetat.

De lepore Si non, & Nisi, cum alijs uerbis. Cap. XXIX.

hoc, quod adhuc de negatione subijciam, ad solam elegantiã dicendi pertinet: quod quale sit, subiectis exemplis per se apparebit. Quintilianus: Non est difficile, ut maritum uxor occidat, si non est difficilius, ut filius patrem. Idem: Atque eò causam dimittimus, ut non sit absoluendus adolescens, nisi etiam laudandus. Idem: Quare non petit, ut miserum putetis, nisi & innocens fuerit: non petit, ut afflictum alleuetis, nisi & probauerit sese infeliciorem, quòd patrem amisit, quàm quòd oculos. Seruius Sulpitius: Atqui amittere liberos malum est, non malum: nisi hoc peius est ferre, & perpeti. Sallustius: Parcite dignitati Lentuli, si ipse pudicitiæ, si famæ suæ, si dijs, aut hominibus unquam ullis pepercit. Ignoscite Cethegi adolescentiæ, nisi iterum patriæ bellum fecit. Titus Liuius libro trigesimo primo: Nam quod ad ea attinet, quæ nobis obiecit, nisi gloria digna sint, fateor ea defendi non posse. Ouidius lib. XIII. Metamorph.

Nec tamen hæc series in causam prosit Achiui,
Si mihi cum magno non est communis Achille.

Huic simile est, quale apud eundem, lib. II.

Mentior, obscurum nisi nox quum fecerit orbem,
Nuper honoratas summo mea uulnera cœlo
Videritis stellas.

& Quintilianum: Mentior, nisi, quum peregrinatio mea nos diduceret, maluit esse cum matre. & iterum: Assidere enim, cibos ministrare, manum porrigere quilibet poterat: mentior, nisi factum est. Idem uerbum apud Ambrosium eodem modo positum, tũ in libris officiorum, tum Hexamerõ, tum in alijs reperies. Et apud Cyprianum ad Donatum: Mentior, nisi alios, qui talis est, increpat: turpes turpis infamat.

De Vter utri, Alter alteri, Neuter neutri, et Quis cui. Cap. XXX.

uter utrum accusat, latine dicitur, ut Cicero pro milone: Vter utri insidias fecerit. Vterque utrique, uix ausim dicere. Neuter neutri. omnino non dixerim Terentius in Phormione inquit: Quia uterq; utrique est cordi. In decimo quoq; commentario rerum à Cæsare gestarum, siue ab Hircio, siue ab Oppio (nam incertus autor est) edito, sic legi: Interim dissensione orta inter Achillam, & Arsinoën, quum uterq; utriq; insidiaretur, & summam imperij ipse obtinere uellet. Cic. autem, & Quintil. (quantum inueni) sic nunquã locuti sunt, quorum prior sic ait: Quorum uterq; suo studio delectatus, contempsit alterum: posterior sic, Quũ enim uterq; alteri obijciat, palàm est utrunq; fecisse. Atque sic dicendum esse per illud frequentissimum probatur, alter alteri obijcit, alter alterum contemnit, alter alterum

rum accusat: alter enim alterum, non ambo ambos accusant. Idem dico de neuter, ut idem Quint. Ita fiet, ut, cum æquali cura linguam utranque tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quare peccauit tum amicus meus (si amicos palàm licet reprehendere) qui mihi nuper ad se scribenti, uter utri bellum intulisset, respondit, neuter neutri, aut potius uterque utrique: tum Priscianus, qui libro secundo ait: Fiscina uero à fisco, an fiscus à fiscina, an neutrum à neutro, dubium est. Debuerat dicere, an neutrum ab altero: nam quòd à se non deriuetur, superuacuum est dicere: sed dicendum tantum ab altero, non autem à neutro, quasi nec ab altero, nec à se. Ne illud quidem sileamus, ut dicimus uter utri, ita quis cui, ut Verg. Quæ quibus anteferam. Et Cic. Quid cui præponendum sit. Quintil. Quid quo loco collocandũ sit. Idem Quintilianus: Vt dubium sit, quid quò referri oporteat.

De Prior, Primus, & similibus. Cap. XXXI.

Uocaui te prius, non est idem, quod prior: Illud significat tẽpus, quasi prius quàm nunc, uel tunc: hoc uero personam, id est ego duorum prior, & hoc quando duo ad unum referuntur. Siquidem ego, & hic te uocauimus, sed ego prior, hic autem posterior. Idem fit, quum unus ad duos refertur. Vocaui te priorem, melius quàm prius, illum autem posteriorem, melius quàm posterius. Per passiuum quis iam hoc nequeat dicere? uocatus es à me prior, si duo estis, uocatus es à me priore, si duo sumus. Eadem ratio est super latiuorum primus, & postremus, & si qua sunt alia. Vocaui te primus, uel postremus, si multi sumus, uel uocaui te primum, uel postremum, si multi estis. Nonnunquam ex neutra parte sunt duo, sed utrinque singuli, & tamen per hoc idem comparatiuum loquimur: ut uocaui te prior, percussi te posterior, supple quàm tu me. Nonnunquã unus hinc est, illinc plures: ut uocaui uos prior, supple quàm uos me: uocauimus te priores, supple quàm tu nos. Idem de superlatiuo, ubi multa membra sunt, ut primi nos uenimus, uos posteriores, ille ultimus: primus ego intraui uallum, tu serior, illi tardissimi.

De regimine nominum criminalium, & pœnalium. Cap. XXXII.

Si quis furetur rem sacram de prophano, tenetur ne sacrilegij, an furti, an utroque? non autem an utriusque. Qui sustulerit rem suam de sacro, furti ne tenetur, an sacrilegij, an neutro? non autem an neutrius. Accusare hunc potes, uel furti, uel sacrilegij, uel de utroque: uel de ambobus, non autem utriusque, aut amborum. Condemnare non licet de utroque, sed de altero, uel furti, uel sacrilegij: non autem sed alterius, uel furti, uel sacrilegij. Cur ita fit, ut demus uarios casus eidem uerbo, præsertim sub coniunctionibus, quæ

eosdem coniungere debent casus? Nempè quòd nomina peccatorum cū huiusmodi uerbis idem ualent in genitiuo, quod in ablatiuo præpositionem habente, uel non habente: non idem in cæteris. Neque hoc in his modo nominibus, quæ certum peccatum significant, & speciale, sed in his etiam, quæ generale, & incertum, ut Cicero: An non intelligis, primum quos homines, & quales uiros mortuos summi criminis arguas? Et iterum: Sceleris, atque nefarij parricidij condemnabimus? Per hæc uerba licebit tanti, & quanti, cum substantiuis adiunguntur, per genitiuum uti, ut quantæ pecuniæ condemnasti, tantæ summæ damnaui, quantæ postulasti. Liuius libro XLVII. Sed nequaquam tantum relictum est, quantæ summæ damnatus fuerat.

De Impleo, Refercio, plenusq́;, ac Refertus. Cap. XXXIII.

Contrarium propè huic est, quod subijciam. Impleo, & refercio, & similia uerba ablatiuum sine præpositione postulāt: ut, impleui nauim frumento, refersi apothecam uino. Et tamen aliquando addimus præpositionem de: sic, impleui nauim de omni genere frumenti, referfi apothecam de uaria natura uinorū: uixq́; ausim dicere, impleui omni genere frumenti, & refersi uaria natura uinorum. Hoc, quod diximus, exemplo comprobandum est Cicer. de Oratore: Quòd si tantam uim rerum maximarum arte sua rhetorici amplecterentur, quærebat, cur de procemijs, & de epilogis, & de huiusmodi nugis (sic enim appellabat) referti essent eorum libri. Hic nequaquam licuisset sine præpositione loqui. Non enim libri illi referti sunt procemijs, & epilogis, sed præceptis procemiorum, & epilogorū. Sicut in superioribus, non est nauis impleta omni genere frumenti, sed frumento omnis generis: neque apotheca referta omni natura uinorū, sed uino omnis naturæ. Quia de refercio, & impleo feci mentionem, dicam hoc amplius de refertus, & plenus. Exemplum, quod modo attuli, ostendit refertus postulare ablatiuum, sicut impletus, sicut uacuatus, sicut uacuus. Idem tamen Cicero ait pro lege Manilia: Referto prædonum mari. Et pro Plancio: Audieram refertam esse Græciam sceleratissimorum hominum, ac nefariorum: sed nunc transit in nomen, tametsi cætera huiusmodi nomina ablatiuum semper habent: ut uacuus incolis, non incolarum: frequens populis, non populorum: præterquam plenus, cui Cicero semper genitiuum dedit. De cæteris autoribus non possum in uniuersum pronunciare, cum multi etiam ætatis eius dederint ablatiuum, ut Varro lib. I. rerum rusticarum: Sua nihil interesse, utrum his piscibus stagnum habeat plenum, an ranis? Et Sallust. in Iugurth. Quæ quanquam grauia, & flagitio plena uidebātur, tamen, quia mortis metu mulctabantur, sicut regi libuerat, pax conuenit.

conuenit. Suo itaque arbitrio scriptores utuntur. Posteriores uero omnes, ut hoc nomen nouissimus pro ultimo, ita etiam plenus uino dixerunt, non solum plenus uini. Quare, qui solum genitiuo contentus erit, Ciceronem imitabitur: qui utroque casu utetur, cæteros. Sed mutando habebit & uenustatis rationem, & lucis: quod uel ex proximo exẽplo ostenditur: Aue gratia plena. Ego ad euitandam amphibologiam dixissem, Aue gratiæ plena, quemadmodum in alio factum est, ubi non erat ambiguitas. Plenum gratiæ, & ueritatis. Licet diuersa uerba hic sint, atque illic: in altero est κεχαριτωμένη: in altero πλήρης χάριτος, καὶ ἀληθείας. Liuius, ut nomini plenus dat etiam ablatiuum, ita uerbo impleo dat etiã genitiuum, ut in quinto: Ipse multitudinem quoq;, quæ fermè semper regenti est similis, religionis iustæ impleuit.

De Potior, Potitus, & Compos. Cap. XXXIIII.

POtior hos eosdem casus habere potest, sed cum cæteris frequentius ablatiuum, cum hoc nomine res, ferè semper genitiuum, ut Lacedæmonij rerum diu potiti sunt, id est rerum imperium diu tenuerunt. In alijs nominibus magis significatio exponitur per obtinuerunt, quàm per tenuerũt, ut potitus sum uictoria, sum potitus amica, id est pugnando, uel laborando obtinui uictoriam, uel amicam. In præsenti tempore plerunque pro fruor. Cicero: Quòd si uoluptatibus his bona ætas fruitur libentius, primum paruulis fruitur rebus, ut diximus: deinde his, quibus senectus, etiam si non abunde potitur, non omnino caret. Pro eodem posuit fruitur, & potitur. At potitur pro potitus est, præsertim more historico legimus. Potior à potis descendit, ideoq; illi in significatione simlimum est. Nam sum compos mentis, compos animi, compos rationis, compos sanitatis, quòd hæc habeo: At compos uoti, compos uictoriæ, compos optati, quòd hæc opera mea, atque labore obtinui, obtineoq;. Illud tamen sciendum est apud Ouidium in XIII. sic legendum:

Tuq; tuis armis, nos te poteremur Achille.

Non potiremur, antepenultima breui, non longa, à tertia scilicet, non à quarta coniugatione.

De Traijcio. Cap. XXXV.

TRaijcio exercitum, id est transporto exercitum trãs mare, aut trans flumen. Traijcio mare, uel flumen, id est transeo. Aliquando utrunque coniunctum, ut Liuius: Traiecit copias Hiberum. Et plancus: Traieci exercitum Isaram.

Do tibi, & ad te literas. Cap. XXXVI.

DO tibi literas, tanquam tabellario: do ad te literas, scilicet ad te perferendas. Aliquando hæc duo coniunguntur, ut Cicero: Dedi

illi ad te literas. Et Sallustius: Vulturtio literas ad Catilinam dat. Ergo, qui mittit literas, dat: cui literæ dantur, si perfert, reddere dicitur: sicut ille, ad quem dantur, accipere.

De In, & Ad, cum alijs uerbis. Cap. XXXVII.

e O in uillam, & eo ad uillam: proficiscor in campum, & ad campum: confero me in agrum, & ad agrum, idē sunt. Et item in similibus, præterquam in hoc ultimo uerbo quoties refertur ad personam. Dicimus enim contuli me ad Catonem, & contuli me ad patrem, non autem in Catonem, & in patrem, ad distinguendam uidelicet significationem. Nam, quum dico, contuli in personam, non possum addere alteram personam uelut me, sed rem, uelut beneficium. Eritq; significatio donationis: ut multa contuli in Catonē, id est multa donaui Catoni: nemo in patrem potest tanta beneficia conferre, quanta contulit pater in filium.

De Refero tibi, & ad te. Cap. XXXVIII.

r Etulit mihi, et retulit ad me, ita differunt, quòd illud est, narrauit: hoc uero in consultationem tulit, ut Quint. Relaturus uobis iudices ordine malorum meorum euentum, quem nemo tam crudelis, nemo tam sæuus audiet, ut me non pascat. Sed hoc nemini ignotum est. Idem: Vultis scire iudices, nihil impatientia charitatis fecisse patrem, non retulit ad matrem, non propinquos consuluit, non amicos. Cic. in Catilinam: Refer, inquis, ad senatum, id est refer in consultationem senatus. Vergil. III. Aeneidos:

Delectos populi ad proceres, primumq; parentem
Monstra deûm refero. Et ne dubitares de sensu sermonis huius, more suo aperuit, subiungens:
Et quæ sit sententia posco. Pauloq; post:
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer. Sunt enim deorum uerba, non consiliū ab Anchisa petentium, sed illum quid agendum sit, docentiū. Ideoq; additur illud, haud dubitanda. Porrò utraque harum sententiarū in uerbo uersatur, aliquando etiam in facto, sed diuersa est significatio, ut Quintil. ad patrem arma non retuli, id est reportaui. & Cicero: Si ad unum omnia referenda sunt, dignissimum esse Pompeium, hoc est, si in unum omnia conferenda sunt, de re intelligitur, non de oratione. Quale illud eiusdem est pro Deiotaro: Qui rumores ad se referrent, & quale est Cæsaris, Vt, quæ diceret Ariouistus, cognoscerent, & ad se referrent. Hic de uerbis agitur, & tamen non significatur ferri in consultationem, sed potius narrari, & renuntiari mandata ab altero data. Præterea hic solet adhiberi accusatiuus, uel nominatiuus: ibi crebro

bro(in prosa præsertim) ablatiuus cum præpositione de, ut de omnibus his referã ad senatum. Omnia autem hæc referam ad senatum, rarius dicitur. Tamen significat idem, quod est, in senatorum consilium ferã.

De Interdico. Cap. XXXIX

i Nterdico tibi aqua, et igni, non autem interdico tibi aquam, & ignem: neque interdico te aqua, & igni. Quo autẽ modo mutabitur in passiuum hæc oratio? Sunt tres modi (quantum colligere possum) mutandi actiuum in passiuum. Vnus, ubi est solus accusatiuus, ab eo in nominatiuum mutato incipiendi: ut, dedi tibi equum, equus à me tibi datus est. Alter, ubi sunt duo accusatiui, alterũ in nominatiuum conuertendi, alterum relinquendi: ut docui te musicam, tu à me doctus es musicam, non autem musica docta est à me te. Tertius utrumlibet horum accusatiuorum mutandi in nominatiuum; alterum uel relinquendo, uel in ablatiuum cum à uel ab transferendo, sic, Ego rogaui te ueniam, tu rogatus à me es ueniam, uel uenia abs te rogata est mihi: licet per hoc secundum tu magis uidearis rogasse pro me, quàm ego te. Quem horum modorum huic uerbo tribuemus? nullum. Et tamen tres isti similes sunt. Vnus hic est: tibi interdictum est aqua, & igni, quod est frequentissimum Alter hic: aqua & ignis tibi interdictus est, ut Liuius lib. octauo: Interdictumq; mare Antiati populo est, quòd si esset mari, prioris modi foret exẽplum. Tertius hic: tu interdictus es aqua, & igni: sed tamen hic modus cæteris est rarior. Metellus Numidicus, Illi uero omni iure, atque honestate interdicti sunt: ego neque aqua, neque igni careo.

De Pluit, & Ningit. Cap. XL.

p Luit caret supposito, habens appositum ablatiuum, ut Liu. Nuntiatum est in Albano lapidibus pluisse. Licet nunc dicamus: Deus pluit carnem, pluit manna, pluit escam: Ningit uero suppositum, & appositum respuit.

De Decet, Iuuat, Conducit. Cap. XLI.

d Ecet, iuuat, conducit pro utile est, & si qua sunt alia, nec personalia sunt planè, nec impersonalia, quum habeant numeros. Vestes hæ decent nos, isti cibi iuuant te, studia secreta conducunt maxime. Explicat, expliciunt nunquam (quod sciam) legi.

De Ausculto, et Audiens tibi sum. Cap. XLII.

a Vsculto te, audio te: ausculto tibi, obtẽpero tibi: sum audiens te, quòd te audio: sum audiens tibi, quòd tibi obedio: ut lex XII. tabularum apud Quint. Filiũ minus audientem dicto liceat abdicare. Cic. in Philipp. Et audiens esset huic ordini. Et pro Deiotaro: Aut qui dicto audientes in tanta re nõ fuissent. Cum uerbo re-

perisse apud scriptores prosæ orationis tale loquendi genus non memi ni, sed apud Plautum in comœdia, quæ inscribitur Captiui duo: Memini, quum dicto haud audiebat, facto nunc lædat, licet.
Hinc est, quare unum obedio ex compositis ab audio, postulat datiuũ.

De Dono tibi, & te. Cap. XLIII.

d Ono tibi munus, notum est, quid significet, dono te munere plerunque præmij gratia, sed interdum admirationis, inter dum beneuolentiæ, interdum misericordiæ. Cic. pro Archia: Sylla, cum Gallos, & Hispanos ciuitate donasset, uidelicet in præmiũ. Quæ exempla sunt plurima: ut militaribus donis, corona uallari, im munitate donatus sum. Idem pro eodem: Itaque, si ciuis Romanus Ar chias legibus non esset, ut ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, per ficere non potuit. Certe imperator nõ remunerationis causa Archiam ciuitate donasset, sed admiratione ingenij, & beneuolentia.

Vergil. Aeneid. quinto:

Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Nimirum non præmij gratia: nam tres præmia primi accipient. Bene uolentiæ ergo, non meriti illorum gratia, cum postremi nihil omnino mereantur. Quale est Valerij Maximi libro secundo: Rex Antiochus bello, quod cum Romanis gerebat, filium Scipionis à militibus suis in terceptum, honoratissime excepit: regijsq; muneribus donatum, ultro, et celeriter patri remisit. Vtique amicitiæ gratia. Et Amphitryon apud Plautum: Verum ita animatus fui, itaq; nunc sum, ut ea te patera do nem. Et paulo post Alcmena, inquit: Pateram profecto feras, qua ho die meus uir donauit me. In quorum utroque sola in donando beneuo lentia declaratur. Idem Plautus in Aulularia: Dij immortales qui bus, & quantis me donatis gaudijs. Quintilianus in Gladiatore: Quod me facere conuenit, qui per maria latrocinijs infesta solus peti tus sum, qui lucem, libertatem, denique quicquid pati debeo non igna rus (ut primo natalis horæ tempore) sed uidens, sentiensq; acceperim: nec solum donatus his bonis, sed summis periculis liberatus sum. Ver ba sunt hominis aggerantis beneficia amici, ut se maxime illi osten dat obstrictum. Sola ergo fuit ratio beneuolentiæ. Idem in pariete palmato: Quàm blande ille seposuit miserum suum, quàm diligen ter uxoris gaudentis exclusit oculos, quàm multo cæcum pudore do nauit. Hic habita est misericordiæ ratio. Suetonius in uita Augusti: Et ne enumerem quot, & quos diuersarum partium uenia, & incolumi tate donatos. Cornelius Nepos de uita Attici: Auxit hoc officium alia quoque liberalitate: nam uniuersos frumento donauit. perfecto clemen tiæ, non remunerationis gratia.

De Incumbo huic rei, & in hanc rem. Cap. XLIIII.

Ncumbo studijs, & incumbo remis. Verglius:

i -Validis incumbite remis.

Incumbo in studia, et ad studia, sed non incumbo in remos, & ad remos. Cicero: Pergite adolescentes, & in hæc studia, in quibus estis, incumbite. Et alibi: Quare incumbamus ò noster Tite ad illa præclara studia, & eò, unde discedere non oportuit, aliquando reuertamur. Neque hoc in bonum tantummodo accipitur, sed etiam in malum: ut idem, M. Catoni incumbenti ad eius perniciem. Sed illud, incũbite remis, non est per translationem dictum, ut hoc: Nam ut, quum remiges incumbunt remis, uel quum nos operi faciundo incumbimus toto pectore, significatur diligentia & conatus: ita, quum accuratius quid mente agimus, incumbere dicimur, quemadmodum econtrario supini dicuntur, qui negligenter agunt.

De Diuerso, uarioq; regimine uerborum, cum diuersa, similiue significatione. Cap. XLV.

Imeo te tanquam inimicum, timeo tibi tanquam amico. Illic
t tanquam offensurus sis, hic tanquam defendendus. Commẽdo te regi, id est committo, Commendo te apud regem, id est laudo. Cedo tibi, unde et concedo tibi, pro non repugno tibi: facit'q; præteritum cessi. Cædo te, pro flagello te, cuius præteritũ est cecìdi pro flagellaui, & supinũ cæsum: Vnde cæsus, uel qui flagellatus est, uel qui amputatus est, siue occisus. Raro pro occido hoc uerbum accipitur. Cicero in Philipp. Cædit greges armentorum. Dimitto te discedens, id est relinquo. Dimitto te discedentem, id est abire permitto, uel dimitto te, id est mitto, unde dimissi legati dicuntur. Incessit mihi cupiditas, id est subijt. Incessit me ille, id est offensurus me petit, & accusat. Inest huic loco, & inest in hoc loco. Primum apud Quintilianum, cæteros'q; frequentius, ait enim: Verum hoc melius faceret natura ipsa duce, sed naturis ipsis ars inerit. Secundum apud Ciceronem frequentius, ut ibi: Illud enim honestum, quod sæpe diximus, si in alio cernimus, tamen nos mouet, atq; illi, in quo id inesse uidetur, amicos facit. Comparo hãc rem illi, & cum illa. Confero te isti, & cum isto. Ego sum similis tibi, & tui. Hoc est commune omnibus, & omnium, uel commune mihi tecum, & cum cæteris. Ego sum particeps laborũ tuorum, & tibi sum in laboribus particeps. Quint. Et in plerisq; ruris operibus marito particeps. Curtius: Quòd fuisset illis in periculis particeps. Accedit huic rei, & ad hanc rem, uel accedit huc, uel eò, uel eodem. Quint. Atq;, ut accedat dolori meo cumulus, quæ hoc facit, uxor mea est. Cic. Vt ad illã optimam, præclaram'q; prædam damnatio Sexti Roscij uelut cumu-

lus accedat. Impendo curam, uel operam, uel laborem, et similia, huic rei, & in hanc rem: quod in Quint. sæpe reperies: Partior laborem multis negotijs, & in multa negotia, ut apud eundem. Adijcio huic rei, & ad hanc rem. Respondeo tibi, & ad te. Celo te hanc rem, & celo te de hac re. Tu es natus ad laudem, & laudi. Cicero pro Sextio: Nam quid ageret uir ad dignitatem, & gloriam natus? & in eadem: Qui se patriæ, qui ciuibus suis, qui laudi, qui gloriæ, non qui somno, & conuiuijs, & delectationi natos arbitrantur. Aggregabo te illis, uulgo dicimus. Idem: Aggregare te soleo in numerum nostrum. Idem pro Archia: Ascribi se in eam ciuitatem uoluit. & pro eodem: Quum fuerit in alijs quoque ciuitatibus ascriptus. Idē in Philipp. Tu uero ascribe me in talem numerum. Idem pro Rabirio: Si quis hunc reprehendendum putat, ascribat ad iudicium suum non modo meam, sed huius etiam ipsius, qui commisit, sentētiam. Idem contra Rullum: Illum sibi collegam ascriberes. Tibi hoc ascribendum est, id est tibi tribuendum, & imputandum.

De noua ratione regendi quorūdam impersonaliū. Cap. XLVI.

c Oepit eum pœnitere, posset te pigere, desinet me tædere, sæpius dicimus, quàm cœpit ille pœnitere, posses pigere, desinam tædere. Quintilianus in milite Mariano: Neque, si sit cupidissimus uitæ, pœnitere eum sui facti potest. Cicero de petendo consulatu: Si hic ciuis liber est, cuius autoritatis neminem posset pœnitere. Idē in Verrem: Iam iam Dolabella me neque tui, neque tuorum liberorū, quos tu miseros in egestate, atq; in solitudine reliquisti, miserere potest. Simile est illud Terentij:

Ita dij me bene amabunt, ut me tuarum misertum est
Menedeme fortunarum. Me, pro à me misertum, dixit.

Quum uenuste uerba aut desunt, aut redundant. Cap. XLVII.

d Esunt nonnunquam uerba in oratione, sed non sine gratia, ut Horatius:

Quò mihi fortunam, si non conceditur uti?

Id est ad quid uultis esse mihi bona fortunæ? Hic modus incipit per quò, alius incipit per unde, ut idem:

Vnde mihi lapidem? quorsum est opus? unde sagittas?

Supple putes, uel dicas mihi esse. Iuuenalis Saty. XIIII.

Vnde tibi frontem, libertatemq́; parentis, Quū facias peiora senex?

Cicero ad Fabium: Martis uero signum quò mihi pacis autori? Quintilianus: Quò per fidem diuitias cæco? Et alibi: Quò nunc tantum frumenti? quò classem commeatu grauem? Idem: Vnde hunc illi animum? Et alibi: Vnde tantum uirium cæco, ut in uno statim icto mors

tota peragitur? Idem tamen ait alio loco: Vnde miſeræ tunc, unde ſomnus? ſupple erat, uel eſt. Tertius modus, ut apud eundem: Sequitur quæſtio, an utilis rhetorice? nam quidam uehementer in eam inuehi ſolent, & (quod ſit indigniſſimum) in accuſatione orationis utuntur orandi uiribus. Eloquentiam enim eſſe, quæ pœnis eripiat ſceleſtos, cuius fraude damnanentur interim boni, conſilia ducantur in peius: ſupple, dicunt enim eloquentiam. Cicero: Habendas eſſe quàm laxiſſimas amicitiæ habenas: caput enim eſſe ad bene uiuendum ſecuritatem: ſupple, dicunt enim caput. Qui modus loquendi apud Græcos eſt frequẽtiſſimus. Idem uerbum aliquando redundat, ut de Oratore Cicero: Tityum illum, qui cum ſtudioſe pila luderet, & idem ſigna ſacra noctu frangere putaretur, gregalesq́;, cur in campum non ueniſſet, requirerent, excuſauit Veſpa Terentius: quòd eum brachium fregiſſe diceret. Satis erat dixiſſe, quòd brachium fregiſſet. Et non longe illinc: Cui quum familiaris quidam quereretur, quod diceret uxorem ſuam ſuſpendiſſe ſe de ficu, amabo te, inquit, da mihi ex iſta arbore, quos ſerã ſurculos. Sat erat ſine illo, quòd diceret: Sed hoc uerbum libenter apponit Cicero. Quartus, quum ſuppletur reſpondeo, ut idem frequenter: Quod autem ſcribis de illo negotio, ego neſcio quid conſilij capiam, uel ego iam antea timueram, ſupple reſpondeo. Raroq́;, uel nunquam hoc uerbum profertur. Aliquando ſubintelligitur ſimile uerbum, ut apud Quintilianum: Sed ſi confeſſionem culpæ meæ exigitis, ego fui pater durus, & patrimonij, quod iam melius ab his adminiſtrari poterat, tenax cuſtos: ſupple confiteor, quod eſt. Quintus modus, ut apud Ciceronem: In obſequio (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur) aſſentatio abſit, ueritas retineatur. Subintellige, ita loquimur (quoniam Terentiano uerbo libenter utimur) Et alibi: Satiari delectatione non poſſum, ut meæ ſenectutis requiem, oblectationemq́; noſcatis. Subintellige, hoc dico, ut noſcatis. Sextus modus, ut apud Plinium Iuniorem: Studes, an piſcaris, an uenaris, an ſimul omnia? ſupple facis. Quintilianus: Nil aliud, quàm renuet: id eſt nil aliud faciet, quàm renuet. Et iterum: Et acceptis literis meis iuuenis filius nihil aliud, quàm cũ matre fleuiſſet, id eſt nil aliud feciſſet, quàm cum matre fleuiſſet. Martialis: Nil aliud, bulbis quàm ſatur eſſe potes, id eſt nil aliud facere. Cui confine eſt illud, ubi prolato aliquo aduerbio qualitatis ſubintelligitur pro conditione materiæ, aut dixit, aut fecit, ut bene Ennius, præclare Anaxagoras, fortiter Scipio, prudenter Fabius, ſupple dixit, aut fecit, prout ex his, quæ aut iam diximus, aut dicturi ſumus, colligitur. Et per comparatiuum: Dij melius, ſupple fecerint, aut faciant, aut certe uelint. Nec de dijs ſolum, uerumetiam de hominibus, ut apud Quin-

tilianum: Tu melius uxor, quæ facturum retinebas, supple fecisti. Interdum etiam per nomen, nam illud melius, est aduerbium: ut, dij meliora. Lucanus ipsum uerbum apposuit: Dij meliora uelint. Nec procul ab huius natura abest, quando utimur hoc nomine res, siue in nominatiuo, siue in accusatiuo, forte etiam in alijs casibus, ut restat mihi exponenda uita, quam hic egit in magistratu, res digna auditu in primis, uel reliquum est, ut exponam uitam huius, qua fuit in magistratu, rem dignam auditu in primis.

Quòd amœne tempus aliquando pro tempore ponitur. Cap. XLVIII.

Annibal apud Titum Liuium alloquens milites inquit: Si
h tales animos in prælio habebitis, quales hic ostendistis, uicimus. Quintilianus: Si tales milites omnes habebimus Mari, uicimus. Cur de futuro non per uerbum futuri temporis locutus est? Nempè ad asseuerandam rem, ut non futura, sed iam esse uideatur: multóq; plus ponderis habet, ut dicamus uicimus, quàm uincemus. Idem Quintilianus: Dimitte tantum, & euocasti, id est euocaueris, Cicero: Vnum ostende in tabulis, aut tuis, aut patris tui emptum, & uicisti, pro uiceris. Idem pro Sextio: Restitisses, repugnasses, mortem pugna oppetisses: pro eo, quod est resistere, repugnare, mortem pugna oppetere debuisses. Ouidius lib. V. Metamorph.

Præmiáq; eripies, quæ, si tibi magna uidentur,
Ex illis scopulis, ubi erant affixa, petisses?

Id est petere debuisses? Terent. in Andria: Prædiceres, pro eo, quod est prædicere debebas. Et alibi: Fortasse aliquanto iniquior erat propter eius libidinem: pateretur, pro pati debebat. Item Cicero tertio offic. Male etiam Curio, quum causam Transpadanorum æquam esse dicebat, semper autem addebat, uincat utilitas, potius diceret non esse æquam, quia non esset utilis reipub. id est dicere debebat. Huic simile est quale apud Ouidium de remedio:

Gnosia, fecisses inopem, sapienter amasset.

Id est si fecisses inopem. Horatius:

Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento, quinque diebus
Nil erat in loculis.

Id est si dedisses. Plinius Iunior: Dedisses huic animo par corpus, fecisses quod optabat. Id est si dedisses: Illud magis poëticum. Vt Verg.

-Tu quoque magnam
Partem opere in tanto, sineret dolor, Icare haberes.

Id est si sineret. Iuuenalis:

Græculus esuriens in cœlum, iusseris, ibit.

Id est si iusseris. Adhuc diuersum huic est, quale est apud Ciceronem: Conchiliatis Cn. Pompeij peristromatis, seruorum in cellis stratos lectos uideres, id est uidisses. Quintil. Semper uidisses, ut ibi: Vidisses non quemadmodum tenues umbræ corpus accipere cogitationibus solent. Apud hunc sæpe est hic modus loquendi. Si perseuerassem, duos excæcaueram, pro excæcassem. Quale est illud Horatianum secundo carminum, quod metri causa Priscianus dici putat:

Me truncus illapsus cerebro
Sustulerat, nisi Faunus ictum Dextra leuasset.

Apud illum quiddam pene cõtrarium, ut ibi: Dictatoris nomen, quod sæpe iustum fuisset: pro fuerat. Nam de imperfecto subiunctiui, quod solet poni pro imperfecto, indicatiui, in proximo libro iam dixi, cuius hoc exemplum fuerat, Non quia amicus non esses. Cic. de repub. libro sexto: Et quòd de uia fessus essem, & ad multam noctem uigilassem, pro fessus eram, & uigilaueram.

Vbi nitidius utimur actiuo, ubi passiuo. Cap. XLIX.

Oportet legere libros, expedit euoluere autores, utile est cognoscere plurima, operæpretium est habere, quos imitemur, necesse est adhibere usum, conducibile est descendere in certamen, & agitare cum alijs controuersias. Vel per passiuum, oportet legi libros, euolui autores, cognosci plurima, haberi, quos imitemur, adhiberi usum, agitari cum alijs controuersias. Hunc posteriorem modum magis ars grammatica probat, illum magis autoritas. Secus in præterito: nanque non ita sæpe legimus, fecisse hoc oportuit, ut factum hoc oportuit. Cicero in Verrem: Tamen id factum non oportuit. Et in eundem: Apollinis signum ablatum certe non oportuit, & alibi: Totam rem illi integram seruatam oportuit. Non dissimile sane est illud per alterũ uerbum (de Volo loquor) ut idem: Liberis consultum uolumus, etiam si posthumi futuri sint. Idem: Percurram tamen breui, ut non minus hominem ipsum, quam ius commune defensum uelitis. Quintilianus: An incidisse in sordidum nomen, non eo contemptum hominis, quem destructum uolebat, auxisse.

Propositiones, rationesq́; interdum misceri. Cap. L.

Nam ubi uinci necesse est, expedit cedere, siue plura sunt, de quibus quæritur, facilior erit in cæteris fides: siue unum mitior pœna solet irrogari uerecundiæ. Miscuit hoc loco Quintil. propositiones, rationesq́;, quum sit usitatissimum sic dicere: Siue plura sunt, de quibus quæritur, siue unum. Si enim plura, facilior erit in cæteris fides. Sin unum, mitior pœna solet irrogari uerecundiæ. Atque

iterum! Firmis autem iudicijs, iamq; extra periculum positis, suaserim & antiquos legere (ex quibus si assumatur solida, & uirilis ingenij uis, deterso rudis seculi squallore, tum hic noster cultus clarius enitesct) & nouos, quibus & ipsis multa uirtus adest. Alius dixisset, suaserim & antiquos & nouos: antiquos quidem, & cætera: nouos uero, &c. Cic. in Antonium: O te miserum, siue illa tibi nota non sunt (nihil enim boni nosti) siue sunt, qui apud tales uiros tam impudenter loquare.

De usu uenusto uerbi Videor. Cap. LI.

n On uidetur tibi, quòd bene faciã, & mihi non uidetur, quòd bene loquaris. Sicut uobis uidetur, quod male facimus, ita nobis uidetur, quòd male facitis: uidetur tibi, quòd ille bene scribat, & uidetur mihi, quòd isti bene arent. Rusticanus hic sermo est, et agrestis. Eruditi enim sic loquuntur: Non uideor tibi bene facere, & tu non uideris mihi bene loqui. Sicut uobis uidemur male facere, ita nobis uos uidemini. Ille uidetur tibi bene scribere, & isti mihi uidentur bene arare.

De uulgari quodam usu Mihi, & Tibi. Cap. LII.

h Ic mihi gloriatur se omnes honores sine repulsa obtinuisse, et alibi idem Cicero narrans Bruto rem, in qua ille non adfuerat, inquit: Ecce tibi Pompeius noster. Illud mihi, & tibi nõ magis ad me, uel ad te, quàm ad cæteros pertinet: sed est oratio sumpta de medio, qua uulgo utimur. Tu mihi semper dormis, ille mihi assidue sedet. Quum super cœna essemus, ecce tibi ostium crepuit. Hic sermo neque ad me, neque ad te, neque ad quenquam refertur. Ideoq; differens est ab illo figurato, quale est apud Vergilium:

Ne mihi tum molles libeat iacuisse per herbas. Et iterum:
Ne'ue tibi ad solem uergant uineta cadentem. II. Georg.

Hic præcipitur ad uniuersos sub prima, & secunda persona, ibi non præcipitur, nec ad aliquem sermo est.

Quando maiori tempore expresso, partem eius accipimus, & quando deest Post. Cap. LIII.

s Vperioribus diebus ueni in Cumanum, & iterum: Qui his paucis diebus pontifex factus est. Et in futuro: Paucis diebus eram domesticos tabellarios missurus, et iterum: Triduo, aut ad summum quatriduo periturum. Hæc Cic. & Sallustius: Legati triduo nauim conscendere: non est accipiendum per superiores dies, & per paucos dies, per triduum, & quatriduum, sed intra superiores dies, intra paucos dies, intra triduum, & quatriduum. Nam illud, quod aliqui dicunt, tempus continuatum & solidum significari

per

per accusatiuum, secus uero per ablatiuum, plane falsum est. Cicero enim, atque Vergilius saepius accusatiuo, & quidem indifferenter utũtur, posteriores uero plerique ablatiuo. Aliquando in huiusmodi genere sermonis omittimus post: sic, Intra decem dies, quàm uenit, confecit omne negotium. In paucis diebus, quàm Rhodum appulit, uxorem duxit, id est postquam uenit, postquam appulit: quae exempla apud historicos sunt plurima.

Vbi deceant, Nisi, Quàm, & Praeterquam. Cap. LIIII.

q Vid est animal, nisi corpus cum anima concretum? recte & latine: quid est animal, quàm corpus cum anima concretum? non recte, nec latine. Adde aliud, uel aliter, uel secus, & utroque modo licebit dicere. Quid est aliud animal, quàm corpus: uel nisi corpus cum anima concretum? Cicero: Quid est aliud gigantũ more bellare cum dijs, nisi naturae repugnare? Idem faciet comparatiuum. Vt, quid est melius quàm gaudere, uel nisi gaudere? ut Quintilianus: Nihil est facilius, nisi totam causam omnino non agere. Praeterquam, eandem, aut prope parem uim obtinet, quam nisi. Cuius exẽpla, ut facilia praetermittimus, unum illud admonentes, ubi est praeter, ibi locum habere praeterquam, ad hunc modum, ut: nullius rei sum auarus praeter laudem, uel praeterquam laudis: nulli places, praeterquam mihi, uel praeter me.

De usu huius uerbi Transfero. Cap. LV.

q Vem morem Spartiatae transtulerunt in foeminas: & alibi idem Cicero: Quod nisi in amicitiam transferatur. Quae in alios transferũtur, non solent remanere penes eos, à quibus transferuntur. Mos autem (ut Cicero uult) ita transfertur, ut penes priorem quoque remaneat: & libro primo officiorum: Quod ab Ennio positum in una re transferri in multas potest, & in eodem: Eademq; mediocritas ad omnem usum, cultumq; uitae transferenda est.

Lucanus in decimo:

Nondum translatos Romana in secula luxus.

De Committo. Cap. LVI.

n On committas, ut, quum omnia tibi à nobis suppeditata fuerint, tu tibi defuisse uideare. Et iterum: Non committas, ut dicendum sit, non putaram. Haec Cic. Quintil. quoque: Non committam, ut illa dubia faciam defensionis solicitudine. Et alibi: Nihil tibi minus committendum, quàm ut ulciscaris hoc flagitium, in eo praesertim, qui apud malignos poterit uideri te permittente fecisse. Cic. tamen quodam in loco non per ut, sed per quamobrem locutus est, dicens: Considerare debes nihil tibi esse committendum, quamobrem eo-

rum, quos laudas, te non simillimum præbeas. Idem pollet quamobrē, quod ut, & licebit illud tollere, & hoc subijcere. Ex quibus exemplis datur intelligi hoc uerbum sequente ut, uel simili dictione semper accipi in malam partem: nec recte dicas, fac committas, ut omnes te laudēt: aut sic, non commisisti unquam, ut laudareris. Præterea semper habet secum negationem.

De Oriundus, & Ortus. Cap. LVII.

o Riundus quòd non habeat uim participij, credo alij dixerunt. Cuius utendi hic modus est: Ego sum ortus Romæ, oriundus à placentia. Titus Liuius: Nati Carthagine, sed oriūdi à Syracusis, id est à Syracusis originem trahentes, unde fuerunt parentes: uel sine præpositione, ut idem: Alba oriundum sacerdotium. In personis ferè cum præpositione. Idem: Is longe princeps Latini nominis erat (si famæ credimus) ab Vlysse, deaq; Circe oriundus, Idem: Quid hoc si polluit nobilitatem istam uestram, quam plerique oriundi ex Albanis, & Sabinis non genere, nec sanguine, sed per cooptationem in patres habetis? Nonnunquam per indeclinabilia, ut inde ego sum oriundus, unde tu. Liuius tamen (si recte scribitur) ait libro octauo: Palæpolis fuit haud procul inde, ubi nunc Neapolis sita est, duabus urbibus idem populus habitabat. Cumis erant oriundi, &c.

De Memini. Cap. LVIII.

m Emini pro recordor, tum genitiuum, tum accusatiuum postulat. Vt Terentius: Faciam ut meiq;, et huius diei, ac loci semper memineris. Cicero: Omnia, quæ curant senes, meminerūt, uadimonia constituta, qui sibi, cui ipsi debeant. Quid iurecōsulti, quid pontifices, quid augures, quid philosophi, senes quàm multa meminerunt? Idem uerbum pro eo, quod est mentionem facio, recusat accusatiuum, postulatq; genitiuum, uel ablatiuum cum præpositione de, ut Quintilianus: Neque omnino huius rei meminit poëta ipse, & iterū: De quibus multi meminerunt. Hinc uidetur deriuari mentio, quasi à meno præsenti, & geminato præterito memini: unde supinum mentū, ex quo mentio, & mens, quæ omnium recordatur, & mentum quia in mentione facienda, hoc est, in loquendo, præcipue mento utimur. Nullum enim animal mouet partem oris superiorem, nisi Crocodilus, sed omnia inferiorem, sicut & nos mentum. Hinc etiam mentior, quia cōtra mentem loquor. Forte & hinc uenit menta. Sed nolo eius etymologiam aliquam afferre, ne cui forte uidear argutulus.

De differentia inter Alter, & Alius. Cap. LIX.

a Lter de duobus dici, alius de multis, notum est omnibus, licet nō omnes recte utantur. Macrobius de Saturnalibus: Quum igitur

asseruerimus

asseruerimus quatuor in corpore fieri digestiones, quarum altera pendet ex altera, dicendum erat, quarum alia pendet ex alia. Idem in alio opere de naturalibus: Illæ uero insolubiles causæ sunt, quæ mutuis inuicem nexibus uinciuntur, & alteram altera facit, ac uicissim de se nascuntur, nunquam naturalis societatis amplexibus separãtur. Nam Ouidius de nouem picarum transformatione loquens, quanquam eũ excusare metri necessitas potest, tamen quòd singulæ singulas, ac certæ certas intuerentur, intellexit, quum inquit:
Alteraq; alterius rigido concrescere rostro
Ora uidet. Suetonius de uita Caij: Nec cessauit ex eo alterum alter criminari, atque inter se omnes committere. Nescio an sic accipiendum sit, unum uni, & rursus hunc illi. Plinius libro undecimo, inquit de formicis: Et quoniam ex diuerso conuehunt altera alterius ignara. Quare dicamus aliquando sic loqui esse permissum. È diuerso nonnũquam de duobus dicimus alius, et alius, nec dicere aliter possumus: ut, dubitatur, uter excellat, Sallustius, an Liuius: &, alius alium præponit, non autem alter alterum. Ratio postulabat ut diceremus, alius alterum. Nam alius ad plurimos refertur, qui de duobus iudicant, alter ad unum de duobus, de quibus iudicatur. Sed quia uidebatur inuenustum sic loqui, maluerunt mutare alterum in alium. Afferamus exemplum. Sallustius in Catilinario de Cæsare, & Catone loquens inquit: Genus, ætas, eloquẽtia propè paria fuere, magnitudo quoque animi, & gloria, sed alia alij. Vel est ea ratio, quam dixi, uel hæc, quod idem est alia alij, quod diuersa diuerso: ut alia est facies mea, alia est facies tua, id est diuersa. Proprie igitur alter refertur ad unum de duobus, ut Hannibal in transitu Apennini amisit alterum oculum: siue ad unam duarum partium, quod superius etiã significaui, ubi hoc Ciceronis exemplo usus sum. Duplices similitudines esse debent, unæ rerum, alteræ uerborum. Et quale est Vergilij exemplum:
Aurea mala decem misi, cras altera mittam.
Aliquoties etiam accipitur alter pro secundo ex duobus, pluribus'ue. Vt unus, alter, tertius, quartus: unæ, alteræ, tertiæ, quartæ literæ. Et hic est alter annus belli Punici: & ego altero mense repudiaui uxorẽ, id est secundus annus ab origine belli Punici, & secundo mense à ductione uxoris. Aliquando pro ipsis duobus: ut, unus aut alter, id est unus aut duo. Quod etiam in aduerbijs respondet semel, aut iterum, id est semel, aut bis. Item semel, & iterum Cicero in Bruto semel, & iterum in Philippicis. Dubitari tamen potest, quum dicitur, Iterum consul, an secunda uice, an bis consul intelligatur: quæ dubitatio in cæteris non erit. Tertium enim consul, & quartum consul, sic differt ab illo

ter consul,& quater consul: quòd in altero significatur tertia, et quarta uice, in altero tribus,& quatuor uicibus. Aliqui tamen dubitarent, an in hanc significationem uice, & uices reperiatur.

De Quisq;,& Vterq; cum uerbo, aut participio. Cap. LX.

h Irundines uere ineūte redeunt, in suum pristinum unaquæque nidum immigrantes. Muta illud unaquæque, sic: In suum pristinum nidum unaquæque immigrantes: aut sic; Vnaquæque in pristinum nidum immigrantes: iam non erit latinū. Item offendi parentes suo utrunque morbo affectos, transfer illud utrunque, ut modo ostendi, iam non erit elegans. Nam, si ita mutemus, ille pluralis numerus immigrantes, & affectos referetur ad illū singularem unaquæque, & utrunque, quod fieri non potest. At illo modo superiore secus: refertur enim numerus pluralis ad pluralem, sic: Hirundines uere ineunte redeunt immigrantes in nidos pristinos, unaquæque in suum supple immigrans. Offendi parentes morbis affectos, utrunque supple suo affectum morbo. Verg. in XII.

Dant sonitum spumosi amnes,& in æquora currunt,
Quisque suum populatus iter. Et paulo post:
Pro se quisque uiri summa nituntur opum ui.

In priore exemplo, si uersus pateretur non decuisset dicere, quisque suum populatus iter, sed populati: nec in posteriore pro se quisque uiri summa nituntur opum ui. Secus autem solet fieri, ubi abest suus, aut se. Vt Quintil. Commendo tibi senem, quem fecimus uterque mendicū. Nec recte dicas, commēdo tibi senem, quem nos filij alleuare debemus, cum uterque mendicum facientes: uel sic, quem nos uterque captiui mēdicum fecimus, nisi more Poëtico, ut apud Ouidium:

Vtraque formosæ me iudice sunt uenerandæ. Et apud Horat.
Legati magnis missi de rebus uterque.

Quod apud oratores non reperitur: sicut nec illud quidem: licet Aulus Gellius utatur, quale apud Terentium:

Quod plerique omnes faciunt adolescentuli.

Quod quidam exponunt pro eo, quod est, plerique omnium: quidam pro eo, quod est, omnes.

De Tamen,& Sed cum relatiuo. Cap. LXI.

h Omo illiteratus est, cui tamen paucos in rerum gerendarum scientia anteponas, latinum est. Homo illiteratus est, sed cui paucos in rerum agendarum scientia anteponas, etiam elegans est. Item in negatione. Homo quidem illiteratus est, quem tamen non postponas multis, latinum est, ut dixi. Elegans etiam sic: homo quidem illiteratus, sed quem multis nō postponas. Ideo dixi elegans, quia subin-

ſubintelligitur talis, quod in alio non fit, ut ſic, homo illiteratus, ſed talis quem, & cætera: uel, ſed is pro talis: ideoq; & hoc eleganter dicetur: Homo illiteratus, non tamen quem multis poſtponas, id eſt non tamen is, quem multis poſtponas. Aliquando non ſubintelligitur talis, neque is: ut hic ager eſt meus, ſed cuius uſu careo.

De Id quod, cum alio antecedente. Cap. LXII.

u Ideo te amatorem ſtudiorũ, quod me maxime iuuat, uel quæ res me maxime iuuat, uel id quod me maxime iuuat, amator es ſtudiorum. Item, uideo te, quod me maxime iuuat, uel quæ res me maxime iuuat, uel id quod me maxime iuuat, amatorem ſtudiorum: quæ exempla ſibi quiſque conquirat.

De aliquis, Quiſquam, Quiſpiam, & Vllus. Cap. LXIII.

a Liquis, quiſquam, quiſpiam, ullus idem ſignificant, differuntq; à quodam, ut in alio opere (quod de dialectica prope diem edemus) oſtendetur. Vllus tamen quodammodo claudicat, nec ferè citra negationem, quaſi citra baculum ingredi poteſt, niſi interrogatiue, ut uocat me ullus? aut ſubiunctiue, ut ſi ullus me uocat. Nunquam planè affirmatiue, ſicut illa ſuperiora.

De eadem perſona tanquam alia. Cap. LXIIII.

m E occupato in adminiſtratione magiſtratus, nullum tempus ſeponere ad ſtudendum poteram. Vel me occupato in adminiſtratione magiſtratus, nullum tempus mihi reliquum erat. Rariſſime Latini ſic locuti ſunt, Græci frequenter, ſed hoc modo potius: Occupatus in adminiſtratione magiſtratos, nullum tempus ſeponere ad ſtudia poteram: uel, occupato in adminiſtratione magiſtratus, nullum mihi tempus ad ſtudia reliquum erat. Dixi rariſſime, non tamen nunquam: nam quidã ſic locuti ſunt, ut Horat. de arte poëtica:

-Laudator temporis acti
Se puero, cenſor, caſtigatorq; minorum.

Quintus Tullius ad Tyronem: Non potes effugere huius culpæ pœnã te patrono, Marcus eſt adhibendus pro ipſo patronus. Simile quiddã ſapit per, quale eſt apud M. Tullium: Quum et per meipſum egiſſem, & per Druſum ſæpe tentaſſem. Illud enim per, ſignificare ſolet medium quẽdam, aliumq; interceſſorem. Nunc uero quis queat medius eſſe inter ſe, & alium, & tamen ſic uulgo loquimur, per meipſum rogaui, per teipſum obtinuiſti.

Auxilium do, feroq;, Opem fero tantum. Cap. LXV.

a Vxilium do, feroq; dicimus. Opem do non dicimus, ſed fero: unde opitulor, quod Tullianum uerbum eſſe Seneca autor eſt: quo tamen et Salluſtius, utitur et Plautus, et alij nonnulli.

De A, Ex, & De, cum alijs. Cap. LXVI.

a Vdiui à patre meo, & audiui ex patre meo, & audiui de patre meo, idē significare inueniet, qui bonos libros euoluet. Cic. tamen sic præcipue locutus est. Similiter apud eundem: Quæsiui te ab ostio, ex ostio, de ostio. Vocaui te à uia, è uia, de uia: sed hoc ultimum apud eundem in alium quoque sensum accipitur, ut in Philipp. Cumq́; de uia languerem, & mihimet displicerem, & de Repub. Et, quòd de uia fessus essem, & quòd ad multam noctem uigilassem, & de Academicis: In Cumano nuper quum mecum Atticus noster esset, nuntiatum est nobis à M. Varrone uenisse eum Roma pridie uesperi, & nisi de uia fessus esset, continuo ad nos uenturū fuisse, quasi de labore uiæ. Hic enim uia significat iter, hoc est actionem ambulandi: illic locum, quo ambulamus.

De Solus, & Vnus. Cap. LXVII.

i Nter omnia adiectiua, quæ non sunt superlatiua, duo ferè hæc, solus, & unus, more superlatiuorum regunt genitiuū. Vt solus omnium non remittit sibi, ut incredibilior sit in parricidio cæcus, quàm fuit, quum uideret. Hæc Quintil. Et Plinius: Acipenser unus omnium squamis ad os uersis contra aquam nando meat. Similiter ablatiuum cum præpositione: nā ut dicimus maximus ex omnibus, & inter omnes maximus, ita unus, & solus ex omnibus, uel inter omnes. Verum unus pro solus accipio, ideoq́; ferè cum illo adiectiuo omnis tantummodo coniungitur. Nam unus ex fortibus, unus ex populo, alterius significationis est. Cum substantiuo quoque iungitur, ut idem Plinius: Caluitium uni tantum animalium homini: sed quasi subintelligitur omnium.

De In diem, In dies, In horam, In horas, Propediem, ac Propemodum. Cap. LXVIII.

i N diem aliud multo est, quàm in dies. Illud plerunque cum hoc uerbo uiuit iungitur. Vt Quintilianus: Non ut ferè uolucres præsentis modo cibi memores in diem uiuunt, dura turus hyeme reponitur uictus. Aliquando sed raro cum alio iungitur uerbo, ut Sallustius: Panem in diem mercari, quasi dicat præsentis diei habere rationem, nihilq́; cogitare de crastino. In dies idē est, quod quotidie, sed proprie cum quodam incremento: ideoq́; plerunque cum comparatiuo, ut quum in dies malum arctius premeret: &, Quū in urbe infinitum malū serperet, idq́; manaret in dies latius: Etiā sine comparatiuo, sed tamen per uerbū significans incrementū, ut Liu. Crescente in dies multitudine, quod nō liceret dicere, cōcurrente in dies multitudine, sed quotidie, aut in dies magis: quū tamen liceat superiora exē-

pla dicere per quotidie: quum quotidie malũ archius premeret, & quũ in urbe infinitum malũ serperet, idq; manaret quotidie latius: & per singulos dies. Vt Cic. ad Atticũ: Quotidie, uel potius in dies singulos, breuiores ad te literas mitto, id est nõ modo quotidie breuiores, sed etiã in dies. Nã hæ quotidianæ literæ sunt breuiores his, quas antea mittere solebam: quæ poterant esse omnes pari breuitate. Atqui hæ, quas in dies singulos, siue in dies mitto breuiores, tales sunt, ut hodiernæ sint breuiores hesternis, & crastinæ hodiernis, & perendinæ crastinis, et ita assidue. Et pestilentia in dies fit maior, & quotidie fit maior. Sic possunt uideri hæc duo differre, quòd in hoc possunt hodie supra numerum hesternum decessisse quatuor, quum heri decesserint decem supra numerum eorũ, qui decesserãt nudiustertius. Nõ ita in illo, ubi ultimus quisq; dies maxime increscit, ut si nudiustertius decesserint duodecim, heri quatuordecim, hodie necesse est, decedant saltẽ decem, et septẽ, cras saltem unus et uiginti, perendie saltem sex, et uiginti. Eãdem differentiam habẽt in horã, et in horas, quã in diem, et in dies. Cic. in Philipp. Nec qui in horã uiuũt, non modo de fortunis, & bonis ciuium, sed ne de utilitate quidem sua cogitauerunt. Vergilius:

Gallo: cuius amor tantum mihi crescit in horas,
Quantum uere nouo uiridis se subijcit alnus.

Si quis autem in dies, & in horas, siue in dies singulos, et in horas singulas, sine illa exacta ratione incrementi accipere uelit, non denegandum ipsi hoc puto. Propediem est, quasi propè est dies, quãdo hoc fiet. Cicero: Et præsens propediẽ (ut spero) & dum aberis absens loquar. Eodem modo quo dicimus propemodum, quasi propè mensurã: quod accipitur pro penè, siue propè, quum est aduerbium.

De animaduerto. Cap. LXIX.

Animaduerto te, & animaduerto in te, differunt, cum intueor te, & intueor in te non differant. Animaduerto in te, est punio te: sed cum hac differentia, quòd punire est quorumcunque, siue iure, siue iniuria: animaduertere est eius, qui in alterum habet potestatem ordine, ac rite, id est cum animaduersione puniendi. Sed hoc proprie refertur ad personas. Animaduerto, & pro intueor, personam, & rem dicimus.

Filius, Natus, Genitor, Vir, Pater, Mater, Genitrix, Parens. Cap. LXX.

Oratores sæpius dicunt filius, quàm natus, pater, quàm genitor, mater, quàm genitrix, parens pro utroqueque: etiam sæpe homo potius, quàm uir, quoties ita accipitur ille, de quo agimus, aut loquimur, quale est hoc: Illi deduxerunt hominem in pa-

læstram. Poëtæ potius econtrario. Historici mediam quandam uiã tenent, ut Sallustius: Eos mores, atque eam industriam uiri cognoui.

De Imprimis. Cap. LXXI.

In primis potens, si de masculo loquaris, intelligitur inter primos: si de fœmina, inter primas: si de neutro, inter prima. Nam idem pollet in primis quod inter primos, uel inter primas, uel inter prima. At si defuerit adiectiuum, utique accipietur in neutro, quale est illud Vergilij:

In primis uenerare deos.

Nisi sit tale, quale apud eundem:

- In primis regina quietum

Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.

In primis, non inter primas, aut inter prima accipiendum est, sed inter primos. Vna enim inter mares fœmina nominatur sine fœminis alijs, aut inter primos, & inter primas.

Hic non est cum illo comparandus. Cap. LXXII.

Hic non est cum illo comparandus, melius de minore ad maiorem dicitur. Vt Vergilius cum Homero, Horatius cum Pindaro non est comparandus, quàm è diuerso, sic: Homerus cum Vergilio, Pindarus cum Horatio non est comparandus. È diuerso tamen nonnunquam reperitur.

Intercedo. Cap. LXXIII.

Intercedit mihi tecum amicitia, Intercedit tibi cum illo affinitas, Intercedit tibi mecum necessitudo, hoc est amicitia, affinitas, necessitudo inter nos est media quædam, quæ nos conciliat. Tribuni intercesserunt, Scipio intercessit, Cato intercessit, hoc est in medium se uerbis, aut ui opposuit.

Amare inuicem, mutuo, pariter, & inter se. Cap. LXXIIII.

Amamus nos inuicem, amatis uos mutuo, amant se pariter. Quum uero adhibemus præpositionem inter, tollitur accusatiuus, qui regitur à uerbo, ne turpe foret si replicaretur, sic: Amamus inter nos, nõ autem amamus nos inter nos, amatis inter uos, amant inter se, nõ autem amatis uos inter uos, amant se inter se. Cic. ad fratrem: Pueri ualde inter se amant, & de Amicitia: Neque solum inter se diligent, & colent, sed etiã uerebuntur. Terentius in Adelphis: Video eos sapere, intelligere, in loco uereri, inter se amare. Idem & in eadem: Quasi non norimus inter nos. Bene habeo, bene habes, id est bene ualeo, bene uales. In tertia autem persona etiam sine supposito: Bene habet, id est bene se res habet, quod exemplum ubique frequens est.

De

De Facio, Ago, Frango, & Accipio. Cap. LXXV.

f Acio te certiorem, non certum. Nam Vergilius: Anchiſen facio certum, ideo dixit quòd ſyllaba breuis inter longas non poteſt collocari in uerſu Heroico. Proſa oratione ſcribentes, ſemper certiorem dixerunt. Et ſemper facio, nunquam ago certiorem. Facio tibi gratum, nunquam ago tibi gratum. Facio ludos, facio rem diuinam, facio ſacrificium, facio ſolennitatem, nunquam ago: & multa huiuſmodi. Item feci iacturam, feci damnum, feci naufragium: uix unquam, paſſus ſum iacturã, damnum, naufragium. Cic. Magna in Repub. facta iactura eſt. Idem: Damnum enim illius immaturo interitu res Romanæ Latinæq; literæ fecerunt. Quintil. In portu naufragium fecimus: & in cæteris quibuſdam. Feci tamen fugam, quòd ego fugi alterum, non quòd alter me. Feci timorem, non quod ego timui alterum, ſed quòd alter me. Item, feci iter, non egi iter. Aliquando etiam feci uiam, feci copiam tibi rerum mearum: nũquam egi, aut dedi, aut præſtiti copiam. Feci poteſtatem tibi uendendi meas res domeſticas, nõ autem dedi. Feci lucrum, non autem acquiſiui lucrum. Honore dicto, urinam fecit, ſtercus fecit, non autem emiſit. Simile huic eſt, quod dicimus, fregit nauim, fregit brachium, quaſi ipſe fregerit, id eſt ipſe egerit, non potius paſſus ſit. Terentius: Is fregit nauim apud Andrum. Cic. Gregalesq; cur in campum non ueniſſet, requirerent, excuſauit Veſpa Terentius, quòd eum brachium fregiſſe diceret: alius dixiſſet, quòd ei brachium fractum eſſet. Ita etiam accepi moleſtiã, accepi cladem, accepi contumeliam, accepi uulnus, accepi iniuriam, accepi dedecus, accepi ignominiam: uix autem paſſus. De quo uerbo commodius alio loco dicam: accepi etiam uoluptatem, gaudium, lætitiam.

De Conuenit. Cap. LXXVI.

c Onuenit hoc mihi, aut conuenit hoc nobis, id eſt decens eſt, & conueniens. Conuenit hoc inter nos, id eſt conſtat, & cõtrouerſia caret. Conuenit mihi hoc tecum, id eſt ſine controuerſia eſt inter nos, quod ego dixi. Conuenit tibi mecum, id eſt ſine controuerſia eſt inter nos, quod tu dixiſti. Nonnunquam ſine ſuppoſito, ut conuenit inter nos. Nonnunquam ſine appoſito, ſed tamen ſubintellecto, ut hoc conuenit. Nonnunquam ſine utroque, ut conuenit.

De Obuio tibi, Obuius tibi fio, Obuius ſum tibi, & ſimilibus. Cap. LXXVII.

o Buio tibi, obuius tibi fio, obuius ſum tibi, obuium me tibi fero, obuium me tibi fortuna obtulit. Cicero: Fit ei Clodius obuius. Vergilius:

Cui mater media ſeſe tulit obuia ſylua.

Domitius Afer apud Quintilianum: Forte uos in ea ſolitudine obuios caſus miſeræ mulieri obtulit. Obuiam quoque per eadem, & alia plura uerba uariatur, ut obuiam proceſſi, obuiam iui, & alia multa.

De uerbis ad finitionem pertinentibus. Cap. LXXXVIII.

e Picurus omnia terminat uoluptate. Zeno cuncta finit honeſtate. Hiero uniuerſa definit, determinatq́; indolentia corporis. Carneades ſingula metiuntur naturæ bonis. Ariſtippus nihil non ad commodum ſuum refert. Pyrrhon nihil reliquit, quod non reuocet ad ſcientiam. Ille ſummum bonum in gula conſtituit, ego bonum ipſum pono in dilectione dei. Tuus finis, ad quem tendis, tibijpſi ignotus eſt. Tot igitur uerbis unam eandemq́; rem declaramus: quæ exempla paſſim inquirentibus ſeſe offerent.

De uerbis ad coniecturam pertinentibus. Cap. LXXIX.

c Oniecto, coniecturo, coniecturam facio, coniecturam capio, coniectura conſequor, coniectura colligo, coniectura ducor, pro eodem accipiuntur, aut parum differunt: quia efficacius quiddam eſt in coniectura conſequor, & coniectura colligo, quàm in cæteris, quorum exempla adducere longum eſſet.

De uerbis ad notitiam pertinentibus. Cap. LXXX.

n On me fallit, non me præterit, non me fugit, non me capit, idem ſignificare quod nõ ignoro, Quintilianus autor eſt.

De uerbis ad ſpem pertinentibus. Cap. LXXXI.

c Apio ſpem de te, concipio de illo ſpem, ducor in ſpem huius negotij. uocor in ſpem, ingredior in ſpem: non tantum ſpei firmitatem ſignificant, quantum colloco in te ſpem, & repono in te ſpem. Cicero: In quo maiores natu ſpem ſuæ dignitatis collocarãt. Quintilianus: In quo ſpem unicam ſenectutis reponebam.

De uerbis ad recordationem pertinentibus. Cap. LXXXII.

i N mentem uenit mihi, occurrit mihi, ſuccurrit mihi, ſubit mihi, pro eodem accipi ſolent. Sed hoc ultimum frequentur quoque ad miſerationem. Quintil. Nobis uero natura aduerſus exanimes ingenuit non ſolum miſerationem (quæ cogitationi noſtræ ſubit) ſed etiam religionem. Vbi non ita decuiſſet, ſuccurrit, occurrit, in mentem uenit. Vergilius: Subijt chari genitoris imago, ſubijt deſerta Crëuſa. Vbi nequaquam decuiſſet, in mentem uenit mihi de charo genitore, & de Crëuſa deſerta. Iungitur etiam hoc uerbum cum accuſatiuo, ut Curtius: Sera pœnitentia ſubit regem.

De uerbis ad uiſionem pertinentibus. Cap. LXXXIII.

n Ideas, uidere licet, licet cernere, apud quoſdam etiã cernere eſt, pro eodem accipiuntur. Vt itaque uideas iuſtos iniuſtis rebus

maxime

maxime dolere, imbecillibus fortes, moderatos immodestis. Licet uidere nõnullos tanta stultitia, ut uix differant à natura brutorũ. Licet ora ipsa cernere iratorum, ut imitentur. Ciceronis hæc exempla sunt.

De Parenthesi, per Quis, & Is. Cap. LXXXIIII.

s I potuisset redimere oculos matris (qua pietate fuit) uicarios suos dedisset, id est tanta pietate in matrẽ fuit. Idem Quintilianus: Hoc si scisses pater affirmo, promitto (cuius pietatis es) nemo te antecessisset. Et alibi (quæ pietas tua est.) Tribus enim modis utimur per relatiuum, totidem per pronomen is. Primo modo sic, ea pietas tua est. Secundo sic, eius pietatis es, sed hoc rarius. Tertio sic, ea pietate es. Ea pro tanta accipitur. Ideóq; & ipso tanta, uti licet eodem modo, quo & pronomine. Habet autem aliquid plus talis oratio, quàm si dicas, pro tua pietate.

De uerbis ad finem operis pertinentibus. Cap. LXXXV.

h Abes, quæ sentiam Brute de ratione dicendi. Hæc habui, de amicitia quæ dicerem. Hæc sunt, quæ putaui dicenda hoc tẽpore. Sunt uerba Ciceronis ad extremum materiæ à se tractatæ, quibus & cæteri autores uti solent. Vt Quintilianus: Habes Marcelle Victori, quibus præcepta dicendi adiuuari per nos posse uidebantur. Et iterum: Nihil habui amplius, quod in uniuersum præciperem. Et iterũ: Hæ ferè sunt emendate loquendi, scribendíq; partes.

De nominibus quibusdam in io. Cap. LXXXVI.

u Eni in opinionem, actiue accipitur, quòd talẽ opinionem habeo, aliquãdo etiam passiue, quum opinio significat famam, opinio inquam, quæ de me habetur ab alijs, non quam ipse habeo de aliquo. Sicut existimatio est opinio, atque sententia, quum accipitur actiue, ut existimatio mea, id est ita existimo. Aliquando passiue, ut homo magnæ existimationis, id est famæ & nominis, quòd eum homines magni existimant: ita homo magnæ opinionis, ut Quintil. Quod accidisse etiam Portio Latroni, qui primus clari nominis professor fuit, traditur: ut, cum ei summam in scholis opinionem obtinenti causa in foro esset oranda, impense petierit, uti subsellia in Basilicam transferrẽtur. Cicero: Sermonibus familiarium peruenimus etiam nos in opinionem. Venio in suspicionem semper passiue, ut idem: Quòd si falso P. Sextio uenisses in suspicionem, id est in suspicionẽ tui, non tuã. Veni in obliuionem semper etiam passiue, ut idem: Vt, si fuerint ex-

cellentes uiri, certe iam uenerint in obliuionem, id est quòd cæteri de illis obliti sunt, non quòd illi de alijs, aut de se. Similiter, uenio in uituperationem. Idem quarto Verrinarum: Vt propter eum in sermonẽ hominum, atq; in tantam uituperationem ueniret. Offensio etiã prope semper passiue accipitur. Ideóq; idẽ nõ Clodij offensiones dixit, sed offensas, suas uero offensiões. Et alibi: In ægro corpore odiosa est omnis offensio: id est molesta omnis passio. Vectatio quoque huic simile est, cuius rei causa est, quòd uector, quum deberet significare id, quod uehit, ut nauis, equus, uehiculum: significat potius id, quod uehitur, qui est homo. Cicero: Etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus à minoribus uectoribus admoneri solent. Quintilianus: Sic in nauim filij mei male permutatus uector imponor. Nõ tamen uectorem accipias pro nauta. Hinc est quòd inuenimus nonnunquam dictum nautas, & uectores. Sunt enim uectores, qui pretio in aliena naui uehuntur. Idem Quintil. Cur in frenatis equis uector insidet? Nonnunquam pro eo, qui uehit, ut Seneca in Hercule insano:

Tyriæ per undas uector Europa nitet. Idem in Hippolyto:

Pro sua uector timidus rapina. Quum de eodem tauro, eadem'q; Europa loqueretur. Nam cætera ferè, quæ à supinis ueniunt, tam actiue, quàm passiue accipi solent: ut accusatio Marci Tullij, actiue: accusatio Verris, passiue: donatio mariti, actiue. donatio uero bonorum passiue: & cætera.

De Bene, & Male, cum uerbis. Cap. LXXXVII.

Male iudico, male censeo, male pronuncio, male opinor, male sentio, male existimo, hoc male ad meipsum refertur, errorem'q; meum declarat. Male cogito, ad alterum refertur, significat'q; perniciem, non errorem, ut Cicero: Carthaginem diu male cogitantem, non prius timere desinam, quàm excisam cognouero: male cogitantem uidelicet mala in alterum, perniciem'q; cogitantem, non autem seipsam fallentem. Item male dico tibi, male opto, male precor tibi, male imprecor. His nonnihil similia sunt, male de te sentio, male tu de me existimas, male de illo iudicamus. Non error hic sentientis, existimantis, iudicantis'q; innuitur, sed uitium de quo iudicamus, existimamus, sentimus. Male quoque audio, id est infamor crimina mea audiẽs, cuius contrarium est male dico. Sallustius in Ciceronem: Respondebo tibi, ut, si quam uoluptatem male dicendo cepisti eam male audiendo amittas. Bene quoque maxima ex parte huic simile est, ut de te bene sentio, bene tibi precor, bene de te mereor.

De

De Loco patris, & In locum patris, & similibus.
Caput. LXXXVIII.

l Oco patris, loco fratris, loco filij te habeo, non ita accipitur, quòd, ubi illi antea erant, ibi tu nunc apud me sis, sed quòd in ea charitate, qua illi, aut fuerunt, aut sunt, aut essent, aut esse debent, ut Chrysis Pamphilo apud Terentiũ loquitur: Si te in germani fratris dilexi loco. Cic. in Verrem: In parentum loco quæstoribus suis prætores esse oportere. Illa autem sententia in locum potius, quàm in loco, requirit tale aliquod uerbum, quale est apud Quintilianum: Nam quomodo pugnam ineuntibus tot simul metus laborum, dolorũ, postremo mortis ipsius exciderint, nisi in eorum locum pietas, & fortitudo, & honesti præsens imago successerint? Et alibi: Non perdidit filium quisquis occidit: explicat à dolore patrem, quod sibi uidetur fecisse rem maximam, & iuuenis in locum amissi substituit de uanitate solatium. Ergo ita dicitur, ubi aliud erat, aliud successit, quæ diuersa à superiori sententia est. Loco uoluptatis mihi est, loco turpitudinis, loco honoris. i. uoluptuosum, turpe, honorificũ. Illud aũt hac in parte competit, ut dicamus, nõ recordari me, an usq̃ reperim genus illud sermonis, quo Ecclesiastici passim utũtur: Ego hẽo te in patrem, tu es mihi in filiũ, accipio te in fratrẽ. Dicunt. n. ueteres, hẽo te loco patris: tu es mihi loco filij, accipio te loco fratris: uel habeo te pro patre, tu es mihi pro filio, accipio te pro fratre, & nonnullis alijs modis. Atque hic uidetur aliquid non utique tale esse, sed perinde esse, ac si tale foret. Ideóq; expositiones nostræ locum habent, ubi tale aliquid non est, ut dixi, sed pro tali habetur, ut in illo: Ex illa hora accepit eam discipulus in suã: quod liceret dicere, accepit eam loco matris, uel pro matre, siue pro sua: non autem ita in illo, quod pro uero accipi debet: Ego ero illi in patrem, & ipse erit mihi in filium. Licuisset ergo dicere, id est dixissent ueteres, ego ero illi pater, ipse erit mihi filius: sed more Græcorum, unde hæc sumpta sunt, nostris ecclesiasticis ita loqui placuit. Iidem ueteres, qui illo modo locuti non sunt, sic tamen loquebantur: reuertor in patrem tibi, redij in amicum: sed hic uerbum est significans motum. Quintil. Et post exitum amici reuertor in patrem. Q. Curtius tamẽ lib. V. Igitur rex, arci Babyloniæ Agaticem in præsidem esse iussit.

De uerbis ad autoritatem pertinentibus. Cap. LXXXIX.

m Ore maiorum comparatum est, legibus ita comparatum est, legibus ita constitutum est, ita natura comparatum est, ita natura constitutum est, ita natura præscriptum. Hoc nobis ipsa

natura præscribit, nobis natura datum est, ut periclitantes alleuemus. Hoc ratio ipsa præscribit, ita uidetur ratio dictare.

De Nihil ad te, & Quid ad te. Cap. XC.

a Ddidit etiam illud: equites non optimos misisse credo Cæsar, nihil ad tuum equitatum, id est nihil ad comparationem tui equitatus. Idem Cic. Persium non curo legere: hic enim fuit, ut noramus, omnium ferè nostrorum hominum doctissimus, Lælium Decimum uolo, quem cognouimus uirum bonum, & non illiteratum, sed nihil ad Persium, id est nihil ad Persij comparationem. Quale est, Quum subintelligitur pertinet: ut hoc, quid ad te? hoc nihil ad te, supple pertinet: uel potius parum est, ut sit in comparatione Persij, parum doctus, & in comparatione tui equitatus sint parum boni equites. Terentius: Est'ne, ut fertur, forma? sanè: at nihil ad nostram hanc: nō planè nihil, sed parum potius accipiendum est.

De communione gerundij, & nominis. Cap. XCI.

i Nter agendum, inter actionem, in agendo, inter cœnandum, inter cœnam, in cœna, super cœnam, inter consulendum, siue consultandum, inter consilia, siue consultationes, in consulendo, siue consultando.

Et appellant te homines sapientem. Cap. XCII.

e T appellant te homines sapientem, & existimant te malum esse, & dicunt, & sentiunt: illum & putant probum, & loquuntur: hi & habentur mali, & appellantur. Diligentia honores & gignit, & continet. Studio literæ & parantur, & conseruantur.

De Memoria & Memoriter, cum alijs uerbis. Cap. XCIII.

m Emoria teneo, non memoriter: pronuntio memoriter, non memoria. Cic Memoria teneo bello Marsico cum Quinto Octauio. Idem: Quintus Mutius Augur Scæuola multa narrare de C. Lælio socero suo memoriter, & iucunde solebat. Complector tamen memoria, & memoriter. Repeto memoria, & memoriter. Quintil. Si longior complectenda memoria fuerit oratio, proderit per partes ediscere. Cic. Complectebatur memoriter, diuidebat acute. Quintil. Memoria repeto conuictos à me, qui reprehendere erant ausi, quòd hoc uerbo pepigi usus essem. Terent. An cognoscit signa? ac memoriter. Aliud tamen est ille ablatiuus, quàm illud aduerbium. Memoria

enim

enim quid significat, apparet. Memoriter uero est, quod literatores no stri imperiti dicunt, corde tenus, mente tenus. Apud Plinium tamen ad Romanum lego: Tu facilime iudicabis, qui tam memoriter tenes, ut cum hac conferre possis: si recte sic scriptum est, recte sic dici iudicabo.

De facio tibi iniuriam, & Afficio te iniuria. Caput. XCIIII.

f Acio tibi iniuriam, & facio tibi contumeliam. Afficio te iniuria, & afficio te contumelia. Facio tibi molestiam non ita libenter dixerim, ut afficio te molestia.

De uerbo Impono. Cap. XCV.

i Mpono tibi hoc oneris, notum est, quid significet. Impono tibi, idem quod decipio te. Quintil. Quid quod hoc ipsum tã placide, tam quiete facit, quasi captet imponere? Et alibi: Fefellit te ingenitus honestis animis gloriæ amor, spes tibi perpetuæ laudis imposuit. Vnde impostores dicuntur, qui alios uerbis magna pollicentibus, incantationibusq́; seducunt, ac decipiunt. Paulus: Item aleatores, & uinarios non contineri edicto, quosdam respondisse Pomponius ait, quemadmodum nec gulosos, nec impostores, aut mendaces, aut litigiosos. Vulpianus: Non tamen, si incantauit, si imprecatus est, si (ut uulgari uerbo impostoris utar) exorcizauit, non sunt ista medicinæ genera, tametsi sint, qui hos sibi profuisse cum prædicatione affirment.

De uerbo Spectat. Cap. XCVI.

a D me spectat, id est ad me pertinet. Ad mortem spectat, id est ad mortem quasi respiciendo tendit. Cicero officiorum libro tertio: Ad extremum, si ad perniciem patriæ res spectabit, patriæ salutem anteponet saluti patris. Quintilianus in paupere amatore: Et quod ad pessimum spectat euentum, miserabilis sis oportet, ut amator esse uidearis.

LAVRENTII VALLENSIS IN QVARTVM LIBRVM ELEGANTIARVM PRAEFATIO.

SCIO ego nonnullos, eorum præsertim, qui sibi sanctiores, & religiosiores uidentur, ausuros meum institutum hoc, laboremq; reprehendere, ut indignum Christiano homine, ubi adhortor cæteros ad librorum secularium lectionem, quorum, quòd studiosior esset Hieronymus, cæsum se flagellis ad tribunal Dei fuisse confitetur, ac cusatumq; quòd Ciceronianus foret, non Christianus, quasi non posset fidelis esse, & idem Tullianus. Eóq; spopondisse, & id diris execrationibus, libros seculares postea se non esse lecturum. Hoc crimen nõ magis ad præsens opus pertinet, quàm ad meipsum, ac cæteros literatos, quorum studium, ac doctrina literarum secularium reprehenditur. Respondeamus igitur istorum accusationi, eóq; uicissim, & quidem in præteritum quoque accusemus, quorum culpa nõ ex minima parte Latinæ literæ iacturam, naufragiumq; fecerunt. Quid? ais tu nõ esse legendos, autore Hieronymo, seculares libros? Qui sunt isti quæso libri? omnes'ne oratores, omnes historici, omnes Poëtæ, omnes philosophi, omnes iurisconsulti, cæteriq; scriptores? an unus Cicero? Si illos dicis, ut debes dicere, cur non cæterarum quoque literarum studiosi abs te reprehenduntur, cum quibus me aut damnare debes, aut absoluere? Sin ita non sentis, & solũ Ciceronem reum facis, uide ne stultum Hieronymum uideri uelis, qui neminem secularium promisit se lecturũ, quum de Cicerone tantum promittere deberet. At non, quid ille promiserit, inquis, est intuendum, sed quid accusatus sit. Fuit autem accusatus, quòd esset Ciceronianus. Ita'ne? missum ergo faciamus Ciceronem, relinquamus, abijciamus. Quid de alijs autoribus senties? Quid de toto disciplinis? certe omnes seculares sunt, atque adeo gentiles, id est non à Christianis, nec de Christiana religione conscriptæ. Si legendas ais, tibiipsi repugnabis, qui mihi harum obijcis lectionem. Si negas, etiã atque etiam considera, ne secularium disciplinarum familiæ in te impetum faciant, teq; omnes nemine auxilium ferente discerpant. Minime, inquis, ita est. Sed quum Hieronymus quòd Ciceronianus est, reprehenditur, id reprehenditur, quòd studiosus eloquentiæ esset. Ideóq; damnati, & repulsi intelliguntur, qui comparandæ eloquentiæ gratia lectitantur. Iam uideo, times inuidiam, sed sero times, & in eodem

hæsitas

hæsitas luto, si tantum eloquentes excludis. Cur modo in uniuersum mihi uetabas (ut sæpe facere soles) legēdos secularium libros: at postea accusationem temperasti, et de eloquentibus duntaxat intelligis. Ita sit: erraueris sané, do ueniam imperitiæ, parco cupiditati feriendi, licet lacessitus. Cur tamen ab Hieronymo diffides, qui seculares, non autem eloquentes, se nolle tangere promisit? Cur tu neque cum iudice illo unū Ciceronem intelligis, neq; cum Hieronymo uniuersos seculares? Quid sibi uult ista anceps, uacillans'q; sententia? quanquam (dij boni) nihil ne in illis libris, nisi eloquētia est? non memoria temporum, gentium'q; historiæ, sine quibus nemo non puer est? non multa ad mores pertinētia? non omnium disciplinarum tractatio? Nunquid hæc omnia negligam, ne forte, dum talia discere uolo, eloquentiam discam, & uenenū bibam hoc uino dilutum, malim'q; aquam & quidem cœnosam potare, quàm cum hoc timore falerna dulcissima? Porrò quinam sunt isti libri in quibus uenena eloquentiæ occultantur? Certe nullos ego scio nō eloquentes, nisi tuos, tuorum'q; similium, quibus nec robur ullum adest, nec splendor: contra'q; cæterorum opera pro sua unumquodque portione miram quandam præ se ferunt bene dicendi elegantiam. Ita aut eloquentes, aut nulli libri legendi erunt. An ex his duobus, de quibus Hieronymus meminit, aut ille Græcus infacundus fuit, aut noster Latinus ulli duntaxat Latinorū in philosophia secundus? quorum uterq; nescias præstantior sit philosophus, an orator. Quòd si omnes libri ueterum ita sunt eloquentes, ut uel plurimum sapientiæ, ita tradentes sapientiam, ut uel plurimum eloquentiæ habeant: quinam isti erunt, quos ob eloquentiam damnandos putemus? Atque, quum eos duos lectitasse se Hieronymus fateatur, uide ne non tam de Oratorijs Ciceronis operibus, quàm de philosophicis dictum existimare debeas. Ego certe de philosophicis dictum accipio, ubi soli philosophi nominantur, quod'q; Platonicus esset, non ideo non obiectū, quasi sancte faceret Platonem legens, sed tantū Ciceronianus, quòd homo latinus magis Ciceronis stylum cupiebat exprimere, stylum inquam, quali ille utebatur in quæstionibus philosophiæ, non quali in forensibus causis, concionibus'ue, aut in senatu. Non enim orator causarum ciuilium Hieronymus, sed scriptor sanctarum disputationum studebat euadere. Cur nō ergo credamus, non minus Platonem nocuisse ei, quàm Ciceronem? cur non magis philosophos, quàm oratores? At ornatus ipse dicendi reprehensus est, non scientia. Si ita est, omnes ad unum reprehendūtur: quis enim caret ornatu? in quo tu intolerabili calumnia uteris, quum non sit facta mentio de ornatu in illa accusatione, sed quòd tantum Ciceronianus esset. Nunquid tantum in Cicerone ornatus? non'ne & philoso

phia? non cæteræ artes? non (ut dixi) in Platone facundia? non in cæteris? cur non omnes pariter exterminamus? cur non potius Ciceronis philosophia nocuisse putãda Hieronymo est, quàm ars dicendi? Nolo hoc in loco comparationem facere inter philosophiam, & eloquẽtiam, utra magis obesse possit, de quo multi dixerunt, ostendentes philosophiam cũ religiõe Christiana uix cohærere, omnesq́; hæreses ex philosophiæ fontibus profluxisse. Rhetoricam uero nihil habere, nisi laudabile, ut inuenias, ut disponas, quasi ossa, & neruos orationi des, ut ornes, hoc est, ut carnem, coloremq́; inducas: postremo ut memoriæ mandes, decenterq́; pronuncies, hoc est, ut illi spiritum, actionemq́; tribuas. Hæc ego cuiquã nocere posse credam? nisi ei, qui cætera negligat, & præsertim ueram sapientiam atque uirtutes, quod Hieronymus non faciebat. Hanc ego artem obfuturam putem? profecto non magis, quàm pingendi, fingendi, cælandi, & (ut de liberalibus dicam) quàm musices artem. Et si ex his, qui bene canunt, bene pingunt, bene fingunt, cæterisq́; artibus multum usus, atque ornamenti diuinis accedit rebus, ut propè ad hanc rẽ natæ esse uideantur: profecto multo plus accedet ex eloquẽtibus. Quare non fuit illa accusatio, quòd Ciceronianus esset Hieronymus: sed ꝙ non Christianus, qualem se falsò esse prædicauerat, quum literas sacras despiceret: non studium huius artis, sed nimium studium, siue huius artis, siue alterius, ita ut locus melioribus non relinquatur reprehensus. Non cæteri, sed solus Hieronymus accusatus est: alioqui cæteri simili castigatione correpti fuissent. Neque enim una omnibus medicina conuenit, & alios aliud decet. Neque semper, & ubique idem aut permittitur, aut uetatur, neque ille hoc alijs uetare ausus est, ne facerẽt: contráq; plurimos laudauit, tum superiorum, tum suorum temporum eloquentes. Verum quid multis agimus? Quid Hieronymo ipso eloquẽtius? quid magis oratorium? quid (licet ille sæpe dissimulare uelit) bene dicendi solicitius, studiosius, obseruantius? Quid, quod ne dissimulabat quidem (nam obijciente sibi hoc somnium Ruffino, hominem deridet) planéq; fatetur se lectitare opera gentilium, & lectitare debere? Idq́; cum in alijs multis locis (quanquam etiã sine confessione palàm est) tum uero epistola illa ad magnum Oratorem. I nunc, & uerere, ne aliena accusatio tibi obsit, quum illi non obfuerit sua: & non audeas facere, quod ille rescissa pactione facere non timuit: tametsi non desunt, qui credant eum puerili ætate illa percepisse, semperq́; postea memoria tenuisse. Ò ridiculos homines, et omnis doctrinæ imperitos, qui opinentur eum tantam rerum copiam, ac scientiam, qua nulli Christianorum cedit, aut tam cito potuisse discere, aut tandiu non potuisse dediscere, quum & rarissimi reperiantur, qui centesimam partem scientiæ

illius

illius assequi possint, & non minore labore (ut antiquitus dictum est) haec facultas retineatur, quàm paretur: & tamen quantulum interest inter furari, & furtum non reddere? Quid prodest alijs furtum prohibere, ne furentur, si tu furto tuo palàm potiris? Si non debemus discere eloquentiam, nec uti certe si didicimus. Quid quòd libros gentiliũ saepe in testimonium assumit? quos si non licet legere, minus profecto legendos exhibere: & si nos dehortaretur à lectione gentilium (quod nó facit) magis nituendum putarem, quid ipse ageret, quàm quid agendũ alijs diceret: uerùntamen semper ipse idem dixit, & fecit. Nam, postquam teneram illam aetatem saluberrimo sacrarum scripturarum alimento pauit, ac in ea, quam despectam habuerat, scientia sibi uires fecit, iamq; extra periculum positus, ad lectionem gentilium redijt, siue ut illinc eloquentiam mutuaretur, siue ut illorum bene dicta probãs, male dicta reprehenderet: quod caeteri omnes Latini, Graeciq; fecerũt, Hilarius, Ambrosius, Augustinus, Lactantius, Basilius, Gregorius, Chrysostomus, alijq; plurimi, qui in omni aetate pretiosas illas diuini eloquij gemmas, auro argentoq; eloquentiae uestierunt, neque alteram propter alteram scientiam reliquerunt. Ac mea quidem sententia, si quis ad scribendum in theologia accedat, parui refert, an aliqã aliã facultatem afferat, an non: nihil enim ferè caetera conferunt. At qui ignarus eloquentiae est, hunc indignum prorsus, qui de theologia loquatur, existimo. Et certe soli eloquentes, quales ij, quos enumeraui, columnae ecclesiae sunt, etiam ut ab Apostolis usque repetas, inter quos mihi Paulus nulla alia re eminere, quàm eloquentia uidetur. Vides igitur, ut in contrarium res ipsa recidit. Non modo non reprehendendum est studere eloquentiae, uerumetiam reprehendendum, non studere. Et ego sic ago, tanquam eloquentiae contra calumniantes patrocinium praestem, quod est maius proposito meo. Non enim de hac, sed de elegãtia linguae latinae scribimus, ex qua tamen gradus fit ad ipsam eloquentiam. Verum, si quis eloquens non sit, ita demum non erit castigandus, si talis non potuit euadere, non si hunc laborẽ effugit. Qui uero eleganter loqui nescit, & cogitationes suas literis mandat, in theologia praesertim, impudentissimus est, & si id consulto facere se ait, insanissimus: quanquam nemo est, qui nolit eleganter, & facunde dicere: quod quum ipsis non contigit, uideri uolunt (ut sunt peruersi) nolle, aut certe non debere sic dicere. Ideòq; aiunt gentiles hoc modo locutos esse. non decere eodem loqui Christianos, quasi illi, quos nominaui, more istorum locuti sint, & non more Ciceronis, caeterorumq; gentilium, qui qualiter loquantur, nec cognitum isti, nec expertum habent: non lingua gentilium, non grammatica, non rhetorica, non dialectica, cae-

teræq; artes damnandæ sunt (siquidem Apostoli lingua græca scripse-runt) sed dogmata, sed religiones, sed falsæ opiniones de actione uirtutum, per quas in cœlum scandimus. Cæteræ autem scientiæ, atque artes in medio sunt positæ, quibus & bene uti possis, & male. Quapropter conemur obsecro eò peruenire, aut saltem proxime, quò luminaria illa nostræ religionis peruenerunt. Vides quàm mirabili ornamento uestes Aaron distinguantur, quàm arca fœderis, quàm templũ Salomonis, per hoc mihi significari eloquentia uidetur, quæ (ut ait nobilis tragicus) regina rerum est, & perfecta sapientia. Itaque alij ornant domos priuatas, hi sunt qui student iuri ciuili, canonico, medicinæ, philosophiæ, nihil ad rem diuinam conferentes. Nos ornemus domum Dei, ut in eam ingredientes non ex situ ad contemptum, sed ex maiestate loci ad religionem concitentur. Non possum me continere, quo minus, quod sentio, dicam. Veteres illi theologi uidentur mihi uelut apes quædam in longinqua etiam pascua uolitantes, dulcissima mella, cerasq; miro artificio condidisse. Recentes uero formicis simillimi, quæ ex proximo sublata furto grana, in latibulis suis abscondunt. At ego (quod ad me attinet) non modo malim apes, quàm formica esse, sed et sub rege apum militare, quàm formicarum exercitum ducere. Quæ probatum iri bonæ mentis iuuenibus (nam senes desperandi sunt) confidimus. Nunc ad inceptum redeo. Quanquam ea, quæ sequuntur, à superioribus nonnihil differant. Tractabimus enim de uerborum significatione, neque de omnibus uocabulis, sed quasi gustum quendã, & eorum maxime quæ ab alijs tractata non sunt, nam de omnibus dicere propè infinitum est.

De Libertinus, & Libertus. Cap. I.

Libertinus, & libertus sola elegantiæ gratia habent differentiam, quam nec grammatici, nec iusperiti (quod maxime pudendum est) sciunt, quam ne eorum quidem aliquem, qui his temporibus merita bene scribendi laude celebrantur, inueni scientem: quod nolim uideri contumeliose dictum, sed necessario potius, atque honeste. Vereor enim, ne per facilitatem, qua semper candide, quæcunq; studio inuestigassem, cum amicis communicaui, amici ipsi (si modo tales amici dicendi sunt) laudem mihi præripiant: quod crimen longe à me semper abfuit. Et ex omnibus, quæ in hoc opere præcipimus, profiteor nihil omnino ex aliquo huius ætatis uel audiuisse, uel legisse. Itaq; sic mihi meam ab alijs gloriam præcipi moleste fero, ut illorum à me præripi nefas puto. Nemo autem literatorum erit, quorum paucissimi mihi familiares non sunt, qui se hoc antea ignorasse, & à me uel uerbo, uel scriptis didicisse negет. Igitur Libertinus relatiuum est ingenui,

mi, Libertus relatiuum est patroni, licet unus, idem'q; sit & libertinus, & libertus. Per libertinum significamus conditionem hominis, sicut per ingenuum: Per libertum significamus priuatum quendam respectum, sicut per patronum. Ideo'q; libertinus adiectiuum est, sicut ingenuus: eo'q; nõ fit à libertina libertinabus, ut à liberta libertabus. Libertus substantiuum, sicut patronus. Illud'q; solemus diffinire, hoc non solemus: ut in iure ciuili, Libertini sunt, qui iusta seruitute manumissi sunt. Quemadmodum è contrario ingenui sunt, qui libera matre nati nec postea serui facti sunt. Significatur enim (ut dixi) conditio hominis per ingenuum, & libertinum: ut libertinus homo, libertina mulier, libertinæ conditionis: non autem libertus homo, liberta mulier, libertæ conditionis. Hæc enim priuatum quendam significant respectum ad patronum, patronam'ue relata, id est ad eum, eam'ue, qui antea dominus, aut, quæ domina huius fuit, quum seruus, ancilla'ue esset, ut libertus Cæsaris, libertus Messalinæ, liberta Claudij, liberta Agrippinæ: non autem libertinus Cæsaris, aut libertina. Ideo'q; interrogamus, hic ingenuus est, an libertinus? non autem, an libertus: & quum responsum est libertinus, interrogamus, cuius libertus? non aũt, cuius libertinus. Respondetur'q;, est libertus meus, aut tuus, aut illius, aut Catonis, aut nullius. Atque libertus sine patrono, patroná'ue non est. Libertinus esse potest, quamuis necesse est eum aliquando habuisse: quo factum est, ut dicamus colliberti, collibertæ'q;, quemadmodum conserui, conseruæ'q;, quòd ij plures sub umbra unius patroni sint, sicut illi sub imperio unius domini: non autem collibertini, aut coingenui: ad nullam enim alteram priuatam personam plures horum referri possunt, nec alij ab alijs distinguuntur. Colliberti à collibertis diuisi sunt, ut mei à tuis, & conserui à conseruis, quemadmodum conciues mei à conciuibus tuis, qui alterius ciuitatis es: condiscipuli mei à tuis, commilitones mei à tuis, qui sub alio uel præceptore, uel duce es. Libertinis uero, atque ingenuis hoc non contingit, quum non magis nexus mihi sit cum ingenuis meæ urbis, & tibi cum libertinis tuæ urbis, quàm cũ alijs quibusuis. Ideo'q; non dicuntur coingenui, & collibertini. Et libertus, collibertus'q; esse aliquando quis desinit, libertinus esse non desinit. Denique, licet poteramus altero horum nominum esse contenti, tamen distinguere ueteribus placuit priuatum respectum à publico. Et ideo libertinitas dicimus, non libertitas. Ex seruo tamen, non quòd ad priuatum dominum refertur, fit seruitus, sed quòd ad publicum: dicimus enim non modo seruus tuus, seruus meus: sed etiam sine respectu patroni, ut hic seruus, & homo seruus, quod in liberto non fit. Cæterum cogitanti mihi unde factum sit, ut in tanta exemplorum co-

pia elegantiam hanc accuratiſſime cuſtodientium, tamen tot hominum millia nunquam annotauerint: hoc uidetur cauſæ fuiſſe, quòd frequenter inuenirent ſine mentione patroni, libertum nominari, quo falli ſopitæ negligentiæ fuit. Si enim nonnunquam reperiebant liberto non apponi patronum, tamen reperiebant libertino nunquam apponi, quanquam ſemper adhæret liberto patronus uel nominatim, uel ſubintelligendo, ut in multis fit: quale eſt, uẽdidi patrimonium, ſuppletur meũ: collocaſti filiam, ſuppletur tuam: publicauit opus, ſuppletur ſuum. Ita hoc loco, quale apud Quintilianum: Licet nihilominus amicum grauem uirum, aut fidelem libertum lateri filij ſui adiungere, uidelicet ſuum. Cicero pro Sextio, quum ait: Quintum fratrem auxilio ſeruorum, libertorumq́; ereptum à ferro Clodianorum, non genus ſeruile, libertinumq́;, nec cuiuſcunque ſeruos, libertosq́; ſignificat, ſed ſuos ipſius. Quid attinet plura ex iure ciuili exempla repetere, quum etiã ſint diſtincti tituli de libertis, & libertinis? Quam differentiam qui ignorat (omnes autem legulei ignorant) plurima, & capitalia in ipſo iure ciuili peccata committit. Seruius grammaticus (ſi codex eſt fidelis) pro libertino poſuit libertum in octauo Aeneidos: Feronia mater nympha Campaniæ, quam etiam ſupra diximus. Hæc etiam libertorum dea eſt, in cuius templo raſo capite pileum accipiebant. Adijciam, quod ait Suetonius in uita Claudij in ipſum Claudium: Ignarus temporibus Appij, & deinceps aliquandiu, libertinos dictos non ipſos, qui manumitterentur, ſed ingenuos ex his procreatos.

Inter Acceſſus, & Acceſſio, Actus, & Actio, Geſtus, et Geſtio, quid interſit. Cap. II.

a ACceſſus, & acceſſio differunt. Siquidem acceſſus eſt aditio, ſiue appropinquatio. Acceſſio autem adiectio, atque incrementum: quæ differentia rara eſt in conſimilibus nominibus. Satus enim, & ſatio idem ſunt, cultus, & cultio, motus, & motio, actus, & actio, niſi quòd dicimus actionem cauſarum, non actum, & actũ comœdiarum, non actionem: curſus, & curſio, abuſus, & abuſio. Geſtus quoque, & geſtio non parum differunt. Nam geſtus eſt actio quædam, & quaſi pronunciatio corporis. Geſtio uero eſt adminiſtratio, et actio, quamuis parum in uſu eſt. Hæc autem duo, de quibus dicere inſtitueram, ideo differunt, quòd uerbum, unde deſcendunt, dupliciter et regit, & ſignificat: ut, accede ad ignem hunc, id eſt adi, atque appropinqua. Et, hoc calamitatibus meis pòdus acceſſit, uel ad calamitates meas, id eſt adiunctum eſt, & increuit. À prima ſignificatione naſcitur acceſſus, cuius contrarium eſt receſſus. À ſecunda acceſſio, ut Cicero: Acceſſionem adiunxit ædibus, id eſt adiectionem, & incrementum.

Præter usum tamen superiorum Macrobius in commentarijs naturalibus dixit: Aut enim accessio, aut in læuam, dextram'ue reflexio, aut sursum quis, aut deorsum mouetur, aut in orbem rotatur. Et iterum: Has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio ulterius solis inhibetur accessio. Accessus ipse dixissem potius, Ciceronem imitatus, qui tertio de Oratore libro ita ait: Vt luna accessu, & recessu suo solis lumen accipiat. Nam quòd febris accessio sæpe legitur, ego pro incremento accipio, non pro accessu, alioqui aliquando legeremus, accessus febris, si idē esset, quod nunquam fit. Plinius lib. XXIII. Sed id dandum quidam non nisi in accessione censent, alij non nisi in remissione, illi ut sudorem coërceant: hi quia tutius putant. Accessionem, remissionem'q; pro contrarijs posuit: & si remissio imminutionē significat, profecto accessio significat incrementum. Quia dixi nomina in us, & in io à supinis profecta, ferè eiusdem significationis esse: hoc exceptionis addo, quòd ea, quæ positionem habent in io, latius significare solent, nec actionem modo, sed rem etiam, ac corpus: ut aratio, possessio, sessio. Cic. in Philipp. Hæ quondam arationes Campani, et Leontini agri in populi Romani patrimonio glandiferæ, & fructuosæ ferebantur, id est agri ad arandum idonei. Idem in eisdem: Quid possessiones datas, quid ereptas proferam? Idem de Oratore: Tot locis sessiones gymnasiorum, id est tot sedilia. Ea tamen quæ sunt in us, pro personis accipi solent. Conuentus non est conuentio, sed homines, qui unum in locum conuenerunt. Consessus non est consessio, sed homines uno in loco considentes.

Obseruatio & Obseruantia. Cap. III.

Obseruatio, & obseruantia simili quodam modo, ut accessus, & accessio, differunt. Obseruo nanque duo significat, unum est, quod custodio aliquid oculis, animo'q; in modum speculatoris, ne nos silentio, tacito'q; prætereat: ut, obserua transeuntes, obserua filium, obserua Dauum, quid agat, quid loquatur, quasi custodi, & ad nota. Et hinc fit obseruatio, quasi annotatio, & animaduersio. Item obseruo non speculantis modo, sed admirantis, uenerantis'q;, & id tātum in homines non in res, quoties quem uel uirtute, uel dignitate suspicimus, & colimus: unde fit obseruantia, quæ est ueneratio quædā, & honoris exhibitio. Quare melius obseruationem, quàm obseruantiam hi, qui nominantur fratres, suum institutum nominarent.

Potus & Potio. Cap. IIII.

Potus, & potio nō differunt nisi ob huiusmodi causam. Potus. n. uini, aquæ, similium'q; dicitur. Potio uero à medicis datur ægrotanti, quod Græce dicitur φάρμακον. Nonnunquā

tamen potio pro potus accipitur. Seneca de tranquillitate: Aliquando uectatio, iterq́; & mutata regio uigorem dabunt, conuictusq́; & liberalior potio. Cic. in Tusculanis: Quid quod ne uente quidem recte uti possumus, multo cibo, & potione repleti? Et alibi: Tantum cibi, & potionis adhibendum, ut reficiantur uires, non opprimantur.

Senes, Veteres, & Antiqui. Cap. V.

s Enes uocantur quantum ad priuatam ipsorum uitam, quòd usque ad senilem ætatem uixerunt. Veteres quantum ad publicum tempus, quòd alia ætate uixerunt, etiamsi ad senium non peruenerunt. Vnde quidam iuniores, fuerunt seniores ueteribus. Antiqui utrique dicuntur, sed magis ueteres, quàm senes.

Defectus, Culpa, & Defectio. Cap. VI.

d Efectu medicorũ multi perierũt: plures tamẽ culpa eorũ. Is nanq; defectu medici perit, cui medicus præsto non est. Culpa uero medici, qui moriturus nõ erat, nisi præsto ipsi medicus fuisset, quam maiorem partem esse arbitror. Hoc ideo dixi, quòd nonnulli pro culpa medicorum, aiunt defectu. Et uitia hominũ, rerumq́; uocant defectus, quum dicere deberent uitia, uel culpas, uel mendas, ut menda libri. Defectio plurimum à defectu dissentit, quum sit recessio aut militum, aut ciuitatis à domino, uel à superiore. Est enim deficere desistere, & à ductu alterius recedere, & quasi rebellare. Et defectio, quasi rebellio: quæ exempla passim reperiuntur.

Rumor, & Fama. Cap. VII.

r Vmor, & fama idem sunt, quorũ alterum latinũ, alterum è græco est. Cic. in Philipp. Improbissimis rumoribus dissipatis. Et non longe post. Hoc triduo, uel quatriduo tristis à Mutina fama manarat. Et statim post Famam istam fascium dissipauerunt. Significatur autem his duobus nominibus, sermo quidã in populo sine certo autore, de re aliqua recenti, siue bona, siue mala. Exẽplum rumoris de re bona ponamus. Liu. lib. II. Manat tota urbe rumor, Fabios ad cœlum laudibus ferunt. Frequẽter tamen fama etiam pro sermone nõ rei recentis, sed iã inueteratæ, et pro opinione quadã: ut, fama est, Athenas iam plus annorũ uiginti millibus fuisse cõditas. Et pro laude, & pro celebritate hominis: ut, fama Camilli, fama Scipionum, Metellorum, Fabiorum, & eorũ quoq;, qui uiuunt: ut fama mea, fama tua, fama illius, pro quo non recte dixeris rumor.

Murus, Paries, Mœnia, & Ianua. Cap. VIII.

m Vrus, & paries quid differant, superuacuum erat admonere, nisi his temporibus (ut sunt omnia deprauata) murus pro paries à pluribus usurparetur, quanquam apud Græcos eo

dem

dem ſono pronuncietur utrunque, diſtinctum tamen & literis, & genere. Murus eſt urbis lapideus ambitus, qui Græce dicitur τὸ τεῖχος. Paries uero domorum, Græce ὁ τοῖχος. Murus eſt etiam non urbis, ſed urbis tamen ſimiliũ, ut munitionum, caſtrorumq́; . Mœnia pro muris accipi ſolent, & pro ædificijs ipſius urbis. Porta murorum eſt, munitionumq́; , atque caſtrorum. Ianua, parietis, ac domorum.

Geſta, & Acta. Cap. IX.

g

Eſta, & acta hoc differunt, quia illa ſunt in adminiſtratione magiſtratus, & in rebus maioribus, & ad rempublicam, uel ad plurimos ſpectantibus: ut geſta Alexandri, geſta Põpeij, geſta Cæſaris. Acta uero etiam rerum priuatarum, & minorum ac familiarium. Vt Cicero: An in commentariolis, & chirographis, et libellis ſe uno autore prolatis: ac ne prolatis quidem, ſed tantummodo dictis, acta Cæſaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iuſſa, perpetuasq́; legeſſes eſſe uoluit: pro nihilo habebuntur? Equidẽ exiſtimo, nihil tam eſſe in actis Cæſaris, quàm leges Cæſaris. Quidã illud eiuſdem ita legunt in Salluſtium: Quòd aut, ſi de mea uita, atq; actibus huic conuitiatori reſpõdeo, inuidia gloriam conſequetur. Reor ſcribendum eſſe, actis. Quòd ſi ſcribi poteſt actibus (ut eſt apud Luc. -Licet ingentes abruperit actus) minus miror, cur actus Apoſtolorũ magis, quàm acta dicamus. Idem tamen ſunt actus, & actiones.

Natalia, Natalis, Natalitius. Cap. X.

n

Atalia ſignificant, quod natalis, qui eſt dies natalitius, utrũque conuerſum in ſubſtantiuum ab adiectiuo, hic & hæc natalis, & hoc natale, ut natalis horæ tempus apud Quint. in Gladiatore. Natales uero magis conditionem ſanguinis, et familiæ, ut generoſi natales, obſcuri natales, ut idem Quintil. in eadem declamatione: Cuius interiecto mari non fortunam quiſquam noſſe, non natales, non patrem poterat. Plinius ad Meſſium: Nonnunquam candidatus aut natales competitoris, aut annos, aut etiam mores arguebat. Hic pro ignobilitate accipitur, illic pro nobilitate.

Præcepta, & præceptiones pro eiſdem accipi, Inſtituta, et Inſtitutiones differre. Cap. XI.

p

Ræcepta, & præceptiones indifferenter utimur pro diſciplina. Inſtituta, & inſtitutiones per differẽtiam. Inſtituta enim ſunt mores conſilio, & ratione ſumpti. Nam mores bonos, & malos dicimus, & in morem, id eſt ſimilitudinem, ut in morẽ leonis: in morem ſtagni, placidæq; paludis, inquit Vergilius: Inſtitutum autem bonus mos, ut: faciam meo inſtituto. Licet inſtitutum nonnunquam ſignificet inceptum propoſitum, ab inſtituo, quod eſt incipio. In-

ſtituta uero(ut inſtitueram dicere)boni mores ſunt,conſilio, & ratione ſumpti. Quintilianus: Nam is, quanquam triennium nutricibus dederit, tamen ab illis quoque iam formandam quamoptimis inſtitutis mentem infantium iudicat. Cur tamen ad literas non pertineat ætas, quæ ad mores iam pertinet? Eandem rem appellans inſtituta, & mores. Apud Valerium Maximum titulus eſt de inſtitutis antiquis, quaſi de moribus antiquis. Inſtitutiones, ſunt præceptiones, quibus inſtituũtur, & docentur homines, ut libri ab eodem Quintiliano, ac Lactantio, multisq; alijs autoribus inſcripti, de inſtitutione oratoria, ſiue ab alio nomine, atque materia.

Aduocatus, & Patronus. Cap. XII.

a

Duocatus, & patronus ſic differunt, quòd illud generalius eſt nomen, quàm hoc, ut non tantum ſignificet eum, qui alterius cauſam agit. Siquidem quicunque adeſt alteri in cauſa officij gratia, aduocatus appellatur, etiam ſi nihil dicat, neque agat: ſed qui tantum paratus ſit defendere. Vt Terentius in Eunucho: Tu abi, atque oſtium obſera intus, ego dum hinc tranſcurro ad forum. Volo ego adeſſe hic aduocatos nobis in turba hac. Et Cicero, quum in alijs multis locis, tum pro Cecinna: Qui ad poſſidendum prædium contulit ſe cum aduocatis, quorũ præſidio ab aduerſarij iniuria tutus eſſet, qui & ipſe uenit cum aduocatis ſuis, ſed armatis ad arcendum Cecinnam à prædio. Patronus autem proprie eſt, qui agit cauſam, ſed accuſati non accuſantis. Quintilianus: Quum accuſatori ſatis ſit, plerunque uerum eſſe id, quod obiecerit, patronus neget, defendat, transferat: accuſator præmeditata pleraque domo affert, patronus ex inopinatis frequenter occurrit. Accuſator dat teſtem, patronus ex eo refellit. Ex quo colligitur accuſatorẽ nunquam patronum eſſe. Verum quoniam non omnis lis circa accuſationem, & defenſionem criminũ uerſatur, ut in mutuis, depoſitis, locato, & conducto, ſimilibusq;, in ea re tam actor, quàm defenſor ſolet appellari patronus. Quippe quũ uterque non alterius oppugnandæ, ſed ſuæ defendendæ partis gratia dicat, ut idem: Nec immerito quidem, quanquam in dicendo mediocres, hac tamen altercandi præſtantia meruerunt nomen patronorum. Patronus etiam dicitur reſpectu liberti. Et neſcio an hic ab illo, an ille ab hoc nominatus ſit, utrunque tamen à patre uenit. Vterque enim ſimile quiddam patris habet, & ut dominus manumiſſione ſerui liberat eum miſera conditione, ita aduocatus hominem obnoxium poteſtate iudicum, & periculo litis, opera ſua liberat. Propter quod clientem uocamus ipſum litigatorem, cuius cauſam agimus: & eum, qui ſectator eſt ſub tutela alterius, et penè famulus, quales ſunt liberti in patronos.

Et patrocinari tam uerbo, quàm facto imbecilliorem protegere, à quo sit patrocinium.

Facies, & Vultus. Cap. XIII.

f Acies magis ad corpus: Vultus magis ad animum refertur, atque uoluntatem, unde descendit. Nam uolo supinum habebat uultum: inde dicimus irato, & mœsto potius, quàm facie: & contra lata, aut longa facie, non uultu: à quo compositum est superficies, non sané discrepans à suo simplici, ut facies maris, facies terræ, quasi superficies: & facies hominis, quasi primum illud, quod in tuemur in homine. Est tamen aliquando, ubi utroque uti liceat: ut fœdata facie, & fœdato uultu: scissa facie, & scisso uultu: conuersa facie, & conuerso uultu, quæ exempla sunt plurima.

Series, & Ordo. Cap. XIIII.

s Eries ab ordine in significatione differt. Nam ordo est digestio, & in suo loco cuiusque rei collocatio, ueluti in acie fit, ubi pedites, ubi alæ equitum, ubi leuiter armati, ubi sagittarij, ubi fundibularij, ubi cæteri ex utilitate rei distribuuntur: & in argumentatione, ubi ponẽda sunt firmissima argumenta, ubi infirmiora, ubi mediocria. Vnde in ciuitatibus, & Romæ præsertim, ordines sunt: ordo consularis, prætorius, senatorius, equestris, adeo ut ordo quoque pro ipsis hominibus accipiatur illius conditionis. Cicero in hoc ordine, pro in senatu, aut pro equitibus Romanis frequentissime dixit. Idem quodam loco ait: Qui apud omnes ordines esset gratiosus, id est apud omnium ordinum homines. Series, est rerũ quædam continuata progressio, ut in serie orationis, id est in continuato contextu. Quintil. Quod non nisi in contextu orationis, serieq; contingit. Vergil.

-Ductæq; ab origine gentis
Fortia facta patrum, series longissima rerum. Statius:
Longa retro series.

Decus, Decor, & Dedecus. Cap. XV.

d Ecus est illa (ut sic dixerim) honorificentia ex bene gestis rebus, unde decöra militiæ, laudes, honores, honestamenta militi in bello comparata: cuius cõtrarium est dedecus proprie ignominia quædã, aut ignominiæ genus, & infamis turpitudo, Vnde dedecöro. Cic. inquit de quodam: Magistratum ipsum dedecorabat, id est turpificabat, & contumelia, atque ignominia afficiebat. Transfertur etiam ad animum: quippe decus pro honesto, dedecus pro inhonesto accipitur, ut idem: Sequetur decus, atque honestum Quintil. Satis dedecöris, atque flagitij castra ceperunt. Decor est, quasi pulchritudo quædam ex decentia rerum: personarumq;, in locis, temporibus, siue in

agēdos, siue in loquendo. Trāsfertur quoq; ad uirtutes: appellaturq́; decōrum, non tam ipsum honestum, quàm quod hominibus, & communi opinioni honestum uidetur, & pulchrum, & probabile. Vnde uerbum decōro media longa. Nam decōro media breui à decus uenit.

Iocus, & Ludus. Cap. XVI.

Iocus, & ludus quid significent, tum ex Cicerone de Oratore, tum ex Quintiliano de Ridiculis colligi potest: ut sit iocus in uerbo, ludus in facto. Sed utrunque tamen patitur exceptionem. Vt Iuuenalis:

-Quoties uoluit fortuna iocari.

Videlicet non de uerbo intellexit, sed de facto. Ouidius:

Hos ignara iocos tribuit natura puellis.
Materia ludunt uberiore uiri.
Mille fac esse iocos, turpe est nescire puellam
Ludere: ludendo sæpe paratur amor.

Iocos pro ludo & ipse posuit. Ioca quoque pro iocos nonnunquam legimus. Cicero ad Atticum lib. XIIII. Itaque ioca tua plena facetiarum. E diuerso ludus pro iocus. Horatius:

Præterea, ne sic, ut qui iocularia, ridens
Percurram, quanquam ridentem dicere uerum
Quid uetat, ut pueris olim dant crustula blandi
Doctores, elementa uelint ut discere prima?
Sed tamen amoto quæramus seria ludo.

Hinc ludere pro iocari frequenter inuenitur. Cicer. de natura deorum: Quum uero deos nihil agere, nihil curare confirmat, mēbrisq́; humanis esse præditos, aut eorum membrorum nullum usum habere, ludere uidetur. Plinius ad Valerium: Quū alij diuum me, alij rapinis meis, meæ auaritiæ occursum per ludum acceptum dictitant. Plin idem ad Fabium Iustum: Ludere me putas, serio peto. Ludere dixit pro iocari, & se non ioco agere, sed serio. Quæ duo contrario esse Quintilianus autor est, inquiens: Iocum uero accipimus, quod est contrarium serio. Idem in eodem loco inquit: Ludere nunquam uelimus: quod nō tam pro eo, quod est iocari, puto dixisse, quàm pro eo, quod est scurriliter, & leuiter loqui, uel deludere alterum, siue eludere. Nam composita à ludo ad uerbum quoque, & orationem pertinent, non modo ad actionem, ut in eodem opere Cicero: Sed uos ab illo irridemini, & ipsi uicissim illum eludetis. Ludere etiam dicitur uersibus scribere, sed nō nisi in opusculis ferè, qualia sunt epigrammata, & hæc opuscula dicū tur lusus: & hoc ita sentire sūmos autores annotaui. Alludere est, quū aliud dicimus, & ad aliud sniam latenter referimus, ut Vergilius:

Actiaq́;

Actiaq; Iliacis celebramus littora ludis.

Dum enim narrat ludos Aeneæ, alludit ad Augusti uictoriam, qua cō tra Antonium in his locis potitus est. Ludus item differt à lusu, siue lusione. Ludus enim tum periculum, tum spem sibi propositam habet. Lusus nihil præter meram uoluptatem. Itaque qui pila, qui trocho, qui tesseris, qui etiam quocunque genere talorum delectationis gratia ludunt, lusum potius, quàm ludum exercent. Cicero: Ex multis lusionibus nobis senibus talos relinquant, & tesseras. De uoluptate uidelicet senili locutus est, non de spe lucri: cuius spei causa plerique ludūt. Ideóq; ludum talarium dicimus, non lusum: & ludum aleæ: qui etiā lege prohibetur. Quidam & hunc lusum uocant, ut Suetonius libro quarto: Ac ne ex lusu quidem aleæ compendium spernens. Dicimus etiam ludum scholam ipsam, ubi & periculum, & spes est, & arte labor, atque uapulatio: ut Dionysius tyrannus regno eiectus, factus est ludi magister. Et Camillus ludi magistrum discipulos hostibus prodentem, eisdem pueris cædendum in urbem usque præbuit. Est igitur ludus literarius, tum aliarum quarundam artium, tum schola grammaticæ, quam triuialem scientiam dicimus, quòd in triuijs, & compitis docetur. Hoc ideo admonui, quòd quidam imperiti triuialem scientiam appellant grammaticam, rhetoricam, & dialecticam: quadriuiales alias quatuor liberalium artium. Ludus igitur (sicut dicebamus) est aliarum quoque artium, sicut musicæ, ut apud Terentium de fidicina, quæ quotidie discebat in ludo. De grammaticæ schola (ut mea fert opinio) magis, quàm rhetoricæ intelligit Cicero de Oratore, quum inquit: Hoc in ludo non præcipitur, faciles enim causæ ad pueros deferūtur. Et statim post: Hæc est in ludo causarum ferè formula. Nam ut inquit Quintilianus, Rhetores suas partes omiserunt, & grammatici alienas occupauerunt. Siquidem grammatici latini, rhetoricam et docent, quod indicant ipsius quoque Ciceronis uerba, quum pueros, non iuuenes nominat. Est & ludus armorū, qui idem (ut sentio) gladiatorius dicitur, ubi discunt gladiatores, ut apud Quintil. Quòd me diu pyratæ in carcere retentum, quia diuitem illius promiseram patrem, in ludum uendiderunt, tanquam decepti. Et iterum: Et inter debita noxæ mancipia contemptissimus tyro gladiator, ut nouissime perderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Ludos tamen gladiatoris frequentius, quàm ludum dicimus, quoties unū, plura'ue paria gladiatorum ad spectaculum pugnatura producuntur. Quæ res munus gladiatorium appellatur, quia populo tanquam munus donatur. Et qui donat, munerarius, & qui familiam gladiatorum habet, gladiatoresq; domi in disciplina, & (ut dixi) in ludo exercet,

cet, ac postea uendit, Lanista. Vocantur autem ludi gladiatorij, sicut Ludi Apollinares, Ludi Circenses, Ludi seculares. Nam spectacula publica utique in honorem deorum, ludos antiqui uocabant, ut non absurdum sit solennitatem in natali die sanctorum, præsertim cum apparatu illo & pompa, ludos uocari. Nam quo alio nomine uocemus illam spectaculi exhibitionem, qualis fit in multis Italiæ ciuitatibus, & (ut audio) in multis alijs prouincijs. Hæc de ludo, & de ludis hactenus. De lusu quoque aliquod afferatur exemplum Quintiliani: Nec me offenderit lusus in pueris, est & hoc signum alacritatis. Et iterum paulopost: Sunt etiam nonnulli acuendis puerorum ingenijs non inutiles lusus.

Libertas, & Licentia. Cap. XVII.

Libertas in loquendo accipitur in bonum, quum quis non timide (quod seruile est) sed ingenue, & libere, hoc est ut liberum hominem decet, loquitur: Licentia uero in malum, quando hac libertate abutitur usque ad temeritatem, & procacitatem, unde Quintilianus: Quæ in alijs libertas est, inquit, in alijs licentia uocatur. In agendo quoque simili modo, ut libere fecit, libere egit, id est, digna libero homine. Cicero sæpe de libere dictis, ac factis loquitur: et de licentia Clodiorum queritur. Quintilianus: Porro qui confessum defendit, non absolutionem sceleris petit, sed licentiam. Terentius: Deteriores omnes sumus licentia. Est autem huius nominis significatio, impunita quædam facultas agendi, quicquid uelis, de facto loquor: nam de uerbo iam dixi, quod dubitationem non habet. Ideo hoc dico, quod uidetur uocari posse in dubium de facto. Siquidem Sallustius in Iugurthino ita ait: Romam legatos ire iubet, agendarum rerum, & quocūque modo componendi licentiā illis permittit. Quod nescio an in malum accipi debeat, quasi & male, & cum damno, atque dedecore regis possint componere. Quale est Quintiliani: An existimas hanc legatis peccandi dari licentiam, ut quæcunque scelera in eo officio commiserint, cum his omnibus hac una lege decidant? An etiam in bonū, ut solent dicere iurisconsulti? Data est mihi licentia eundi, redeūdiq;, qualiter etiam plerique ecclesiasticorum scriptorum locuti sunt.

Indulgentia, & Venia. Cap. XVIII.

Indulgentiam uulgo nunc accipiunt pro uenia, ut indulgentiam Deus tibi tribuat, uel Deus tibi indulgeat: quod quis neget dici non latine? Indulgere enim est condere, & (ut sic dicā) obsequenter, delicateq; tribuere. Cuius rei admoneri certe debuerant trito illo uersu, nescio cuius, sed certe inter autores minutos latinissimi, et quo mille annis nemo carmen scripsit elegantius:

Indulgere gulæ noli, quæ uentris amica est.

Nunquid in gulam nequaquam misericordes iubemur esse, antequam peccauit? an ne committamus, ut illa peccet? Quintil. Mollis illa educatio, quam indulgentiam uocamus, neruos omnes & mentis, & corporis frangit. Non ergo indulgentia pro uenia accipienda est. Est enim uenia remissio culpæ, ut idem: Peccaui, ueniam peto: et errare hominis est, & ignoscere patris. Melius qui è contrario ueniam pro indulgentia accipiunt. Vt Vergilius primo Aeneidos:

Orantes ueniam, & templum clamore petebant.

Et Cicero pro Archia: Dabitis mihi hanc ueniam, id est indulgebitis, concedetisq; mihi hoc, si forte peccauero. Nam apud hūc uix unquam indulgentia reperitur. Terentius:

Da pater ueniam, sine te exorem.

Hæc duo pro utroque posuit, id est da ueniam, & sine, ut hoc etiam, si improbū sit, abs te impetrem. Et cum uenia tua dixero, hoc est si quid erro, tamen cum pace tua, & (ut isti loquuntur) cum licentia tua dixero. Frequenter legimus, facio tibi potestatem eundi, & redeundi: quem in modum mallem ego dicere, quàm do tibi licentiam. Porrò dare potestatem, est plus, quàm facere potestatem. Est enim dare potestatem, rem alterius arbitrio committere. Ex hoc ueniam dare, admoneor, ut dicā de pœnitere, quod nonnunquam pro pudere, siue tædere accipitur, ut Liuius libro primo: Nec me eorum sententiæ esse pœnitet. Cic. de senect. Num igitur si ad centesimum uixisset annum, senectutis eum suæ pœniteret? Vergil.

Nec te pœniteat calamo triuisse labellum.

Quod qui exponunt, pro parum uideatur, mihi non probantur.

Ambitio, & Ambitus. Cap. XXIX.

Ambitio in animo est, ambitus in actu. Nam qui præter modum cupit aut honores, aut laudem, ambitione peccat. Qui uero dilargitur pecuniam suam, aut populo muneribus, ludisq; blanditur, aut cæteris artibus, quæ legitimæ non sunt, ad publicos honores tendit: ambitum committit. Cui similis est, quam hodie Simoniam uocant, à Simone Mago, nisi quòd hanc tantum in rebus sacris uolunt esse. Ambitus ab ambio uenit, siue quòd is, qui non suæ uirtuti confidit, non rectè graditur, sed per circuitum: siue quòd Romani, qui honores peterent, singulos circuibant, prehensantes, rogantesq;, ut se in suffragijs adiuuarent: siue quòd, qui pro adipiscendis honoribus soliciti sunt, quum rogant, exordio quodam longiore, & uerborum circuitu utuntur. Hæc omnia, quæ ambitus facit, ambitio facere compellit, à qua ambitiosi dicuntur, non ab ambitu. Nonnunquam ambitus

pro affectu ambitionis accipitur apud Quintil. siue prospe quadam fauoris, et quasi captatione misericordiæ, ut, si iuuenis innocentissimus iudices uti uellet ambitu tristissimæ calamitatis, poterat allegare uobis amissam cum oculis cogitationum omnium temeritatem. Ab hoc etiam ambitiosus dicitur, ut apud eundem libro sexto: Non sum ambitiosus in malis, nec lachrymarum augere causas uolo, utinam'q; esset ratio minuendi. Ouidius libro tertio de Ponto:

Sed tamen hoc factis adiunge prioribus unum,
Pro nostris ut sis ambitiosa malis.

Vicus, & Suburbana. Cap. XX.

Vicus, pars urbis. Diuisa est enim urbs in uicos, quasi in membra minora, sicut Suburra, Carinæ, Exquiliæ, uici Romæ, ut opinor, erant. Nam regiones circa XX. fuerant, hodie'q; tantum tredecim seruant nomina. Vici autem & olim, & nunc ultra mille. Extra urbem uero frequentes uillæ, ac frequentes domus instar uici, urbani uicus uocantur, si modo suburbana non sint. Tunc nanq; suburbana dicuntur plurali quidem numero, nam singulari significatur prædium in suburbanis, ut suburbanum meum, et suburbana mea si plura sunt. Quale est in similibus, ut fui in Cumano, in Tusculano, id est in fundo meo Cumano, & prædio meo Tusculano: eramus in Formiano tuo, & in Pompeiano Varronis, id est in uilla tua, Varronis. Cæterum (ut ad rem redeamus) hic uicus paganus ferè muris caret: nam si haberet muros, castelli nomen acciperet, quod à castrum descendit, quo significatur locus muris munitus, & (ut Seruius ait) urbs. In plurali uero notum est appellari locum, in quo milites tentoria fixerunt. Quanquam uarius mos est castramentandi. Veteres solebant illa fossa, ualloq; circundare, & alijs pro natura loci munitionibus. Oppidum omnis urbs est præter Romam, quæ peculiari nomine urbs uocari cœpta fecit, ut cæteræ urbes oppida uocarentur, quia ipsa oppidum amplius non est. Vnde dicatur urbs, & oppidum, tum alij dixere, tum parum attinet de etymologia disputare, quæ plerunque fallax est, & in primis (nisi fideli fundamento nitatur) friuola. Vicinia autem non tam homines, qui eundem incolunt uicum, significat, quàm qui prope domum tuam habitant. Vicinitas autem non homines, sed propinquitatem: proprie quidem uicinorum, abusiue uero etiam cæterarum rerum. Nonnunquam continens pro contento: ut laudãda uel potius amanda uicinitas.

Commentarium. Cap. XXI.

Commentarij nomen quid significet, tertio declamationum libro Seneca declarat, quum dicat: Sine commentario nunquam dixit,

xit, sed commentario contentus erat, in quo nudæ res ponuntur. Et Cicero in Bruto: Non est oratio, sed capita rerum, & orationis commentarium paulo plenius. Et Quint. Plerunque autem multa agentibus accidit, ut maxime necessaria, & utique initia scribant: cætera, quæ domo afferunt, cogitatione complectantur, subitis ex tempore occurrat: quod fecisse M. Tullium suis commentarijs apparet. Sed feruntur & aliorum quoque, & inuenti forte, ut eos dicturus quisque composuerat, & in libros digesti & causarum, quæ sunt actæ à Seruio Sulpitio, cuius tres orationes extant. Sed hi, de quibus loquor, commentarij ita sunt exacti, ut ab ipso mihi in memoriam posteritatis uideantur esse compositi. Per hæc Quintiliani uerba colligitur nō modo id, quod dicebam, simulq; in plurali hoc nomen esse generis masculini, quum in singulari sit neutri, de quo mox etiam dicam: uerumetiam commentarios idem esse, quod libros, quod Cicero confirmat: tum tertio libro de Finibus, dicēs: Tu ipse quum tantum librorum habeas, quos hic tandem requiris commentarios? quosdam inquam Aristotelicos: tum secundo de Oratore: Tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus legē dos dedit, ex libro primo forte euenit, &c. Ac statim post: Vbi sunt hi fundi Brute, quos tibi pater publicis commentarijs cōsignatos reliquit? quòd nisi puberem te, inquit iam haberet, quartum librum composuisset, & se etiam in balneis locutum cum filio scriptum reliquisset. Ecce eandem rem tribus uocabulis Cicero declarauit, libellis, libris, cōmentarijs. Quare ita sentio, omnes commentarios libros esse, sed non continuo libros commentarios. Nanque ubi res sunt latè, diffuseq; explicatæ, & non breuius, quàm poterant, tractatæ, libri tantum sunt, non commentarij. Vnde Cæsaris commentarij, in quibus ad exequendam historiam alijs uidetur subiecisse materiam, qui si fuerint singuli, commentarium, uel commentarius, uel liber dicetur. Liuius lib. XLVIII. Quæri iussit ab eo, quem de his rebus commentarium à patre accepisset. Quum respondisset, accepisse se nihil prius, nec potius uisum esse, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere, librum poposcerunt. Si plures, primus & secundus commentarius, non primum et secundum commentarium, ut Hircius siue Oppius, qui accessionem adiecit Cæsaris commentarijs, ait, proximus, alter'ue commentarius, nunquam commentarium. Ita mihi in magnis autoribus uideor annotasse. Quidam tamen aliter faciunt, utiq; in alia significatione, quæ est (ut sentio) expositio, & interpretatio autorum, utroque genere promiscue utentes ut Aul. Gellius: Est adeo Probi grammatici commentarius satis curiose factus. Et iterum: Nonnulli grammatici, qui commētaria in Vergilium composuerunt. Iterum quoque: Noster Saurus in

primo commentariorum, quos in Gorgiam Platonis compoſuit, ſcriptū reliquit. Boëtius: Quod in his commentarijs diligentius expediuimus, qui à nobis in eiuſdem Ciceronis Topica ſcripti ſunt. Et iterum: Quo autem modo de his dialecticis locis diſputetur, in his commentarijs, quos in Ariſtotelis Topica à nobis translata conſcripſimus, expeditū eſt. Quidam etiam talia huiuſmodi opera commentum uocauerunt, ut Nigidius, Donatus, Priſcianus, alijq́; nonnulli. Seruius commentariū, commentariosq́; pro homine accipere uidetur, quum inquit, in VII. Aeneid. Dicit quidam commentarius, cōnexa legendum. Et in Georgicorum primo: Superfluo mouent quæſtionem commentarij.

Cœnaculum, & Cœnatio. Cap. XXII.

c Oenaculum locus ad cœnandum in loco ſuperiori: cœnatio locus ad cœnandum, ſed in imo potius. Iuuenalis:

- Et algentem rapiat cœnatio ſolem.

Veruntamen cœnaculum non tam pro loco cœnandi, quàm pro parte domus ſuperiore accipitur, quæ frequenter hoſpitibus ad habitandum locari ſolet, qui totam domum conducere non poſſunt, & parte inferiore, ſiue illa taberna, ſiue officina ſit, nō habent opus. Cuius rei proferrem exempla, niſi abunde Varro ſufficeret, dicens: Vbi cœnabant, cœnaculum uocitabant. Poſtquam in ſuperiore parte cœnitare cœperunt, ſuperioris domus uniuerſa cœnacula dicta, poſtquam ubi cœnabant, plura facere cœperunt.

Epulæ, Epulum, & Dapes. Cap. XXIII.

e Pulæ, ſunt cibi miniſterio hominum, & in noſtrum uſum comparati. Epulum, ſolenniores quædam epulæ, & proprie publicum conuiuium in propatulo uniuerſis ciuibus exhibitum, ſiue in dedicationem templi alicuius, ſiue in honorē deorum, uel in magnificentiæ oſtentationem, ſiue in funere magni alicuius uiri. Cui ſimile eſt, quod hoc tempore fit, quum publice paſcimus pauperes, ut in mortibus propinquorum. Quod idem eſt pene, quod parentare, ſi Hieronymo credimus, qui ita tertio libro in Hieremiā inquit: Mos autem lugentibus ferre cibos, & præparare conuiuium, quæ Græci περίδειπνα uocant, & à noſtris uulgo appellantur parentalia, eo q̃ à parentibus iſta celebrentur. Dapes uolunt eſſe uel deorum, uel noſtras in ſacrificijs deorum.

Sementis, & Meſſis. Cap. XXIIII.

s Ementis eſt ſatio, ſiue (ut ſic dicam) ſeminatio. Liuius, Campani ſementem facere poſſent. Miror, quare cum in alijs locis apud Hieronymum plurimis, tum in Geneſeos principio ſe-

mentis

mentis pro semine positum est. Messis, tum ipsa messio est, tum seges iam matura. Cicero de Oratore: Qualem sementem feceris, ita metes.

Seges & Fruges. Cap. XXV.

s Eges est eorum seminum, ex quibus conficitur panis, nondũ demessa. Nonnunquam contentum pro continente usurpãtes, ipsam humum ad accipienda semina subactam, segetem uocamus, ut Vergilius:

Illa seges demum uotis respondet auari
Agricolæ, bis quæ solem, bis frigora sensit.

Fruges uero quicquid ex fructu terræ in alimoniã uertimus, Liuius: Eam gentem tradit fama dulcedine frugum, maxime uini, noua tamẽ uoluptate captam. Idem: Non arbore frugifera, non satis in spem relictis. Plinius titulum dedit, de arboribus frugiferis.

Malleolus, & Sarmentum. Cap. XXVI.

m Alleolus à sarmento sic distat, ut pars à toto. Est enim malleolus (ut placet Columellæ) in modum mallei rostra habens, aptus plantationi. Quando autem arefacta sarmenta sunt, cum malleolis igni reseruata, indifferenter uocantur. Nam & Hannibalem legimus sarmenta cornibus boum alligasse, eáq; incendisse, ut hostes falleret. Et nonnullis ciuibus Romanis, quòd domos haberent plenas malleolorum ad capitolij, uel urbis incendia, fraudi fuit.

Arbor, & Frutex. Cap. XVII.

a Rbor à frutice ita differt, ut frutex ab herba. Est enim frutex, qui ad iustam magnitudinem arboris non assurgit, et statura similis est multis herbis, sed non demoritur, neq; arescit, ut herba, sed perennis est. Inter frutices est soboles quoque illa arborum, & plantula. Ab hac fruticari uerbum, quasi fruticem renasci ex arbore. Marcus Tullius ad Atticum: Excisa est enim arbor, non euulsa. Itaque, quàm fruticetur, uides. Nam illud, quod sæpe legimus, fruticari pilum, translatum est.

Acinus, Bacca, Pomum, & Nux. Cap. XXVIII.

a Cinos inter, & Baccas hoc interesse puto, quòd acini inter fructus minutiores arborum, fruticum'ue densius nascuntur: baccæ uero dispersius, & rarius. Inter acinos enim numerantur grana uuæ, grana hederæ, grana sambuci, grana ebuli, grana mali punici: addo etiam morum, & quicquid his est simile. Inter baccas uero, fructus lauri, fructus oliuæ, corni, loti, quam fabam Syriacam uocant, myrti, lentisci, similiumq;. Supra hæc autem poma dicuntur duntaxat, quibus uescimur Cerasum uero, uel (ut Seruio placet) cerasium, & prunum, & mespilum, poma, non acini, neque baccæ no-

minantur. Glans in numerum istorum non uenit, syluestris enim, et pastio porcorum est. Castanea in nuces refertur, unde Vergilius: Castaneasq; nuces: sicut pinus, corylus, siue à loco auellana, amygdalus, iuglans, & si qua sunt his similia, nec poma dicuntur, sed nuces. Nonnunquam acini, & baccæ indifferenter ponuntur, ut Vergilius: Sanguineis ebuli baccis, minioq; rubentem.

Crepitus, Strepitus, Fremitus, & Stridor. Cap. XXIX.

C Repitus, sonitus est uiolentus ex impulsu resultans. Vnde increpare, est cum eruptione uocis, & immani sonitu reprehendere. Cymbala, tympanaq; crepitant. Vnde fit crepitaculũ. Tubæ quoque, & cornua, similiaq; crepant, siue crepitant. Crepitus quoque speciali uocabulo quid significet, malo me tacente minas notũ esse, quàm me dicente nimis. Strepitus fit ex corporum tactu, siue collisione rerum, & multarum uocum in unum confusione, si modo non sit immodicus: tunc enim dicitur fremitus, ut ex alto mari sonus fluctuum, & in populo murmur uocatur etiam fremitus: quin & indignantis, & excandescentis, et quasi humanam uocem præ iracundia immutantis uox, oratioq; fremitus dicitur. Stridor est acrior, & quasi sibilans collisio. Strepitus tamen proprie pedum ambulantium, manuumq; aliquid pertrectantium sonus est. Appellatur etiam fastus, et pompa diuitiarum, quasi à strepitu comitantium, ut apud M. Fabiũ: Hic quum me euocasset subito trepidũ, totoq; fortunæ suæ strepitu circunstetisset.

Officium, & Officia. Cap. XXX.

O Fficium est uirtutis actio, quod Græci καθῆκον uocant, uel, ut latius explicem, prò loco, pro tempore, pro rerum dignitate, similibusq;. Inde illud est, quod dicitur à multis, in familia bene instituta omnes in officio sunt, id est omnes agunt, quod debent. Et missi sunt legatis obuiam ciues officij gratia: & circunstabãt Senatores Cæsarem sedentem in aurea sella officij gratia, id est honoris gratia, quem legatis, Cæsariue exhibere debemus. Nihil enim tam nos decet, quàm merenti uel honorem exhibere, uel opem ferre. Quo factum est etiam, ut officia significent beneficia, siue obsequia. Vnde illud Ciceronis: Odiosum sanè genus hominum est officia exprobantiũ, quæ meminisse debet is, in quem collata sunt, non commemorare, qui contulit. Et illud Quintiliani: Duxit me similis ætas, euicerũt officia, cœpit fides, amantem odisse non potui. Magistratus quoque officium dicitur, siue quia honoris causa factus est, siue opis populo ferendæ, siue quia ius suum cuique, & quod cuiq; debetur, reddat. Cæteræ autem ar

tes,

quæ modo honestæ sint, suam rationem officium uocant, ut officium grammatici est, officium medici, officium architecti.

Histrio, & Mimus. Cap. XXXI.

Histrio, qui personatus in scæna tragœdias agit, comœdiasq; uoce, & corporis gestu. Mimus, qui uel intra, uel extra scænam gesticulationes quasdam exercet, imitaturq; mores hominum, ac naturas præsertim obscœnæ. Nã mimorum scriptores res obscœnas, ut amores, tractant. Primum è Tusco quodam homine tractum nomen esse, T. Liuius, ac Val. Maximus autores sunt. Alterum è Græco uenit ἀπὸ τοῦ μιμέομαι, Mimitam homines, quàm poëmata, uocantur.

Actor, & Autor. Cap. XXXII.

Actor, & autor ita differunt, quòd actor dicitur orator, qui agit causam, quiq; gestum uultus, et corporis agit. Vnde tum ipsa pronũciatio, tum oratio, quæ habetur, tum oratio scripta actio est appellata. Item Comœdus, et Tragœdus, id est histrio, qui agit gestus in scena, et quod huic generi similimũ est, qui agit Atellanas: et Mimus omnis, actor uocari potest: et partes comœdiæ, actus dicuntur. Nam Comicus, Tragicusq; poëta, ipse est comœdiarum, tragœdiarũq; conditor. Autor autem est (ut sic dicam) factor. Nam factor in usu non est, nisi in quibusdam è græco translatis. Et illud quotidianum Credo in unum deum patrem omnipotentem factorem cœli, et terræ, græce est ποιητὴν, hoc est poëtam. At nos poëtas, cæterosq; operum conditores, autores uocamus: & illum, qui facit aliquod opus, qui egit bellũ, egit pacem, autorem operis, autorem belli, autorem pacis dicimus, nunquam actorem. Quidam originem eius è Græco repetunt αὐθέντω, sed à latino quoque facilius formari potest, nisi quòd nullum latinum in or à supino descẽdẽs, est communis generis, ut autor. Nam, quum est ab augeo (si modo unquam reperitur) auctor, & auctrix facit, ut Seruio placet in Vergilium scribenti. Idem super Donati artem ita ait: Quæritur, autor utrum per se, an de uerbo oriatur. Sed sciendum est, quòd à se nascitur. Nam illud, quod est augeo, non nos seducat, quòd inde ueniat. Aliud enim est augere, aliud autorem esse. Ego uero à Seruio non omnino dissentio, quum huius uocis non uideatur mihi origo esse, nec augeo, nec αὐθέντω: & inauditum est, significationis illius, hic & hæc autor, esse. Nam nunquam aliud (quantum ego sentio) significat, quàm duo. Vnum, quod dixi, & alterum, quod est huic simile, hominem, in quo est uis, potestas, & dignitas. Vnde autoritas dicta est, ut apud Liuium dicitur: Decreuerunt enim, ut, quum populus regem iussisset, id sic ratum esset, si patres autores fierent: hoc est autoritatẽ

(ut aiunt) ſuam, & decretum interponerent, ratum haberent, atque ratificarent, ſiue comprobarent. Et alibi: Maiores noſtri nullam ne priuatam quidem rē agere fœminas ſine autore uoluerunt, in manu eſſe parentum, fratrum, uirorumq́;. Et autores pupilli uocantur, in quorum adminiſtratione infirma ætas, resq́; eius ſunt. Ideoq́; filios regū pupillos ſub autoribus fuiſſe legimus. Vnde Paulus iuriſconſultus: Etiā ſi non interrogatus tutor, autor fiat, ualet autoritas eius, quum ſe probare dicit id, quod agitur: hoc eſt enim autorem fieri. Et Pomponius: Etſi pluribus datis tutoribus, unius autoritas ſufficiat, tametſi tutor autoretur. Quare autores ſententiæ alicuius conſilij uocantur hi, quorum ſententiam, conſiliumq́; ſecuti ſumus. Et duces militum, autores uocabantur. Vnde autorare. Liuius libro XLVI. Signo dato ſuo impreſſas tabellas miſit, & uero pignore uelut autoratum ſibi proditorē ratus eſt, id eſt obligatum, & ſubiectum. Et Valerius Maximus libro quarto: Autoratu ſocijs officio. Suetonius lib. III. De legendo, uel autorando milite, ac legionum, & auxiliorum diſcretione. Ex quo fit autoramentum, uel quaſi obligatio, nexusq́;, uel quaſi ſtipendium quoddam, & quaſi pretiū cuiuſdā militiæ, ac pugnæ, actionisq́;, ut Quintil. Nec difficilem ſanè, ſub illo præſertim autoramento, habuiſſet miſſionem, ſed noluit gladiator uiuere. Suetonius: Munus gladiatorium dedit, rudiarijsq́; quibuſdam reuocatis autoramento centenûm millium. Cicero: Quorum ipſa merces autoramentum ſeruitutis eſt. Seneca lib. VII. epiſt. Nullum ſine autoramento malum eſt: Auaritiam pecuniam promittit, luxuria uarias uoluptates, ambitio purpuram, & plauſum, & ex hoc potentiam, & quicquid potentia poteſt, mercede te uitia ſolicitant. Deniq; autor nihil habere commune cum augeo, neq; cum αὐξάνω, auctio probat, quæ uenditio quædam eſt in publico, ac celebri loco. Et hinc auctionari, publice, & ferè ſub haſta uendere, non ea, quæ ad eſum ſpectant, ſed ea, quæ ad ſupellectilem, atque ad alios uſus, nec ferè, niſi, quæ penes alium in uſu fuerunt. Differt igitur auctus ab hauſtu, quia diuerſam originem ſortita ſunt. Auctus enim eſt incrementum, ab augeo deſcendens, ut hauſtus ab haurio.

Pupillus, & Orphanus. Cap. XXXIII.

p Vpillus eſt, qui caret quidem patre, ſed tantiſper, dum eſt in ætate, cui adhibetur tutor. Orphanus, qui caret patre, præſidioq́; paterno, et qui ſūmopere deſiderat illius opē, quū ſine eo male habeat. Græcū tamen nomen eſt, non ſanè à ueteribus uſitatū.

Triclinium, & Conclaue. Cap. XXXIIII.

t Riclinium à tribus toris, menſisúe appellatum eſt. Ibi enim comedebant, præcipue in conuiuium accepti, quum res ipſa poſtularet

laret tres toros, mēsas'ue extrui. Qui autem huic ministerio praeerat, Architriclinum uocāt. Quintilianus quidem triclinium uocat, quod Cicero conclaue. Nam de eodem conuiuij loco, ubi Simonides artē memoriae traditur inuenisse, ille sic ait: Vix eo limen egresso, triclinium illud supra conuiuas corruit. Hic sic: Hoc interim spatio conclaue illud dicitur concidisse. Est igitur triclinium conclaue discubitorium. Nam conclaue generalius est: quod est etiam pars quaedam in penatibus re motior, in qua uel uiri colloqui, uel mulier confabulari solent. Aulam autem, quod graecum est, nostri semper transferunt atrium. Nam au lam pro olla, Plauto, uetustissimis'q; dicendum relinquamus.

Penus, & Commeatus. Cap. XXXV.

PEnu ea omnia cōtineri dicuntur, quae ad uictum pertinent, sed priuatum, si modo domi reposita, ac recondita sunt. Nā locum, ubi ista reponuntur, Varrone teste, penarium appella mus. Quae uero ad uictum publicū spectant (sicut alio loco diximus) commeatus uocatur, sed ex paucioribus constat, ut sumus diligentiores pro re priuata, quàm pro publica. Fere nihil aliud continet commeatus quàm annonam, et quicquid annonae uicem habere potest. Quanquā (ut iterum dixi) priuatorum etiam commeatus est, nec annona tantum frumentaria, Cicerone dicente lib. II. de Diuinatione: Aut si Epicuri de uoluptate liber rosus esset, putarem annonam in macello cariorem fore. Nescio tamen, an macellum non tantum pro loco, ubi caro uenditur, accipiatur, sed ubi, & annona.

Ceruix, Iugulus, & Collum. Cap. XXXVI.

CEruix est posterior colli pars, unde origo est omnibus neruis. Iugulus anterior, unde uox, halitus'q; procedit. Collū omnes partes in solidum complectitur. Et quoniam nerui, qui corpus erectum, rigidum'q; faciunt, in ceruice sunt collocati, dicimus hominem durae ceruicis, quasi indomabilem morem ferocium boum: uel qui ceruice erecta, & rigida est, contumaciam quandam, & rigorem mentis prae se fert, tanquam nemini caput inclinare uelit, tali nomine uocatur quasi duri capitis, dura'q; mentis. Ceruicis etiam dicimus pro ceruice: imo singulari numero neminem ante Hortensium dixisse, Quintilianus est autor. Similiter, quoniam in iugulo mortifera statim plaga est prae caeteris membris, eadem'q; pars corporis uulneri obnoxia, ad quam mucro inter ipsa arma facile subit: à ueteribus dicebatur petere iugulum, ferire iugulum, pro eo, quod est, petere mortem, inferre mortem. Quint. Inriturus'q; forensium certaminum pugnam, iam in schola uictoriam spectet, & iugulū petere, & ferire uitalia, aut tueri sciat. Cic. in Verrinis: Sua confessione inducatur, ac iuguletur, necesse est.

Sinus,& Gremium. Cap. XXXVII.

s Inus est intra pectoris,brachiorumq́; complexum: unde sinus uestium,quales erant tunicæ Romanorū,& modo quorundam religiosorum supra cincturam laxitas illa uestis; quæ cingulum operit. Litora quoque curua,& quasi brachijs mare amplectentia,sinus uocamus.Gremium est inter complexum femorū, feminum'ue: quo in complexu mulieres concipere solent. Et per trāslationem gremium terræ appellamus,quum semen suscipit,conceptumq́; retinet,quasi uiuentem fœtum postea paritura Quare,quum lactantur infantes,ad sinum admouentur, pueri uero iam facti à sedentibus matribus,utique quum illis blandiuntur,ad gremium accipi solent. Vt Vergilius de Cupidine sub imagine pueri Ascanij:

Hæret,& interdum gremio fouet inscia Dido.

Quinetiā matres,nutrices'ue,quum super genua collocant infantem, aut extremis uestibus repositum,& ad uterum usque sublatum gestāt; in gremio magis,quàm in sinu tenere,aut gestare dicuntur . Vt idem de eodem:

Et fotum gremio dea tollit in altos Idaliæ lucos.

Socius,Comes,& Sodalis. Cap. XXXVIII.

s Ocius socio dicitur, comes comiti raro dicitur.Nanque socius est par,comes uero minor,quippe qui sequitur,& ducem habet,ut Cicer.Non comitem se,inquit, sed ducem præbuit.Et alibi: Neque enim princeps tunc ad salutem esse potuissem, si esse alij comites noluissent.Ideoq́; duces in bello quoties milites alloquuntur,cōciliandæ beneuolentiæ gratia, non ferè appellant comites , sed socios, communicantes quodammodo ipsorum dignitatem cum illis, ut è diuerso,quum eosdem commilitones uocant,communicantes eorum conditionem,ac sortem cum ipsis. Neq; enim dux commilito est militum; sed milites inter se commilitones , ut apud Vergilium Aeneas comites suos consolans ait: O socij.

Et autor ipse sua persona loquens de Achæmenide,inquit:

-Comes infelicis Vlyssi. Et iterum:

-Vno graditur comitatus Achate.

Neque recte dixeris de Vlysse,& Aenea,hunc esse comitem Achatæ, illum Achæmenidis. Idem tamen ait:

Arma,deosq́; parant comites. Et iterum:

Sacra,deosq́; tibi commendat Troia penates.

Hos cape fatorum comites . Nunquid dij erant comites Troianorum, atque Aeneæ,an duces? certe dij penates comites erant confessione,tum Aeneæ,tum ipsorum quoq; deorum.Nam lib.I.Aeneas ait:

-Raptos

-Raptos qui ex hoste penates
Classe ueho mecum.

Et in tertio dij aiunt:

Nos te Dardania incensa, tuaq; arma secuti:
Nos tumidum sub te permensi classibus æquor.

Sub te, id est te duce: & secuti sumus, id est tui comites fuimus. Idẽ quo que de Græcis dicendum est, & deorum deis. Idem etiam de Sibylla, & de Aenea, quanquam modo hic, modo illa dux erat, aut comites: tamen quia sequebatur Aeneæ uoluntatem Sibylla, & quasi ministrã se præbebat, comes erat. Quia uero ducebat præmõstrans iter, & de clarans, ea quæ ignorabat, dux eadem dicitur: tametsi aliquando co-mitem pro socio dicimus, ut Cicero in rhetoricis de illo uiatore, qui quũ ante lucem surrexisset, Comitem, inquit, suum inclamauit semel & sæpius: quum de eodem antea dixisset. In itinere quidem proficiscentẽ ad mercatum quendam, & secum aliquantum nummorum ferentem est comitatus, id est insecutus. Quare peccauit tum Priscianus ad Iulia num scribens: Tibi ergo hoc opus deuoueo omnis eloquentiæ præsul, ut mihi (quantumcunque deus annuerit) suscepti laboris gloriam te co mite, quasi sole quodam dilucidius crescat. Quid magis absurdum, quàm, quem dicas tuum solem, eundem appellare comitem tuum hoc ipso, quòd sol est? tum ille (parco nomini sacrosancti uiri) qui dixit, E-brietas est comes libidinis, & intemperantiæ, superbia comes est odij, diuitiæ sunt comites superbiæ. Nam potius dicendum erat, libido, & intemperantia comes est ebrietatis. Sequitur enim libido, & intemperã tia, ebrietas antecedit. Odium comes superbiæ est, superbia comes diui tiarum. Cicero: Est gloria comes uirtutis. Gloria enim sequitur honesta-tem, sicut umbra corpus. In eodem opere nuper à quodam perdocto uiro, illud: Iracundiam laudant, comitem fortitudinis esse dicunt. Emẽ datum sic erat: comitem fortitudinem, ut sciremus uerum esse, quod ait Quintilianus: Dum librariorum inscitiam insectari uolunt, suam cõ fitentur. Idem Cicero alio loco: Cupiditas dicendi pacis est comes, otijq; socia. Siquidem pacem sequitur dicendi cupiditas. Quid ergo, si hæc co mes est, illa dux erit? dicemusq;, pax est dux cupiditatis dicendi, & ebrietas est dux libidinis, & intemperantiæ. Non est hic sermo quidẽ usitatus, sed rectius per alia uerba, quorum tria nunc in mentem ue-niunt: magister, magistrá ue, pater, matér ue, materies, materiá ue, ut ebrietas magistra est libidinis, & intemperantiæ: superbia est mater odij: diuitiæ sunt materia superbiæ: quibus tribus ferè indifferenter uti possumus. In personis uero magis conuenit dux, aut in his rebus, quæ personis sunt similes, qualis est fortuna, quæ dea fingitur. Cicero

non

semel dixit, fortunam non ducem, sed comitem fuisse quibusdam imperatoribus. Est praeterea (ut eo redeam, unde egressus sum) alia differentia inter comitem, & socium, quod comes est, qui utcunque sequitur alterius ductum: socius plerunque in negotijs, serijsq; rebus, & fortunae arbitrio subiectis, ut Caesar in commentarijs: Itaque Androsthenes praetor Thessaliae, quum se uictoriae Pōpeij comitem esse mallet, quàm socium Caesaris, in rebus aduersis omnem ex agris multitudinem seruorum, ac liberorum in oppidum coëgit. Verum huiusmodi differentia aptior est inter socium, & sodalem. Est enim proprie sodalis in rebus leuioribus, ac saepe uoluptuosis. Quintil. Quo tandem patereris animo, si delicatus adolescens, praesertim splēdidis opibus, uel ex aetate mores, uel ex fortuna traxissem, & tempestiua conuiuia, & peruigiles iocos aduocata sodalium turba solutus, atque affluens agerem? M. Tul. Epulabar modice cum sodalibus. Sodalitates enim me quaestore sunt institutae. Idem alibi: Ego Plancū Laterensem, & ipsum gratiosum dico, & habuisse in petitione multos cupidos sui gratiosos, quos tu si sodales uocas, officiosam amicitiam nomine inquinas uitioso. Caius autem sodales, inquit sunt, qui eiusdem sunt collegij, quos Graeci συσσίτους, & ἑταίρους uocant. A quo non sanè discordat apud M. Tullium Antonius, qui Norbanum quaestorem suum appellat sodalem. Comis est benignus homo, & facilis, qui alijs non grauate inseruit.

Pompa, & Spectaculum. Cap. XXXIX.

Pompa omnis, spectaculum est, sed non contra. Pompa quidem in prosperis est, & in aduersis, qualis est in triumpho, & in funere, quasi quidam solennis apparatus, & ostentatio. Cicero: Sed iam è pompa in ueram aciem descendamus. Verg. Ad delubra iuuat solennes ducere pompas.

Quintil. Quid enim si respondere iubeas orbitatem, cur in exequijs totos egerat census, quid sibi uelit ille funebrium longus ordo pomparum? Spectaculum uero, nunc illud est, quod spectatur: ut,

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane.

nunc ipsa spectatio: ut,

O acerbum spectaculum.

nunc locus unde spectatur: ut, sedebat in spectaculis, & de spectaculis excitatus est.

Senecta, & Senectus, Iuuenta, & Iuuentus. Cap. XL.

Senecta, est senilis aetas. Iuuenta, autem iuuenilis, & (ut quibusdam placet) dea ipsa melioris aetatis, & iuuentutis. At senectus idem est, quod senecta. Iuuentus uero, etiā frequentia iuuenum, non solum aetas. Senium quoque pro senectute accipitur.

Continentia,

Continentia, & Abstinentia. Cap. XLI.

Continentia ab abstinentia ita differt, quòd abstinentia iustitia est, Continentia uero illa, quæ inter uirtutes quarta numeratur, quæ eadem dicitur temperantia, & modestia. Est enim hæc, quum à uoluptatibus nos continemus, Abstinentia quum abstinemus ab alienis, nulli uim inferentes, nihil cuipiam eripientes Cicero: Si in una uoluptate continuerit, in alia se effuderit. Rursus: Quod beneficium est, quod te abstinueris à nefario scelere? Nonnunquam tamen indifferenter, ut apud Valerium Maximum titulus est de abstinentia, & continentia, ubi exempla istarum uirtutum promiscua sunt. Vt tamen sentio, continẽtiæ dare poteris nomen abstinentiæ, potius quàm è diuerso. Illud enim specialius uidetur, hoc generalius, quemadmodum temperantia putatur sub iustitia esse, uel ab ea non posse separari. Illa uero sine hac frequenter est. Quare recte continentia uocatur abstinentia.

Pecus pecudis, & Pecus pecoris. Cap. XLII.

Pecus pecudis, & pecus pecoris, propè nihil differunt. Significatur enim hoc nomine animal, quod sub imperio hominũ ex pabulo terræ pascitur, ut bos (qui taurum, uaccamq; comprehendit, præter suum proprium significatum) equus, caballusuè: qui asinariam potius operam exercet, Asinus, non autem Onager, nec Lalisio. Mulus qui proprie generatus est ex Asino, et Equa. Nam Hinnulus dicitur, qui patre equo, matre asina genitus est, quem quidã burdonem nominant. Camelus quoque, nam non tantum pascitur sub magistro, uerum in quibusdam locis inter armenta. Et eius significatio non modo ad marem, fœminamq; pertinet, ut passer, & aquila, sed cum genere fœminino nonnũquam iungi inuenitur, ut camelos fœtas: quale est Bos, ut apud Vergilium: Ille meas errare boues, ut cernis. Quod ideo minus mirum est, quod Lupus etiam apud Varronem, et Ennium, & Fabium Pictorem in genere fœminino reperitur, siue hic Lupus Lupam quoque significet. Huic simile est bubalus. Cæterum et ipsi Cameli, & cætera, quæ enumeraui, armenta faciunt, licet quidam uelint tantum esse Boum, quasi ab arando aramenta dicta, deinde sublata tertia litera armenta. Præterea Ouis, quæ marẽ, fœminamq; significat. Capra, cũ qua Caper, siue Hircus. Porcus, cum quo Porca intelligitur. Vnde fiunt greges, ut grex ouiũ, grex Caprarũ, grex Porcorum. Ouidius Metamorphoseos quarto:

Mille greges illi, totidemq; armenta per herbas
Errabant. Vergilius tertio Georgicorum:
Hæc satis armentis. superat pars altera curæ,

Lanigeros agitare greges, hirtasq; capellas.
Idem tamen de ceruis primo Aeneidos dixit:
-Hos tota armenta sequuntur A tergo.
Vt minus mirandum sit, si de bobus gregem dixerit, ibi:
Aut aliquam in magno sequitur grege- tamen ad distinctionem adiecit magno, sicut Horat. adiecit mugientium in Epod.
Aut in reducta ualle mugientium.
Prospectat erranteis greges.
Quasi grex sit generalius nomen, armentum uero specialius, et illud sine apposito de pecoribus minutis intelligatur, cum apposito possit etiã ad maiora transferri. Vt Cic. in Philipp. Fudit apothecas, cecidit greges armentorum. Hæc omnia pecudes & pecora dixeris, quorum exẽpla tot sunt, quoties hoc uocabulũ reperimus. Veruntamen pecus pecoris nonnũquam reperitur pro multitudine pecorum, siue pecudum, sed gregalium potius, quàm armentalium, ut Vergilius:
Dic mihi Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
Infelix ò semper ouis pecus. Et alibi:
Caprigenumq; pecus nullo custode per herbam.
Ouidius Metamorphoseos libro decimotertio:
Hoc pecus omne meum est, multæ quoque uallibus errant.
Multas sylua tegit, multæ stabulantur in antris.
Nec (si forte roges) possim tibi dicere, quot sunt.
Pauperis est numerare pecus. de laudibus harum
Nil mihi credideris: præsens potes ipsa uidere,
Vt uix sustineant distentum cruribus uber.
Sunt fœtura minor tepidis in ouilibus agni.
Sunt quoque par alijs ætas in ouilibus hœdi.
Cur dixit multæ, & harum, quum nullum genus antea nominasset? nisi quod intellexit oues, & capras, quas postea nominat. Cicero in Verrem: Nominat iste seruum, quem magistrum pecoris esse diceret.
Vergilius tamen Georg. tertio ait:
Pascitur, itq; pecus longa in deserta sine ullis
Hospitijs, tantum campi iacet, omnia secum
Armentarius Afer agit. Armentariũ pecoris dixit. Nonnunquã pecus pecoris significat ouem, nec solum uulgo, ubi hæc animalia, pecora dicuntur: uerũetiam apud graues autores, quorum est Plin. qui lib. octauo inquit: Est & in Hispania, sed maxime Corsica, non maxime absimile pecori, genus Musimonũ caprino uillo, quàm pecoris uelleri, propius. Quorum è genere, & ouibus natos, prisci Vmbros uocauerũt. Infirmissimum pecori caput. Et non longe post: Suis fœtus sacrificio die

cio die quinto purus est, pecoris die octauo, bouis tricesimo. Quintilianus: Cur in usum uestium saepe pecori lanae detrahuntur? Praeter pecudes autem, caeterae quadrupedes ferae sunt: licet proprie uideantur ferae dici, quae feritatem habent, ut Leones, Vrsi, Pardi, Lupi, Vulpes. Harum quaecunque mansuefactae sunt, cicures uocantur, qualis Canis, qui nec Pecus, nec Fera est, licet sit natura ipsa non tantum Fera, sed etiam Ferus: qualis Elephas, siue quod usitatius est) Elephantus ad bella domitus, alioqui fera natura, de quo nomine idem, quod de Camelo fortasse dici potest, quòd & communis generis sit, et armentum faciat. Quidam suem domesticum tantum, cicurem uocant. Ego potius aprũ dixerim, qui ex fero cicur est factus. Nec aprum modo, sed etiam Onagrum, Ceruum, Capreolum, Damam, Capream, Leonem quoque: denique quicquid cicurari potest. Cicurare enim (ut Varro ait) est mansuefacere. Quod enim à fero discretum est, id dicitur cicur: & ideo dictum cicur ingenium obtineo, id est mansuetum. Innatum à cico cicur uidetur. Cicum dicebant membranam tenuem, quae est in malo punico discrimen. Haec Varronis uerba confirmat Cicero, ubi ait: Nam aliae sunt ferae, aliae cicures, aliae natantes, aliae uolucres.

Collis, Iugum, Cliuus, & Promontorium. Cap. XLIII.

Collis est (ut ita dicam) monticulus, siue per se, & à monte separatus, siue pars montis. Iugum (ut etiam ita dicam) ipsa arduitas montis, & procliuis, ac prona supinitas, cui similis est in colle Cliuus, tamen mollis magis, & clemens, ut cliuus capitolinus, cliuus, qui ducit ad Ianiculum, cliuus montis Auentini, quos omnes scimus esse in urbe Roma colles. Vnde quidam uocant eam urbem Septicollem. Et antiquitus fiebant festa quaedam Septimontalia. Liuius: Itaque quum per Cassilinum euadere nõ posset, petendumq; montes, & iugum Caligulae superandum. Et alibi: Quantum in altitudinem egrediebantur magis, magisq; syluestria, & pleraque inuia loca excipiebant. Vt uero iugis appropinquabãt (quod rarum in alijs locis esset) adeo omnia contecta nebula, ut haud secus, quàm nocturno itinere impedirentur. Promontorium locus est in mari prominens, ut Plinius libro XXVI. Promontoria aperiuntur mari, & rerum natura agitur in planum. Liuius libro XXXIII. Aut aperientibus classem promontorijs. Idem XLV. Adiunctaq; insula Euboëa, & excurrente in altum, uelut promontorium, Attica terra sita.

Officina, & Taberna. Cap. XLIIII.

Officina est, ubi opera fiũt. Taberna, ubi opera ipsa, caeteraq; merces uenditantur. Officina est statuarij, fusoris, flatoris, caelatoris, excusoris, uitrearij, pictoris, sutoris, fabri, qui multi-

plex est, lignarius, & hic non unius generis, ferrarius, nec hic simplex lapidarius, qui & ipse in multas diuiditur species. Taberna uocatur uinaria, lanaria, olearia, & mille huiusmodi: unde opifices, & tabernarij uocantur. Cicero pro Lucio Flacco: Opifices, & tabernarios, atque omnem illam fecem ciuitatum quid est negotij concitare? Nec negauerim aliquando unum, eundemq́; locum officinam, & tabernam esse, ut sutrina, in qua calcei & fiunt, & uenduntur. Quædam igitur artificia (quanquam sola artificia sunt opificum) cætera quæstus, & operæ dicuntur: sed quædam huiusmodi semper habent suum nomē, ut hæc ipsa sutrina sutoris, & lignarij proprie fabrica, aurificis aurificina, cauponis caupona, tamen & eam, quæ uinum uenditat, cauponam uocamus. Quidam malunt dicere cauponam pro loco. Argentarij argentaria, quod nomen quidam pro artificio, et argentarium pro artifice (qui idem est aurifex) accipiunt: atque ita est in Hieremia. Titus autem Liuius, Cicero, Quintilianus, cæteraq́; omnis antiquitas pro his accipit, qui campsores uulgo dicuntur, non illos dico minutos, qui nummularij, & mensarij à nobis, κολυβισταὶ à Græcis dicuntur, qui ijdem trapezitæ uocari possent. Nam colybistæ trapezas habent. Sed Plautus in Curgulione trapezitam, & argentarium pro eodem accipit.

Auis, & uolucris. Cap. XLV.

a
Vis est, quæ oua parit, pennisq́; est prædita, præter unum uespertilionem, qui utroque caret, quatuor enim pedes habet, & feminus est. Volucris est, quæcunque uolat, nec auis solum, sed illæ bestiolæ quoq; minutiores, ut apes, uespa, culex, tabanus, locusta, musca, cicada. Siquidem Quintilianus apes uolucres uocat. Et Plinius non semel hoc signat, unde & Cupido uolucer dicitur.

Indoles. Cap. XLVI.

i
Ndoles est non solum in pueris, & adolescentibus significatio futuræ uirtutis, ut apud Quintilianum: In primis annis laudaretur indoles. Cicero: Vt enim adolescentibus bona indole præditis sapientes senes delectantur. Et Valerius titulum de indole fecit, non tantum puerorum adolescentiumq́; exempla repetens, sed etiam in uiris, & quidem præsentis uirtutis, ut idem Cicero de officijs: In quibus est uirtutis indoles, commouentur. Idem pro Cælio: Si quis iudices hoc robore animi, atque hac indole uirtutis, & continētiæ fuit. Liuius de Lauinia iam matre, & post mortem Aeneæ res administrante inquit:

Tanta in ea uirtutis indoles fuit. Lucanus:

Indole si dignum Latia, si sanguine prisco

Robur

Robur inest animis.

Indole quasi generositate quadam uirtutis, atque animi. Liuius ad malam quoque partem, & ad muta, atque inanimata transfert, loquens de Hannibale, sic: Cum hac indole uirtutum, & uitiorum triennio sub Hasdrubale imperatore meruit. Et alibi: Sicut in frugibus, pecudibusq; non tantum semina ad seruandam indolem ualent, quantũ terræ proprietas, cœliq;, sub quo aluntur, generosius in sua quicquid sede gignitur, insitum alienæ terræ in id, quod alitur, natura uertente se degenerat.

Concio. Cap. XLVII.

Concio est populi multitudo congregata, uel ex magistratus iussu, uel ex publici sacerdotis, uel interdum sua autoritate, et sponte propria ad audiendum oratorem concionantem in bonum publicum, cuius etiam oratio uocatur concio. In priore significatio est Græce ἐκκλησία, quam nos pro latina uoce habemus. Multiq; ecclesiam, nescio quo iure, ædes sacras appellant, quum cœtum hominum, ut dixi, significet, non loca.

Aliud Leges esse, aliud Iura. Cap. XLVIII.

Leges, iuraq; scripta sæpe inuenimus: ex quo datur intelligi, aliud esse leges, aliud iura. Sunt igitur leges, aut principis, aut liberi populi, quæ à rege condũtur, alterius consensum non requirunt, quæ ad populum feruntur, quæq; sine eius iussu ferè ratæ non sunt: quia rogari, id est interrogari de his populus solet, rogationes etiam dicuntur. Iura autem magis generalia sunt. Siquidem & ius gentium est, & ius ciuile. Nam ius naturale dicere, quod natura omnia animalia docuit, ridiculum est. Appetitum coëundi, atque adeo nocendi imbecilliori animali, spoliandi, occidendi, quis ius esse dixerit? Ideoq; M. Tullius in libro officiorum de iure naturali silentium egit, inter solos homines ius esse significans, idq; gentium esse, uel ciuile. In rhetoricis tamen ius naturale statuit, sed quod in homines tantummodo cadat: cuius species sex esse uoluit, religionem, pietatem, gratiã, uindicationem, obseruantiam, ueritatem, Sed hæc hactenus. Ius ciuile dicimus tam leges, quàm plebiscita, senatusconsulta, decreta principum, responsa prudentum: quod ultimum uelut interpretatio est superiorum: quod qui profitentur, iurisconsulti nominantur. Qui uero legem fert ad populum, ferè orator est, aut præsidio oratoris indigens, ut appareat, quanto præstantior orator est, quàm iurisconsultus, quum hic sit quasi illius scriba: aut ille præceptor, hic pædagogus: ille dux, hic ducis legatus, atque assecla. Quid dicam de iurisperitis, hoc præsertim tempore, qui cum maximo ab illis Consultis interuallo distent, se literato-

ius naturale

rum arcem tenere arbitrantur? quorum quanta sit eruditio, uel hinc colligi coniectura potest, quòd quoties Pauli, Vlpiani, aliorum'ue testimonium assumunt, legem nominant, quum longe aliud sit, legem esse, & habere uim legis: quodq; deformius est, unam legem in plures partiuntur, uerbi causa, Ad legem Aquiliam, quoties Scæuola, quoties Papinianus, alius'ue quis loquitur, etiam si bina uerba, & quidem à superioribus dependentia, toties nouam legem appellant: non ab aliquo legislatore unam legem, sed ab infinitis interpretibus legum, infinitas esse iudicantes. Etiam titulum de uerborum significatione non legem, imo leges appellant: quo quid absurdius?

Aceruus, Strues, Strages, & Sarcina. Cap. XLIX.

a Ceruus minutarum proprie rerum congeries est, ut frumenti, & leguminis, ut salis. Interdum aliquanto etiam maiorum, ut aceruus scutorum apud Vergilium: Et ferè generale ad omnia est. Strues autem proprie lignorum. Strages uero cadauerum interfectorum uno in loco, ac proprie iacentium multitudo, siue humanorum, siue mutorum. Sarcina utensilium, & eorum, quæ ad cultum, ad ornatum, & ad cæterum usum pertinent (ut sic dicam) fascis, quem quis in itinere faciendo comportare possit. Siquidem milites, quum castra mouere uolunt, sarcinulas colligere dicuntur: & qui in aliam domum immigrant, sarcinas suas componere. Res enim nostras domi cistis, capsisq; compositas, sarcinas uocamus, ut apud Quintilianum: iacent relictæ sine hærede sarcinæ.

Inter Ministerium, & Mysterium. Cap. L.

m Inisterium ministri opera est proprie, sed pro omni operatione quoque accipitur, ut de rege Latino Vergilius:

-Mæstusq; refugit Fœda ministeria.

Mysterium uero Græcum est μυστήριον, arcana quædam res, & proprie diuinis uiris, sacerdotibusq; tantummodo cognita. Illud prius in numero plurali solet accipi pro ministris, sicut seruitia pro seruis. Nã seruitium, aut seruitus ipsa, aut seruitutis actio est, ut Dauus apud Terentium:

Ego Pamphile hoc tibi pro seruitio debeo,
Conari manibus, pedibus, noctisq;, & dies
Capitis periculum adire, dum prosim tibi.

Afferamus etiam in alijs exempla. Sallustius: Interea seruitia repudiabat, quorũ in initio ad eum magnæ copiæ concurrerant, quia opibus coniurationis fretus, simul alienum suis rationibus existimans uideri causam ciuium cum seruis fugitiuis communicasse. Quintilianus sæpe ministeria pro ministris dixit, ut ibi: Non torsit ministeria cæca.

Et officia

Et officia pro officialibus, obsequia'q; exhibentibus. Paulus iurisconsultus teste Labeone ait: Vrbica ministeria dicimus etiam, quae extra urbem nobis ministrare consueuerunt. Vlpianus, denique concubinam, filios naturales, alumnos constituit generali appellatione contineri, & si qua alia sunt eiusmodi ministeria. Liuius libro quarto: Frumento nanque ex Hetruria priuata pecunia per hospitum, clientum'q; ministeria coëmpto.

Scurra, & Parasitus. Cap. LI.

Scurra est, qui risum ab audientibus captat non salua dignitate personae. Parasitus, qui omnia ad uoluntatem eius loquitur, in cuius contubernio est: omnia assentatur, omnia illius facta, simul ac dicta laudat, nihil repugnat, nihil facere recusat uentris gratia, in quo summum bonum constituit, quorum magna copia in principum domibus est.

Bucca, Gena, Mala, & Cilium. Cap. LII.

Buccam, & buccas pro eodem accipimus. Oratores frequẽtius in singulari: unde illud usitatum: Dicam, quicquid in buccã uenerit, id est in os: sed non in labra, ut uulgus existimat, Quintiliano probante, qui ait: Ore enim magis, quàm labijs loquendum est. Sed uulgus errat, atque fallitur, quum legit buccam, & duas buccas: in illa accipiẽs unum os, in his duo labra. Verum ego ostendi, os, ipsam concauitatem esse, unde uox prodit, non oram labrorum. Et enim Iuuenalis, quum ait, Bucca foculum excitat: non de extremitate oris, sed de interiori parte dixit, quae inflari solet, uentum'q; concipere. Et iterum de tubicinibus loquens: Notae'q; per oppida buccae: de illa deformi utrinque inflatione intellexit tubam inflantium, non de labris, quae latent, cum tuba canit. Nam & Horatius quoque, quum inquit: -Quin illis Iuppiter ambas Iratus buccas inflet. non de labris locutus est, quae inflari non possunt. Quod Plautus apertius docet in Penulo: Nescias utrum ei maiores buccae, an mammae sient. Quid autem buccae significẽt, ex Plinio audiamus, simul'q; quid malae, quid genae, quid cilium. Haec enim eodem loco tractat is, praeterquam quòd alibi dicit buccarum sinus. Et iterum buccarum inanitas, ita libro XI. ait (sequar autem ipsius ordinem, seriem'q; libri) Quibus fragilia operimenta, ijs oculi duri. Omnia talia, & pisces, & insecta non habent genas, nec integunt oculos. Omnibus membrana uitri modo translucida obtenditur. Pauloq; post: Sed quadrupedibus in superiore tantum gena, uolucribus in inferiore. Ac paulopost: Grauiores alitum inferiore gena conniuent. At quadrupedes, quae oua pariunt, ut testudines, crocodili, inferiore tantum sine ulla nictatione, propter

præduros oculos. Extremum ambitum genæ superioris antiqui ciliũ uocauere, unde & supercilia. Hoc uulnere aliquo diductum non coalescit in paucis humani corporis membris. Infra oculos malæ, homini tantum, quas prisci genas uocabant, XII. tabularum interdicto radi à fœminis eas uetante. Pudoris hæc sedes: Ibi maxime ostenditur rubor. Infra eas, hilaritatem, risumq; indicantes buccæ. Et altior homini tantum, quem noui mores subdolæ irrisioni dicauere, nasus. Non alij animalium nares eminent. Auibus, serpentibus, piscibus, foramina tantum ad olfactus sine naribus. Et hinc cognomina Simorum, Silonum. Septimo mense genitis sæpenumero foramina aurium, & narium defuere. Labra, à quibus Bronchi, Labeones dicti. Ex his Plinij uerbis apparet, etiam eam in uultu partem uocari buccas, quæ uento inflari solet, genam membranam illam, & quasi uestem, qua oculus integitur, & conniuet, id est aperitur, & clauditur, hoc enim est conniuere. Malam uero, illud inter genam, & buccam, quasi rotundam in speciẽ mali (nam utrunque horum uocabulorum primam longam habet: Malus uero mala malum, primam breuem) cuius interior pars, quæ oris hiatum efficit, ubi molares affixi sunt, maxilla dicitur, nomen diminutiuum non re, sed uoce. Malam quoque genam dici Plinius idem fatetur. Ideoq; dens ille intimus, & ipsi genæ affixus, genuinus dicitur, qui, quia maxime latet, ea re factum est iam tritum uetustate prouerbium, genuino rodere dente, id est latenter per inuidiam carpere famã alterius, & hoc (ut ille testatur) à posterioribus. Nam ueteres tantum membranam illam oculi, genam appellabant, quam uetustatem à posterioribus quibusdam seruatam reperimus, nec poëtis modo, ut draconis genæ pro oculis, continens pro contento, & Seneca in tragœdia de Oedipo loquens, inquit: Et per irati sibi genas parentis: etiam continens pro contento: uerum oratoribus quoque, ut Quintilianus de cæco loquens: Illa perpetua nocte clausæ genæ non custodierunt.

Pastio, Pastus, Pabulum, Esca, Pasco, Pascor, & Vescor. Cap. LIII.

PAstio uidetur significare cibum, sed tamen potius ad alimenta pecudum pertinet, quæ pasci dicimus, quanquam suapte natura significat ipsam actionem pascendi, nunc frequẽtius cibum. Pastus homini competit. Varronis liber de re rustica titulũ habet de uillaticis pastionibus, uidelicet quæ ad bruta pertinent. Cicero Tusculanarum libro quinto: Cum oblectatione solertiæ, qui est unus suauissimus pastus animorum. Pabulum est pecudum quidem, & tamen aliorum quoque brutorum, quanquam ego sentio, magis cibus herbaceus, fœniceusq;, ac paleaceus, & stramentitius, similiumq;, q̃ ex seminibus:

minibus: à pasco.n.et hoc descendit, sicut pastio. Escam antiqui accipie bãt et quod dabatur auibus, piscibus ue ad decipiendum, non solum pro cibarijs humanis, aliorumq; animalium. Quo modo autem pasco neutrum, et pascor deponens idem significent, Priscianus uiderit, qui hoc sibi persuasit. Est enim pascor, comedo, & uoro, semperq; regit accusatiuum, illud uero sine accusatiuo, ut: Pascentes seruabit Tityrus hœdos. Proprie pascere bestiarum est, sicut uesci hominum, nisi quòd hoc regit ablatiuum, et aliquando potum quoque complectitur, ut Anacharsis apud Ciceronem: Carne, caseo, lacte uescor. Pro quo significato non recte dicam, carnem, caseum, lac pascor. Aliud ergo est pascor, aliud uescor.

Incola, Inquilinus, & Accola. Cap. LIIII.

Incola, qui in alterius regione habitat, & in aliena ciuitate, atque Republica. Inquilinus, qui in alieno priuato, proprie tamẽ in conducto, siue in urbe, siue ruri, Cicero de officijs: Peregrini, & incolæ officium est, nihil præter suum negotium agere, nec esse in aliena Republica curiosum. Idem in Philipp. Quæ in uilla illa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? iura populi Romani, monumenta maiorum, omnis sapientiæ ratio, omnisq; doctrina. At uero te inquilino (non enim domino) personabant omnia uocibus ebriorum. hoc est, in quo incola differt ab inquilino. Rursus incola ita differt ab accola, quòd incola, qui in loco, accola, qui ad locum habitat: ideoq;, quicunque iuxta aquas sunt, accolæ dicuntur, nec refert in suo, an in alieno: ut accola Vulturni, accola Padi, accola Rhodani. At qui in montibus domos, urbesq; positas habent, incolæ dicuntur: qui iuxta montes, accolæ. Nec immerito legendum est illud in Psalmo CIIII. Et Iacob incola fuit in terra Cham: non autem accola, quia uox Græca etiam consentit παρῴκησεν: licet multis alijs in locis apud Hieronymum quoque hoc uocabulum reperitur sic positum.

Campus, Area, & Ager. Cap. LV.

Campus est planicies terræ ampla, & grandis, ideoq; spatiosæ plateæ, areæ ue, campi nomen acceperunt. Vnde Romæ campus Martius: nam locus huiusmodi angustior uocatur area. Ager uero, tum circumiectum ipsi urbi territorium, ut ager Campanus, ager Leontinus, ager Faliscus: tum locus in rure, quẽ colimus, siue arando, siue conserendo. Nam is, qui seritur frumentis aruum nominatur. Verum in hoc secundo significato habet pluralem numerũ, ut omnes agros ciuium depopulatus est: in priore non habet, duntaxat dum loquimur de singularium urbium territorijs: non enim dices recte sic: Antonius dedit militibus suis agros Campanos, & Leonti-

nos:nam hoc pacto non complector nemora, saltus, pascua, desertos montes, sed sic potius: Dedit militibus suis agros, Campanum, & Leõtinum, id est agrum Campanum, & Leontinum: quo quidem modo complector omnia, quæ in territorio illo sunt. Ager etiam flumina, lacus, cæteraq; omnia includit.

Sylua, Lucus, Saltus, & Nemus. Cap. LVI.

s Ylua, & lucus, saltusq; sic differunt, quòd sylua generalius nomen est: præterea solet esse cædua, Lucus nequaquam cæduus est, quin potius manu consitus, religiosusq;, atque uel alicui deo, uel alicuius hominis cineribus consecratus. Ideoq; aut circa delubra numinum, aut circa sepulchra uirorum positus est. Saltus uero, sylua inuia, nec transeuntibus peruia, in quo pasci, atque æstiuare pecudes solent: aut, si locus, aërq; patiatur, hyemare. Nemora autem, uoluptatis causa comparata sunt, & plena amœnitatis.

Femora, Femina, & Coxa. Cap. LVII.

f Emora partem illam exteriorem significant, Femina partem interiorem, molliorem'q;, quæ se contingunt: uel Femora partem anteriorem, Femina posteriorem. Liuius lib. XXII. Quosdam & iacenteis uiuos succisis feminibus, poplitibusq; inuenerunt. A` quo conficitur nomen femoralia, siue feminalia (utroq; enim modo scriptum reperio) pro braccis. Tamen nominatiuus femen nõ reperitur. Coxa pars supra femora, uertebrumq; ipsum, quoties uitiatum est, aut os illud, quod in uertebro uoluitur, fractum, coxa uitiata, fracta'ue dicitur.

Crimen, & Flagitium. Cap. LVIII.

c Rimen non modo pro delicto, sed pro ipsa etiam criminatione. Cicero in Philipp. Hæreditates mihi negasti uenire, utinam hoc unum uerum crimen esset. Flagitium proprie in libidine, quasi flagris dignum crimen, sed pro cæteris quoque peccatis accipitur: nec tantum turpibus, uerum his etiam, quæ per negligentiam, imprudẽtiam, obliuionemq; committuntur, ut idem in Bruto: Tantam'ne fuisse obliuionem, inquit, in scripto præsertim, ut ne legẽs quidem senserit, quantum flagitij admisisset? id est erroris.

Vectigal, & Fœnus. Cap. LIX.

u Ectigal non solum ex publico, uerumetiam ex priuato capitur, ut in Paradoxis Cic. Ex meo tenui uectigali capio ego ducenta. Et iterum: Non intelligunt homines, quantum uectigal parsimonia est. Paulus: Cæsæ arundinis, uel pali compendium, si in eodẽ fundo uectigal esse consueuit, ad fructuarium pertinet. Ex omni tamen prædio uectigal est. Fœnus uero ex solo ipso. Nam dicitur natura

lis fructus

lis fructus terræ fœnus. Postea autem ad usuram translatum; quasi pecunia per se fructum producat, sicut terra.

Luctus. Cap. LX.

l Vctus est dolor, qui exterius proditur uultu ipso, atq; aspectu. Sæpe ipse habitus, uultus, atque uestis, luctus est. Vnde de secundo bello Punico post cladem illam Cannensem censuerunt patres conscripti, ne fœminæ ultra triginta dies in luctu essent: non uidelicet, ne in dolore (non enim imperare dolori possumus) sed ne in illo lugubri habitu. Et matronæ Iunium Brutum anno luxere, tanto tempore item Publium Valerium.

Otium. Cap. LXI.

o Tium uacatio à labore, quod notum est, cuius contrarium est negotium. Sed quia hi, qui studijs operã dant, necesse est, ut non negotiosi sint, factum est, ut otium pro literario studio accipiatur, ut Quintilianus: Inquirendo, scribendoq; talia consolemur otium nostrum. Non desiderat otium solatium, sed labor: ergo pro labore studij otium accepit. Cicero: Quid dulcius otio literario? id est studio, & (ut ita loquar) negotioso otio? Tale quid habet apud Græcos χολή.

Amor, & Charitas, Caritas, & Penuria. Cap. LXII.

a Mor genus est, charitas species. Illud ad omnia pertinẽs, hoc autem ad homines. Demum et quidem pro dignitate, ac qualitate personarum. Maxima quidem charitas debetur parentibus, proxima filijs, & deinceps reliquis. Caritatem etiam pro penuria accipimus, sed frumenti quidem, & annonæ caritatem dicimus. Penuriam uero uini, aquæ, pabuli, pecorum, pecuniæ, uirorum, cæterarumq; huiusmodi rerum. Vel penuria est (ut sic dicam) carentia omnium rerum. Caritas uero, quæ contraria est uilitati. Ideoq; Plinius Iunior ait, accessisse agris suburbanis caritatem, & Quintil. quum ait: Itaque caritas annonæ, rarum frumentum, cædes, ac direptio pecorũ: idem est, ac si dixisset, caritas annonæ, penuria frumenti.

Seditio, & Factio. Cap. LXIII.

s Editio uel à seorsum sedendo, uel (ut Ciceroni placet) à seorsum eundo dicta, tunc est, quum populo secum discordante, res ad manum uocatur. Qualem ciuitatis statum Vergilius describit, sic dicens:

Ac ueluti magno in populo, quum sæpe coorta est
Seditio, sæuitq; animis ignobile uulgus,
Iamq; faces, & saxa uolant, furor arma ministrat.

Similiter dicitur seditio in exercitu, in classe, in schola, & si quid est

tale.Factio eſt diuiſio ciuium in diuerſa ſtudia,quum aliqui ſe prin-
cipes,et primarios in ciuitate efficere conantur,inter quos æmulatio eſt,
qui & factioſi dicuntur,pro ſe quiſque quàm maximam poteſt ciuiũ
multitudinem(qui clientes uocantur)ad ſe trahens,ſibiq́; quouis pacto
per fas,nefasq́; concilians,quæ peſtis inteſtina cunctas ciuitates dunta
xat Italiæ infecit.

Bellum,Prælium,Pugna,& Certamen. Cap. LXIIII.

Ellum eſt tum ipſa pugna,tum totum tempus,quo in militia
b ſumus,quam illiterati guerram uocant.Prælium ipſum tan
tummodo armorum certamen. Nam & pugna, certamenq́;
etiam citra arma fit.Interdum etiam fit nudis uerbis.

Copia,& Copiæ. Cap. LXV.

Opia,facultas,poteſtasq́; eſt:ut faciã tibi copiã inſpiciendi li
c bros meos.i.dabo tibi facultatem,uel faciã tibi poteſtatem:ut
.n.alio loco dixi,ſemper iunctũ eſt cum uerbo facio,dũtaxat
apud oratores.Nã Poëtæ cũ aliĳs uerbis,et præcipue cũ do. Vt Verg.
Affari extremum miſeræ data copia matri. Et iterum:
Poſtquam introgreſſi,& coràm data copia fandi.
Sine his autem duobus uerbis,copia plerunq; pro abundantia accipi-
tur.Vnde dicta eſt copia orationis,et copia pecuniarum, & copia fru
menti: In plurali quoq; pro eodem ſignificato, ut noui copias tuas,o-
mnium rerum copias habeo . Peculiariter tamen appellamus militum
multitudinem,ut copiæ Põpeĳ,copiæ Cæſaris, copiæ aduerſariorũ : pro
quo imperiti dicunt gentes aduerſariorum,gentes noſtræ. Et in hoc ẽt
ſignificato nonnũquam in ſingulari,ut Põpeius ad Domitium: Neq;
ſolus cum iſta copia tantam multitudinem ſuſtinere poteris . Idem ad
eundẽ:Etiam atq; etiam hortor,ut cum omni copia ꝙprimũ ad me ue
nias.Salluſtius:Poſtremo ex omni copia Catilinæ,neq; in prælio, neq;
in fuga quiſquam ciuis ingenuus captus eſt. Verg.in.II.Aeneidos:
Et,quæ ſit me circum copia,luſtro.

Elogium. Cap. LXVI.

Logium eſt teſtificatio de aliquo, ſiue honoris,ſiue uitupera-
e tionis cauſa.Vituperationis,ut Quintilianus:Non eſt iudi-
ces,quod putetis ideo nullum adiectum ad exhæredationẽ
iuuenis elogium,quia de ſcelere conſtaret. Et alibi: Si exhæredatum
à ſe filium pater teſtatus fuerit elogio, propterea quòd is meretricem
amaret.Multa ſunt huiuſmodi exempla iuriſconſultos,ſed unum ſuf
fecerit Modeſtini,ubi huius nominis(niſi ab altero adiecta ſit) interpre
tatio reperitur.Cuius hæc uerba ſunt:Deſertorẽ auditum ad ſuum du-
cem cum elogio,id eſt cum uituperatiõe mittat.Honoris cauſa, ut Mar.
Tullius:

Tullius: In quod elogium plurimæ consentiunt gentes, uirum esse ciuitatis primarium, etc. Et iterum: Quid elogia sepulchrorum? quæ qualia sint, Suetonius in Claudij uita ostendit, dicens: Nec contentus elogium tumulo eius uersibus à se compositis insculpsisse, etiam uitæ memoriam prosa oratione composuit. Seneca in declamationibus: Decessit negotiator, testamento omnium bonorum reliquit formosam uxorem hæredem, & adiecit elogium, quia pudicam comperi. Pro simplici autem sententiæ suæ testificatione, Cicero: Solonis quidem sapientis elogium est, quo se negat uelle suam mortem dolore amicorum, & lachrymis uacare.

Condictio, & Conditio. Cap. LXVII.

Condictio à condico nascitur, Conditio à condo. Illud rarius est, quod ita Iustinianus (si credimus hominem Græcum Romanis iura potuisse præscribere) diffinit. Condicere est denũtiare prisca lingua. Nunc uero abusiue dicimus condictionem actionem in personã, quã actor intendit sibi dari oportere Nulla.n.hoc tpe eo nomine denũtiatio fit. Ergo condictio erit, uel hæc actio, uel illa denũtiatio. Conditio uero multi his tẽporibus male (ut pleraq;) usurpant, accipientes pro mentis qualitate, ueluti hic est homo mansuetæ, & bonæ conditionis: quod antiqui dicebant boni, & mansueti ingenij. Nos quoque mansueti animi, & mansuetæ mentis: nos cum dico, de illis dico, qui latine loquuntur. Nam homo bonæ conditionis latine dicitur, si ad fortunas referatur, non si ad mores. Vt ille est uir magnæ, paruæ, mediocris conditionis, id est diues, pauper'ue aut inter hos medius. Ego sum positus in hac conditione, id est fortuna, ac sorte. Cicero: O miserã conditionem administrãdi consulatus. Huic significato illud penè par est, quum inter plura eligendæ sortis est oblata electio, ut apud Mar. Fabium: Oblata est à iuuenibus tyranno conditio, ut dimitteret alterum ad uisendam matrem, ad diem præstitutum reuersum, ita ut, nisi accurrisset ad diem, de eo, qui restiterat, pœna sumeretur. Dicimus igitur, offero conditionem, uel fero, uel pono conditionem. Nunquam ferè per aliud uerbum. Quæ conditio dum placuit, etiam ferè semper dicimus, accipio conditionem. Vt apud Terentium: Amatores Chrysidis tulerunt mulieri conditionem, si uellet eis morem gerere, se daturos illi pretium, liberalem'q; mercedem. Ipsa uero accepit conditionem, hoc est, pactioni, promissioni'q; assensit. Ab illo significato non lõge absunt, offero electionem, do optionem Hæc tamen solent esse inter plura, illud uero in uno frequentius, ut offero electionem, utrum uelis, eligendi, et do optionem, quod uelis potissimum, optandi: deinde tu aut eligere te

dicis, aut optare. Offero conditionem Chrysidi, unam scilicet.

Frondes, & Folia. Cap. LXVIII.

f Frondes arborum sunt tantum: Folia autem & arborum, et herbarum, & florum quoque.

Excubiæ, & Vigiliæ. Cap. LXIX.

e Excubiæ diurnæ, & nocturnæ: Vigiliæ tantummodo nocturnæ.

Suffragia. Cap. LXX.

s Suffragia sunt (ut sic dicam) uoces, quæ dicebãtur ad comitia, in tabella'ue scribebantur, quibus suam quisque declararet uolũtatem de aliquo eligendo in magistratum: qualis est hoc tempore electio summi pontificis, & eius, quem Cæsarem Augustum Christiani non erubescunt appellare, à damnatis nominibus tyrannorum, qui non modo oppressere Rempublicam, ut nemo iam possit uocari rex Romanorum, sed sub eorum gladio, REX uerus cœli, & terræ occisus est. Et postea isti insani, & nostræ religionis immemores, uocant diuum Augustum, diuum Claudiũ, diuum Traianum, quasi uulgus, atque homines possint principes referre in deos. Sed hæc omittamus, hoc tantum dicentes, Romanos non agnoscere regem aliquem. Et, quum cæteræ gentes in libertatem se asseruerint, hoc multo magis nobis licere. Suffragia igitur (ut dicebam) sunt uoces in electionibus, quod suffragium, quia cui præstamus, nimirum eidẽ gratum facimus: hinc factum est, ut suffragium pro auxilio sæpe ponamus, & suffragor, pro auxilium fero. Refragor repugno, proprie quidem in dictis, sed nonnunquam & in factis.

Catulus, Pullus, Hinnulus, & Fœtus. Cap. LXXI.

c Catuli sunt ferarum siue immitium, siue mitium. Nam & catulos murium legimus. Pulli uero pecudum. Fœtus auium, & piscium, quanquam & hoc generalius nomen est. Vnde fœtificare pro parere, & fœtura pro partu, ad omnia animalia muta pertinet. Ceruorum hinnulos dicimus, capreolorum quoque, caprearũ, damarum, leporum, similiumq;. Catulo, quoque serpentum, ut Vergilius de colubro:

Catulos tectis, atque oua relinquens. Immaniumq; piscium, qui non edunt oua. Proprie tamen catuli sunt filioli canum. Verg.

Sic canibus catulos similes.

Cicero de Diuin. Erat autem mortuus catellus eo nomine.

Lues, & Pestis. Cap. LXXII.

l' Lues, & pestis hoc differunt, quo genus, & species. Nam, quum in urbe, aut in agro febris, alud'ue genus morbi sæuit, siue so

los

los homines, ſiue ſola pecora, ſiue utroſque corripiens, lues dicitur: interdum etiam, ſi arbores, ac ſata. Peſtis uero aut cito occidit, aut cito abit ab eo, quem inuaſit, quæ eadem dicitur peſtilentia. Nonnunquam tamen pro lue ponitur, atque ad animi uitium ſæpe transfertur.

Corpus, & Caro. Cap. LXXIII.

c

Orpus potius, quàm carnem, noſtrum uiuentium dicimus, et hominem corpulentum potius, quàm (ut aliqui loquuntur) carnoſum. Quintilianus in ſexto: Corpulēto litigatori, cuius aduerſarius item puer circa iudices erat, ab aduocato latus, quid faciam? te ego baiulare nō poſſum. Item in primo: Oſſa detegunt, quæ ut eſſe, & aſtringi neruis ſuis debent, ſic corpore operienda ſunt. Idem in quinto: Neruisq́; illis, quibus cauſa continetur, adijciunt inducti ſuper corporis ſpeciem. Et alibi: Hæret aſtricta nudatis oſſibus cutis, & in fame ſua homine conſumpto iam membra ſine corpore. Cicero ad Gallum: Ego hic cogito commorari, quoad me reficiam, nam & uires, & corpus amiſi. Sed, ſi morbum depulero, facile (ut ſpero) illa reuocabo. Quod etiam ſignificauit Martialis, quum ait:

Viuebant laceri membris ſtillantibus artus,
  Inq́; omni nuſquam corpore corpus erat.

Videlicet quòd in corpore illius non erat caro.

Lamina, & Bractea. Cap. LXXIIII.

l

Aminam tam ferream, æream, plumbeam, ſtanneam, quàm auream, argenteā, electreā, aurichalceam dicimus. Bracteā potius ex his poſterioribus: aut certe bractea tenuis eſt, et ſua ſponte plicabilis, Lamina uero craſſior, ex qua armatura conficitur, & qua incenſa olim homines torquebantur: nec crepitat ut Bractea præ tenuitate. Vergilius in ſexto:

Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice, ſic leni crepitabat bractea uento.

Veruntamen ita tenuis nonnunquam bractea eſt, ut crepitare non poſſit, ut illa, ex qua fit auratura, & argenteatura.

Munimenta, & Monumenta. Cap. LXXV.

m

Vnimenta ſunt munitiones caſtrorumq́;, cæterarumq́; rerū, quæ contra aduentum hoſtium muniunt ſiue uallo, & foſſa, ſiue alio quouis modo, quo ſunt milites (ut dixi) ab hoſtium aduentu muniti. Monumenta, i mutata in u, ſepulchra ſtatuæ, tituli, libri, cæteraq́;, quæ nos alicuius rei præteritæ moneant. Næm de futuro (ut quidam uolūt) ideo ſepulchra appellari monumenta, quòd nos noſtræ ipſorum mortis admoneant, falſum eſt. In honorem.n. mortui illa tantummodo fiunt, non in publicam præceptionē, uixq́; monumen-

ta dixerim, nisi literæ, aut alij tituli appareant: quæ si desint, magis se pulchrum, quàm monumentum erit. Liu lib. XLVIII. Vtrobiq; monumenta ostenduntur, & statuæ. Nam & Linterni monumentũ, monumentoq; statua superimposita, quam tempestate disiectam nuper uidimus ipsi, & Romæ extra portam Capenam in Scipionum monumento tres statuæ sunt: quarum duæ P. & L. Scipionum dicuntur esse, tertia poëtæ Quinti Ennij.

Opera, & Opus. Cap. LXXVI.

O Pera est actio, ut dabo operam, & in iure ciuili de operis libertorum. Cic. de offic. Non male præcipiunt, qui seruis uti iubent, ut mercenarijs iusta præbenda, operam exigendam, id est laborem, & operationem corporis: siue (ut ait Vlpianus) operæ, sunt diurnum officium. Opus est finis, fructusq; operæ. Vnde opera autorum dicuntur, & opera publica, ipsa publica ædificia. Nonnunquam uidetur opus pro opera accipi, ut Vergil. Mollibus è stratis opera ad fabrilia surgit: quasi ad operas. Sed (ut uidere uideor) quoties non ad laborem corporis, sed laborem animi, & artem, industriamq; respicimus, magis opus, quàm opera, dicendum est, ut in opere rustico, in opere faciendo, in opere fabrili, in opere textorio. Hanc differẽtiam ita ponit Seruius: Hoc opus, & hæc opera tunc dicimus, quando negotium ipsum significamus, quod geritur. Si autem fœminino genere dixerimus operas, ipsas personas, quæ aliquid faciunt, sicut custodia dicitur, quæ custodit. Vt, cernis custodia qualis. Nam, ut hi, qui custodiuntur, custodia dicantur, usurpatum est: unde male est in usu, custodiæ audiuntur. Hæc Seruius. Sed non absolute diffinit opus, & operam: utrũque autem horum nominum in eodem posuit loco Terẽtius: Quod in opere faciundo operæ consumis tuæ, si sumas in illis exercendis, plus agas. Operæ autem pretium ab opera est, ut uersus indicat Iuuenalis:

Est operæpretium penitus cognoscere, toto
Quid faciant, agitentq; die, id est fructuosum est, & ad rem pertinẽs, ideo uel quia decens, uel quia utile, uel gloriosum, uel quia iocundum. Ab hoc nomine Liuius exorsus est, dicens: Facturusne operæpretiũ sim, si res gestas populi Romani ab initio perscripsero, necdum scio, nec si sciam, dicere ausim.

Solatium, Consolatio, & Solamen. Cap. LXXVII.

S Olatiũ, et consolatio idem sint, nisi q illud re, hoc uerbis fit. Quint. Cæcitatis miseræ solatiũ est habere rem uidentium. Idem: Itis obuiam consolationibus: & (quod omnem modũ feritatis excedit) captatis in magna calamitate laudari. Nec mirum, quum consolari sit oratione, Solari uero semper ferè aliter. Nolo affirre plura

re plura male utentium exempla, quæ facile quilibet sibi inueniet. Cicero tamen de amicitia ait: Ipse me consolor, & maxime illo solatio, q eo errore careo, quo in amicorum discessu plerique angi solent. Vtrunq; recte dictum est. Quid enim non recte Cic. dicat? Nam, quum se tanquam alterum, quasi colloquio à mœrore reuocet, debuit dicere consolatur. Quia uero oratione non utitur, solatium dicere potuit. Solamē idem quod solatium est, sed magis poëticum. Vergilius:

Solamen'q; mali de collo fistula pendet.

Quo tamen Boëtius, & quidam alij utuntur.

Affectus, Affectio, & Affectatio. Cap. LXXVIII.

Ffectum nusquam uideor reperisse apud M. Tullium, frequentissime affectionem. Contra apud Quint. frequentissime affectum, raro affectionem: ut illo loco (si modo non est mendosus) ubi ait: Cupiditas causa sceleris fuit, quæuis eius ira quantum efficiat in animis hominum, talis affectio, nescio, an sit affectus. Et in alio loco: Illa uero frigida: & puerilis in scholis affectio. Affectionem Cicero modo sic diffinit: Affectio est animi, & corporis ex tempore aliqua de causa mutatio, ut lætitia, cupiditas, metus, molestia, morbus, debilitas, & alia, quæ in eodem genere reperiuntur. Modo sic: Affectio est quædam ex temporum, aut ex negotiorum euentu, aut administratione, aut hominum studio commutatio rerum, ut nō tales, quales ante habitæ sunt, aut plerunque haberi solent, habendæ uideantur. In Tusculanis idem autor, & alibi: Voluntatem hominis affecti ad uirtutē, atque ipsam uirtutem animi, appellari affectionem ait, qualis non est affectus, qui græce dicitur πάθος, quod ipse Cicero interpretatur, perturbationem malēs dicere, quàm morbum, quo nomine sæpissime utitur. At Quint. non perturbationem, sed affectum nominat: neque ipse aut solus, aut primus, sed plerique ante eum, ut Seneca, Plin. Rutilius, Columella, Valerius, Liuius, alij'q; multi. Ita enim ille ait: Quod Græci πάθος uocant, nós uertentes recte, ac proprie affectum dicimus. Illa igitur (ut ego quidem sentio) affectio græce πάθος dicitur, quam nostrates philosophi in latinum uertentes appellant Dispositionem. Aliquibus tamen uideri posset diffinitio illa Ciceronis, hunc quoque significatum, qui est πάθος, complecti. Quibus, quia ad rem non multum attinet, non sanè repugno: cum præsertim omnes ferè iurisconsulti omnes'q; ecclesiastici scriptores affectionem pro affectu accipiant. Est autem affectus pars illa animæ qualitatis, quæ è regione rationis est. Quicquid enim in anima præter partem illam memoriæ ratio non est, affectus est: & rursus, quicquid non est affectus, ratio. Ab hoc fit Affecto, quo etiam Cicero ipse sæpe utitur in libris ad Herennium. Non tam

affectanda, quàm superiores, sed tamen adhibenda nonnunquam. Apud eundem nunquam (nisi me incuria fefellerit, aut memoria fallat) legi affectationem, frequenter apud Quintilianum, & cæteros, ut ibi: Nihil odiosius affectatione, id est affectu, conatuq; æmulandi alterius uirtutem, quam assequi nequeas refragante natura, uel nimio affectu, nimioq; conatu alterius uirtutem æmulandi: Ita ut turpe sit, ac deforme, sic auide æmulari.

Latebræ, & Latibula. Cap. LXXIX.

LAtebræ hominum proprie dicuntur, Latibula ferarũ. Quintilianus: Et quamuis odio euersoris nostri euocatus è latebris suis populus subsellia non implet. Cicero: Videant, ne quæratur latebra periurio, id est excusatio periurij. Latibula nonnunquã hominum. Latebre etiam ferarum. Liuius lib. XLVII. Inter uepres in latebris ferarum noctem unam delituit.

De Luce, & Tenebris, Die, ac nocte. Cap. LXXX.

LVce, & tenebris, pro die, ac nocte accipere solemus. Differt tamen prima luce, à prima die. Nam ibi intelligitur prima pars diei, & quasi diluculum, hic autem prima dies. Ita primis tenebris, & prima nocte. Ibi de prima parte noctis loquimur, hic de nocte ipsa. Ideoq; ante lucem melius dicimus, quàm ante diem, si diluculum significamus. Nam ante diem, pro ante tempus dici solet, præterquam si de certo die loquamur, ut ante diem decimum, uel ante sextum calendarum Nouembrium, id est sexto die ante calendas Nouembris. In quo loco præceptum Pauli inserere non inutile fuerit, qui ait: Ante diem decimum calendarum, & post diem decimum calendarum, æque utroque sermone undecima dies significatur. Verum non, quemadmodum antem lucem melius, quàm ante diem pro diluculo dicimus, sic ante tenebras, quam ante noctem pro crepusculo, sed è diuerso potius. Reperitur autem luci pro luce, ut uesperi pro uespere, & ruri pro rure. Cicero in Philippicis: Quis enim audeat luci, & in militari uia? Diem pro diurno tempore, itemq; pro certo tempore uolunt esse masculini generis, notaueruntq; Vergiliũ indifferẽter accepisse. Ego tamen et apud hũc, et apud cæteros pro tempore ipso semper annotaui esse fœmininũ: ut ipsa dies facit hominẽ prudentẽ, et multa dies magnã dat hominibus rerũ experientiã. Vnde Pædianus uult fieri diecu lã, pro paruo tẽpore. Et apud iuriscõsultos bina, trima, quadrima die, pro tẽpore biennij, triẽnij, quadriẽnij, quod iurisperiti non intelligũt. In certo tẽpore Pædianus idẽ consentit debere esse generis masculini. Dicemus ergo hesterno die, & crastino: non hesterna die, & crastina. Ad diem non inuenit, ad diem non affuit, id est die præstituto.

Orator,

Orator, Rhetor, & Declamator. Cap. LXXXI.

o Rator, qui causas orat uel in iudicijs, uel in concionibus, qui Græce dicitur ῥήτωρ, id est rhetor. Nos tamen rhetorem professorem rhetoricæ uocamus, non oratorem. Miror'q;, cur in hoc tam facili, promulgato'q; nomine exponendo Victorinus errauerit. Declamator est, qui studens apud rhetorem, in conuentu scholasticorū fictam causam orat, id agens, ut in ueris postea causis possit orare. Ipse quoque rhetor, & quicunque alius etiam extra scholam hoc ipso genere utitur, siue ut alios, siue ut se exerceat, declamator uocatur. Nonnunquam tamen more græco reperimus poni, ut Cicero lib. II. de natura deorum: Hæc quum Cotta dixisset, tum Velleius, ego inquit incautus, qui cum Academico, & eodem rhetore congredi conatus sum. Nam neque indisertum Academicum pertimuissem, neque sine ista philosophia rhetorem, quamuis eloquentem. Rhetorē dixit uel oratorem, uel rhetoricum.

Peregrinus, & Hospes, Diuersorium, & Hospitium. Cap. LXXXII

p Eregrinus, & hospes hoc differunt, quòd peregrinus uocatur, qui in ciuitate sua non est. Hospes qui in aliena est. Vel peregrinus, qui ex nostra ciuitate oriundus non est, Hospes, qui in nostra est. Cic. Vos soli in hac urbe hospites estis, uestræ peregrinantur aures. Quintil. Attica anus Theophrastum hominem alioqui disertissimum annotata unius affectatione uerbi, hospitem dixit. Nec alio id se reprehendisse interrogata respondit, quam quòd nimiū Attice loqueretur. Pro hoc imperiti dicunt forenses, aut extranei. loquendum enim mihi barbare est, ut barbariē emendē. Hospites igitur sunt, tam, qui in priuato alicuius hospitio sunt, quàm qui in publico, quod diuersorium, uel tabernam meritoriam appellamus, tam'q; qui recipit, quàm qui recipitur. Vnde Ouidius:

- Non hospes ab hospite tutus.

Cicero: Per dexteram istam, quam hospes hospiti porrexisti. Sed ille receptor proprie uocatur, qui priuatim, & amicitiæ causa recipit, ut idē: Fuit mihi cum illo uetus hospitiū, id est amicitia, familiariter uel mihi hospitandi apud illum, uel illi apud me. Vnde hospitales homines, qui amore, non pretio hospitium suum communicant. Hospitium & priuatum, & publicum dicitur. Liuius: Tarento Hannibali per dolum prodito ait, hospitia tantummodo Romanorum à militibus fuisse direpta. Certe priuata, non publica. Cicero: Ex hac uita sic decedo tanquam ex hospitio, non tanquam ex domo: Commorandi enim natura diuersoriū, non habitandi dedit. Pro eodem posuit diuersorium, et hospitium.

Conciuis, Conterraneus. Cap. LXXXIII.

Conciuis, qui eiusdem ciuitatis est, Conterraneus, qui eiusdem terræ, hoc est territorij. Maior est enim terra, quàm urbs, oppidum'ue, cuius habitatores uocantur ciues. Cic. eorum, qui in hac terra fuerunt, magnamq; Græciam, quæ tum florebat institutis, & præceptis suis erudierunt. Plinius tamen Catullum conterraneum suum uocat, uel quòd ex diœcesi illa, uel quòd ex urbe sit Veronensi. Vterque enim dictus est Veronensis. Nam illius nepos, & per adoptionem filius fuit Nouocomensis, & ideo Plinius Secundus & ipse dictus est. Quidam librum nuper sic inchoauit: Fauonius ciuis meus optime princeps, et consul tuus. Quum dicere debuisset, conciuis meus. Dominus enim ciuitatis, ciuem suum uocat, quia non potest appellare conciuem. Quemadmodum miles socium in militia, non militem suũ uocare potest, sed commilitonem. Et discipulus eum, qui unà eidẽ præceptori dat operam, non discipulum suum, sed condiscipulum. È diuerso præceptor non uocat auditores suos condiscipulos suos, sed discipulos. Et dux in bello, non commilitones, sed milites suos appellabit. Licet Cæsar, et quidam alij appellauerint milites suos commilitones, comparandæ beneuolentiæ gratia, ut apud Verg.

Aeneas, qui sub eo erant, socios uocat.

Hic ergo homo priuatus non debuit quenquam suum ciuem appellare, sed conciuem: nec rursum aliquem principem consulem dicere. Nõ nunquam tamen inuenitur ciuis pro conciuis, ut Lælius apud Luc.

Hic ciuis meus est, in quem tua classica Cæsar

Audiero. Dicam tamen municeps meus, pro eo, quod est conciuis meus, quia communiceps non inuenitur. At quoties non apponimus pronomen, rectius sine appositione loquimur. Audite ciues, succurrite milites, legite discipuli, etiam si mei fuerint conciues, commilitones, condiscipuli. Quòd si quando per hæc posteriora sine pronomine loquor, tamen pronomen subintelligendum est, ut omnes me conciues amant. Cur tu non das commilitonibus partem? Ille semper exagitat condiscipulos quæstionibus: subintelligitur, mei, tuis, suos. Dicimus tamen uos estis ciues nostri, quasi reipublicæ nostræ, non quasi singularium aliquorum ciuium.

De Prætor, Prætoriusq;, & alijs magistratuum nominibus. Cap. LXXXIIII.

Prætor, qui præturam, Consul, qui consulatum, Quæstor, qui quæsturam, Aedilis, qui ædilitatem, Censor, qui censuram, Tribunus, qui tribunatum, Primipilus, qui primipilatum gerit. Senator, qui senator est, aut fuit, Prætorius, qui præturam, consularis,

ris, qui consulatum, Quæstorius, qui quæsturã, Aedilitius, qui ædilitatem, Censorius, qui censuram, Tribunitius, qui tribunatum. Primipilaris, qui primipilatum gessit. Senatorius non dicitur senator, sed (ut dixi) uel senatorij ordinis, aut de domo senatoria. Triũphator, qui triũphat proprie, sed etiam qui aliquando triumphauit. Vt uictor exercitus, qui uicit. Triumphalis, qui triumphauit. Cæterum illa priora nomina sunt substantiua, quia iunguntur cum adiectiuis. Vt diligens cõsul, bonus tribunus, iustus prætor, seuerus censor. Hæc posteriora sunt adiectiua, eò quia iunguntur cum substantiuis, ut homo consularis, tribunitia mulier, prætoria familia, censorium edictum. Quòd si absint substantiua, subintelliguntur: Vt consulares rogantur primi sententiam in senatu, proximi prætorij, deinde tribunitij: intelligimus homines. Quemadmodum in illis, plebei, nobiles, potentes, ingenui, libertini. Proconsul, non qui pro alio consule præest prouinciæ, sed qui cum potestate consulari extra ordinem, & ad aliquam prouinciam administrandam mittitur: præterquam quòd non duodecim fasces eum præcedunt, qui præcedunt consulem, sed tantum sex, ut etiam prætorem, & præsidem. Proprætor, non qui pro alio prætore præturam, sed extraordinariam gerit. Itaque dicitur Proquæstor, & si qui sunt alij huiusmodi nominum magistratus.

De locorum quorundam nominibus & possessiuis horum. Cap. LXXXV.

Hegini ex oppido Calabriæ, Rheginenses ex oppido Galliæ
r Cisalpinæ: quorum oppidorum utrunque uocatur Rhegiũ.

Albani & Albẽses: ex oppido Alba in Latio, Albani: ex oppido Alba ad lacum Fucinum, Albenses: qui à quibusdam Albani dicuntur. Cumani ex oppido Cumarum in Campania, quam nunc praue uocant terram laboris. Campaniam uerò illam regionem, quæ illi finitima est Romam uersus. Comenses ex oppido Como, in eadem Gallia, quam nunc Lombardiam nominant, in qua ipsa Gallia, & finitimum Como est Bergomum, unde Bergomenses. Pergamum, ex qua Pergameni in Asia: à qua urbe quia ob penuriam chartæ, ab Attalo rege missa est membranarum copia, membranæ pergamenæ sunt nominatæ: in Asia prouinciaintelligo: nam in ea, quæ est tertia pars orbis terrarum, regio quædam est eodem nomini, quam Turchiam nunc uocant, non autem, ut quidam uolunt, Teucriam: quemadmodum in Africa, quæ & ipsa tertia pars orbis dicitur: est etiam regio eiusdem nominis, nisi quòd Afros dicimus homines, non autem Afram regionẽ. Thebani à Thebis in Græcia. Thebæi à Thebe in Aegypto, sed & Thebæi secundum græcam formam fit. Nam & Thebani Græce

Thebæi dicuntur: non tamen occurrit, ubi in libris gentilium legerim Thebæos.

Priscus, & Pristinus. Cap. LXXXVI.

P Riscа, quæ superioribus seculis, aut superiore ætate: ut prisci Latini, priscus Tarquinius, prisca tempora. Pristina, quæ superioribus annis, mensibus, diebus, & quæ nostra memoria fuerunt: ut pristina nostra amicitia, pristina beneficia nostra. Neq; recte hic dicas prisca, neque illic pristina. At uero, si de rebus, quæ non senescunt, loquaris, pristinum, non priscum decebit: ut, Pharos, & Tyrus nunquam in pristinum statum redibunt. Maria in freto Messanensi laborant, ne montes, si Lucano credimus, repetant pristina confinia. Atqui tantum temporis est, ex quo illuc mare irrupit, ut memoriæ non inueniatur proditum. Padus post quingentos, & eo amplius annos solet reuerti in pristinum cursum.

Prosper, & Felix. Cap. LXXXVII.

P Rosper, qui dat. Felix, qui recipit prosperitatem. Sidus ueneris (si credimus mathematicis) prosperum est: natus sub illo sidere felix est. Dicimus ergo proprie homines quidem felices: deos autem, tempora, loca, actiones, fines, successus, prosperos, & si qua sunt similia. Vtrunque tamen aliquando recipit exceptionem. Nã & non semel legimus prosperam alicuius ualitudinem, ut Suetonius de Cæsare: Fuisse eum prospera ualetudine, id est bona, & quasi felici. Et de Tiberio, ualetudine prosperrima usum eũ esse ait. Sallustius: Sed postq̃ res ciuibus, muris, agris satis'q; prospera uisa est. Rursus Verg.
Sis felix, nostrum'q; leues quæcunque laborem.
Pro eo quod est, sis prospera, & benigna.

Salûber, & Sanus. Cap. LXXXVIII.

S Alûber, siue (quod usitatius est) salubris dicitur aër, cibus, potus, locus, multa'q; huiusmodi: idẽ ferè, quod salutifer, siue salutaris. Sanus homo dicitur, cætera'q; animalia. Res salubris præbet sanitatem, homo uero recipit. Potest & præbere, tunc'q; salûber, quasi salutifer dici: sed in utroque etiam aliqua reperitur exceptio. Si quidem sanum aërem, sanum cibum, sanum locum uocamus, quasi salubrem, & præbentem sanitatem. Contra salubris pro sano. Sallustius: Genus hominum salubri corpore, uelox, patiens laborum, plerosque senectus dissoluit. Liuius: Grauiore tempore anni iam circumacto, defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Martialis dum describit uitam beatam, inquit:
Lis nunquam, toga rara, mens quieta,
Vires ingenuæ, salûbre corpus,

Prudens

Prudens simplicitas, pares amici.

Hi tres, quos produxi, loci, idem nomen habent coniunctum cum corpore. Quare non ausim dicere, ut dixit Boëtius in translationibus suis, Aeger, an salúber. Nam de aequali suo Cassiodoro, qui apud nonnullos in pretio est, nunquam ideo facio mentionem, quia cum regibus suis Theodorico, & Alarico, quorum scriba fuit, Gotticum sonat, & barbarum.

Iucundus, & gratus. Cap. LXXXIX.

i Vcundus, & gratus sic differunt, quòd iucundus proprie in prosperis, Gratus in aduersis. Iucundum uoco, non qui laetus est, sed qui laetitiae est alteri, ut prosper ac salúber. Vsq; adeò potest quis tristis, moestusq; esse, & tamen iucundus, uelut quum hostis meus in dolore est, tunc mihi iucundus est, & ego gaudens, sum illi minime iucundus. Quare non recte locutus est, qui ait, iucundos nos faciat suae interesse commemorationi: sed ad differentiam. Cicero ad Sulpitium consolantem de morte filiae inquit: Seruius tamen tuus omnibus rebus interfuit, cuius officia etsi aliquando iucundiora, nunquam tamen gratiora. Idem ad Lucceium: Amor tuus ex omnibus partibus se ostendit in his literis, quas à te proxime accepi: nō ille quidem mihi ignotus, sed tamen gratus & optatus, dicerem iucundus, nisi id uerbum in omne tempus perdidissem. Idem ad Atticum: Fuit mihi saepe & laudis nostrae gratulatio tua iucunda, & timoris consolatio grata. Idem tamen libro quarto inuectiuarum: Est mihi iucunda in malis, et grata in dolore uestra erga me uolūtas. Iucunda dixit, quasi laetitiae plena, & uoluptuosa, qualis est in prosperis Grata quasi plena affectus, ac fructus. In iucundo enim quaedam gratia est delectationis, in grato uero etiam commodi. Quippe aspectus rosarum, liliorum, uiolarum, florumq;, ac similium iucundus est. Aspectus plenae messis, uberum olearum, grauium fructu uitium, pinguiumq; pecorū gratus: & pueritia filiorum, atque infantia iucundior: adolescentia uerò, ac iuuentus gratior, utpote utilior. Idem de officijs libro secundo: Quanquam enim, quod praesens tanquam in manum datur, iucū dius est, tamen haec in posterum gratiora, muri, naualia, portus, aquarum ductus, omniaq;, quae ad usum Reipub. pertinent Hieronymus nonnunquam his duobus nominibus cum ea, quā ostendi, proprietate, & distinctione usus est.

Plura, Complura, Plerique, & Plerunque. Cap. XC.

p Lura, & cōplura sic differunt, quòd plura possunt esse duo: Complura duo esse non possunt: Illud comparatiuum est, hoc uerò minime: ideóq; non regit casum. Plerique modo autores

pro maxima parte accipiunt, modo pro nonnulli. Salluſtius: In diuiſione orbis terræ, plerique in parte tertia Africam poſuere, pauci tantummodo Aſiam, & Europam. Paulopoſt: Pleroſque ſenectus diſſoluit, niſi qui ferro, aut beſtijs interiere. Nam morbus haud ſæpe quenquã ſuperat. Quint. Videas pleroſque ita paratos, id eſt nonnullos. Plerũque magis à priore ſignificato, quàm à poſteriore uenit, id eſt pro eo, quod eſt ferè ſemper. Quintil. in amatore: Excuſſa ſunt plerunq; languentium uitia uerberibus, id eſt nonnunquam. Tamen in hunc ſenſum hæc dictio (ſiue nomen, ſiue aduerbium ſit) rarò reperitur. Seruius quidem neſcio an unquam utatur aliter.

Clarus, & Præclarus. Cap. XCI.

c Larus, & præclarus figurate accipiuntur pro eo, qui tanquam fulgore quodam famæ, & gloriæ reſplendet. Vnde clariſſima, & præclariſſima geſta dicimus. Sed præclarus nonnunquam pro bono reperitur apud Ciceronem: ſicut apud eundẽ Luculentus pro magnus, ut in Philippicis: Luculentum uulnus accepit. In eodem opere ait: O præclarum cuſtodem ouium (ut aiunt) Lupum Non claritas in cuſtode deſideratur, ſed probitas: ergo præclarũ pro bono poſuit. Idem in Lælio: Cum illo uerò quis neget actum eſſe præclare? Et paulopoſt: Cum illo quidem (ut ſupra dixi) actum eſt optime, mecum incommodius: nam non ſupra dixerat actum cum illo optime, ſed præclare. Verum ideo ſic dixit, quia præclare, & optime, idẽ roboris, et uiriũ in ſignificatione obtinent. Eóq; κράτιστον (quod eſt optimum) et apud Græcos accipi ſolet, et à nobis transferri præclarũ.

Feſtus, & Feſtiuus. Cap. XCII.

f Eſtus dies potius, quàm feſtiuus: Res feſtiua potius, quàm feſta. Nam feſtus feſta feſtum, ad diem feſtum pertinens. Feſtiuus feſtiua feſtiuum, res iucunda, et lepida: ut oratio feſtiua, dictum feſtiuum, frondem feſtiuam legimus: non quæ ad feſtum comparata ſit, ſed quæ iucunda, & læta. Nam & feſtam frondem uocamus, quæ feſtis adhibetur. Feſtiuum multi pro feſto accipiunt.

Venale, & Vendibile. Cap. XCIII.

u Enale, & Vendibile hoc habent differentiæ, quòd illud ſignificant rem uenditioni expoſitam, hoc rem, quæ facile poteſt uendi. Hæc domus eſt uenalis, id eſt proſcripta, uel expoſita uenditioni. Et hoc de Curione ſignificat Lucanus, quum dicit, Venali Curio lingua, id eſt pretium, non ueritatem, honeſtatem'q; ſequens ex ſuæ linguæ facundia. Cicero in Bruto: Horum ætati propè coniunctus L. Gel. non tam uendibilis orator, quàm ut neſcires, quid ei deeſſet. Et

ſet. Et in eodem: Nam populo non erat ſatis uendibilis præceps quædam, & cum idcirco obſcura, & peracuta, tum rapida, & celeritate ci tata oratio. Et alibi: Nam ut ſint illa uendibiliora, hæc uberiora certe ſunt. Vendibile dixit pro gratum, & quod animos hominum ſolicitet, ritu rerum, quæ ad ſe alliciunt emptorem. Hoc à uendo uenit, illud à ueneo.

De ſciens feci, Prudens feci, & ſimilibus. Cap. XCIIII.

s Ciens feci, & prudens feci. Item inſciens, & imprudens, atque ignorans feci, hoc eſt, quòd, quum facerem aliquid, ſciui me facere illud, aut ignoraui. At ſcienter feci, idem eſt, quod cum ſcientia, ac doctrina feci, ſemperq; in laude eſt ſcienter quid feciſſe. Scientem uerò quid feciſſe tum laudare, tum uituperare ſolemus pro rei qualitate. Si ergo ſcienter facere ſemper laudabile eſt. è diuerſo inſcienter facere ſemper eſt uituperabile. Prudēter quoque facere, opus prudentiæ nimirum eſt, imprudenter uerò ſtultitiæ. Tamen quid imprudenter facere, ignoranter'ue, raro in uſu eſt, in cuius locum uelut ſuccedit per ignorantiam, & per imprudentiam factum, per ſe neque laudi, neque uitio dandum. Idem. n. eſt per imprudentiā, ſiue per ignorantiam feciſſe aliquid boni, uel mali: quod imprudentem, ignorantemq; feciſſe, quorum neutrum aut præmium meretur, aut pœnam.

Marinus, Maritimus, & Tranſmarinus. Cap. XCV.

m Arinum piſcem dicimus, & aue marinam, & deum marinum, uel deā, uel nymphā marinam. Nominatim quoq; Vitulū marinū, Lupū marinū, Turdū marinum, periculū marinū, Turturem marinū: Præterea colorem marinū, caſum marinum, ſonum, fluctum. Aquam marinam, non maritimam: nauem marinā, quidam etiam nauem maritimam. Rurſus oram maritimam, gentem maritimam, res maritimas, bellum maritimum, non tranſmarinum, non marinum. Item hominem, gentem, urbem, triumphum tranſmarinum, non tranſmaritimum. Horum omnium hæc differentia eſt, quòd marinum uocatur, quod incolit mare, aut ex mari eſt Maritimū, quod mare accolit, & ad mare eſt, uel ad mare fit. Tranſmarinum, quod trans mare eſt. Tranſmaritimum enim foret, quod trans loca maritima eſſet, idem proprie quod mediterraneum.

Frequens, & Celebris. Cap. XCVI.

f Requentem locum dicimus, quem frequentare multi ſolent, ut urbs frequens, oppidū frequens, platea frequens, ubi multi homines aut habitant, aut diuerſantur. Quando autem de perſona, aut de re animata loquimur, duobus modis dicitur, uel de ſola, ſic: Sit miles frequens ſpectator præliorum, id eſt creber, & aſſi-

duus. Vel de turba, sic: frequens populus, frequens senatus, id est copiosus, & multus. Et quidem cum nomine collectiuo in singulari, cum cæteris uero in plurali: ut frequentes ciues, frequentes senatores, hoc est multi, & numerosi. Veruntamen quum dico, sis frequens, innuo actionem: quum dico frequens locus, passionem. Ille frequentat, hic frequentatur. Cui simile est celebris semper passiue positum, tam ad rem, quàm ad personam relatum. Locus celebris, quòd celebratur. Homo celebris, quòd cum honore celebratur & colitur: propter quod in hanc ducor opinionem, ut locus celebris proprie sit honoratorum frequentia cultus: non ita frequens, neque frequentia, quo nomine qualiscunque hominum multitudo significatur: quòd ex uocabulo hinc ducto probatur, quod est celebritas, quæ tum hominum cœtum honoratorum declarat, tum dignationem ipsam, atque honorem. Quintil. Ante omnia futurus orator, cui in maxima celebritate, & in media Republica uiuendũ est, assuescat iam à puero non reformidare homines: neque illa solitaria, & uelut umbratili uita pallescere. Cic. Itaque nos, qui in maxima celebritate, atque in oculis quondam ciuium uiximus, nunc fugiẽtes conspectum sceleratorum hominum, quibus omnia redũdant, abdimus nos, & sæpe soli sumus. Idem in alteram significationem: Hac celebritate famæ quum esset iam absentibus notus, Romam uenit, Mario, & Catulo consulibus. Quare improprie, licet frequentissime, dicitur, locus celebris, an desertus, quasi contrarium sit celebrem esse ab illo desertum esse: ubi enim baiuli, aut aleatores, aut lenones, scortaq; eẽ consueuerunt, quis eum locum proprie dixerit celebrem? non aliter, q̃ celebrem meretricem, aut nobilem: ut sæpe legimus, & singularem improbitatem, & unicã turpitudinem, ut in bonum, ita & in malum.

Ferus, & Ferox. Cap. XCVII.

Ferus homo, qui animum ferinum obtinet, ut Leonis, Vrsi, Pardi, Lupi. Ferox, qui per animosus est ad decertandũ cum altero, & ad uim alteri faciendam, atque ad nocendum.

Corporeus, & Corporalis. Cap. XCVIII.

Corporeum est existens ex materia, atq; substantia corporea, & è diuerso incorporeum: ut lapis est res corporea, uirtus incorporea. Corporale uerò existens in materia, substantiaq; corporea, & è diuerso incorporale: ut domus, fundus, mancipium, corporalia sunt, non corporea: Legatũ, hæreditas, iura incorporalia sunt, non incorporea. Nanque hic de qualitate agimus, quæ inest substantiæ, ibi de ipsa substantia, quas res diligentius exequemur in dialecticis nostris. Et sanitas, uires, pulchritudo, bona corporalia appellantur, non corporea. Præterea (ut alia ratione hanc differentiam distinguamus)

corporeus,

corporeus, & incorporeus non nisi cum hoc nomine res, aut substantia iunguntur, aut ubi res subintelligitur, ut lapis est res, siue substantia corporea, non autem est corporeus. Virtus est res incorporea, non autē uirtus incorporea. Omnia autem corporea aut tanguntur, aut uidentur, id est omnes corporeæ res, non autem sic, res incorporeæ.

De Lassus, Laxus, Lapsus, Fessus, Defessus, Fatigatus, De fatigatus. Cap. XCIX.

Lassum, quod labore fatigatum est, tam animo, quàm corpore: ideoq; ad ea demum spectat, quæ laboris molestiam sentiūt. Laxum uero magis ad inanimata, quæ sunt, lenta, mollia, flexibilia, non dura, non rigida: ut laxi rudentes, laxi funes, laxæ chordæ. Lapsus à labendo, quod uel corpore, uel per translationem animo, & opinione labitur. Fessus idem est, quod fatigatus, siue animo, siue corpore. Defessus, defatigatusq;, qui ita fessus, atque fatigatus est, ut non queat amplius, & sæpe à labore, atque incepto, quod instituerat, desistat, ut in Bruto Cicero: Et, ne defatigaretur, orauissent. Et de Oratore: Profecto nunquam conquiescam, neque defatigabor, antequam illorum ancipites uias, rationesq;, & pro omnibus, & contra omnia disputandi percepero.

Bonum, & Bonitas. Cap. C.

Bonum generale nomen est, honesta pariter, atque utilia complectens: ut bonum animi, bonum corporis, bonum fortunæ. Bonitas uero non (ut multi opinantur) idem utique, quod bonum honestum, sed idem, quod benignitas. A primo fit bonus uir, bonus seruus, bonus iudex, id est iustus, & exequens officij sui debitum: ab hoc bonus pater, bonus dominus, bonus deus, bonus Aeneas, hoc est, benignus, & clemens, quam alteram iustitiæ partem esse constituunt, uocantes eandem beneficentiam. Nam iustitiam partiuntur in duas partes: Iustitiam, quæ est seueritas: & beneficentiam, quam ego uoco bonitatem. Ergo qui plane bonus esse uult, planeq; iustus, bis bonus sit, necesse est. Et hoc quidem ad uirtutem pertinet. Est autem & alia bonitas, non ex industria, sed ex natura, tam homini, quàm quibusdam alijs rebus attributa. Cicero: Quæ & bonitate naturæ multi assequuntur, & progressione dicendi, id est excellentia, et dote naturæ. Quint. At in solo fœcundo plus cultor, quàm ipsa per se bonitas soli efficiet. Non dixit plus bonitas cultoris, quàm bonitas soli, quia excellens cultor industria fit, non natura. Nonnunquam tamen bonitas pro iustitia, siue pro honesto accipitur. Cicero de officijs tertio: Quum enim bonitatem alicuius, fidemq; laudant, dignum esse dicunt, qui cum in tenebris mices. Quintil. in duodecimo: Quòd si in mediocribus etiam pa

tronis conuenit hæc, quæ uulgo dicitur bonitas: cur non orator ille, qui nondum fuit, sed potest esse, tam sit moribus, quàm dicendi uirtute perfectus? Nonnunquam etiam bonum accedit ad naturam uirtutis, et bonitatis. Nam quum dicimus de æquo, et bono, non de rigore iustitiæ, & de summo iure loquimur, sed quasi de bona æquitate.

Lubricus. Cap. CI.

l Vbricus locus est, in quo nequeas insistere, nec ingredi, quales sunt herbæ perfusæ sanguine, ut apud Vergilium de Niso, & Homerum de Aiace Oilei, aut aliter humectatæ, marmora leuigata, lapidesq; uel humore conspersi, terra glaciata, aqua gelata, pauimenta, cæteraq; huiusmodi lubrica dicuntur. Inde per translationem adolescentiam uocamus lubricam, in qua qui sunt, uelut in glacie facile labuntur. Anguilla quoque, congrus, muræna, & similia lubrica sunt. Alio tamen modo uidetur Cicero dixisse lubricos oculos, & imitatus eum Lactantius in libro de dei opificio. Ita enim ait ille de natura deorum: Sed lubricos oculos fecit et mobiles, ut declinarēt, si quid noceret: et aspectum, quò uellent, facile conuerterent. Dicti sunt oculi lubrici eo modo, quo à quibusdam pes lubricus, pro eo, quod est in lubrico. Ita oculi quasi in lubrico positi sunt, ut uix queant consistere: quale est, quum dicimus: Spargo humum floribus, pro eo, quod est, spargo humi flores: & sterno lectum pallio, pro eo quod est, sterno pallium lecto.

Aequalis, & Aequabilis. Cap. CII.

a Equalis quid sit, notum est, ut in illo: Sintq; pares in amore, & æquales. Sæpe accipitur pro coætaneo, siue coæuo. Vt Vergilius:

Aequalemq; ab humo miserans attollit amicum.

Cicero: Ego Q. Maximum eum, qui Tarentum recepit, senem adolescens ita dilexi, ut æqualem. Et iterum: Nec cum æqualibus solum, qui pauci admodum restant, sed cum uestra etiam ætate, atque uobiscum. Aequabilis, idem, quod æqualis in priore significato, ut idem: Non ius æquabile (quid utilitatis haberet) acceperat. Iterum: Et uox reducatur in sonum quendam æquabilem, atque constantem.

Perfidus, & Infidus. Cap. CIII.

p Erfidus, qui fidem uiolat: infidus: cui non est fidēdum: hoc à fido descendit, quod habet primam longam, siue fido à fidus: illud à fides, quod habet primam breuem. Ideoq; hæc duo adiectiua uario accentu efferuntur.

Moratus, & Morigeratus. Cap. CIIII.

MORATVS, qui moribus bonis est præditus: Morigeratus,

participium

participium ex morigeror, quod est morem gero, id est obsequor, & obedio. Vnde morigerus, obsequens, obediens, & facile morem gerẽs. Quod Accursius non intelligens (quid aũt intelligat, si ignorat, quid sit morem gerere?) pro glossa scriptum reliquit: Soluat Apollo, quasi aut ænigma esset, aut Apollo soluere ænigmata soleret magis, q̃ propo nere soluenda. Et alibi: Primipilus, inquit, nomen Græcum est.

Proteruus, Procax, & Petulans. Cap. CV.

P Roteruus, procax, & petulãs, multum similitudinis habent, & quasi aliud alio magis increscit, tam in factis, quàm in dictis. Tria hæc, tum quandam lasciuiam, libidinem'q; declarant, tum iniuriam: nam & proteruam, petulantem'q; eodem loco de inhonesta fœmina apud Ciceronem legimus pro Cælio: Si uidua libere, proterua petulanter, diues effuse, libidinosa meretricio more uiueret: Proteruam minore gradu, quàm petulantẽ significauit. Petulans pro libidinoso, lasciuo'q; accipi notum est: ut, petulans'q; iuuenta. Et Ouid.
Quinetiam, ut possem uerbis petulantius uti,
Non semel ebrietas est simulata mihi.
Id est lasciuius, & licentius. Procaces quoq; meretrices legimus, qualis Bacchis Terentiana, cæteræ'q; impudicæ mulieres, quæ pudori suo (quæ una dos fœminarum est) ne uerbis quidem mordacibus simul, et turpibus parcunt, a seipsis, suæ'q; conditionis fœminis capientes principium. Proteruia, leuior quædam contumelia, Procacitas maior, Petulantia maxima. Cicero in Sallustiũ: Ne in diem incidam uitium procacitatis, quod huic obijcio. Et iterum: Non procacitate linguæ, uitæ sordes eluuntur. Atque iterum: Nam quòd ista inusitata rabie petulanter in uxorem, filiam'q; meam inuasisti. Et iterum in eadem: Desine bonos petulantissima insectari lingua: desine morbo procacitatis isto uti. Salustius in Ciceronem: Grauiter, & iniquo animo maledicta tua paterer Marce Tulli, si te scirem iudicio animi magis, quàm morbo petulantia ista uti. Et iterum Bibulum petulantissimis uerbis lædis. Hæc eadem nomina in factis quoq; nonnunquam reperiuntur, ut si quis ambulans per impotentiam mentis, obuium cubito feriat, aut cum contumelia sibi cedere cogat, hunc proteruum dicimus. Et Vergilius austros procaces uocat. Et ab eodem. hœdi'q; petulci. Floribus insultent: dictum est, q̃ hœdi soleant iniuriam facere, per animositatem quandã transcendendo sepes, & in alia loca penetrando, quæ iniuria petulantia est.

Orbus, & Cœlebs. Cap. CVI.

O Rbus est, quicunque aliqua re chara priuatus est. Proprie autem parens amissis liberis, quasi amissa luce oculorum. Vnde illud frequens, parens liberorum, an orbus? Et hinc orbi-

tas, quæ est illa qualitas patrum post amissos liberos, ut uxoris uiduitas post amissum maritum. Quintilianus de patribus, in ipsos loquēs pro uxoribus, ait: Non habet orbitas uestra lachrymas super ardentes rogos, tenetis inconcussam, rigidamq; faciem. Contrarium huic est, quū dicitur orbus, quasi orphanus, ut apud Terentium: Orbæ qui proximi sunt, uxorem ducant. Et hinc orbitas apud Marcum Tullium lib. III. de Oratore, quasi orphanitas: Deplorauit enim causam, atque orbitatem senatus, cuius ordinis à consule, qui quasi parens bonus, atque tutor fidelis esse deberet, tanquam ab aliquo nefario prædone diriperetur patrimonium dignitatis. Cœlebs, tam qui caruit semper uxore, quàm qui nunc caret, & inde cœlibatus.

Diuturnus, Diutinus, Præcox, Serotinus, Præmaturus, Maturus. Cap. CVII.

Diuturnus, & diutinus nihil differunt. Vtrūque enim & in bonum, & in malum reperitur, & utrunq; à diu, siue diutius uenit. Sed unum eo modo formatur, quo à die diurnus, à nocte nocturnus. Alterum quomodo à sero serotinus, à mane, siue à Matuta, quæ dea est, matutinus, utq; aliqui utuntur, à uespere uespertinus. De diuturnus plurima exempla sunt. De diutinus apud Ciceronē per pauca. Ad Brutum sic scripsit: Libertatis desiderio, tædioq; diutinæ seruitutis. Quintil. Non sic confundunt obuios grauibus catenis colla stridentia, nec diutino squalore concreta facies. Quia dixi serotinus à sero, uideor significasse sero pro uespere, nó pro eo, quod est tarde, siue post tempus. Hæc enim tria sero significat, quæ tamen penè idem sunt. Vna, & uera significatio est pro uespere, quod est post occasum. Altera, quæ hinc nascitur, quæ est post tempus. Quod enim post solis lucem est, id uere potest post tempus dici. Cicero: Quum accusator Milonis identidem interrogans, instaret, quo tempore Clodius esset occisus, urbane respondit, sero: non tam horam intelligens, quàm tardius occisum, et post tempus, quo debuisset occidi. Tertia significatio est, pro tarde, non pro tardius, ut apud Senecam in Hercule furente:

Sero nos illò referat senectus.
Nemo ad id sero uenit, unde unquam,
Cum semel uenit, potuit reuerti.

Serotinus igitur, quum à primo significato (ut quibusdam placet) uenit, qui dicunt horam serotinam, tempus serotinum, pluuiam serotinam, tum à posterioribus. Appellamus enim, ut præcoces uuas, præcoces ficus, præcocia poma, quæ ante legitimum, consuetumq; tempus, siue cito maturescunt, ita serotinas uuas, serotinas ficus, serotina poma, quæ post legitimum tempus, consuetumq; cæteris pomis, uel tarde maturescunt.

ſcũt. Præcox quoque ingeniũ per translationem dicimus, quod nimis cito maturitatem cõſecutum nimisq; cito uidetur adoleuiſſe. Ideóq; ait Quintil. Illud ingeniorum uelut præcox genus, non temere unquam peruenit ad frugem, id eſt non ferè unquam ad perfectionem, tanquã ad frugem, fructumq; peruenit. Præcox quaſi ante tempus excoctũ. Huic ſimile, ac diſſimile eſt præmaturus, quod eſt, antequam ſit maturus, & ante maturitatem: ut ſegetes præmaturæ, frumenta præmatura, poma præmatura, id eſt nondum matura. Et per translationẽ præmaturus ſum militiæ, præmatura ætas, præmatura legatio, præmatura allocutio, præmatura poſtulatio, id eſt immatura. Quanquam maturũ ipſum in frugibus proprie dicitur, & id uno modo. In perſonis uero figurate, & hoc duobus modis. Vno ſic: Ego ſum maturus audiendæ philoſophiæ; tu es maturus rei militari, id eſt perfectionem temporis habeo ad hanc rem. Vnde ſenilis ætas uocatur matura, quaſi omnino perfecta, et tempus debitum aſſecuta. Altero ſic: Ego ſum homo maturus, id eſt perfectis moribus: & in hac ſignificatione non componitur. Inde matureſco, maturus fio. Et maturo maturas, maturma facio, uel perficio, atque feſtino. Vt Vergilius:

Maturate fugam.

Cicero ad Herennium in ætate maturrima dixit, pro in ætate feſtinatiſſima. Et mature aduerbium pro cito.

Annuus. Cap. CVIII.

Annuus eodem modo dicimus, quo diurnus: ſpatium diurnũ, ſpatium annuum, unius diei, uniusue anni. Annuus quoq;, quomodo quotidianus. Febris quotidiana eſt, quæ ſingulis diebus uenit. Ita apud Vergilium:

Atque annua magnæ
Sacra refer Cereri.

Id eſt ſingulis annis. Et duo illi Epicurei philoſophi annua febri, quo die nati fuerant, corripiebantur: qua febri & mortui ſunt, atque eodẽ quidem die. Dictum eſt ergo annuum, quaſi anniuerſarium. Nam ut feſta, ita febres quibuſdam, quorum etiam Auguſtus fuit, anniuerſariæ ſunt.

Capitalis. Cap. CIX.

Capitale odium, quod caput, & uitam alterius petit. Cicero: Cum his tribunus plebis capitali odio à Q. Pompeio, qui tum erat conſul, diſſideret. Item capitale ſupplicium, capitalis morbus, qui caput alterius petit. Capitalis autem homo, capitale uitium, capitale peccatum, non quod petat alterius caput, ſed cuius caput, aut propter quod caput committentis peti debeat ad pœnam, ut

idem: Capitalis Etheocles, uel potius Euripides. Et alibi: Fieri ait in ciuitate uitia capitalia.

Meritorius. Cap. CX.

m Eritoriam tabernam, diuersorium, atque hospitium mercenarium uocamus, quò cuique introire licet danti mercedē. Nā merere, mercede operari, laborare, atque alteri inseruire est. Ideoq; merere, in militia est exerceri, proprie tamen spe stipendij, ac præmij, quod dicitur stipendia facere. Hinc meretrices dictæ, suam et ipsæ militiam exercentes, ac stipendia sua facientes. Et inde adiectiuū meritorius meritoria meritorium, unde scorta mascula, pueri meritorij uocantur: nam puellæ nō uocantur meritoriæ: quippe proprium suum habentes nomen, quod est meretrix. Quidā aiunt hos pueros, dici Catamitos, quod mihi non uidetur: sed potius concubinos: meritorij namque, ut meretrices, pretio merent. Cicero in Antonium: Ingenui pueri cum meritorijs, scorta cum matribus familiâs uersabantur: ingenuos liberos dixit. Meritorios ergo non liberos, quos mango, qui ideo homines mercatur, ut uendat, commodare etiam abutendos pretio solet: siue illi dominorum permissu, aut ipsi suo iure prostant. Appellamus corpus meritorium tam puerum meritorium, quàm meretricem: orationem quoque meritoriam, quasi uilem, & male coēmptam.

Infensus, & Infestus. Cap. CXI.

i Nfensus uehementer iratus, & odium gerens. Infestus uehementer molestus, atque in aduersum uadens. Inde infestare incursibus crebris molestia afficere: & signa infesta, quæ in aduersum tendunt, hoc est uexilla in hostem euntia, ut molestiam inferant. Molestare autem rarius reperitur, quàm infestare. Modestinus iurisconsultus ait, ab Aurelio Sempronio fratre meo neminem molestari uolo.

Presens. Cap. CXII.

p Ræsens non modo quod est huius temporis, sed etiam alterius, ut Cicero. Ego incolumitati ciuium primum, & postea dignitati: ille præsenti potius dignitati, quàm futuræ consulebat. De mortuo loquitur: ergo non nunc præsenti, sed tunc. Quintilianus de ipso Cicerone iam defuncto loquens ait: Postea uero quàm triū uirali proscriptione consumptus est, passim qui oderant, qui inuidebant, qui æmulabatur, adulatores etiam præsentis potentiæ, non respōsurum inuaserunt Præsentis potentiæ, quæ tunc erat præsens. Neque in præteritum modo, uerum etiam in futurum, ut Horatius:

Pleraque differat, & præsens in tempus omittat,
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis autor.

In præsens

In præſens, id eſt in ſuum tempus, ut dixi, & quando tempus dicendæ rei aderit, niſi accipiatur pro impræſentiarum. Vt idem ſecundo Carminum:

Lætus in præſens animus, quod ultra eſt,
Oderit curare, & amara lento
Temperet riſu: nihil eſt ab omni Parte beatum.

Præſens quoque dicitur ſubitus, & non dilatus in alterum tempus. Vt Vergilius:

Præſentemq; uiris intentant omnia mortem. Iuuenalis:
Pœna tamen præſens, & præſens ultio.

Vnde præſentiſſimum periculum, & præſentiſſima medicina, remedium præſentiſſimum, uenenum præſentiſſimum, quod etiam præſentaneum uocatur. Præſentiſſimum, quia ſtatim aut ſanat, aut occidit. Et quoniam ea quæ præſentem uim, effectumq; exhibent, præſtantiora, ac potentiora cæteris uidentur: ideo in hunc quoque ſenſum accipi ſolet, ut præſens animus, dicitur præſtans, atque excellens. Et præſens remedium, præſensq; uirtus, id eſt potens, & in primis efficax. In rem præſentem, non tempus, ſed locum ſignificat, ut Cic. Offic. lib. I. Vt ſi conſtitueris cuipiam te in rem præſentem eſſe uenturum, id eſt ad locum, de quo controuerſia eſt. Liuius lib. XXXVIII. Reſponderi legatis utriuſque partis placuit, miſſuros ſe in Africam, qui inter populum Carthaginenſem, et regem in re præſenti diſceptarent. Idem lib. XL III. Eodem anno inter populum Carthaginenſem, & regem Maſiniſſam in re præſenti diſceptatores Romani de agro fuerunt. Valerius Max. lib. VII. Q. Fabius Labeo arbiter à ſenatu finium conſtituendorum inter Nolanos, & Neapolitanos datus, quum in rē præſentem ueniſſet, utroſque ſeparatim monuit. Ad tempus, duobus modis ſumitur. Vno ad conditionem temporis, neceſſitatem, opportunitatē. Cicero pro Milone: Quàm ad tempus aptæ ſimulationes. Quintil. Fingere nimirū ad tēpus uidebor, & rē nimiū manifeſtā impudēter complorare. Altero ad ſpatiū temporis: ut, ſilebo ad annū, latebo ad tēpus. i. uſq; ad annū, & uſq; ad tēpus quoddā, uel in tempus. Vt Quintil. Optimū emendandi genus, ſi ſcripta in aliquod tēpus reponantur ut ad ea poſt interuallū uelut noua, atq; aliena redeamus. i. uſq; ad aliquod tempus. Nam ſæpe ſubintelligitur uſque, ut idē: Neq; id ueteribus Romanis dedecori fuit, argumētum eſt ſacerdotū nomine & religione durans ad hoc tempus ſaltatio id eſt uſque ad hoc tempus.

Stultus, Fatuus, & Stolidus. Cap. CXIII.

STultus, qui imprudens eſt, & improuidus: multiq; non inſipiētes homines aliquando ſtulte agunt. Fatuus, plane inſipiens eſt,

tractum a sapore ciborum: Nam, quum illi non sapiunt, fatui dicuntur. Ita homo, qui non sapit, fatuus uocatur. Martialis:
Vt sapiant fatuæ fabrorum prandia betæ,
O quàm sæpe petet uina, piperq́; coquus.
Melior huius uocabuli uidetur hæc causa, quàm ea, quæ quibusdam placet, fatuos dictos, qui furore quodam (quali uxor regis Fauni Fatua nomine, corripi solebat) futura prædicunt: ut illa faciebat. Stolidus est, qui proxime accedit ad naturam, sensumq́; pecudum.

Beatus. Cap. CXIIII.

b Eatus, qui rebus omnibus ad uitæ usum, ornatumq́; spectantibus abundat. Ideóq; locupletes sanè omnes beatos uocamus, ut apud Iuuenalem: Vetulæ uesica beatæ. Et Cic. Sint florentes, sint beati. Et alibi: Crotoniatæ quondam, quum florerent omnibus copijs, & in Italia quum in primis beati nominarentur. Vnde apud inferos in Elysijs campis beati uocãtur, et à nobis, qui apud superos uiuunt: ut penè idem sint felices, & beati, felicitas, & beatitudo. Felices, inquam, omnium bonorum compotes. Sunt & aliæ res pro sua quæq; natura beatæ, felicesq́;, ueluti de uoce apud Quint. Ornata erit pronuntiatio, cui suffragatur uox facilis, magna, beata, flexibilis, firma, dulcis, durabilis, clara, pura, secans aëra, auribus sedens. Beata dixit pro eo, quod est plena & perfecta. Et alibi: Nam uocis, quantam in nullo cognoui, felicitas.

Mollis homo, Molle opus. Cap. CXV.

m Ollis homo dicitur, & molle opus, hoc in laudem, illud in uituperationem. Vergilius:
India mittit ebur, molles sua thura Sabæi. Idem:
Excudent alij spirantia mollius æra.
Credo equidem uiuos ducent de marmore uultus.
Quod non sine ratione factum est. Nam, qui non fuerit seuerus, fortis, & constans, & in morem rei duræ patiens, resistensq́; fortunæ uel aduersæ, uel blandæ, hic mollis est, similis ceræ, et tenellis plantis: quum præsertim, qui mollicula membra habent, ferè molli sint mente, ut pueri, fœminæq́;. Contra autem milites, nautæ, agricolæ, ut corpore, ita animo indurati putantur: hoc igitur modo mollis accipitur in uitium. In laudem uero, quòd, ut uitio datur durum, ut durus cibus, durum cubile, durum solum, ita durum ingenium: ueluti durus equus ad domandum, durum ingenium ad docendum: & (ut sic dicam) sculpendum, eadem ratione molle dicetur, quod non est durum, eritq́; laudabile. Quintilianus de signis loquens, inquit: Illius opera duriora, huius molliora. Dicũtur autem signa opera sculptilia, siue fusilia,

ſiue cætera eiuſmodi ad effigiem animalium fabricata: quemadmodum tabulæ, opera pictorum. Siquidem in tabulis antiqui pingebant, non in parietibus. Hæc talia magis dicentur mollia, quæ fiunt, quàm ingenium, quod facit.

Crudus. Cap. CXVI.

Crudus uocatur, non qui cibum indigeſtum habet in ſtomacho, ſed qui ægre, difficileq; digeſtibilem, & à quo offenditur, uel tanquam nimio, uel tanquam noxio, ut Cicero de Roſcio: Qui in cœnam non ueniret, quòd eſſet crudior. Et Quintilianus: Crudo oratori declamandum non putat. At cibo indigeſto ferè & oramus, & negotia agimus, uel magis quàm digeſto. Siquidem digeſto, & modificato cibo iterum refici malumus, quàm cætera facere. Appellamus autem hominem crudum, præſertim qui eſt truci aſpectu, quod eius aſpectu oculi noſtri offenduntur, ut ſtomachus cruditate cibi, uel quod facies crudum habentis animum inſuauis, & fœda eſt, ut facies crudum ſtomachum habentis, ſiue crudum cibum in ſtomacho. Eſt etiam crudũ idem, quod recẽs. Vnde crudus dolor, crudum uulnus. Et recrudeſcere dolor, & uulnus dicitur, quaſi renouari Et cruda poma dicimus, quæ non ſunt matura. ut Cicero: Poma quæ cruda ſunt, ui auellũtur: quæ autẽ cocta, & matura, decidunt.

LAVRENTII VALLAE IN QVINTVM LIBRVM ELEGANTIARVM

PRAEFATIO.

ERTIVS iam mihi, & propé quartus annus agitur peregrinanti semper, & per omnia maria, terrasq́; uolitanti, proxima etiam æstate, & quidem tota militiam experto, quod utrum honestiore, an magis necessária causa fecerim, haud equidem scio. Illud tamen uel me non affirmante, indubitatũ cunctis esse non ambigo, quæ maxima, atq; adeo sola studiorum præsidia sunt, ea mihi omnia defuisse, literatorum consuetudinem, librorum copiam, loci opportunitatem, temporis otium, ipsam postremo animi uacuitatem. Quorum singula quum plurimum incommoditatis afferant, quum desunt, quid tandem putandum est uniuersa fecisse? tametsi repugnauimus assidue. &, quoad licuit, necessitatibus reluctati sumus. Interq́; nauigandum, peregrinandum, militandũ, frequenter ad studia respeximus: ita ut si nihil lucri in literis (quod optabamus) certe (quod proximum est) nihil damni faceremus: quod si non contigit, iacturam hanc multarum rerum notitia, quas uel uidimus, uel sumus experti, fortasse pẽsabimus. Hac enim præcipue uia Homerus informandum esse uirum sapientem præcipit,

Vlyssis exemplo. Ita nanque Odisseam inchoat:

Dic mihi musa uirum, captæ post tempora Troiæ
Qui mores hominum multorum uidit, & urbes.

Quanquam quid tergiuersamur, quid blanda, aut inani excusatione nos fallimus? qualescunque redierimus, nihil tamen, quo dotem filiæ iam me absente adultæ ampliare queamus, attulimus, & collocandi iam tempus est, satiusq́; multo quamprimum nuptui dare, quàm diutius custodiendo, pudicitiæ periculum adire. Mira enim est puellæ uel procorum, uel amatorum multitudo. Ipsa quoque teneri amplius non uult. Et (q̃d me ualde solicitum facit) alios magis incipit amare, quàm patrem. Quare non uacat comparare plura, quo splendidius, ac magnificentius collocemus. Sex nanque talenta, quæ ante profectionẽ nostram parta, ac reposita erant, in dotem dabimus: quod quum satis ẽẽ debeat, tamen plus est multò, quod posthac temporis accessione adijcere possemus. Et certe similia impedimenta (ut de morte taceam) extimescenda sunt. Ne forte (quod dij omnem auertant) uel absente patre, uel

mortuo,

mortuo, filia (ut quæ ea ætate, atq; adeo ea mente sit) prostet. Sufficiãt igitur huic operi quatuor supiora uolumina, quintum'q; hoc de uerbis, accedente sexto de notis autorum. Quòd si etiam plura scribendi facultas, tempus'q; suppeteret, nescio an faciendum putarem: cum sciam ea, quæ uel optima, atque pulcherrima sunt, nisi compendij gratia inuentur, ut pontificales olim cœnæ, longitudinis fastidio laborare, simul'q; huius, de qua loquor, materiæ neminem (de prudentibus loquor) uniuersum corpus aggredi esse ausum: suam sibi unusquisque particulam ad scribendum delegit, siue ne longiore opere legentibus fastidiũ moueret (quod enim uocabulum non suam habet in significando elegantiam?) siue immensitatem, infinitatem'q; uoluminum ueritus. Quibus rebus me quoque motum fuisse fateor, cum mea sponte, tum illorum exemplo maxime, ne semper imperfectum, ne semper inclusum habere, ne semper efflagitantibus opus negare uideamur: ne'ue quibus obsequi, & à quibus laudum suffragia nancisci cupimus, eiusdem iustæ querelæ, iustæ'q; uituperationis materiam præbeamus. Tum eò quod insidiatores, et fures re expertus (ut secundo libro dixi) cauere debeo, quos nunc multo plures esse, ac fore amici ostendũt: quæ causa Prisciano (ut ipse testatur) fuit, ut festinantius opus illud de arte grammaticæ ederet. Hac eadem nos causa, & cæteris, quas enumerauimus, sumus adacti, non modo ut festinantius libros nostros, uerumetiam ut pauciores ederemus. Et illi tantum æmulorum insidiæ nocebant, mihi etiam præter cætera fautorum, atque amantiũ studia nocent. Tradatur ergo aliquando uiro puella, contenta hac (quantulacunque) dote. Non enim formosam esse credibile est, quæ maritum nisi magnitudine dotis conciliante non inuenerit, uirgo præsertim Maritum autem puellæ cœtum literatorum intelligimus, à quo sanctitatem uxoris, pudorem'q; & custoditum esse cupimus, & custodiri debere testamur. Sed ad promissam uerborum disputationem (cuius hoc libro locus est) descendamus.

Disco, Edisco, Dedisco, Dedoceo, & Instruo. Cap. I.

d Isco, & edisco manifeste differunt. Nam discere est, ut intelligas, ediscere uero, ut memoriter complectaris. Ideo'q; caput apud Quintilianum, quod inscribitur de ediscendo, ita incipit: Illud ex consuetudine mutandum prorsus existimo in his, de quibus nunc differimus, ætatibus, ne omnia, quæ scripserint, ediscant, & certa, ut moris est, die dicant. Dedisco, quod didici, obliuiscor. Dedoceo te, ostendo falsum esse, quod doctus ei, docens, quod uerum est, ut apud eundem in secundo: Et quidem prius, ac difficilius opus dedocendi, quàm docendi. Illud, quo quidam utuntur, instruo, quale est: Instruã te in uia hac, qua gradieris, nobis apud idoneos autores incompertũ

eſt. Dicimus enim inſtruo claſſem, inſtruo aciem, inſtruo cauſam, inſtruo militem: non autem diſcipulum, aut mentem alicuius, niſi eo modo, quo inſtruimus ea, quæ dixi.

Excogito, Reperio, Inuenio, Offendo, Nactus ſum. Cap. II.

e Xcogitare, eſt per cogitationem inuenire, idq́; ad res tantum incorporeas pertinet: ut excogitauit argumenta, rationes, figuras, cauſas. Eſt ergo excogitare, & inuenire, conſilij: reperire uero fortunæ. Vnde Ouius:

Tu non inuenta, reperta es.

Sed iam uſus obtinuit, ut idem ſit reperio, quod inuenio. Eſt autem inuenire uel conſilio, uel caſu, ſiue corporea, ſiue incorporea reperire. Offendo ferè, quod reperio, neque ſolum ad ſtatum rerum uel publicarum, uel priuatarum pertinet, ut offendes rempublicam perturbatam conſilijs nepotis mei: uerumetiam ſine his, ut idem Cicero: Sed tamen neminem tam maleficum offendi, qui illum negaret Antonij dignum ſenatu. Nactus ſum etiam, pro inueni, ſeu reperi frequẽter accipitur. Vt idem in Paradoxis: Eum tu hominem terreto, ſi quem eris nactus iſtis mortis, aut exilij minis. Et de ſenectute: Vitis quidem, quæ natura caduca eſt, &, niſi fulta eſt, fertur ad terram, eadem, ut ſe erigat, clauiculis quaſi manibus, quicquid eſt nacta, complectitur.

Deſipio, Deſipiſco, & Reſipiſco. Cap. III.

d Eſipio, ſiue deſipiſco ſignificat, uel quòd aliquid à communi ſenſu, ſapientiáq; minus habeo, uel quòd à meo ſenſu deſtituor. Quod ferè uitium aut ex ætate uenit, aut ex morbo, aut timore, aut amore, aut ſimili aliquo affectu. Cuius contrarium eſt reſipiſcere: & ſenes quidem iam dementes nunquam reſipiſcunt: cæteri autem reſipiſcere, id eſt ad priorem mentis ſtatum, uel ad meliorẽ mentem redire ſolent. Terentius: Multo omnium nunc me fortunatiſſimum puto eſſe gnate, quum te intelligo reſipuiſſe.

Prohibeo, & Inhibeo. Cap. IIII.

p Rohibeo uel generale nomen eſt, uel ante rem inceptam. Inhibeo autem re iam incepta. Illud uetat, ne quid facias, uel ne quid incipias: hoc ne pergas ire, deſiſtasq́; ab incepto. Verg.

Quod genus hoc hominum? quæ ue hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ. Idem:
Parcite iam Rutuli, & uos tela inhibete Latini.

Vtor, Fungor, & Fruor. Cap. V.

u Tor, & fruor aperte differunt, ſed non ea ratione, qua quidam uolunt, omnia ſua imperitia confundenter, qui aiunt nos uti humanis, frui uero diuinis: imo & diuinis utimur,

humanis fruimur. Quis enim mihi usum diuinorum interdicat? quis rursus uetet me frui rebus meis labore, & industria paratis? Aut quis dicat me frui sacris, cum in illorum uersor usu, atque administratione? Vel, quis neget, quum uoluptati operam do, me frui his rebus, unde capio uoluptatem? Quòd si dicerent, debere nos frui rebus diuinis, uti uerò humanis (quanquam ne in hoc quidem illis accedo) fortasse audirem: De rebus enim, non de uerbis disputarent. Nunc uerbum exponunt, non res. Sed hos cum sua imperitia, & (quod fœdius est) cum sua pertinacia relinquamus. Vti igitur est alterius rei gratia: Frui nullius, sed (ut sic dicam) propter se. In illo iter est, in hoc meta. Hoc alterius finis, ad quem illud tendit, qui hoc habet, quiescit, & contentus est: qui utitur, nunquam contentus est, semperq; ulterius tendit. Ideoq; reprehensus est Hannibal, qui cum posset uti Cannensi uictoria, frui maluit. Vtor armis, utor domo, utor libris, utor studio, diligentia, operaq;, ut ex hoc postea emolumenti aliquid, boniq; consequar. Fruor bonis meis, fruor tuo aspectu, tuo colloquio, tuo cantu: hoc est delectationē, uoluptatemq; percipio ex hac re, atque ex huius rei usu. Nónunquam eadē re duo pariter, hic utitur, ille fruitur: ut si alter ad focum sedeat sanitatis causa, alioqui id non facturus, alter uoluptatis: hic non tendit ultra, sed apud finem ipsum quiescit: ille non contentus præsenti conditione, ad ulteriora tendit: qualis Hannibal si fuisset, nec tam præsenti uictoria requiescere, quàm progredi maluisset, non eum Adherbal scire uincere, sed uictoria nescire uti, dixisset, id est qui frui illa, quàm uti maluerat. Dicimus tamen nonnunquam utimur pro fruimur, uerecundiæ cuiusdam causa: ut utor pane triticeo, utor palmulis, utor ficis, quasi uiuendi potius causa edamus, quàm edendi causa uiuamus. Denique frui est delectationem capere ex utendo. Itaque in idem recidūt, idemq; efficiunt frui, delectari, uoluptatē capere. Quo fit, ut non fuerit causa, cur recentiores hoc uocabulum frui, unde uenit fruitio, solis rebus diuinis dare uoluerint. Habet enim hoc uerbum duo supina fruitum, & fretum: quorum primum uix in usu est, nisi apud eos, qui uerborum nouitatibus & gaudent, & gloriantur. Secundum significat confisum, ut fretus fortasse familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Adiungimus etiam alterum uerbum ad personam (de utor dico) significatq; conuersor, ut opera tua utor. Idem Cicero ad Cælium: Fabio uiro optimo, & homine doctissimo, familiarissime utor. Et inde fit usus: ut, usus mihi fuit tecum, id est conuersatio, familiaritas, & cōsuetudo. Quint. Mulierem, cum qua longa consuetudo seu longus illi fuerat usus. Atque, quia solemus aliqua re ideò uti, ut ex ea fructum percipiamus, factum est, ut dicamus usum pro utilitate, & fructu, tam

in singulari, quàm in plurali: quorum exẽplorum plena sunt omnia. Fungor autem idem est, quod officium, munusq; ago: ut fungor magistratu, fungor prætura, fungor legatione, fungor officio delegato, fungor munere iudicis. Fungor autem uita, quod fungor officio uitæ, & munere administrandi, gubernandiq; corpus, munere, inquam, assignato nobis ab imperatore deo. Inde defunctus est uita, id est finiuit officium uitæ. Vergilius:

O tandem magnis pelagi defuncte periclis.

Titus Liuius: Defuncta morbis corpora salubriora esse cœpere. Defunctus periculis, quod finita sunt pericula: & defuncta morbis corpora, quod finiti sunt morbi corporum. Legimus etiam defunctus morte, id est mortem finiuit. De potior dixi alio loco.

Sto, Sedeo, Sido, Sisto, et Stator. Cap. VI.

STare est, non ire, in his duntaxat, quæ eunt sine pedibus, aut quæ erecta non sunt: ut nauis stat, flumen stat, currus stat, sol stat, unde est solstitium, & iustitium, quia ius stat, forumq; clausum est. Anguis etiam, & piscis, & lacertus, & auis in aëre stant. Quædam è diuerso dicuntur stare, quæ erecta sunt, quandiu non cadunt. Sed hæc ferè sunt inanimata, ut arbor stat, simulacrũ stat, domus stat, columna stat. Quædam uero non dicuntur stare, nisi nec eant, & erecta sint, ut homo, equus, uolucrisq; stat. Nanque homo quum sedet, & equus quum recũbit, et auis quum cubat, non stant, nec tamen eunt. Illud tamen notandum aliter dici, sedere de hominibus, aliter de auibus Nam cætera non sedent, nisi simia, & si quid est simile Ipsum uero sedere auium, est in loco altiori esse, ut passer sedet in tecto, hirundo sedet in pertica, cornix sedet in arbore. Nec recte dixeris, stat in arbore, sed tali potius quodam modo cornix stat, non cubat. Vergilius:

Alitis in paruæ subitam conuersa figuram,
Quæ quondam in bustis, aut culminibus desertis
Nocte sedens, serum canit importuna per umbras.

Quintilianus: Vt si quæratur, an sit credibile super caput Valerij pugnantis sedisse coruum, qui os, oculosq; hostis Galli rostro, atque alis euerberaret. Denique eodem modo dicitur sedere auis supra rem quãpiam, ut homo super equum, aut iumentum non dicitur stare, aut manere, sed sedere, quocunque modo, aut quocunque corporis habitu, gestuq; compositus sit. Sidere autem à sedere multum distat. Est enim sidere deorsum descendere, pessumq; ire. Vergil.

Sedibus optatis gemina super arbore sidunt.

Id est ab alto demittuntur, unde subsido, insido, ut idem Subsidere ual

les. Et iterum: Subsedit dubius. Nam (ut ego sentio) à sedeo præteritũ mutuatur. Inde insido quoque insedi, & resido resedi, assido assedi. Si quidem assidere est apud aliquem, ut ægrotum, ut regem sedere. Cum enim Sallustius inquit: Consul postquã assedit: magis ab assido, quàm ab assideo præteritum hoc esse, significatio potest esse documento. Vt autem à sedeo distat sido, ita à sto sisto, ut siste lachrymas, siste fugam, siste gradum, id est fac stare gradum, stare fugam, stare lachrymas. Atque ut illa superiora idem præteritum habent, uel alterum ab altero mutuum sumit: ita hæc duo idem supinum, uel sisto à sto, uel sto à sisto accipit, quod est statum. Vnde fit stator, quod magis à sisto, quàm à sto descendit: ob id'q; Iupiter stator uocatus est, qui Romulum orantem, ut fugam suorum sisteret, audiuit. Quare nescio, cur Hieronymus contra Iouinianum dixerit, offendet Iouem statorem, qui libenter sederit, quasi Iupiter stator à stando dicatur, & non à sistendo. Nimirũ oblitus historiæ est, ut super Ionam fabulæ, ubi ait: Ex Iope Iudææ portu Andromedam à Perseo liberatam. In quo eorum manifestus est error, qui quum legunt, quòd Ionas surrexit, ut fugeret in Tharsis, & uenit Iopen, opinantur hanc esse Andromedæ urbem, quum sit in India ciuitas Tharsis, unde illa fuit, ut ipse quoq; Hieronymus meminit.

Ouidius libro primo de Arte amandi:

Andromeden Perseus nigris portauit ab Indis.

Et Sappho ad Phaonem:

Candida si non sum, placuit Cepheïa Perseo,
Andromede patriæ fusca colore suæ.

Eadem obliuio eiusdem fuit, quòd Gallos matris deùm in Osee ait eẽ ex gente Gallorum, qui à Romanis ob ignominiã illius nationis uindicæ animo effœminantur, quum à Græcis hoc antea, ut tunc, fuerit factitatum. Sistere dicimus etiam pro repræsentare, & præsentiam corporis exhibere, dictum ab eo, quòd non tantum comparere quis debet, nisi & manserit: unde de iudicio sisti, hoc est, de sistendo aliquem in iudicio. Cicero ad Atticum: Des operam, id quod mihi affirmasti, ut te ante Calendas Ianuarias, ubicunque erimus, sistas. Et hinc stator, nũtius, tabellarius ue consulis. Idem de Officijs libro tertio: Vas factus est alter eius sistendi, ut si ille non reuertisset, moriẽdum esset sibi. Verg. -Et patrio te limine sistam.

Appeto, & Expeto. Cap. VII.

Appeto cum affectu: Expeto cum ratione. Appeto qualiacunq;: Expeto honesta, planéq; bona. Vnde de rebus expetendis scripsere philosophi, quæ scilicet peti debent: non autem de appetendis: ex quo deriuatur appetitus, qui immensa, & immoderata cu=

piditas dicitur. Quare qui dixit, Omnia bonum quoddam appetere uidentur, mallem dixiſſet expetere.

Vendico, et Vindico. Cap. VIII.

Endico idem eſt, quod (ut ſic dicam) approprio, ac meũ eſſe u dico. Quintilianus: Circo uſitatum nomen Pœni ſibi uendicant. Et iterum: Ruſticus petit partem bonorum, orator ſibi totum uendicat. Et Ferè hoc uerbum poſtulat datiuum, & hunc frequentiſſime ex pronominibus primitiuis, ut hunc agrum ego uendico mihi, tu uendicas tibi, frater uendicat ſibi. Vindico ulciſcor, unde uindicta, quoties iniuriam, contumeliam'ue illatam punio. Interdum uindico, idem quod ab iniuria, contumelia'ue, ſiue iactura facienda, defendo. Cicero pro M. Marcello: Nobiliſſimam'q; familiam iam ad paucos redactam penè ab interitu uindicaſti. Idem de Senectute: Et eſt ſenectus natura loquacior, ne ab omnibus eam uitijs uidear uindicare: uitijs, id eſt uituperationibus, quemadmodum criminibus, pro criminationibus. Dicimus uindicare in libertatem, aut in ſeruitutem, quaſi aſſerere in libertatem, aut in ſeruitutem, non (ut quidam uolunt) uendicare: ut Liuius lib. XXIIII. Intermöri uehementioribus, quàm quæ pati poſſit, remedijs ciuitatem ſinere in ipſa uindicta libertatis perituraͣ. Et in ſecundo: Præmium indici pecunia ex ærario, libertas, & ciuitas data. Ille primum dicitur uindicta liberatus. Quidam uindictæ quoque nomen tractum ab illo putant, Vindicio ipſi nomen fuiſſe. Ego neſcio, an uendico reperiatur, ſed tantum uindico.

Explodo, Complodo, Supplodo. Cap. IX.

Xplodo non tantum ſignificat eijcio, ſed eijcio manibus, & e quidem cum ſono pulſantibus, qualiter quẽpiam è domo, è theatro, ex aliquo concilio iniectione manuum, atque pulſatione eijcimus. Quod apparet ex alijs à plodo compoſitis, complodo, et ſupplodo. Eſt enim complodere aduerſas manus inuicem collidere, quod fieri pluribus de cauſis ſolet, uel ad teſtificandum more fœminarum, dolorem: uel præ gaudio, uel per ſubitam admirationem, uel ſi quæ ſunt aliæ cauſæ. Supplodere eſt pedem terræ incutere, quod interim ſolet in oratore laudari. Itaque quum dicit Cicero: Quoniã Pyrrhonis, Ariſtonis, Herilli iampridem exploſa ſententia eſt, appoſitiſſimo uocabulo (ut ſemper) eſt uſus. Non enim dixit eiectam ſententiam eo modo, quo cætera eijciuntur, ſed quaſi pulſatione manuum, tanquã ipſi illi huius ſententiæ autores è cœtu ab ipſo cœtu, iniectis in eos manibus eiecti ſint, ut apertius alio loco indicat: Hiſtrio, ſi paulũ ſe moueat extra numerum, aut ſi uerſus pronuntiatus eſt una ſyllaba breuior, aut longior, exibilatur, & exploditur.

De Dico, & quibuſdam compoſitis ab eo. Cap. X.

d Icere proprie eſt oratorum, & eleganter, facundeq́; loquentium. Quintilianus libro decimo: Nam mihi ne dicere quidem uidetur, niſi qui diſpoſite, ornate, copioſeq́; dicit. Cicero de officijs: Vt non modo Græcarum literarum rudes, ſed etiam docti aliquantulum ſe arbitrentur adeptos, & ad dicendum, & ad iudicādum, id eſt in oratoria arte, & in philoſophia. Omnes ferè codices habent diſcendum pro dicendum. Quod exemplum ideo ſubieci potiſſimum, ut uulgus emendarem. Vnde dictio uocatur oratoria, & facunda oratio. Nam ab illo generali huius uerbi ſignificato fit dictio, quæ eſt uocabulum ſiue uerbum. Ex hoc ipſo uerbo dico, duo frequentatiua oriuntur, dicto, & dictito: ſed poſterius potius frequentatiuū eſt, & idē eſt, quod frequentibus temporibus, frequentibusq́; locis dico, & narro. Alterū aūt eſt, quod dico, ſi id alter ſcribēs excipiat, & manu, ſtyloq́; notet, ut Cic. ad Atticū quadā epiſtolæ teſtatur, ſe illam non ſcripſiſſe, ſed reparandi lateris gratia obambulantem dictaſſe. Et Quintilianus delitias dictandi appellat, ſentiens delicati, non laborioſi eſſe dictare, nec accurate dictando ſcribi. Ita dicta ſunt dictito, & dicto à dico, ut uentito, & aduento à uenio, & eadem penè ratione ſignificant. Nam uentitare eſt frequenter uenire: aduentare uero proximum iam eſſe ueniendo: Victare autem eodem modo dicitur, ſignificatq́; nō frequenter uiuere, ſed ueſci, & quaſi uictu uti, ſiue tali genere uictus frequentiſſime, & ferè ſemper uti, ut Sarmatæ uictitant lacte. Dictū, & dicta de omni ſermone intelliguntur, ſed ſpecialem quoque ſignificationem habent pro dicaci ſermone: unde dicta eſt dicacitas, quam Quintilianus ita diffinit: Dicacitas ſine dubio à dicendo, quæ ex omni genere communi dicta eſt. Proprie tamen ſignificat ſermonem cū riſu aliquos inceſſentem. Ideo Demoſthenem urbanum fuiſſe dicunt, dicacem negant. Dicacitas igitur (ut dicebam) ſermo cum riſu aliquos inceſſens: dictum uocatur, quod Græce σκῶμμα dicitur: quale eſt Ciceronis: Niſi forte iure Germanum Cimber occidit. Germani, quos Francos nunc dici Hieronymus ait, & Cimbri nationes ſunt olim inter ſe diſſidentes. Cicero autem de quodam cui nomen erat Cimber, à quo frater occiſus eſt, loquitur, captans riſum ex hac ipſa ambiguitate ſermonis. Et illud Terentiani Thraſonis in adoleſcentulum, quod Gnato uetus dictum credidiſſe ſe ſimulat. i. ueterem facetiam; ac uetus ridiculū.

Tute lepus es, & pulpamentum quæris.

Valerius Martialis ad Domitianum:

Conſueuere iocos ueſtri quoque ferre triumphi,

Materiam dictis nec pudet esse ducem.

Qualia autem sunt dicta, quæ in ipsum triũphãtem milites iaculari solebant, illud, quod Cæsari dictatori fuit decantatum, erit exemplo.

Ecce Cæsar nunc triumphat, qui subegit Gallias:

Nicomedes non triumphat, qui subegit Cæsarem.

Illud subegit, & Cæsarem, in quem dicitur, mordet, & alijs, apud quod dicitur, risum mouet.

Adorare, & Supplicare. Cap. XI.

a Dorare ab oro, quod est ore precor, cõponitur: supplicare à plico, quòd genu, poplitemq;, aut ceruicem plicamus, quum à potentiore aliquo magnum quid precamur. Et tamen adorare sine ore, hoc est sine uoce fit, non sine plicatione genuum, ac gestu corporis. Supplicare sine plicatione genuum, ac gestu corporis, non sine ore, & uoce. Hinc est, quare supplicare tantum homini datur, adorare etiam mutis: unde elephas, & phœnix, & alia quædam irrationalia solem adorare dicuntur. Nosq; rebus mutis, & sensu carentibus non supplicamus, sed adorationis honorem exhibemus, ut regum statuis, signis, uestibus, literis, alijsq; similibus Et præcipue picturis, imaginibusq;, tum Dei, tum sanctorum, tum ipsius etiam crucis, quam sapientes adorant, stulti etiam orant. Quod de cruce, idem etiam de sudario dico, cæterisq; similibus: idem de reliquijs sanctorum, quorum corpora præsentia adoramus, animas uero absentes oramus. Si quid autẽ ad hæc muta, quæ uidemus, dicimus, salutatione utimur, non precatione, quale est: Salue sancta crux.

Assurgo. Cap. XII.

a Ssurgunt sani, ut stent, aut ut obuiam eant: assurgunt ægroti, ut sedeant, aut ut cubito innitantur. Vtroque modo, in alterius honorem, aut officij, aut beneuolentiæ causa hoc agentes. Ideoq; ferè adiungitur datiuus, ut aduenienti magistratui omnes assurgimus etiam morbo affecti, uidelicet ob honorem. Et pater, quum iaceret in lecto, redeunti à peregrina militia filio assurrexit, optatissimum illud caput amplexurus: nempe ob charitatem.

Tollo. Cap. XIII.

s Vstuli filium ex uxore. i. habui filiũ: Item sustuli filium. i. educaui: & ab utroq; fit sublatum. Primũ est à tollo, pro capio: secundum à tollo pro edũco. Paulus: Tamen intelligendũ est de his legẽ sentire, qui liberos tollere possunt. Itaq; si castratũ libertũ iureiurãdo quis adegerit, dicẽdum est, nõ puniri patronũ hac lege. Quint. Cupidus ego liberorũ uxorẽ duxi, filiũ sustuli, natũ educaui, in adolescentiam perduxi. Aliud est igitur hic sustulisse, & educasse.

tasse. Et alibi: Qui ex duobus legitimis, alterum in adoptionem dederat, alterum abdicauerat, sustulit nothum. i. habuit: quanquam parũ proprie significo, quod uolo. Nam ut fœmina, quũ mater fit, dicit, peperi filium: ita uir, quum fit pater, dicit, sustuli filium. Teren. Quicquid peperisset, decreuerunt tollere. i. educare. Idẽ: Meministi me grauidam esse, & mihi te magnopere interminatum, si puellam parerem, nolle tolli. Chremes. Scio quid feceris, sustulisti. Eodem modo dicimus, tulit filium, ut sustulit. Suetonius in Domitiani uita: Deinde uxorem Domitiani, ex qua in secundo consulatu suo filium tulerat, repudiauit. Alia duo significata notiora sunt, quorum alterum est, summouisse, ut Vergilius: - Iubet & sublata reponi Pocula.
Alterum in altum tulisse. ut Idem: - Et sublatum surgit in ensem.
Quæ duo declarantur ex illo in Neronem epigrammate:

Quis neget Aeneæ magna de stirpe Neronem?
Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Hic sustulit matrem, quia occidit, & de medio abstulit. Ille sustulit patrem, id est supra humeros sumpsit, & ab incendio eripuit.

Prouoco, & Lacesso. Cap. XIIII.

p
Rouoco, in malam partem dicitur, & in bonam. De mala notum est. De bona uero, Cicero ad Brutum: Tuis literis amantissimis sum prouocatus. Lacesso plerunque in malũ, ut idẽ: Sed iustitiæ primũ munus est, ne cui quis noceat, nisi lacessitus iniuria. Sed nónunquam in bonũ, ut idem quinto Tusculanarũ: Tuis me amãtissimis libris lacessisti. Et ad Atticum libro XIII. Cum ipse homo nunquam me lacessisset, id est nunquam me libris suis prouocasset ad respondendum. Est autem prouocare, et lacessere, tentare ad pugnam, & ad concertationem.

Hio, Hisco, & Dehisco. Cap. XV.

h
Iare est aliquid sua spóte, & externa aliqua ui diffindere, ut tellus æstu, & ligna ariditate, aut nimio calore hiant. Hiscere est tm̃ oris, & quidem humani, & accipitur pro eo, quod est loqui, aut os aperire ad loquendum, sed ferè per negationẽ: ut, corãm illo non auderes hiscere, aut per interrogationem: Quid nũc habes, quod hiscere audeas? Ouidius tamen poëticæ dixit,

Hiscere nempe tibi terra roganda foret.

Cum oratores soleant potius dicere dehiscere, id est deorsum, pessumq́; se aperire.

Do, & Habeo fidem. Cap. XVI.

d
O fidem non est (ut nunc multi loquuntur) des fidem uerbis illius, & non dedit fidem illi secum tantis uerbis loquenti. Hi uidentur significare, quòd non credatur illius uerbis,

quod latine dicitur, fidem habere, loquendumq; sic potius: Habeas fidē uerbis illius. Nam dare fidē, est aliquid sancte promittere. Vt Terēt. Grauidaq; facta, dat fidem uxorem sibi fore hanc. Vergilius: Accipe, daq; fidem, id est accipe sponsionem factam a me, & tu mihi uicissim da tuam. Quintil. Fidē habeas hominibus, quos mentiri alius affirmat. Atticus ad Ciceronem: Neq; dedi, neq; do infideli cuiq̄ fidem, i. non promissi uere ex animo, quia ipse meretur, ut uicissim fallatur.

Præ se ferre. Cap. XVII.

PRæ se ferre, est dicto, factoue, & ipsa statim fronte, qualē opinionem de aliqua re, aut homine habeas, confiteri. Quintilianus: Fiduciā igitur præ se ferat orator, semperq; ita dicat, tanquam de causa optime sentiat, id est ex ipso aspectu oratoris, ex ipsa uoce, ex ipsa tota oratione eluceat fiducia: quemadmodum, qui pugnaturi sunt, in uultu, & gestu indicant tacitam, uel formidinem, uel fiduciam, hoc est, præ se ferunt fiduciam, uel formidinem. Cic. Nam ille qui accipit iniuriam, meminit, & præ se fert, id est ait se accepisse iniuriam, mentemue se habere persequendæ iniuriæ ostendit. Iterū: At beneficio sum usus tuo, quod quanquam illud ipsum, quod commemoras, præ me semper tuli, malui tamen me tibi debere confiteri, quàm cuiquam minus prudenti non satis gratus uideri Præ se ferre, & cōfiteri, pro eodem posuit. In eundem sensum accipi solet præfero, item præ me duco, præ me gero, ante me duxi. Idem: Et tamen quum ita uiuit, neminem præ se ducit hominem: ubi accipitur præ se, ante se, uel in comparatione sui. Et alibi: Præ se utilitatem gerit. Et alibi: Tamen iniuriam a te in me factam, semper ante me duxi.

Rationem habeo, & Ratio constat. Cap. XVIII.

RAtionem habeo, idem est, quod respectum habeo, sed tantummodo in bonum: ut habenda est ratio salutis, ratio honoris, ratio rei familiaris: non autem infirmitatis, turpitudinis, incommoderum, ut quosdam annotaui scribentes: & tu facis contra rationem ualetudinis, id est non habes respectum ualetudinis, sanitatis, inquam, non ægritudinis: quæ duo hoc significat nomen. Quæ exempla, quia passim inueniuntur, omitto. Cic. ad Marium, inquit, inusitatius: Pudori tamen malui cedere, quàm salutis meæ rationem ducere. Et in secundo officiorum: Siue ratio constantiæ, uirtutisq; ducitur, aut hæc ars est, aut nulla omnino, per quam eam assequamur. Et hoc fit cum genitiuo. Cum ablatiuo autem præposita præpositione cum habet aliam significationem, ut Cicero in Catone maiore: Rationem habet cū terra, quæ nunquam recusat imperium. i. negotium, et cōmercium habet cum terra. Quod probatur ex illo in Tusculanis: Quis est omniū,

qui

qui modo cum musis,id est cum humanitate,& doctrina habeat aliquod commercium,qui se non hunc mathematicum maluit,quàm illũ tyrannum? Idem ad Att. Nunc uero,quoniam ea,quæ putaui præclara,expertus sum,quam essent inania: cum omnibus musis rationẽ habere cogito. Rationem constare (ut breuiter dicam) est æquam,legitimamq; rationem aut ostendi,aut apparere ostendi posse. Plinius Iunior: Mihi & tentandi aliquid,& quiescendi illo autore ratio constabit. Et iterum: Mirum est,quam singulis diebus in urbe ratio constet, aut constare uideatur pluribus,cunctisq; non constat. Vlpianus: Planè,ne si defendendi gratia aliquid fecerit,rationem ei constare oportet,id est rationem cum iustam aut ostendere,aut facile posse ostẽdere.

De E,et Ex, diuersisq; nominibus,& uerbis eisdem appositis. Cap. XIX.

é Republica est,id est pro republica est. Quint. At hoc nemo dubitabit,quin,si nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo possint, sicut posse conceditur, saluos esse eos,magis è re pub. sit,quàm puniri. E republica dicendum est,ut in Oratore Cic. testatur,non ex repub. Tollitur enim x, sicut in omnibus fit ferè, quæ ab r incipiunt,ut è regione,id est ex opposito,uel ex aduerso, atque è contrario,non ex regione: è re mea,è re tua,è re nostra. Liu. lib. XXXIII. Perinde ac si non postulauerint,quæ è re sua essent, sed suaserint,quæ nobis censerent utilia esse. Similiter è dignitate, ex utilitate, ex usu,pro eo quod esset, pro dignitate,uel ad dignitatem,utilitatem, uel usum. Cicero: Ex tua,ac Reipub. dignitate facies. Et alibi: Legem (ut æquum est) ex utilitate Reipublicæ considerate. Terent. Quod ex usu siet. Cæsar in commentarijs: Vtrum prælium committi ex usu sit. Ex tempore dicere,est ex improuiso,et impræmeditatũ dicere,nec domi compositam orationem afferre. Hinc uocatur extemporalis oratio. Persius autem ait: Ex tempore uiuitur. Ex tempore quoq; agere. Cic. Officiorum secundo: Quos credimus expedire rem,& consilium ex tempore capere posse. Aliter idem tertio eiusdem operis libro dixit: Vnius generis quæstiones sunt hæ omnes,in quibus ex tempore officiũ quæritur: ex tempore,quasi ex temporis conditione. E renibus laborabat idem inquit,hoc est,morbum in renibus patiebatur. Ex uinculis causam dicere,est alligatum respondere criminibus,ut ex equo pugnare,est in equo sedentem pugnare.

Aestimo,& Existimo,Cogito,& Excogito. Cap. XX.

a Estimo,& existimo à plerisq; confunduntur,quum diuersa sint,sicut cogito,& excogito. Ante enim est cogitare,deinde excogitare,licet non quicunq; cogitat, statim & excogi-

tet. Ita prius rem æſtimamus, deinde qualis ſit, exiſtimamus. Aeſtimare enim eſt conſiderare. Exiſtimare uero iudicare. Quintilianus: Cōſumptis affectibus, non reperiens, quo digne modo uultum patris poſſet exprimere, uelauit eius caput, & ſuo cuiuſque animo dedit æſtimandum. Cicero de legibus: Siſenna eius amicus omnes adhuc ſcriptores, niſi qui forte nondum ediderunt, de quibus æſtimare non poſſumus, facile ſuperauit. Et in Verrinis: Expēdite hæc, atq; æſtimate. Vnde dictum eſt æſtimare, pro taxare ab æs æris, & τιμὴ Græce, quod eſt pretium Latine. Ouidius tertio de Triſtibus libro:

Quod quicunque leget (ſi quis leget) æſtimet ante,
Compoſitum quo ſit tempore, quoque loco.

Coniuro, & Conſpiro. Cap. XXI.

c Oniurare, & conſpirare, ferè in malum accipiuntur, quoties in patriam, aut bonum principem coniuratio fit, atque conſpiratio. Sed ſi honeſta cauſa id fiat, in bonum etiam accipi debent. Nam et Mutius Scæuola ad Porſennam regem inquit: Trecenti coniurauimus principes iuuētutis Romanæ, ut in te hac uia graſſaremur. Et Cicero ad Cæſarem pro Ligario, fratrum conſpirationem dixit, quaſi unanimitatem. Verum conſpiratio, ut in hoc ipſo loco, non nunquam nemini pernicioſa eſt, in neminem'q; graſſatur. Coniuratio ſemper in alterius perniciem graſſàri ſolet.

Cordi eſt, & in animo eſt. Cap. XXII.

c Ordi eſt, & in animo eſt, differunt. Nanq; hoc ſecundū, notum eſt ſignificare in animo habeo, uel animus eſt mihi, uel uolo, atq; conſtituo, ut ad Terentiam Cicero: Nam mihi erat in animo, mittere ad Dolabellam. Illud uero eſt, delectat, & placet. Vt idem: Itaque non tam me iſta ſapientiæ, quam modo Fannius commemorauit, fama delectat falſa præſertim, quàm quòd ſpero amicitiæ noſtræ memoriam ſempiternam fore: id'q; mihi eò magis eſt cordi, ꝙ ex omnibus ſeculis uix tria, aut quatuor numeratur paria amicorū. Quo in genere ſperare uideor Scipionis, & Lælij amicitiam poſteritati notam fore, id eſt eo magis me delectat, & placet. Terent. Si tibi hæ nuptiæ ſunt cordi. Et alibi: Quia uterque utrique eſt cordi, id eſt nuptiæ iucundæ ſunt tibi, & uterque alterum amat.

Inuerto, & Interuerto. Cap. XXIII.

i Nuertere eſt, quaſi in contrarium uertere, ut interiora ueſtis, aut pellis, aut aliarum rerum exteriora facere, præpoſtere'q; uerba pronūtiare, ut pro lauo, uola. Interuertere eſt rem aut commodatam, aut depoſitam, aut creditam, callide, dolo'q;, ne domino reſtituatur, efficere, ut Cic. in Verrem: Candelabrum, quod rex Aegy

pti

pti Ioui Capitolino dono tulerat, à Verre, qui illud à rege commodato acceperat, interuersum esse conqueritur. Marcellus iurisconsultus: Si duo, inquit, hæredes rē apud defunctum depositā dolo interuerterint.

Compertum est, et Exploratum est. Cap. XXIIII.

Ompertum est mihi, & exploratum est mihi, idem est, quod scio per inuestigationem: similiter comperi, & exploraui. Cōstitutum est mihi, deliberatum est mihi, decretum est mihi, idē, quod apud me cogitando firmatum est, similiter constitui, & decreui. At non ita deliberaui. Possum nanque deliberasse, & nihil tamen cōstituisse. Quintilianus in agro redempto: Oderitis licet confessionem meam, deliberaui, hoc est, dubitaui, & hæsitaui. Itaque differt an dicamus, senatus deliberauit, an senatui deliberatum est, id est decreuit. Plinius Iunior: Tum ego, si fixum istud tibi, ac deliberatum est, sequar te. Cicero in Verrem: Deliberatum autem est, si res opinionem meam, quam de uobis habeo, fefellerit, non modo eos persequi, ad quos maxima culpa corrumpendi iudicij, sed etiam illos, ad quos conscientiæ cōtagio pertinebit. Exploraui tamen pro inueni ferè accipitur, quum exploro idē sit, quod inquiro sagaciter: unde dicuntur exploratores. Idē fit in nonnullis alijs, ut exigo, quod est uehementer, et iure quodam postulo: inde exegi, & exactum, pro postulando obtinui, & postulando obtentum. Tale est quæsitum, pro partum, à quæro.

Fœnero, Fœneror, Mutuo, & Mutuor. Cap. XXV.

Oenero tibi dicitur, sicut mutuo tibi: fœneror abs te, sicut mutuor abs te. Qui mutuat pecuniam, dat mutuo. Qui fœnerat pecuniam, dat ad usuram. Qui mutuatur pecuniam, mutuo accipit. Qui fœneratur pecuniam, ad usuram accipit.

Gradum facio, & Gradum iacio. Cap. XXVI.

Radum facere, non est transitum facere, sed aliquam rem gradum, & quasi scalam ad alia facere. Ideóq; à quibusdam dicitur, gradum iacere, ut si riuum transire si in arborem, fenestram'ue, aut tectum scandere uelim, & saxo, & scamno, aliqua'ue alia re gradum facio, ut apud Quintilianum: Nanq; & illud freqūes est, ut ea, quibus minus confidimus, quam tractata sunt, omittamus: interim sponte nostra uelut donantes, interim ad ea, quæ sunt potentiora, gradum ex his fecisse contenti. Hoc eodem modo Ambrosius in libris officiorum utitur. Cic. contra Rullum: Nunc quasi gradum quendam, atque aditum ad cætera iactum intelligitis. Idē pro Cluentio: Antequam ad hoc nefariam facinus accederet, aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit.

De Certum est. Cap. XXVII.

c Ertum est, nō modo accipitur pro manifestum est, ut Quint. Nempe legem esse certum est: sed etiam pro deliberatum, et constitutum est. In quo secundo plerunque adiungitur datiuus cum infinitiuo: ut certum est mihi ire in Hispaniam. Nonnunquā datiuus subintelligitur, ut apud Vergil.

Certum est in syluis, inter spelæa ferarum Malle pati.

Liceor, Licitor, & Addico. Cap. XXVIII.

l Iceor uidetur carere præterito, tamen quasi præteritum habeat, format à se frequentatiuum (sed eiusdem tamen significationis) licitor: unde sunt participia licitans, et licitaturus. Vtriusque igitur uerbi significatio est, pretium deferre in auctione facienda, hoc est in uenditione, quæ publice fit. Hinc unum compositum fit polliceor, non multum à primitiua significatione dissidēs. Est enim polliceri ultro aliquid promittere. Ita, qui licentur, aut licitantur, ultro pro re emēda pretium, alius alio maius pollicentur, ut sibi potius, quàm alteri uenalia addicantur. Nam tali modo uēdere, addicere est. Et inde apud iurisconsultos de in diem addictione titulus est, quē nostri iurisperiti emendant de in diem adiectione, nō uerbum modo, sed sententiam quoq;, atq; ius ipsum corrumpentes. Afferamus ergo exempla utriusque uerbi. Vlpianus: Si res eius uenierit, et existat qui plus liceatur, an in integrum propter lucrum restituendus sit? Et quotidie prætores restituunt, ut rursum admittatur licitatio. Caius: Licitatio uectigalium, quæ calore licitantium ultro modum solitæ conditionis inflatur, ita demum admittenda est, si fideiussores idoneos, & cautionem is, qui licitatione uicerit, offerre paratus sit. Ad conducendum uectigal inuitus nemo compellitur. Et ideo completo tempore conductionis, licitatores alloquendi sunt. Licitatores uectigalium ad iterandum conductionem, antequam superiori conductioni satisfaciant, admittendi non sunt. Paulus: Si uenditor simulauerit meliorem allatam conditionem, cum minoris, uel ēt tantidem alij uēderet, utriq; emptori in solidū erit obligatus. Sed si emptor aliū non idoneū subiecit, eiq; fundus addictus est, nō uideo, inquit, quēadmodū priori sit emptus, cū alia conditio, et uera subsecuta sit. Sed si neuter subiecit emptorem, maior autem pretio addictum est prædiū, ei, qui soluendo non est, abitum est à priori emptione, quia ea melior intelligitur, q̄ uēditor comprobauit, cui licuit nō addicere. Quibus ex uerbis intelligitur, quid sibi uelit illud Ciceronis in Offic. libro tertio: Non licitatorem uenditor, nec qui contra se liceatur, emptor opponet. Idem pro Cecinna: Quum esset (ut dicere instituer am) constituta auctio Romæ, mulier mandat, ut fundum sibi emat:

Ebutio negotium datur, adest ad tabulam, licetur Ebutius, deterrentur emptores, multi partim gratia Cæseniæ, partim pretio, fundus addicitur Ebutio, pecuniam argentario promittit Ebutius. Quo testimonio nunc uir optimus utitur sibi emptum esse, quasi uero aut nos ei negemus addictum, aut tum quisquam fuerit, qui dubitarit, quin emeretur Cæseniæ, cum id plerique scirent, omnes ferè audijssent, cum pecunia Cæseniæ ex illa hæreditate deberetur, eam porrò in prædijs collocari maxime expediret. Essent autem prædia, quæ mulieri maxime conuenirent, ea uenirent, liceretur is, quem Cæseniæ dare operam nemo miraretur. Quintilianus de pastu cadauerum: Si nobis nihil ex commeatu nostro partiris, nos uicinæ ciuitati uendemus, liceat seruire ubi frumentum est. Non exigua res est: pro uita, pro sepultura, pro innocentia licemur. Idem in ægro redempto: Omnes facultates in pretia collegi, rus, seruulos, penates, & omnia utiliora properanti festinatione parentis addixi. Inde addicti apud ueteres dicebantur, qui prætoris pronunciatione ac iussu, quum soluendo non essent, creditoribus uendebantur. De quibus magna apud Liuium fit mentio. Et addictus morti, destinatus dicitur. Cicero Officiorũ libro tertio: Et is, qui morti addictus esset, paucos sibi dies commendandorum suorum causa postulasset, uas factus est alter. Aliquando sine auctione fit licitatio, ut apud Curtium de Dario, qui pollicebatur pretium pro capite Alexandri, si quis eum dolo occidisset, ita inquit: Et quum habeatis arma, ita licitamini mihi hostium capita. Si quid tamen inter liceri, et licitari differt, id est quòd liceri uidetur aut sine respectu esse aliorum emere uolentium, aut tantum semel deferre pretium. Licitari uero cum multis, & sæpius augere pretium, ut temere uolentes deterreas ab emendo.

Audio, & Exaudio, Oro, & Exoro. Cap. XXIX.

Audio, & exaudio, indifferenter ponuntur pro duplici significatione. Vna pro eo, quod est auribus accipio, altera pro eo, quod est audita petenti concedo: ut uisa sum audire nocẽ militis, &: Vox quoque per lucos uulgo exaudita silenteis. Item:
Audijt, & cœli genitor de parte sinistra Intonuit læuum, &
nulli exaudita deorum Vota, precesq; meæ.
Audio tamen frequenter accipitur pro eo, quod est credo, accedo, pareo præcipienti, sed ferè cum negatione, & frequentius per participium, quod transit in nomen, quod est audiendus, ut apud Quintil. Nec audiendi quidam, quorum est Albutius, qui tres modo primas esse partes uolunt, quia memoria, atque actio natura non arte contingant. Audiendus non est, idem est, quod audiri non debet, Ideoq; licebit dicere: Neque uero quosdam, quorum est Albutius, audire debemus. Sine

participio Cic. Tuſculan. lib. I. Nec Homerum audio, qui Ganymidem à dijs raptum ait propter formam. Sine negatione. Idem in eodem: Endymion uero (ſi fabulas audire uelimus) neſcio, quando in Lycio obdormiuit. Sed coniunctio hæc tacitam quandam in ſe habet negationem. Aut certe idem hoc loco dicemus, quod diximus lib. III. de ullus. Sed nonnunquam ſine negatione apte dicitur, ut apud Liuium: Ciuem tuum non audiſti arma capere, ac ſequi ſe iubentem Hannibalē. Paulopoſt: Audiſti caſtra prodi, & arma tradi iubentem. Audio inſuper pro fateor, quæ ſimilis ſignificatio ſuperiori eſt. Ideóq; ſæpe ſic ſcriptum legimus: Audio, & fateor, quaſi poſterius declaret primū. Exoraui hoc munus, idem eſt, quod orando impetraui. Exoraui patrem, exorando induxi, quod licet etiam pueris notum ſit (quippe Terentiū legentibus, ubi hoc uerbum millies eſt, nec unquam reperitur aliter acceptum) tamen quidam ſic loquuntur: Exoramus te deus.

De lego, & perlego, multisq; alijs à per compoſitis. Cap. XXX.

Ego, & perlego differunt, & multa huiuſmodi. Legere quid ſit, notum eſt. Perlegere uero ad finem uſq; legere, ut Quintilianus in XII. Ideóq; opus eſt intueri omne litis inſtrumentum, quod uidere non eſt ſatis, perlegendum erit. Ouidius:

Perlegis? an coniux prohibet noua?

Lactantius in procemio libri quinti: Non iniuſte petere uidemur, ut ſi quis erit, qui inciderit in hæc, ſi leget, perlegat. Ita differt Scribere, & Perſcribere, quæ exempla ſunt plurima. Titus Liuius lib. I. ſtatim in procemio: Facturus'ne operæpretium ſim, ſi à primordio Vrbis, res geſtas Pop. Rom. ab initio perſcripſero. Perferre, uſque ad conſtitutum finem ferre. Vergilius:

Nec ſpatium euaſit, nec totum pertulit ictum.

Et multi ferunt literas, ſed eas uel negligentia, uel dolo, uel caſu non perferunt. Cicero: Sed nuntius ille, qui literas accepit, non pertulit. Seneca in Tragœdijs:

Leue eſt miſerias ferre, perferre autem graue.

Id eſt ad ſpatium temporis in miſerijs eſſe leue eſt, ad finem uero uſq; uitæ graue eſt, ut in illo ſimili exemplo Martialis:

Nam uigilare leue eſt, peruigilare graue.

Hoc eſt partem noctis uigilare, leue eſt: uſque ad finem uero, et totam noctem inſomnem ducere, graue: quod dicitur etiam pernoctare. Vnde & pernox, quod à peruigilando ita differt, quòd hoc interdiu quoque fieri poteſt, illud uero tantummodo noctu: quanquam pernoctare facere uigilantes poſſumus, id eſt totam noctem ducere. Peruigil draco dictus eſt, non quòd pernox eſſet, ſed quòd nunquam dormiret, ſemper

uigilans.

uigilans. Peragere reum, est non tantum agere reum, nisi peruenias ad illius condemnationem. Dicitur. n. accusator reũ condemnasse, quum illum condemnandum curauit. Vlpianus: Peregisse autem quis reum non aliter uidetur, nisi & condemnauerit. Perorare, finem orationis orare. Vnde peroratio, finis orationis dicitur. Sed quia in hac parte utimur plerunque affectibus, ideoq; usurpamus interdum perorare pro ipsa commotione affectuum, ut Quintilianus: At ista legem recitat, et in cadauer filij perorat, id est indignationem commouet. Persuadere, est suadendo inducere: ut Cicero in Philipp. Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim, ea uelim reprehendas, si potes. Vnum, ne quinquennij imperium Cæsari prorogaretur: alterum, ne pateretur fieri, ut absentis eius ratio haberetur. Quorum si utrumuis persuasissem: in has miserias nunquam incidissemus. Suasit ergo, & non persuasit Cicero Pompeio. Ideoq; dicere solemus: Sic mihi persuadeo, non autem, sic mihi suadeo. Persuasum habeo, persuasum est mihi, non autem suasum habeo, suasum est mihi. ad Brutum: Persuasum est adolescenti, & maxime per me, nisi Antonio eiecto, rempublicam stare non posse. Ille tamen, qui alijs, siue alios (utrunque enim dicimus) persuasit, non persuasor eius sententiæ appellari solet, sed autor. Cicero libro Officiorum tertio: Atque huius deditionis, ipse Posthumius, qui dedebatur, suasor, & autor fuit: quasi dixisset suasor, & persuasor. Apud Quintilianum autem, cæterosq; sui temporis dicitur persuasio, pro certa opinione, atque sententia, quam nobis persuasimus, ut libro primo: Si qua publice est recepta persuasio. Quæ (quantum ego quidem sentio) id significare uidetur, quod Christiani dicunt, fidem. Et si originem græcam inquiramus, nescio an commodius dicamus persuasio, quàm fides, præsertim re ipsa pro nobis faciente. Fides enim proprie latine dicitur probatio, ut facio fidem per instrumenta, per argumenta, per testes. Religio autem Christiana non probatione nititur, sed persuasione, quæ præstantior est, quàm probatio. Nã sæpe probationibus nõ adducimur: ut malus seruus, malus filius, mala filia, mala uxor, optimo consilio, quod confutare nõ potest, non tñ acquiescit. Qui persuasus est, planè acquiescit, nec ulteriorem probationem desiderat. Non enim solum sibi probatum putat, sed sese commotum ad ea exequenda intelligit. Sed quia fides etiam pro (ut sic dicam) credulitate accipitur, quale est, habeo tibi fidem, recte etiam nostra religio nominata est fides, sicut à Græcis πίστις. Verũ eo, unde egressi sumus, reuertamur. Persuadere ẽ in effectu. Suadere autem in actu. Itemq; dissuadere. Itaque nonnulli peccant, quum dicunt, dissuasi hoc illi, pro eo, quod est, reuocaui ab opinione, in qua erat. Siquidem pro

hoc sensu dicimus, persuasi, ne faceret: sicut è diuerso, persuasi, ut faceret. Quare & suasor, & dissuasor, nisi persuadeant, nihil effecerunt. Quintilianus: Ergo pars deliberatiua, quæ eadem suasoria dicitur, de tempore futuro consultat, quærit etiam de præterito, officijs constat duobus, suadendi, & dissuadendi Non dixit persuadendi, quoniam non est officium oratoris positum in euentu, qualis est persuasio: neque est eius ars persuadendi, sed suadendi, & dissuadendi in deliberatiuo genere. In uniuersum autem bene dicendi, quod est in actu, non in euētu. Præterea deliberatio uocatur suasoria, quoniam utrinque suadetur: qui enim dissuadet, nil aliud, quàm in contrarium suadet. Cicero in Catone maiore: Dissuasimus nos. Deinde ut scias finem, euentumq́; dissuasionis, subiunxit: Itaque lex popularis suffragijs populi repudiata est, id est dissuasimus, & dissuadendo, ne fieret, persuasimus. Quantū errant philosophi nostri, quorum Albertus unus est, qui quum de comparatione dialecticæ, & rhetoricæ disputant, huius uerbi significationem nescientes, quisquis illos leget, intelliget. Permanere, est usque ad finem manere. Plinius Iunior: Tunc demum lente, cunctanterq́; ueniunt, nec tamen permanent, sed ante finem recedunt, alij dissimulāter, & furtim, alij simpliciter, & libere.

De quibusdam alijs à Per, Præ, uel Re, compositis. Cap. XXXI.

l Oquuti sumus nonnihil de præpositione per, quando componitur, addamus adhuc aliquid amplius. Nónunquam hæc per compositionem in malum accipitur, periurus, perfidusq́;, qui iusiurandum fidemq́; uiolat. Pertinax, qui nimis est tenax. Perfuga, qui ad hostes transit. Perditus, qui in omne scelus est traditus. Percitus, qui iracundia, furoreq́; est incitatus. Peruersus, qui uersatur in malo, & à bono uersus est. Perpessus, laboriose passus. Sæpe accipitur quasi per medium, ut perlucidum, siue pellucidum, id est per cuius medium fulgor emanat. Perspicuum, per cuius medium, licet opertum sit, oculos dimittimus, & per eius medium uidemus, ut aqua, glacies, laterna, uesica, uitrum, crystallus, gemma. Sed perspicuum plerunque ad mentem refertur, ut id, quod ais, perspicuum est, id est tale, quale uitrum, aut crystallus. Pellucidum magis ad corporea. Plautus in Aulularia: Ita is pellucet, quasi laterna Punica. Seneca de tranquillitate: Quid pellucenteis ad imum aquas, & circunfluentes ipsa conuiuia? Quintilianus: Sed ut inter se iuncti, atque ita cohærentes, ne commissura pelluceat. Aliquando, sed figurate, ad mentem refertur, ut apud Marcum Tullium in Bruto: Ita reconditas, exquisitasq́; sententias mollis, & pellucens uestiebat oratio. Idem est pellucens, & translucens, adeo ut Plinius maior ferè nunquam utatur perlucens, siue perlucidus,

dus,sed translucens, siue translucidus,quod etiam figurate ad mentem refertur,ut apud Quintilianum libro octauo: Similiter illa transf lucida,& uersicolor quorundam elocutio res ipsas effœminat,quæ illo uerborum habitu uestiantur.Perfluere,per medium alicuius fluere,ut si lagœna male materiata, maleq́; compacta sit, perfluit , id est per eius medium humor,qui intus est,fluit.Terẽtius: Hac atque illac perfluo.i.in modũ non fidelis lagœnæ,quæ mihi cõmittuntur,effundo.Plin.idem sæpius utitur transfluo pro perfluo,quæ idem sunt,ut pfuga,et transfuga.Perpluere.p mediũ alicuius pluere,ut hæc domus ppluit,hoc tectum perpluit.Quintil.in sexto: Quum cœnaculum eius perplueret . Frequentissime accipitur pro ualde,ut alio libro ostendi, permagnũ,pergraue,periucundum Quo in loco notandum est,quòd cum præ in eadem significatione reperiatur,tamen quædam uocabula cum præ coniũguntur,non cum per,ut præpotens,præcelsus,prælatus, præfulgens,prædiues,prædulcis,prælõgus,prædurus,præclarus,præcultus.Quòd si quid inter has præpositiones interesse uelis,id erit,quòd uehementius auget præ.Nam prælongus homo,prælonga oratio,ea dicitur,quæ enormi longitudine est:& præpotens,præcelsus,& similia, maiorem in modum potens,celsusq́;,et quasi præter modum,morẽ ue aliorum potens,accelsus. Vnde etiam præcox fructus , præter morem cæterorum coctus, siue ante cæteros.Vnde uuæ, ficusq́; præcoces dictæ,& præmaturus antequam sit tempus maturum collectus. Quidam tamen præcoquus dicunt,ut Martialis:

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis.
Nunc in adoptiuis persica cara sumus.

Eadem præpositio iuncta cum uerbo, nonnunquam habet penè nihil diuersum à sui simplicis significatione,ut præludo,præcido, præmorior, præcingo . Idem sunt enim quod ludo,cædo siue incido, morior, cingo.Cuius naturæ est etiam re,ut reseco,recido,recingo,repurgo, refodio,repromitto,reuinco:quæ sæpe uix quippiam à simplicibus dissentiunt in significatione.Per,in obtestationibus,atque adiurationibus ferè solet separari à suo accusatiuo interiecto nominatiuo,qui frequentissime est ego,ut Vergilius:

Per ego te has lachrymas,dextramq́; tuamq́;.

Quintilianus in Mathematico:Per ego has te optime pater(si uis)tantum fortes manus.

Inter Prosequor,& Persequor. Cap. XXXII.

Prosequor,& persequor multi nesciunt distinguere,qui,ne falli possint,ita accipiant. Prosequi non ferè carere ablatiui comitatu,ut prosequor te oculis,charitate,odio,honore,uersibus

cantu, conuitijs. Significaturq; actio declarans alterius affectum in alterum. Persequor autem uel in malam partem, id est insequor, & insector: uel in bonam, cum perseuero exequi, quod agere cœperam.

Partio, & Impertio, & Partior. Cap. XXXIII.

Partio, & partior quidam pro eodem legunt. Sed mihi uidetur raro reperiri partio sine, in, & partior cum in, quando est deponens, sed quando est passiuum. Est nanque impertio, idem quod impendo, uel partem do. M. Tullius: Huic rei aliquid temporis impertias, quasi impendas. Idem: Laboris mei laudem nemini impertio, quasi partem do. Reperitur aliquando mutata constructione, ut apud Terent. Plurima salute Parmenonem suum impertit Gnato, quasi plurimam salutem Parmenoni suo impertit Gnato: Eo modo, quo dicitur, dono tibi hunc equum, & dono te hoc equo. Huius passiuum est impertior, ut Cicero: Atque etiam uiro forti collegæ meo laus impertitur. Partior idem est, quòd partes facio, partesq; distribuo. sicut sortior, sortem facio, sortem'ue recipio, Vergilius: Et socios partitur in omnes. Quntilianus: Partire uel gratis, dum, quo respiremus, afferas. Partiri itaque de partibus dicimus. Impertio magis de re incorporea, & quasi communico. Imperiti tamen aliqui dicunt, pro impertire, ab ab ipso deponente partior.

In manu est, & in manibus. Cap. XXXIIII.

In manu est, in manibus est, utrunque accipitur pro eo, quod est in potestate, sed dupliciter, de præsenti, & de futuro. De præsenti, Cicero: Non est istud in manu mea. Et filius in patris, & seruus in domini manu dicitur esse. Vnde mancipium, & manumissio. Lucanus:

In manibus uestris, quantus sit Cæsar, habetis. Vergilius:

Terra autem in manibus uestris. De futuro, Sallusthius: Verumenimuero prò deorum, atque hominum testor fidem, uictoria in manu uobis est, uiget ætas, animus ualet. Contra, illis annis, atque diuitijs omnia consenuere: Tantum incœpto opus est, cætera res expediet. In plurali tamen frequentius, quum dicimus uictoria in manibus est, quasi iãiã tenetur. Etiã dicimus in manibus est, in alia significatione, pro eo quod est, inter manus est, aut quia admirationi est, aut quia nondum operi summa manus imposita. Quando est admirationi, Cic. in Catone Maiore: Est in manibus laudatio: quam quum legimus, quem philosopho rum non contemnimus? Quando res non est consummata. Idem in eodem libro: Septimus mihi liber Originum est in manibus, omnia antiquitatis monumenta collogo.

Præditus sum, & affectus sum. Cap. XXXV.

Præditus sum bono dicitur, & præditus sum malo: sicut affectus sum malo, & affectus sum bono, id est (ut breuiter magis, quàm optime dicam) habeo bonum, & habeo malum: ut præditus sum humanitate uirtute, diuitijs, dignitate, uiribus: qui sermo est usitatissimus, nunquam tamen cum ablatiuo, et præpositione à, uel ab, ut fit in affectus, uelutí ego sum à rege magnus honoribus affectus, non autem sum præditus à Deo magnis uiribus. De malo rarius. Cicero pro Sylla: Ni uero unum me uis ferum, præter cæteros, me asperum, me inhumanum existimari, me singulari immanitate, & crudelitate præditum. Idem pro Rabirio: Senectute affectus, morbo præditus, Contingit idem in singulari, ut in proximo exemplo: Existimari me singulari immanitate Sæpeq; legimus, ille est singulari improbitate, tu es singulari stultitia. Similiter fit in alijs tribus, quatuor ue: notabilis, nobilis, insignis, & eximius. Quintilianus: Hunc tu animum modo inter libidines, ac scorta perdebas, macie notabilis, pallore deformis, soláq; impatientiæ tuæ fabula notus. Nobile scortum, quasi in ordine meretricio excellens, uel maxime inter alia notum, ut apud Liuium: Nobilis ille clade Romana locus. Et apud Ciceronem: Cuius præter cæteros est nobilitata crudelitas. Et latrones uocamus insignes, qui maiore manu, maioreq; audacia grassantur. Et insignis improbitas, insignisq; stultitia dicitur, quemadmodum singularis, eximiáq; stultitia, quod rarius est. Cicero Verrinarum quarto: Sin hanc uos in re ge tam eximiam iniuriam, tam acerbam neglexisse audient.

Descendo. Cap. XXXVI.

Descendo in prælium, descendo in forum, descendo in campũ dicimus: non quia de loco superiore in inferiorem descendimus, sed quia de loco tuto in locũ discriminis: opinor, ꝙ qui in loco celsiore se tenet, pugnam detrectare existimatur, quem quum relinquit, & in locum æquum uenit, atque descendit, mentem se pugnandi habere declarat. Ideoq; non ferè dicitur in forum descendere, nisi, qui pugnandi, & defendendæ litis causa uenit in forum, non rerum uenalium coëmptor, ac negociator. Et in campum descendere, non nisi qui litis, dignitatis'ue causa (sicut in campo Martio fiebat) certaturus uadit. Nec in prælium, pugnam'ue descendere, quòd in loca inferiora descendat. Non enim locus est pugna, & prælium, quum nihil intersit qualis locus sit, planus, an montuosus, in quem se confert, qui in pugnam descendere dicitur, ut apud Vergilium (Satis ... ē erit in re perspicua unum exemplum protulisse.)

Instructos acie Tyberino à flumine Teucros,
Thyrrhenamq́; manum totis descendere campis.

Amo, & Diligo. Cap. XXXVII.

a Mare est generalis significati, idem quod diligere, nisi quòd putetur plus quiddam esse in amando, quàm in diligendo, ut Cicero ad Brutum: Lucius Clodius ualde nos diligit, aut (ut ἐμφατικώτερον dicam) ualde nos amat. Et iterũ: Sic igitur facies, & me aut amabis, aut quo contentus sum, diliges. Idem ad Dolabellam: Quis erat, qui putaret ad eum amorem, quem erga te habebam, posse aliquid accedere? tantum tamen accessit, ut mihi deniq; nunc amare uidear, antea dilexisse. Adamare est amatorie amare, ut Quintilianus multis in locis, sed unus sufficerit: Me quidem marite si quis interroget, omnes matres liberos suos tanquam adamauerint, amant. Videbis oculos nunquam à facie, uultuq; deflectere, comere caput, habitumq́; componere, suspirare, quũ recesserint, exultare, quum uenerint, conserere manus, pendère ceruicibus, non osculu, non colloquijs, non præsentiæ uoluptate satiari. Amicus cum honesta res est. Amica, quando ad uirum refertur, inhonesta: ut hæc amica mea est, idest concubina. Ego uero ipsius non amicus, sed amator sum. Ideoq́; apud Terentium dicitur: Here, putaui hunc Pamphilum amicum, amatorem, uirum. Ne putares amicum in malam partem accipi, adiecit amatorẽ. Sed apud prosam hoc obseruatum semp inuenies, apud poëtas fortasse non semp.

Declaro. Cap. XXXVIII.

d Eclaro frequentius ad facta pertinet, quàm ad dicta. Cicero: Declarauit id modo temeritas C. Cæsaris, qui omnia iura diuina, & humana peruertit. Aliquando etiam in dictis. Idẽ ad Ligarium: Postea uero, quàm magnam spem habere cœpi, fore ut te breui tempore incolumen haberemus, facere non potui, quin tibi & sententiam, & uoluntatem declararem meam. Et in eadem epistola: Quando quid sentirem exposui, uellem tua causa, re potius declarare, quàm oratione. Interdum accipitur pro significo, ut idem libro primo de finibus: Nullum uerbum est, quod idem declaret latine, quod græce ἡδονὴν, quàm uoluptas declaret, id est significet, uel ostendat, uel indicat.

Ingredior. Cap. XXXIX.

i Ngredior componitur quidem ex in, sed diuersa ratione, nũc ad locum, ut ingredior forum, uel in forum. Qui modus loquendi nemini ignotus est. Nunc in loco, quod est ambulo, & incedo. Vergilius:

Continuo pecoris generosi pullus in aruis

Altius

Altius ingreditur,& mollia crura reponit.
Cicero lib.quinto ad Atticum: Si dormis, expergiscere: si stas, ingredere: si ingrederis, curre: si curris, aduola. Idem est ergo ingrederis hoc loco, quod graderis, quod est ambulas.

Consulo te,& tibi, Consulto, Consultor, Consultus, et Inconsultus. Cap. XL.

Consulo te, consilium peto à te, uel interrogo, & inquiro, Quintilianus: Quid per fidem facere uultis? Iuuenem quē de paricidio consuluit pater ille seruatus, miror hercule (non dixisse uolui) sum ueneficus, sum paricida. Idem: Ergo quod primum est, ut quod imitaturus est, quisque intelligat, et quare bonum sit, sciat, tum in suscipiendo onere consulat suas uires. Et iterum: Ego aures cōsulens meas. Consulo tibi, consilium do tibi, uel prouideo tibi: sed hoc frequentius, & magis proprie in rebus, ut consule uitæ tuæ, consule ualetudini, consule dignitati, consule saluti, consule rebus tuis: adeo frequentissime, ut quum dicitur consulere uolo mihi, & liberis meis, intelligitur potius de corpore, & de rebus externis, quàm de animo. In plurali autem numero interdum reperitur, sine apposito tamen, ut cōsulunt senatores, quod frequētius dicimus consultant, id est deliberant. Nisi enim adsit, qui consilium petat, & qui consilium det, non erit deliberatio, siue consultatio. Atque ut, consulunt, dicimus, pro consultant, hoc est, quòd altera pars petit, altera dat consilium: ita econtrario nonnunquam consultare est unius, non plurium, sed ita, si apud se duas partes sustinet, secumq; deliberat. Hinc duo nomina nascuntur, cōsultor, & consultus. Consultor ferè pro eo, qui alium consulit, accipi solet: nonnunquam tamen pro eo, qui alij consulit. Sallustius in Iugurtha: Simul ab eo petiuit, uti fautor, consultorq; sibi adsit. Et iterum: Ita cupidine, atque ira, pessimis consultoribus grassari, neque facto, neque dicto abstinere. Consultus, est homo prudens, ac sciens, dignusq;, à quo consilium petas. Cæterum non occurrit mihi, ubi repererim, nisi aut participium, ut ibi: Consulti medici dixerunt eundem esse languorem, aut nomen pro iurisconsulto, ut Horatius:

-Eris tu, qui modo miles,
Mercator, tu consultus, modo rusticus.

Quintilianus in septimo: Scripti, & uoluntatis frequentissima inter consultos quæstio est. Liuius tamen libro primo, ait de Numa Pompilio: Consultissimus uir, ut illa quisquam ætate esse poterat, omnis diuini, atque humani iuris. Et in decimo: Callidos, solertesq; iuris, atq; eloquentiæ consultos. Horatius primo carminum:

Parcus deorum cultor, & infrequens,

Inſanientis dum ſapientiæ Conſultus erro.

In compoſitione frequens eſt, ſed adiectiuum, ut apud Quintilianum: O inconſultam muliebrem ſemper amentiam, id eſt imprudentem, inconſideratam, & nullius conſilij. Alterum quoque compoſitum, ſi compoſitum eſt, iuriſconſultus, quod etiam dici ſolet iureconſultus. Non nunquam in ſimplici, ut Ouidius primo de arte amandi:

Sit tibi credibilis ſermo, conſultaq́; uerba.

Ago gratias, Habeo, Refero, ac Reddo gratias. Cap. XLI.

a Gere gratias, eſt uerbo, quod quiddam barbare dicunt, regratior. Habere gratias in animo, quum memorem accepti beneficij mentem, animumq́; habeo, & inuicem gratificandi uoluntatem. Referre, ſiue reddere gratias, eſt facto: ut, ſi tu à me ſubleuatus aut pecunia, aut patrocinio, aut manu, alióue ſubſidio, uiciſſim me aliquo modo ſubleuaueris, gratias retuliſti, reddidiſtiq́;: licet Seneca nolit malas referri poſſe, ſed reddi. Cicero tamen in Salluſtium ait: Nam quòd iſta inuſitata rabie in uxorem, & filiam meam inuaſiſti, quæ ſe facilius mulieres abſtinuerunt à uiris, quàm tu uir à uiris, ſatis docte, ac perite feciſti, non enim ſperaſti me mutuam tibi gratiam relaturum, ut uiciſſim tuos compellarem. Quanquam Cicero nunquam ferè ait reddere gratiam, ſed referre. Porrò hoc exemplum in aliũ quoque uſum attuli, quod uidetur ſignificare gratiam etiam uerbo referri, non ſolum facto. Sed multum tamen differt ab illo, agere gratiã, quo tantum innuitur confeſſio accipiẽtis beneficium. Qui uero refert gratiam, reddit beneficium, & interdum maleficium, ſiue facto, ſiue dicto, quoniam dicendo nonnunquam proſumus æque atque faciendo. Plancus ad Ciceronem: Immortales ago tibi gratias, agamq́;, dum uiuam. Nam relaturum me affirmare non poſſum. Tantis enim tuis officijs non uideor mihi reſpondere poſſe. Ecce reſpondere officijs, & ſatiſfacere beneficijs, eſt gratias referre. Cæterũ frequentius eſt, refero gratiam, quàm habeo gratiam. Item frequentius habeo gratiã, quàm ago gratiam. Vix enim audiuimus ago gratiam, ſed gratias. Et raro refero gratias, ſed gratiam. Cuius rei teſtimonium eſt illud in libro quadrageſimoſexto Titi Liuij: Satiatusq́; tandem complexu filij, renunciate, inquit, gratias regi me agere, referre gratiam aliam nunc non poſſe, quàm ut ſuadeam, non ante in aciem deſcendat, quàm ut in caſtra me rediiſſe audierit. Dicimus item agò grates, ſed ſæpius apud poëtas, qui neceſſitate uerſus, ago gratias dicere non poſſunt. Nõnunquam etiam apud oratores, ut Ciceronem: Aliquantoq́; poſt ſuſpexit ad cœlum, & grates tibi, inquit, ago ſumme Sol, uobisq́; reliqui cœlites: niſi legendum eſt gratias, & non grates pro eodem ſignificato, ſiue pro

eo, quod

eo, quod est, reddo gratias. Seneca in tragœdia, quæ inscribitur Agamemnon, dixit:
Reddunt grates tibi grandæui,
Lassiq; senes compote uoto.
Reddunt grates .i. (ut ego interpretor) agunt gratias. Quis enim referre possit gratiam deo? quod etiam fando nunquam cognitum est, præterquam apud quosdam recentes, nihil nisi barbare loqui sciẽtes. Sed gratias agimus. Raro etiam gratiam dijs habere dicimur, quoties agnoscimus, apudq; nosipsos fatemur ab illis beneficium accepisse, citra spem gratiam referendi, ut in Andria Terentius: Pol dijs habeo gratias, quod in pariundo, aliquot affuerunt liberæ.

Gratulor, & Grator. Cap. XLII.

Gratulari, est uerbo testari te gaudere fortuna, ac fælicitate alterius apud eum ipsum, qui affectus est felicitate. Nõnunquã apud teipsum ob tuam felicitatem. Ideoq; ferè postulat datiuum, ut gratulor tibi ob tuam præturam adeptam, gratulor manibus meis, quibus, ut te contingerent, datum est. Quintilianus: Non efficiet tamen infandum præsentis reatus, indignumq; discrimen, ut misera puella nõ gratuletur sibi, quòd ipsam pauper accusare iam potest. Poëtæ nonnunquam prætereunt datiuum, utiq; quũ fuerit pronomẽ, quæ fuit causa, ut quidã existimarent, quorum est Apuleius, hoc uerbum idem significare, quod gaudeo. Ouidius in Heroidibus:
Gratulor Oechaliam titulis accedere nostris. Gratulor inquam tibi, uel mihi, uel nobis. Idem tertio de Arte amandi:
Prisca iuuent alios, ego me nunc denique natum Gratulor.
Gratulor subintellige mihi. Et interdum etiam oratores. Quint. in pastu cadauerum: Gratulemur iam, quòd nulla ciuitas fame laboret, subintellige nobis. Verba autem Apuleij hæc sunt in apologia de magia: Eo tempore, quod non negabunt in Getuliæ mediterraneis montibus fuisse, nisi pisces per Deucalionis diluuia reperirentur. Quod ego gratulor nesciisse istos, legisse me, prætermisit datiuum, atque gratulor pro gaudeo accepit. Quod tantum abest, ut approbem, ut possit gratulari quis, quum minime gaudeat, atq; adeo doleat (quod frequenter usu uenit) utique inter falsos amicos, quum alter inuidus, atq; æmulus tacite quidem dolens, quòd alter honoribus auctus sit, tamen illi gratulatur. Forte & Apuleius subintellexit mihi. In eadem significatione accipitur grator, sed poëticum, historicumq; est. Vergilius:
Inueni germana uiam, gratare sorori.
Titus Liuius lib. septimo: Tuum sequentes currum, Iouis optimi maxime templum gratantes, ouantesq; adire. Dicimus aliquando gratu-

tari pro eo, quod est gratias agere, sed non ferè nisi dijs immortalibus. Ideóq; proprie idem est, quod supplicare. Siquidem triumphãtes in Capitolium ascendebant, Ioui optimo maximo, cæterisq; dijs gratulatum. Eiusdem quoque significationis fortassis est grator, quod significat Liuius lib. X. dicens: Ita que prætor extemplo edixit, ut ædituì ædes sacras tota urbe aperirent, quò circumeũdi, salutandiq; deos, agendiq; grates per totam diem populo potestas esset. Nec mirum, si dicimus gratulari, gratari ue dijs, quasi ostendere, nos illis adgaudere, quum dicuntur etiam eosdem salutare, quasi salutem illis optare, quod hominibus conuenit, non dijs.

Fingo, & effingo. Cap. XLIII.

f Ingere proprie est figuli, qui formas ducit ex luto. Inde generale fit uocabulum ad cætera, quæ ingenio, manúq; hominis artificiose formantur, præsertim inusitate, et noue. Effingere est ad alterius formam fingere, & quodam modo fingendo repræsentare. Cicero secundo de oratore: Tum accedat exhortatio, qua illum, quem delegerit, imitando effingat, atque exprimat. Quintil. Nã id quoque est docilis naturæ, sic tamen, ut ea, quæ discit, effingat. Et iterum. Nã mihi uidetur M. Tullius quum se totum ad imitationem Græcorum contulisset, effinxisse uim Demosthenis, copiam Platonis, iucunditatem Isocratis. Vnde ductum est nomen effigies, figura ad uiuam alterius similitudinem, uel ad ueritatis imaginem facta, tam in picturis, quàm in sculpturis.

Obeo, Oppeto, & Defungor. Cap. XLIIII.

o Beo legationem, exequor munus, & officium legationis. Obeo prouinciam, exequor officium prouinciale. Ita obeo mortem, exequor, uel perago mortem, uel adeo mortem, quemadmodum dicitur quis obijsse diem, pro adiuisse. Item obijt diem sũu, idem est, quod mortuus est, & iuit ad diem fati, ut apud Quintil. Nũciatum est Marcellum diem suum obijsse. Prætermittimus autem nonnunquam illum accusatiuum dicẽtes, Marcellus obijt. Quod idem fit in illis significatione similibus uerbis, oppetijt, & defunctus est, atque etiam in detulit, & si qua sunt alia. Nam in priore subintelligitur accusatiuus mortem, in posteriore ablatiuus, uita. Quid signi? quod sæpe reperimus hæc nomina esse his uerbis adiũcta. Est autem oppetere frequentius quidem mori, non fatali, sed illata morte. Interdum tamen et fatali. Cicero de offic. Et Aiax traditur millies mortem maluisse oppetere, quàm mulieribus (si Circe, et Calypso mulieres appellãdæ sunt) ut Vlysses fecit, inseruisset. Idem de diuinatione: Aequius esse censuit se maturam oppetere mortem, quàm P. Africani filiam adolescentem

fœminam emisit, ipse paucis diebus post est mortuus. Sine accusatiuo, apud Vergilium: O` ter´q;, quater´q; beati,

Queis ante ora patrum, Troiæ sub mœnibus altis

Contigit oppetere. Defunctus quoq; dicitur, quasi perfunctus munere uiuendi. Ideo´q; ut dicimus, perfunctus est, siue defunctus officio prætorio, munere ædilitio, cura tribunitia: ita defunctus uita, id est ab hac administratione, ab hoc munere, ab hac procuratione cessauit, ut apud eundem: Defuncta´q; corpora uita. Detulit autem (quod tertio loco posui) in diem significatum accipio, quod est accusauit, ubi subintelligitur reus, ut Quint. Diuitem detuli, reũ pauper, inimicus occisi pater.

Vestigo, Peruestigo, & Inuestigo. Cap. XLV.

p Eruestigo, & inuestigo, non solum quæro, sed etiam (et quidem frequentius) quærendo inuenio, ut sit Vestigo quæro: Inuestigo, & peruestigo, quasi acquiro. Ductum autem est hoc uerbum a` uestigijs, tanquam signis indicijs´q;, quibus ad rei notitiam peruenimus. Cicero tertio de oratore: Ipsa tractatio, & quæstio quotidie ex se gignet aliquid, quod cum desidiosa delectatione uestiges. Idem in eodẽ lib. secundo: Nosse regiones, intra quas uenias, et peruestiges, quod quæras. Idem pro Ligario: Sed quoniam diligentia inimici inuestigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor. Terent. Nihil tam difficile est, quin quærendo inuestigari possit.

Nutrio, & Alo. Cap. XLVI.

n Vtriri, est & paruulorum, ut crescant: unde nutrices dicuntur, nutritij´q;, qui curam infantium habent, habuerunt´ue, & adultorum, ut uiuant. Alij quoque in eodem significato: unde lex illa XII. tabularum: Liberi parentes alant, aut uinciãtur. At in rebus incorporeis frequentius, ut crescant. Quint. Sed alere facundiam, uires augere eloquentiæ possit: Perinde ac si dixisset, Augere facundiam, augere eloquẽtiæ possit. Cic. Sed nec illa extincta sunt, aluntur´q; potius, & augentur cogitatione, & memoria mea. Coniunxit & ipse hæc duo, sicut solemus in multis, quæ similia sunt, ut possum, & licet, ut munus, & officium, ut mens, animus´q;. Verg. Hos successus alit. i. quasi horum animus successus augescere facit.

Spero, & Confido. Cap. XLVII.

s Pero pro credo, usitatum est, siue de præsenti loquamur, siue de præterito. De præsenti, Quintil. Facilis (ut animaduertere uos spero) defensionis meæ cursus est. De præterito. Idem: Et innocentiam quidem puellæ satis (ut spero) defendimus. Et Cicero: Spero iam probatam esse amicitiam nostram. Similiter cõfido pro credo, tum in præterito, tũ in præsenti, tum in futuro. In præterito: Q m̃

probatam rationem officij mei uobis esse confido. In præsenti: Quanquam à Cratippo nostro principe huius memoriæ philosophorum, hæc te assidue audire, atq; accipere confido. In futuro: Ita fore confidimus. Hæc exempla ex Cicerone sunt.

Dico, & Fero sententiam, Dico, & Fero legem. Cap. XLVIII.

Ico sententiam consiliarius, fero sententiam iudex. Quorũ
d exempla frequentiora sunt, q̃ ut à me repeti debeant. Nonnunquam tamen dico pro fero, ut apud Quint. Apud iudices quidem secũdum legẽ dicturos sniam de confessis præcipere, ridiculum est. Iuris quoq; consultos hoc uerbo in hunc sensum frequentissime usos uidemus. Dico leges, aliud, q̃ fero leges. Est enim ferre ad suos: dicere ferè ad uictos. Vt Liuius libro XLVI. Nihil ea mouerũt regem tutam fore bellis Asiam ratum, quando perinde ac uicto, iam sibi leges dicerentur.

Circunsto, & Circunsisto. Cap. XLIX.

Ircunsto, & circunsisto, utrunque facit circunsteti: sed primũ
c pro circundo, alterum pro inuado, & irruo, & quasi terrificatione aggredior. Vergilius:

Circunstat animæ, dextra, læuáq; frequentes. Idem:
At fessi tandem ciues infanda furentem
Armati circunsistunt. Et alibi:
At me tum primum sæuus circunstitit horror.

Quint. in apes pauperis: Quũ me euocassent subito trepidum, totóq; fortunæ suæ strepitu circunstetissent. Nõnunquam nõ terrificandi, sed terroris auferẽdi gratia ponitur, ut Cæsar in comentarijs: Si quis grauiore uulnere accepto decidat, circũsistebant: hoc est socij iacentẽ exhortabantur, tela, hostiũ arcẽtes. Nõnunquã etiam, ut circũsto accipitur, ut apud eundem: Et mercatores in oppidis uulgus circunsistit, quibusq; ex regionibus ueniant, quasq; ibi res cognouerint pronunciare cogit. Quo etiam modo apud Quintilianum accipi potest.

Vsurpare. Cap. L.

Surpare est uti, siue usitari, tum dicto, tum facto. Cic. in Ora
u tore: Post inuenta conclusio est, qua credo usuros illos ueteres fuisse, si iam nota, atque usurpata res esset, quã inuenta omnes usos magnos oratores uidemus. Hoc etiam sic dicere licebat in eandem sententiam. Post inuenta conclusio est, quam credo usurpaturos illos fuisse, si iam nota, atque usurpata res esset, quam inuentam omnes usurpasse magnos oratores uidemus. Idem: Quod semper usurpamus in omnibus dictis, ac factis minimis, ac maximis: cum hoc decere dicimus, illud non decere. Idem: Præclare enim hoc est usurpatũ

à doctissimis,

à doctissimis, quorum ego autoritate non uterer, si mihi apud aliquos agrestes habenda esset oratio. Sed qũ apud prudentissimos loquar, quibus hæc inaudita non sunt, cur ego simulem, me, si quid in his studijs operæ posuerim, perdidisse? Dictum est igitur ab eruditissimis uiris, nisi sapientem liberum esse neminem. Vsurpatum, & dictum pro eodem accepit, sicut doctissimis, & eruditissimis. Quid multa? cum frequenter iurisconsulti utantur usurpo pro dictito, nõ pro factito, minus dubiũ est.

Præsto sum, & Adsum. Cap. LI.

PRæsto sum, idem est, quod adsum, nec alteri ferè uerbo cohæret, nisi uerbo substantiuo, & huic simplici: nam præsto adsum, magis poëticũ est. Quid igitur significat adsum? Tria: unum naturaliter, duo per quendam flexum, & deriuationem. Primum est, præsens sum, quod modo cum ablatiuo iungitur, in, præpositione seruiente, ut apud Ciceronem de oratore: Paulus in pugna non adfuerat. Modo cum datiuo, ut apud eundem in Philippicas: Omnibus his pugnis Dolabella adfuit. Et apud Quintil. Nam in libris obseruationum à Septimio editis, adfuisse Ciceronem tali causæ inuenio. Secũdum est hinc ductum, quòd sæpe corrogamus, qui nobis adsint periclitantibus, quales sunt aduocati, quorum officium est adesse in iudicio. Sed ipsum illud adesse, fauere est, præsidioq; esse, ideoq; dicimus adeẽ, pro eo, quod est, esse præsidio. Vergilius:

-Modo Iuppiter adsit. Et iterum:

Adsis ò tandem, & placidus tua numina firmes.

Et in prosa, Quintil. Nunc omnes in auxilium deos, ipsumq; in primis, quo nec præsentius aliud, nec studijs magis proprium numen est, inuocem: ut quantum nobis expectationis adiecit, tantum ingenij aspiret, dexterq;, ac uolens adsit. Idem: Si tamen pater, qui diuisit patrimonium, & reos parricidij defendit, sic agat, quod contra legem sufficit. Parricidium obijcitur iuuenibus quorum pater uiuit, atque etiam liberis suis adest. Tertium est aduenio, seu magis adueniam. Nã propè idem sunt, iam ueniet, et iam præsens erit. Itaque aderit, accipitur pro utroque, sine pro utrouis. Vergilius:

Iamq; aderit multo Priami de sanguine Pyrrhus. Iterum:

Huc ades ò formose puer. Et,

Huc ades ò Galathea, quis est nam ludus in undis? Et iterum:

Huc ades ò Melibœe, caper tibi saluus, & hœdi.

Vbi si eadem foret significatio, quæ est in illo præsens sit, hic ades, nõ huc diceretur. Ergo huc ades, pro adsis, idem est, quod huc ueni. Has easdem significationes habet præsto sum, et eadem ratione. In prima, Ciceronis exemplum est in Bruto: Quibus quidem causis tu etiã Bru

te præsto fuisti. In secunda, eiusdem pro Murena: Ius ciuile didicit, multum laborauit, uigilauit, præsto multis fuit. Et pro eodem: Tu interea Romæ scilicet amicis præsto fuisti. In tertia, eiusdem ad Herenniũ: Hirundines æstiuo tẽpore præsto sunt, hyeme pulsæ recedũt. Et in epistolis frequenter: Stator tuus mihi cũ literis præsto fuit. Et proprie accipi solet hoc ultimum, pro eo, quod nunc dicimus, compareo, ut si quis aliqua dignitate, imperio'ue affectus alteri sic iubeat: Cras mihi ad hunc locum, & hanc horam præsto sis, id est compareas, & te repræsentes, atque exhibeas mihi.

Fleo, Gemo, Ploro, Plango, Eiulo, Lamentor, Vociferor. Cap. LII.

f Lere est lachrymis, ideoq; tantum hominum, sicut ridere. Gemere est in pectore, quum præ angustia in sonum prorumpit. Ideo & iumenta sub nimio pondere gemunt, et inanima quoque, quum nimis onusta sunt, gemere dicuntur. Vt apud Vergilium: Gemuit sub pondere cymba. Plorare est uoce flebili, & effusa dolorem suum aperire. Vnde implorare, est plorando opẽ orare. Plangere est percussione, ac uerberatione pectoris, capitis, uultus, aliorum'ue membrorum se in dolore affligere, regit'q; post se accusatiunm. Ideoq; per translationem dicuntur fluctus plangere littora: quasi ad declarandum dolorem, in modum lamentationis: Eiulare est uoce sublata flere, quod magis mulierum est proprium. Vociferari est uoce effrenata, non modo dolorem, sed etiam indignationem (quanquã indignatio doloris genus est) ostendere. Interdum sine affectu, sed tamen uehementius exclamare. Lamentari est uoce querula, & tristi oratione cladem testari suam. Quæ exempla lecturis hoc opus inuestiganda relinquimus.

Existit, & Extat. Cap. LIII.

e Xistit, atque extat, quorum uerborum unũ, atque idem præteritum est, simile quiddam significant, quod est eminet, & superest. Sed primum cum motu, alterum sine motu, ut illud sit prodit, uel exurgit: hoc uero superstat. Cicero de diuinatione: Atq; delapsus in flumen nunquam comparuisses, me contremuisse timore perterritum, tum te repente extitisse. Et iterum in eodem libro: Summersus equus uoraginibus non existit. Adhuc iterum in eodem: Vocem ab æde Iunonis ex arce extitisse. Atque iterum: Neque diu ulla uox extitisset. Et in secundo: Anguem ab ara extitisse. Et iterum: In Lysandri statuæ capite Delphis extitit corona. De rebus quoque mutis existere dicimus, ut idem in Lælio: Existit hoc loco quæstio subdifficilis. De extare exemplum unum Vergilij sufficerit Georgicorum tertio:

-Stant

-Stant circunfusa pruinis
Corpora magna boum, confertoq; agmine cerui,
Torpent mole noua, & summis uix cornibus extant.

Que fit, ut de libris, qui demortui non sunt, dicamus extare: ut extāt paucissimi Varronis libri, plurimi non extant. Nam ut de homine, qui adhuc uiuit, loquimur, superest, quasi non subter est, sub terra humatus: ita de rebus, extant, quasi extra stant, non intra, & in tenebris latent. Cicero in Oratore: Quæ (ut scis) extat oratio. Et de Senectute: Et tamen ipsius Appij extat oratio.

Conciliare amorem, & beneuolentiam nos dici, Inire autem gratiam. Cap. LIIII.

Conciliamus amorem nobis alicuius, conciliamus beneuolentiam: non autem conciliamus nobis gratiam. Rursus inimus gratiam, non autem inimus amorem, aut beneuolentiam. Quarum omnium orationum eadem ferè sententia est, ac si hoc uerbo uterer contraho, uel comparo: nisi quòd inire gratiam, est magis fauorē comparare, quàm amorem, ut apud Quintilianum: Quinetiā hoc timeo, ne ex eo minorem gratiam hic liber ineat, quòd pleraque non inuenta per me, sed ab alijs tradita continebit. Reconciliari tamen, & in gratiam redire, idem sunt, quoties amici interposita aliqua offensa, quum aliquandiu fuerunt inimici in pristinam redeunt beneuolentiam, ac familiaritatem. Sed redire in gratiam etiam cum inanimatis solemus, ut Cicero de Senectute: In gratiam cum uoluptate redeamus. Præterea conciliamus nobis laudē, famam, honores, similiaq;, non autem inimus. Quintilianus lib. II. Nam & plus autoritatis afferunt ea, quæ non præsentis gratia litis sunt comparata, & laudē sæpe maiorem, quàm si nostra sint, conciliant. Rursus ineo rationem, ineo fœdus, ineo pacem, ineo societatem, ineo bellum, ineo pugnā, ineo uiam, quasi capesso, atque ingredior: quod non ferè nisi in re momentosa, aut graui, grandi'ue dici solet. Nam non ita rectè loquar, ineo prandium, cœnam'ue, ut in eo conuiuium. Vnde principium rei maioris initium uocatur, ut initium rationis, Quintiliano quoque teste, qui ait: Quod principium latine, uel exordium dicitur, maiore quadā ratione Græci uidentur prooemium nominasse, quod à nostris initium modo signatur. Et huius uerbi participium absolute positum, sine regimine, maioribus rebus adhibetur, ut ineunte pueritia, ineunte adolescētia, ineunte ætate, ineunte uere, ineūte æstate, hyeme ineūte, ineunte anno nouo. Nō aūt dormitione ineunte, conuiuio ineunte, die ineunte, nocte ineūte, hora ineunte, sed incipiente: nisi dicamus illud ipsum ineunte, certis nominibus debere adiungi, quæ sunt ea, quæ modo exposui.

Obruo, Ingurgito, & Crapulor. Cap. LV.

Bruere est operire, siue aqua: ut obrutus undis: siue terra, ut: Obrue uersata cerealia semina terra: siue per translationẽ ad animum, ut Quintilianus: Tot uoluptates obruere possunt unum dolorem. Sed de multo uino potando etiam obruere dicimus, sicut ingurgitare de absumendis multis cibis. Cicero pro Deiotaro ait: Vino se obruisse, nudumq́; saltasse. Et in Antonium: Vt fratrem imitetur se obruit uino. Et in eundem idem: Quum se cibis ingurgitasset. Ingurgitare aliquando utrunque complectitur, sicut crapulari non modo in uino, uerum etiam in cibo, unde fit crapula. Vt idem in eundem: E`dormi inquam crapulam, & exhala.

Deuenio, Peruenio, Deuoluo, Despicio, & Dispicio. Cap. LVI.

Euenimus in montem, deuenimus ad diuitias, minus usitatũ, ac minoris rationis est, quàm peruenimus in montem, peruenimus ad diuitias. Similiter ẽ diuerso, deuenimus in planũ, deuenimus in uallem, quoties ab æditiore loco profecti sumus, usitatius, probabiliusq́;, quàm peruenimus in planum, peruenimus in uallem. Ita deueni in paupertatem, quasi descendi, & delapsus sum in humiliora. Deuoluo, deorsum uoluo, ut deuoluere rogos, deuoluere trabes, deuoluere saxa, deorsum præcipitare. Despicio, deorsum aspicio, sicut suspicio, sursum aspicio. Inde per translationem, quum quis alium contemnit, ac paruifacit, despicere uidetur, quasi infra se, & ad pedes suos proiectum aspicere, quemadmodũ & suspicere est uenerari, quasi supra nos aspiciamus illum esse collocatum. Nam dispicere est prouidere, & circunspicere mente, tanquam in omnem partem lumina mẽtis intendere, omniaq́; discernere. A` quo dispicientia dicta est, circunspectio, & prouidentia, & consideratio diligens, atque discretio.

Occupo. Cap. LVII.

Ccupare est locum tenere, aut capere, & ui capere, ut apud Liuium lib. XXXIII. Nam et ipsis uocantibus urbem hãc accepi, non occupaui, id est non ui accepi, aut mea sponte accepi, sed aliorum rogatu. Sæpe uero ante capere est, & (ut aliqui loquũtur) præoccupare. Vnde schema illud, occupatio appellatur, quoties, quæ dici ab alio poterant, ea ipsi præueniendo dicimus in nostram partẽ, ne nobis postea officerent retorquentes. Cicero officiorum libro primo: Sunt autem nulla priuata natura, sed aut ueteri occupatione, ut ij, qui quondam in uacua uenerunt. Certe primi illi, qui uenerunt in uacua, non potuerunt in aliena ire, ut isti aiunt, qui uolunt occupare utiq; in aliena re se possessorem facere. Proprie est enim occupare, quod in medio, siue in medium, atque in commune positum est, ante cæteros capere. Quod

re. Quod testatur Quintilianus inquiẽs: Multa nihilominus, quæ libera fuerant, transeunt in ius occupantium, sicut uenatio, & aucupatio. Inde occupatus dicitur, qui ante negotio aliquo detentus, non potest negotio alterius operam dare. Cicero: Nemo adhuc me conuenire ualuit, quin fuerim occupatus, hoc est, cui causarer me quibusdam alijs negotijs ante præuentum. Atque hinc uocatur occupatio, quum alicui necessariæ rei, & cui ante omnia operam dare debemus, cum diligentia uacamus.

Peto, Posco, Postulo, Flagito. Cap. LVIII.

PEtere est in bonum, & in malũ: quod declaratur per ipsam rem aut bonum, aut malum significantem. Vt medicus sanitatem ægri petit, pater laudem filij, tu diuitias, ego uoluptatem peto. Item multi filij petunt mortem patris, serui mortem dominorum, medici longitudinem morbi. Petere autem uitam alterius, itemq; petere caput alterius, petere famam, petere pudorem, accipitur in malum, quòd illa in hominis perniciem petas, siue quòd ea oppugnes. At quum non in rem, sed in personam refertur peto, utique cum ablatiuo in malam partem accipitur, ut peto te gladio, peto te ueneno, peto te insidijs. Nam illud apud Vergilium:

Malo me Galathea petit lasciua puella.

Idem est, quòd malo me incesset, & pomorum iactu percutere me solet. Et ideo quasi audaciæ, culpæq; sibi conscia, dicitur. Et fugit ad salices. Ab hac significatione absunt alia uerba, posco, quod est proprie rẽ debitam, & honestam peto. Inde reposco, quod est rem meam, et quod mihi reddi debet, peto. Postulo est quodam modo requiro, ut res, tempus, locus, persona, causa postulat, & tanquam rem iustam peto. Curtius: Postulabat autem magis, quàm petebat, nisi accipiamus, ut Varro apud Seruium uult, humiliter petebat. Sic enim ait: poscere est, quum aliquid pro merito nostro deposcimus. Petere uero est, quum aliquid humiliter, & precibus postulamus. Expostulo, quod est, cũ querela apud amicos requiro, & quasi officium amicitiæ in alio desidero, ut Terentius in Adelphis: Quam ipsi fecerũt ultro iniuriam expostulant. Sed frequentissime post se habet ablatiuum, seruiente præpositione cum: ut quid habes quod mecum expostules? Flagito uehementer, et plus quàm postulo, ut Cicero pro Quintio: Quanquam hæc causa postulat, & si postulat, non tamen flagitat. Quintilianus ad Triphonem: Efflagitasti quotidiano conuitio, ut libros quos ad Marcellum meum de institutione Oratoria scripseram, iam emittere inciperem. Quæ uerba etiã Ciceronis sunt in epistola ad Quintum fratrem.

Labo, & Labor. Cap. LIX.

Labo, & labor ita differunt, quod labare est ruere, & repente cadere, ut apud Vergilium: Labat ariete crebro Ianua. Labi uero leniter, sensimq; deorsum ire, ut labuntur flumina, labitur cœlum, labitur anguis, labuntur ab æthere pennæ, labuntur dij à cœlo, non labant. Quintilianus: Vt numen, & deus delabi sideribus, & uenire de liquido puroq; aëre uidebatur. Cic. Non quasi unum ex hac urbe missum, sed quasi de cœlo diuinum hominem in hanc urbem delapsum intuentur. Ideoq; dæmones magis è cœlo labarunt, quàm lapsi sunt. Angeli uero assidue ad nos labũtur. Labi quoque dicuntur, qui in lubrico imprimentes uestigia, ad terram feruntur, non cum ruina, sed lentius, & cum aliqua mora, tametsi nonnunquam lapsus pro ruina accipitur, & per translationem de corporeis ad incorporea: de eo, qui aut per infirmitatem animi, aut per imprudentiam deliquit, dicimus lapsus est, quasi pes animi unus, ambo'ue, qui sunt fortitudo, & prudentia in lubrico lapsi sint. Et elabi quoque, periculum fugere dicitur eo modo, quo anguis lubricus, murena'ue, aut anguilla manu præhensa lapsu fugit: quod est, è manu elabitur. Ita qui è medio periculo euasit, elapsus dicitur. Vergilius:

Ecce autem elapsus Pyrrhi de cæde Polites.

Sed hic non est translatio, utpote in re corporea, erat translatio in incorporea. Quintil. Seruium quidem Galbam miseratione sola, qua nõ suos modo liberos paruulos in concionem deduxerat, sed Galli etiã Sulpitij filium suis ipse manibus circuntulerat, elapsum esse, tum aliorum monumentis, tum Catonis oratione testatum est. Cicero: Hic Tito fratre suo censore, qui proximus ante me fuerat, elapsus est, id est accusatorum quasi prehensantium manus effugit. Translatum quoque illud Terentianum est à labo, non à labor. Labascit uictus uno uerbo quàm cito. Labo primam breuẽ habet, labor primam longam. Hinc labor laboris, & laboro laboras prima breui, quod an ab altero illorũ deriuetur, an ab utroque potius, liberum opinaturis relinquo. Hoc tamen non omittens, inelaboratum dici, quod non artificio satis excultum est. Illaboratum uero, quod sine labore uidetur factum. Illud uitio dari solet, hoc laudi. Quintil. de Cicerone ita ait: Quum interim hæc omnia, quæ uix singula quisquam intentissima cura consequi posset, fluunt illaborata: & illa, qua nihil pulchrius auditu est oratio, præ se fert tamen felicissimam facilitatem.

Deligo, & Eligo. Cap. LX

Eligere, & eligere sic differunt. Deligere est, quod magis idoneum ad rem agendam est, cernere. Eligere uero, uel ad nostrũ

emolumentum,

emolumentum, uel ad illius, qui eligitur dignitatem. Delegit ſibi ſæpe populus Romanus Imperatorem ad bella, ut Pompeium ad bellum Mithridaticum. Imperator quoque deligit milites, non eligit, ad rem uidelicet bellicam idoneos, & inter eos agit delectum, qui cui rei ſit magis commodus. Et agricola delectum agit inter tauros, quos ſcindendo ſolo, quosq; procreandæ ſoboli deſtinet. At ſi ex multis daretur optio, quem ſibi uellet, eligeret, non deligeret. Ideoq; ſemper ferè dicitur in eodem ſenſu, datur tibi, ſiue offertur optio, & datur tibi, ſiue offertur electio. At Cicero: Deligere, inquit, oportet, quam uelis diligere: de uxore loquens, deligere dixit, quaſi ad res domeſticas adminiſtrãdas. Nec inficias eo, poſſe fieri, ut in aliquem cadat delectionis, & electionis nomen, ut in ipſum principem, quem ad honorem pariter, et ad rempublicam bene gerendam aſſumimus. Cæterum deligo ſine præpoſitione accuſatiuum habere ſolet, ut Populus Romanus delegit Cn. Põpeium imperatorem. Eligo alterum accuſatiuum ſine præpoſitione, alterum cum præpoſitione: ut idem, Populus elegit in principem ſibi Octauium. Cicero inquit: Quos Cæſar in Senatum elegerat. Porro utrunque horum uerborum tam in ſuperiores, quàm in inferiores cadit: ut illud quod modo dicebam, quos Cæſar in Senatum elegerat. Et ſacerdotes eligunt ſibi pontificem: & clerus epiſcopum. Rurſus conſul milites deligit, & milites imperatorem, nautæ gubernatorem, diſcipuli præceptorem ſibi deligunt. Nam inter collegas, pareſq;, aut ferè pares dicitur cooptare. Liuius: Dictatorem dici placet. Dicitur M. Furius Camillus, qui magiſtrum equitum L. Aemilium cooptat. Vt Cicero in Bruto: À quo in collegium augurum fueram cooptatus. Illud nõ eſt ſilentio tranſeundum, duobus tantum dici modis deligere, præterquam per hoc uerbum ipſum. Vno agere delectum: altero, habere delectum, nunquam facio delectum. Qui duo modi differunt ab ipſa ſignificatione deligendi, quod deligimus aliquando unum tantum. Agere uero, uel habere delectum, ad multa ſemper refertur. Apud Quintilianum legi, facere pro agere, quod haud ſcio, an uitio librariorum factum ſit, an etiam ſic dicere liceat. Ita enim legitur: Proprietates ingeniorum diſpicere prorſus neceſſarium eſt. In his quoque certum ſtudiorum facere delectum, nemo diſſuaſerit. Nanque erit alius hiſtoriæ magis idoneus, alius compoſitus ad carmen, alius utilis ſtudio iuris, & nonnulli rus fortaſſe mittendi.

Percontor, Interrogo, & Sciſcitor. Cap. LXI.

P Ercontari ſignificat interrogare, quamuis ſuapte natura ſpectet ad finem coarguendi, ut Quintil. teſtatur, dicens: Quid enim tam commune, quàm interrogare, uel percontari? Quo

rum utroque indifferenter utimur, quum alterum noſcendi, alterum arguendi gratia uideatur adhiberi. Interrogo igitur (ut ego) interpretor) noſcendi gratia adhibetur. Percontor uero arguendi. Sciſcitari (ut ipſa uox indicat) ſciendi cauſa interrogare eſt.

Debello, & Expugno. Cap. LXII.

d Ebellare, eſt bello uincere, aut bello capere. Expugnare pugnando capere, uel potius pugnando, & oppugnando uincere, quod ſignificauit Liuius libro XLV. Haud paulo facilius quàm ante, duæ unam, tunc duas naues expugnauit, cœpitq́;. Sed debellamus potius homines. Vnde debellatum eſſe dicimus, pro eo, quod eſt bello certatum, belloq́; res parta eſt, aut perdita. Expugnamus autē opera, molleſq́;, ut caſtra, ut urbes, ut caſtella, ut naues. Quocirca miror illud in Pſalmo: Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea, dicat nunc Iſraël, Sæpe expugnauerunt me à iuuentute mea: etenim non potuerunt mihi: pro eo, quod eſt, oppugnauerunt, ſiue impugnauerunt me. Si enim non potuerunt mihi, profecto non expugnauerunt, ſed oppugnauerunt tantum. Græce autem ἐπολέμησαν magis eſt oppugnauerunt, ſiue impugnauerunt, quàm expugnauerunt. Pro eodem tamē ſignificato interpres accepit, niſi librariorum uitium eſt.

De compoſitis à re. Cap. LXIII.

f Igo, inde refigo, quod fixum erat, educo. Tego, inde retego, quod tectum erat, denudo. Texo, inde retexo, quod erat textum, reddo non textum, & quaſi infectum, quod erat factum. Claudio ſiue cludo, recludo, quod clauſum erat aperio. Velo, reuelo, uelamentum tollo. Signo reſigno, quod erat ſignatum obſignatumúe relaxo, uel patefacio. Et multa alia huiuſmodi ſunt, multa non ſunt: ut repeto, repoſco, renouo, repræſento, reuello, remoueo, remaneo.

Præparo, & apparo. Cap. LXIIII.

p Ræparare, & apparare ita differunt, quod præparare eſt antea parare ſibi, quæ utilia ſunt, aut fore credit. Apparare ad dignitatem quandam, ac uerius pompam. Ideoq́; oratores præparant, quibus obtinere cauſam poſſint. At prooemium apparatum reprehenditur, quod plus pompæ, atque oſtentationis, quàm utilitatis habere uideatur. Cicero officiorum primo: Facile totius curſum uitæ uidet, ad eamq́; degendam præparat res neceſſarias, ut paſtum, ut latibula, ut alia generis eiuſdem. Idem de Oratore tertio: Illa, quæ in apparatu fori appellantur inſignia. Quanquam apparatus uidetur interdum ſignificare utrunque, ut apparatus belli, quaſi præparatio. Sed ut dicimus naues non modo inſtructas, ſed etiam ornatas, ꝙ, quò res inſtructiores ad bellum, eò pulchriores ſunt, ita apparatum

belli uocamus, ubi instrumenta bellica etiam adornata sunt.

Præsum, & Præsideo. Cap. LXV.

PRæsum, & præsideo differunt. Ab hoc fit præses, sicut à desideo deses, à resideo reses. Ab illo uero præsens, quod à suo uerbo in significato recedit, de quo ante diximus. Præesse, est præpositum esse rei cuipiam gerendæ, atque administrandæ. Præsidere, est ad opem præstandam præesse, quam proprie præstant homines iniuriam quidem patientibus, aut in discrimen adductis. Dij uero beneficentiam, fauorem'q; inuocantibus. Aliquando tamen indifferenter. Suetonius de Tiberio: Præsedit & Actiacis ludis, quasi dixisset, præfuit. Cicer. pro Sylla: Noli animos eorum ordinum, qui præsunt iudicijs, offendere. Idem pro eodem: Quam ob rem uos dij, & patrij penates, qui huic urbi, atque imperio præsidetis. Idem pro Milone: Vos inuicti, & in ciuis inuicti periculo centuriones, atque milites uobis non modo inspectantibus, etiam armatis, & huic iudicio præsidētibus, hæc tanta uirtus ex urbe expelletur, exterminabitur, eijcietur? Quintil. in X. Nam beneuolum auditorem inuocatione dearum, quas præsidere uatibus creditum est, & intentum proposita rerum magnitudine, & docilem summa rerum celeritate comprehensa facit. Et non longe post: Quem præsidentes studijs deæ proprius audirent. Vnde tā dij, quàm homines præsides dicti sunt: illi quidem in suo quisque numine, sua'q; uibi uero in sua quisque prouincia, aut ab rege, aut à populo sibi commissa. Idem Quintil. Quòd omnia sic egerit, ut genitum præside bellorum deo incredibile non esset, quasi cuius in manu esset imperium bellorum, aut auxilium, ut apud Liuium libro sexto: Dij, deæ'q; omnes, qui capitolium incolitis, sicine uestrum militem, ac præsidem sinitis uexari ab inimicis? præsidem dixit pro auxiliatorē, ac defensorem, ut alibi: Etiam sæpe præses (ut diffinit Vlpianus) is est, qui maius in prouincia imperium habet omnibus post principem. Hinc præsidium dictum est auxilium principale. Nā subsidium id, quod in auxilium succedit, dicitur. Et milites, qui ad tutelam oppidi, castelli, similium'q; collocati sunt, præsidium uocantur: ut impositum est præsidium Caiettæ. Nam præsul antiquitus is dicebatur, qui primus erat Salios, id est Martis sacerdotes. Romæ duntaxat, à saliendo dicti in portandis ancilibus.

Assentor, Adulor, Blandior. Cap. LXVI.

ASsentari, adulari, blandiri ita differunt, quòd assentari est insidiose, & conciliandæ alicuius utilitatis gratia, effusius, & plerunque falsò quempiam laudare: adulari uero inseruire, & captare, ut fauorem emereamur quoquo modo, uel uoce, uel ge

stu:estq́; tractum ἀπὸ τοῦ δούλου, quod est seruus. Et sané adulari seruile est, non liberale, & ingenuum. Blandiri proprie ad tactum pertinet, & per abusionem ad alios sensus transfertur, nonnunquam etiam ad animum. Quintilianus: Tu non cogitas, quemadmodum suspensa manu sonantem blande cardinem flectas. Idem: Blandiar pauli sper iudices calamitatibus meis, & sic agam, tanquam inuenerim utrunque sanum. Ideóq; idem quodam loco pené pro eodem posuit hæc duo posteriora uerba. Transeo oblatam nolenti munerum uacationem, & blandius, quàm militiæ disciplina postulet, adulatum militi tribunum Adulatum blandius dixit, ne aut blandius blanditum, aut adulantius adulatum diceret, si tamen adulantius reperitur. Et alibi: Et animalium quoque sermone carentium ira, lætitia, adulatio, et oculis, & alijs signis corporis deprehenditur. Sunt enim muta animalia hominum serua, quæ signa maxime apparent in canibus, de quibus inquit Vergil.

Hinc canibus blandis rabies uenit.

Nam assentari non cadit in muta animalia, nisi credimus hoc modo coruum à uulpe fuisse deceptum, quum optimum cibum ore gestaret.

Excuso, & Causor. Cap. LXVII.

Excusare apertam significationem habet: itemq́; causari. Excusamus crimen obiectum, quod quum uidetur satis purgatum, recentes dicunt, habeo te excusatum. Veteres dicebant, accipio excusationem, sicut in illo: dum quis mihi tulit conditionem (uerbi gratia) an uelim negotiari in sua pecunia in commune lucrum, dicam, accipio conditionem. Est & altera huius uerbi significatio, quæ à priore defluxit, quoties id, quod in causa fuit, ut peccaremus, afferimus in excusationem. Nec dicemus (ut aliqui loquuntur) accuso, sed excuso: quamuis potius uideatur ratio exigere, ut per accuso, quàm per excuso loquamur: ueluti si latrones, aut flumina impedimẽto fuerint, ne ad diem adesse possem, dicam eo modo, quo Quintilianus: Tu tamen si interpellatus tempestatibus serius uenisses, excusares mare, & ambiguos flatus: & tibi bonam causam habere uidereris, quum diceres, ante non potui. Excusares dixit, non accusares Liuius libro sexto: Exactæ iam ætatis Camillus erat, comitijs iurare iam parato, in uerba excusandæ ualetudinis solitæ, consensus populi restiterat. Et libro XLVII. Vbi dies uenit, citariq; absens est cœptus, L. Scipio morbum causæ esse, cur abesset, excusabat. Lucanus in octauo,

- Littusq; malignum Excusat.

Causari, est causam rei gestæ afferre. Suetonius: Syllanum item socerũ ad necem, secandasq; nouacula fauces compulit, causatus in utroque,

quòd

quòd hic se ingressum turbatius mare non esset secutus. Aliquando pene, quod illa significatio superioris uerbi (de excuso dico) in secundo significato. Quintilianus: Nec causanti pupillo sic tutor irascatur unquam, ut non remaneant amoris uestigia, & sacra quædam patris eius memoria: causanti pupillo, quasi excusanti acerbitatem tutoris. Cui simile est illud Papiniani: Iussus rationem reddere, & liber esse, si hæres causabitur accipere rationes, nihilominus liberum fore, id est si impedimenta prætendet. Vergilius:

Causando nostros in longum ducis amores.

Id est impedimenti causas afferēdo. Vlpianus: Proscribere palàm sic accipimus claris literis; ut planè rectè legi possint, ante tabernam scilicet, uel ante eum locum, in quo negociatio exercetur, non in loco remoto, sed euidenti, literis græcis, an latinis? puto secundum conditionem, ne quis causari possit ignorantiam literarum. Et alibi: Causari tempestatem, ac uim fluminum. Vbi liceat dicere, excusare ignorantiam literarum, & excusare tempestatem, ac uim fluminum.

Mando, Præcipio, Iubeo, Impero, Edico, et Indico. Cap. LXVIII.

m Andare, est cuiuis personæ gerendū aliquid, exequendumq́; committere, ut Quintilianus: Mandata tamen tua fili pergo, id est (ut nunc loquimur) commissionem, non autem iussa. Nam deforme alioqui esset, si filius iuberet, imperaretq́; patri. Præcipere, est tum magistrorum, quod est præcepta tradere, tum magistratuum, & superiorum personarum. Sallustius in Catil. Iudices rerum capitalium, quibus præceptum erat. Idem in Iugurth. Micipsa pater meus moriens mihi præcepit. Iubere frequenter idem est, quod imperare, ut Quintilianus: Pater me iussit. Et alibi: Nam quamuis infestum latronibus mare iussus intraui. Neque dissimulauerim magnas fuisse causas patri, cur hoc mihi imperaret, quod ipse facere non poterat. Pro eodem accepit iubere, & imperare. Hic tamen annotandum est, quòd sicut eleganter dicimus, impero mihi, ut apud eundem: Imperauit sibi, ne quas admitteret amplius preces, ut etiam permisi mihi, permisisti tibi, permisit sibi: ita nō eleganter dicas, iussi mihi. Præterea, quum ita dicamus imperata, ut iussa, huic apponimus uerbum exequor, perago, & si quid est simile. Illi autem ferè unum uerbum, quod est facio, ut apud eundem. Neque ipse hoc periculum ignoro, expertus non leui documento, quanti steterit mihi, quod semel imperata non feci. In hoc etiam hæc uerba differunt, quòd impero tibi hanc rē, dicimus. Iubeo uero præter hanc constructionem, post habere & illā, cuius exemplum modo protuli, pater me iussit. Est etiam iubere, non planè imperare, sed quasi hortari, ut idem: Spera tu, iube sperare ma

trem. Cicero etiam frequenter hoc modo loquitur, ut pro Deiotaro: Literis, quas ad me Tarracone misisti, bene sperare iussisti. Cui simile est Terentij: Iubeo te saluere. Verg. in quinto:

-Reddiq; uiro promissa iubebat.

Quàm quæso decorum fuisset, ut regi milites, ac comites sui imperarent? Edicere est magistratuum, regum' ue. Vnde edictum consulũ, sunt literæ consulum, quibus aliquid iubent, atque imperant. Nam indicere, proprie denuntiare est, ut indictum est bellum, indixi bellum fortunæ, indixi bellum uoluptatibus, indixit Romulus spectaculum. Liuius: Indici deinde finitimis spectaculum iubet. Iterum: Indixit in posterum diem, ut adessent. Idem: Indicto iustitio. Iterum: Delectusq;, & iustitium indictum est.

Introcludo, & Intercludo. Cap. LXIX.

i Ntrocludo te, id est in interioribus claudo. Intercludo te, iter tuum impendio, & quasi iter cludo. Vergilius:

Interclusit hyems, & terruit auster euntes.

Cicero: Qui iter Pœnorum cadaueribus corporum suorum intercludendum putauerunt. Qua ratione etiam dicimus intersepio, Quintil. His textis ne uniuersi mellis pondus effluat, intersepta onera claudũtur. Quasi circunsepta, uel qua effluere mella poterant septa.

Ex sententia, & Ad uotum habere. Cap. LXX.

e X sententia aliquid habere, & ad uotum, licet illud uideatur rationis esse, hoc affectus, eodem tamen ferè significationis ueniunt: ut Quintilianus: Habes'ne uxorem ex animi tui sententia? Et alibi: Et ad oẽ uotum fluente fortuna lasciuit otium.

Facere iter, uel uiam, & iter habere. Cap. LXXI.

i Ter facere, uiam facere, uiam munire. Item iter facere, et iter habere differunt. Iter facere est (ut imperiti loquuntur) itinerare, & (ut periti) ingredi iter, aut uiam: ut Cic. de Senectute: Masinissam quum pedibus iter ingressus est, in equum non ascendere: quum in equo, ex equo non descendere. Idem lib. I. Officiorum: Tempus à natura ad eligendum, quam quisque uiam uiuendi sit ingressurus, datum est. Viam facere proprie est, ubi non erat uia, uiam, & transitum aperire. Quint. Feratur igitur non semitis, sed campis, non uti fontes angustis fistulis colliguntur, sed, ut latissimi amnes, totis uallibus fluat, ac sibi uiam (si quando non acceperit) faciat. Quod non probe dixeris muniat. Est enim munire uiam, repurgare, reficere, ac substruere, interdum lapidibus, quales sunt uiæ Romanæ à plerisque portis in multorum dierum iter silicibus stratæ, Cic. pro Milone: Ideó ne Appius ille cæcus uiam muniuit, non qua populus uteretur,

sed qua sui posteri latrocinarentur? Et per translationem de corporalibus ad incorporalia. Quintil. lib. III. Propterea quòd plurimi autores, quamuis eodem tenderent, uias tamen diuersas, munierunt, & in suam quisque induxit sequentes. Dicimus etiam, ut uiam, ita ripam munire, alueum munire, aditum munire, quum illa reficimus, uel reparamus. Cicero etiam aditum munire, pro uiam munire dixit pro Cluentio: Aditum sibi alijs sceleribus ante muniuit. Iter habere, est iter aliquem esse facturum. Cicero, Iter habebant ad Latum regem. Pro Flacco, & ad fratrem: Et quod ille in Sardiniam iter habebat.

Propono, & Ostendo cum alijs uerbis. Cap. LXXII.

PRopono præmium, propono metum, ostendo spẽ, ostendo metum, fere in eadem significatione, hoc est, hinc hortor, illinc deterreo, nisi quod proponere est potius potestatem, imperiũq; habentis. Ostendere uero consilium dantis. Cicero: Quis est, qui proposito tanto præmio non excitetur? Idem: Propositis mortis, & exilij minis. Item: Spem, metumq; ostendere Atque iterum: Magnum huic urbi periculum ostenditur.

Pacificatus, Pacatus, & Placatus sum. Cap. LXXIII.

PAcificatus sum, pacem feci: pacatus sum, in pace sum, uel ab armis recessi. Placatus sum, ab indignatione animi ad lenitatem redij, uel animo lenisum.

Parem esse, & Paria facere. Cap. LXXIIII.

PArem esse, idem est, quod sufficere alicui operi, siue resistendo illi, siue exequendo. Cicero ad Atticum libro XI. Tum interpellat fletus, repugno quoad possum Sed adhuc pares nõ sumus, Quintilianus in geminis languentibus: Nunc infelix non par est dolori, nunc non inuenit ulla solatia, ex quo uidetur sibi filiũ perdidisse uicturum. Idem: Non fallit nos nefande quid captes, hoc quod supra silentium trahis alta suspiria, quod in prorumpenti uidèris exclamatione deficere: mendacio paratur autoritas, et in fidem erupturæ uocis affertur, ut fateri uidearis inuitus: dic tamen, par est huic rei matris integritas, ut mentiaris? Lucanus:

Hunc habuisse pares Phœbis ignibus undas.

Et hoc in resistendo. In exequendo autem, idem Quintilianus: Aspicio par laboribus corpus. Nonnunquam par idem est, quod decens, ut idẽ: Si propter matrimonia uiolata urbes euersæ sunt, quid fieri adulterio par est? Paria facere, est quod alibi amissum est, uel quod aliunde acceptum, alibi, uel aliunde compensare. Idem Quint. Paria tecum facio Respub. quæ propter me unum ciuem perdideras. Et alibi: Sic paria faciemus. Tu illic eris uicarius meus. Plinius auunculus: Nascun-

tur & alio modo terræ, ac repente in aliquo mari emergunt, uelut pa ria secum faciente natura, quæq; hauserit hiatus, alio loco reddente. Plinius iunior ad Priscum libro VII. Habuerunt officia mea in secundis, habuerunt in aduersis. Ego solatium relegatarum, ego ultor reuersarum, non feci tamen paria: atque eò magis hanc cupio seruari, ut mihi soluendi tempora supersint. Seneca: Vt statim tibi soluam, quod debeo, & quantum ad hanc epistolam, paria faciamus.

Solicito. Cap. LXXV.

s Olicito te, uel quòd spem, metum'ue tibi ostendo, ut soliciatare plebem, uel inquieto, & tibi curam inijcio.

Gratum facio, & Gratificor. Cap. LXXVI.

Ratum facio, & gratificor (si quid differunt) ita differunt,
g quanquam utrunque est ex gratum, & facio, non tamen utrunque compositum. Differunt autem ita, quòd gratum facere, est quiddam minus, & propè idem, quod obsequi, & inseruire, ut Cicero: Si hunc iuueris, gratissimum mihi feceris. Gratificari quiddam maius. Vnde Deum gratificari hominibus dicimus, non autem gratum facere, quasi idem sit, quod beneficia conferre.

Deduco, Reduco, Comitari, & Assectari. Cap. LXXVII.

Educo, & reduco generalem habent significationem, sed in
d hoc specialem: Quoties alicui officij gratia præstamus comitatum, ut deduxi Catonem in senatum, eum'q;, ut domum reducam, hic expecto. Sed proprie hoc est inter homines non multum dignitate, & autoritate distantes. Comitari uero minorum potius erga maiores. Cæterum deducere, & reducere est, quasi ad certum locum. Assectari uero, quasi comitatum præstare, non tantum in itinere, aut nauigatione, aut militia, sed ferè per urbem, ut Cicero de Oratore libro II. Quum ædilitatem Crassus peteret, eum'q; maior natu, & consularis Sergius Galba assectaretur, quòd Crassi filiam Cn. filio suo despondisset.

Satio, & Saturo. Cap. LXXVIII.

Atiare ad omnes sensus attinet. Saturare ad unum gustum.
s Nam figurate locutus est Cicero: Iracundiam meam satura tuo sanguine: quasi sitim meam satura. Satiare frequēter ad animum transfertur.

Incedo, & Ambulo. Cap. LXXIX.

Ncedere, est ambulare, inde incessus, siue tardus, siue festi-
i nus, siue commotus, & incompositus, immoderatus'q;. Proprie tñ sublimior quidam, & fastum præ se ferens. Vergil.
Regina ad templum magna stipante caterua

Inceſſit. Et iterum: Et uera inceſſu patuit dea.
Quod Seneca quodam loco declarat: Tenero, ac molli paſſu ſuſpendimus gradum, nec ambulamus, ſed incedimus.

Aduerſor, & Auerſor. Cap. LXXX.

a

Duerſor tibi, & auerſor te. De primo nihil dubij eſt: ſecundum ſumit ſignificationem à geſtu, quoties ab aliqua re, quam atteſtamur, uultum auertimus. Quintil. in XI. Affectus enim eodem ſemper uertitur, quò geſtus, exceptis, quæ aut damnare, aut concedere, aut à nobis remouere oportebit, ut idem illud uideamur uultu auerſari, manu repellere. Maro:
-Dij talem terris auertite peſtem. In Deuteronomio, & alijs pluribus locis eſt: Gentes, quas dominus auerſatur, id eſt deteſtatur, atq; abominatur, & à quibus præ odio uultum auertit. Multi tamen indocti ſcribunt, leguntq;, aduerſatur dominus.

De Leuo, & compoſitis ſuis. Cap. LXXXI.

l

Euo, eſt alleuo, & moleſtiam, laboremq; extenuo. Nam pro illo ſignificato, quod eſt ſuſtollo, notum eſt: ut Liuius libro XXI. Mox aqua leuatur uento, quum ſuper gelida montium cacumina concreta eſſet. Subleuo, auxilium, defenſionemq; præſto. Cicero: Zopyrus, qui ſe naturam cuiuſq; ex forma proſpicere profitebatur, deriſus à cæteris eſt, qui illa in Socrate uitia non agnoſcerent, ab ipſo autem Socrate ſubleuatus, cum illa ſibi ſigna ratione à ſe deuicta diceret. Alleuo, in altum tollo, uel de imo, & ubi quid iacet, atque proiectum eſt, ſurſum tollo. Quintilianus: Vidi multos, quorum ſupercilia ad ſingulos uocis conatus alleuarentur. Idem Homini in aquam lapſo, atque, ut alleuaretur, oranti. Inde per translationem ad qualitatem fortunæ, ut Idem: Quare nō petit, ut miſerum putetis, niſi & innocens fuerit. Non petit, ut afflictum alleuetis, niſi & probauerit ſeſe infeliciorem, quòd patrem amiſit, quàm quod oculos. Etiam nonnunquam ſubleuo pro alleuo, ut apud Suetonium de Veſpaſiani uita: Dumq; ſurgit, ac nititur, inter manus ſubleuātium extinctus eſt. Eleuo imminuo, & extenuo, ut idem Quintilianus: Nam quis ignorat, quin id longe ſit honeſtiſſimum, ac liberalibus diſciplinis, & illo, quem exigimus, animo digniſſimum, non uendere operam, nec eleuare tanti beneficij autoritatem, cum pleraque hoc ipſo poſſint uideri uilia, quòd pretium habent? Nuſquam memini in alium ſenſum repeliſſe me. Nam Hieronymus teſtatur quodam loco Eſaiæ: Eleuatum eſt ſuper limina templi, debuiſſe transferri, ſubleuatum eſt: ſed ad tollendam ambiguitatem (ne quis putaret ſenſum eſſe talem, qualis eſt, ſublatum eſt mihi pallium) ad aliud uerbum recurſum fuiſſe. Proprium ta-

men erat ſublatum, ut idem Quintilianus: Tunc te fas eſt ſublatis ad cælum manibus proclamare, Mathematice, mentitus es.

Perpendo, Expendo, Appendo, Impendo, & Impendeo. Cap. LXXXII.

P Erpendere, eſt exacte ponderare, atque examinare: non autem (ut aliqui uolunt) intelligere, atque animaduertere. Cic. Quid in amicitia fieri oportet, quæ tota uirtute perpēditur? Expendere, eiuſdem ferè ſignificationis eſt. Idem in Verrem quinto: Deinde hæc expēdite, atque æſtimate, Idem Officiorum primo: Quæ contemplantes expendere oportebit, quid quiſque habeat ſui, eademq́; moderari, nec uelle experiri, quàm ſe aliena deceant. Appendere eſt tum ſuſpendere, ut notum eſt, ut appendi uuas: tum ad lancem, ſtateram' ue ponderare. Idem in Antonium: Vt iam appendatur pecunia, non numeretur. Et in proœmio orationum Eſchynis, ac Demoſthenis à ſe translatarum figurate ad incorporea tranſtulit: Ea putaui non annumerari lectori debere, ſed tanquam appendere. Impendo habet participium præſentis tale, quale eſt ab impendeo, ut admoniti ſimus cauendum eſſe, ne iſta nos fallat ambiguitas. Quale eſt apud eundem de ſenectute: Mortem igitur impendentem omnibus horis timens, quis poſſit animo conſiſtere? Hoc participium eſt ab impendeo, non ab impendo. Eſt autem impendêre, ſupra caput iam iam caſurum pendêre, ut nubes impendent. Et gladius ille equina ſeta appenſus ſupra Dionyſij conuiuæ caput imminens impendebat. Impendêre, ab impendĕre, apice diſtinguendum eſt.

Rapio, Eripio, & Præripio. Cap. LXXXIII.

R Apere manifeſtam ſignificationem habet, quum de alijs rebus loquimur: quum uero de perſonis, duobus modis accipitur. Vno, qui ad res quoque pertinet, ut apud Vergilium:

Quid faceret? quò ſe rapta bis coniuge ferret?

Rapta dixit pro ablata. Et alibi: -Raptas ſine more Sabinas. Altero pro eo, quod eſt, uim afferre, ſiue uitiare, uel ſi non aſportet, nec fœminam loco deducat: quod proprie de uirginibus, quæ uitiatæ ſunt, dicitur, ut apud Senecam: qui eandem legem non eiſdem uerbis repetit, quodam loco ſic retulit: Rapta raptoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Alio loco ſic: Vitiata uitiatoris, aut mortem, aut indotatas nuptias optet. Ab hoc uerbo duo compoſita ſunt, eripio & præripio: quorum primum quoties habet cum accuſatiuo datiuum, ferè in malam partem accipitur, ut eripuiſti mihi omnes bene uiuendi facultates. Quoties uero ablatiuū cum præpoſitione à, uel ab, ſiue abs, plerunq; in bonam: ut eripuiſti me à periculo: interdū in malam, ut eri-

puisti à me filiã. Quod uerbũ ita differt à præripio (prӕterquam ꝙ nunquam hoc postulat talem ablatiuũ) quòd qui alteri aliquid eripit, potest id non in suos usus eripere, ut eripuit illi uitam. Qui uero præripit, in suos proprios usus rapit: neq; præpositio illa anteceſſionẽ temporis declarat. Cic. pro Gallo: Demosthenes tibi præripuit, ne esses primus orator: tu illi, ne solus. Non hoc intelligit Cicer. quòd Demosthenes huic aut aliquid eripuerit (ut qui auferre nihil posset nondũ nato) aut priorem se fecerit. Non enim Demosthenes primus oratorum antiquitate temporis dicitur, sed facultate: neque hunc solus Demosthenes ætate antecessit, eo quidem magis, quòd hic ipse æqualis Ciceroni non potuisset inuicem antiquissimo illi aliquid ante auferre. Ergo ille præripuit tibi, id est rapuit sibi istam dignitatem, ut summus orator esse uideatur, futurus etiam solus, nisi tu partem in te illius laudis transtulisses, essesq; tu dignus nomine oratoris, quamuis non æquandus Demostheni, quo nomine adhuc post illum præter te dignum uidimus neminem. Nonnunquam hoc uerbum significat ante capere, sed magis in passiuo, ut immatura morte præreptus non potuit præstare, qualem promiserat, regem. Sunt autem hæc uerba Plinij Iunioris de uiris illustribus, quasi dixisset, immatura morte præuentus.

Titubo, Nuto, ac Vacillo. Cap. LXXXIIII.

Titubare, est pedibus non ualentis insistere, quales sunt ebrij, aut īfirmi, aut uulnerati, aut decrepiti senes, ut apud Quintilianum: At non tua culpa fames cœpit, sed uulneratum iugulasti, titubantem strauisti, fumantem incendisti. Transfertur etiã ad animum, ut apud eundem: Neque ulla unquam tanta fuerit dicendi facultas, quæ non titubet, aut hæreat, quoties ab animo uerba dissentiunt. Titubare quoque lingua, & dẽtes dicuntur: hinc linguæ, & oris titubantiæ. Nutare est proprie alicuius male solidatæ molis ruinam minantis. De animo quoque dubitante, et nesciente, quò se potissimum conferat, nutare dicitur. Vacillare est, alterno motu inconstantem esse, ut idem: Est & illa indecora in dextrum, & sinistrum latus uacillatio alternis pedibus insistentium. Cicero: Cum ex eo in utranque partem toto corpore uacillante quæsiuit. Vnde & naues utique uacuæ uacillant. Et idem Cicero de quodam præ infirma ualetudine non recte scribente inquit: Vacillantibus literulis. Ad animum quoque transferimus, ut apud iurisconsultos, de fide testis uacillãte, qui inconstantia, & diuersa testimonia dixerit.

Vaco, Vacat, & Careo. Cap. LXXXV.

Vacas sapientiæ, das operam sapientiæ: uacas sapientia, cares sapientia. Quanquam carere proprie, est uacare, quibus indiges:

quod significauit Cicero, quum inquit: Satiatis uero, & expletis iucundius est carere, quam frui: quanquam non caret is, qui non desiderat. Improprie tamen dicimus, cares culpa, cares periculo, cares dãno. Cum nomine tamen significante actionem quandam, siue qualitatem adiungimus à præpositionem: ut uacas à labore, uacas à componendo, uacas ab agricultura, uacas ab omni molestia. Similiter per nomẽ, uacuus sum ab omni occupatione, atque ab omni solicitudine. Hoc autem uerbũ quum est impersonale, quæri potest, quid significet. Quintilianus inquit: Non, imo oderit reum uerba aucupantem, & anxiũ de fama ingenij, & cui diserto esse uacet. Hic uidetur uacet, accipi pro eo, quod est, curæ sit. Idem alibi: Tunc inchoare hæc studia uel non uacabit, uel non libebit. Hic uidetur esse pro eo, quod est, tempus uacuum erit. Nam libebit, idem est, quod curæ erit. Et ne quis auderet immutare licebit, pro libebit: Plinius Iunior (quãquam infinita sunt huiusmodi exempla) querens, quòd non posset operam dare admirando cuidã philosopho, ita ad amicum scribit: Quò magis te, cui uacat, hortor, quũ in urbem proxime uenies (uenies autem ob hoc maturius) illi te expoliẽdũ, limãdumq; permittas. Quid igitur duas has significationes huic tribuimus uerbo, cum præter id, quod ambiguum erit, utrum potius significetur, superuacuum uideatur dicere, uel non uacabit, uel non licebit: satis sit dicere, non uacabit: quo uidebuntur fortassis illa duo significari? Quare exponamus, ut cæteros locos, ita & illum, cui esse diserto uacet: uacuum est, hoc est, uacuum tempus est, uel si uis, cui est uacuus animus: quod significauit Vergilius quum inquit:

Sed si tantus amor casus cognoscere nostros.

Hoc quantum ad uoluntatem, quod est, si libet. Deinde quantum ad facultatem temporis, uel uacuitatem animi:

Et uacet annales nostrorum audire laborum. Dixerat enim:
- Et iam nox humida cœlo
Præcipitat, suadentq; cadentia sydera somnos.

Quasi non uideretur tempus illud tantam narrationem pati, aut ipsa Dido eo tempore æquo animo posse audire, quod audire cupiebat.

De Conscisco, Ascisco, Desciseo. Cap. LXXXVI.

Consciscere, ferè ad mortem pertinet. Plerunq; enim sic legimus: Mortem sibiipse consciuit: mortem tibiipse cõsciscis: mortem mihiipse cõsciscam: cogam te ad mortem tibi per teipsum consciscendam. Asciscere, est remotum aliquid quasi scite uocatum capere. Cicero de oratore: Expertes esse prudentiæ, quam sibi asciuerunt. Idem in Oratore: Quod minime politæ, minimeq; elegantes;

sunt,

sunt, asciuerunt aptum suis auribus opimum quoddam, & quasi adi pale dictionis genus. Desciscere, est ab imperio se, ductuq; alterius subtrahere, ut milites à duce, populi à domino, discipuli ab opinione magistri, quam prius sequebantur, præsertim ad alterius, uel imperium, uel sententiam se transferentes.

Assevero. Cap. LXXXVII.

sseuerare est inter ipsa argumenta, probationesq; admiscere
a uim animi, motumq;: quod declarat Quintilianus, quũ inquit: Altera ex asseueratione probatio est, ego hoc feci, tu hoc mihi dixisti, & ò facinus indignum. Et alibi: Quum præsertim quorundam probatio sola sit in asseueratione, & perseuerantia.

Exhibeo, Facio, uel Facesso negotium. Cap. LXXXVIII.

xhibere illi negotium, facere, uel facessere negotium, est alte-
e rum molestia, ac labore afficere, frequenter quidem per accusationem, Vt Cicero Officiorũ tertio: Criminabatur etiam, quòd Titum filium, qui postea Torquatus est appellatus, ab hominibus relegasset, & ruri habitare iussisset. Quod quum audisset adolescens, negotium uidelicet exhiberi patri, hoc est, patrem accusari, uel molestia, laboreq; affici Nam negotium sæpe pro labore apud hunc præsertim legimus: ut, Quid negotij est, ista poëtarum portenta conuincere? quomodo? quid operis? quæ exempla passim reperiuntur. Idem de natura deorum: Dij nec habent negotium ipsi, nec alteri exhibent. Quintil. lib. V. Vt uulneratus, aut filio orbatus, non fuerit alium accusaturus, quando, si negotium innocenti facit, liberet eum noxa, qui admiserit, id est si innocentem reum facit. Cicero ad Appium: Quum est ad nos allatum de temeritate eorum, qui tibi negotium facesserent, id est accusarent, insectarentur, ad pœnam uocarent.

Deturbo, Exturbo, & Disturbo. Cap. LXXXIX.

Eturbare, est deorsum cum uiolentia deijcere. Vergil.
d Puppi deturbat ab alta.

Exturbare è loco eundem in modum deijcere. Disturbare, dissipando, diruendoq; disijcere. Quintil. Non enim discussos alicuius operis angulos, aut disturbatos parietes obijcimus. Cicero: Vt dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia ædificatam domum.

De Admoueo, & Amoueo, Aduerto, & Auerto, Aduersus, & Auersus. Cap. XC.

Dmoueo manum, appono manum. Amoueo manum, remo-
a ueo manum. Aduerto oculos, mentem'ue: aliquò oculos, mentem'ue conuerto. Auerto oculos, aut mentem: aliunde con-

uerto oculos, aut mentem. Aduersus, oppositus, opposito pectore, atque obiecto. Auersus, terga ostendens. Vnde illud Tullianum aliquanto obscœnius, sed ad rem declarandam pertinens: Et aduersus, & auersus impudicus es.

Consternere, & Consternari. Cap. XCI.

c Onsternere est corporis. Cōsternari autem animi, quum mēs turbata est, & de statu mota, & quasi humi strata. Ideoq; sæpe coniungi animum uidemus, ut consternatus animo. Sallustius tamen primo historiarum inquit: Equi sine rectoribus exterriti, aut saucij consternantur: quum sit usitatius consternuntur.

Non placeo, Displiceo, & Placeo mihi. Cap. XCII.

n On placeo mihi, & displiceo mihi, ab illo placeo diuersæ significationis sunt præter negationem. Nam ea prima aperti intellectus sunt, ut de Oratore Cicero: Nunquam mihi minus, quàm hesterno die placui. Et in Philippicis: Cumq; de uia languerem, & mihimet displicerem. Tertium est idem, quod superbio dote aliqua, bono'ue, quod mihi adsit, & glorior, & mihi eo nomine confido, plerunque cum inferiorum contemptu. Quintil. Placeas licet tibi, opum tuarum fiducia diues, si mihi idem inuidere non expedit, pares sumus. Penè in hunc sensum accipitur, Mirari se. Nam id efficere in alterum laudabile est. Vnde apud eundem de Socrate dicitur: Nā ideo dictus est εἴρων, id est agens imperitum, & admirator aliorum, tanquam sapientum. De seipso crebrius in uitium est. Idem: Quòd se silentio parricida miraretur. Martialis Valerius:

Ipse ego, quem dixi, quid dentem dente iuuabit
Rodere? carne opus est, si satur esse uelis.
Ne perdas operam, qui se mirantur, in illos
Virus habe, nos hæc nouimus esse nihil.

Se mirantur dixit, quasi sibi placent, uel de se magnifice sentiunt.

Moror te, & Maneo te. Cap. XCIII.

m Oror te, & maneo te, à quibusdam exponuntur pro expecto. Sed mea tamen sententia, magis poëticæ, quàm oratoriæ. Vergilius: Et tua progenies mortalia demoror arma. Terentius: Quem hic manes? Oratores potius accipiunt, moror te, pro retineo te, & in mora teneo. Ideoq; hæc duo uerba sæpe iunguntur, ut apud Quintil. Quid me adhuc pater detines, quid moraris abeuntē? Maneo pro eo, quod est, futurum est, ut ipse accipio, apud ipsos interdum etiam poëtas. Vergilius:

Te quoque magna manent regnis penetralia nostris.

Id est tibi futura sunt. Cicero: Cuius te fatum, sicut Curionem manet:

hoc

hoc est cuius fatum tibi futurum est, sicut fuit Curioni.

Conflaui, Contraxi, et Dissolui æs alienum. Cap. XCIIII.

c Onflaui æs alienum, & contraxi æs alienum, idē est, quod factus sum debitor alienæ pecuniæ. Dissoluo æs alienum, idem est, quod contraxeram æris alieni, restituo, ac pluribus soluo: uel quasi catena, qua ligabar, me soluēda pecunia dissoluo. Quint. Non ego æs alienum luxuria contraxi. Cic. Patri persuasi, ut æs alienum filij dissolueret. Quibus exemplis plena sunt omnia.

Migro, Decedo, Discedo, & Recedo. Cap. XCV.

m Igro, decedóq́;, sic à discedo, recedóq́; differunt, quòd migrare est domicilium mutare, & aliò se ad habitandum conferre, relicta priore habitatione. Et est apud Iurisconsultos titulus De migrando. Similia huic sunt, emigrare, demigrare, commigrare. Remigrare autem, reuerti in pristinum domicilium. Transmigrare, est in longinquioris loci domicilium, habitationem'ue migrare. Immigrare, in domū aliquam habitandi gratia ire. Eapropter homines, qui moriuntur, migrare dicuntur. Sed rectius cum apposito, quàm sine apposito, ut multi faciunt, nescientes Ciceronem cum apposito solere loqui, ut de republica lib. sexto: Antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno, & his tectis P. Cornelium Scipionem. Et Quintilianus in corpore proiecto: Seu quum ad infernas sedes anima migrauit. Etenim qui moriuntur, tanquam domicilium corporis relinquentes, aliò ad habitandum duntaxat anima, se transferunt. Contrà q́; nequaquam milites, quū castra mouent, aut de statione, munitionibus'ue decedunt, migrare dicuntur, utpote ubi domicilium nō habuerunt, nec in domicilium se conferunt. Decedere, quanquam accipiatur nonnunquam pro eo, quod est, discedere, aut recedere: tamen proprie est, à mādato custodiæ suæ loco recedere. Vnde consules, proconsules, præsides, prætores dicuntur ex prouincia decedere. Item præsidia de urbibus, atque castellis. Sine appositione intelligitur pro mori, quasi à custodia, & gubernatione corporis proficisci. Cicer. de Senectute: Vetatq́; Pythagoras sine iussu imperatoris, id est Dei, de præsidio, & statione uitæ decedere. Idem de republica: Ideóq́; & tibi Publi, & cæteris omnibus retinendus est animus in custodia corporis, nec iniussu eius, à quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est, ne munus humanum assignatum uobis à deo defugisse uideamini. Eo igitur modo dicitur decessit, quo dicitur defunctus, ut subintelligatur uita. At in excedo additur uita, non subintelligitur. Idem in Antonium: In ipsa cura, & meditatione obeundi sui muneris excessit è uita.

Precor,& Imprecor. Cap. XCVI.

Recari,quid ſignificet,certum eſt, quum merum accuſatiuũ
p habet:adiuncto autem datiuo,idem eſt,quod imprecari, hoc
eſt optare alicui deos precando,bonam fortunam,aut malã.
Qui datiuus ſæpe ſubintelligitur,ut apud M.Tul.in Piſonem : Vt omnes ſui ciues ſalutem,incolumitatem,reditum,precarētur: quod mihi contigit,an quod tibi proficiſcenti euenit:ut omnes execrarentur,male precarentur: Et Quintil. Inde fugientia uela longo uiſu proſecuti, felicem emptionem, ſecundos uentos, placidum mare , non ſic, ſi ipſi nauigaremus, precati ſumus. Cum datiuo,idem: Sed ſi tantopere efflagitentur,quàm tu affirmas,permittamus uela uentis,& oram ſoluentibus bene precemur. De imprecamur uero, hoc eiuſdem ſit exemplum. Non imprecamur debilitates,naufragia,morbos, pauper ſit , & amet quamunque meretricem,& amare non deſinat. Quod crebrius accipitur in malum.

Habeo orationem,Facie ſermonem. Cap. XCVII.

Abui orationem, non feci orationem. Feci ſermonem potius,
h quàm habui,nonnunquam etiam habui. Cic.de Senect. Cy-
rus quidem in eo ſermone,quem moriens habuit,quum admodum ſenex eſſet,negat ſe unquam ſenſiſſe ſenectutem ſuam imbecilliorem factam,quam in adoleſcentia fuiſſet.

Polliceri,Conuenire,& Audire habeo. Cap. XCVIII.

Antum habeo polliceri , inquit Cic.ad Lentulum. Idem in
t Catone Maiore: Neque eos ſolum conuenire habeo, quos ui-
di, ſed etiam,quos audiui,& legi . Idem Oratore : Audire habeo,quid hic ſentiat. Quod (ut ipſe interpretor) idem eſt,quod pollicendum,conueniendum,audiendum eſt mihi. Quod probatur ex illo, licet diuerſo loquendi modo,qualis apud Quintil. Adeo ludibrijs miſeræ ſum diuerſitatis implicitus, ut impetrãdum à uobis habeam odij mei fauorem , id eſt ut imprecandus mihi ſit à uobis odij mei fauor. Quod licet commutari in ſuperiorem modum , ſic, ut impetrare habeam odij mei fauorem, ſicut contra illum in hunc,ſic, tantum habeo pollicendum,neque eos ſolum conueniendos habeo. Audiendam habeo huius ſententiam,uel habeo pro uolo,ut non mirum ſit,quare aliqui legant,aueo . Sed non recte legere eos , ex illis Cæſaris Auguſti uerbis oſtenditur , quum dixit : Quid aliud habeo,quàm deos immortales precari?

Mereor bene,uel male de te, Demereor,& Emereor. Cap. XCIX.

m Ereor de te,eſt aliquid in te confero Si beneficij quidem , bene
mereri de te dicor. Sin autem offenſionis,male de te mereri Nó-

nunquam

nunquam utrunque reticemus, sed in ambiguum sensum: ut quid de te sum meritus? Nonnunquam per negationem, sic: homines nihil de me meriti, id est qui nihil in me beneficij, aut officij contulerunt. Quibus exemplis omnes M. Tullij libri scatent. Demereor quoque pro bene de aliquo mereor, accipitur, sed cum accusatiuo, ut Ouidius Heroidum: Dic mihi quid feci, nisi non sapienter amaui?

Crimine te potui demeruisse meo.

Et Quintil. Simul ut pleniore obsequio demererer amantissimos mei. Emereor, idem pene est, quod mereor, præteritum eius emeritus. Vnde emeriti stipendia, qui militia perfuncti sunt, nominantur. Et in significatione passiua, stipendia emerita, ut idem: Emeritis huic bello stipẽdijs. Et per translationem à Vergilio emeriti boues dicuntur, & quædam alia. Emeriti autem senes solent habere eos, qui pro se laborent, qui dicuntur pro alio opus agere. Quintil. de apibus inquit: Habebã, qui pro me opus agerent.

Refero, & Fero. Cap. C.

r Etulit Pompeius ad Senatum, id est consuluit. In eadem tamen sententia Pompeius ad populum tulit. Ex illo fit Senatusconsultum, ex hoc rogatio, quæ instar est legis. Dicimus præterea refero tibi acceptum, pro eo, quod est, fateor me hoc abs te accepisse: neq; id modo in bonam partem, uerum etiam in malam, ut pro Deiotaro Cicero: Vitam acceptam refert clementiæ tuæ. Idem in Antonium: Omnia denique, quæ postea uidimus (quid autem mali non uidimus?) si recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Idẽ est fero tibi acceptum, siue pro eo, quod est, habeo pro recepto abs te, quod mihi debebas, etiam si solutio nulla intercesserit. Vnde fit acceptilatio, quam Iustinianus per interrogationem, & responsionem fieri uult. Retuli expensum, id est rationem de impensis confeci, uel exhibui.

Exhorreo, & Abhorreo. Cap. CI.

e Xhorreo hanc rem, idem est, quod expauesco. Abhorreo ab hac re, idem est, quod perquam alienus sum ab hac re. Hoc semper postulat huiusmodi ablatiuum, illud uero nũquam, sed accusatiuum.

Bene agi cum aliquo quid sit, & quid Actum esse. Caput. CII.

Bene mecum agitur, idem est, quod in bona conditione sum. b Item, præclare tecum agitur, optime cum illis agitur, melius cum hominibus ageretur, si paruo contenti essent: Ita male mecum agitur, & peius, incommodius'ue, & pessime. Cicero: Cum illo uero quis neget actum esse præclare, mecum incommodius? Nonnunquam actiue. Valerius Max. libro quinto: Bene egissent Athenienses cum Miltiade, si eum post trecenta millia Persarum in Marathone deuicta, in exilium protinus misissent, ac non in carcere, & uinculis mori coëgissent. Actum est, semper in malam partem accipitur, ut actum est de republica, id est respublica extincta, desperata, & perdita est.

Salio, & Salto. Cap. CIII.

Salio, unde saltus, pro eo, quod est, saltum facio. Salto tripudio, unde saltatio. Interdum salio pro salto. s Vergilius secundo Georgicorum:

Mollibus in pratis unctos saliere per utres.

Quid autem distent saltus, & saltatio, notum est. Saltus enim est qualis ceruorum, leporumq́ue: Saltatio uero, illa hominum iactatio, quam uulgo tripudium uocant. Et licet salio pro salto accipiatur, non tamen saltus pro saltatio, saltatus'ue, quæ eiusdē significationis sunt. Liuius: Ferre, ac per urbem ire cum tripudijs, solenniq́ue saltatu iussit.

Abdico, & Exhæredo. Cap. CIIII.

Abdicare, est expellere à bonis filium, dum uiuit pater. Exhæredare uero, post mortem. Sed abdicare est grauius, quod a etiam in se exhæredationem continet.

LAVRENTII VALLAE IN ELEGANTIARVM LINGVAE LATINAE LIBRVM SEXTVM, QVI DE NOTIS AVTHORVM INSCRIBITVR, PROOEMIVM.

SVLPITIVS ille Seruius, cuius quanta in iure ciuili fuerit autoritas, plurimorum monumenta testantur, siue aliorum exemplo, siue priuato consilio fretus, non existimauit turpe sibi ad famam fore, ut librum de Notis Scæuolæ conscriberet, non modo antistitis in ea facultate, atque omnium principis, uerumetiam præceptoris sui. Cogitabat enim neque id posse sibi uitio dari, quod publicæ utilitatis causa susciperet, neque iniuriam illi fieri, qui reprehenderetur, si modo rite reprehendatur, quod in se fuisset ipse facturus, si errata sua animaduertisset. Probe itaque Sulpitius, & ingenue, ac uere Romane. Quin ipse quoque populus prudenter, et grato inuicem animo, qui factum huius non reprehensione, sed laude dignum, & gloria putauit. Nec minore uolumen hoc, quàm cætera, honore prosecutus est. Nam præcepta aliqua doctrinæ tradere, cuilibet mediocribus saltem literis imbuto promptum est. Errores maximorum uirorum deprehendere, id uero cum doctissimi hominis est, tum opus utilissimum, & quo nullum dici possit utilius. Quis enim dubitet, non minus agere, qui aurum, argentum, cæteraq; metalla expurgat, quàm qui illa effodit? qui triticum mundat, quàm qui metit? qui pinus, amygdala, cæterasq; nuces seligit, quàm qui easdem legit? Ita eum, qui emendat (nisi paucissima sunt, quæ emendat) non inferiorem existimare debemus, quàm ipsum illum inuentorem, nec minorem ab illo, quàm ab hoc percipi fructum. Insuperq; non modo huic ex illius castigatione nullum dãnum afferri, atque iacturam, uerumetiam pretiũ, ac dignitatem, perinde atque auro, ac cæteris, quæ modo commemoraui, quantum corpori purgatio ipsa detrahit, tantum residuo pretij (ut dixi) & dignitatis accrescit. Adeo plus utilitatis in parte est, quæ superat, quàm quæ fuerat in solido. Quare, si quis apud inferos Scæuolæ de Sulpitij facto sensus fuit (quæ erat illi æquitas, & iustitiæ amor) ausim affirmare fuisse gauisum, secumq; præclare actum esse dixisse, quòd suorum librorum aurum ab omni scoria esset, ac fece compurgatum: nihilq; fo-

ret, per quod conciues sui per eius scripta falli possent. Neque immerito Plinius Iunior ad amicum ita scribit: Ita enim magis credam cætera tibi placere, si quædam displicuisse cognouero. Quomodo igitur non sit beneficium id offerre, quod solet beneficij loco postulari? Quod si hoc non præstatur, aut iam defunctis, aut tale beneficium respuentibus, profecto his præstatur, ad quos ex ipsa magnorum autorũ emendatione multa in primis utilitas peruenit. Ideoq; ab optimis quibusque cuiuslibet artis professoribus præceptum est, ut eorum ipsorũ, quos discẽtibus ad imitationem proponunt, etiam uitia (si qua fuerint) ostendant. Huiusmodi igitur ego et exemplis, & rationibus adductus, faciendum mihi putaui, ut unum librum hunc de Notis scriptorum componerem, non quo illos carperem (nam, præterquam quòd hæc in humana uoluptas foret, certe et alibi maior mihi hæc facultas daretur, & de hac ipsa re pene infiniti libri conscriberẽtur) sed quo prodessem aliquid linguam latinam discere uolẽtibus, non modo ex nostris præceptis, sed ex aliorum quoque erratis, ubi & de nostro nonnihil ad rei testificationem admiscebimus. Dedimus autem nostrorum librorũ suam cuique materiã, ut, si per se opus non multum sibi fauoris pararet, ipsa certe uarietas commendatione blandiretur. Ex hoc præsertim uolumine, in quo & uniuersa, quæ in superioribus singula continentur, & de pluribus, præstantissimisq; autoribus pronuntiatur, iudiciumq; contra eos fit. Sumus autem ijdem simul & accusatores, et iudices, sed qui aliorum pariter accusationem, iudiciumq; subeamus, nisi legitime & autoris, & iudicis fuerimus officio functi. Sed iam in forum descendamus.

In Nonium Marcellum de Alumnus. Cap. I.

a Lumnus eum significat, Nonius Marcellus inquit, & qui ab aliquo alitus est, & qui aliquem aluit. Cui in prima significatione suffragor, in secunda refragor. Nec illius exempla secum facere ostendam, sed mecum: quæ sunt, tum Ciceronis in Verrem: Italia autem alumnum suum seruitutis extremo, summoq; supplicio fixum uideret: tum Varronis: Et ecce de improuiso ad nos accedit cana ueritas Atticæ philosophiæ alumna. Quorum exemplorum (salua Nonij pace) utrunque significat educatum, non educatorem. Nam Cicero quidam Italiam quasi altricem, & illum ab ea alitum dixit. Varro uero non modo alio locutus est, quàm Quintil. ubi ait: Verba omnia, & uox eius alumna urbis esse solet, ut oratio Romana planè uideatur, non ciuitate donata. Vult enim uerba nostra, & uocem uideri debere natam, & alitam intra Romam, Varro inter Athenas, atque in sinu altricis philosophiæ. Adijcit etiam Nonius alumnũ

significare

significare dominum, ut apud Vergilium:
Corpus ubi exanimi positum Pallantis, Acetes
Seruabat senior, qui Parrhasio Euandro
Armiger ante fuit, sed non felicibus æquè
Tum comes auspicijs, charo datus ibat alumno.
Dure nimis (ne dicam inerudite) uir sanè eruditus exposuit, quasi nesciamus non domini mortem à seruo, uel comite Vergilium fecisse deplorari, sed quod est plus, quàm si uel Euander ipse fuisset occisus, ac multo tristius ab altore, siue nutritio mortem eius, quem aluerat, & quem loco filij habebat, qualis Phœnix ille Homericus in Achillē fuit, quem, quoniam educasset, filium semper appellat, pro alumno. Et certe armigeri magnorum principum semper & ipsi magni uiri fuerūt. Siquidem (ut taceam de Phœnice, qui bonæ parti Myrmidonum imperabat) Patroclus auriga Achillis, princeps erat: & Sthelenus Capanei regis filius auriga Diomedis, & Meriones inter primos duces Cretensium auriga Ilionei, & Hectori aliquis fratrum ferè aurigabatur currum: Talis fuerat Acetes Euandro Ergo non erat seruus, aut seruo similis apud Euandrum, multo minus apud filium, sed patri similis, & pro patre, præsertim illo absente. Duo autem hæc nomina, quæ ab eadem litera incipiunt, armiger, & auspicium, quæ apud Vergilium modo legimus, non nota omnibus etiam explicemus. Armiger est, qui in prælio gerit tela domini sui, ut scutum, ut arcum, lanceam, & cætera huiusmodi. Imperiti armigerum uocant armatum equitem. Auspicium est, uel à pastu auium, uel ab inspectione auium. Sed quia cōsul antequam iret in expeditionem, capiebat auspicium: hinc factum est, ut dicamus auspicia ducum, atque principū, quæ à solo duce capiuntur. Et hinc auspicari non modo auspicium capere, sed etiam incipere: nec in bonam tantum partem (quod frequentissimum est) uerum in malam quoque, ut apud Plinium: At homo infeliciter natus, manibus pedibusq; deuinctis, animal cæteris imperaturum, à supplicijs uitam auspicatur. Nam quando non est uerbum, ferè in bonum accipitur, ut apud Terentium: Haud auspicato me huc attuli, id est non feliciter, quasi auspicijs repugnātibus. Quod declarat Quintilianus de Achille (ut opinor) loquens, qui ad mortem, quam dij futuram denuntiauerant, cupiditate ulciscendi Patrocli ruebat. Sic nanque ait: Eant nunc poëtæ antiquarum fabularum conditores, & se ad exhortandā amicitiæ fidem, magna quædam composuisse carminibus putent, si dixerint aliquos per maria, terrasq; asperiorem fortunam amicorum tantum secutos, aut principem Græciæ uirum in ultionem interfecti amici inauspicata bella gessisse. Et alibi: Itaque, ut apud illos Homerus, sic

apud nos Vergilius auspicatissimum dederit exordium. Auspex, qui præerat nuptijs celebrandis, quia auspicium pro nuptijs capere solebat: adhibebaturq; hic pro parte mariti: ut pronuba, quæ præest et ipsa nuptijs celebrandis pro uxore: aliquando etiam magis proprie pro eo, qui dux militiæ est, ut primo Carminum apud Horat.

Nil desperandum: Teucro duce, & auspice Teucro.

In eundem de Citare. Cap. II.

Citare, idem inquit, pro laudare accipitur, ut Cicero: Citeturq; Salamis clarissimæ testis uictoriæ. Nescio cur id dixerit, nō enim tantus uir, tam parua nesciuit, nisi putet se acutiorem uisum iri, si clara faciat obscura: citantur testes non laudantur. Nam Salamis (qui fuit locus uictoriæ Themistoclis) nihil laudis meretur, quippe qui nihil egit, sed testis fuit, quia interfuit, uel quia in ea posita sunt trophæa uictoriæ, quæ rem gestam testificantur transeuntibus. Ergo si testificari locus potest, potest merito ut testis citari, non tamen tanquam uēturus, sed ad quem eant, qui testimonium desiderant. Vel citentur Salaminij, continēs pro contento, uel citentur autores, et libri, qui de hac Salaminæ uictoria meminerunt, testimoniumq; dicunt.

In eundem de Capio. Cap. III.

Capio secundum eundem in passiuo significat propitiationem, ut apud Lucretium:

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Capere, facere. Terentius in Andria: Non si capiundos mihi inimicos sciam esse omneis homines. Capere, perpeti: Terentius in Heautontimorumeno: Dum abs te absum, omnes fuere mihi labores, quos cepi, leues. Capere, tollere, tenere. Vergil. Georgicorum quarto:

Hic tibi nate prius uinclis capiundus:

Varro in Meleagris: Quem idcirco terra non cepit, & cælum non recepit. Idem in Eumenidibus: Stolam, calceosq; muliebres propter positos capio. Capere, eligere. Terentius in Hecyra:

Quum illum in generum cepimus. Vergil. in Georgicis:

Ante locum capies oculis.

M. Tullius de officijs: Quòd insit aliquid probi, quod capiat ignaros. Capere, delectare, sustinere, habere, decipere, circumuenire, occupare, detinere, satiare, accipere, complecti, inuenire, singulorumq; exempla subijcit, quæ ipse (ne longior essem) prætermisi. In quibus non est illius probabilis expositio. Nam quis credat autores uni dictioni tot significata, et quidem pro se quenq; noua dare uoluisse, tanquam linguā ipsam confundere cuperent? Cur igitur ita locuti sunt? Nempe quod nihil interest inter has significationes, capio hostem, capio generum, capio saxū.

Præterea

Præterea duæ proprietates in hoc uerbo notandæ sunt. Vna, quòd habet reciprocum quendam usum, ut idem sit, cœpi uoluptatem, & cœpit me uoluptas. Cicero: Magnam cœpi ex literis tuis uoluptatem. Quintilianus: Nec me tanta capiebat uoluptas, quòd fluentia ceris mella conderem. Plinius ad Caluisium lib. octauo: Capio aliquam uoluptatem, quòd hac uoluptate non capiar. Cepi somnum, captus sum somno, uix dicitur, sed dici posset, ut oppressus, uidelicet qui opprimitur somno, capitur somno. Cepi delectationem, uix unquam delectatio cœpit me, sed in passiuo potius, captus sum delectatione. Et item in cæteris, quæ ad delectationem pertinent Captus sum amœnitate loci, dulcedine uocis, specie mulieris, amore pecuniarum, spe bonorum, magnitudine, sublimitateq; materiæ. Ista enim omnia delectant, ideoq; subintelligi solet delectatio, quale ipsum illud Marci Tullij: Quòd insit aliquid probi, quod capiat ignaros, id est delectet. Ergo probitati inest delectatio, ut sit ita exponendum: cuius probi delectatio capit ignaros, siue ignari capiantur delectatione. Habet, inquit Terentius, captus est, subintellige amore, sine pulchritudine fœminæ, id est delectatione: non autem (ut te status sum) actiue, cepi amorem. Nec longe ab hac ratione abest illud, captus sum oculis, pro orbatus sum oculis. Nec hoc unquam reperies, nisi in passiuo, & nunquam ferè nisi de oculis dici. Misericordia cepit deos, non dij misericordiam, dicimus, id est non delectatio, sed dolor ille ex alieno malo. Et merita mea ceperunt deos, ut ait Lucretius: qui sermo rarus est, id est admiratio, uel delectatio, uel affectus eos cepit. Capio dolorem tamen potius, quàm cepit me dolor, dicimus. Non quia non possumus etiam sic dicere, sed quia habemus alium in usu modum magis proprium. Tenet me dolor, sicut tenet me desiderium. Delectatio enim uidetur tantum capere, nec diu permanere, dolor autẽ, & desiderium tenere quasi permanendo. Item, cepi indignationem, cepi, siue contraxi molestiam, potius, quàm cepit me indignatio, cepit me molestia. Contra, cepit me tædium, cepit me obliuio, cepit me odium, potius quàm retrorsum. Vergilius:

Tanta meæ si te ceperunt tædia laudis.

Terent. Neque agri, neque urbis odium me unquam cepit.

Cicero: Propter quod tantum odij cepit eloquentia, ut homines studiosissimi quasi ex turbulentissima tempestate se in studium traderent quietum. Idem: Vt eos iustitiæ capiat obliuio. Plinius tamen libro septimo naturalis historiæ ait: E` præalto tecto lapsus, matris, & affinium, propinquorumq; cepit obliuionem. Altera proprietas, quòd capere significat uel sponte, uel non sponte accipere. Sumere tamen sponte, atq; hinc est illud, cepi labores, cepi molestiã, cepi dolorem, cepi, uel suscepi

inimicitias, suscepi curas, suscepi sumptus, accepi calamitatem, accepi cladem, accepi damnum, accepi iniuriam, accepi contumeliam, accepi repulsam, accepi uulnus, quod nunquam ferè aliter dicimus, non sustinui, non perpessus sum uulnus, sed ferè semper accepi, nisi more poëtico, ut apud Ouidium libro secundo Metamorph. Nullam patiere repulsam. Cicero: In domum multiplicatam honoribus non solum repulsam retulit, sed etiam ignominiam, & calamitatem, quum dixit: nequaquam contra hoc, quod praecipio facit. Nam sumo supplicium, sumo poenam, non in me, sed à me in alium infligi intelligitur. Ideóq; adiungitur ablatiuus cum praepositione de. Cicero: De illo paulo post supplicium sumitur. Quintilianus: Vt, nisi occurrisset ad diem, de eo, qui restiterat, poena sumeretur. Potest tamen quis de se etiam sumere supplicium, eruntq; tanquam duae personae, quae agit, & quae patitur. Porrò quia sumere est ultro, quasi non permissu aliorum capere, eo fit, ut intelligatur pro nimium, & interdum pro arroganter sibi tribuere, ut Cicero de officijs: Orationem autem latinam efficies profectò legendis nostris pleniorem. Nec uero arroganter hoc dictum existimari uelim. Nam philosophandi scientiam concedens multis, quod est oratoris proprium, apte, distinctè, ornatéq; dicere: quoniam in eo studio aetatem consumpsimus, si id mihi assumo, uideor id meo iure quodammodo uendicare. Assumpsisse sibi ait eadem laudem, quae nisi uera esset, ac palàm uera, propter rei magnitudinem, arrogans uideretur. Ergo assumere, est multum & penè nimium sibi tribuere. Idem pro Plancio: Quanquam non mihi tantum sumo iudices, neque arrogo. Inde ineruditorum uocabulum praesumptuosus. Denique quodam loco Valerius Maximus ita planè horum uerborum proprietatem distinxit, ut hanc differentiam penè praecipere uideatur, quum de Catone Censorio loquitur: Qui ensem de medijs hostibus recepit, quanquam hoc aliqui filio Catonis tribuunt, inquientes, ut non coactus acciperet, sed sua sponte sumere uideretur. Quare si latine & nos loqui uolumus, dicamus dominum IESVM carnem quidem humanam sumpsisse, mortem uero accepisse. Meo iure, quod modo apud Ciceronem legimus, si quis forte desiderat, exponamus. Significat autem idem quodãmodo, quod mea autoritate, meáq; licentia, et concessa mihi ab hominibus libertate, ut idem pro Archia: Quare suo iure noster ille Ennius sanctos appellat poëtas, suo iure inquit, quod poëta erat, & probatissimus poëta. Idem est pro meo iure, ut idem alibi: Pro meo iure hoc dico, uos eo me priuastis: quasi confidenter dico. Est enim efficiens causa, non finalis: qualia caetera sunt hoc modo dicta, pro mea in uos beneuolentia, pro uestra in me humanitate, pro tua mansuetudine, pro sua pietate,

ubi efficiens (ut dixi) causa intelligitur, non finalis.

In eundem de Contendere. Cap. IIII.

Contendere, idem ait, est festinare, ut Vergilius:

c - Quæ proxima, littora cursu
Contendunt petere.

Contentio est perseuerantia, uel elatio. M. Tullius de officijs libro primo: Ex contentione uocis, & submissione, & cæteris similibus facile iudicabimus. Sallustius historiarum quarto: Rursus iumenta nacti, ad oppidum ire contendunt. Contendere, continuare. Cicero de oratore secundo: Id quod eius scripta declarant, & contentiones uocis, & remissiones continuarentur. Et in tertio: Nihil perniciosius est, quàm sine intermissione contentio. Præterea ait, contendere esse astringere, intorquere, comparare, certare, extorquere, proripere, uel dirigere signum. Iterum pro festinare, intendere. Sed neque præcepta, neque exempla satis distincta sunt. Quid enim differt? contentio est perseuerantia, & contendere est continuare. Quum præsertim eadem exempla utrobique subijcias. Quid iterum Vergilianum illud? Contendunt petere. Et illud Sallustianum? Ire contendunt. Quæ duo idem declarant, quod tendunt, uel pergunt ire, siue petere. Iam uero apud Ciceronem contentio non est perseuerantia, neque contendere continuare, sed intentio, atque intendere: indifferenter enim dicimus hoc loco contentio, & intentio, contendere, & intendere. Nam plurimi falluntur, accipientes intentionem pro uoluntate, atque proposito. Afferam ad hoc probãdum ex M. Fabio exemplum, per quod & ipsa res, de qua agimus, probabitur: Neque grauissimus autem in musica sonus, nec acutissimus orationibus conuenit. Nam & hic parum clarus, nimiumq; plenus, nullum afferre animis motum potest: & ille prætenuis, & immodicæ claritatis, quum est ultra neruum, tum neque pronuntiatione flecti, nec diutius ferre intentionem potest. Nam uox ut nerui, quo remissior, hoc grauior, & plenior: quo intentior, hoc tenuis, & acuta magis est. Sic ima uim non habet, summa rumpi periclitatur. Medijs ergo utendum sonis, Hi quoque, quum augenda intentio est, excitandi: quum summittenda, sunt temperandi. Manifestum ergo est, quid sit intentio, cuius ẽt similitudo neruorum manifestius docet, unde similitudo sumpta est. Nam, ut neruus in cithara, aut neruus in arcu, quo magis intenditur, eò uehementiorem sonum, uel ictum efficit: quò magis relaxatur, eò remissionem: ita & uox, quæ utique usum neruorum corporis exigit, quos uidere licet in acutissime exclamantibus maxime intendi, tanquam in cithara, aut in arcu, siue contendi, quæ (ut dixi) idem sunt, atque idem esse ex uerbis utriusq; autoris, quos nominauimus, liquet.

Neque

Neque uero quisquam negauerit continenter esse, quod continue, siue continuate, quod Marcellus ait, sed à contineo uenit. Contentus uero, à contendo, licet & contineo faciat contentum.

In eundem de Cursus. Cap. V.

Vrsus, inquit, idem est, quod uolatus, ut Vergilius:

c -Cursumq; per auras
Dirigite in lucum.

quasi non figurate dicamus de uolatu cursum, & de cursu uolatum: ut ille apud Terentium, festinato seruum ire iubens, inquit, uola, pro eo, quod est, curre. De nauigatione quoque festina dicimus cursum, ut Mar. Tullius: Quo cursu frumento onustas naues petentes Rhodum uiderit. Et Quintilianus, nauigationem dixit fugam, siue naues fugientes, quæ uelocem cursum conficerent, quum inquit: Inde fugientia uela longa uisu prosecuti. Is enim qui fugit, uelocissime currit. Eoq; Vergilius inquit,
-Pedibus timor addidit alas.

Idem quoque Quint. inquit: Multa sunt & græce, & latine non denominata. Nam & qui iaculum emittit, iaculari dicitur: qui pilam, aut sudem, appellatione priuatim sibi assignata caret. Et ut lapidare, quid sit, manifestum est, ita glebarum, testarumq; iactus non habet nomẽ. Vnde abusio, quæ κατάχρησις dicitur, necessaria est. Quare ad hanc Quintil. formulam non aliter nauem ueлociter euntem, & auẽ uelociter uolantem currere dicimus, quàm iaculari sudem. Illud autẽ apud oratores obseruaui, uolitare potius, quàm uolare pro discurrere, dici solere, ut apud eundẽ: Me per omnia maria uolitantem. Et apud Cic. Qui per forum uolitant. Quale est reptare. Nam quum repere sit animalium carentium pedibus, & uentre euntium, licet quædam reptilia pedes habeant, ut lacertæ, tamen reptare hominem dicimus, qui segniter, lente, & quasi testudineo passu incedit, quales sunt, qui in hortis, aut uinetis, similibusq; locis spatiantur. Horatius:
An tacitum syluas interreptare salubres.

Plinius ad Bebium: Scholasticis porrò dominis, ut hic est, sufficit abũde tantum soli, ut releuare caput, reficere oculos, reptare per limitem, unam semitam terere, omnesq; uiticulas suas nosse, & numerare arbusculas possint. Idem: Frequentior currentibus, quàm reptantibus lapsus est. Terentius in Adelphis:
Perreptaui usque omne oppidum, ad portam, ad lacum: quò non?

In eundem de Carpere. Cap. VI.

c Arpere, inquit, pro attenuare, & aperire. Vergilius:
Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ.

Hoc

Hoc ne puellæ quidē ipſe dicerent. Nam ut carpimus linum uirens ex humo, quū uellimus, ita puellæ ſiniſtra manu de colo penſum trahentes, ſenſimq; uellentes carpunt. Et ut decerpimus roſam primis digitis, ſic puellæ primis & ipſæ digitis decerpūt particulatim linum, lanamúe. Iterum carpere, celeriter præterire. Vt Verg. -Et acri Carpere prata fuga. Et in eodem: Carpere mox gyrum incipiat. Quaſi in primo non celeritas illa magis intelligatur per hoc, quod dixit, fuga, qui eſt celer curſus, quàm per illud carpere. Et in ſecundo ſignificetur uelociter præterire. Aliud nanque eſt ire in gyrum, aliud præterire, quod de equo, & ſeſſore utrunque poëtice dictum eſt.

In eundem de Accipere. Cap. VII.

Ccipere pro paſcere idem inquit. Terentius:

a Accipit homo nemo melius prorſus, atque prolixius.

Et hunc imitatus Seruius in Vergilium:

Illos porticibus rex accipiebat in amplis.

Vrbanius profecto, & lautius loqui poterant. Pecora gregatim, altiliáq; dicuntur paſci, non homines. Nos enim quoties accipimur, ſiue excipimur in conuiuium, non ad ſaginam, ſed ad iucunditatem illam, atq; apparatum inuitamur, ut minima pars cibis aſſignetur. Vnde cōuiuere dicimur eo tempore, non commeſſari, aut compotare, aut (quod deformius eſt) compaſcere, ſiue compaſci. Siquidem Terentius de Thraſone, non tanquam de ſaginatore locutus eſt, ſed tanquam de ſplendido apparatore conuiuiorum. Et Verg. Helenum regem uult regiam quandam magnificentiam in exhibendo conuiuio declaraſſe, non ſolum (ut ita loquar) paſtionem, & (ut dixi) ſaginam. Fateor tamen accipere, nonnunquam ſignificare in domum ſuam, honoris, & amicitiæ gratia aliquem conuiuam capere: ita tamen, ut ſubintelligatur in conuiuium, ut acceptus ſum à te laute, id eſt acceptus ſum in conuiuium, uel tractatus. Nam frequenter in contrarium dici reperimus. Ego abs te miſeris ſum acceptus modis. Hoc apud Terentium, & apud Ciceronem. Ex quo illud laudatur Architæ, qui cum uillico factus eſſet iratior, quo te modo, inquit, accepiſſem, ni iratus eſſem?

In eundem de Graue. Cap. VIII.

Raue, inquit, ſignificat grauidum. Vergilius:

g -Donec regina ſacerdos Marte grauis.

Circumlocutio fecit, ut intelligatur grauida. Nam ſi dicam regina, aut Helena eſt grauis, nemo prorſus intelligat, ſed addam ex rege, aut ex marito, fortaſſe intelligatur eſſe grauida. Ita apud Vergil. Marte grauis, pro, ſemine Martis impleta.

Graue plenum. Vergilius:

Non insueta graueis tentabunt pabula fœtas.

Si accipit fœtas pro grauidas, superuacaneum est exponere graueis pro plenas. Per illud enim quòd prægnantes sunt, plenæ esse intelligũtur. Graues uero esse, per epitheton, quod appositum est, quippe grauidæ omnes graues, ut ipsa quoque uox indicat, nam à grauis fit grauidus. Sin accipit fœtas pro his, quæ pepererunt, ut puerperas mulieres, quæ proximis diebus matres sunt factæ, graues lacte dicemus, quasi onustas, non quasi plenas. Durum sit nanque appellare oues, capras'ue lacte, sed ubera plena lacte, ut est apud eundem per translationem grauida.

-Et grauido superant uix ubere limen.

Quòd si quando reperiatur grauis pro plenus, hoc tamen in loco non ita accipitur. Hunc eundem quem ego protuli uersum, & ille affert, quasi de grauido, & non de graui sit quæstio: nec poëtæ modo, uerũ etiam oratores sic loquuntur, ut Quintilianus: Luctantur intra uiscera animæ, & uterum funeribus grauidum in os agunt. Sed ad graue reuertamur. Grauis, inquit, plenus. Vergilius:

Tum pietate grauem, ac meritis si forte uirum quem
Conspexere, silent.

Virum pium, & benemeritum, appellare plenum pietate, & plenum meritis quis audeat? Non ergo ita exponendum est, ut nec est utendũ. In quo paulo post meam sententiam ostendam. Graue inquit, grandæuum. Vergilius:

Hic grauis Entellum dictis castigat Acestes.

At ego potius accipio grauis prudentia, & moribus, quomodo proxime grauis pietate, & meritis dicebatur. Multa præterea significata dat huic eidem nomini, quæ profecto forent infinita si ad illum modum, poëtarum omnium exponamus exempla. Quod longe abest, tum ab utilitate discentium, tum ab ipsa rei natura. Etenim graue suapte natura ponderosum significat, ut graue saxum, grauis sarcina, grauia arma, graue scutum, quod scilicet grauat nos in ferendo, & quod ægre, & cum molestia fertur. Inde per abusionem transferimus ad senectutem, ad morbum, ad laborem, ad dolorem: quia hi, qui molestiam ex senectute, morbo, cæterisq; sentiunt, quasi onere intolerabili premuntur, quod cupide uelut graue pondus à se uellent deponere. Neque ad solum ad molestias corporis translatio hæc fit, uerumetiam ad molestias animi, ut grauis contumelia, grauia iniuria, grauis mœror, grauis iactura, quæ animũ genere quodã ponderis premunt. Itaq; unus modus est, quæ corpori, aut aĩo molesta sunt, ea grauia appellare. Eoq; molestia à mole.i.à re magna,

gna,magniq; ponderis uocata est. Alter modus est, quòd quemadmodum grauia saxa,& grandes trunci non facile loco mouentur,sed ad omnem temporis mutabilitatem hærent:ita homines constantes, ac præditi sapientia,merito per figuram graues nominantur; quòd nec precibus,nec minis,nec uanitate,nec promissis,ab æquo & iusto summouentur:ut hi faciunt,quos leues uocamus,qui in similitudinem pulueris & palearum ad omnem auram uentilãtur. Sciamus tamen grauis tunc regere datiuum,quum est in priore significato,ut tu es grauis mihi. Quare non probe quidam legunt apud Ciceronem de officijs: Quod ætati tuæ esset aptissimum,& autoritati meæ grauissimum. Nã hoc grauissimum superuacuum est.Cæterum quid mirer,si in his,quæ sunt altioris intelligentiæ, fallitur,quum leuioribus,atque apertis hallucinetur Marcellus?

In eundem de Inficiator. Cap. IX.

Inficiatores,inquit,sunt falsi criminis obiectores,ut Cicer.de Oratore libro primo: Vt si ille inficiator probasset iudici ante petitam esse pecuniam,quàm esset cœpta deberi:hoc de reo dictum est à Cicerone,nec reo criminis, sed pecuniarum. Ille uero accipit non tantum pro accusatore, sed pro actore etiam,& accusatore falsi criminis. Vbi enim pecunia,& petitor nominantur,ibi nulla est criminatio. Inficiator igitur is significatur, q̃ negat se uel debere, quod actor petit,uel commisisse,quod accusator obijcit.Vnde status coniecturalis dicitur inficialis,in quo semper reus inficiatur, uel inficias it. Inficiari enim,& id,quod dixi,inficias ire,est uerbo negare. Nam negare est aliquando etiam facto,ut Vergilius:

Egregij forma, sed quem forma negarat
In patriam reditus.

Veto notum est aliud esse,quàm nego,& (ut breuiter signem) contrarium est illis impero,& iubeo.Non est autem huic nomini nisi accusatiuus casus,& unum uerbum eo,is,it.De inficias loquor, cui simile est suppetias,pro eo quod est auxilium:ut in duodecimo commentariorum Cæsaris: Et nuntiabantur auxilia magna equitatus oppidanis suppetias uenire. Et in eodem: Suisq; rebus timens, elephantisq; XXX.relictis,suis finibus,oppidisq; suppetias profectus est.Et iterum in eodem: Atque suis fugientibus, suppetias ire contendit. Suetonius de Vespasiano: Legatum insuper Syriæ consularem suppetias ferentẽ, rapta aquila fugauerunt. Suppetias pro auxilium: Plautus in Epidico: Sed memento si quid sæuiunt, feres suppetias mihi cum sorore ferre. Idem in eodem, nominatiuo est usus: Auxilia mihi,& suppetiæ sunt domi.

In eundem de Incisim. Cap. X.

i Ncisim,inquit,quasi simul.Cic.in Oratore: Hæc quidē duo binis pedibus incisim,deinde mēbratim dicere solebas. Quid magis contrarium,quàm incisim,id est minutatim.& simul quod est coniunctim?quasi nesciamus,quid sint cola,commata,& periodi,de quibus Cicero pluribus in locis disputat,appellans ea incisionem,membrum,circuitum,siue ambitum, siue comprehensionem , siue continuationem,siue circunscriptionem.Cuius ultimi (quod multis nominibus Cicero uocat)duo genera Quintil. facit:priora autem sic diffinit: Incisum est sensus non expleto numero conclusus,plerisque pars membri:ut domus tibi deerat,at habebas:pecunia superabat,at egebas. Fiunt autem ex singulis uerbis incisa. Membrum est sensus numeris conclusus, sed à toto corpore abruptus,& per se nihil efficiens.

In eundem de Candeo. Cap. XI.

q Vid ergo?nihil'ne bene dixit Marcellus ? imo uero aliquid, atque adeo multa, sed nunc bene dictis non est locus,tametsi in his,quæ laudari queunt nonnihil interdum desidero,ut candet,ignitum est.M.Tullius de officijs: Candente carbone adurebat capillum.Candet,candidum est. Vergil.Aeneid.IIII.
Candentis uaccæ media inter cornua fundit.
Sed hic(ut dixi)nonnihil desidero. Nam & excandescere hominem dicimus,quum uehementer irascitur . Præterea ostendenda est passim causa,quamobrem unum uerbum plura significet,ut in hoc: Quum enim ignis obstantia exuperat, ac fumum uincit,candorem flammæ concipit,uel quòd sol,quanto candidior, tanto ardētior, ita animus dū ira concitatus est,inflammatus,incensus,& excandescens dicitur: uel quòd mare uentis confractum,et in morem aquæ ebullientis in lebete,uel ipsa aqua lebetis ebulliens,spumas albentes ciet,ita animus simul perturbatione percitus, excandescere dicitur,ut tanta commotio mentis significetur,quanta est uel maris,uel aquæ ad ignem iam albescētis,quod ex unius à Quintiliano expositi uocabuli patescet exēplo. Vertex (inquit) est contorta in se aqua, uel quicquid aliud similiter uertitur. Inde propter flexum capillorum,pars summa capitis:ex hoc inquam in montibus eminentissimum rectè dixeris,hæc omnia uertices, proprie tamen unde initium duxit. Quare nemini debet mirum uideri,cur interdum una uox plura significet.

In Seruium de Lætus. Cap. XII.

l Aetum Seruio placet multa significare, fœcundum,pingue, grauidum,pulchrum,uiride,& multa alia. Id'q; apud Vergilium modo: quòd si alios quoque poëtas exposuisset,adhuc alia

alia multa significata adiecisset. Sed ipse rationem reddam, cur in uarios sensus abutamur, cum unum natura significet. Lætum id appellamus, quod aspectu gaudium promit. Nam gaudere, proprie est intrinsecus: Lætari extrinsecus. Recte igitur animata dicuntur læta, quoties lætantur. Et quia natura sic comparatum est, ut quæ bona corporis habitudine sunt, alacriora, quæ uero debili, tristiora sint: eo fit, ut pinguia uocemus læta, ut lætas oues, lætos greges, læta armenta. Transferimus hoc ad similia, ad segetes, ad uites, ad ol.ueta, ad cæteras arbores. Vnde sicut ex illis superioribus domini percipiunt fructus, et quēadmodum illa, ita hæc quoque qualia sint, declarat aspectus, appellanturq́; lætæ segetes, lætæ uites, læta olineta, læta arbusta, eo quidem magis, quòd multi uolunt hæc animata esse. Vel læta dicimus ab effectu, quòd nos lætos faciunt, ut locum tutū, quia nos tutos efficit. Ideóq; non appellantur homines læti ob fœcunditatem, pinguedinem, pu'chritudinem, grauitatem, & simılia, sed tantum ea, quæ in nestros usus cedunt, aut (si ita contingat in nostram delectationem) lætitiam nobis, uoluptatemq́; parientia. Hanc igitur regulam tenentibus, hoc nomen et apud autores inuentum facile intelligetur, & multifariam sine ambiguitate in utendo suppeditabit.

In eundem de Accuso, & Incuso. Cap. XIII.

Ccusare (ut idem cum multis alijs uoluit) est maioris de minore: Incusare est minoris de maiore, uel paris de pari: quorum singularis inscitia uehemēter est castiganda. Apud quē enim autorum obseruatio ista reperietur? Non'ne apud ueteres adulescentuli solebant probitatis simul, & eloquentiæ laudem capessere ex magnorum uirorum accusatione? Atque (ut ait M. Fabius) crediti sunt etiam clari iuuenes obsidem reipublicæ dare, malorum ciuium accusationem: quod significauit Cicero, quum dixit: Quam est illa misera, quàm dura seruitus, adulescentibus paulo loquacioribus seruiendum est. Nunquid Demosthenes, quum tutores suos adulescentulus in iudicium uocauit, aut Cicero, quum Verrem reum fecit prætorium uirum, ipse quæstorius non accusauit? maléq; locutus est, dicens, accusationem suam semper, nunquam incusationem. Et hoc quidem de accusando. Quid autem de incusando? Certe, si illud non est de maiore in minorem, neque hoc erit de minore in maiorem: & alioqui nullo unquam in iudicio auditum est nomen incusationis, quid porrò extra iudicium? Vergilius inquit:

Quem non incusaui amens hominum'ue, deûm'ue.

Dij quidem maiores Aenea sunt, homines uero Troiani duntaxat minores. At est apud Terentium pater ad filium loquens: Quid me in-

cusas Clitipho? Hoc enim isti exemplum ponunt. Cæterorum exēpla omittunt, quæ contra eos faciunt, quæ sunt infinita, ut Cæsar cōmentario primo: Hæc quum animaduertisset Cæsar, conuocato consilio, omniumq; ordinum ad id consilium adhibitis centurionibus, uehementer eos icusauit. Sed (ne multis morer) accusare, est uel apud iudices, uel apud alium quemuis, etiam apud illum ipsum, quem accuses, significare, atque ostendere aliquem peccasse. Incusare uero, reprehēdere mores alterius, & plerunque cum querela, quòd ab illo iniuria sis affectus. Et ita apud Vergilium, Terentium, Cæsarem, cæterosq; autores accipiendum est.

In eundem de Barba, & Barbæ. Cap. XIIII.

b Arba, idem inquit, hominis est. Barbæ uero quadrupedum. Sed non est barba tantum hominum, neque barbæ tantum quadrupedum, quin & barba quadrupedum, & barbæ hominum utique multorum dicuntur. Horatius:

Vtq; lupi barbam uariæ cum dente columbæ,
Abdiderint furtim terræ.

Plinius lib. XXVIII. Rabiem hircorum si mulceatur barba, mitigari: eadem præcisa, non abire eos in alienum gregem. Nam illud Vergil.

Stiriaq; impexis induruit horrida barbis:

magis de hominibus dictum est, quàm de hircis. Et illud:

Nec minus interea barbas, incanaq; menta
Cyniphei tondent hirci.

Ad multos hircos refertur, perinde ac si diceremus caudas, quum tamē singulæ singulis hircis sint, ita & barbæ. Sunt etiam & barbæ aliorum, quàm quadrupedum, ut Plinius in XXX. Quum Geminos trāsit sol cristis, & auribus, & unguibus gallinaceorum, si luna rasis barbis eorum.

In eundem de Nuntius, & Nuntium. Cap. XV.

n Vntius, inquit idem, est, qui nuntiat: quod autem nuntiatur, licet neutro dicatur, tamen inuenitur & masculino. Miror cur ita dixerit. Ego quidem nusquam hoc nuntium legi: at ne ipse quidem, ut opinor, quum Festus Pompeius uetustior eo autor, ita scribat: Nuntius & res ipsa, & nuntius dicitur.

In eundem de Arceo, Abigo, Abigeus, Abactor, Abigeatus. Cap. XVI.

a Rcere idem ait, esse prohibere. Sed mihi uidetur potius esse uetare, ne accedant hi, qui ueniunt. Iuno septem tantum annos arcuit Troianos ab Italia, quam ubi contigerunt, non arcebat ab ea amplius, sed in ea esse prohibebat. Transfertur (ut pleraq;) de corporeis

de corporeis ad incorporea. Cicer. in Paradoxis: Quæ uis enim est, quæ magis arceat homines ab improbitate, quàm si senserint nullum in delictis esse discrimen? Contrarium huic uerbo est abigere, quod significat à loco fugare, atque expellere, ut abige muscas à facie mea scribêtis, abige canes à popina tua, abige sturnos sonitu à uinea. Quintil. Ibo in littus miser, plãctibus aues abigam. De pecoribus uero idem quod de cæteris animalibus accipiendum est, quæ si nobis odiosa sunt, abigimus, id est expellimus, ut oues capras, asellos, ab hortis, à uinetis, à pratis. Quod si ita non sit, sed furto tollimus, utique gregatim abigere aliud significat, id est furto tollere; aut etiam latrocinio, ut apud eundem, Adhuc spolia transeuntium, & abacti pecorum greges sub hoc titulo defendebantur. Vnde abactores uocantur pecuariorum animalium fures, latrunculi'ue. Hos quidem abigeos uocant. Vlpianus autem inquit: Abigei proprie hi habentur, qui pecora ex pascuis, uel ex armentis subtrahunt, & quodammodo deprædantur, & abigendi studium quasi artem exercent, equos de armentis, uel oues de gregibus abducentes. Cæterum si quis ouem oberrantem, uel equos in solitudine relictos abduxerit, non est abigeus, sed fur potius. Hic abigeum à non abigeo distinguit loco, non numero. Claudius numero, non loco, inquiens: Quantitas discernit furem ab abigeo. Nam qui unam suem surripuerit, ut fur coërcebitur: qui gregem, ut abigeus. Hic furẽ ab abigeo separat, ut superior fecit. Macer nõ separat, quum ait: Abigeatus crimen publici iudicij non est, quia furtum magis est, sed quia plerunque abigei & ferro utuntur, si deprehendantur, ideo grauiter puniri eorum admissum solet. Quomodo autem hi iurisconsulti inter se conueniant, aut non conueniant, nihil ad hoc tempus. Hoc tantum dixerim, non modo fures, siue furtim aliqui solent abigere armenta, uel greges, sed etiam latrunculi, qui facta prædonum manu in alienũ agrum incursionem exercentes, pecora etiam interdum abigunt, & abigeo nominari possunt. Præstare (quo uerbo sæpe & iurisconsulti, et oratores utuntur) est prohibere, ne alicui fiat aliquid incommodi, &, si non prohibuerint, satisfacere: ut uenditor debet præstare uitium rei, quam uendit, id est prohibere, atque efficere, ne emptor damni quid faciat, alioqui satisfacere. Neque illud in alterum modo, uerum etiam in nosipsos. Cicero in Tusculanis: Quum id, quod ab homine non potuerit præstari, euenerit, id est caueri, & prohiberi.

In eundem de Innocuus, & Innoxius. Cap. XVII.

Innocuus, inquit Seruius, est cui non nocetur. Innoxius, qui non nouit nocere. Vellem exempla recitasset, quibus ostenderet eam expositionem innocui ueram esse. Nanque illud

Verglianum, quod eum impulit in hanc opinionem:
Donec rostra tenent, sic consedere carinæ
Omnes innocuæ.
Non est accipiendum, quòd subsederunt tales, ut eis nihil noceretur, sed uel more poëtico, quòd nihil peccauerunt, quasi innocentes homines. (Nocentes enim sunt quicunque ab honesto recedunt, etiam si nemini noceant) uel quòd non nocuerunt, neque sibijpsis, neque uectoribus, aut nautis.

In eundem de Instar. Cap. XVIII.

Instar montis equum diuina Palladis arte.

Instar, id est ad similitudinem, Seruius ait: Quid similitudinis equo ad montem? quòd si etiam similis esset, non tamen eum magnum potius, quàm paruum esse, quod Vergilius senserit, intelligeremus. Archimedes ille geometricus, globum ad similitudinem cœli fabricatus est, in quo effigies cœli aderat, magnitudo non aderat. Idem fit de tabula illa depicta ad similitudinem orbis terrarum, quã non ausim dicere depictam instar orbis terrarum. Neque alia multa huiusmodi: ut instar Antonij ambulas, instar patris scribis, instar languidi sedes: sed ad similitudinem, uel in similitudinem, uel in modum, uel in morem, uel tanquam, & similia. Instar potius significat ad æquiparationem, uel ad mensuram, ut apud Vergilium:
Argolici clypei, aut Phœbææ lampadis instar.
Cicero: Hexametrorum instar uersuum. Nam illud apud eosdem: Instar mortis ducunt, & fulminis instar: significat æquiparationem doloris in morte, & impetus ex fulmine. Quòd si quando reperiatur proxime accedere ad significationem similitudinis, admoniti simus, ut nimiam utendi licentiam deuitemus. Nam ego sic auderem uix uti, ut Seruij familiarissimus Macrobius cum sæpe aliàs, tum statim in procemio Saturnaliũm ita inquiẽs: Vt, quæ indistincte, atque promiscue ad subsidium memoriæ annotaueramus, in ordinem instar membrorum cohærentia conuenirent.

In eundem de Passim, Vbique, & Vsquam. Cap. XIX.

Passim, inquit, significat ubique. Mihi autem aliud uidetur ubique, quàm passim. Nanque in prato ubique est herba, nõ passim. Contra, grex passim pascit, potius quàm ubique. Quippe aliquid interualli est inter pecudẽ, et pecudẽ: non ita inter herbam, & herbam. Est autem passim, quasi passu distante, uel sparsim, quemadmodum dicimus passis manibus, & passis crinibus. Quod accipi solet etiam pro crebro, dum de rebus mentis loquimur. Lactantius tamen pro ubique accipit, quum inquit: Creditur ei passim tanquã

cognitæ

cognitæ ueritati. Neque ſolum pro ubique, ſed etiã (quod uſitatius eſt) pro undique. Cumq́; is numerus, condendæ urbi parum idoneus eſſe uideretur, conſtituit Aſylum: eò paſſim confugerunt ex finitimis locis peſſimi quiq́; ſine ullo conditionis diſcrimine. Vſquam, duo hæc potius ſignificat, in loco ſimul, & ad locum, ut Terentius in Eunucho: Occĩdi, neque uirgo eſt uſquam. Cicero in Philippicis: Nec uero uſquam diſcedebant.

De aduerbijs in im exeuntibus. Cap. XX.

Ddamus de quibuſdam aduerbijs in im uocem exeuntibus. Priuatim nihil differt à priuate, ſi priuate dicere liceret: nihil ſeparatim à ſeparate, ſi hoc reperiatur: nihil properatim, à properanter: nihil diſſimulatim à diſſimulanter. Vbertim, idem eſt, quod copioſe. Affatim, quod abunde. Raptim, quod feſtinãter. Curſim, quod currendo. Tamen aliud eſt generatim, quàm generaliter. Hoc enĩ ſignificat omnia ſimul, quæ ſub genere ſunt, amplectendo: illud uero per ſingula genera, ſeu magis per ſingulas ſpecies. Siquidem ſpecies genera uocamus: ut quot ſunt genera arborũ, uitium, potius, quàm quot ſunt ſpecies. Vergil. -Gratiatim diſcite cultus.
Varro Non in uolucribus generatim ſeruatur analogia. Non ex aquilis aquilæ, neque ex turdis procreantur turdi. Sic ex reliquis ſui quiſque generis. An aliter hoc fit, quàm in aëre, quàm in aqua? non hic conchæ inter ſe generatim innumerabili numero ſimiles. Eodem modo, ut generatim per ſingula genera dicimus, ita ſummatim per ſingulas ſummas: aliquando dicimus ſummatim, & generatim, non per ſingulas ſummas, generaq́;, ſed per unam, unum'ue, ut dicam de hac re ſummatim. Cicero de Oratore lib. II. Infinitum mihi uidetur id dicere, in quo aliquid generatim quæritur, hoc modo: expetendá ne eſſet eloquentia? expetendi'ue honores? Cæterum quomodo differat ab illis ad ſummam, in ſumma, poſtea reddam. Viritim, per ſingula capita uirorum, ut Gracchus diuidebat uiritim ſex modios frumenti. Tamen de uno aliquando dicimus, ut apud Curtium: Si quis uiritim dimicare uellet, prouocauit. Nominatim, per nomina ſingulorum, ut aſſignati ſunt coniurati nominatim cuſtodi carceris. Et de uno etiam, ut tenens cruentum pugionem Brutus, nominatim Ciceronem inclamauit. Membratim, per membra. Cæſim, per inciſiones gladij. Punctim, per punctiones, infixionesq́; gladij, ſiue incidendo, & pungendo. Strictim, ſtringendo ſingula, uel certum aliquid. Carptim, hinc & hinc decerpendo, non ipſam ſeriem ſequendo. Tractim, trahendo, non interrumpendo ſeriem. Cateruatim, gregatim, turmatim, manipulatim, per diuerſas cateruas, diuerſos greges, diuerſas turmas, diuerſos manipulos.

Domeſticatim, uicatim, regionatim, oppidatim, municipatim, prouincia-
tim, per uarias domos, uarios uicos, uarias urbis Romæ regiones, ua-
riaq́; oppida, uaria municipia, uarias prouincias. Venio nunc ad id,
quod promiſeram. In ſumma, et ad ſummam, magis modo utendi dif
ferunt à ſummatim, quàm ſignificato. Quintilianus in corpore pro-
iecto: In ſumma non recedo. Fas eſt mihi etiam inuitis parentibus pie
facere. Cicero de Offic. Ad ſummam (ne agam de ſingulis) communem
totius generis humani ſocietatem, congregationem, & conciliationem co
lere, tueri, conſeruare debemus. Differt autem Ad ſummã, & Ad ſum
mum, quòd ſecundum ad numerum refertur, ut idem Cicero pro Mi-
lone: Vnus, aut ad ſummum duo, inuenti ſunt, qui Milonis cauſam nõ
probarent, id eſt non plures, quàm unus, aut duo ex omnibus. Idẽ ad
L. Meſinum: Noli enim exiſtimare mihi non ſolitudinem iucundiorẽ,
eſſe, qua tamen ipſa uti non licet, quàm ſermones eorum, qui frequẽ
tant domum meam, excepto uno, aut ad ſummum altero: hoc eſt exce-
pto uno, aut (ut multum) duobus. Quintilianus in ſenſu priore ſolet
uti tali genere dicendi per aduerbium, ſemel. Denique ut ſemel finiam,
ſic ferè componendum, quo modo pronunciandum erit. Et alibi: Et ut
ſemel omnia complectar. Et iterum: Et ut ſemel, quod eſt potiſſimum,
dicam, ſecretum in dictando perit, id eſt ut in ſumma dicam. Cuius
rei cauſa eſt ipſum illud ſemel, quod ſignificat una uice pro omnibus,
ita ut poſtea non oporteat quid addi. Ideoq́; ſolet accipi pro immuta-
biliter, & irreuocabiliter. Quod enim ſemel tantum fit, id non habet
regreſſum, ut iterum fiat. Idem in Mathematico: Quid hæc fulgentiũ
ſiderum ueneranda facies, quòd quædam uelut infixa, ac cohærentia
perpetua, ſemelq́; capta ſede collucent, alia toto ſparſa cœlo uagos cur-
ſus certis emetiuntur erroribus? Vergilius:

-Qui, ne quid tale uideret,
Procubuit moriens, & humum ſemel ore momordit.

Ouidius: -Nulla reparabilis arte
Læſa pudicitia eſt, deperit illa ſemel. Lucanus:
-Dixitq́; ſemel naſcentibus autor,
Quicquid ſcire licet.

Semel, inquit, ut nullum poſtea uerbum
addat. In eundem ſenſum idem Quintil. accepit Breuiter, ut in Gemi
nis languentibus: Breuiter tamen longæ crudelitatis explicanda ſæui
tia eſt, ex omnibus, quæ pertulit, leuiſſimum fuit, quòd occiſus eſt. Pli-
nius maior: À reliqua uero Gallia latere ſeptentrionali, montibus Ge
benna, & Iura, agrorum cultu, uirorum, morumq́; dignatione, am-
plitudine opum, nulli prouinciarum poſtferenda, breuiterq́; Italia ue-
rius, quàm prouincia. Et iterum de Luſcinia, quæ uulgo dicitur phi-
lomela:

lomela: Nunc continuo spiritu trahitur in longum, nunc uariatur inflexo, nunc distinguitur conciso, copulatur intorto, promittitur reuocato, infuscatur ex inopinato: interdum & secum ipse murmurat: plenus, grauis, acutus, creber, extentus, ubi uisum est, uibrãs, summus, medius, imus. Breuiterq; omnia tam paruulis in faucibus, quæ tot exquisitis tibiarum tormentis ars hominum excogitauit.

In eundem de Tandem, Demum, & Denique. Cap. XXI.

Tandem idem ait, poni non necessitatis, sed ornatus causa, ut in illo Vergilij:

Sed uos qui tandem: quibus aut uenistis ab oris?

Nec cuius ornatus, aut quare sit ornatus, explicat. Idem sentit Priscianus, dicens: Tandem non solum pro aduerbio temporali, sed etiam pro coniũctione expletiua inuenitur, ut Cicero inuectiuarum libro primo: Quousque tandem abutère Catilina patientia nostra? Mihi quidem nullum ornamentum uidetur esse in superuacuis, & nihil agentibus uerbis. Quãquam apud Græcos dictiones nonnullæ sunt, quæ aut numerum, aut sonum implent: quod in hac dictione non est, quæ habet potius urgens quiddam, & accelerans, eoq; fere per interrogationem, quæ exempla uulgo sunt plurima: ut Cicero in Catilinam, cuius oratio sic incipit: Quousque tandem abutère Catilina patientia nostra? Quo exemplo usus est Priscianus. Quidam tamen inter primos huius ætatis docti, solent citra interrogationem hoc aduerbio uti, non tam autoritatem sequentes eiusdem Vergilij, & in eodem loco:

Et quo sub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas iter. Et Horatij, qui ait:
Quamuis Sæua satis per te tibi consulis, & scis
Quo tandem pacto deceat maioribus uti,
Disce docendus adhuc.

quàm Ciceronis in Catone maiore dicentis: Qua tandem spe sibi tam audacter obsisteret, respondit, senectute. Et pro Roscio: Quum ab eo quæreretur, quid tandem accusaturus esset in eo. Nonnullisq; alijs in locis. Sed tamen utrunque interrogationem habet, & eam directam latenter ad secundam personam. Nam hic, qui loquitur, uerba alterius refert. Siquidem Pisistratus à Solone sic quæsiuit: Qua tandem spe mihi tã audacter obsistis? Et Fimbria ab illo (quisquis fuit) sic petiuit: Quid tandem in eo accusaturus es? Neque uero legem illius dictionis scribo, sed usum frequẽtissimum trado. Sine interrogatione autem quid significet, nemo ignorat, ut Vergilius:

Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.

Eiusdem significationis sunt demum, & denique, ut notum est. ut idem Vergil.

Tunc demum optata gemina super arbore sidunt. Cicero: Quum excessisset e uita, tum denique uiueret. Sed plerunque quum sint multa enumerata, tum subiungimus denique, significantes hoc ultimum esse omnium, ut idem Vergilius:

O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas,
Nil nostri miserere, mori me denique cogis.

Et Cicero: Quum sibi non multitudinem militum, non idoneos Imperatores, non pecuniam sibi praesto esse uiderent, non denique ullam rē, quae pertineat ad bellum administrandum. Demum solet accipi pro solum, siue pro omnino, praecipueq; iunctum cum is, & cum ita. Cicero in Sallustium: Ea demum magna uoluptas est Crispe Sallusti: aequalē, ac parem uerbis uitam agere. Marcus Fabius: Illud ingeniorum uelut praecox genus, non temere unquam peruenit ad frugem. Hi sunt, qui parua facile faciunt, & audacia prouecti, quicquid illi possunt, statim ostendunt. Possunt autem id demum, quod in proximo est, uerba continuant, haec uultu interrito nulla tardati uerecundia proferunt. Et iterum: Tum illa quoque ex causa, quòd mentem tantae rei intentam uacare omnibus alijs, etiam culpa carentibus curis oportet. Ita enim demum libera, ac tota nulla distringente, atque alio ducente causa, spectabit id solum ad quod accingitur. Et alibi: Iacebat haec insomnis, inquieta quum diceret, iam statim apparebit, iam statim ueniet, nunquā tamen tardius uenit. Miseram me fili, proxima nocte iam ueneras. Ecce iam medios sidera tenent cursus, indignor, irascor. Ita mihi demum satisfacies, si apud patrem fuisti. Ideo autem dixit solum, siue omnino, quod Plinius uidetur accipere pro omnino de hirundine, dicens: Ea demum sola auium, non nisi uolatu depascitur. Quidam uolunt ab is, & demum, componi idem. Ouidius pro demum, posuit denique, libro tertio sine titulo:

Si qua metu dempto casta est, ea denique casta est.

In Macrobium de Stella, & Sidus. Cap. XXII.

S Tella, & sidus differunt, si Macrobio credimus, ita scribenti: Nunc uideamus, quae sint duo haec nomina, quorum pariter meminit, quum dicit: Quae sidera, et stellas uocatis. Neque enim hic res una gemina appellatione monstratur, ut ensis, gladius: sed sunt stellae quidem singulares, ut erraticae quinque, & caeterae, quae non admixtae alijs, solae feruntur. Sidera uero, quae in aliquod signum stellarum plurium compositae feruntur, ut aries, taurus, Andromeda, Perseus, uel corona, & quaecunque uariarum genera formarum in

rum in cœlum recepta creduntur. Sic et apud Græcos aster, & astrō diuersa significant. Et aster stella una, astron signum stellis coactum, nos sidus uocamus. Hæc differentia (Macrobij pace) nusquam reperitur, ut apud eundem Ciceronem de Vniuersitate: Itaque nesciunt, hos siderum errores. Et iterum: Toto igitur orbe constituto sideribus, parem numerum distribuit animorum, & singulos adiunxit ad singula. Et libro secundo, de natura deorum: Nam quum duo sint genera siderū, quorum alterum spatijs immutabilibus ab ortu ad occasum commeās, nullum cursus sui uestigium inflectit. Alterum autem continuans conuersiones duas eisdem spatijs, cursibusq́; conficiat. Quintilianus in Mathematico: Quid hæc fulgentium siderum ueneranda facies? quod quædam uelut infixa ac cohærentia perpetua, semelq́; capta sede collucent, alia toto sparsa cœlo uagos cursus certis emetiuntur erroribus. Quod non sensisse Ciceronem (ut Macrobius uult) documēto est, quòd non præposuit stellas: Debet enim species generi, pars toti præponi, ut, dicam de prudentia, & de uirtute huius: dicam de facie Helenæ, & eiusdem pulchritudine, non autem è diuerso. Fateor tamen nunquam stellam Arietem dici, Taurum, Andromedam, Perseum, sed sidus. Et hinc est, quod dicimus hybernum sidus. Et illud Quintiliani: Nos graue huius anni sidus afflauit.

In Aulum Gellium de Resciſco. Cap. XXIII.

r Esciscere Aulus Gellius uult esse rem occultam, inopinatam, insperatamq́; cognoscere. Miror de hoc solertissimo uerborū inuestigatore, atque censore, qui uocabulum hoc de facili difficile, de claro obscurum, de trito nouum, de exposito abstrusum fecerit, ne dicam falso exposuerit. Nunquid si uideam hominem cœlo uolantem, ut fecisse Dædalus, Perseusq́; fertur: aut aliquem è terra prodire, qualis Thages fuisse ab Hetruscis creditur: aut Satyrum aliquem semiuirum, semicaprumq́;, quem se uidisse nonnulli scripsere: aut arcana quædam naturæ peruestigauero, dicam resciuisse? non opinor. Est igitur proprie resciscere, rem, postquam gesta est, scire, quā nesciebas, quum gereretur, præsertim ad te, tuos'ue pertinentem, ut Terentius in Adelphis: Hem tibi, resciuit omnem rem, id nunc clamat scilicet.

In eundem de Deprecor. Cap. XXIIII.

d Eprecor supplicium, idem Aulus Gellius ait dictum esse, quasi detestor, uel execror, uel depello, uel abominor. Ego autem ita dici puto deprecor, ut & imprecor. Precor tibi bonū, precor tibi malum: sic deprecor liberationem, & deprecor pœnam: illam, ut potiar, hanc, ut uitem. Ouidius libro primo de Ponto:

Sæpe precor mortem, mortem quoque deprecor idem,
Ne mea Sarmaticum contegat ossa solum.

Deprecor dixit, quasi precor mortem non dari mihi in hac terra. Nec mirum id fieri in deprecor, quum fiat in magis usitatis, ut in defendo. Siquidem dicimus defende me, quod ferè dicitur, & nonnunquam defendo ictus, ut Cicero de Senectute: Vestitaq; pampinis, nec modico tepore calet, & nimios solis defendit ardores. Cum præsertim mos Romanis sit etiam mala precandi, ne ueniant. Vnde templa Timori, Pallori, Febri, alijsq; similibus fuere dedicata, & ijs (ut ita dicam) numinibus fiebant sacra: quod etiam Vergilius probat:

Nigram Hyemi pecudem, Zephyris felicibus albam.

Neque solum deprecari est uoce, sed etiam per ea, quæ instar uocis, obtinere solent uultum, gestumq;. Etenim Bucephalam, qui præter unũ Alexandrum, omnem alium recusabat sessorem, non inepte dixeris deprecari alios sessores, præter regem. Denique deprecor magis significat, uel dicto, uel facto recuso, quàm illa, quæ Aulus Gellius attigit.

In Priscianum de Situs. Cap. XXV.

Situs (Priscianus inquit) dicitur pro negligentia, ut Vergl.
Sed te uicta situ, ueriq; effœta senectus.

Sed non ita est, potiusq; sordes illa, & illuuies, qualis nascitur intra opaca domus, quæ diu non repurgatur: unde inquit M. Fab. Excitanda mens, & attollenda semper est, quæ in huiusmodi secretis aut languescit, & quendam uelut in opaco situm ducit, aut contra tumescit inani persuasione. Huiusmodi igitur quidam situs sedet in uultu, capite totoq; corpore uetularum, & habitu, præsertim inopum, qualem illum Vergilius intelligit, & Lucanus de malefica anu ait:

Fœda situ macies.

Quod etiam pædorem possumus appellare, ut idem Lucanus:

-Longusq; in carcere pædor.

Et Cicero in Tusculanis: Pædores muliebres. Et iterum:

Barba pædore horrida.

Miror Priscianum hoc in loco à diffinitione Seruij desciuisse, qui hoc uocabulum proprie diffiniuit, inquien: Situs proprie est lanugo quædam ex humore procreata. Fit autem in locis carentibus sole. Situs uero pro loci qualitate manifestum est, ut de situ Messanæ, & de situ Syracusarum, & similium.

In eundem de Docilis, & Docibilis. Cap. XXVI.

Docilis, idem inquit, est, qui facile docetur. Docibilis est, qui facile discitur, quomodo penetralis est, qui in intimis est partibus. Penetrabilis, qui facile penetratur. Nõ occurrit ubi nam

legerim docibilis. Est.n.consuetum magis perceptibilis, nisi magis apud ecclesiasticos, atq; in alium sensum: Et erunt docibiles Dei, dictum est quasi dociles. Nam Cyprianus super illud Pauli, Episcopum non litigiosum, non contentiosum, sed mitem, & docibilem esse debere, ait: Docibilis autem ille est, qui est ad discendam patientiam lenis, & mitis. Hoc (ut ego sentio) idem est, quod docilis. Ratio tamen postulat, ut id significet, quod ait Priscianus, eo quidem magis, quòd habemus in eodē sensu docilis, ut superuacuū fuerit duas uoces adeo confines uni significationi dare, nisi dicimus simile hoc esse illis æquale, & æquabile, de quibus dixi alio uolumine. Insuper sensibile, & sensile. Lucretius:

Ex insensibili ne credas sensile nasci.

Hæc duo pro eodem accepit, Exitiale, & exitiabile. Verg. in VI.

Sed me fata mea, & scelus exitiale Lacænæ,
His mersere Malis. Ouidius sexto Metamorphoseos:
Dumq; manu tentat trahere exitiabile ferrum.

Rationale, et rationabile. Quint. in II. Sed quia carent sermone, quæ id faciant, muta, atq; irrationabilia uocantur. Porrò penetralis (quantum mea fert opinio) non reperitur, sed penetrale, substantiuumq; est, non adiectiuum. Penetrabilis adiectiuum, qui facile penetrat, ut apud Vergilium, penetrabile telum, & penetrabile frigus. Tum qui facile penetratur, ut apud Liu. lib. XLVI. Et in asperis locis silex sæpe impenetrabilis ferro occurrebat. Seruius quod penetrat, inquit, penetrale dicitur: quod autem penetratur, penetrabile. In quorum priore dissensio, cum non sit neque adiectiuum (ut ipse uult, exponens penetrabile frigus, pro penetrale frigus) neque significationis actiuæ. Denique (ut ad docilis reuertar) docilimus mea sententia faciet potius, quàm docilissimus, qualia sunt facilis, gracilis, agilis, similis, humilis.

In eundem de Numen, & Nutus. Cap. XXVII.

n Vmen, idem inquit, est Dei nutus. Ante hūc Varro dixerat, numen dicunt esse imperium dictum à nutu. Vter horum commodius diffiniuit? Certe numen est imperium, potestasq; Dei: non autem nutus neque imperium cuiuslibet. Sed Varronem de imperio Dei suspicor intellixisse.

In eundem de Necatus, & Nectus. Cap. XXVIII.

n Ecatus, idem inquit, proprie ferro. Nectus uero, alia ui peremptus dicitur. Sed ego sentio generalem significationem necatus, specialem uero nectus esse. Cic. in Rhetoricis, & libris ad Herenn. & alibi sæpe ait. Veneno necatus. Quint. in IIII. Hinc adulter loris cæsus est, fame necatus. Nec unquam nectus dicitur sine certo genere mortis, ut enectus siti Tantulus: nec tam mortuus, quàm

propemodum mortuus, sicut exanimatus pro eo, qui similis est mortuo, ut fame, siti enecti: quae plurima sunt exempla.

De Næ, & Ne. Cap. XXIX.

n Ae pro ualde idem dixit, nec tamen solus. Terentius in Andria: Næ illa illum haud nouit. Mihi uidetur idẽ apud nos significare, quod apud Græcos, scribiq; cum diphthongo debere ναὶ, quod est certe, ut apud eundem: Faciunt næ intelligendo ut nihil intelligant. Quasi dicat, faciunt profecto. Hæc apud Ciceronem dictio frequens est, ut de Oratore lib. III. Næ ille aut sanè quemadmodum uerba struat, et illuminet, à magistris istis requiret. Apud Quintilianum, cæterosq; illius æui rarissima. Ne componitur cum queo, cum scio, cum uolo. Frequentius tamen sine compositione, apposita negatione reperimus illud primum, quàm duo sequentia. Adeo ut barbarũ putet Cicero dicere, non scio, et non uolo, licet nonnunquam apud ipsum quoque reperiatur. Ideo frequẽtissime legimus, haud scio, haud uelim. Idem Priscianus ait, à potius fieri potissime, quod ego nunquam legi, sed potissimum.

In Donatum de Valeo. Cap. XXX.

u Aleant, qui inter nos dissidium uolunt. Donatus, Seruius, et quidã alij sic exponunt: Pereant, qui hoc nobis uolunt. Quæ uox, & oratio aliena fuerat ab ingenio Pamphili pio, & probo. Cicero: Si Deus talis est, ut nulla gratia, nulla hominum charitate teneatur, ualeat. Quid enim propitius est numine? Nunquid eò ir religionis, atque eò impudentiæ Cicero uenerat, ut Deo exitium precaretur? Absit; Lactantij quoque testimonio, qui de his ipsis Ciceronis uerbis ait: Quid enim contemptius potuit dici in Deũ? Valeat, inquit, id est abeat, & recedat, quando prodesse nulli potest. Vides, ut Lact. quum uult Ciceronem contumeliosum fuisse in Deum, non tamen exposuerit ualeat, pro pereat, sed abeat, & recedat. Quanquã (ut mihi uidetur) non significatur, per ualeat, quòd abeat ille à nobis, sed quòd nos ab illo, uale dicentes. Enimuero uale, salutatio est recedentis, ut salue, & aue uenientis. Quum ergo est uerbum salutantis, potest accipi pro mala precatione atque salutatione. Est autem salutare & aduenientis, & abeuntis. Vergil. in IX.

Hanc ego nunc ignaram huius quodcunque pericli est,
Inq; salutatam linquo.

Ideoq; nonnunquam reperimus salue etiam in discessu, ut in calce epistolarum Ciceronis ad Tyronem? Vale mi Tyro, uale, uale, & salue. Et iterum: Etiam atque etiam noster Tyro uale: Medico, Curio, Lisoni de te scripsi diligentissime. Vale Salue. Vergil. in XI.

—Salue æternum mihi maxime Palla,

Aeternumq;

Aeternum'q; uale. Nec mirum, si in fine loquendi reperiamus salue, quum etiam ille, qui aditur, & salutatur, dicat salue, quemadmodum qui abit, & qui alterum à se dimittit, dicat uale. Quod etiã Græci faciunt, ut Homerus pro Iliados:

Χαίρετε κήρυκες Διὸς ἄγγελοι, ἠδὲ καὶ ἀνδρῶν.

Neque est apud Latinos aliud uerbum, quo adeunti nos respondeamus, quam salue: nisi more iam uulgari magis, quam probato dicamus, bene ueneritis. Idem uerbum apud eundẽ, pro uale. XXII. Iliad.

Χαῖρέ μοι ὦ Πάτροκλε καὶ εἰν Ἀΐδαο δόμοισι,

Cicero ad Atticum indicatiuo huius uerbi usus est, dicens: Et saluebis à meo Cicerone. Plautus in Truculento in prima positione utitur: Salue, satis est mihi tuæ salutis, nihil moror, non salueo. Martialis etiam dixit, ualebis:

Quum pinguis mihi turtur erit, lactuca ualebis,
Et cocleas tibi habe, perdere nolo famem.

Cæterum (ut ad institutum redeam) qui ualeant, pro execratione acceperunt, forsitan hoc argumento inducti sunt, quòd nonnunquam hoc uerbum languorem significat, ut idem de Oratore: Sicut medico diligenti priusquam conetur ægro adhibere medicinam, non solum morbi eius, cui mederi uolet, sed etiam consuetudo ualentis, & natura corporis cognoscenda est. Vnde ualetudo pro languore frequentissime accipitur: & testes ualetudinarij nominantur. Idem ad Terentiam, & ad Tyronem: Valetudinem tuam cura diligenter: hoc est languorem, & infirmitatem. Alibi pro sanitate. Sed nunc ualetudini tribuamus aliquid. Frequenter tamen apponimus adiectiuum, uel faustum, uel infaustum, ad distinguendum statum corporis: siquidem indifferenter significat more sui primitiui. Dicimus enim, ut uales? quomodo ualuisti? qualiter ualet filius? Sic, qua ualetudine es? qua ualetudine est filius? Respondebis, infirma, aduersa, mala ualetudine: uel contra, bona, incolumi, optima.

In Varronem de Vas, & Obses. Cap. XXXI.

u As, inquit Varro, appellatus est, qui pro altero uadimonium promittebat. Consuetudo erat quum reus parum esset idoneus inceptis rebus, ut pro se alterum daret. Videtur Varro significare uadem eum esse, quem fideiussorem uocamus, & uadimonium fideiussionem. Nos hoc negare ita esse, qui possumus? cum Varro omnium consensu sit Romanorum eruditissimus, & linguæ Latinæ peritissimus? qui Latinas literas fecit, & latiniores, & literatiores. Quanquam multi sunt, qui eum quibusdam in locis reprehendant: quæ facultas præcipue discipulis Quintiliani adesset, longe Varrone

doctioris, atque eloquentioris. Verum ego non ausim reprehendere, sed tantum affirmare, me non legisse (duntaxat quantum aut recordor, aut intelligo) uadem eum esse, qui uadimonium pro altero dat (si uadimonium significat fideiussionem) sed eum, qui sponsor est alterius in capitis periculo, siue idem supplicium subiturus, siue pecuniam soluturus, ut apud Quintilianum in Declamatione, quae inscribitur, Amici uades. Et apud Ciceronem libro quinto Tusculanarum quaestionum de Pythagoreis amicis, quorum alteri quum tyrannus diem mortis dixisset, alter pro amico ad uisendam matrem ituro uas factus est. Et apud Titum Liuium de Caesone capitis reo, ita dicentem: In uincula conijci uetant. Sisti reum, pecuniamq; (nisi sistatur) populo promitti placere pronuntiant, summam pecuniae quantam aequum esset promitti, ueniebat in dubium. Id ad senatum reijcitur. Reus (dum consulerentur patres) retentus in publico, uades dare placuit, qui unum uadem trium millium aeris obligarunt: quot darentur permissum est tribunis: decem finierunt. Tot uadibus accusator uadatus est reum. Hic primus uades publicos dedit. Quod Festus quoque sentit, dicens: Vas sponsorem significat in re capitali. Vadimonium (quantum ego sentio) est sponsio ad certum diem sistendi se in iudicio, id est comparendi per se, uel per aduocatos, ut in oratione Ciceronis pro Quintio datur intelligi, ubi longa est altercatio de uadimonijs: altera parte dicente fuisse sibi uadimonia deserta, altera uero nequaquam a se illa fuisse facta. Et Quintil. de Legato frumentario, qui ad praestitutum diẽ uenerat, inquit: Nisi tamen ad uadimonium legate uenisses, non multorum dierum commeatum habebamus. Et hoc ipsum fortasse Varro sensit. Obses autem est, qui traditur imperio alterius, ea conditione, ut, si dator obsidis a fide recedat, recipienti sit ius in corpus, & uitam obsidis. Quod praecipue inter potentes commercium est, qui non habent superiores, ad quos pro iustitia prouocent.

In eundem de Decurio. Cap. XXXII.

Decuriones, inquit idem, primi singularum decuriarum dicti, quod probat Tẽpanius ille apud Titum Liuium, quod & ipse approbat Festus. Idemq; ait: Decuriones appellãtur, qui denis equitibus praesunt. Est ergo dictus decurio a decem, & centurio a centum. Nam (ut ait Paedianus) decuriae sunt nobiliorum, centuriae inferiorum. Quidam uolunt (quorum est Fronto) decurionem praeesse turmae, quae constat ex duobus, & triginta equitibus: neq; belli solum, sed domi quoque decurio dicitur, nomen quoddam praepositurae significans, ut Suetonius in Domitiani uita: Saturius decurio

cubicularioruum,& hoc quidem apud Romanos. In municipijs autē (ut mihi quidem uidetur) idem est decurio, qui Romæ senator. Nam qui in senatu,& consilijs reipublicæ municipalis interesse poterant, decuriones erant. Cicero pro Sextio: Qua de causa & tum conuentus ille Capuæ huic P. Sextio apud me maximas gratias egit,& hoc tempore beneficium, fidemq; hominis testimonio declarant, periculum deprecantur suo decreto. Recita quæso P. Sexti, quid decreuerunt Capuæ decuriones? Quòd autem differant decurio Romanus,& decurio municipalis, ex epistola quadam Plinij Iunioris è primo libro declaratur, dicentis: Esse autem tibi centum millia nummûm censum satis indicat, quòd apud nos decurio es. Igitur ut te non decurione solum, uerumetiam equite Romano perfruamur, offero tibi ad implendas equitis Romani facultates, trecenta millia nummûm. Non dicitur itaque decurio, aut quod decem præsit militibus (ut quidam uolunt) quem Græci δέκαρχον uocant, quum decurio sit maior equite, eques centurione, centurio decarcho, ut ex stipendiorum magnitudine datur in multis libris intelligi: aut in municipijs, qui decem equitibus præest, quum sit equite duntaxat Romano minor. An quia decem præsit equitibus municipalibus? aut hoc erit dicendum, aut Pomponij Iurisconsulti opinio sequenda, dicentis: Decuriones quidam dictos aiunt eò, quòd in initio, quum coloniæ deducerentur, decima pars eorum, qui deducerentur, cōsilij publici gratia conscribi solita sit. Quare eum, quem nunc militem appellamus, aut falsa dignatione afficimus (nam etsi omnes qui militant milites sunt, miles tamen proprie, qui pedibus militat, dicitur, eques, qui equo) aut si uere, decurionem potius appellamus. Quidā horum temporum docti, equitem uocant, sed rectius decurionem uocarēt. Nam eques est aut, qui Romæ ex ordine equestri est (quod non facit ad gloriam militarem) aut qui equo militat: cuius nulla dignatio est, quanquam iurisperiti multa ineptissime fabulantur de dignatione militum, quæ quidē uel nulla, uel communis est omnium siue pedestriū, siue equestrium, qui militiam exercent. Nam de auro gestando, uel huiusmodi nugis, nullum uerbum est in iure ciuili. Sed hæc omittamus, quæ non sunt huiusmodi scriptionis, dum illud admonuerimus, Romanum decurionem, qui præest decem Romanis equitibus, longe præstare cæteris decurionibus, quibus etiam ipse eques Romanus præstat.

In Festum Pompeium, de Exemplum,& Exemplar. Cap. XXXIII.

Xemplum (inquit Festus) est, quod sequamur, aut uitemus. Exemplar, ex quo simile faciamus. Illud animo æstimatur, istud oculis conspicitur. Mihi autem (licet Festus scientissime

de exponendis uocabulis loquatur) aperienda tamen est magis horum nominum differentia. Nam et exemplum est, ex quo simile facimus, ut opera Homeri exemplum sunt poëmata scribere uolentibus. Quintil. lib. X. Sic literarum ductus, ut scribendi fiat usus, pueri sequuntur: sic musici uocem docentium, pictores opera priorum: rustici probatam experimento culturam in exemplum intuentur. Et exemplar animo quoque æstimatur. Cicero libro quinto de Oratore: Illa oratio fuit mihi exemplar bene dicendi. Quintilianus in decimo: Cornelius autẽ Seuerus etiam si uersificator, quàm poëta melior, si tamen (ut est dictum) ad exemplar primi libri libellum Siculum præscripsisset, uendicaret sibi secundum locum. Horatius in Satyra inquit:

Plautus ad exemplar Siculi properare Epicharmi.

Idem Cicero pro Murena: Domesticum te habere dixisti exemplum ad imitandum. Est illud quidem exemplum tibi propositum domi, sed tamen naturæ similitudine illud à te magis, qui ab illo ortus es, quàm ad unumquenque nostrum pertinere potuit. Ad imitandum uero tam mihi propositum exemplar illud est, quàm tibi. Itaque unum pro eodẽ penè exemplum, & exemplar posuit, & quidem eadem loco. Cæterum exemplum est ipsa res, quam imitamur, aut (si ita sors tulerit) de uitamus, in aliquo: ut in Catone. Cato autem ipse exemplar. Illud contentum, hoc continens. Quòd si dicamus, ad exemplar Catonis, aut ad exemplar Epicharmi, sic intelligimus, ad exemplar Catonis, quod est Cato: ad exemplar Epicharmi, quod est Epicharmus, siue opus Epicharmi, ut opus hominis pro ipso homine. Animam, corpusq; filij destruis, quasi aliud illa sint à filio. Exemplum pro exẽplari. Est enim contentum pro continente, ut apud eundem: Fuit ille uir exemplum continentiæ: quomodo dicimus, ille uir fuit norma uiuendi: quum tamen non sit norma uiuendi uir, sed in uiro: ita nec ille exemplum continentiæ, sed in illo. Ideóq; exemplaria multa sunt, unius tamen exempli, ut redditæ sunt mihi binæ literæ tuæ eodem exemplo, id est eiusdem formæ: & duo, uel tria exemplaria Aeneidos, hoc est, multi codices eodem exemplo: & exemplar ab exemplari sumitur, non ab exẽplo. Nam exemplum incorporale est, exemplar plerunque corporale. Hinc Sallustius: Literas, quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat, earum exemplum infra scriptum est, hoc est earum forma infra scripta est, melius quàm earum exemplar. Quòd forma sit exemplum, Paulus Iurisconsultus testatur: Si legatum certum petatur, nó iubet prætor uerba testamenti edere, ideo fortasse, quia hæredes solẽt habere exẽplum testamenti, id est formam. Cicero ad Appium: Ex his literis, quarum ad me exemplum misisti. Et ad Ciceronem tum Plancus: Exemplar

plar eius chirographi Tito misi. Tum Asinius Pollio: Ex literis cognoscis, nam earum tibi exemplar misi. Hi de pagina scripta, quod corporale est, intelligunt: ille de sententia, quæ in pagina côtinetur, uel potius ex pagina percipitur. Quòd si indistinctè his duobus libet uti, non sanè repugnabo: quum præsertim Ouidius dicat exempla plura unius rei, pro exemplaribus. Nam unius rei unum, atque idem exemplum est proprie (ut dixi) in diuersis licet exemplaribus. Loquens. n. de opere suo Metamorphoseos, libro primo de Tristibus ait:

Pluribus exemplis scripta fuisse reor.

Reperitur etiam exemplarium pro exemplari: Plinius lib. VI. Iuba: hæc omisit in hoc tractatu, nisi exemplarium uitiosum est. Non de eo autem exemplo dixi, quod adhibetur rei aut probandæ, aut ornandæ causa, quæ significatio nota est omnibus. Vnde pars probationis uocatur ab exemplis, & in elocutione exemplum inter ornamenta numeratur.

In Boëtium de Persona. Cap. XXXIIII.

Persona est (inquit Boëtius) incommutabilis naturæ, indiuidua substantia: existimans se argumentatione collegisse, quare non sit qualitas, nec aliud prædicamentum ullum, sed substantia. Sed huic homini Romano ostendam, Romane loqui nescire. Persona nanque non est in Deo magis, quàm in bruto, sicut humanitas, sicut alia plura. Sed demus, ut in Deo etiam sit persona, quæro, quãobrem ea non sit qualitas, siue de homine loquimur siue de Deo? Nã in homine quidem persona significat qualitatem, qua alius ab alio differimus: tum in animo, tum in corpore, tum in extra positis, quæ à rhetorias enumerantur in attributis personæ. Animi, ut quo studio se exerceat, medicinæ, an iuris ciuilis, an militiæ. Et qua mente: iracundus, an moderatus: auarus, an liberalis. Corporis: iuuenis, an senex: pulcher, an deformis: fortis, an imbecillis: mas an fœmina. Extra positorum: diues, an pauper: clarus, an obscurus: maritus, an cœlebs: parens liberorum, an orbus: & his similia. Ideoq; figuræ, & sigilla quædã, quæ rostris, aut alia corporis parte aquam fontanam emittunt, quia repræsentant uarios hominum uultus, & gestus, personæ dicuntur. Et histriones in scæna personas accipiũt, aut quum seruum agunt, aut ancillam, aut matronam, aut meretricem, aut senem, aut adolescentẽ, aut patrem, aut matrem, aut filium, aut regem, aut militem, aut lenonem, aut parasitum, & mille huiusmodi, quæ non sunt singula in singulis, sed plurima: ueluti in me est persona humani, liberalis, timidi, iracundi, hebetis, somniculosi, literati, senilis, mariti, soceri, generi, patris, filij, fratris, pulchri, fortis, diuitis, nobilis, et interdũ contraria. Nã

ad fortiſſimum, pulcherrimum, ditiſſimum, non ſum fortis, nec pulcher, nec diues, ſed imbecillis, deformis, pauper. Alia itaque ad hunc perſona ſum, quàm ad eum, cui in his omnibus antecello. Et ad Priamum ſum perſona filij, ad Aſtyanacta perſona patris. ad Andromacham perſona uiri, ad Paridem perſona fratris, ad Sarpedonem perſona amici, ad Achillem perſona inimici. Quo fit ut aſſit mihi multiplex perſona, ac diuerſa, ſed una tantũ ſubſtantia. In deo autem perſonam ponimus, uel quòd nullum aliud uocabulum quadrat, non natura, quo ueteres utebantur, nõ ſubſtantia quo Græci utuntur, uel quòd uere in Deo triplex eſt qualitas. Atqui hic mihi os comprimet Boëtius, neque uocem prodire permittet, dicens, qualitatem eam eſſe, quæ poſſit etiam abeſſe præter ſubiecti corruptionem. Hanc ego diffinitionem (ut græculam, & ineptam) derideo. Dico lucem, uibrationem, calorem in ſole eſſe qualitates, & hoc dico latine omnibus, qui unquam latine locuti ſunt conſentientibus: quanquam de hac re ſuo loco in noſtro opere de dialecticæ diſſeruimus. Tales qualitates ſtatuo in Deo, & has dico eſſe perſonas, quæ ab eo abeſſe non poſſunt, & qualitatem ſignificare, non ſubſtantiam (ut Boëtius uoluit) qui nos barbare loqui docuit. Hinc enim forſitan adductum uulgus, ut ſic loquatur, tres perſonæ me expectant, uideo duas perſonas, hic eſt bona perſona: qui ſermo antea fuit inauditus, & hodie nemo niſi imperitus omnino ſic loquitur. Quãquam Boëtius ipſe uiderit, quomodo perſona eſt ſubſtantia. Sunt autem in Deo tres perſonæ, nõ tres ſubſtantias illi adeſſe intelligamus: præſertim quòd neque ulla uox meram ſubſtantiam ſignificat, neque ulla res eſt mera ſubſtantia, ut in eodem noſtro opere oſtendimus.

In Iuſtinianum de Noxæ dedere. Cap. XXXV.

n Oxæ dedere, Iuſtiniani pace, ſiue Treballiani, & ſociorum (Nam Iuſtinianus nec iura, nec forſitan latinas literas nouit) eſt pœnæ dare, ſiue tradere ob noxam, qua ſignificatur culpa. Ille autem ait: Noxa eſt corpus, quod punitur: et in eodem loco: Corpus deditur noxæ. Si noxa corpus eſt, quomodo corpus deditur noxæ? Nunquid corpus deditur corpori, aut corpus ſibi? Quanquam quid hæc oratio ad ſignificandum pœnam faceret? Eſt autem hæc pœna ſeruorum, quos domini malunt ad pœnam tradere, quàm præſtare maleficium, quod illi admiſerunt. Paulus ita diffinit: Noxales appellantur actiones, quæ non ex contractu, ſed ex noxa, atque maleficio ſeruorum aduerſus nos inſtituuntur: quarum actionum ius, & poteſtas hæc eſt, ut ſi damnati fuerimus, liceat nobis deditione corporis, quod deliquerit, euitare litis æſtimationem. Vlpianus quoque addit, ut corpus tradatur uiuum igni. Quintilianus in Gladiatore: Alebat

deuotum

deuotum corpus grauior omni fame sagina, & inter dedita noxæ mãcipia contemptissimus Tyro gladiator, ut nouissime proderem calamitatis meæ innocentiam, discebam quotidie scelus. Nam noxa etiam dãnum significat, ut apud Ouid. lib. XV. Metamorphoseos:

Nocte nocent potæ, sine noxa luce bibuntur.

Et Suetonium de Cæsaris uita: Spurinamq́; irridens, & ut falsum arguens, quòd sine ulla sua noxa idus Martiæ adessent. De brutis autem improprie dicitur, ea dedi noxæ, ut de capra apud eundem Ouidium libro primo Fastorum:

Verba fides sequitur, noxæ tibi deditus hostis
Spargitur effuso cornua Bacche mero.

Seruius super illud Vergilij:

Vnius ob noxam, & furias Aiacis Oilei:

Ait noxam pro noxia, id est culpa: quasi per se noxa non significet culpam, quam familiaris eius (ut opinor) Macrobius leuem culpam accipi uult. Atque (ut sibi crederemus) noxam non culpam esse, sed pœnam, ait culpam noxiam dici, quasi noxiam sæpius, quàm noxam in hac significatione reperiamus, quam dictionem nusquam reperimus. Quod dixi Iustinianũ forsitan nec iura, nec literas latinas scisse, nemo miretur, tum quia semper in Græcia uixit, tum quia se dominum Iustinianum (ut ex numismate eius apparet) dici uoluit, ut quidã alij Cæsares fecerunt, quod à uiro Romano est alienissimum, & character ipse literarum, figurarumq́; illorum temporum numismatis gothicum magis redolet, quàm latinum.

In eundem de Testamentum. Cap. XXXVI.

tEstamentum, idem inquit, ex eo appellatur, quòd testatio mẽtis est. Quæ diffinitio quorundam Iurisconsultorum fuit, quos si iuste A. Gellius coarguit, quanto ego iustius hunc arguere possum, qui explosam, atque derisam etymologiam inculcat? Nam cur à mente potius dicatur, quàm à mento, uel à menta? quia nihil ad hanc significationem mentum, menta'ue facit, inquies. Quid ergo mens ad armentum, ad salsamentum, ad ornamentum, ad condimentum, ad armamentum, ad pauimentum, ad cæmentum, ad calciamẽtum, ad uestimentum, & huiusmodi infinita? Nec minus inepta uidetur mihi hæc etymologia, quàm illa apud Donatum, apud Seruium, apud Isidorum: Oratio dicta est, quasi oris ratio. Quid aratio est? quid deuoratio? quid trituratio? quid operatio? quid mille huiusmodi? nunquid in his ratio est? an talia sunt, qualia cætera à supinis profecta, satio, potatio, messio, lectio? Quid non etiam sicut à supino ratio uenit, reor ratum ratio, sicut ab oratum oratio? Eo magis, quòd secun-

dā syllabā bis accipi uult, quasi dicatur oriratio,& non oratio. Non est ergo uera etymologia hæc. Neque à mente, neque à mento, neque à menta, sed potius hæc nomina assumunt tum syllabam, cum exirēt antea in men, ut: uestimen, calciamen, munimen, lenimen, nutrimen, spiramen, medicamen, uelamen, quibus adiecta tum, fit munimentum, lenimentum, nutrimentum, spiramentum, medicamentum, uestimentum, uelamentum, calciamentum: ita testamen addita syllaba tum, fit testamentum: quod si à mente descenderet testamentum, testamentia diceremus, quemadmodum dementia, & amentia. Nihil habet magis ridiculum hæc, de qua loquimur scientia, quàm etymologiam, in qua ipse quoque Varro & lusit, & lusus est.

In Donatum de Syncerum. Cap. XXXVII.

S Yncerum (Donatus inquit) quasi sine cera, mel simplex & purum, & sine fuco: imo cum cera potius. Syncerum à σὺν componitur non à sine, quæ nunquam compositionem admittit, quod ipsa etiā scriptio declarat, quæ y, habet, non, i. Est enim ex duobus Græcis compositum, ex σὺν & cera, quæ ab illis dicitur κηρός, uel à σύνκηρος conuertimus. Quò magis uenusta, atque apta huius autoris etymologia est, indicatur etymologiam plerunque fallacem esse, quia significatio hæc non ita absoluta, & uera est. Quid uenustius atque aptius dici potest, quàm fidem ideo uocatam, quia fiat, quod dicitur? Quam etymologiam fallacem esse declarat, quòd hoc nomen, chordam instrumenti musici significat. Et tamen licet dicere syncerum, quasi cum cera mel, quod integrum est, & solidum, & nulla sui parte fraudatum: ut si diuidere fructum communium alueariorū cum socio uelim, partemq; tantum mellis assignem, nimirum non ago syncere, quòd sine cera mella dedi.

In Iurisconsultos de Mulier. Cap. XXXVIII.

M Vlieris appellatione (Caius inquit) etiam uirgo uiripotens continetur. Vlpianus autem quodā loco ita ait: Quòd si ego me uirginem emere putarem, quum esset mulier, emptio nō ualebit. Hic mulierem appellat quæ uirgo non est. Ille etiam, quæ uirgo est. Et Vlpiani quidem locutio recta est Ciceronis testimonio, qui ob iurgantibus, quòd sexagenarius Popiliam uirginem duxisset, cras mulier erit, inquit. Sed Caij quoque diffinitio locum habet aliquando, ut si quis uidens decem fœminas, quarum aliqua uirgo sit, ætate tamen, qua mulier esse possit, dicat, uidi decem mulieres. Quo modo etiam in Euangelio dicitur: Quid mihi, & tibi est mulier? Sed ex Græco sumptum est γυνὴ, uel θῆλυς, quo significatur, uel fœmina, uel mulier. Idē quoque Vlpianus inquit: Mulierem ita arctam, ut mulier fieri non

possit,

possit, sanam non uideri constat. Eandem dixit & mulierem, et nō mulierem, primum pro ea, quæ est fœmina, secundum pro corrupta.

In eosdem de Munus, & Donum. Cap. XXXIX.

m Vnus (paulus inquit) tribus modis dicitur. Vno donum, & inde munera dici dari, mitti ue. Altero onus, quod quum remittitur, uacationem militiæ, munerisq; præstat: inde immunitatem appellari. Tertio dicitur officium, unde munera militaria, & quosdam milites munificos uocari. Igitur municipes dici quòd munera ciuilia capiant. Idem alibi: Municipes intelligendi sunt & ij, qui in eodem municipio nati sunt. Vlpianus: Municipes quidem proprie appellantur muneris participes, recepti in ciuitatem, ut munera nobiscum facerent. Sed nunc abusiue municipes dicimus suæ cuiusque ciuitatis ciues, utputa Campanos, Puteolanos. Pomponius ita ait: Munus publicū est officium priuati hominis, ex quo commodum ad singulos, uniuersosq; ciues, remq; eorum imperio magistratus extra ordinem peruenit. Marcus autem sic: Munus proprie est, quod necessario subimus lege, more, imperio ue eius, qui iubendi habet potestatem Dona autem proprie sunt, quæ nulla necessitate, aut iuris officio, sed spōte præstātur, quæ si nō præstētur, nulla reprehensio est, et si præstentur, plerūq; laus est. Sed in hoc uentū est, ut nō quodcūq; munus, idemq; donū accipiatur. At quod donum fuerit, id recte munus accipiatur. Quomodo hi Iurisconsulti inter se conueniant, & an aliquid desit alicui horum, Accursius cum Bartholo, Baldoq; consultet, dumq; mihi (ut more ipsorum loquamur) ambo, tres ue respondeant, affirmentq;, quod Marcus ait, donum esse speciem, munus uero genus. Idemq; contrariū esse uerbis Vlpiani dicentis: Inter donum, & munus hoc interest, quod inter genus, & speciem. Nam genus esse donum, ideo Labeo ait à donando dictum: munus esse speciem, nam munus esse donum cum causa, ut puta natalium, nuptiarum. Hic meam non interpono sententiam, ne illos triumuiros doceam contra me respondere. Quòd si me utique so qui uoluerint, respōdeant neutrum uerum dicere. Nam neque genus, neque species in hæc duo nomina cadit, & nullum mihi uidetur donum sine causa esse.

In eosdem de Peculium. Cap. XL.

p Eculium est, Pomponius inquit, nō id, cuius seruus seorsum à domino rationem habuit, sed quod dominus ipse separauit, suam à serui ratione discernens. Peculium Celso referēte, Labeo sic definit: Est quod seruus domini permissu separatum à rationibus dominicis habet, deducto inde, si quid domino debetur. Idem alio loco: Paterfamiliâs peculium habere non potest, quemadmodū nec

seruus bona. Ex his uerbis apparet, nec dominum habere peculiū posse, & solum seruum habere. Idem Pomponius, & Celsus alibi aiūt: Vnde colligi possit, etiam non seruum, ac dominum habere peculium. Pomponius enim ita scribit: Castrense peculium est, quod à parentibus, & cognatis in militia degenti donatum est, uel quod ipse filius in militia acquisiuit, quod nisi militaret, acquisiturus non fuisset: nā quod erat sine militia acquisiturus, id peculium eius castrense non est. Celsus autem sic: Et audisse se rusticos senes ita dicentes. Pecuniam sine peculio fragilem esse. Peculium appellantes, quod præsidij causa reponeretur. À quo non dissentit Vlpianus dicens: Peculiū dictum est quasi pusilla pecunia, siue patrimonium pusillum. Quid ergo inter has diffinitiones sequemur multiplices, & inter se propemodum contrarias? quum præsertim Festus ita scribat: Peculium seruorum est, à pecore dictum, sicut pecunia nobilium. Et Seruius Grammaticus: Peculium patrimonium (ita enim maiores dicebant) à pecoribus, in quibus constabat uniuersa eorum substantia. Vnde etiam pecunia dicta est à peculio, quod proprie tantum est seruorum, & peculiū dicimus (licet abusiue) pro patrimonio. Ipse uero tanquam arbiter honorarius hanc rē dijudicabo, & quidem breuiter. Peculium est quicquid labore nostro partum est, in quacunque persona, licet in seruis iura uelint dominorum accedere consensum. Et ita sensisse Vergilium sentio in ea parte, quam exponit Seruius:

Nec spes libertatis erat, nec cura peculi. Et Horatium:

Rem poteris seruare tuam: redit uncia, quid fit?
Semis, ad hæc animos ærugo, & cura peculi.

Et Ciceronem in Paradoxis: An eorum seruitus dubia est, qui cupiditate peculij nullam conditionem recusant durissime seruitutis? Et illos quoque rusticos senes, de quibus Celsus meminit, pecuniam sine peculio fragilem esse, id est sine lucro industria parto. Nam cur habenti pecuniam maior spes præsidij collocetur in pusillo, quod reposuit, quàm in ipsa pecunia? quum præsertim peculium pars sit pecuniæ, aut quo modo præstare possit reposita illa pecunia, ne cætera dilabatur? Vel peculium est quicquid proprie alicuius est. À peculio fit adiectiuum peculiaris pro re ad peculium pertinente, siue peculij propria. Sed in usu iam receptum est pro proprio, siue speciali. Quintil. lib. VIII. Quod commune est & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur: ut Vrbem, Romam accipimus: & uenales nouitios, & Corinthia æra, quum sint urbes aliæ quoque, & uenalia multa, & tā aurum, & argentum, quàm æs Corinthium. Idem in II. Ambulantem loqui ita demum oportet, si in causis publicis, in quibus multi sunt iu-

dices,

indices, quod dicimus, quasi singulis iter inculcare peculiariter uelimus. Et in libro sexto: Paululum impendamus huic quoque peculiaris operæ. Peculatus, furtum rerum ad ipsam rempub. pertinentium, uel ad prouentus principis spectantium, sicut sacrilegium rerum sacrarũ. Inde depeculor, quod quidam ad sacrilegium etiam transferunt.

In eosdem de Fundus, Ager, Villa, Prædium. Cap. XLI.

Fundus Vlpianus ita finit. Locus est non fundus, sed portio fundi aliqua. Fundus autem aliquid integrum est. Plerunque fundum sine uilla accipimus. Idẽ alibi: Ager est locus, qui sine uilla est. Modestinus uero sic: Quæstio est, fundus à possessione, uel agro, uel prædio quid distet. Fundus est omne, quicquid solo cõtinetur. Ager est species fundi, quæ ad usum hominis paratur. Possessio ab agro iuris proprietate distat. Quicquid enim apprehendimus, cuius proprietas ad nos non pertinet, aut nequit pertinere, hoc possessionem appellamus. Possessio ergo usus, ager proprietas loci est. Nam & ager, & possessio huius appellationis species sunt. Florentinus: Fundi appellatione omne ædificium, & omnis ager continetur. Sed in usu urbana ædificia, ædes rusticæ, uilla dicuntur. Locus uero sine ædificio in urbe, Area: in rure autem, Ager appellatur. Idemq;: Ager cum ædificio fundus dicitur. Etæ diuersæ iuriscõsultorum sententiæ cum in alijs, tum in hoc, quòd Vlpianus ait, plerunque fundum esse sine uilla, id est, sine ædificio. Florẽtinus autem agrum cum ædificio esse fundum. Modestinus obscure exponit, agrumq; diffiniens, cum neutro aliorum concordat, sed ridicule à possessione distinguit, ne dicam imperite loquens de possessione, quando significat qualitatem, non quando significat substantiam, perinde ac si quis dicat de uirtutibus, ac uitijs loquens. Prauum, & malum sic differunt. Prauum est, id quod non recta ratione, & uia fit. Praua enim appellantur, quæ non sunt recta, ut lignum prauum. Malum uero genus pomi est. Quid hoc foret dictu ineptius, ubi de qualitatibus, & actionibus agitur, digredi ad substantiam, quæ ad rem non pertineat? ita hic, quum de fundo, de agro, de prædio, de possessione disputat: non de ea significatione possessionis loquitur, qua proprietas intelligitur, sed qua actio possidendi, siue qua litis. Quòd si ita est, quid affinius habet possessio ad fundum, agrũ, prædium, quàm ad nauem, equum, uestem? Harum nanq; rerum ita possessio est, ut illarum: sed non de huiusmodi possessione loquendum erat, quæ præsertim (ut ipse ait) non est species prædij, uel fundi. Prædium enim, fundus'ue proprietas est, quorum utrumlibet (si generale nomen est) ad possessionem, profecto non usus, sed proprietas dicenda. Modestino possessio fuit. Sed quid facias? ipse aliter possessionẽ dif-

finit. Quòd si quis dubitet, an possessio proprietas sit, accipiat præter ipsorum iurisconsultorum, etiam Ciceronis, & Quintil. testimonia, quorum alter in paradoxis ita scribit: Etenim si isti callidi æstimatores prata, & areas magni æstimant, quòd ei generi possessionum minime noceri potest. Non de usu uidelicet locutus est Cicer. cui certe noceri potest, sed de proprietate. Alter in sexto de Oratoria institutione: Patris eius dialogos dedit legendos, quorũ quum in Priuernati unus; alter in Albano, tertius in Tyburti sermonem habitum cóplecteretur, requirebant, ubi essent hæ possessiones. Omnes autem illas Brutus uendiderat. Nemo interrogat, ubi est usus prædiorum, sed ubi est proprietas. Nemoq́; usum uendit, sed proprietatem, aut usumfructum. De prædio autem Vlpianus ita scribit: Prædia urbana omnia ædificia accipimus, non solum ea, quæ sunt in oppidis, sed etiam si forte stabula, uel alia meritoria in uillis, & in uicis, uel si prætoris uoluptati tantũ deseruientia, quia urbanum prædium non locus facit, sed materia. Proinde hortus quoque (si qui sunt in ædificijs constituti) dicendum est in urbanorum appellatione contineri. Planè si plurimi horti in reditu sunt, uinearij forte, uel olitorij magis, hæc non sunt urbana. Etiam de prædio, sicut de fundo iurisconsultorum controuersia est. Nec mirum, quum nemo non habeat suam de rebus quibusque, uerbisq́; sententiã. Sed de posterioribus, qui ex operibus illorũ excerpserunt, miror, quòd hæc indiscussa reliquerunt. Id (ut ego, quod ad me attinet, faciam) ita sentio. Agrum continere fundum, non contineri à fundo, nihil prohibet eum cum uilla esse. Erant in agris senatores, & uixerunt multi nobilissimi philosophi in agris, nimirum non sine uilla, & habitatione. Differtq́; ager ab aruo, quòd aruum semẽti datur. Sallustius: Quia Numidæ pabulo pecoris magis, quàm aruo student. Quintil. Pauper, & diues in agro uicini erant, iunctis hortulis. Et mox: Sed si ex omni parte diuitis circumiectus ager uix tenuem ad gressus meos semitam dat. Quid agimus inquam? undique uallo diuitiarum clausi sumus. Hinc hortuli locupletis, hinc arua, inde uineta, hinc saltus. Fundus (ut dixi) minus quiddam est. Singula enim proprie prata, singulæ uineæ, singuli horti, singula oliueta, pomeria, salicta, arbusta, pascua, nemora, loca aucupatoria, uenatoria, piscatoria, siue uillam, atque ædificiũ, siue piscinam, atque aluearia, siue uiuaria habeant, siue non habeãt, singuli fundi sunt, & hoc quidem in agro. In urbe autem, siue oppido, siue uico, siue castello tantummodo prædium est, quicquid tale est, qualia hæc, quæ enumeraui. Nanq; eadem in agro etiam prædia sunt. Fundus enim species prædij est. Itaque fundus est possessio rustica. Prædium et rustica, & urbana duntaxat possessio, qualem descripsi.

Nam uidetur possessio etiam significare tabernas, hospitia, horrea in urbe. Cicero in Philipp. Possessiones uocabat & urbanas, & rusticas. Puto non tantum prædia, sed & cætera, quæ immobilia uulgo appellãtur. Addamus ad hæc aliquid de hoc fundum, quod an à fundo fundas, an potius fundo à fundum, siue à fundus ueniat, ambigi potest. Quidam fundus à funda dici uolũt. Cic. in quodam ioculari libello:

Fundum Varro uocat, quem possit mittere funda,
Ni lapis exciderit, qua caua funda patet.

Nisi hæc sententia sit tam paruum illum fuisse fundum, ut funda prehendi, & in morem lapidis iaci posset. Fundum igitur est ima pars rei, proprie aliquid liquoris intra se continens, aut ad continendum facta, ut dolium, ut nauis, ut alueus, uel fluminis, uel lacus, uel stagni, uel maris. Nam fundum turris (ut quidam scripserunt) ipse non dicerem. Fundamentum (ut omnibus liquet) aliud est, quàm fundum, & tamen fundare magis ad fundamentum, quàm ad fundum pertinet. Fundamus enim domum, non nauem, aut dolium, ut Verglius:

Ille urbem Argyripam patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani fundabat Iapygis aruis.

Nam fundamentare non reperitur: nec fundare quidem est sané frequens, nisi per translationem. Quintil. in Gladiatore: Hoc fundatam paternis, auitisq; opibus domum exhaurit. Est enim frequentius iacere fundamenta, etiam per translationem, ut idem libro primo: Nam inde & contemptus operis innascitur, & fundamenta iaciuntur impudentiæ, & (quod est ubique perniciosissimum) peæuenit uires fiducia. Et Cicero: In quo templo (quantum in me fuit) ieci fundamenta pacis. Sine translatione, Suetonius de uita Caij: In arce Capitolina nouæ domus fundamenta iecit. Cæterum hoc differunt fundare, & fundamenta iacere, quòd fundare est ualidis fundamentis fulcire: Fundamẽta iacere, quasi qualiacunque fundamenta facere, & quodãmodo dare rei principium. Neque uero, sicut reperitur fundus, & fundum, ita reperitur punctus, & punctum. Errantq; philosophi, quum punctus, & linea dicunt. Nam de punctum, quod est breuissimum tempus, nulla lis est, ut Terentius in Phormione: Tum temporis mihi punctum ad hanc rem est. Pro eo autem sensu, in quem utuntur philosophi, Cicero pro Plancio: Nam quod questus es, plures te testes habere de Velina, quàm quot in ea tribu puncta tuleris. Quidam momentum pro eodem significato accipiunt, cuius est punctum, tamen aliter est. Breue enim tempus significatur per illud, per hoc uero breuissimum. Horatius:

-Quid enim? concurritur horæ Momento.

In eosdem de Noualis. Cap. XLII.

n Oualis (inquit Paulus) est terra proscissa, quæ anno cessat, quæ à Græcis, ὁ καὶ ἡ νεὸς, καὶ τὸ νέωμα uocatur. In quo autoritatem Varronis secutus uidetur, dicentis: Ager restibilis, qui restituitur, ac reseritur quotannis: contra, qui intermittitur, à nouando noualis ager: et Plinij, qui ait: Nouale est, quod alternis annis seritur. Idem quoque sentire uidetur Festus Pompeius, qui dicit: Noualis ager, nouæ relictus sementi. Sunt, qui uolunt noualem esse aruum, tunc primum ad sementem proscissum, quorũ est Seruius, qui inquit: Dicimus & has nouales, & hæc noualia. Proprie nouales tunc primũ arua proscissa. Quod ita sensisse Vergiliũ palàm est, in illo uersu:

Impius hæc tam culta noualia miles habebit?

Ineptum erat deplorare agrum à barbaris possideri, quòd non esset restibilis, sed quòd anno interquieuisset. Deplorabat igitur agrum, in quo instruendo magnopere laborasset, & nouitate ipsa præter cæteros uberiorẽ datum iri in manus alienas, & barbaras, & impias. Quod etiam & sentit, & declarat in milite Mariano Quintilian. Mox ingentibus lacertis humum fodere, segnem futuris noualibus eruere syluam. Hieronymus etiam diffinit in hunc sensum, dicens: Nouale, est ager nunc primum proscissus. Sed Vergilius in sensum priorem accipit, quum inquit:

Alternis idem tonsas cessare nouales,
Et segnem patiere situ durescere campum.

Ideoq; Seruius alibi ait: Noualia, id est noua terra, quæ per singulos annos renouatur per semina.

In eosdem de Liber, & Volumen. Cap. XLIII.

s I cui, Vlpianus inquit, centum libri sunt legati, centum uolumina ei dabimus, non centum, quæ quis ingenio suo metitus sit, quæ ad libri scripturam sufficerent, utputa quum haberet Homerum totum in uno uolumine, non quadraginta octo libros cõputabimus, sed hoc unum Homeri uolumen pro libro accipiẽdum est. Vlpianus Homeri opus nunc unum librum, nunc quadraginta octo libros nominat. Nec tamen ait librum duo significare, ipsum opus, & certam operis partem. Præterea opus, siue opera Homeri librum appellat, & uolumen, quorum utrunque inauditum est. Vergilij Aeneis, nõ liber est, sed duodecim libri. Georgica, nõ sunt item liber, sed libri quatuor. Bucolica, unus liber est, idemq; unum uolumẽ. Georgica, quatuor uolumina, Aeneis, duodecim. Ouidius:

Sunt mihi mutatæ ter quinque uolumina formæ.

Sed quid exemplis agimus, quum nusquam plura afferri possint?

At

At Vlpinus putat, etiã si omnia opera Didymi, quo nemo plura scripsit, in unum codicem conglutinarentur, unum tantum debere uolumen appellari, quod nemo nec posset euoluere, nec ferre uellet. Est enĩ uolumen à uolo, quòd in libris uoluntas apparet, uel (quod magis sequerer à uoluo, quod uoluitur, quales libros hodie Hebræi quosdã habent, qualesq; in ueteri, & nouo testamento lectitamus fuisse. Et Romani, qui in libris arborum, id est corticibus scribebant, quòd libellos ĩllos, quò ferrent commodius, complicabant, uolumina forte appellauerunt. Itaque uolumina libellis similiora fuere, quàm libris Quod ex eo quoque loco apparet, ubi Plinius de libris auunculi loquens, ait: Libri tres in sex uolumina propter amplitudinem diuisi, quasi dicat in sex minores libros, ut sint uolumina aliquanto minora, quàm libri. Quod etymologia quoque nonnihil probat, ut ostendi. Vnde adhuc durat uerbum euoluere libros, pro eo, quod est aperire libros, lectitandi gratia, quasi rem complicitam explicare, quemadmodum reuelare, est rem uelatam detegere. Nisi dicamus euolui libros propter numerũ paginarum. Accipitur autem nũc euoluere libros, siue auteres, pro eo, quod est lectitare. * Nec inficias eo, libros accipi pro codicibus: & in singulari librum pro quolibet magno codice, etiam si is contineat Iliada, & Odyssæam: ut tenet rex manu librum: & is sit Homerus: nõ tamen recte dicas, tenet librum Homeri. *

In eosdem de Probrum, & Opprobrium, Exprobare, & Improbrare. Cap. XLIIII.

Probrum, et opprobrium, Vlpianus inquit, idem est. Probra quædam natura turpia sunt, quædam ciuiliter, & quasi more ciuitatis improba: utputa furtum, adulterium natura turpe. Enimuero tutelæ damnari, hoc non natura probrum est, sed more ciuitatis. Nec enim natura probrum est, quod potest etiam in hominem ĩdoneum incurrere. Vlpianus probrum accipit pro infamia tantum, qualis est ex furto, uel male gesta tutela, non pro flagitio, quod principale significatum est. Nam probrum idem est, quod dedecus: quod duo significat. Vnum, quod est crimen, ut Quintilianus statim in principio declamationis in milite Mariano inquit: Satis dedecoris, atque flagitij castra ceperunt. Alterũ, quod est ignominia, atque infamia, quod notum est. Similiter accipitur probrum pro crimine, ut idem libro primo: Iam si minor in eligendis custodum, & præceptorum moribus fuit cura, pudet dicere, in quæ probra nefandi homines isto cædendi iure abutantur. Pro ignominia Liuius libro quinto: His freti cccursant portis, ingerunt probra, ægre abstinent, qui castra oppugnent. Quæ duo nomina tanquam similia eodem loco Cicero coniunxit in Catone

Maiore: Mihi uero, & Flacco neutiquam probari potuit tam flagitiosa, & tam perdita libido, quae cum probro priuato coniungeret imperij dedecus. Praeterea ne simile quidem est sanè probrum pro opprobrio. Non enim latine dixisset Cicero: quae cum opprobrio priuato coniungeret imperij dedecus: quemadmodum in Sallustium dixit. Itaq; timens, ne facinora eius clam uobis essent, quum omnibus matribus familias uestris opprobrio esset, confessus est uobis audientibus adulterium. Est autem opprobrium aliquando facto, sed frequentius uerbo. Nam Sallustius (ut un't Cicero) uel ex eo, quòd foeminis, quibuscum habuisse usum se, erat notum, uel quòd ipse illis uulgo impudiciciam obijciebat, opprobrio erat, Horatius:

Sic teneros animos aliena opprobria saepe
Absterrent uitijs. Quintilianus:

Modo maledictis, opprobrijsq; uulgi, modo crebra riualium contentione pulsatus, abigi tamen, compesciq; non posse. Opprobrijs dixit, quasi exprobrationibus, atque conuitijs. Et alibi: Solebat indignatio uestra conuitia nostra ferre non posse. Et matronalis indignatio dicere uidebatur, non parcas erga me maritae uerbis. Nullam habet nostri tuus sermo reuerentiam, facile prorumpis in opprobria, facile quodlibet obijcias. Pro eodem ferè posuit opprobria, & conuitia. Nec inficias eo, nonnunquam hoc modo accipi probrum, ut Liuij proximum exemplũ, & Ciceronis ad Atticum: Epistolas mihi legerunt plenas omnium in me probrorum. Sed de hoc significato Vlpianus non intellexit. À probro unum uerbum componitur, quod est exprobro, quod significat tũ qualemcunque culpam impropero, ut apud Ouidium libro XIII. Metamorphoseos:

Sit bene Tydides, qui nomine saepe uocatum
Corripuit, trepidoq; fugam exprobrauit amico.

Tum ingratitudinis, ut Terentius in Andria: Nam isthaec commemoratio, quasi exprobratio est immemoris beneficij. Sed pro hoc significato frequenter nos uitij alieni nomen apponimus: frequenter etiam nomen nostri meriti. Cicer. de Amicitia: Quorum plerique aut querũtur semper aliquid, aut etiam exprobrant, eoq; magis, si habere se putant, quod officiose, & amicè, & cum labore aliquo suo factum queant dicere. Odiosum sanè genus hominum officia exprobrantium. Exprobrare ergo beneficia sua, est immemorem beneficij accepti inculpare. Imputare uero frequẽter ad significationem exprobrantis accedit: sed citra reprehensionem, quod an apud Ciceronem sit, nescio. In posterioribus uero creberrimum est, ut Quintilianus: Neque ego grauissimũ patrem suprema sua iuueni iactasse crediderim, quòd haeredem filiũ scriberet,

scriberet, non est res, quæ imputetur. Et alibi: Imputas nobis propitios uentos, et secundum mare, ac ciuitatis opulentæ liberalitatem, quæ tãtum frumenti uendidit, quantum duobus populis satis esset. Imputare nonnunquam pro computare reperitur, ut Caius: Qua ratione placuit legata, quum legatarij non capiunt, quum apud hæredem subsederint, hæreditario iure apud eos remanere intelligi, & omni quadranti imputanda. Marcus in quarta hæreditatis, quam per legem Falcidiam hæres habere deberet, imputantur res, quas iure hæreditario capit, nõ quas iure legati, aut fideicommissi, uel implendæ conditionis causa accepit. Nam hæc in quarta non computantur: sed in fideicommissaria hæreditate restituenda, siue legatum datum sit hæredi, siue percipere, siue deducere, uel retinere passus est, ei imputantur. Reputare quoque in idem significatum. Vlpianus: Præterea, si matrem aluit pupilli tutor, putat Labeo imputare eum posse, sed est uerius non nisi, per quẽ egenti dedit imputare eum oportere. Deinde: Sed & si seruis cibaria præstiterit, uel libertis scilicet rei pupilli necessarijs, dicendum est reputaturum. Idemq; est si liberis hominibus, si tamen ratio præstandi iusta intercedat. Item sumptus litis tutor reputabit, & uiatica, si ex officio necesse habuit, aliquò exire, uel proficisci.

In eosdem de Stuprum, & Adulterium. Cap. XLV.

Inter stuprum, & adulterium, Modestinus ait, hoc interesse quidam putant, quòd adulterium in nuptam, stuprum in uiduam committitur: Sed lex Iulia de adulterijs indifferenter hoc uerbo utitur. Et hoc quidem continetur in libro de rerum, & uerborum significatione. Alibi autem idem ait: Stuprum committit, qui liberam mulierem cupidinis causa, non matrimonij continet, accepta uidelicet concubina. Adulterium in nupta, stuprum in uirgine, uel uidua, uel puero committitur. Quid morum, si plures iurisconsulti in definiẽdo inuicem dissentiant, quum unus, atque idem secum dissentiat? Hic non uidetur sentire cum lege Iulia. Sed culpa illorum est, qui definitiones huiusmodi descripserunt, quæ si apte fuissent conglutinatæ, probari possent, ut illa Papiniani dicentis: Lex Iulia stuprum, et adulterium promiscue Græce μοιχείαν appellat. Sed proprie adulteriũ in nupta committitur propter partum ex altero conceptum, composito nomine. Stuprum uero in uirgine, uiduá ue committitur. Quod Græci φθοράν appellant. Cuius definitionem approbo, illud tamen addens, Legem Iuliam rectè hæc duo promiscue appellasse: non quòd omne stuprum sit adulterium, sed quòd omne adulterium sit stuprum. Neque rectè iurisconsulti excipiunt stuprum à nupta, quum etiam in quotidiano sic sermone loquamur. Quale est apud Quintilianum:

Vxor marito dixit appellatam se de stupro à priuigno, & sibi constitutum tempus, & locum. Et alibi: Furtiua stupra, raptos'q; concubitus obijcit uel ex falso maritus. Fas est, fieri solet. Parcius tamen, si iam sit & mater, si in fidem castitatis uxoria fœcunditate profecerit. Quare ergo ita sentio stuprũ esse coitum lege uetitum, qui duplex est. Vnus, cum nupta, aut cum puero, aut cum sanguine coniunctis, aut sanctimonialibus. Quanquam hæc duo posteriora potius appellamus incestum. Alter, quum uim afferimus cuilibet personæ etiam ancillæ. Vnde stuprare dupliciter accipitur, cuius posterioris sensus testimonio est lex, quæ stupratoribus masculorum pœnam statuit decem milliũ, quũ pædiconibus nulla esset pœna constituta.

In eosdem de Instratum, & Stragula. Cap. XLVI.

INstratum, Vlpianus inquit, omne uestimẽtum contineri, quo amicimur. Labeo ait: Neque enim dubium, quin strangula uestis sit omne pallium. Videtur Vlpianus intelligere stragulam uestem esse uestimentum hominis, quo amicitur, quale est Græcorum pallium. Vt enim Romani togati à toga, sic Græci palliati à pallio uocantur. Ego uero non memini reperisse me stragulam uestem in hunc sensum, sed in opertorium lectorum potius, ubi & dormiebant, & discombebant. Quod Varro testatur de culcitra loquens: Hac quicquid insternebant, à sternendo stragulum appellabant. Et equorum, similium'q;, quorum operimentum etiam instratum uocatur. Hic illud admonebo inuerti frequenter significatum uerbi, ut in hoc ipso uerbo sterno. Sternimus quidem uestes humi, ramos arborum, flores, et multa huiusmodi. Tamen frequentius dicimus sterno humum floribus, ramis, uestibus. Hinc est, quare dicimus thoros, lectos'q; sternere, & equũ sternere, non quia sint diuersi sensus, sed quia resoluuntur, ut sit sternere uerbi gratia, lectos, & equos tapetis: idem quod sternere tapeta lectis, & equis. Culcitra autem est tam lanea, stupea, & si quid est huiusmodi, quàm plumea.

In eosdem de pulsatio, & Verberatio. Cap. XLVII.

INter pulsationem, & Verberationem, Vlpianus ait hoc interesse, ut Offilius scribit: Verberare est cum dolore cædere, Pulsare sine dolore. Sed cum utriusq; uenia, nõ est eiusmodi inter hæc uerba differentia. An quum uerberamus frumenta, cum dolore uerberamus? Aut pulsamus potius, quàm uerberamus? Et iumẽtũ, quum sentit ex flagellis dolorem, uerberatur? quum non sentit, pulsatur? An Entellus ille Vergilianus, sine dolore pulsabat Daretã? Sed (ne multis) quis non uidet uerberare esse, uerbere cædere, quod est instrumentum longũ, et exile, qualis est uirga, baculus, fustis, lora, flagellum,

ferula, arundo, & si quid est simile? Nec aliter dictum est uerberare
à uerbere, quàm flagellare à flagello, fustigare à fuste. Nam uerbera,
licet pro uerberatione accipiantur, tamen rem corpoream proprie signi
ficant, ut flagella, quæ sunt proprie summitates sarmentorum. Quinti
lianus: Ignes ex proximo raptos, uerberáq;, quæ casus obtulerat. Pul
sare uero est graui, ac uehementi ictu cædere, nec tam instrumento lõ
go, & exili, quàm breui, ac rotundo, ut pugnis, ut calcibus, ut malleis,
ut saxis, quæ manu tenentur, quum alium percutimus in similitudinẽ
tympanorum, quæ manu pulsantur, nec semel, sed multis ictibus per-
cutere. Nanque non proprie pulsatum aliquem dixeris, qui semel pu-
gno percussus est. Adeo non minor iniuria fit ex pulsatione, quàm ex
uerberatione, præter eam causam, quam modo dixi, quòd uerberatio
est multa percussio, quódq; plerunque pulsatio fit in facie. Et ob pul-
satos eorum legatos Laurentes Tatium regem occiderunt, qui non pu
nisset propinquos suos, qui Laurentibus hãc iniuriam fecerant. Et ipsa
incussio calcium contumeliosissima est, sæpe etiam mortifera, utiq; si
fiat in ægrum, in senem, in puerum, in prægnantem. Taceo, si alia re
quis alterum pulsauerit, quàm manu, aut pede: quum uicinus meus
uxorem solitus sit non modo pistillo, uerumetiam mortario æreo pul-
sare, ut non crebrius pulset ipsum mortarium. Dictum est autem à
pello, quod est percutio, & ferio, ut apud Marcum Tullium libro pri-
mo de Diuinatione: Vt pelluntur animi uehementius, sæpe etiam cu-
ra, & timore. Et in secundo: Num igitur, quum aut muros Babylo-
nis, aut Homeri faciem cogito, imago illorum me aliqua pellit?

In eosdem de Pellex, & Pallace. Cap. XLVIII.

P Ellicem apud antiquos Massurius, Paulo testante, scribit li-
bro memorabilium, eam habitam, quæ, quum uxor nõ esset,
cum aliquo tamen uiuebat, quam nunc uero nomine amicã,
paulo honestiore concubinam appellari. C. Flaccus in libro de iure Pa-
piniano scribit: Pellicem nunc uulgo uocari quæ cum eo, cui uxor sit,
corpus misceat. Secundum quosdam ea, quæ uxoris loco sine nuptijs
in domo sit, quam Græci παλλακὴν uocant. Horum utrunque uere
sensisse, & dixisse arbitror. Sed tamen pro suscepti operis officio admo
nere debeo, pellicem apud oratores, et poëtas eam demum haberi, quæ
cum eo, cui uxor est, corpus miscet. Ideóq; Iuno semper prosequitur pel
lices, quæ sibi uxori Iouem præriperent. Vnde Plinius lib. XXXV.
uerbo Græco maluit uti, quum de Alexandro loqueretur, quem con-
stat eo tempore cœlibem fuisse, quum Apellem scorto donauit, quàm
ueteri (si uerum est) latino, pallace potius, quàm pellice. Ita autem ait:
Nanque, quum dilectam sibi ex pallacis suis præcipue nomine Cam-

paſpē nudam pingi ob admirationem formæ ab Apelle iuſſiſſet. Quo fit ut Curtium ubi de eodem Alexandro, & alijs loquitur, cæteros'q; ſcriptores opiner pallacen potius, quàm pellicem pro concubina cœlibis hominis dixiſſe, culpá'q; librariorum in editionibus eſſe uitiatum. Suetonius de Veſpaſiano loquens, pallacarum dixit, non pellicum. Et alibi quoque, et Titus Liuius, multi'q; alij græco nomine utuntur. Sin aliter inuenitur librariorum (ut dixi) uitio dandum eſt, cuius rei hoc argumentum eſt, quòd non rectè quis dicatur habere pellicem, ſed uxor. Et eſt nomen relatiuum ad alterius uxorem, cuius cum uiro rem habet, non autem ad maſculum: nec rectè dicturos fuiſſe reor oratores illos, qui pallacem dixerunt, ſi pellicem dixiſſent, ut patet.

In eoſdem de Cauillatio. Cap. XLIX.

Natura cauillationis, quàm Græci σκῶμμα appellauerunt, hæc eſt, ut ab euidenter ueris per breuiſſimas mutationes diſputatio ad ea, quæ euidenter falſa ſunt, perducatur. Hæc duobus in locis Vlpianus. C. autem inquit: Si calumnietur, & moretur, & fruſtretur. Inde calumniatores appellati ſunt, qui per fraudem, & fruſtrationem alios uexarent litibus. Inde & cauillatio dicta eſt. Caius nullam fecit mentionem de euidenter ueris, aut euidenter falſis, nec de breuitate. Nec puto faciendam fuiſſe, quum plerunque cauillatio ſit tecta, & inſidioſa, multis'q;, ac longis frequēter ambagibus utēs, & quæ uix ab acutis deprehendatur. Quare cauillatio eſt ſubdola ratio, quā nos conſcij nobis mendacij, uincendi tamen cauſa proferimus. In hunc ſenſum ſemper iuriſconſulti uſi ſunt, & Quintiliani ferè ſeculum. Cicero autem pro genere quodam facetiarum, & hunc imitatus Aulus Gellius, Titus Liuius utroque modo. Ipſe quoque Cicero diffinit libro ſecundo de Oratore, dicens: Etenim quum duo ſint genera facetiarum, alterum æqualiter in omni ſermone ſalſum, alterum peracutum, & breue: ſuperior cauillatio, altera dicacitas nominata eſt. Cæterum Caius uidetur ſentire, idem eſſe calumniari, & cauillari. Quod non ſentit Martianus, tantum accuſatori tribuens calumniari: quum ait, Calumniari eſſe falſa crimina intendere: quod per legem illam declaratur XII. tabularum: Calumniator idem patiatur, quod reus, ſi conuictus eſſet.

In eoſdem de Præuaricator, Tergiuerſator, & calumniator. Caput L.

Præuaricatores, Vlpianus inquit, eos appellamus, qui cauſam aduerſarijs ſuis donant, & ex parte actoris, in partem rei cedunt. A` uaricando enim præuaricatores dicti ſunt. Idem alibi: Præuaricator autem eſt, quaſi uaricator, qui diuerſam partem

tem adiuuat prodita causa sua. Quod nomen Labeo à uaria certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex utraque parte consistit. In prima diffinitione uidetur sentire, præuaricationem in solum actorem cadere, in secunda uero etiam in reum. Sed forsitan & hic de solo actore sensit, cui assentiri uidetur Martianus, qui ait: Accusatorum temeritas tribus modis detegitur, & tribus pœnis subijcitur. Aut enim calumniatur, aut præuaricatur, aut tergiuersatur. Calumniari, est falsa crimina intendere. Præuaricari, est uera crimina abscondere. Tergiuersari, in uniuersum ab accusatione desistere. Et post iterum: Præuaricatorem eum esse ostendimus, qui colludit cum reo, & translatiue munere accusandi defungitur, eo quòd proprias quidem probationes dissimularet, falsas uero excusationes admitteret. Quod nos quidem uerum fatemur esse, legemq́; antiquitus de præuaricatorum pœna fuisse ut Cicero Philippicarum libro secundo: Vereor Patres conscripti, ne (quod turpissimum est) præuaricatorem mihi opposuisse uidear. Cæterum (ut prætercam, quod Cicero idem in partitionibus ait, præuaricationem diffiniri nunc ab accusatore, nunc à reo corruptelam esse iudicij) reperio nonnunquam præuaricatorem ex parte rei quoque, neq; perfidia tantum, ac malitia, sed imprudentia etiam, & negligentia peccantem. Quintilianus in septimo: Vt in præuaricationum criminibus, ut absoluatur reus, aut innocentia ipsius fit, aut interueniente aliqua potestate, aut ui, aut corrupto iudicio, aut difficultate probationis, aut præuaricatione nocentem fuisse confiteris, nulla potestas obsistit, nulla uis: corruptum iudicium non quereris, nulla probandi difficultas fuit. Quid superest, nisi ut præuaricatio fuerit? Hic pro perfidia accusatoris accipit, alibi uero aliter. Sed de una causa loqui superuacuum est. Ego in uniuersum neque oratoris puto esse unquam præuaricari: neque intelligo, in qua pars utraque idem uelit. Ideoq́; præuaricatorem appellamus, quicunque à præscripto officij sui deflexerit, atque aberrauerit. Plinius lib. XIX. Arator nisi incuruus præuaricatur. Plinius Iunior ad Cornelium Tacitum: Alioqui præuaricatio est transire dicenda. Præuaricatio est etiam breuiter, & cursim attingere, quæ sunt inculcanda, infingenda, repetenda. Et Adam præuaricatum fuisse dicimus. Tergiuersari uero non est (quantum ego intelligo) ab accusatione desistere. Illi uidentur ex hoc trahere significationem, quòd qui terga uertunt, à pugna desistunt. Veruntamen non protinus, qui terga uertunt, à pugna desistunt, ut Parthi. Itaque qui uertentes terga, adhuc tamen pugnant, nec rationibus uolunt se uictos agnoscere, tergiuersantur. Cicero de officijs libro tertio. Atque in his tamen tribus generibus, quoquo modo possunt, non incallide tergiuersantur. Pru-

dentiam introducunt, ſcientiam ſuppeditantem uoluptates, depellentẽ dolores. Fortitudinem quoque aliquo modo expediunt, quum tradunt rationem negligendæ mortis, perpetiendiq́; doloris. Etiam temperantiam inducunt, non facilime illi quidem, ſed tamen quoquomodo poſſunt. Dicunt enim uoluptatis magnitudine doloris detractionem fieri. Nunquid, qui hoc dicunt, aut deſiſtunt ab accuſatione, aut accuſaſſe ſe iudicant? Idem pro Roſcio Comœdo: Attende quæſo Piſo Fannij uultum, & huc, atq; illuc terguerſantem teſtimoniũ contra ſe dicere cogo. Erat autem Fannius accuſator, quem, ſi omnino ab accuſatione deſiſteret, non inſequeretur iure patrocinij Cicero, ſed uictum, nolle tamẽ dare manus obiurgat. Liuius libro ſecundo ab urbe condita: Mouebãt hæc conſulem, ſed terguerſari res cogebat, id eſt non agnoſcere ueritatem, & eam, quibuſcunque rationibus poterat, diſſimulare, & quaſi ſubterfugere. Tertium autem uerbum ab eodem Martiano diffinitum (de calumnia loquor) meretur & ipſum aliquã emendationem, quod non modo apud Ciceronem pro cauillatione accipitur, non illa quidem mouente riſum, ſed ea, qua Cicero ipſe non utitur, ut de officijs libro primo: Exiſtunt etiam ſæpe iniuriæ calumnia quadam, & nimis callida, & malitioſa iuris interpretatione. Ex quo illud, Summum ius ſumma iniuria: ſed etiam apud Quintilianum nonnunquam, ut ibi: Quamuis exiguo diuiſus ſpatio opem non feret, non ſuccurret, ut hac ſaltem ſe calumnia defendat: non abij, non reliqui, non abſceſſi, neq; pede (ut aiunt) uno à parente diſceſſi. Aliosq́; complures, quorum & Caius eſt, uſu quoque probante, per quem utraque pars iurat de calumnia uitanda. Nimirum de cauillatione eo magis, quòd calumniari pro cauillari dicimus, quæ uox quatuor primas literas habebat eaſdem cum calumniari. Poſtremo probatur hoc ex illo digeſtorum loco, cuius titulus eſt: Si mulier uentris nomine calumniæ cauſa in poſſeſſione fuiſſe dicatur. Calumnia ſcilicet, ibi intelligitur dolus malus.

In eoſdem de Ferri, Portari, Agri. Cap. LI.

fErri proprie dicimus, Caius inquit, quæ quis corpore ſuo baiulat. Portari ea, quæ quis iumento ſecum ducit. Agi ea, quæ animalia ſunt. In hoc ipſe Caio aſſentior, niſi quòd portare eſt ſuo etiam corpore, interdum etiam magis, quàm ferre. Quis enim neget, iumenta portare? quæ quum homines imitantur, & ipſi portare dicuntur. Terentius in Andria:

Mi homo, quid iſtuc obſecro? quò puerum portas? Horatius:

-Ne forte ſub ala
Faſciculum portes librorum, ut ruſticus agnum.

Et ab hoc compoſita, deportauit Verres amicam de prouincia, deporta

uit Pompeius beneficio Ciceronis tertium triumphum. Multi imperatores uictorem exercitum reportauerunt, quasi reduxerunt. Agere autem non uno modo dicitur, sed de uno tamen non tacebo. Martialis libro primo epigrammaton:

Semper agis causas, & res agis Attale semper.
Est, non est, quod agas, Attale semper agis.
Si res, & causæ desunt, agis Attale mulas.
Attale ne, quod agas, desit agas animam.

Cælius ad Ciceronem: Hortensius, quum has literas scripsit, animam agebat, id est expirabat.

In eosdem de Conuitium, & Maledictum. Cap. LII.

Conuitium apud Vlpianum iniuriam esse, Labeo ait: quasi maledictum iniuria non sit. Addit idem Labeo: Conuitiũ dicitur uel à concitatione, uel à conuentu, hoc est, à collatione uocum. Quum enim in unum complures uoces conferuntur, quasi conuocium est. Sed quod additur, à prætore aduersus bonos mores, nó omnem in unum collatam uociferationem prætorem notare, sed eam, quæ bonis moribus improbatur, quæq; ad infamiam, & inuidiam alicuius spectat. Et iterum: Conuitium autem non tantum præsenti, uerũ absenti quoq; fieri posse Labeo scribit. Proinde si quis ad domum tuã uenerit te absente, conuitium esse factum dicitur. Item, si ad stationem, uel tabernam uentum sit, probari oportere fecisse conuitium non tantum is uidetur, qui uociferatus est, uerum is quoque, qui concitauit ad uociferationem alios, uel submisit, qui uociferarentur. Et paulo post: Ex ijs apparet, non omne maledictum conuitium esse, sed id solum, quod cum uociferatione dictum est. Et siue unus, siue plures dixerint, conuitium est, quod in cœtu dictum est Quod autem in cœtu, nec uociferatione dicitur, conuitium proprie non dicitur, sed infamandi gratia dicitur. Ex ipsa nominis etymologia argumentum significationis Labeo sumpsit. Sed quum falsa sit etymologia, falsa erit & diffinitio. Quumq; falsa sit definitio, falsa erit & etymologia. Quis enim Labeoni credat conuitium à concitatione, aut à conuentu dictum, aut collatione uocis, quasi conuocium, quum sit alia propria magis siue etymologia, siue expositio per compositionem à con, & uitium, uel conuito, quasi uitandum, et uituperationis causa factum? Habet autem cõuitium ui non breuem, ut uitium, sed longam, ut uito. Licet conuito aliud significet, quàm conuitium, si modo significat idem, quod inuito, non obstat, quum à suo quoque simplici, quod est uito, in significatione magis distet, quàm conuitium à suo, siue illud sit uito, siue uitiũ. Ipsa quoque con præpositio in bonam, & malam rem accipi solet, ut

conficio, pro perficio, & pro eo, quod est, consauciando trucido. Inde confectores ferarum. Conuitium igitur, à uitium, uel potius à uito descendit, ut uitupero. Tametsi non omnino repugnē scribi per c, ut quibusdam placet, non per t, & hoc quidem de etymologia, quæ si pro Labeone, Vlpianoq́; non pro me faceret, tamen diffinitioni repugnare auderem, nusquam reperiens apud summos uiros hanc differētiam custoditam inter conuitiū, & maledictum. Inter quæ (si qua est) hæc erit, quòd conuitium est maledictum contumeliosum. Quintilianus libro septimo: Sic autem præparabit actione prima iudicum animos, ut noluisse potius obijcere, quàm non potuisse credatur. Eóq; satius est, omni se ante actæ uitæ abstinere conuitio, quàm leuibus, aut friuolis, aut manifeste falsis reum incessere, quia fides cæteris detrahitur, & qui nihil obijcit, omisisse credi potest maledicta tanquam superuacua: qui uana congerit, confitetur uanum in anteactis argumentum. Ex his uerbis planè datur intelligi, nec uociferatione utique fieri conuitiū, nec aliud esse, quàm maledictum. Cicero pro Cælio: Maledictum autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ, si petulantius iactatur, conuitium: sin facetius, urbanitas nominatur. Illud autem uerbum inuidiam, quo Labeo, siue Vlpianus utitur, quid mirum, si Accursius non intelligit? qui in institutionibus, ubi dicitur: Appellatione autem ligni omnis materia significatur, ex qua ædificia fiunt: sic interpretatur, ut cæmenta, & lapides, immemor à iurisconsultis exponi materiam pro ligno ad ædificia utili: quanquam & Cato, & Varro, & Columella, & Plinius, qui de agricultura scripsere, alijq́; unam etiam arborem, particulamq́; illius materiam appellant, & breuiter omne lignum.

In eosdem de Versicoloria. Cap. LIII.

Ersicoloria apud Iurisconsultos uocantur, quæ natiuum colorem mutauerunt: ut uestes, si albæ sint, aut nigræ, subnigræ'ue, quales ex lana non tincta solent esse, coloriæ: si in alium colorem tinctæ sint, uersicoloriæ nominantur. Cæterum uix in hunc sensum reperimus. Nam Cicero collum columbi, pauonisq́;, & eius caudam uersicolorem uocat, & nonnulli aquam maris, uel quòd uersat, & mutat colorem subinde, uel potius, quòd sit discolor, ut apud Plinium lib XXXVI. Subit mentem non fuisse tum autoritatem maculoso marmori: quā fecere à Thaso Cycladū insularū una, æque et è Lesbio: liuidius hoc paulo uersicolores quē maculas hñs. Et in eodē: Primum (ut arbitror) uersicolores istas maculas Chiorum lapidicinæ ostenderunt, quum extruerent muros. Et in eodem: Veluti quum calculi fiunt, quos quidam abaculos appellant, aliquos etiam pluribus

modis

modis uersicolores. Et in XV. Ingens postea turba primorum, uersicolor, nigra, candicans Hordearia appellata, à comitatu frugis eius. Et in XXV. Versicoloribus uiperarum maculis. Et in XXVIII. Nullum animal pauidius existimatur, & ideo uersicoloris esse demutationis. Per quod apparet collum columbæ, pauonisq́;, & caudam, aquamq́; non ideo uersicolorem dici, quòd uersat colorem, sed quòd diuersum colorem habeat. Alioqui satis habuisset Plinius dicere: & ideo uersicolor est, nec adiungere demutationis. Neque uero uestes ab hac significatione communi excipiendæ sunt, putandæq́; solæ ipsæ uersicolores ita demum dici, si lana tincta confectæ fuerint, ut apud Quintilianũ: Dum in his de quibus erit quæstio, meminerimus, non Athletarũ thoros, sed militum lacertos esse, nec uersicolorem illam, qua Demetrius Phalereus dicebatur uti, bene ad forensem puluerem facere. Apud Titum uero Liuium est, secundo Punico bello, interdictum fuisse matronis, ne uersicoloribus uestirentur. Quod qualiter accipiendum sit, Valerius Maximus libro nono significat, dicens: Quam fœminæ tollere cupiebant, quia in his nec ueste uarij coloris uti, nec auri plus semiuncia habere, nec iuncto uehiculo propius urbem mille passus, nisi sacrificij gratia uehi permittebatur. Idem Liuius alibi ait: Corpus alte ri magnitudine eximium uersicolori ueste, pictisq́;, & auro cælatis re fulgens armis. Profecto de uarij coloris ueste locutus est. Et iterum: Tunicæ auratis militibus uersicolores: argentatis, linteæ candidæ. Nam illud Vergilij: Versicoloribus armis, exponit Seruius de pictis, p quod bellicosus ostenditur.

In eosdem de Penes, & Apud. Cap. LIIII.

Penes te, ut Vlpianus ait, amplius est, quàm apud te. Nam apud te est, qualitercũque à te tenetur. Penes te est, quod quodammodo possidetur. Et ante hunc Festus Pompeius: apud et penes in hoc differunt, quod alterum personam cum loco significat, alterum personam, & dominium, ac potestatem, quod trahitur à penitus. Personam cum loco Festus accepit pro personam, et locum, ut apud Platonem, et apud forum, id est in Platone, & in foro: quorũ utriusq; diffinitionem probo. Illudq́; addo, penes, dum tantum ad personam refertur, non modo dominum adesse significare, uerumetiam laudem, ac uituperationem. De laude, ut Cicero in Bruto: Cuius penes quos laus adhuc fuit, nó fuit rationis, ac scientiæ. De uituperatione, ut Quintil. in Gladiatore: Vereor ne illius inexpiabilis, et sæpe reprehensi odij alij culpa uideatur penes patrem, qui tam facile irascitur. Illud quoq; quod crebro usurpamus, fides penes autores sit, & in laudem, & in uituperationem simul accipitur, quasi laus ueritatis, aut uituperatio

falsitatis penes autorem sit, ad quem spectat fidem rei, cuius autor est, facere. Ad me certe ista uel laus, uel uituperatio non spectat, qui hoc non affirmo, sed ad alterum autorem relego. Quod de laude, & uituperatione dico, idem accipio de commodo, & incommodo, ut Liuius: Vt penes eosdem pericula belli, penes quos præmia essent. Nonnunquam etiam loco seruit, sicut apud Cic. lib. IIII. ad Herennium: Ita petulās es, atque acer, ut ne ad solarium quidem (ut mihi uidetur) sed penes scenam, & in eiusmodi locis exercitatus sis. Penes scenam, id est apud scenam.

In eosdem de Patres, Maiores, Posteri, & Minores. Cap. LV.

Patres, inquit Paulus, usq; ad tritauos proprio uocabulo nuncupantur apud Romanos. Vlteriores, qui non habent speciale nomen, maiores appellantur. Item liberi usque ad trinepotem, ultra hos posteriores uocantur. Sed cum uenia Pauli, neq; usus in hoc, neque ratio consentit. Omnes enim, qui ante nos fuerunt, utiq; qui liberos reliquerunt, atque id in nostra ciuitate, maiores dicuntur: qui uero post nos, posteriores. Cicero in Sallustium: Ego meis maioribus uirtute mea præluxi, ut si prius noti non fuerint, à me accipiant initium memoriæ suæ. Tu tuis uita, quam turpiter gessisti, magnas offudisti tenebras: ut etiam si fuerint egregij ciues, certe uenerint in obliuionem. Nunquid Cicero ait se præluxisse illis tantum, qui supra tritauum fuerunt, Sallustium uero tenebras offudisse? An potius ut quisq; à Cicerone, atq; Sallustio recentissimus erat, ita illi maxime horum utrūq; uel præluxisse, uel tenebras offudisse? An si quis claris maioribus ortus quæreretur, non multo magis is dicatur, qui patrem, auum, proauū, abauum, atauum, tritauum, claros: cæteros autem obscuros habuit, quàm qui ista econtrario? Hoc ne ipse quidem Paulus negaret. Insuper patres non opinor usque ad tritauos posse deduci. Quum enim dicimus patrum memoria aliquid factum esse, de proxima ætate semper intelligimus, non de illa etiam sexta. Dixi de maioribus, & patribus. Videamus de posterioribus, siue posteris. Idem Cicero eundem locum sic prosequitur: Quare noli mihi antiquos meos obiectare. Satius enī est, me meis rebus gestis florere, quàm maiorum opinione niti: & ita uiuere, ut ego sim posteris meis nobilitatis initium, & uirtutis exemplum. Ita, opinor, non pertinebat ad filium, non ad nepotem, non ad pronepotem, non ad abnepotem, non ad trinepotem Tulliana nobilitas, & uirtutis imitatio, sed à filio trinepotis inceptura, quia ab eo posteritas Tulliana initium acceptura erat, quum potius tunc esset acceptura occasum. Idem alibi: Nec uero dubitat agricola (quamuis sit senex) quærenti cui serat, respondere dijs immortalibus, qui me non accipere

modo

modo hæc à maioribus uoluerunt, sed etiam posteris pondere. Taceo quòd Caius Caligula uolebat solos posteros filios esse, nec iura concessa posteris ad nepotes peruenire. Sed ne causari queat, non positum exemplum posteriorum, sed posterorum esse. Quintilianus in XII. Maluit enim uir sapientissimus quod superesset ex uita sibi perire, quàm quòd præterisset, & quando ab hominibus sui temporis parū intelligebatur, posteriorū sese iudicijs reseruauit. Nescio tamen an potius legendum sit posterorum, ut intelligamus, hoc quàm illud nomen esse usitatius, & non modo ad eos, qui ex nobis geniti sunt, sed ad uniuersos, qui post nos erunt, pertinere. In eundem opinionis errorem incidit Seruius, qui in octauo Aeneidos ait: Minores non dicimus, nisi quoties graduum deficit nomen, ut pater, filius, nepos, pronepos, abnepos, atnepos. Vbi isti gradus defecerunt, merito iam dicimus minores, sicut etiam dicimus maiores post patris, aui, proaui, atauíq; uocabulum. De maioribus satis modo disputauimus. Alterius nominis ratio eadem uno exemplo satis probabitur, eóq; (quia cum Seruio expositore Vergilij agimus) Vergiliano ex primo Aeneid.

Hunc lætum Tyrijsq; diem, Troiaq; profectis
Esse uelis, nostrosq; huius meminisse minores.

Quis non uidet Didonem locutam de parentibus, qui tunc erant, eorumq; filijs, natisq; natorum, & qui nascerentur ab illis, non autem de filijs atnepotum, & deinceps, qui illius diei meminisse non poterāt, nisi id à parentibus accepissent?

In eosdem de Victus, & Penus. Cap. LVI.

Victus uerbo Vlpianus inquit, continentur, quæ esui, potui, cultuiq; corporis, quæq; ad uiuēdum homini necessaria sunt. Vestem quoque uictus habere uicem Labeo ait. Cætera quibus uiuendi, curandiq; corporis nostri gratia utimur, ea appellatione significantur. Ne hoc quidem aut ratio, aut usus probauit. Victus à uiuendo uenit. At uiuere sine uestitu, cultuq; corporis licet: ut in Aethiopia: sine esu potuq; non licet. Ideóq; semper distincta hæc duo reperimus, & semper addi alterum (de uestitu loquor) quia alterum, quod est uictus, hoc etiam significatum non complectitur: alioqui non diceretur uictus, & uestitus genus uitæ, quantum ad mores, ut quibus cum quis uiuat, & à quibus instituatur, & quibus moribus. At neque de penu iurisconsultis assentior, multa, quæ ad uictum non pertinent, penui cedere uolentibus. Potior apud me breuis illa Ciceronis definitio ualebit in libris de natura deorum. Est enim omne, quo uescuntur homines, penus.

In eosdem de Pignus, & Hypotheca. Cap. LVII.

Nter pignus, et hypothecam tantum nominis sonus differt. Hæc Martianus. Vlpianus uero: Proprie pignus dicimus, quod ad creditorẽ transit: hypothecam autem cum non trã sit possessio ad creditorem. Ego magis cum Martiano sentio. Iustinianus cum Vlpiano in institutionibus, dicens: Nam pignoris appellatione eam proprie contineri dicimus, quæ simul etiam traditur creditori, maxime si mobilis sit. At ea, quæ sine traditione, nuda conuentione tenetur, proprie hypothecæ appellatione contineri dicimus. Sed non esse hanc differentiam ex eo argumentum est, quòd alterum latinum, alterum græcum, suæ utrunque deseruiens linguæ. Pignus autem non tantum creditori datur, sed inter paratos secum decertare mutuo offertur, & apud sequestrum deponitur. Vergilius in Bucolicis:

- Ego hanc uitulam, ne forte recuses,
(Bis uenit ad mulctram, binos alit ubere fœtus)
Depono, tu dic, mecum quo pignore certes.

Qui tamen sensus rarissimus est. Nam illo figurato crebrius utimur, ut apud eundem?

Ipse pater dextram Anchises haud multa moratus
Dat iuueni, atque animum præsenti pignore firmat.

Quasi dicat securum facit, ut, qui dat pignus. A` priore significato dicimus pignero, & oppignero, hoc est do aliquid arraboni, quam quidam arram appellant. Et repignero, quod est recipio pignus soluto debito. Propter hæc uerba quidam (quorum est Priscianus) existimant pignus in hunc sensum, & in alium proximum, habere genitiuum pigneris: in illum, quo significamus filium, & per abusionem coniunctissimas sanguine personas, habere genitiuũ pignoris: Vnde enim oppignero, & repignero inquiunt haberemus, nisi pignus pigneris faceret? Non inepta quidem ratio, sed quid respondebunt, quòd quum habeamus, fœnus, fœnoris, facit tamen fœnero, & fœneror? Idem Priscianus ait, antiquos dixisse etiam fœneris. Nec tamẽ, ut ei credamus, exemplo probauit. Quid quòd ex frigus frigoris, fit refrigero? quid quòd ex tempus temporis, fit tempero? ex littus littoris fit oblitero? ex penus penoris (ut sentio) fit penetro? addita, quasi ad locum penoris intro. Tam enim penus, quàm penetro breui prima syllaba est. At mihi quidem propria, et uera pignoris significatio esse ea uidetur, unde uerba deriuantur. Nihil enim illi alij significato cum his uerbis, & filij ut sentio) non alia ratione appellati sunt pignora, nisi quòd pignus quoddam inter coniuges sunt, tum uinculi, ne aliter forte diuortium fieret, tum charitatis. Cuius rei argumẽtum est, quod legimus sæpe pignora filiorum,

ra filiorum, ut apud Suetonium in Tiberij uita: Cōmunis filij pignora. Et iterum: Tam marium, quàm fœminarum pignora.

In eosdem de Ferrumino. Cap. LVIII.

Ferruminatio, Caius apud Paulum ait, per eandem materiā confusionem: plumbatura non efficit. Idem sentire uidetur Pomponius, dicens: Si tuum scyphum alieno plumbo plumbaueris, alieno'ue argento ferruminaueris, non dubitatur syphum tuū esse, & à te rectè uendicari: Scyphum enim argenteum intellexit. Cū ijs plerique non sentiunt, quorum est Plinius, qui libro decimo ait: Nāque surculo super bina oua imposito, ac ferruminato alui glutino, subdita ceruice, medio æque utrinque librato, deportant alio. Ferruminato dixit quasi agglutinato materia illa. Idem XI. Et medulla ex eodē uidetur in iuuenta rubens, in senectute albescens: non nisi cauis hæc ossibus, nec cruribus iumentorum, aut canum: quare fracta non ferruminatur. Quasi non glutinatur, nec coalescit, et colligatur. Idē XXXI. Carris Arabiæ oppido, muros domosq; massis salis faciunt aqua ferruminantes, quasi glutinantes. Idem XXXV. Calcis quoque usum bitumen præbuit, ita ferruminatis Babylonis muris. Idem XXXVI. Ea maxime causa, quòd fulto calcis sine ferrumine suo cæmenta componētes. Quasi dicat glutine. Et in eodē: Vitrum sulphuri concoctum ferruminatur in lapides, quasi conglutinatur in formam lapidis. Idem XXXVII. Infestantur plurimis uitijs, scabro ferrumine, maculosa nube, occulta aliqua uomica, præduro, fragiliq; centro, quasi glutino, & commissura, siue iunctura, siue ligatura. Ergo ferruminatio non ubique per eandem materiam facit confusionem, sed interdum quoque per aliā. Plumbatura per solum plumbū efficit confusionem, ut ipsum in indicat nomen, si hæc confusio dicenda est.

In eosdem de Veterator, & Nouitius. Cap. LIX.

Seruus, ut est apud Venuleium, tam ueterator, quàm nouitius dici potest: sed ueteratorem non spatio seruiendi, sed genere, & causa esse æstimandum Cælius ait: Nam quicunque ex uenalio nouitiorum emptus alicui ministerio præpositus sit, statim eum ueteratorum numero esse. Nouitium autem non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi, nec ad rem pertinere latine sciat loqui, nec'ne. Nec ob id ueteratorem esse, quòd liberalius studijs eruditus sit. Apud Vlpianum sic scribitur: Præcipiunt ædiles, ne ueterator pro nouitio ueneat. Et hoc edictum fallacijs uenditorum occurrit. Vbique enim curant ædiles, ne emptores à uenditoribus circumueniantur, ut, ecce plerique solent mancipia, quæ nouitia non sunt, quasi nouitia di-

ſtrahere, ad hoc ſcilicet, ut pluris uendant. Præſumptum eſt enim ea mancipia, quæ rudia ſunt, & ſimpliciora eſſe, & ad miniſteria aptiora, & dociliora, & ad omne miniſterium habiliora. Trita uero mancipia, & ueterana difficile eſt reformare, & ad ſuos mores formare. Quia igitur uenaliciarij ſciũt facile decurri ad nouitiorum emptionẽ, idcirco interponunt ueteratores, ut pro nouitijs uendant. Quid tam cõtrarium, quam hæ duæ iuriſconſultorum ſententiæ? Quid magis abſurdum, quàm non dico inter eas non iudicaſſe, ſed eas, aut ambas ſcripſiſſe, aut contrarias eſſe non uidiſſe? Et quanto plura in rebus (ut coniectura ducimur) eſſe debent, quum in uerbis tot ſint, & tam manifeſte contraria? Ego ut inſtituto officio fungar, & inter hos duos ſententiam feram, quando alterius diffinitio a me tolli nõ poteſt: potior mihi uidetur Vlpiani opinio, & cum cæteris ſcriptoribus conuenire. Venaliciarij, mangones dicuntur uenalium hominum. Martialis:

Millia pro puero centum me mango popoſcit.

In eoſdem de In annos, Quotannis, ac ſimilibus. Cap. LX.

n Ihil intereſſe, Pomponius apud Vlpianum ſcribit, utrum in annos ſingulos, uel quotãnis, an in ſingulos mẽſes, uel quot menſibus, an in ſingulos dies, uel quot diebus legatur. Ipſe quoque huic ſententiæ accedo: proinde etſi quot anni legentur, tot anni idem erit dicendum. Corrumpere eſt iſtud Vlpiane, atque Pomponi latinam linguam, non iuuare. Quis unquam dixit, quot diebus, & non potius quotidie? quis etiam quot menſibus, & non ſingulis menſibus? Cur etiam non addimus quot horis, quot noctibus, quot luſtris? Quòd ſi quis hoc modo loquatur, intelligemus quidem ex ipſa uerborum ſerie, quid uelit: tamen ut barbare locutum reprehendemus, et ne deinceps ita loquatur, admonebimus. Non autem formulam alijs loquendi trademus, ut uos facitis. Iabolenus melius uini inquit Falerni, quod domi naſcetur, quotannis, uel in ſingulos annos binos culeos hæres meus Titio dato. Quidam aduerbium hinc ducunt, quod eſt annuatim, ut Plin. lib. XII. dicens: Herodoto teſte, qui tradit, ſingula millia talentûm annuatim thuris penſitaſſe Arabes regibus Perſarum: ſi codex uerus eſt.

In eoſdem de Turba, & Rixa. Cap. LXI.

i Nter turbam et rixam, teſtimonio Vlpiani, rectiſſime Labeo ait multum intereſſe. Nanque turbam multitudinis hominum eſſe perturbationẽ, & cœtũ: Rixã ẽt duorũ. Vidẽtur Vlpianus, et labeo ſentire turbã ſuapte natura ſignificare multitudinẽ: ideóq; turbã in altero ſenſu eſſe perturbationẽ multitudinis. Ego uero primũ, et naturalẽ ſenſum eſſe pro perturbatione, quod docet uerbũ ex ea ſi-

gnificatione

gnificatione ductũ, turbo, perturbo, disturbo, deturbo, conturbo, quæ nequaquam ad solam multitudinem referũtur. Et turbo turbinis, et homo turbidus, qui est iracundus. Cõtraq́; uinũ, & multa alia turbida dicũtur. ipsaq́; græca origo τύρβη approbat hũc eundem sensum. Cæterũ, quia multitudo non ferè uacat perturbatione, et ipsam appellamus turbam: ut colluuiem, homines uiles, & contemptos dicimus, & fecem, et sentinam: non quòd homines sint sordes, fex, sentina, sed quòd sordidã, & abiectam uitam agant. Terent. in Andria:

Sed si tu negaris ducere, ibi culpã in te trãsferet: Tũ illæ turbæ fiẽt.

Inter quos hæ turbæ fient? nempè inter Simonem, & Pamphilum, in quem omnis culpa transferetur. Ergo turba erit inter duos. At Idem in eodem ait: Di uostram fidem,

Quid turbæ est apud forum? quid illic hominum litigat?

Ego non nego aliquando turbam inter multos, quemadmodum rixam non semper inter duos, cuius multa exempla sunt, sed etiam inter plures, ut apud Liu. Eo anno Romæ, quũ per ludos à Sabinorũ iuuentute per lasciuiam scorta raperentur, concursu hominum rixa, ac propè præliũ fuit. Et nõ longe post: Quũ conuersus in patres impetus esset, consulũ intercursu rixa sedata est. Sed Terẽ. fortasse ideo adiecit, quid hoium illic litigat? quia ꝑ uerbũ turbæ non satis significatum erat per turbationem esse multorum. Quanquam & illud turbæ non minus pro multitudine hominum accipi potest, quàm pro perturbatione: quũ præsertim de perturbatione adijciat, quid illic hoium litigat? Sed de uno loco non attinet disputare, ubi infinita suppeditant. Dixi à turba fieri turbo, cuius genitiuum grammatici quidam uolunt esse pro ludicro illo instrumẽto, turbonis, quod uel ex hoc falsum esse documentum est, quòd formam acumine fastigiato uocamus turbinatam, ad similitudinem ligni illius. Falluntur igitur grammatici in turbo turbonis, quo modo in cardo cardonis, quod nec ipsum inuenitur.

In eodem de Exautoro. Cap. LXII.

I Gnominiosa autẽ missio (si Iuliano credimus) toties est, quoties is, qui mittit, adijcit nominatim ignominiæ se causa mittere: semp. n. debet imperator addere, cur miles mittatur. Sed si eum exautorauerit, inter infames efficit, licet non addidisset ignominiæ causa eum exautorasse. Pace tamen Iuliani, exautorare, est ducem ab imperio suo dimittere, uel missum militem facere, illumq́; donare missione militiæ plerunq;: ut apud Quintil. in milite Mariano: Pater huic emeritis bello stipendijs, tum, tota subnixum Numidia fregimus Iugurtham, exautoratas armis manus, agresti labori subegit. T. Liu. ab urbe condita libro XXXV. Volcinũ quoq; exercitus, qui uiuo Grac-

cho ſumma fide ſtipendia fecerat, uelut exautoratus morte ducis à ſignis diſceſſit. Et in uigeſimonono: Vbi hoc modo exautoratum equitem cum gratia imperatoris uiderunt, ſe quiſque excuſare, et uicariū accipere. Et in LXII. Vbi is ueniſſet, omnes milites exautorati domū dimitterentur, præter quinque millia ſociûm: his obtineri circa Ariminum prouinciam ſatis eſſe. Idem libro XXXV. Poſtero die concione aduocata de rebus à ſe geſtis, & de iniuria tribuni bello alieno ſe illigā tis, ut ſuæ uictoriæ fructu ſe frauderet, quum deſeruiſſet milites, exautoratos dimiſit.

In eoſdem de Depectus. Cap. LXIII.

d Epectus (ſi Vlpiano credimus) dicitur turpiter pactus. Mihi autem pro ſimplici potius accipi uidetur id, quod in multis fit, ut demiror, deambulo, deſumo, demonſtro, deoſculor, depingo, depoſco, deuito, deguſto, demoror, deprecor demulceo. Quòd ſi quando reperiatur pro turpiter (quod non memini legiſſe me) id fit nō magis ui præpoſitionis, qua hoc uerbum componitur, quàm ui ipſius uerbi, quod citra compoſitionem nonnunquam turpem pactionem ſignificat. Cic. in Paradoxis: Si quotidie fraudas, decipis, poſcis, paciſceris, aufers, eripis, ſi ſocios ſpolias, ærarium expilas, ſi teſtamenta amicorum expectas, ac ne expectas quidem, atque ipſe ſupponis: hæc utrū abundantis, an egentis ſigna ſunt? Exemplū uero, quod depectus non ſignificat turpiter pactus, ſed tantum pactus, apud Terent. in Phormioni: Ita me bene dÿ ament, ut mihi liceat tandiu, quod amo frui. Iā depeciſci morte cupio. Tale eſt hoc Terentianum, quale eſt illud Verg.
-Vitamq́; uolunt pro laude paciſci.

Illud quoq; apud M Tul. ſecundo Rhetoricorū: Quidam cū circunſideretur, neq; effugere ullo modo poſſet, depectus eſt cū hoſtibus, ut arma, & impedimenta relinqueret, milites educeret. Itaq; fecit, armis, et impedimentis amiſſis præter ſpem milites conſeruauit. Nō eſt accipiē dum pro turpiter pactus, ab autore eſſe poſitum. Quippe qui cauſam narrat, de qua controuerſia eſt, an ille turpiter pactus ſit: non autem factum hominis damnat, et aliquoties factum hoc, paulopoſt pactionē uocat: & in libris ad Herēnium, hanc eandem rem geſtam ita exponit, ut, quod erat ſui officÿ, neq; accuſet, neq; excuſet, ſed tantummodo pactum inter Pompilium, & Gallos ita fuiſſe ſignificet: hancq́; controuerſiam ab accuſatore, atque ab reo declamandam proponat.

In eoſdem de Gemma, & Lapillus. Cap. LXIIII.

g Emmas lapillosq́; Vlpianus ſic diſtinguit, dicēs: Gēmæ ſunt perlucidæ materiæ, quas (ut refert Sabinus ad Vitelliū) Seruius à lapillis ſic diſtinguebat, eò ꝙ gēmæ eſſent perlucidæ

materiæ, ueluti Smaragdi, Chrysolithi, Amethysti: lapilli contrariæ superioribus naturæ, ut Obsidiani, Veiētani. Margaritas aūt, nec gēmis, nec lapillis contineri satis cōstitisse idem Sabinus ait: quia cōcha apud rubrum mare et crescit, & coalescit. Myrrhina aūt uasa in gēmis nō esse Cassius scribit. Hoc falsum esse pace horū quatuor iuriscōsultorum: cum oēs autores probant, quorū titulum Plin. de gēmis non translucentibus fecit: et myrrhina in gēmis numerat, et oēs lapides pretiosos, præter Margaritā, uno nomine (quod tñ lingua latina habet) gemmas appellat, tum ipsa rō. Nam quis nō uidet, lapillus, quod gñale nomen est, oium paruorum lapidū, sed subintellectione pretiosus, idē esse, qđ gemmula? Nā gemmas ēt accipimus multorū cubitorum inueniri, quas ut uerè lapides non lapillos appellare possumus: ita quū minutæ fuerint, lapillos appellare debemus. Quòd si lapides, tam grādes trāslucidi non fuerint, siue perlucidi, quales sunt imperfecti, nūquid uocabimus eos lapillos? Quid hoc magis ridiculum? Quòd si ēt ois lapis perlucidus gēma est, ēt Parium marmor, quod in modū uitri translucidum est, gēma erit. Postremo reperimus eiusdē coloris lapides quosdam permixtim constare ex pellucidis, et nō perlucidis, et ita permixtos natura, ut nō possis partem appellare gēmam, partem lapillum. Curtius lib. VIII. quū dixisset gemmas, margaritasq; mare littoribus infundit: paulopost de eisdem Indis ait: Lapilli ex auribus pendētes, profecto perlucidi intelligendi sunt. Et iterum lib. X. de rege Indo: Pēdebant ex auribus insignes candore, ac magnitudine lapilli. Margaritam uero, siue Margaritum quis negare lapillum possit, qui semper est pusillus lapis? Ego quidem candidos illos lapillos ex Indiæ regis auribus pendentes, margaritas interpretor. Horatius (quum inquit:

Nec magis huic intra niueos, uiridesq; lapillos)

De margaritis, et smaragdis intelligit. Margaritam aūt, sicut lapillis forsitan nego, ita gēmis fateor contineri, ꝙ ferè oēs concedunt. Seruius tamen grāmaticus, quasi multi aliter sentiant, inquit: Sanè multi separant gemmam à margarita, ut Cic. Nullam gemmam, aut margaritam, & gemmas uolunt dici diuersi coloris: margaritas uero albas, uel gemmas integras, margaritas pertusas. Hæc Seruij opinio ab omnibus, & ab ipsa ueritate dissentit. Est enim margarita, quæ in concha nascitur, unde conchilium dicitur, quam uulgo perlam appellant. Hæc etiam uocatur unio (ut idem Plinius ait) quia nunquam nisi distincta reperiatur, estq; generis masculini. Nam fœminini illud, quo nunc quidā pro unanimitate utuntur, nec autoritate nititur (nescio enim apud quem reperiatur) nec arte, quum deberet esse masculini potius generis, ut talio, stellio, curgulio.

LAVRENTII VALLAE AD IOANNEM TORTELLIVM ARETINVM CVBICVLARIVM APOSTOLICVM, DE RECIPROCATIONE SVI ET SVVS, LIBELLVS PLVRIMVM VTILIS.

SINGVLARIS tua Ioãnes Tortelli tum erga me beneuolentia, tum de meis, quantulæcunque sunt, literis opinio, ijsq; præcipue, quæ ad eloquentiam spectant, facit, ut quicquid de elegantia linguæ latinæ, qui primus ad eloquẽtiam gradus est, adnoto, id omne ad te potissimum scribam: cum præsertim nihil eius generis tam exiguum profiscatur à me, quod non tuo, nescio iudicio dicã, an amori, magnum esse uideatur. Non repudiabis igitur hoc tanquam exiguum, quod de pronomine Sui, cum eius deriuatiuo adnotaui, uelut appendicem quæstionis illius, ubi, quæ sunt huic cum genitiuis primæ, & secundæ personæ communia (quemadmodũ scis) disseruimus. Nam illic, quæ trium omnium, hic uero, quæ unius tantum propria sunt, explicãtur eatenus prorsus, quatenus pertinet ad reciprocationẽ. Hui, dicet aliquis, perexigua, perexilisq; materia, nec satis scribi digna. Isti ego (uitandus est enim in principio maxime contemptus operis) affirmo, non talem sibi introgresso eam uisum iri, sed magnam, profundam, sinuosam, similemq; Labyrintho cuidam, etiam si Mino taurus non inesset: ut uere liceat Vergiliano uersu dicere:

Hic labor ille domus, & inextricabilis error.

Vbi utinam non plerique falleremur, non modo plebei, sed etiam principes in dicendo, ac Theseo pares, qui filo illo Ariadnes, aut non utimur, aut abutimur. Neq; de nostra tãtum memoria, uerum de aliquot iam proximis seculis loquor, in quibus uix quispiam uitio hoc non laborauit, uel utendi isto pronomine, quum non oportet, uel non utendi, quum oportet. At quàm usitato, quàm necessario, quantæ etiam dignitatis uocabulo? Etenim (ut supersedeam de genere hoc toto dicere) quantum grammaticis, dialecticis, philosophis, utique in ijs, quæ metaphysica uocant, quantum theologis, iurisperitis, oratoribus, quantum denique omnibus sermone utentibus conducit rerum, uerborumque interpretatio, quod proprium est eloquentiæ? Certe hoc, cuius uim, iusq; interpretamur, tanti faciendum est inter cætera uocabula, quanti

la, quanti Pluton inter reliqua numina trium maximorum deorum, & unus, & frater tertius. Rides uicissim comparationis hyperbolen. Tu uero uel per me licet rideas, tecum etiam risurũ, quum (ut inquit Horatius) ridentem dicere uerum. Nil uetat. Rideas inquam, non derideas. Nam et proprius ad ueritatem accedet mea superlatio ridicula, quàm tua cum detractione derisio. Nec nihil bella, nec inconcinna, nec inepta sanè comparatio erit. Siquidem quemadmodum tres filij Saturni (si uetustati credimus) omnia inter se diuisere, ut Iupiter cœlum, Neptunus maria, Pluton inferos sortiretur: ita tria pronomina & inter se germana, & inter cæteras uoces primaria, tum omnem personarum numerum complectuntur (ego simile Ioui, cuius prima est dignitas: tu simile Neptuno, cuius secunda: sui simile Plutoni, cuius tertia) tum omnia deriuatiua per totidem casus singula sibi uendicant. Nam quid est, quod non meum, aut tuum, aut suum dici queat? & licet sui non contineat tertiam omnino personam, tamen illius ueluti fons est, per'q; ipsum ea tota nuncupatur, ditius nimirum, ac locupletius utroq; aliorum: quoniam plures uoces possidet tertia persona, quam reliquæ. Et huic quoque Plutoni comparandum, qui Dis à diuitijs, & eadem causa Græce Pluton appellatur. Et eo quidem magis, quòd sicut Pluton defectum lucis sentit, eius'q; imperium omne ex alieno pendet orbe, quod hinc illuc animæ descendunt, sine quibus non existeret illius regnum: ita sui, & defectum nominatiui habet, & nisi regimen eius aliunde pendeat, nequit subsistere: & (quod ad rem maxime facit) quemadmodum Plutone præside bene, male'q; factorum iudicia exercentur, sic in usu dictionis huius bene, male'q; loquentes præcipue iudicantur: ut qui ex hoc iudicio absoluti discesserint, ij optimo iure tanquam ad Elysium eant, cum'q; Vergiliano Anchisa dicant:

Quisque suos patimur manes, exinde per amplum
Mittimur Elysium, & pauci læta arua tenemus.

Quare si pronomen istud tanto deo compari potest, cur eius tractatio perexigua, per'q; exilis existimetur? Libuit iocari Ioannes, dum nostrã materiam, munus uidelicet in te meum, non esse tantopere contemnendam ostendere uoluimus. Sed ipsa tractatio planum faciet, me'q; nõ modo potuisse illam Labyrintho comparare, sed fortassis etiam intus Minotaurum, id est desperationem habenti. De cuius natura, & usu cum alij ueteres grammatici nonnulla, tum Priscianus (cui inter cæteros ferè tribuitur palma) permulta præcipit, & haud scio an ulla de re diligentius, ut mirer sic lapsam loquendi consuetudinem defluxisse de uia. Nos huiusmodi erroris causas (ut aberrantes reducamus in uiam) quoad facultas feret diligentius tradere conabimur.

In quo diſtent Sui, & Suus, inter nos & Græcos. Cap. I.

PRINCIPIO (quoniam Priſcianus pleraque ad Græcam figuram reuocat, & hoc in primis pronomen de quo agimus) indicandum eſt multa eſſe cum alibi, tum uero hic, inter nos Græcosq́; diſſimilia.

Primum apud illos ſui, id eſt οὗ, οἷ, ἓ. σφὶ, σφῖν σφεῖς, σφῶν, σφίσι, σφᾶς, non ſane frequenti in uſu: & ſuus, id eſt ἑὸς, καὶ σφέτερος, in minus frequenti eſſe, apud nos uero frequentiſſima, & quàm uſitatiſſima. Itemq́; pro his duobus apud eoſdem aliud pronomen, id eſt αὐτοῦ, αὐτῷ, αὐτὸν, uſurpari: quod proprie eſt ipſius ipſi ipſum ipſo: uel ex utroque compoſitum, ἑαυτοῦ, &c. Et licet nonnihil differant, tamen crebro illud pro hoc poni, ut uix ſcias quid inter ipſa interſit. Neque me fugit ad ſignandam differentiam illud aſpirare ſolere, quum pro hoc ponitur: ſed neſcio an omnes id ſcriptores obſeruauerint. Certe nec omnes editiones ſeruatum habent, et quæ habēt, uix ubique: etſi ubique haberent, non tamen in totum linguæ latinæ reſponderet. Præterea hoc ipſum compoſitum primæ, ſecundæq́; perſonæ accommodari, non ſolum tertiæ. ut προσέχετε ἡμῖν ἑαυτοῖς, apud nos (ſi uerbum ſit è uerbo) abſurdiſſimum, attendite nobis ſibi, ſiue nobis ſibiipſis: cum tantundem ſignificet nobiſipſis. Poſtremo apud Homerum, & ſi qui ſunt alij, ſexcentis in locis reperiri οὗ, οἱ, ἕ, Hoc eſt, ſui, ſibi, ſe: pro eius, ei, eum, eo, ſiue pro illius, illi, illum, illo: cuius autoritatem imitatum noſtrum inuenio neminem. Ita & ſuam naturam interdum deſerit hoc pronomen, & in locum ſuum aliud ſuccedere patitur. Quod nobis adeo denegatū eſt, ut ſicuti mei et meus, tui & tuus: ita ſui & ſuus nequeant alterum pro altero poni: quum non latina ſit, ſed barbara oratio, ego amo amicum mei, uel tui, hic amat filium ſui, pro meum, tuum, ſuum: & hic me credit omnia facere amore meo, odio tuo, inuidia ſua, pro mei, tui,, ſui, quæ apud Græcos non eſt differētia. Siquidem (ut alibi probauimus) ſui, ut mei, tui, noſtri, & ueſtri, paſſiue ſemper accipitur. Suus uero, ut meus, tuus, noſtrum, ueſtrū, noſter, ueſter, poſſeſſiue uel actiue: quod Priſcianum ignoraſſe ob græcam forſitan imitationem quàm mirum, tam uerum eſt. Quum ergo tot ſint, quibus à græca noſtra diſſentit oratio, non, quid illi dixerint, eſt intuendum, ne in eundem, in quem nonnulli (ſicut oſtendam) errorem incidamus, ſed quid noſtri, quorum autoritatem imitamur.

Non

Non eſſe tria genera cõſtructionis prædictorum Pronominum, ſed reciprocationem ſufficere. Cap. II.

h Acc præfatus, ad rem ipſam uenio, cuius Priſcianus tria genera facit. Vnum, quod uocat reciprocum, quum pronomen in ſeipſum reflectitur: ut, Cato amat ſe. Alterum, quod uocat tranſitionem, quum per deriuatiuum eius loquimur: ut, Cato amat ſuum filium, ſiue Catonem amat ſuus filius. Tertium, quod uocat retranſitionem, quum accedit alterum uerbum, uel in primitiuo, ſic: Cato precatur me, ut ſui miſerear: Vel in deriuatiuo, ſic: Cato precatur me, ut ſui filij miſerear. Sed optimum fuerit eius ad literam ſubijcere uerba, eáq; aliquanto longius repetita (quoniam non in unius tantum quæſtionis uſum repetentur) quæ hæc ſunt.

Poſſeſſiua uero modis conſtruunnr tribus, quum uerba uel à poſſeſſore in poſſeſſionem, uel à poſſeſſione in poſſeſſorem, uel extrinſecus transferuntur. À poſſeſſore in poſſeſſionem, ut doceo meum filium, doces tuum diſcipulum, docet ille ſuum auditorem. À poſſeſſione uero in poſſeſſorem, ut paret mihi meus filius, paret tibi tuus cliens, paret illi ſuus ſeruus. Extrinſecus, ut doces tu, uel ille meum filium, doceo ego, uel ille tuum filium, doceo ego, uel tu ſuum, uel illius filium. Sed melius hoc per retranſitionem: ut rogat ille me, ut doceam ſuum filium. Quum enim ſuum ſit relatiuum, exigit, ut prius cognoſcatur perſona poſſeſſoris ſui, ad quam referatur. Et ſciendum, quòd omnia poſſeſſiua, poſſeſſoris quidem perſonam ſecundum primitiuum ſignificant. Poſſeſſio uero ipſa tertiæ eſt perſonæ, ut meus, tuus ſuus, quomodo & nomina, quibus iunguntur: ut meus pater, tuus filius, excepto uocatiuo, qui ſolus in primæ perſonæ poſſeſſiuis inuenitur, quum ſecundæ copulatur perſonæ: ut, mi pater, ô mea Tullia, ô noſter Chremes. Omnia tamen poſſeſſiua in genitiuos primitiuorum, non ſolum nominibus, ſed etiam uerbis tranſitiuis ſociata, poſſunt reſolui: ut amicum meum moneo, pro amicum mei: & Euandrium filium Turnus interfecit, pro Euandri filium: & Daunius filius ab Aenea uictus eſt, pro Dauni filius. Hoc autem intereſt inter poſſeſſiuũ pronomen, ut meus, tuus, ſuus, & primitiuum mei, tui, ſui, quòd uoce poſſeſſiui genus, & caſus, & numerus ipſius poſſeſſionis oſtenditur, & ſubſtantiua quidem uerba poſſeſſiuis coniuncta ad poſſeſſores referuntur, ut tuus ſum filius, & meus pater es, & ſuus eſt illius ſeruus. Et aliquanto poſterius Nos uero primitiuis quidem, id eſt ſui, ſibi, ſe, à ſe, uel per reciprocationem, ut ſui potitur, ſibi indulget, uel per retranſitionem utimur: ut hortatur me ille, ut ſui potiar: rogat te ille, ut ſibi indulgeas. Poſſeſſiuis uero, quũ in ea poſſeſſiuorum fiat tranſitio, u ſui ſerui miſeretur, & ſuo ſeruo

prodest, et suum seruum diligit. Nec aliter tamen potest supradictum possessiuum tertiae personae construi cum alijs extrinsecus personis, nisi per transitionem (quomodo & primitiuum eius) id est nisi prius à possessore eius proficiscatur in aliam uerbi personam, & sic ab illa rursus ad possessionem tertiae, sicut & ad se: ut, rogat me ille, ut suus seruus ministret mihi, uel tibi: precatur me, ut sui patris miserear: petit te, ut suo pro sis filio: obsecrat Cicero Varonem, ut suum erudiat gnatum. Et notandum quòd, quum à tertia in tertiã fit transitio personam, in dubium uenit, possessio ad quam pertineat earum: ut, rogat iste illum, ne suo noceat filio, ambiguum, cuius filio suo, istius, an illius id est an rogantis, an eius, qui rogatur: quomodo & apud Graecos, παρακαλεῖ Πλάτωνα Ἀριστοτέλης, ἵνα τὸν ἑαυτοῦ φίλον παιδεύσῃ, dubiũ fit, utrum Platonis, an Aristotelis suum. Haec ille. Nõ uideo, quid opus fuerit hac diuisione, quum & alia genera, & aliae species esse possint, ut posterius apparebit, neq; haec ipsa satis inter se distincta sint. Quae enim species haec erit? Cato cupit me amicum sibi, uel suum, optat te coli à se, & à suis, ait domum tuam se autore extructam, siue sua pecunia, relinquam Reipub. testimonium meae in se uoluntatis, rex est domi suae laetus sua gloria, sua quenque delectant, terra per se stat: et alia plura: ut fortasse sicut expeditius, ita satius fuerit haec omnia appellare reciprocationem, quod propemodum Priscianus ipse cõfitetur, quum longe post inquit: Non aliter tamen hoc fit, nisi prius à tertia persona uerbum aliquod (ut diximus) proficiscatur ad aliam extrinsecus personam, & sic ab illa per retransitionem ad eam reciprocetur aliud uerbum: ut, rogat me ille, ut ad se ueniam: petit te, ut sibi des: hortatur milites imperator, ut se largo potiantur. Quapropter hoc tanquam generali uocabulo (si modo ausim dicere) solo uti possumus.

Vnde dicta sit Reciprocatio. Cap. III.

q Vod ex eo dictum est, quòd, sicut reciprocatur spiritus, quũ recipitur, & unda uicissim alluens littus, et Euripus ad pristinum subinde cursum rediens reciprocus est: ita haec pronomina alterum primitiuum, alterum deriuatiuum ad id, unde prodierant, reuocantur. Quod Graeci, ἰδιοπαθεῖς, & ἰδιοπάθειαν uocant. Priscianusq; interpretatur sui passum, & sui passionem, tum dure, tũ minus apte: quia sui (ut diximus) tantummodo passiue accipitur. Satis autem erat reciprocum, & reciprocationem dixisse.

Quomodo solaecismus admittatur in Sui, & Suus. Cap. IIII.

e T hac quidẽ quomodo sit utendum, ex superioribus liquet. Quonam autem modo aliqui abutantur, Priscianus ostendit, inquiens: Tertiae uero personae possessiuum sine uoce al-

tera significante possessorem suum, non potest adiungi alij personæ ꝑ se. Si dicam, seruus suus ministrat mihi, uel tibi, solœcismum facio, propemodum ipse præceptor hoc pronomine abusus est. Ego dixissem ipsius, ut referatur ad possessiuum potius, quàm suus, quod referri uidetur ad uocem alteram, quod ille non sentit. De quo latius postea. Sed cur de primitiui solœcismo omisit exẽpla? quæ res multum faciebat ad hoc uitium deuitandum: ut ego dixi sibi, non est sibi curæ Respublica, tu fuisti secum: pro eo quod est, ego dixi ei, non est ei curæ Respublica, tu fuisti cum eo. An quòd temporibus eius in hoc nunquam, aut uix unquam peccabatur? Quippe cum hac quoque tempestate minus in sui peccetur, quàm in suus. Sicut enim datiuo, & ablatiuo postposita præpositione cum, prout exemplis docui, & nonnunquam forsitan genitiuo: ut, feci amore sui, uulgus utitur: ita nó utitur accusatiuo, ablatiuóq;. Quis enim è uulgo sic loquitur? uidi se, pergo ad se, indigeo se, redeo ad se? profecto (quòd sciam) nullus: ut, si recte ratiocinamur, minor sit eius pars, in qua peccatur, utpote non planè per duos casus: at uero in suus per omnes: per nominatiuum, quale fuit Prisciani exemplum: et in apposito, ut hoc est opus suum: per obliquos, ut ego sum amicus patris sui, tu non places filio suo, legisti librum suum, pone hoc ad pedes suos, libris suis fruor, in hortis suis cœnauimus, pro eius, siue ipsius, siue illius: quæ dici non latine, si qua ratio est, reddi ista potest. In primitiuo quidem (quòd quum inter hunc modum loquendi, quem reformidant, & illum, quo utuntur, nihil intersit) palàm est eos (semper .n. falsitas se ipsa conuincit) sua confessione peccare: ut nuper quendam literarum græcarum ignarum, quẽ, quòd negaret propter loquendi consuetudinem dicendum esse Aristoteles, ita sum percontatus, nonne Aristotelicus omne dicunt? Quumq; ille respondisset, etiam: ergo inquam, etiam uestro testimonio dici debet Aristoteles, non Aristotiles, ut fieri possit Aristotelicus. In deriuatiuo autem quod consequens est, quũ hoc sit eiusdem naturæ, quod illi tanquam genitori, uel domino, uel duci non licet, id huic uel filio, uel seruo, uel militi non licere.

Prima causa, cur Sui, & Suus abutamur, pro Eius, uel Ipsius, uel Illius. Cap. V.

u Erum hic quispiam, neque hac mea ratione contentus, neque Prisciano satis fidei habens, aget nobiscum autoritatibus, opponetq; Vergilianum illud:

Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi.
Nanque suam patria antiqua cinis ater habebat.

Quod haud dubie illi simile est, Seruus suus ministrat mihi, siue seruum suum uidi, & cætera, quæ protuli paulo ante, per omnes casus

exempla. Vbi, etsi abest, ad quod referatur suus, id tamen subauditur: nemo enim dicit suus, nisi de eo, cuius habita sit mentio: ut, si roganti, ubi est Titus? respondeas, nescio, seruus suus est hic, uel seruum suum uidi. In quo si solœcismus est, & in uersu Vergiliano sit necesse est. Sin in hoc non erit, falsò ait Priscianus in illo esse. Quid igitur ad hoc dicemus? Si Vergilium damnamus, tantum uirum, & poëtarum latinorum longe principem, quis ferat? & non eius autoritatem qualibet ratione potiorem existimet? Sin Priscianum, iam omnis huius rei ars subuerteretur, nullam'q;, aut superuacuam maximorum autorum fuisse dicamus obseruationem oportet. Ego etsi uideo Priscianum (si modo animaduertit) hoc dissimulasse, tamen ipse non dissimulabo, aut iā nō dissimulaui potius: quippe qui superioribus exemplis simile esse confessus sum. Sed uel poëticam licentiam excusandam reor, uel operis imperfectionem. Etenim credere libet Vergilium, quum talem quendam uersum faceret:

Nanque suam patria liquerat tellure sepultam:

Impeditum prima syllaba uerbi longa, mutasse formam dicendi, atque ita in solœcismum (si dictu fas est) incidisse: an non illud huic ex superiore libro, etsi non persimile, tamen non dissimile prorsus est?

Viuite felices, quibus est fortuna peracta. Iam sua.

Pro uestra positum est sua. Quòd si quis dicat positum esse pro propria, rectéq; hoc dici, ut id rectè diceretur,

Viuite felices, quibus est fortuna peracta Iam propria,

Hic nihil dicit, quum suum etiam pro proprio acceptum naturam tertiæ personæ non imitetur, nemo'q; sic loquatur: est mihi, aut est tibi suus scribēdi mos, quum tamen dicamus, est mihi, aut est tibi proprius scribendi mos. Nam in illo huius eiusdem poëtæ uersu:

- Quisque suos patimur manes,

non refertur id suos ad primā personam, quia sic resoluenda est oratio: nos patimur manes, sed quisque nostrum suos. Eiusmodi passim reperiuntur exempla: ut quum in bibliotheca nos ad suum quisque studium libros euolueremus. Non est autem huic Vergiliano, de quo disputauimus, Ouidianum illud simile:

Respice Laërten, ut iam sua lumina condas:

Vbi nonnihil rationis est, quòd utrunque uerbum eidem supposito seruit. Hæc igitur Vergilij autoritas (et si qua sunt eiusmodi apud alios loca, quorum nōnulla posterius attingam) prima extitit causa (ut iam causas enumerare incipiam) uulgaris erroris.

Secunda eiusdem causa. Cap. VI.

A Ltera, quòd nonnullis in locis, siue hominum, siue temporum

culpa

culpa libri corrupti sunt: ut apud Ciceronē in Sallustiū: Quòd si istius uitæ memoriam uicerit, aliam patres conscripti, non ex oratione, sed ex moribus suis spectare debetis, quem locum (nisi emendetur) non cõfido me expositurū. At qui se exponere posse confidunt, ut in tota sententia, sic in uerbo suis, quid ratio poscat, non respiciunt: neq solum cõmunis est huiusmodi menda librorum, sed etiam priuata in suis cuiusque codicibus. Nec aliunde factum est: ut, q; encleticam quidā præponant (quorum sunt Ebrardus, & Alexander) nisi quòd Vergilium male legunt: ut in illo uersu:

Se satis ambobus, Teucrisq; uenire Latinis. pro Latinisq;.

Tertia causa. Cap. VII.

Atque hæ quidem causæ citra nostram forsitan culpam sunt. Tondē autem, quæ sequuntur, nobis utique assignandæ sunt, nonnihil ex duabus superioribus alimenti sumentes. Prior, quando non præuidemus, quò referatur hoc pronomen, quadam ambiguitate decepti: ut apud Vergilium:

En priamus sunt hic etiam sua præmia laudi.

Et apud Quintilianum: Itaque accedam in plerisque Ciceroni, atque in ijs ero, quæ indubitata sunt, breuior, in quibusdā paulum fortasse dissentiam. Nam cum etiam iudicium meum ostendero, suum tamen legentibus relinquam: quasi id suum de Cicerone dicatur, non de legētibus Et alibi, dum idem autor, cur Ciceronis exemplum contraxerit, inquit: Quæ quia erant longiora, non suis uerbis exposui: suis acciperent plerique pro Ciceronis, quum sit accipiendū eo modo, quo illud: exponam altercationem nostram suo ordine, ac suis uerbis. Idem quoq; in primitiuo contigit, ut apud eundem: Nam & de filio nihil aliud perdiderat misera, nisi dies: nec iam timebat, ne ille, quo fruebatur, mori posset: planctibus, lachrymisq; (penè improbe dixerim) parcius utebatur, nec sibi permittebat dolor lugere uenientem. Nam id sibi ad dolorem refertur, non ad matrem. Permulta sunt huius generis exempla, in quibus errandi ambiguitas est causa, ex quadam rei similitudine nobis labantibus, ut, quia illud bene dicitur: Adolescens assidue à me increpatur, obiurgatur, castigatur, hoc suis non placet: uideatur & hoc bene dici: Adolescentem assidue increpo, obiurgo, castigo, quod suis non placet: quod ipsarum statim iudicio aurium probabile est: hoc autem secus, & perinde est, ac si dicas, me increpare adolescentem assidue, obiurgare, castigare suis non placet: nisi quis uelit uerba hæc actiua passiue resolui posse, & huius generis locum idum esse Ciceronis: Qui autem annus ei primus ab honorum perfunctione aditum omniū concessu ad summam autoritatem dabat, is eius omnem spem, atq; omnia

uitæ conſilia morte peruertit. Fuit hoc luctuoſum ſuis, acerbū patriæ, graue bonis omnibus. Illud tranſeo, quòd in neminem niſi ſtultum cadat, ut hoc non intelligat, quale eſt apud Quintilianum: Tu prima docuiſti ſibi non parcere, potius quàm plus flere: ubi ſubauditur, illum, ut ſit: Tu prima docuiſti illum ſibi non parcere, ſeu ſuis.

Quarta cauſa. Cap. VIII.

Poſterior (quæ eadem quarta eſt) cauſa, quòd uidemus indifferens eſſe, an quis dicat, omnes optant, quod ſibi utile eſt, uel quod ipſis utile eſt. Ille repetit, quod ſuum, ſiue quod ipſius eſt: quiſque uult, quod ſibi, uel quod ei, ſiue ipſi expedit, prodeſt, conducit, placet. Id'q; apud ſummos quoſque ſcriptores. Cicero pro Marcello: Multi dubitabant, quid optimum eſſet, multi, quid ſibi expediret. Idem pro Ligario: Legatus in pace profectus, in prouincia pacatiſſima ita ſe geſſit, ut ei pacem eſſe expediret. Idem in Philippicis: Dicit enim, ſi quis eorum, qui prius ſe rogati eſſent, grauiorem ſententiam dixiſſet, in eam ſe iturū. Quintilianus in milite Mariano: Meq; ignorauit, quæ manerent eum pericula. Dixi de is dicam de ipſe, addam'q; de ille. Cicero pro Rabirio: Nec enim cuiquam eius conſilium uehementius, quàm ipſi diſplicet. Et in officiorum tertio: Vas factus eſt alter, ut ſi ille non reuertiſſet, moriendum eſſet ipſi. Et in offic. primo: Homo, qui errāti comiti monſtrat uiam, quaſi de ſuo lumine lumen accendat, facit, ut nihilominus ipſi luceat, quum illi accenderit. Idem pro Marcello: Eſt uero fortunatus ille, cuius ex ſalute nō minor penè ad omnes, quàm ad illum uentura ſit, lætitia peruenerit. Quintilianus in Pariete palmato: Quapropter non petit, ut illum miſerum putetis, niſi & innocens fuerit. Et in milite Mariano: Affirmo tibi C. Mari, non ſic nuper repugnaſſet, ſi illum tribunus uoluiſſet occidere. Adijciam unū de libris eccleſiaſticis exemplum, de quibus poſtea locuturus ſum: Iuſiurandum, quod iurauit ad Abraham patrem noſtrum daturum ſe nobis, Vt ſine timore de manu inimicorum noſtrorum liberati, ſeruiamus illi, In ſanctitate, & iuſtitia coram ipſo. Aliquando uidere licet, ubi deſideres eum, ibi eſſe ſe, & rurſus ubi ſe, ibi eum. Cicero pro Ligario: Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, quum de ſe eadem dicerem, ignoſceret. Et amphiboliam libro Officiorum primo: Nam negligere quid de ſe quiſque ſentiat, non ſolum arrogantis eſt, ſed etiam omnino diſſoluti. Non'ne licebat hic dicere, quid de eo quiſq; ſentiat, ut in illo eiuſdem pro L. Sylla? Quid eſt huic, quòd eum in hac uita teneat? È diuerſo alibi: Hic igitur Titus Ligarius qui tum nihil aliud egit, neque enim hoc diuinabat, niſi ut tu eum ſtudioſum, & bonum uirum iudicares, nunc à te ſupplex fratris ſalutem petit. Vbi

ego

ego citius dixissem se, quàm in illo eiusdem ad Atticum: Subqueridas literas miserat, quòd quædam constituta à se rescinderem: cum nó minus belle diceretur, quòd quædam ab eo, siue ab ipso Hac eandem differentiam agnoscas interuentu præpositionis, sed magis in ipse, quàm in is. Quintilia. quinto Institutionum: Nec libenter exemplum, quod in se fortasse recidat, faciat. Idem in sexto: Quanquam aliqui reperiũtur, qui ne id quidem quod in ipsos recidere possit, euitent. Sæpe duo hæc coniuncta reperias, uel nulla, uel aliqua interueniente præpositione, & præcipue inter, ut idem in decimo: Quum sit diuersa non earum modo inter seipsas conditio, sed in singulis etiam partibus causæ, sintq; alia leniter. alia aspere, alia concitate, alia remisse, alia docendi, alia mouendi gratia dicenda: quorum omnium dissimilis, atque diuersa inter se ratio est Huius præpositionis & illa proprietas est, quòd nihil interest, an se, an ipso utaris, quum antecedit uel genitiuus (ut in proximis exemplis, & in hoc Tulliano: Nec mihi cæterorum iudicio uidetur solum, sed etiam ipsorũ inter ipsos concessu ita tributum fuisse) uel datiuus, aut ablatiuus, ut apud eundem Quintil. Circa quem inexplicabilis & grammaticis inter ipsos, & philosophis pugna est. Et iterum: Nam in magnis quoque autoribus incidunt aliqua uitiosa, & à doctis inter ipsos etiam mutuo reprehensa. Secus quoties antecedit nominatiuus, accusatiuus'ue, ut apud Ciceronem: Vt enim pulchritudo corporis apta compositione membrorum mouet oculos, & delectat, hoc ipso, quòd inter se omnes partes quodam lepòre consentiunt. Et iterum: Damonem, & Pythiam Pythagoreos ferunt hoc animo inter se fuisse. Vbi ego non ausim dicere inter ipsas, & inter ipsos. Nã illud ab hoc genere diuersum est, quale apud Quintilianum: Nemo igitur dubitauerit, longe esse optimum genus Atticorum, in quo, ut est aliquid inter ipsos commune (id est iudicium acre, tersum'q;) ita ingeniorum plurimæ formæ. Hactenus exempla de Sui, nunc de Suus proferam. Cicero officiorum (unde modo protuli exempla) libro primo: In primis'q; uersutum, & callidum factum Solonis, qui (quo & tutior eius uita esset, & plus aliquanto Reipub prodesset) furere se simulauit. Et in eodem: Illa tamen præstare debebit, quæ erunt in ipsius potestate. Rursus in tertio: Quid Agamemnon? quum deuouisset Dianæ quod in suo regno pulcherrimum natum esset Et in eodem: Piscatores ad se conuocauit, & ab eis petiuit, ut ante suos hortulos postera die piscarentur. Inusitatius in eodem: Quid dominus nauis, eripiet'ne suũ? minime: non plus, quàm si nauigantem in alto eijcere de naui uelit, quia sua sit. Nec minus inusitate pro L. Sylla, si modo syncera scriptura est: Sylla, si sibi suus pudor, & dignitas non prodesset, nullum

auxilium requiſiuit. Vtrunque probatur ex altero: illic quidem licuiſſet dicere, quo tutior ſua uita, & quæ erunt in ſua poteſtate, hic autem quòd in ipſius regno, & ante ipſius hortulos, et quia eius illa ſit, & ſi ei ſuus pudor. Cæterum in ijs teſtimonijs duplicia uerba fuere: quid ubi ſunt ſingula? Nempe idem fieri uidetur, nec differre utrū dicas, cepi columbam cum pullis ſuis, & cum pullis eius. Inueni turturem in nido ſuo, an in nido eius, Expuli leonem ex antro eius, an ex antro ſuo. Necaui lupam, & catulos ſuos, an catulos eius, ſiue ipſius. Tuetur nos Deus propter ſuam clementiam, an propter eius, ipſius'ue clementiam. Ante domum ſuam me inclamauit, an ante domum eius, ipſius'ue, & ſimilia. Ego uero ita ſentio, quum interuenit copula, non licere uti ſuus: quia nulla tunc eſt reciprocatio. Ideóq; non catulos ſuos dicendum, ſed eius. In cæteris. ſi ſubſtantiuū pronominis ſui reſpiciat ad ſuppoſitum, ſuus utique dicendum: ſin ad appoſitum, ſæpius eius dici, ſiue ipſius, ſiue illius. Ad ſuppoſitum, ut: tuetur nos Deus propter ſuam clementiam, non propter eius: quemadmodum dicimus, tuetur nos Deus ſua bonitate, non eius bonitate. Inclamauit me ante domum ſuam, non ante ipſius quemadmodū dicimus, eiecit me domo ſua, non domo ipſius, ſiue eius. Ad oppoſitum, ut: amamus Deum propter bonitatem eius: allocutus ſum hominem ante domū eius, libentius dixerim, quàm ſuam. Item, cepi columbam cum pullis eius: inueni turturem in nido eius: expuli leonem ex antro eius: nec tamen ratio obſtat, quin & ſuo dicatur, ac ne autoritas quidem Ciceronis de republica libro ſexto: Itaque ego illum de ſuo regno, ille me de noſtro republica procontatus eſt. Terent. in Adelphis: Suo ſibi hunc gladio iugulo. Niſi ſi quod addatur appoſito adiectiuum, uerbum'ue, ad quod fieri reciprocatio debeat: quod genus eſt: Inueni leonem iratum, ac ſæuiorem ob amiſſam prædam ſuam: Video columbam triſtem in periculo pullorum ſuorum: Noſtri illum minus ſuo, quàm ſuorū caſu perterritum: Sentio hominem ambulantem per domum ſuā, nō per domum eius: Item, ſcio illum dolore fortunam ſuam: & in primitiuo quoque: ut, opinor hunc cognoſcere contemptum ſui. Illud trāſeo, neminem poſſe errare quum ſuus eſt ſubſtantiuum, ut eius, aut ipſius, aut illius utatur, ut: comperi illum cum ſuis, ſiue inter ſuos: quinetiam uix erratur, quum accipitur pro proprio, ut de hac re dixi ſuo loco, nō ipſius, &: referam hæc omnia ſuis locis, ac temporibus, non eorum.

Cauſa cur Eius, Ipſius, Illius, abutamur pro Suus. Cap. IX.

ATque ex ijs quidem, quæ commemoraui, non modo factum eſt, ut multi pro eius, ſiue ipſius, ſiue illius, uterentur ſuus: uerumetiam ut econtrario pro hoc illis abuterentur (de quo ſolœciſmo

nullam

nullã facit Priſcianus mentionem) qualia ſunt mea proxima exẽpla, ut: uideo colũbam triſtem in periculo pullorum eius, uel columba luget pullos eius, & quale Donati grammatici (ut grammaticos potiſſimum ſuæ artis admoneam, ſi modo Donati grammatici libellus eſt de uita Vergilij, in quo alterius quoque generis uitia reprehendas) ait. n. loquens de Vergilio: Voluit etiam eius oſſa Neapolim, transferri, ubi diu, & ſuauiſſime uixerat. At paulo poſt: Tranſlata igitur iuſſu Auguſti eius oſſa (prout ſtatuerat) Neapolim fuere ſepulta uia Puteolana intra lapidem ſecundum, ſuóq; ſepulchro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Et iterum: Item rogauit, quo pacto quis altam, felicem'q; eius fortunam ſeruare poſſet. Superius uero: Quod quum magiſter ſtabuli Auguſto recitaſſet, duplicari ſibi in mercedem panes iuſſit. Et alibi aliquoties ſibi, uel ſuo pro eius, & eius pro ſuo, uel ſibi. Verum è græca quoq; figura non minimum cauſæ acceſſit huic errori, id quod me pollicitus ſum oſtenſurum. Nam quum pro uno αὐτοῦ liceat dicere tum ſuus, tum eius, tum ipſius, tum illius (non tamẽ quodlibet ſemper) tardus, aut indiligens interpres, quando hoc, & quando illud competat, nõ diſpicit. Quo uitio in interpretatione quidem eccleſiaſticorum librorum omneis interpretes decepit lingua peregrina. Sed nos indigni reprehenſione, qui maioribus credimus: Illi uero digni, qui maioribus ſuis credere noluerũt. Quo magis ex ijs præcipue uitioſa à me ſunt exempla proferenda, ut errorem noſtrum, ubi fontem eius agnouerimus, deuitemus: quum tamen ex hoc nec cõtumelia ulla fiat libris eccleſiaſticis, hebræa tantum, aut græca lingua loquentibus: neſcio an honor potius habeatur, nec magna eorum traductoribus, ſi modo dignitatis horum ratio habenda eſt, qui uel incerti ſunt, uel ignoti, uel inter ſe diſſidentes. Hoc mihi diſſimulãdum non fuit, uel ob id, ne quis mihi iſtorum obijceret autoritatem. In pſalmis igitur (quos Hieronymus certe non tranſtulit) ubi pleraque huiuſmodi recte tranſlata ſunt, illud non recte: À gloria eorum expulſi ſunt, pro à gloria ſua. Et iterum: Qui exacuerunt ut gladium linguas eorum, pro linguas ſuas. Et iterum: Saturati ſunt filijs, & dimiſerunt reliquias paruulis eorum, pro ſuis. Et iterum: perierunt propter iniquitatem eorum, pro ſuam. Neq; uero me latet, in quibuſdam codicibus recte legi, ſua, ſuas, ſuis, ſuam. Sed ego rem, non hominem noto: necnon ibi: Et abſtulit ſicut oues populum eius: quod melius alibi legitur ſuum: ſicut ibi quoque: Sicut locutus eſt per os ſanctorum ſuorum, qui à ſeculo ſunt prophetarum eius, alibi melius, Per os ſanctorum prophetarum ſuorum, qui à ſeculo ſunt. In his omnibus græce eſt genitiuus αὐτοῦ, αὐτῆς, αὐτῶν, hic pluralis, ille ſingularis. Aliquando etſi eius, ſeu ipſius, ſeu il-

lius tolerari poteſt, tamen latinius eſt ſuus, ut in eiſdem pſalmis: Neq; deſcendet cum eo gloria eius, pro ſua: tametſi aliqui non legunt eius. Et iterum: Deſiderium cordis eius tribuiſti ei, & uoluntate labiorum eius non fraudaſti eum: pro ſui, & ſuorum. Et iterum: Brachium eorum non ſaluauit eos, pro ſuum. Et iterum: Benedicite domino omnes angeli eius, benedicite domino omnes uirtutes eius, benedicite domino omnia opera eius: pro ſui, ſuæ, ſua: quale eſt illud in Apocalypſi: Opera enim illorum ſequuntur illos: quod ego citius dixiſſem, opera enim ſua. Huius tamen generis non eſt, ſi interuenit uerbum, ad hunc modum: Quòd pater non amarit te, ſiue patrem non amaſſe te, probat ipſius teſtamentum, potius quàm ſuum, ut eſt apud Quintilianũ libro primo. Quomodo & ipſum, & Vergilium quoque ſcripſiſſe manus eorum docent. Nam in illo apud pſalmos: Omnia à te expectant, ut des illis cibum in tempore, dante te illis colligent: illis pro ſibi poſitum eſt: de ſecundo illis magis loquor, quod ſibi quoque translatum in uenio. Suo autem pro eius (quod ſuperioris generis uitium eſt) illic: Ad nihilum deductus eſt in conſpectu ſuo malignus. Et iterum: Si autẽ dereliquerint filij ſui legem meam: quanquam lego in quibuſdam editionibus utrobique eius. Et iterum: Anima autem mea exultabit in domino, & delectabitur ſuper ſalutari ſuo: nam id ſuo, ad dominum refertur, non ad animam: quemadmodum Græce αὐτοῦ. At ibi neſcias, an uarietate gauiſus interpres ſit, an conſilio mutauerit: Quoniam ſecundum altitudinem cœli à terra corroborauit miſericordiam ſuam ſuper timentes ſe. Quomodo miſeretur pater filiorum, miſertus eſt dominus timentibus ſe. Et in eodem Pſalmo paulo poſt: Miſericordia domini ab æterno, & uſque in æternum ſuper timentes ſe: & iuſtitia illius ſuper filios filiorum his, qui ſeruant teſtamentum eius. Et: Memores ſunt mandatorum ipſius. Pro his quinque noſtris, ſuam, ſe, eius, ipſius, illius, unum eſt pronomen Græce αὐτοῦ, αὐτῶν, αὐτοῦς. Idem, quod modo dixi, quod nunc aſpiretur necne, non attinet dicere, ut taceam raris in codicibus pſalmorum reperiri hãc diligentiam. Nam cæterorum eccleſiaſticorum librorum in nullis adhuc reperi, nec eam (iudicio meo) ſatis exactam. Vter tamen ſermo melior, ſuper timentes ſe, an ſuper timentes eum, lucis duntaxat gratia, ſuper timentes eum, uel ipſius interpretis teſtimonio, qui priorem quodammodo poſteriore correxit: niſi uarietatis gratia id fecit. Huius generis ille quoque locus eſt: Stabunt iuſti in magna conſtantia aduerſus eos, qui ſe anguſtiauerunt: quòd ſi dixiſſet aduerſus eos, qui ipſos anguſtiauerunt, obſcuritatem deuitaſſet: ut taceam, quòd magis ad uerbum etiam tranſtuliſſet.

Quomodo uitetur amphibolia in Sui, & Suus. Cap. X.

e nimuero euitatur obscuritas hæc amphiboliæ per aliquod se ré trium pronominum, Is, Ipse, Ille, quæ cum alijs duobus Sui, & Suus, modo pugnant, modo conueniunt, ritu Troianorum puerorum, ut est apud Vergilium:

Et nunc terga fugæ nudant, nunc spicula uertunt
Infensi, facta pariter nunc pace feruntur.

Mutaui modo se in ipsos, mutabo alio exemplo in eos, ut fecit interpres superius in psalmo, si tamen mutasse dicendus sit. Cicero in Bruto: Is soceri instituto, quem (quia cooptatus in augurum collegium non erat) non admodum diligebat: præsertim quum ille Q. Scæuolam sibi minorem natu generum prætulisset. Nam id sibi (ut Quintiliani uerbis utar, qui eum notat) & ad socerum referri, & ad Fannium potest. At si dixisset ei, de Fannio utiq; locutus intelligeretur, aut si ipsi, aut si illi, sic, præsertim quum is Q. Scæuolam illi. Et ego quidem de uitare cupio amphiboliam. At Priscianus (cuius hoc erat officij) quum eam notat, non modo id non facit, uerumetiam in ipsam incidit paulo post, dum ait: Vel quum transitum facit in aliquos sibi coniunctos, ut ille miseretur eorum, qui secum uiuunt, uel sibi parentium, uel secū degentium, dat sibi fauentibus, incusat secum certantes, & inuidet se indigentibus. Nam id sibi, & id se (quum tam pluralis sit numeri, quàm singularis) quò referatur, ambiguum est: sed hæc amphibolia in primitiuo est, illa, quam ipse notat, in deriuatiuo, rogat iste illum, ne suo noceat filio. Quasi uero nihil ad rem faceret illud de Cicerone, & Varrone: aliud ambigui protulit exemplum.

Suus ést illius seruus, & similia male dici. Cap. XI.

i N quo etiam exponendo, quod in illo non fecisset, errauit, ut ad aliam quæstionem transeamus. Errauit enim inquiens, ambiguū cuius filio suo, istius, an illius: cuiusmodi est, quod superius dixit: doceo ego, uel tu suum illius seruum. Et iterum: suus est illius seruus. Et iterum: suus illius, istius, ipsius hominis. Inq; alia longe post materia, nisi substantiuis, uel uocatiuis uerbis adiungantur, sicut & nomina, meus es filius, meus uocatur seruus, tuus nominor parens, tuus est pater, suus illius sum filius: suus illius es filius, suus illius est filius. Et aliquanto post non semel, quæ uerba mox subiungam, quorum Prisciani exemplorum unum est: Suus Vergilij uersus: simile illi, Vtrum Platonis, an Aristotelis suum? Quod sermonis ge-

nus (quantum memini) nusquam inueni: eóq; mallem aliena prompsisset exempla is, qui hoc tradit, quàm sua finxisset. Ad hoc probandum ea quoque facient, quæ de coniuncta huic materia disputabimus.

Suus neq; discretionis, neq; abundantiæ causa posse addi ad Ciceronis, uel istius filius, sed potius redundare. Cap. XII.

Am uerba, quæ modo promisi me subiuncturum, utriq;, atq; adeo multiplici quæstioni seruient, & idcirco prolixius recitentur, quæ hæc sunt: Discretionis quoque causa, uel abundantiæ solet cum genitiuo possessoris addi nominatiuus possessiui, ut suus est Homeri mos: intelligitur enim non alterius: & suus Ciceronis filius hæres est patris constitutus, suus dicitur ad discretionem illius, qui secundum leges non est suus, id est sub potestate patris legitimi nō est. Quòd autem suus pro uniuscuiusque proprio accipitur, usus confirmat. Vergil. Georgic. primo:

-Molles sua thura Sabæi. Terent. in Phorm.

Quot homines tot sententiæ, suus cuique mos est.

Sin autem in possessione fit à possessore transitio, obliquis possessiui utimur, ut Cicero miseretur filij sui, præbet suo filio, aspicit suum filium, potitur suo filio. Sin extrinsecus fit transitio in possessionem tertiæ personæ, sufficit genitiuo uti ipsius possessoris: ut misereor filij Ciceronis: dono filio Ciceronis: accuso filium Ciceronis. Licet tamen etiam addere possessiui casus consequentes, uel discretionis causa, uel abundātiæ, ut: egeo ingenij sui Ciceronis: benedico ingenio suo Ciceronis, & similia. Illud quoque sciendum, quòd cum, in alijs omnibus possessiuis liceat primitiui genitiuo pro omni eorum uti casu, quod ostendimus in hoc quoque possessiuo pronomine tertiæ personæ, quomodo in alijs, tūc utimur, quum ipse possessor aliquid agat in possessionem suam, & cū in aliam personam transitum ostendatur facere pro sua possessione: ut, amat ille suum filium, & amat sui filium: benedicit suo filio, & benedicit sui filio: petit à me ut prosim suo filio, & ut prosim sui filio. Si ipsa tamen possessio in possessorem faciat transitionem, non est congruum uti primitiui genitiuo pro possessiuo: qua uim habet compositi græci: ut Ciceroni redit suus filius, non satis commode per hoc dicitur, Ciceroni redit sui filius: nec, Ciceronē laudat suus filius, pro sui filius, & similia: quia nec apud Græcos bene dicitur, Κικέρωνα φιλεῖ ὁ ἑαυτοῦ ὑιός, nisi more Attico pro simplici compositum accipiatur. Et sciendum quòd quia primitiuum eius tam singulare, quàm plurale est, licet in possessiuo et unū, et plures possessores eius intelligere, pro significatione genitiui ad possessorē pertinentis: ut suus illius, & suus illorū: nec mirum, si per trāsitionem Romani utuntur his pronominibus sui,

ſibi, ſe, à ſe, & eius poſſeſſiuo, ut oſtendimus, necnon ſi ad coniūctionem ſui, ad alias etiam perſonas aliquid agit: ut, ille uocat me ad ſe, ducit te ſecum, trahit omnia in ſe: uel quum tranſitum facit in aliquos ſibi coniunctos: ut, ille miſeretur eorum, qui ſecum uiuunt, uel ſibi parentium, uel ſecum degentium: dat ſibi ſeruentibus: incuſat ſecum certātes: & inuidet ſe indigentibus. Et uidentur hæc omnia poſſeſſiuorum uim habere, & ſimilia, nec incongrue huiuſmodi conſtructionem habuiſſe. Cum Attici quoque ſoleant huiuſmodi compoſitis uti in conſtructionibus. Xenophon, ἀπομνημονευμάτων primo: Ἀλλὰ Σωκράτης ἔφη ὁ κατήγορος τοὺς πατέρας προπηλακίζειν ἐδίδασκε πείθων σύνοντας αὐτῷ σοφωτέρους ποιεῖν τῶν πατέρων: Quod autem etiam genitiuo, uel datiuo, qui loco ſit genitiui poſſeſſoris, bene additur etiam poſſeſſiuum (ut ſupra diximus) non ſolum noſtrorum, ſed etiam antiquorum uſus cō probat. Vergilius in Bucolicis:

Et me Phœbus amat, Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri, & ſuaue rubens hyacinthus.

Terentius in Adelph. Suo ſibi hunc gladio iugulo. Plato in Timeo: Μήτ' ἄρα ἀργύριον, μήτε χρυσίον, μήτ' ἄλλο ποιηθὲν κτῆμα αὐτοῦ ἴδιον. Et (quod mirum eſt) hoc ipſum τὸ ἴδιον etiam primæ, & ſecundæ adiungitur perſonæ apud illos, ut Iſæus: ἐν τῷ πρὸς Εὐκλείδην. οὐκ ἂν τὰ ἴδια τὰ ἐμαυτοῦ: pro quo nos dicimus, meum proprium, & tuum proprium. Dicitur tamen etiam ſuum proprium illius, ut non putetur abundare ſuum, ſed indubitabileum diſcretionem ſignificare. Illud quoque notandum, quòd tertiæ perſonæ poſſeſſiuum ad innumerabiles (ut diximus) refertur perſonas: quippe cum ad omnia tertiæ perſonæ pronomina, & ad omnia nomina, & participia poteſt referri, ut ſuus illius, ſuus iſtius, huius eius, ſuus Vergilij uerſus, ſua diſcentis diligentia. Primæ autem perſonæ poſſeſſiua, & ſecundæ, non egent per ſe prolata adiunctione alicuius genitiui, quum uim genitiui finiti in ſe habeant: quomodo nec ſuus eget genitiuo ſui primitiui, quem in ſe poſſidet, ſed extrinſecus alterius uocis propter multitudinem tertiarū perſonarum. Præter rem fuerit hic notare tam multas, atque adeo innumerabileis tertius perſonas, quum tantum una ſit, ſed huius perſonæ innumerabiles uoces. Primum aliud eſt ſuus illius filius, & cætera. Aliud ſuus eſt Homeri uel Homero mos, et ſuus cuique mos. Et apud Catullum: Suus cuique innatus eſt error: q̃m hic accipitur ſuus pro proprius, illic minime. Deinde nulla illic reciprocatio, quæ hic eſt: quippe intercedente uerbo inter ſuus, & genitiuum, datiuum'ue: ſic, Homeri, uel Homero eſt mos ſuus, ſiue mos ſuus eſt Homero: cuiq; eſt mos ſuus, ſiue mos ſuus eſt cuiq;: cuiq; eſt innatus ſuus error, ſiue ſuus error

est innatus cuique. Phœbo sunt semper lauri sua munera apud me, siue lauri sua munera sunt semper Phœbo apud me. De quo genere cõstruẽdi, posterius quid sentiam, apparebit. Nam illud exemplum.

India mittit ebur, molles sua thura Sabæi.

Inutile exemplum est, in quo non accipitur pro 'sua pro propria: sed quomodo, quum dicimus: mittunt suos legatos, suos milites, suas naues, sua agmina: quo etiam modo accipitur in Terentiano exemplo: Suo sibi hunc gladio iugulo: quod sibi nulla nisi festiuitatis cuiusdam gratia additum est, nec ita cohæret cum hoc ablatiuo datiuus sui primitiui, ut fit in illis genitiuis, suus illius, suus Aristotelis, Platonis'ue nullo pacto separabilibus. Nam si separes, iam alterum genus loquendi erit, de quo non loquitur Priscianus hoc loco, suusq; significabit quod proprius. Separet autem interiecto uerbo, ad hunc modum: Suus est illius mos, sua est istius natura, suus est Aristotelis modus, suum Platonis genus, suus est Vergilij uersus, sua est discentis diligentia, sua docentis. Et sine uerbo substantiuo: suus tenet dolor patrem, suus matrem: nec procul ab hoc abest Vergilianum illud:

-Fessosq; sopor suus occupat artus.

Quapropter non eadem (ut Prisciano placet) ratio dicendi, Suus est Homeri, uel Homero mos, usitatissimum loquendi genus, & suus Ciceronis filius, hæres est patris institutus: quod dici ratio uetat. Nam quòd ait, ad discretionem illius, qui secundum legem non est suus, id est sub potestate patris legitimi non est, nulla ratio est, nisi & doceat sic locutos esse uel legum latores, uel principes, senatum'ue, aut populum, uel prætores, uel Iurisconsultos: qui etiam definitum reliquerunt, qui suĩ dicantur uel hæredes, uel serui, nunquam hoc pronomen cum genitiuis huiusmodi copulantes. Et (ut rationem quoque addam) suus hæres, ad eum, cuius quis hæres est, refertur: sicut suus seruus ad eum, cuius quis est seruus: ut si dicam: nemo potest suum instituere hæredẽ seruum suum: & sua tutela ad illum refertur, cuius tutela est: nec aliter dicitur suus ad discretionem alterius, quàm meus, tuus, alienus. Cum ergo nihil agat suus, si apponatur ad Ciceronis filius, palàm est redundare non aliter, quàm in altero exemplo. Egeo ingenij sui Ciceronis. Benedico ingenio suo Ciceronis, ubi suus redundare non aliter, quàm in altero exemplo diffitetur Priscianus: sed pro redundantia dixit abundantia. Sanè abundantia interdum aliquid causæ habet, redundantia nihil. Nam quò dictionem, non dico absurdã, sed otiosam, ac similem membro, quod integro corpori (ueluti sextus in manu digitus) adnascitur? quam ipse quoque qui ait, tacite reformidat, longe post, quum de uocatiuis pronominum agit, inquiens: Itaq;

quanuis

quamuis ad ipsam rerum naturam recte uideatur posse dici, o sue fili Euandri, & o sua uxor Euandri: ut si dicam Euandrie fili, & Euādria uxor, quum in hoc duæ tertiæ intelligantur personæ, possessoris, et possessionis, usus tamen deficit. Cur Prisciane usus deficit? nempe quia deficit ratio, atque ipsa rerum natura: quoniam suæ & redundat, et reciprocationem (quod ipsius proprium est) perdit. At tu uis addi etiā proprium, nec tamen tunc redundare, siue abundare suum, sed indubitalem significare discretionem. Harum rerum (quum ratio tecum non faceret) si nulla uspiam reperiebas exempla, tradere præcepta nō debuisti. Si reperiebas, & illa debebas proferre, quod fecisses (opinor) si reperisses.

Suus non caret uocatiuo. Cap. XIII.

q Vòd si usus & uitandæ redundantiæ, & conseruandæ reciprocationis causa respuit talem uocatiuum, o sue fili Euandri, quid fiaet neutra obstante istarum causarum? profecto uocatiuum oportet admittat, quum natura (Prisciano quoque testante) non refragetur. At quo pacto reperiemus nec redūdantem & reciprocum uocatiuum? id uero iam superius ostendimus. Si enim illic, Benedicite domino angeli sui, id angeli, uocatiui est casus, perinde ac si diceretur, o angeli sui. Et quale esset, defendite, adiuuate, protegite Cæsarem uita periclitantem o amici sui, o milites sui, o ciues sui: quidni uocatiuum suus habere dicendum est? Quòd si nulla huiuscemodi reperiantur exempla, nec mirum, quia raro sit opus hoc sermone, & ratio tam ualida est, ut ipsa possimus esse contenti.

Non tantum per nominatiuum, quale est, uidet illum suus filius, licere loqui, sed etiam per alios casus. Cap. XIIII.

s Icut in ea quæstione, quæ reliqua est ex Prisciani uerbis, sic paulo ante dicentis: Est tamen aliqua differentia in possessiuo tertiæ personæ, cuius nominatiuo tum utimur, quando ad suum possessorem possessio transitionem facit, & non ad alium: ut, indiget illius, uel Ciceronis suus filius: præstat illi, uel Ciceroni filius suus, uidet illum, uel Ciceronem suus filius: bene meretur de illo, & de Cicerone suus filius. Similiter passiuæ, quæ a possessore solo fiunt, nominatiuum possessionis exigunt, ut amatur ab illo, uel a Cicerone suus filius. Necnon tam nominatiuo, quàm alijs casus possessiui licet uti, quū possessorem ostendimus extrinsecus facientem transitionem ad aliquā aliā personam pro sua possessione: ut rogat me ille, ut suus legat apud me filius, & ut suus doceatur a me filius, & ut sui miserear filij, & ut suo donem filio, & ut suum sequar filium, & ut suo potiar filio. Nam cur ad nominatiuum coarctat hāc regulam? An non hoc per ac-

cusatiuum eiusdem generis est? piget Ciceronis suum filium, Rumor est Cæsari insidiari familiares suos, Constat suum esse Homeri morem, Fugere Pōpeium sua interest. Fratris iam pigere incipit uxorem suā. Nam per accusatiuum latinius dici, quàm per nominatiuum, sic: Fratris iam incipit uxor sua pigere, alibi docuimus. Cui simile est illud Quintiliani in Milite Mariano: Nec si sit uitæ cupidissimus, pœnitere eum facti sui potest.

Quædam reliquiæ præceptorum, quando indifferenter, quando differenter utamur his pronominibus. Cap. XV.

Arum porrò duarum Prisciani regularum, quas nunc ad literam subieci, in posteriore licet pro suus uti eius, siue ipsius, id est genitiuo: ut rogat me ille, ut eius legat apud me filius, & ut ipsius doceatur à me filius. In priore non item, quod superius quoque significauimus. Etenim (ut diuersa promam claritatis gratia exempla) non ausim dicere, Pythagoram uenerabantur discipuli eius, sed sui: nec, quenq; decet ipsius defensio, sed sua, siue sui, ut apud Valerium Martialem:

Et sua riserunt secula Mæonidem.

Nam id, quod in principio negaui sub speciem transitionis cadere, sua quenque delectant, sua cuiusque sunt, sua cuique reddantur, iam admonuimus non posse mutare pronomen, quia tunc substantiuum est. Illud autem ancipitis usus est (quod in posterum consulto reseruaui) quoties per ablatiuum loquimur absolutum: ut beatus ille est, tot se, uel eum iuuantibus, potest iam secure uiuere tanta sibi, uel ei accedente hæreditate. Quo in genere nonnunquam usu uenit, ut per se, non per eum, uel ipsum utique loquendum sit.

Quemadmodum in construendo resoluantur Sui, Suusq;, in Is, Ipse, Ille. Cap. XVI.

T (quod mereris) ab ipso Se, incipiendum, ut apud Quintilianum institutionum primo: Tradito sibi puero, docendi peritus ingenium eius in primis, naturamq; perspiciat. Non enim dixerim, tradito ei puero, sibi in ei mutato, aut eius, et puero per mutatis, sic: Docendi peritus in primis ingeniū pueri, naturamq; perspiciat tradito sibi eo. Sed magis hoc in suus permittitur, quàm in is, ob id, quod sequi uult illud in constructione. Ideo resolui in quodlibet trium (de quibus disseruimus) pronominum, is, ipse, ille, tanquam affinitatis quodam, aut consanguinitatis gradu propinquorum, ut apud Senecam: Sæpe in magistrum scelera redierunt sua: quod ita construēdum erit, resoluendumq;, scelera magistri sæpe redierunt in eum, siue in ipsum, siue in illum. Nonnunquam resolui non potest: non modo

quando

quando est substantiuum, ut suum cuique soluatur, sua cuiusq; sunt, nisi longa & perinde dura circuitione utamur: quod cuiusque est, ei soluatur, quæ cuiusq; sunt, ipsius sunt: sed etiam quando accipitur pro proprius, ut suus est Homeri mos, sunt & sua dona parenti. Sunt hic etiam sua præmia laudi: nisi hic circuitione utamur, ut mos Homeri est eius, dona parentis sunt ipsi, præmia laudis sunt illi: quod mihi non probatur. Est autem & alterum per hæc ipsa tria pronomina resolutionis genus, ut si dicas: Sæpe in magistrum scelera redierunt ipsius, uel eius, uel illius. quale est illud superius ex Quintiliano: Quo modo & ipsum, & Vergilium scripsisse manus eorum docent. Resoluamus enim: Sæpe scelera magistri rediere in ipsum, uel in eum, uel in illum: item, quomodo manus & ipsius, & Vergilij docent eos scripsisse. Sed hoc transeo, et cætera, non tam natiua materiæ, quàm adoptiua. Nam gratius facere scriptorem existimo, qui nonnihil, quàm qui nihil omittit, ne saltem plus magnitudini uoluminis, quàm utilitati legentium studuisse uideatur.

PERORATIO OPERIS.

HAec habui Ioannes, de pronominum sui, & suus reciprocatione quæ dicerem. Cuius quæstionis, tantũ abest ut timeam, ne quis tenuitatem, facilitatem'q; insectetur, ut uerear, ne magnitudine potius, ac difficultate deterreatur, & quidem (sicut initio dixi) Labyrinthea. Et enim me quoque iuuat ad eius finem, uelut ad exitum Labyrinthi peruenisse illius Cretensis (nam complures fuisse memorantur) quem Vergilius idem alibi narrat:

Parietibus textum cæcis iter, ancipitem'q;
Mille uijs habuisse dolum, qua signa sequendi
Falleret indepensus, & irremeabilis error.

Verum non est, cur ego iam uerear istam legentium (si qui modo hũc libellum legent) desperationem. Nanq; omnem, qua antea erat, difficultatem, ut illis demerem, ipse suscepi, uniuersas'q; ferè scrutatus cæcæ domus ambages, de Labyrintho, ut amphitheatrum facerem elaboraui, quale in media urbe usitur, à Vespasiano extructum, aut quale Puteolanum, Campanum'ue, aut Veronense (nam eiusdem exempla sunt plurima) mille uias illud quidem habens, sed sine cæcitate, sine dolo, sine errore, aut (quò magis è uicino similitudinem sumam) quale summi pontificis palatium, quod proxime Nicolaus quintus

ex confuſo, & Labyrintheos anfractus habente auguſtiſſimum reddidit, non tamen abolitis eorum titulis, qui illud ædificarant, exornarantq́;, ſed reparatis, atque magnificentius reſtitutis, ut non immerito ueteres ſummi pontifices (ſi quis illis harum rerũ ſenſus eſt) huic plus, quantum ad ædificationem pertinet, quàm ſibiipſis debere fateantur, à quo ædificante plus ornamenti accaperũt. Factum haud dubie omniũ palatiorum magnificentia præclarius. Cui nonnihil noſtrum fortaſſe conferri poterit, qui priſcorum autorum (quantum in nobis eſt) reſtituimus, reparauimusq́; dignitatem. Sed quid demens ego, qui meum cum illius opere coner ulla ratione comparare? Caſam cum regia, tophum cum marmore, æs cum auro, literulas cum excellenti uirtute, ac ſingulari ſapientia: præſertim quum opuſculum hoc non auſim edere, niſi prius ab eo comprobatum, optimo literarum cenſore, non ſolum literarum præſide, ac principe. Eſt enim ille, ut ſemper antea doctrinarum omnium cultor, cenſorq́;, ita nunc non modo Romani pontificatus, ac Romani imperij, uerumetiam Romani eloquij moderator, et princeps. Quæ tria cuinam poſt homines natos affuiſſe dicemus? id eſt ad duo priora, hoc tertium acceſſiſſe. In primis curam gerendi, ut cum omnis doctrina, tum uero lingua Romana (quæ uſitatius latina dicitur) cunctarum doctrinarum ſeminarium coleretur, & creſceret: res profecto (ſi uere æſtimemus) maioris laudis, quàm cætera. Siquidem illa ad nos aliorum iudicio, & interdum inuitos, deferuntur, hoc non niſi iudicio noſtro, ſtudioq́; contingit. Illa nonnunquam parum recte adminiſtrantur, hoc non uideo quemadmodũ non recte queat adminiſtrari. Illa huius operã, atque opem deſiderant, hoc etiam, ut illa non adſint, per ſe poteſt eſſe contentum. Itaque ego Nicolaum Quintum, tum propter alia ſummum hominem iudico, tum uero propter id, quod nõ tantum cultor eſt ſapientiæ, ſed plurimos etiam cultores efficit: haud iniuria comparandum cenſeo choro muſarum (ſi quæ unquam muſæ extiterunt) quæ & ſapere ipſæ omnia, et nobis ad capeſſendam omnẽ ſapientiam autores eſſe creduntur. Ab hoc igitur Ioannes, cuius tu intimus es (ut ad nos reuertar) oraculum poſces, nunquid hic liber tibi dedicatus editione ſit dignus.

FINIS.

INDEX COPIOSISSImus eorum, quæ ſatu digna uiſa ſunt. In quo illud non ignorandum eſt a. paginæ frontem, b. tergum ſignificare.

A

D

G

I

Nocte

O

Vir

FINIS.

HAEC FERMÈ LOCA SVNT QVAE À LIBRARIIS DEPRAVATA, ITA LEGI, AC DISTINGVI VELIMVS.

48. a. priusquam de republica dicere. ibidem. pauca querar. 49. a. ut apud nos perantiquus, ut. 54. a. Quando, & Quatenus. 55. a. Consilia in melius referet. 84. a. Animaduerto, pro Intueor, & personam. in eadem. b. De In primis. 85. b. Carneades singula metitur. 90. a. nec expertum habent. Non lingua. 93. a. perpetuasq; leges esse uoluit. 99. a. praesertim obscoene. 103. b. κολλυβισαὶ à Graecis. 106. a. Quae in illa uilla ante. 114. a. & auem marinam. 117. b. qui aemulabantur, adulatores. 120. b. Vnde Ouidius: Tu non. in eadem infra. imperitia confundentes, qui. 123. a. idest in oratoria arte. & paulo infra. quadam epistola testatur. ibidem infra. Victitare autem. 129. b. Quintilianus: partire uel gratis. 140. a. Iter habebant ad Latum regem. quidam Iatrum, nonnulli Deiotarum legunt. 146. b. Nam Cic. quidem Italiam. 148. b. Assumpsisse sibi ait eandem laudem. 149. a. nec acutissimus orationibus conuenit. in eadem. b. Ne nocturna quidem. 152. b. Nuncius, & Nuncium. 154. b Solitudinem iucundiorem esse. 162. a. & quosdam milites munifices uocari. ex Festo. 165. a. siue autores, pro eo. 166. b. quin stragula uestis. 168. b. Ferri, portari, Agi. 169. a quum has literas scripsi. 171. b. fit penetro? addita t, quasi. 173. a. In eosdem de Exautoro. 174. b. tam exiguum profitcatur à me & infra. grammaticis, dialecticis, philosophis. 175. a. dicere uerum Nil uetat. ibidem. Nam & propius ad. ibidem. tanto deo comparari potest. in eadem. b. illud aspirari solere. ibidem. scriptores obseruarint. ibidem. ubiq;: & si ubiq;. 176. b. ut suo prosis filio. in eodem infra Quod Graeci ἰδιοτάθες. 177. a. Aristotelicus. omnes dicunt? 179. a. Hanc eandem differentiam & paulo infra. quorum omnium dissimilis. 184. a. Falleret indeprensus, &. Finis.

